

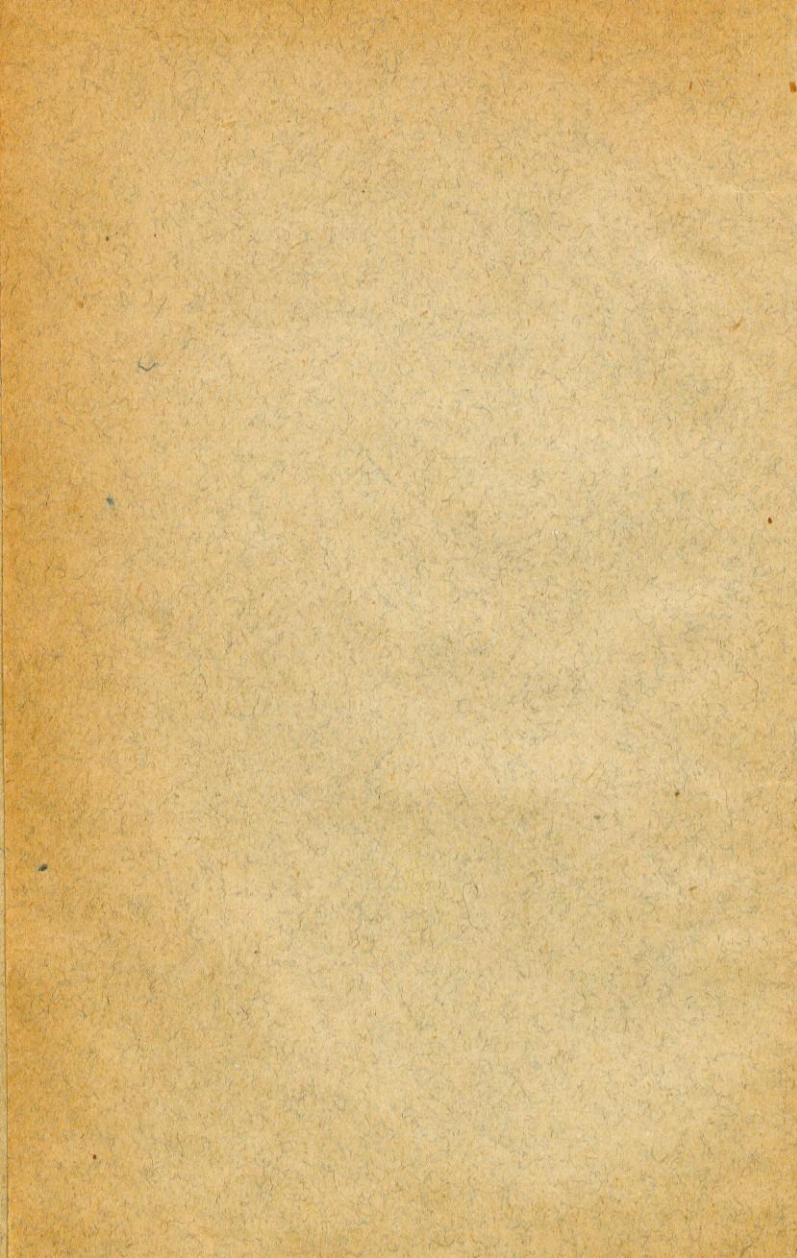
NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

28 575

COBISS c

28575, II, C. g.

28575, II, C, 91

135

Popotvanje

v

Sveto Deželo,

v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon,
v Carigrad in druge kraje.

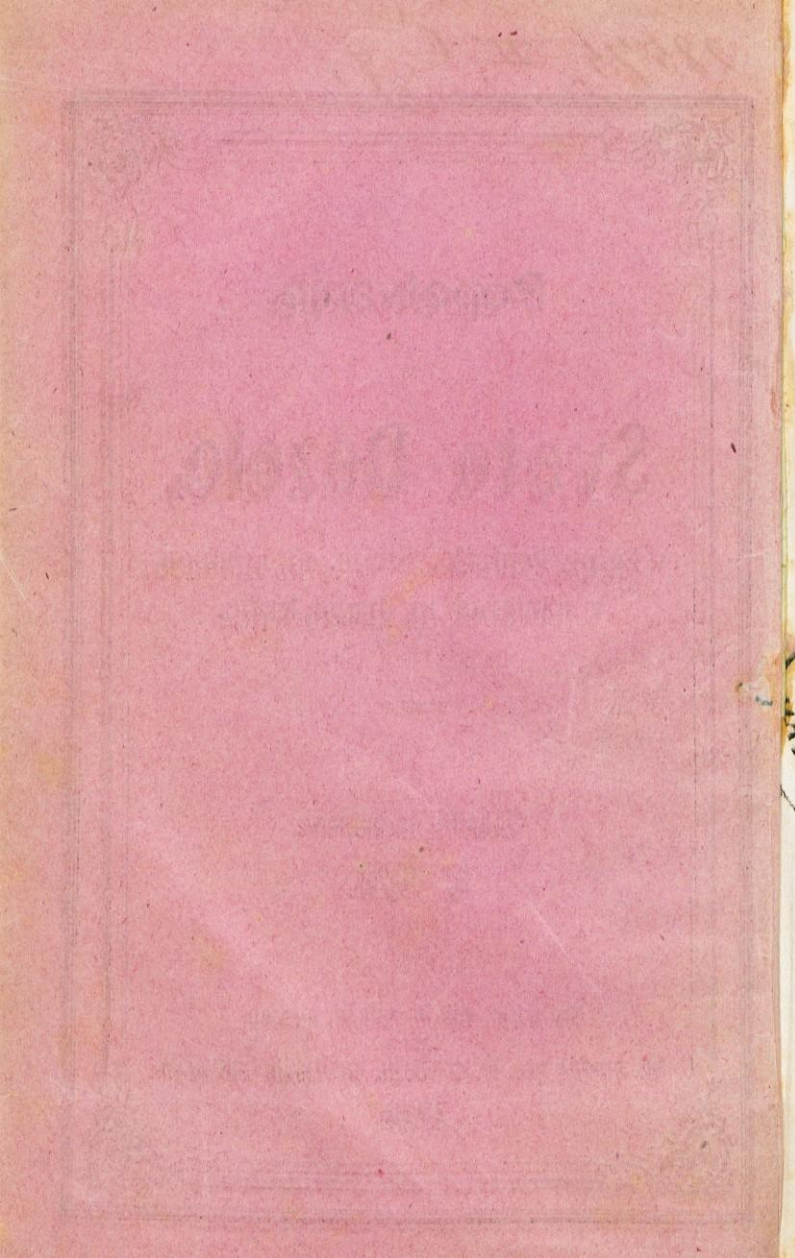
Obhodil in popisal

L. Jeran.

Na svitlo dal in založil pisatelj.

Na prodaj pri M. Gerberju in drugih bukvarjih.

1872.

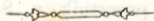

Popotvanje

v

Sveto Deželo,

v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon,
Carigrad in druge kraje.

Obhodil in popisal

L. Jeran.

Ponatis iz „Zgod. Danice“.

1872.

Na svitlo dal in založil pisatelj.

Na prodaj pri M. Gerberju in družih bukvarjih.

Romarji v Jeruzalem l. 1866.

1. **Karol baron Eberl**, kanonik in konzistor. svétnik, špiritval v Lincu, romarski predsednik.
2. **Matija Albrecht**, duh. pom. v Köttingwörthu na Parskem.
3. **Jan. Ertl**, kaplan v Krems-u na Avstrijanskem.
4. **Jan. Alb. Fridmann**, „sokromnik u Praze“.
5. **Fr. Fürst**, srenjski svétnik itd. v Höpfingen-u na Badenskem.
6. **Karol pl. Haller**, posestnik v Solothurnu na Švicarskem. (Glej „Popotvanje“ str. 24.)
7. **Ludovik Hauner**, bogoslovec v Monakovem.
8. **L. Jeran**, duh. pom. v Ternovem v Ljubljani in vrednik „Zgodnje Danice“.
9. **Fr. Iravski**, pekovskega mojstra sin v Herzogenburg-u na spod. Avstrijanskem.
10. **Janez Konjiček**, meščan in trgovec na Dunaju.
11. **Janez Lautenbacher**, dušni pastir v Bleibach-u na Parskem.
12. **o. Vaclav Netherda**, frančiškan iz Moravskega, gvardijan v Kairi.
13. **Frančišk Neukircher**, nadžupnik v Cahen-u.
14. **Stanislav Šranc**, duh. pom. na Brezovici pri Ljubljani.
15. **Anton Večera**, Čeh, duhoven dunajske nadškofije in nastopni vodja v avstrijanskem hospic-u v Jeruzalemu.
16. **Frančišk Verlić**, duh. pom. v Lembahu pri Mariboru na Štajarskem.

IN = 030000 883

Svet zastran popotvanja.

Dobro je po svetu malo ogledati se, marsikaj viditi, marsikaj naučiti se, kdor ima čas. Vendar naj pa po mnogih skušnjah tudi zastran te reči kar prosto povém svojo misel, ki je ta-le: Kdor nima potrebnih, ali saj v svojo in bližnjega korist izdatnih namenov in opravil, stori nemara naj bolje, da ne hodi na daljne pota. Kajti:

Dobro ti je res po širnem svetu,
Ako imaš žepe polne cvenka;
Vendar doma stoji ti v lepšem cvetu,
Zvon domači ti naj lepše klenka.

Ako pa vendar greš na tuje, ne hodi slepo in brez namena; temuč prevdari, kaj hočeš doseči, da ti pot nadomesti saj to, kar ta čas doma zamudiš. Ker:

Stvarnik ni te brez naloge svete
Vsnóval med tekoče zemlje proje;
Vse stopinje tenko so ti štete,
Tehtal, meril vse bo dela tvoje.

Ako smem upati, da moje čez trimesečno popotvanje po sveti zemlji in družih deželah ni bilo brez sadú za-me samega, mi bodi tudi dopušena nada, da enako drugim Slovincem v kakoršno koli korist kaj pripomore branje tega popotvanja. S tem pričakovanjem rad pero v roko vzamen ter nekaj imenitniših reči, krajev in dogodb popišem, kar sem vidil, slišal in doživel na dolgem potu. Torej:

Spremljaj mož in starček me zvestó v deželo sveto,
Spremljaj me deržinica Slovencev mlada;
Glej svetiša, dela klasiške glej z mano vneto:
Nádjám se, stopnjé ne bodo ti brez sada.

Opomnim naj, da potovanje v sveto deželo, kakor tudi v Egipt, je ranjki prošt Mihael Verne, če tudi so kake skaze vmés, tako na tanko in pa obširno popisal, da je komaj kaj več želeti. (V Ljubljani pri Jož. Blazniku 1859.) Veliko reči bom torej bolj ob kratkem omenil, kar bi bilo brez tega dela obširno pripovedovati. Ker sem pa veliko krajev obhodil, ki jih ranjki ni vidil, ker se v devetih letih veliko spremenil, in ker vsak popisovavec po svoje in v drugačnih raznih okolišinah potova in piše: torej se zanašam, da tudi to popisovanje ne bode brez mičnosti, novosti in koristi. Sprejmite ga tedaj blagovoljno, spoštovani bravci, in ne sodite ga preterdó, ker vem, da tudi to ne bode brez pogrěškov, kakor je sploh pri človeških delih.

I.

(Pot od doma skoz Terst v Aleksandrijo, Kairo, Jafo.
Vihar na morji.)

Popotvanje letošnjih romarjev v Jeruzalem do Egipta je po nekoliko že iz dopisov znano, torej ga za zdaj opustim. Tudi nekoliko od Egipta sem namenil pozneje povedati; zdaj pa precej pričeti z obljubljeno deželo in s tem, kar je z mojega popotvanja z njo v tesni zvezi.

Petega sušca 1866 smo odrinili na parniku „Avstrii“ iz Tersta; 10. sušca popoldne smo bili v Aleksandrii; 11. ob desetih se vsedemo in ob treh popoldne smo po železnici že v Kairi; 14. zvečer smo bili zopet zbrani vsi na parniku „Štambulu,“ ki nas je imel prepeljati v Jafo. — Nikoli poprej nisem bil na nobeni barki, da bi bilo toliko ljudstva; vse odzunaj in odznotraj je bilo natlačeno; to je bil mali svet. Bili so velik del popotniki v Jeruzalem; tudi Turkov veliko je šlo v Jeruzalem. Zato je bilo pa treba gledati, kam se bo človek ulegel, da se opoči je čez noč, ker ni bilo za vse rednih postelj, akoravno so bile za nas plačane. Kako se sicer v taki soparici prenočuje, kjer so ob enem neke kerví žejne zverice tako pridno delale, kakor da bi jih kdo najél,

to si vsak lahko misli. Na avstrijskih parnikih je sploh naj večí snažnost in red v vsakem oziru; ali kjer toliko ljudstva skupaj pride, in pa jutrodeželskega, ko mnogi svojo „menažerijo“ seboj prinesejo, — ondi je tudi v tem oziru pomanjkanje. Sej drugač biti ne more. Patientia necessaria. S terpljenjem se gre v Jeruzalem.

Zjutraj po šestih 15. sušca smo odrinili, ker poprej ne pustijo iz aleksandrijskega zavetnika, in 16. ob štirih popoldne smo bili v Jafi. Uno noč in čez dan je bilo vreme pusto, merzlo in oblačno, torej se tudi ni kaj posebno vidilo po južnem obrežji; druga noč pa je bila mirna in večidel vsi smo prav dobro počivali. Tako je bilo tudi na potu od Tersta, in sploh je viditi, da prvo noč se popotnikom rado bolj slabo godí; potem se na morje nekako navadijo. „Stambul“ parnik je bil dosti manjši in slabši od „Avstrije“, na kateri smo se peljali iz Tersta, pa tudi postrežba ni bila tako natančna, kakor ondi. Posebno zoperno nam je bilo, da so se žene v moške sobe vrivale in po celi dan tukaj tičale in za morsko boleznijo se cmendrale; pa še zvečer in zjutraj so v svoji sobici na uni strani taki šunder delale, da so nas motile v molitvi, v prijaznih govorih in družih opravilih. Neka babela je dan poprej blizo pregernjene mize na klopi, ko smo pri jedi sedeli, kar jela cviliti in morski bolezní svoj prisiljeni odgovor dajati. Ženstvo ima namreč v 1. in 2. redu na parnikih svoje lastno od moških ločeno staniše, le k jedi pride k občni mizi ter zasede en konec mize.

Na našem parobrodu se vse, kar je romarskega izmed nas, pripravlja za sveto deželo; eni berejo bukve, drugi pregledujejo zemljevide, drugi se to in uno pogovarjajo in menijo. Med tem takem pa ob tréh popoldne vstane velik vihar, kateri je tako divjal, da smo se bali, da ne bomo mogli v Jafi na suho, ter bi se bili mogli odpeljati veliko visokeje gori v Kajfo, kjer je varen in pripraven zavetnik, kakoršen se pogreša v Jafi. To pa bi bilo nam skazilo vse naše popotvanje; od Jafe je namreč do Jeruzalema poldrugi dan, od Kajfe skoz Nazaret pa več dni deleč, in to pot smo imeli od-

menjeno še le h koncu popotvanja. — Ravno v teh krajih morja se je svoje dni preroku Jonu huda godila, kakor sv. pismo pripoveduje.

Ob štirih 16. sušca se parnik ustavi pred Jafo, pa precej deleč na morji, ker zavoljo skalovja in pečin po morji ne more blizo mesta — še naj manj pa v tolikem šumu — in popotniki se morajo v čolnih prepeljevati, ki se ložej ogibljejo skritega in vidnega skalovja. Silen je bil vihar, velik liv spod neba. Grozovitno je fertačilo čolnice, ki so se zverstoma bližali velikemu parniku, na katerem je bilo k manjšemu 200 ljudi, ki so jih imeli čolnici na suho spraviti. Poveljnik se je bil namreč za izvaževanje odmenil, akoravno je bilo viditi dosti nevarno. Slišali smo, da po nas ima priti čoln iz samostana; in res neki je bil naš dragoman iz Jeruzalema, ki je na nas ondi čakal, poslal za nas poseben čoln. Posedli pa so ga bili nekteri prusovski romarji, ter so tudi v tuji deželi v avstrijske pravice segali. Tako se je bilo že veliko družih podalo med šumeče valove, preden smo mi najeli barčico po 10 frankov ali tolsta dva terdnjaka za osebo. Kaj pa smo hotli? —

Še nikoli nisem kaj tacega doživel kakor tukaj, in tudi ne želim. Okrog parnika, ki so ga mački k tlam tišali, je morje divjalo, šumelo in pljusvalo, da je bilo joj! Ko naš čolnič z vervmi potegnejo k parniku, začno čversti arabsi vanj metati robo in ljudi kakor otepe, da je vse križem ležalo, čoln pa se je zibal, da je žugal zdaj in zdaj se povezniti. Vse polno je že bilo ljudi in še zmiraj so jih vanj metali, da jih je razun naše družbe bilo z vozniki vred trideset oséb z obilno robo — mavhami in telečnjaki vred. Ljudje na parniku in mi smo vpili: „dosti, dosti! — preveč, preveč! — v drugi čoln!“ Pa vse je bilo zastonj. Morje in arabska samopridnost, ki hoče le še več z enim mahljejem zaslužiti, ni dalo nič poslušati, — vse je gluho, dokler ni vse križem tako polno, da se skorej nihče ganiti ne more. Še naj opomnim, da mladeneč, ki so ga spušali s parnika na morje v čoln, se jim je skorej iz rok izmaknil in v kipeče morje cmoknil; bil je že zelo do polovice

moker in — le še za eno roko z eno rokó ga je eden arabov deržal, dvignil in v čoln cmoknil. Bil je mladeneč iz Aleksandrije. Komur ni znano, naj povém, da velike barke imajo ob stranéh vrata in stopnice, po kterih se vanje iz čolnov in iz njih v čolne hodi ob vervéh, ki služijo za deržaje. Ker se pa o viharjih vse guga, giblje in maketa in ker je treba dostikrat široko v čoln skočiti ali vuškniti se, so prevaževavci ljudem na pomoč, kateri tudi robo popotnikov sprejemajo in v čoln veči del s kviškega degajo.

Čoln tedaj je bil poln, vse drugač kakor svoje dni Noetova barka; vsi vtesnjeni smo gledali, kako se bo to jadralo. Na meni je z vso težo slonel neki pruski protestant, ki me je večkrat potlej za zamero prosil, pa brez potrebe, ker takrat ni bilo časa na zamero misliti. — Pervo pozdravljenje, ko začnejo veslati kaki šesteri korenjaki, je bil val, ki je pljusnil s tako silo na čoln, da je nas veliko zmočil in pa robo ožehtal. Šli smo dalje kakor med hribci in dolinami, — strašno so se podili valovi — vse zredoma nabrazdani in naplastani po širokem morji, in veličansko-plašno je bilo, ko je taka sila oplazila ob ta in uni rob in pečino, ki so blizo nas šterleli iz morja kviško. K sreči znajo arabci tako veslati, da smo se zmiraj valov nekako ogibali, in ako se je čoln jel majati, so ga hitro nekako umirili, nam pa klicali: „non paúra, non paúra! — ne bojte — ne bojte se!“ — Igrača je se peljati na velikanskem parobrodu, ako je tudi vihar; ali v takem čolnu se tudi serčni človek skorej tresse. Nisem se ravno tresel, pa bal sem se vender le. Brodarili smo nekako na ovinek, da smo se ogibali robov, ki po več krajih molé iz morja in so óbne valovi tako strašno udrihali, da so se spenili in se kakor mleko beli s silno ihto odbijali. Kdo se bo čudil zdihujočemu Ovidiju: Heu misero, quanti volvuntur montes aquarum! — ko se je peljal v zasluženo pregnanstvo čez ravno to srednje morje. —

Vse sem imel že osnovano, kaj bom počel, ako nam čoln zajme. Škornje bi bil hitro z nogami sezul, sukno slekel in morju izročil, denar sem imel v brezrokavcu

ali vestii, — in tako bi bil plaval, dokler bi se bilo dalo. Mislil sem, da utonil bi ne, kajti čolni so hodili sem ter tje, če tudi ni bil menda nobeden tako obložen, kakor naš, in na pomoč bi bili prihiteli.

To in tako je terpelo blizo cele ure. —

Nismo bili še čisto iz nevarnosti, nas že začno arabi nadleževati za plačilo, kakor so delali poprej na otoku Kerv-u in v Aleksandrii o prevaževanju. Tem divjaškim in samopridnim terdoserčnikom nikoli ni dosti, ter če le morejo, tako delajo, da bi več dobili, kakor pa so se pogodili. Tudi so bili nekteri v čolnu, ki so veslarji mislili, da nimajo denara, in ga res niso imeli. Hotli so pa plačilo naprej naj berže zlasti zato, da bi potlej še za tolst „bakšiš“ ali darilo nadlegali ali s kakoršno si bodi zvijačo še več denara iz nas izžulili, dasiravno so bili že tako drago prevoznino postavili. Vpili in derli so se nad nami, kakor živa nesreča, in žugali v grozivne valove nas nazaj vleči, ako jim po njih volji ne storimo. Napaka je bila, da so se nekteri naših z njimi v prepir podali, zakaj to nikoli ni prav; temuč pustiti jih je treba in molčati; — kadar se naveličajo kričati in vidijo, da nič ne opravijo, potem gotovo k bregu peljejo. Tako so tudi zdaj. — Ali pri bregu imajo ti samopridneži nastavljeno že drugo zanko. Ne da bi nas peljali k stopnicam, kamor gredo navadno drugi čolni, nas vlečejo k zidu, kjer bi nas bili drugi že pripravljeni težaki skorej seženj visoko iz čolna vzdigovali, robo jemali ter zopet za denar globili. Ker sem pa ravno poprej bral, da so že z družimi popotniki druge leta tako delali, sem na ves glas klical, da tega nikakor ne — „abbadan!“ — temuč k stopnicam naj zapeljejo; in tako se je tudi zgodilo. Ne bom pravil nadalje, kaj je bilo v toliki zbrozgi temu in unemu potertega in poškodvanega, v kakošnem blatu smo iz čolna kobacali na breg, kako so nam dečaki in možaki s silo mavhe in druge reči pulili iz rók, da bi nosili z nami in si kaj zaslužili, kako nas je zopet dorana na bregu mudila itd.; samo toliko opomnim, da paziti mora vsak na svojo robo in ako nosiča vzame, ga pri sebi imeti, da saj skerbí nima, akoravno se mora

reči, da zgubi se ne ravno kmali kaj. Pa primeri se tudi to. V tolaki zmešnjavi so bili nekteri čisto pozabili na svojo robo, in še le pozneje so jo za njimi prinesli.

Ob sedmih zvečer smo prišli vsi strudeni, vsi mokri in blatni v samostan verlih očetov Frančiškanov v Jafi, ki so nas z naj večí gostoljubnostjo sprejeli. Tukaj smo se malo ocedili, počíli in potem večerjali, — pervikrat v češeni, preljubjeni sveti deželi. — Od tod pričnem prihodnjič popisovati popotvanje po sveti zemlji; zdaj pa samo to še opomnim, da pri marsikteri priložnosti sem iz ust tega ali unega naših tovaršev se prepričal, da morje res človeka moliti učí. Kdo vé, koliko tihih zdihljejev, koliko lepih sklepov, koliko obljub se je storilo o ravno poprej popisanim viharji? —

II.

(Pesem. Jafa ali Jope. Frančiškanski hospic ali sprejemiše. Mestne okolišine in znamenitosti. Sv. Peter in Kornelij stotnik; usnarjeva hiša in Tabita. Okolica. Zgodovina mesta. Andromeda, Perzej in njegov pegaz.)

Jope.

Jope, Jope, mesto starodavno!

Kje so róke, ki so te zidale?

Kje so, mesto tisočletja slavno,

Mnóžice, ki tù so prebivale?

Kje je kri, ki morje je rdečila?

Kje trinogov te tlačivših sila?

Gledalo Noáhove si sine,

Vidilo plov Jona si preroka,

Skus'lo Makabejca serdne čine,

Ko zdajavska bla je tvoja roka,

In kakó te tepel meč Rimljana,

Ker nasprotnost tvoja ni bla vgnana!

Križanki zastonj te obnovili,

Saladín bil nova ti nesreča!

Dvignil zopet te je Ludvik mili,

Bendokár pošást ti bil požréča.

Kar pa delal ta je nad zidovi,

To Napóljon z vojske vitezovi!

Jope, oh zakaj si tak pobito!
 Si dobrote morda pozabilo,
 Ki pervák jo storil nad Tabito?
 Al k' je stotniku nebo svetilo? —
 V blagor si obrni vse nezgode:
 Verni se k studencu žive vode!

Jafa po arabsko, Jope po greško, po hebrejsko Yafo, (Joz. 19, 46) je za romarje zato posebno imenitno mesto ker tukaj v prvo stopijo na sveto zemljo. Ni dopovedati, kako je bila naša družba vesela, ko smo po srečno prestanem viharji in drugih težavah stali na sveti zemlji, in smo zraven tega še v samostanu čast. očetov frančiškanov tako priljudno postrežbo imeli. Ohranijo se namreč cerkveni redovi na Jutru z milošnjami iz Evrope in imajo zraven misijonskih opravil tudi to nalogo, da sprejemajo romarje in popotnike v sveto deželo, kakoršnega koli verstva in vsacega spola. Torej imajo tudi samostani posebne poslopja za tujce, ki so sicer s samostani staknjene, pa vendar od njih stanovanja čisto ločene. Vsi samostani na Jutrovem pa so zidani v podobo terdnjav, v ktere se gre veči del skoz silo močne pa bolj majhne vrata in včasi visoko po stopnicah nakviško. Več družih romarjev mem nas so že imeli v samostanu v Jafi, in tudi pruska protestanška karavana je bila sprejeta. Zdaj pa nekoliko o mestu.

Jope stoji ob poševnem morskem bregu na skalnem robu v nekako okroglo-podolgasti podobi. Z morja se vidi kaj lepo in prijazno to mestice z belimi poslopji, ki so po verhi plane in vsako ima v sredi izbuknjeno štulo, kakor malo kupljo. Tako so na Jutrovem zidane vse boljši hiše. Odznotraj pa je mesto umazano in ima ozke ulice, blezo zavoljo velike vročine, da ne more solnce med ozidja. Po več krajih imajo v ta namen nalaš nad ulice izmaknjene mostovže, velikrat pa so cele ulice pokrite in nekako, bi djal, pod zemljo, ter imajo sem ter tje celó stanovanja in ozidja zgorej, kakor nekte v Jeruzalemu. Tudi obzidje ima Jafa, pa revno in le z nekterimi topovi. Na naj vikšem verhu skale je terdnjava.

Jope ima 5—6000 prebivavcev (nekteri jih štejejo 10.000), naj več mohamedanov, peti del katoličanov, latincev, maronitov in katoliških grekov. Dosti več kot katoliških je pa razkolniških grekov; tudi nekaj armenov in judov.

Hodil sem po mestu, pa sem vidil malokaj spomina vrednega. Sem ter tje kaki kosovi stebrov in starinski kamni v poznejši zidavi pričajo starodavnost tega mesta. Samostan frančiškanski, kterege cerkvice je posvečena sv. Petru, stoji neki na tistem mestu, kjer je imel sv. apostelj Peter nebeško prikazen (Dj. apost. 10, 1.), ki ga je opominjala, da naj blagre sv. evangelija tudi nejevernikom oznanuje, in je bil res precej potlej stotnika Kornelija iz Cesareje in njegovo deržino sprejel med vernike. Nekoliko naprej proti jugu kažejo hišo Simona usnjarja, kamor je bil sv. Peter prišel iz bližnje Lide ter je k življenju obudil dobrotljivo vdovo Tabito. (Dj. ap. 9, 32.) Ogledal sem to poslopje. Ozidje je zdaj novo, le zadej je razkazovavec kazal še kos starega zidú in rekel, da je še od tistega časa. Vzel sem košček kamna seboj v spomin. — Posebno mikavna mi je bila katoliška arabsko-laška šola, ki jo oskerbujejo oo. frančiškani. V dveh oddelkih je bilo 30—40 otrók, ki so prav lepo brali in po arabski šegi nergljaje besede zategovali. Vesel sem bil, da sem enkrat v arabski šoli; dal sem za šolo „bakšič“ in izprosil si pisavnico od naj pridnišega učenca, ki sem jo za drag spomin seboj vzel. Prepričal sem se, da že otroci imajo veliko vednost in spretnost v pisanji, k čemur jim pa ni treba tako skorjastega in prisiljeno nategnjenega deržanja, kakor dostikrat pri nas. Pišejo in berejo vse brez glasnic, in pa tako dobro, da se mora človek čuditi. — Mešanica in šum na turških bazarih (tergih) je tistim mikavna, kateri to v prvo vidijo. — Ob morji nekoliko zunaj mesta proti severu je turško pokopališe, ki je dolgočasno, kakor so turki sploh. Boljših stanov merličí imajo nad grobom kamniti spominek v podobi groba, — pa nobene reči ni nad njim, da bi imela kaj lepega in bistroumnega. Pri nekterih molí ob koncu majhen stebrič

nakviško včasih z buckom, ki ima blezo biti podoba mesca. Po večih mestih so še drugačneje podobe in z napisi; pa vse je do smerti dolgočasno. Kako bistroumni pa so nasproti katoliški spominki, ako so v cerkvenem duhu, — polni veselega upanja s sladkotolaživnimi napisi! Se vé, da nekteri „olikani“ tudi že kterikrat napravijo svojcem spominek, da človek z njega ne vé presoditi, če tukaj počiva turčin ali keršanski sin. Po več grobih je bilo vse polno morskih mušeljnov posutih, menda je to lepota, kaj-li? Eden tovaršev jih je jel izbirati, pa sem se bal, da utegne kak turčin od kod zarenčati. —

Kakor dolgočasno pa je v mestu, tako lepo je zunaj mesta proti jutru ob jeruzalemski poti. Tú je po vertih drevja, zelenja, sadja, zlasti pomoranč, limon, granatov itd., da je veselje viditi. Še nikoli nikjer nisem vidil tako silo velikih in prelepih pomoranč, kakor so tukaj. Zvečer pri večerji zapazi eden izmed nas nekatere na bližnjem kostnu, ki so se komaj dale z vsimi persti obseči, ali celo ne. Vso Palestino, bi djal, Japa z njimi oskerbuje; vsak dan skoraj povsod smo jih pri jedi imeli po dvakrat za pritiklej. Res se tukaj vidijo nekake sledi, kako silo rodovitna je bila sv. dežela svoje dni! Tukaj smo tudi vidili velikanske kakte, ki jih imenujejo „tin el faraún“ ali Faraonove smokve. Vertom služijo po jutrovih krajih za plot in so dosti višji, kakor naše meje iz ternja, smrečja itd. Neznano debele so peresa, da jih je častitljivo viditi. Že v Kairi sem vidil kakt, ki je bil celo drevo z debelim deblom.

Imenitna je zgodovina tega mesta, toda ako bi jo hotel natanko popisati, ne pridem kmali do konca. Jafa je izmed naj starejših mest na zemlji. Plinij stavi tega mesta začetek že pred vesoljni potop in z njim v soglasji pravi izročilo, da bi bil tukaj Noe barko zidal. Drugi pravijo, da ga je zidal Jafet, Noetov sin. Mogoče bi bilo, da je stalo že pred potopom in da je s potopom razdjanega Jafet v novo vravnal in pozidal, ali gotovosti ni nobene. Tudi ne more nihče vediti, če

je bilo pred potopom morje ravno v teh mejah kakor zdaj ter Jafa takrat obmorsko mesto, ali kako drugač?

Sicer pa na tem ni ležeče; dosti je, da je mesto silo staro. Tukaj je stopil prerok Jona v barko, da bi bežal pred Gospodom (Jon. 1, 3.) v Taršiš ali Tarsus, ki je bilo veliko višej ob srednjim morji. Tukaj so izkladali iz bark glasovite cedre, ki jih je kralj Hiram tagnil Salomonu (2. Paral. 2, 16), da je zidal Gospodu tempelj.

To staro feniško obmorsko in tergovsko mesto je imelo brez števila gospodarjev. Zavoljo pripravne lege ob morji na potu iz Evrope in Afrike, zlasti v Jeruzalem in dalje na Jutro se je vse rovalo za Jafu. Egipčani, Asirijani, Hebreji, Greki, Rimljani, Saraceni, križanki, Turki so se za Jafu topli, jo brez števila krati razdjali in zopet zidali.

Juda Makabej je bil mesto vzel Sircem, od Judov je prišlo v oblast Rimljanom, ki so ga razdjali in požgali. Cesti je bil 8400 mestnjanov pomoril, ker se je bilo mesto spuntalo. Judje ga v novo zidajo, ali Vespazijan ga zopet razdene in postavi na njegovo mesto rimsko terdnjavo. Pod Konštantinom je bilo sedež keršanskega škofa. Balduin I Jafu vterdi o križarskih vojskah in bila je že cveteče tergoviše; ali Saladinov brat Melek le Eddin jo zopet premaga l. 1188 in pa razdene, da bi kristjanom ne bila v zavetje. Še jo pozidajo križanki, pa Saladin jo posili l. 1192 in že se je imela tudi terdnjava v kratkem vdati, kar se zasliši z morja troben-tanje in prikažejo se rudeče jadra. Rihard Levoserčnik je prišel z brodovjem 35 bark iz Ptolomajde na pomoč. Na verhu terdnjave so že razpete turške zastave, v tem pa eden duhovnov iz terdnjave srečno skoči v pesek ob morji, priplava h kralju in mu naznani, da terdnjave še nimajo sovražniki v oblasti. Rihard s svojimi zvestimi tovarši skoči do ledja v morje, napade neštivilne sovražnike in jih odpodí od terdnjave in iz mesta. — Bogomir Buljonski, kakor menijo nekteri pisavci, je umerl v tem mestu, vernivši se z vojske zoper sultana v Damasku. Ludovik Sveti, francoski kralj, pridši l. 1250 s svojimi križanki, je tukaj nekaj časa prebi-

val, nesrečno mesto razširjal, lepšal in ga z obzidjem obdal. Tukaj je bil neki pobožni kralj dobil naznanilo, da mu je umerla mati, kraljica Blanka. Pa že 1266 ga je sultan egiptovski Bendokar napadel in skorej vsega razdjal. — Tudi še poslednji čas so imeli Francozi opraviti s tem mestom; 6. sušca 1799 prigermi Bonaparte, vzame Jafo z napadom in jo pleni. 4000 albanskih vojakov vjame in ker jih ne more ne tam pustiti, ne v Egipt poslati, jih dá vse pod meč. „Trepetaje“ pravi Thiers, „so vojaki spolnili to povelje. Pervikrat v svojem življenji se je tukaj Bonaparte pokazal grozovitnega.“ Šiba pa se je kmali pokazala. Kuga mu jame vojake desetiniti, da je bilo joj, in zapustiti mora Palestino. Nesreča tega mesta pa še ne počiva; l. 1837 mu potres storí veliko škodo.

O tej priliki naj tudi pesnikom in njih pegazu eno v razvedrilo povém. Kacih deset minut od Jafe proti jugu je na majhnem homeu musulmanska džamija ali mošeja. Pravijo, da ob znožji tega hribca je bil Persej zajahal konjička pegaza, končavši morsko pošast, kateri je bila izpostavljena Andromeda. Pravljica namreč je ta-le: Andromeda, hči etiopskega kralja Cefeja in Kasijopeje, je bila na morsko skalo prikovana, da bi jo morska pošast požerla in se s tem utolažila jeza Neptuna, morsklega malika. Persej, sin Zevsa in Dijane, pa je pošast Meduzo umoril in rešil Andromedo. Ko je pa Persej Meduzi glavo odsekal, sta skočila iz nje perutna konjiča Pegaz in Krizaór. V naj starših greških basnih ali pravljicah se namreč bere o strašni ženski pošasti, imenovani Gorgo, ki se je pozneje v tri delila, ktere so bile: Steno, Evrile in Meduza, hčere Forkis-a in Kate (Kato), torej so se tudi Forkide imenovale; znana je pa le bolj Meduza, ktere glava je imela to lastnost, da je njen pogled človeka okamnil.

Vidi se, da so imeli jutrovci polno basen in pravljic, kakor jih vsak narod še zdaj ima. Basni imajo pa večí del neko resnično podlago; oprava in obleka je k njej izmišljena, ali kakor Slovenec pravi: „Je res, kolikor ni laží vmés.“ — Kaj pa je zerno v Andromedini pravljici? P. Gérardy Saintine (*Trois ans en Judée. Paris 1860*) meni, da ta kraljeva hči, napadana od morske pošasti, je dežela Fenicija, ki so jo

morski tolovaji nadlegali. Jadrilnice so jim bile za drakone, zmaje, ter morske strahovitosti. Poklicala pa je dežela v pomoč urne arabske jezdice (fares, pares ali pers-eus pomeni konjnika), ki so ukrotili morske tolovaje, so storili zavezo, politiški zakon, med seboj, in od té dobe se je pričela sreča dežele Fenicije; pegaz se je povzdignil na perutih. Ta zmaga, ki je narodu ko narodu zagotovila obstoj, se je za zmiraj ljudstvu v basni ter v spominu ohranila.

III.

(Saron [pesem]. Odhod iz Jafe. Dragomani in mukeri. Arabske in kranjske pare. Hanna Avvad, naš dragoman. Znamenitost doline Saronске. Filistejci. „Vakuf.“ Jazur. Ajn-Dalab. Dagon. Domačija Golijatova. Lida. Prihod v Ramlo.)

Saron.

Dolina, dolina,
 Raván prezala Saronска!
 O koljko se spomina
 Na tvojem licu lesketá!
 Kako vsa v cvet si bla oblečena,
 Vsa z žitom, sadom blagodarjena,
 Igralo se po tebi čéd kardelo.
 Je mestice pri mesticu slovelo. —
 Gnjusoba, gnjusoba
 Te krila je Filišćanov!
 Vtonila je doba,
 Ko žvénkal meč je Goljatov.
 Sinovi Bêlijal so memo šli,
 Molóha, Dáгона nikjer več ni.
 Očaka Jakopa junaki davni
 Ohranijo spomin si v tebi slavni:
 Osoda, osoda, ...
 Reš'vala te junakov moč
 Od roda do roda;
 Pa pokriva te še gosta noč. —
 Ko skusiš vsih narodov zmés,
 Prisije solnce ti z nebés,
 Nesrečna! nisi bla lepote vredna,
 Zató teptá te še oblast nevedna! —

Od Jafe do zaželenega Jeruzalema smo imeli še osem milj deleč ali poldrugi dan popotvanja. Pervi dan

nam je bilo iti samo do Rame ali Ramle, štiri ure. V saboto pred tiho nedeljo, 17. sušca po kosilu je že čakalo pred samostanom toliko arabskih pegazov, kolikor je bilo naših romarjev, in pa še več; tudi nekoliko bratov dolgouhov za robo in za arabske dečke ali tudi dečmane je bilo zraven. Pa to reč moram nekoliko bolj pojasniti.

Ker skoraj nikjer na jutru ni ne potov in ne vóz za vožnjo, torej mora vsak popotnik jezdariti, kdor noče peš hoditi. Veči družbe si najmejo človeka, kateri jim sam za dostojno plačilo oskerbí vse, kar koli je treba za pot, konje, mule, osle, živež za po poti, kadar niso v kakem samostanu, in tudi šotorje seboj vzame, kadar se hodi po samotnih krajih itd. Tacega najemnika imenujejo dragomana ali tolmača, menda zato, ker tudi jezične opravila prevzame, ko skoraj nobenpopotnik ne zna deželnega jezika. Po neki besednizbloji se imenujejo njegovi podnajemniki mukeri, iz arabske besede „mekjari,“ ki pomeni najemodajavca živine za ježo. Italijani so od tod naredili „mucheri,“ in Francozi „mou-cres.“ Dragoman namreč najme za družbo potrebne ljudi in živino od raznih ljudi na svojo roko, ter ima včasi cele trume ljudstva, ki tudi brez orožja niso, kadar gredo v nevarne kraje. Skorej vsak, ki mu posodi konjiča, dá z njim tudi kacega dečka, ako sam ne gre. In ta na oslu jezdé ali pa tudi peš hlačaje tuje gospode spremlja, in kateri je kaj bolj priden, se skerbno derži svojega konjiča in pa gospoda, kteremu njegovo živinče služi. Kadar se pride do vode, ima dečko skerb, da konjiču uzdo vzame in ga napoji, kadar se počiva, da pegazu malo slame iz mavhe, oves ga obilno ne doletí; po noči nekoliko več. Veči del se pasejo o počivanji, še večkrat pa gole kamne premišljujejo. Prebijejo pa arabski konji, ako tudi ves ljubi dan ne jedó in ne pijó, kakor se dostikrat primeri. Tedaj se jim še huje godí, kakor včasi kranjskim param, ki morajo pod kapom na straži biti, ko njih gospodar v kerčmi vince pije ali pa žganjče serka. Pač obá poredno delata z ubogo živinico, pa vender z razločkom; arabec ne pósti le svojega konjiča,

ampak tudi samega sebe (ti ljudje namreč silo malo in slabo jedó, bolj pa duhan puhajo), naš voznik pa konja posti, ko samega sebe napaja. Poseben razloček je še ta, da tam v taki okolišini pije tobak arabec, tukaj pa konj.

Naš Dragoman je bil Hanna Avvad iz Jeruzalema, katolišk armenec, prav dober in priljuden mlad mož. Po naročilu iz Dunaja nam ga je najelo vodstvo avstrijskega hospica v Jeruzalemu, ter je z vso potrebno pripravo v Jafu naproti prišel. Plačali smo mu po trideset frankov od ondod do Jeruzalema. To je bilo dosti drago; drugi dobijo dosti boljši kup, kakor pravijo. Zraven tega nas je pa tudi marsiktere škode obvaroval, in postregel, v čimur je mogel. Ko je zvedil n. pr., da so nas čolnarji iz parobroda tako ožulili, da smo mogli po pol napoleona plačati, je šel k vradnii ter je polovico tega denarja nazaj dobil. Sej pred 112 leti je neki Čeh za to prepeljanje, kakor piše, 46 parà (ali nekaj čez en piaster = kacih 12 nkr.) plačal. Toda on nič ne piše od viharja, kakoršen je pri nas lomastil. —

Naše mavhe, kožnjake in telečnjake so pred odhodom pobrali dragoman in njegovi ljudje, jih povezali in na posebne konje ali pa na osle spravili. Tudi nam popotnikom je bilo treba zasesti in vsak si je v čedi poiskal svojega lisca, vranca, murna, belca, sivca, lesjaka, pikca, rujavca, ali kakoršnega je zasačil. Jaz nisem svoj živi dan imel prilike jahati in tudi lastnosti konj nisem poznal, da bi vedil dobrega zbrati; vendar sem bil pri tej reči dosti srečen. Naj boljši jezdicí so dobivali nerodne kleke in včasí slabo opravo, da se jim je vsak trenutek kaj utergalo, ali so tudi s konja cepali in se kaj pobili. Meni se ni ves čas romanja nič posebno hudega pripetilo.

O poli dveh tedaj zajezdimo v dolgi trumi iz mesta Jafe na pot proti Ramli. Naj prvo gremo med lepimi, s kaktovimi mejami obdanimi vertovi, pa kmali pridemo na prosto raván, na plan toliko imenitne doline Saron-ske, ki seže spod Karmela do Jafe, kacih osem ur ob morji, pa zopet od morja proti Jeruzalemu gotovo kake

štiri ure deleč. V svetem pismu se ta dolina preslavlja kakor silno lepa in rodovitna. Tudi zdaj je sem ter tje po nekoliko obdelana in mile cvetličice žalujejo tu pa tam kakor samice nekdanje silne lepote. Izaija je to ravnino z družimi kraji vred v njih prihodnji pustoti tako živo popisoval, kakor bi jih zdaj gledal; pravi namreč: „Dežela žaluje in peša, osramoten je Liban (ker nima več drevja), in gerd (poln skalovja, kras); in Saron je kakor pušava, in Bašan in Karmel se otresata (zgubljata gosto in lepo drevje). (Iz 33, 9.) Kar prerok govori od ravno imenovanih krajev, to velja od vse, sicer prelepe nekdanj silo rodovitne zemlje, zdaj pa uklete, vse zapušene in opustotene zemlje dežele Palestine.

Dolžno je opomniti, da v tem kraju so svoje dni prebivali tisti slaboglasni Filistejci s pregnjusobnim malikovavstvom in nečednim življenjem, s kterimi so judje imeli toliko vojsk in so bili od njih tako hudo nadlegani.

Kaj pa se vidi ob potu od Jafe proti Ramli?

Izidši iz Jafe se gre mem lepega vodnjaka, pred kterim je prijetna plan, obsajena s cipresami in starimi divjimi smokvami ali sikomori. Arabi imenujejo take kraje „vakuf“ (pobožno delo); namenjeni so za turške mošeje in svetišča, in nobena reč ne pripravi njih prenapetosti, da bi jih drugovercem oddali, n. pr. za kako cerkev ali svetišče. Kjer koli je kdaj stala kaka džamija ali mošeja, je „vakuf“, če bi bila tudi gnojna jama, in za noben denar ne dajo tacega kraja iz rok. Najberže bodo pa tudi v tem odjenjali, kakor so že v veliko družih rečéh. Imenuje se omenjeni „vakuf“ Abu-Nabbut-ov (mož betar ali gorjačar), ki je bil ob začetku sedanjega stoletja skorej čisto samosvojen poglavar v Jafi. Le-tá je bil ta „vakuf“ naredil, ali pa saj popravil.

V eni uri se pride do vasi Jazur-a, ki je na zelenem homcu ob levi med verti. Ob desni je pokopna kapela z deseterimi kuplami, ob strani te kapele pa marmorni vodohram z ozko odpertino in zraven verč iz opeke za popotnike, ako hočejo piti. Vertnar pri ka-

pelj je za majhno letno plačo zavezan, da marmorno korito za popotnike z vodo napoljeno ohrani. Imenuje se „Ajn-Dalab“ (vodnjak platanov), ali pa „Ajn-Dolab“ (vodnjak hranivec). Mohamedani imajo enake vodnjake pogosto pri pokopališih, zlasti bogatini ob zalih rakah svojih deržin, in s tem, da popotnikom dobro delo storijo, menijo menda pomoči ali vstreči svojim ranjicim. Kakor Saintine piše, je ravno v imenovani kapeli po mohamedanskem izročilu grob preroka Gad-a, ali kakor on misli, berže grob vidca Gad-a, ki ga je bil poslal David za tempelj les kupovat. Eno uro proti jugu je svetišče, silno češeno od musulmanov, imenovano „Nebi-Rubin,“ v katerem bi bil po ravno tem izročilu grob očaka Rubena.

Dalje je ob desni imenitni kraj „Bejt-Dedžan“ ali Degan, to je, Dagonova hiša, tistega štoklastega filistejskega malika, kteremu se je tako huda godila, ker je bila skrinja zaveze blizo.

Dalje ob desni za streljaj od poti je vodnjak in revna vas Sarfand, ki menijo, da je nekdanji Get ali Gat, domačija Golijata velikana.

Preden smo dospeli v Ramlo, smo precej deleč od poti ob levi vidili imenitno mesto Lida (Lydda), ki je pa zdaj le prosta vas. Lida, nekdanj in zdaj po arabsko Lud, je bilo mesto Benjamincev, devet ur od Jeruzalema in šest ur od Jafe. Rimljani so jo imenovali Diospolis (mesto Zevs-a ali Jova, kteremu so bili ondi tempelj zidali). Večkrat je bila Lida razdjana in zopet zidana. Sv. Peter je bil tukaj ozdravil udolomnega Enea, ki že osem let ni mogel iz postelje. V 4. stoletji je bilo tukaj škofijstvo. Posebno slavo je pa to mesto dobilo od sv. Jurja junaka, ki je bil v Lidi rojen, in ko vojaški častnik v Nikomedii v mali Azii mučen, ter zopet v Lidi pokopan. Cesar Konštantin (po družih Justinijan) mu je bil tukaj prezalo cerkev zidal, ki so jo Saraceni dvakrat razdjali, križanki pa zopet pozidali. V tretje je Saladin 1191 z mestom vred razdjatal ta prečastitljivi tempelj, in od tistihmal se ni več povzdignil; je pa lep in veličasten še v svojih podertinah.

Tudi veliko družih starin od Rimljanov in iz srednjega veka se neki ondi vidi. Groba sv. Jurja pa turki niso razdjali, ker tudi njim je svet „vitez z belim konjem,“ kakor sv. Jurja imenujejo. Sedanji patrijarh Valerga v Jeruzalemu je tudi v Lidi, kakor drugod, zopet napravil misijonsko staniše za katoličane in previduje ga z domačimi duhovni. Žal mi je, da tega tako slovečega kraja nismo šli ogledati, ker je precej deleč v stran. Bila je Lida v prvih časih keršanstva močno obljudeno, bogato in prelepo mesto, središe trgovstva in popotnikov med Jafu in Jeruzalemom.

Ob petih je naše kardelo prijezdilo v Ramlo, in sicer po prijazni, če tudi po nekoliko težavni ježi, ker tako popotvati še nismo bili vajeni. Dobri očetje so nas prav prijazno sprejeli. Bilo je še nekaj časa do terde noči, torej smo se precej vernili nazaj po stranski poti ogledat podertine templarske cerkve 40 mučencev, in smo že v mraku prišli nazaj v samostan. Ker je bila večerja že pripravljena, so nas kar precej v obednico peljali in k jedi posadili. Tudi prusovsko kardelo je bilo med tem dospelo, in kakor je v Jafi pred nami dobilo postrežbo, tako je moglo tukaj čakati, da smo mi odvečerjali; vsi na enkrat namreč niso imeli prostora. Ker pa v veseli družbi nismo posebno hiteli, nas je vodnik pruske družbe prišel dvakrat priganjat, češ, da gospé njegove družbe so že nekaj hudó opešale. Táko gorečevanje za svoje piščanstvo nima sicer kaj graja vrednega, vendar pa so mu nekteri naših precej zamerili in godernjali.

IV.

(Stolp 40 mučencev in templarsko poslopje s cerkvijo. 40 mučencev pod cesarjem Licinjem. Renančki v miniaturi. Staro izročilo o begu sv. Deržine. Vodnjak sv. Helene in znamenitost vodnjakov na Jutru. Albanca in iliršina. Prenočevanje v samostanu. Ramla in njen pomen. Jožef Arimatejic in Nikodem. Zgodovina mesta in samostana.

Kje je že?)

Omenil sem zadnjič, da smo šli pred večerom ogledat podertine templarske in cerkve 40 mučencev. Nekako

četert ure nazaj proti Jafi stoji namreč velikansk stolp, na štiri vogle zidan, ves iz rezanega kamna, ki je samo na verhu nekoliko razkrušen. Akoravno že pozno, smo vendar hotli razgled z njega viditi in šli smo od znotraj na okrog do verha po 120 stopnicah. Poleg stolpa so obširne podertine nekdanjega velikega poslopja, posebno imenitne so pa podzemeljske votline. Ostanki ti so podobni zidavam nekdanjih križankov; mislili so tudi, da tukaj je bila cerkev tistih 40 mučencev, ki so pri Sebasti v Armenii za sv. vero serčno umerli. Bili so namreč vojaki 12. legije, ki so bili pod cesarjem Licinijem obleke oropani na led verženi, kjer so zmerznili in so bili potlej v ogenj verženi. Njih zbrane košice, kakor izročilo pravi, so bile tu sem prenesene, nad katerimi da naj bi se bila cerkev zidala, kar je potlej sv. Helena doveršila. Ravno tukaj, menijo, je bilo zalo poslopje nekdanjih templarjev ali vitezov sv. Janeza, ki se zato tako imenujejo, ker so v Jeruzalemu blizu tempeljna imeli prvo svojo cerkev in romarsko staniše. Vsa podoba je, da je bila tukaj res velika naprava slavnih Johanitarjev, kateri so tukaj visocega stolpa potrebovali, kakoršne so imeli tudi drugod po sveti deželi, da so od daleč opazovali na sovražnike, pa tudi na romarje, ki so se bližali, da bi jim na pomoč šli, ako bi jih kdo nadlegoval. Ker pa nekateri te zidave Arabom pripisujejo in zlasti zastran stolpa pravijo, da bi ga bil zidal egiptovski sultan Mahomed, sin Kalaúnov, se tudi jaz nočem prepirati, akoravno jim ne morem prav verjeti. Prepričal sem se, da mnogi popisovavci so pritlikovski Renančiki v svojem pomenu, kateri povsod vse staknejo, da bi stare izročila overgli in svoje misli namesto njih popotnikom vsilili. Sej, če kaj novega ne pové, češ, popisovanje ni mično in ne izvirno. Ne rečem pa tega ravno zastran verskih, ampak zavoljo drugih reči, ki so zastavljene na človeških izročilih.

Naj omenim tukaj staro izročilo o begu svete Derzine v Egipt. To izročilo namreč pravi, da sv. Jožef, begoč pred Herodom, ni zavil od Jeruzalema po ravni

cesti proti jugu, kjer bi bil šel skoz Betlehem in Hebron in grozdno dolino, iz ktere sta bila Jozva in Kaleb svoje dni prinesla tisti imenitni grozd, ter bi bil dospel v Gazo na Filistejskem. Tudi ni hotel iti na bližnjico čez judovske hribe v terebinško dolino, kjer je bil svoje dni David Golijata končal. Izvolil si je rajši očitno pot čez Arimatejo v Jope, ker se je bilo zanesti, da po tej poti ga bodo preganjavci narmanj iskali. Na mestu, kjer je zdaj ravno poprej imenovani stolp, pravi izročilo, je sveta Deržina počivala, in sv. Helena je bila pozneje na ravno tem mestu zidala cerkev.

Od ravno imenovanih razvalin smo šli čez polje med nekterih smokovih dreves na drugo stran ceste prot severo-izhodu, k tako imenovanemu vodnjaku sv. Helene (Bir ezzibak), ki je od mesta četert ure proti severu. Imenujejo ga tudi delo vélikega Konštantina. Toda več pisavcev je, ki ga ne temu in ne uni ne privošijo, vender pa ne povedó, kdo da bi ga bil zidal. Delo je mojstersko, bodi si že, čigar je. V tih krajih, kjer je toliko pomanjkanje vode, so ljudje od nekdanj posebno pazljivost obračali na dobre in lepe vodnjake. Vodnjak sv. Helene je precej globoko pod zemljo kakor majhno jezerce z več predelki, kateri so z oboki ločeni kakor kake lope. Šest tacih klončnikov je po versti, vsak 3—5 stopinj širok in 30 stopinj dolg. Ob koncu je ozek vhod po stopnicah in na verh sem ter tje kak dušek za svitlobo. Oboki verh zemlje so nekoliko izbuknjeni, da se vidijo zaporedoma kakor široke lehe na njivi. Vodnjaki na jutru so kakor zlati rudniki in vidijo se ostanki nekdanjih prelepih enacih del sem ter tje — prav raznoteri, torej bom še o družih prilikah o njih kako besedo sprožil; zdaj pa še kaj drugega.

✱ V prav prijetnem večernem hladu gremo nazaj proti samostanu. Šla sta za nami med drugimi tudi dva možaka, ki sta se mi nekako čudna in bolj tiha zdela. Denem ju na muho ter poskusim nagovorivši ju, kako in kaj. Začudil sem se pa, ko sem poznal, da zraven arnavščine in nekoliko italijanščine tudi precej dobro ilirsko govorita. Bila sta tergovca, če sem prav razumel, iz

Smirne, in sta romala v Jeruzalem. Močno sta bila razveseljena, da smo se razumevali in zmiraj sta k meni tišala.

Naši konji, naša roba in vse je bilo v samostanu; pa ne le naše, ampak tudi reči od veliko drugih romarjev. Nekteri so dobili sobe in postelje, drugi so se potaknili, kamor so se mogli po prostorih. Samostan pa je bil zapahnen kakor terdnjava; vender so dragomanovi ljudje vso noč pri naši robi imeli stražo. To je bilo v saboto pred tiho nedeljo, 17. sušca. Drugi dan na vse zgodaj smo vstali, odmaševali in se tako urno sukali, da smo ob šestih že odrinili. Imeli smo namreč še dolgo pot, — in ta dan nam je bilo viditi pervikrat v življenji sveto mesto Jeruzalem. Ali preden Ramlo zapustim, se spodobi tudi o tem mestu kaj malega povedati.

„Ramleh“ = Ramla, arabsko ime, pomeni „peščeno“ mesto (ram'l, pesek) in je druge korenine kakor „Rama“, „Ramataim“, kakoršnih imén je imelo več krajev, kakor je bilo n. pr. več „Emavsov, Magdal“ itd. „Saintine“ meni pa vender, da naša Ramla bi bila nekdanja „Ramat-lehi“ (verženje čeljusti), ali „Ram-lehi“ (homec čeljusti), in to bi bilo mesto, znamenito iz zgodovine Samsonove. (Sodn. 15, 18, 19.) Od tod je bil neki tudi tisti pravični Nikodem, ki je z Jožefom Arimatejem vred Jezusa pokopal. Pravijo, da samostan frančiškanski stoji na tistem mestu, kjer je bila Nikodemova hiša. Skalna duplina pod cerkvijo se kaže kakor raka obeh svetih mož. Tudi Jožef, Nikodemov tovarš, je bil namreč tukaj; zato se imenuje „Arimatejic“, ker Ramla se je nekdaž Arimateja imenovala.

Ramla je tergovsko mestice v lepi dolini saronski, ki ima morebiti nekaj čez 3000 prebivavcev, med kterimi je neki do 2000 mohamedanov, drugi so kristjanje, naj več razkolniških grekov. Tergujejo pa naj bolj z mijlom in pavolo. Bila je pozneje škofijski sedež, kakor Lida. Zraven latinskega in greškega samostana ima tudi armensko in maroniško cerkev. Samostan frančiškanski je prostoren in previdno zidan, ter ima lasten

oddelek za samostance, in zopet drugi za romarje. Vstanovil ga je Filip dobri, burgonjski vojvod l. 1240; v začetku tega stoletja je bil skorej ves predelan; ohranili so s starega ozidja samo sobo, kjer je stanoval Bonaparte, ki je imel v Ramli veliko staniše ali general-kvartir, preden je bil šel oblegat Ako (Saint-Jean d'Acre.) Ramla je bila tehtno mesto zlasti o križanskih vojskah; pod njenimi zidovi so se veršile kervave vojske. Balduin IV je bil Saladina tukaj tako namahal, da je bil zgubil vso svojo vojsko in jo je bil skorej sam unesel — beže na velbludu. (Saintine.)

Sicer pa si je Ramla kakor mesto še le pozneje veči veljavo pridobila. Verne pravi: O Kristusovih časih je bila Arimateja še beržkone le majhna, pa gotovo prijetna in mikavna kakor malo kakošen kraj — lepo prebivališče, vredno možakov, kakoršna sta bila Jožef in Nikodem. Isambert francoz pravi: „Začetek Ramlin je musulmansk. Arabski zemljepisec Abul' Feda terdi, da to mesto je bilo vstanovljeno l. 716 po J. K. po kalifu ommiadu Sulejmanu, sinu Abd-el-Melekovem. Mnih Bernard, ki je hodil po Palestini l. 870, je prvi popotnik, ki je Ramlo imenoval.“ Lahko da je bilo le z imenom „Arimateja“ znano, ter so ga Arabci razširili in po peščeni zemlji zvali Ramla, kar je bilo gori omenjeno.

Kje si že?

Kje si že, o sveto mesto?

Kje si ti, nebeški vert, —

Kje si mesto — ti nezvesto,

Ki za ljubav daješ smert?

Kje je Bog in človek pravi

Hodil, molil in učil?

Kje vojskoval boj kervavi,

Kje na križu kri prelil?

Dvigni kviško se nižava,

Da čez góre v daljo zrem;

Znižaj zdajci se višava,

Da vidim Jeruzalem!

V.

(Še zmiraj viditi te ni! (pesem). — Odhod iz Ramle. Raznoteri romarji in zmaga Prusov. Dragotin Haller in njegova sloveča prednika. Lep zgled mladega Francoza. Kobilice, njih požrešnost in njih jezikoslovstvo ali filologija. List patriarha Valerga in lanska letina; kolera in druge stiske; obnašanje katoliških in nekatoliških misijonarjev, tudi konzulov, v teh nadlogah; usmiljene sestre; spreobrnjenje veliko Turkov ob koleri v Lidi. „Arabske sestre!“ Ježa po judovskih hribih. Kako se obedva pod oljkami in milim nebom? Silna ploha in kaj premore čez 20 lét stari plajš od g. krojača Štekeljna?)

Še zmiraj viditi te ni!

Okrajna trikrat posvečena,
Še zmiraj viditi te ni;
Hči Sijonska — prezaželena,
Še zmiraj ni te slišati!

Želim že stopiti v svetišča,
Pa malovreden se bojím;
Bi gledal tvoje podertiša,
Al groze že naprej stermím.

Gasiti žejo si v skrivnosti,
Okó je že nastavljeno;
Pretehtovati visokosti,
Sercé ni kaj pripravljeno. —

Ni vere, upanja, ljubezni,
Gorečnost hira, je medlà;
V sercé, Zveličar, me pogrezní,
Da duša vname se hladná.

Se vmuznil bodem v množico zbrano,
Ki pela Ti je svoje dni,
Se zgubil v šumno njih „hosano“,
Da glas moj slave ne kazí.

In zdaj, odprite se planjave,
Uprí v lepoti se, okò;
Odpirajo se veličave:
Zdaj — vid'lo Oljsko boš goró!

Tiho nedeljo zjutraj, 18. sušca, okoli šestih tedaj smo se poslovili z Ramlo in s postrežnimi ondotnimi očeti frančiškani, pa hajdi dalje po lepi ravnini Saron! Imeli smo še kake tri ure planega prejezditi, preden

smo prišli do okroglih hribov rodú Judovega. Od Ramle dalje je bilo romarjev zmiraj več in pot kratkočasna. Zadeli smo skupaj tudi s francoskimi romarji, in pruske, ki so bili pred nami odrinili, smo dotekli pa še prehiteli; so nas pa zopet dohajali. „Avstrijani so premagali Pruse!“ rečem bližnjim tovaršem, in serčno veselje se zbudí nad zmago; le eden naših, tudi Prus, je bil nekoliko nejevoljen ter je rekel: „Das hätte ich von Ihnen nit jedacht!“ — pa ne ravno zavoljo besede, temuč ker ga je urno jezdití težko stalo zastran telesnih okolišin. Med raznimi popotniki je bilo nekaj prav imenitnih; med drugimi Švicar Dragotin pl. Haller, posestnik in mestni vradnik iz Soloturna, spreobrnjenec iz protestanstva (če ne morda iz kalvinstva) in sin po vsem svetu znane in slovečega učenega moža tega imena. Imel je seboj svojega strežnika, ki ga je povsod spremljal, pazil nanj in na njegovega konjiča. Pri marsikterih prilikah smo vidili, da so olikani možje, kakor patriarh, Hallerju v oziru na njegovega očeta posebno spoštovanje skazovali. Oče njegov Karol Ludvik, rojen v Bernu na Švicarskem 1768, sloví zlasti zavoljo državno-pravnih učenost. Poderl je staro od Locke-ta veljavno teorijo in ji dal čisto novo stalo v delu „Restauration der Staatswissenschaft“ (5 Bde. 1816—34.) Učeni mož, poln moškega značaja, pa zraven vede ni pozabil na svojo prihodnjost. Ko se je prepričal, da zastran vere ni na potu resnice, je prestopil l. 1820 v katoliško Cerkev, akoravno je mogel zavoljo tega svojim imenitnim službam slovo dati. Bil je od 1824—30 v ministerstvu v Parizu. Umerl 1854. Tudi še ta Ludvik Haller je bil vnuk Albrehta Hallerja (roj. 1708), vesoljno slovečega fiziologa ali znanca znotranjega prirodoslovja, bilca ali botanikarja, državnika itd. — Bila je na potu v Jeruzalem tudi protestanška diakonisa, nekaj Poljakov, Štajerka od Gradca, par Slovenk (Kranjic), ki ste v službi v Aleksandrii, in več drugih. Nekteri so peš hodili, drugi jahali na oslih, mulah, konjih. Posebno ginil me je mlad Francoz, ki je svoje živinče za uzdo peljal, na katero je bil spravil priletno trudno Štajerko, ki je sicer

peš hodila. Mislil sem si, ta ponižni mladeneč lepo posvečuje svojo pot. Tudi kacega poljskega pešca je sem ter tje enako doletelo. Ko smo prišli na konec saronške doline in začeli iti navkreber, sem vedil prvič jutrovske nadlogo, o kakoršni sem že tolikrat poprej bral in slišal. Po nekem nekoliko bolj zelenem prostoru je namreč mergolelo, šumelo in ob tléh poferčevalo vse živo kobilic, ktere so bile pa še mlade in so se le tal deržale. Šmilila se mi je tako rekoč zemlja, ko sem ta stud premišljeval. Ne bil bi pa nikoli mislil, kolike živine se iz teh merčesov zredijo, ako bi ne bil vidil pozneje v Sirii že odrašenih, ki so visoko nad zemljo gosto skorej kakor sneg ferčale — tolike ali veči kot naj životniši, ki jih je pri nas kdaj viditi. O drugi priliki bom to strašno šibo jutrovih dežel bolj natanko popisal, zdaj naj omenim le samo, kar sedanji jeruzalemski patriarh milgsp. Valerga o lanskih kobilicah piše.

V poslednjem snopiču „einsiedelskih letnikov“ zastran razširjanja sv. vere (št. 192) je namreč pismo imenovanega slavnega gospoda od 2. malega travna 1866, v katerem pravi o lanski letini v sveti zemlji: „Že je bila živinska kuga kmetijstvo hudo zadela in kmetovanje obtežila. Pričakovala se je torej le bolj pičla žetev; kar se prikažejo trume kobilic, ki so žalostno upanje zastran pričujočnosti še s strahom prihodnosti pomnožile. V manj kot dveh mescih se je to požrešno merčestvo tako strahovito zmnožilo, da je po ravni med Jeruzalemom in Jafó vse pokončalo: žito, smokve, oljke, pomoranče, nobena reč ni našla usmiljenja; v Nazaretu so se kobilice lotile celo lubja lesa, ki je za kurjavo.“

Stermé in z nekako grozo sem gledal ta stud in vprašal Arabca, kako te zverce imenujejo? „Žirád“ — mi odgovori. No, si mislim, kakor nalaš! to ime so od Slovencev vzeli; prava „žirad“, ki vse „požrè“ in pokončá. Čehom so te zverice „konjički“; Rusom „saranče“; Madjarom „tücsok“ (kakor „tiček“) ali „saska“ reci „šaska.“ Lahí so jih imenovali „cavaletti“ (prav za prav „cavalette“); po francosko „sauterelles“; latinsko „locusta“ in v svetopisemskem jeziku „bruchus.“

Ker sem že patriarhovo pismo omenil, naj še nekoliko povém iz njega. Pravi nadalje: „K temu je bila prišla še kolera. Prebivavstvo v Jafi je bilo izdesetnila in razširila svoje pokončevanje do znožja judovskih (judejskih) gorá, prebivavstvu mesta (Jeruzalema) pa, je bilo v začetku viditi, da hoče prizanesti. Nekatere posamezne ljudi je bila napadla sicer mesca vel. serpana, potlej pa sta pretekla dva mesca, preden se je zopet koga lotila, in upati je bilo, da šiba pri tem ostane. Pa ni bilo tako. Od prvih dni vinotoka je jela v Jeruzalemu s toliko silo divjati, da jih je en sam dan 75 pograbila, akoravno se je bilo tisti čas prebivavstvo znižalo na 10.000 duš. Mislite si k vsem tem nesrečam še pomanjkanje živeža in dela, prejenjaje tergovstva, čisto prenehanje romarjev, in imeli bote obraz ali podobo našega življenja.“

Akoravno tudi to, kar patriarh nadalje piše, nekoliko pred moje popisovanje sega, naj vendar tukaj omenim, kajti se dobro strinja s sedanjim časom. Pravi namreč, da te in take telesne nesreče je pa previdnost Božja v dušni prid misijonu obernila. Katoliški misijonarji so do zadnje betvice vse poiskali, da so nesrečnim, ki niso prav nič imeli, tegnili kruha ali pa dela. Več misijonarjev je bilo prisiljenih v ta namen še dolgove delati. Patrijarštvo je na vse strani prav veliko pomoč skazovalo, in pa v Jeruzalemu živež delilo med uboge. Poročniki raznih narodov so ta zgled blagoserčno posnemali. (Tako je pač velikrat, da drugi potrebe še le vidijo, kadar jim jih pokaže katoliška Cerkev, in posnemajo jo, ker spoznajo, da je to lepo.)

„Še bolj občudovanja vredni zgled,“ pravi dalje naznanilo, „je skazovala katoliška ljubezen do bližnjega med kolero. Od edinosti (katoliške) odločene ljudstva so bile skorej po vsih krajih zapušene od tistih, ki so o prihajoči koleri pobegnili, akoravno se njih pastirji imenujejo: od naših pa ni ne en misijonar, ne en mnih, ne ena naših usmiljenih sester nezvesta postala dolžnostim, ki so jih vezale po njih okolišinah. Ne le da so pritekali delit ss. sakramente, temuč bili so tudi zdrav-

niki, strežniki in celo pokopovavci. V Kajfo so mnih z (bližnjega) hriba Karmela prišli iz svoje tihe samote ter so pokopovali umerle za kolero; zakaj tolik je bil strah, da celo za denar ni bilo nikogar najti, ki bi bil hotel to bogoljubno delo opravljati. Na otoku Cipru je veliki namestnik patriarhov, g. Mihael Cirili, skazoval gorečnost, ki je vredna vsake hvale. (G. Cirili je grofu Maricourt-u, francoskemu poročniku v Larnaki, do zadnjih njegovih trenutkov pomoč skazoval in francoska vlada se je hvaležnega skazala ter je gosp. Cirili-tu poslala red „častnega kardela.“) Musulmani v Lidi so zapušali svoje mertve ter bežali na deželo, — in tako so delali pri vsi svoji veri v „slepo naključje“ ali fatalizem, zavoljo kterega se sicer ne menijo za nevarnosti kužnih bolezni. Ta beg je naklonil misijonarju v tem mestu novo priložnost, da je djanje svoje svete službe razširil. Obiskoval je bolnike in jim stregel ter si prizadeval jim obudovati pobožne misli. Taki ubogi zapušeni so poslednjič sami prosili za sv. kerst. Rekli so namreč: „Pač dobro previdimo, da vaša vera je prava, zakaj le sama prava vera premore tako ljubezen navdihniti.“ In takó je doživel misijonar veselje, da je kerstil 25 odrašenih in 75 otrok iz nejevernikov.“

„Celo drugoverci so bili prisiljeni očitno hvaliti darežljivost naših duhovnov. Protestanški časniki v Londonu in Carigradu, pa tudi listi razkolnikov so bili v tem ene misli. Poročniki, namestovavci nekatoliških deržav, so pošiljali patriarhatu v Jeruzalem vošila zavoljo obnašanja (katoliškega) duhovstva. Pa tudi svoje nejevolje niso zamolčevali, ktero jim je zbudovala baboserčnost duhovnov njih verstva.“

Enako lepe reči naznanuje od usmiljenih sester po raznih mestih in pristavlja zgled iz Sajde (Sidon) ob času kolere. Truplo umerlega za kolero je bilo ostalo v zaklenjeni sobi, bodi si že iz pozabljivosti ali boječnosti. Več kot en dan se ni nihče našel, ki bi si bil upal v stanovanje. Grete pa v tem takem ondi blizo memo dve usmiljeni sestri, ki ste po navadi bolnike obiskovale. Slišite to reč in brez kacega družega po-

močka razun s pušico kisa, v zaupanji na pomoč Božjo, greste v okuženo stanico in odprite okno. Gledavci, oserčeni s tem zgledom, pridejo in odnesejo merliča. Čez nekaj dni je bila ena teh serčnih sester kolero dobila in je tudi umerla. Imajo tudi že domače usmiljene sestre, ki jih imenujejo „arabske sestre“ in se pečajo zlasti s šolsko odrejo ter s katoliškim podukom arabskih otrók. Zastran teh junakinj, ki posebno po Sirii veliko dobrega delajo, pozneje kaj mičnega; zdaj pa nazaj na pot!

Kmali ko smo začeli jezdariti navkreber, smo spoznali kaj so judovski hribci in hribi. Kdor ne pozná spretnosti arabskih konjičev, bi mislil, vse noge si morajo uboge živali polomiti po teh gerdiš luknjah, jamah, kuceljnih, soteskah, ko jim je velikrat skorej vsaka stopinja posebej ubirati in loviti zdaj med gostim debelim skalovjem, zdaj po ozkim robu, zdaj po dolgi pečini ene same skale sceloma, da se nikjer noga ne prime, zdaj zopet ob grozovinskih prepadih (zlasti unkraj Jordana in ob Libanu), da bi mislil, vse se mora stermoglaviti skorej v peklenške globočine. Tudi po naših krajih so sem ter tje po gorah take kozje pota, pa ne za konje. Vender pa se ne sliši, da bi se kake posebne nesreče godile, ker arabski konjiči vedo, kje imajo glavo, pa še bolj, kam je treba noge postavljati.

Okoli poldne smo pervikrat imeli kosilo pod milim nebom na nekem hribu. Med prijaznimi oljkami so dragomanovi ljudje pert raztegnili, pometali na okrog ploščike z nožmi, vilicami, kozarci iz lame, pa kruha in pomoranč; na sredo pa velik kup kuhanih jajc, suhih smokev, postavili veliko steklenko vina, ob strani djali vode v mehovih. Popotniki smo se vlegli okrog po tléh, kakor po kmetih kosci na travniku ali drugi delavci na polji, ko jim prinese gospodinja malico, kosilo, južino, ali kar si bodi enacega. Vsak si je poiskal hitreje ko je mogel svoje jedilno orodje in nihče ni gledal, kdaj ga bo kdo priganjal, kajti priganjal je tisti, ki se je že 6 ur makatal na konju kakor mizec ali sito v mlinu, pa vmes malo ali morebiti nič zalogljeja ni dobil. Vse je bilo

veselo in dobre volje pri tej idilski ali pastirski pojedini. Za prvo jedjo so pri tacih pojedinah nasledvale nekatere sorte mesnine in na zadnje sir in druga suha roba, raztrošena po pertu. K sklepu je bila črna kava, ki jo je naš kuhar varil pri stari oljki. Imeli smo jo večidel po trikrat na dan. Take kosilca so terpele po eno uro, ali pa malo več ali manj. Treba je bilo nekoliko počitka in okrevanja, sej noge so bile po dolgi ježi veči del že tako terde in mertve, kakor bi jih bil iz klade vzel. Konjiči so ravno tako hitro gledali kaj kerme si dobiti, kakor popotniki, ker bila je ondi trava in ni jim bilo treba meditirati.

Ni bilo čez tri minute, ko zasedemo in odhajamo, vstane taki vihar s ploho, da so se konji kar prék od dežja obernjeni ustavili in so se branili dalje iti. Ali k sreči v sveti zemlji dež in ploha veči del ravno tako hitro odide, kakor pride. Tako smo skusili ravno ta dan večkrat. Imel sem pa seboj plajš po stari šegi, ki je bil moj velik dobrotnik; vergel sem dolgi rob čez glavo nazaj ter mi je služil za dežnik in za vso brambo: bil sem v naj večjem dežju ravno tako na suhem kakor doma v sobi. Taki plajš je na popotvanji povsod potreben — podnevi in ponoči, o dežju in o poldnevni vročini, ker tudi zoper to nekako brani. Moj čez 20 let stari plajš mi je naj boljši službe skazoval že poprej dvakrat v Egiptu, na potu v Rim, pa zdaj v Palestini: ne zamenjam ga s „kaftanom“ turškega sultana. — Imeli smo še 3—4 ure prav gerde poti in še nekaj hribov je bilo treba prekoračiti, preden smo doživeli redko srečo, prvič v življenji ozreti se čez sveto mesto in na Oljsko goro. Preden pa to povém, naj le še ob kratkem omenim nekatere kraje in pota od Ramle do Jeruzalema.

VI.

(Kaj se vidi od Ramle do Jeruzalema. — Emmoas in Emavs. — Dizma in sv. Deržina. — Grob Samsonov. — Jopov vodnjak. — Kako je razbojnik Abu-Goš prišel v kleše; — Kirjat-Jearim in skrinja zaveze. — Cerkev sv. Jeremija. — Oo. frančiškani mučenci v peči. — Modin in Makabejci. — Ev. Emavs. — Hadrijan popotnik, njegova olika in njegova bela pujsa, ter judovsko rogovilstvo. — Terebinška dolina in mesto, kjer je bil Golijat končan. — Čez hribe in doline — poslednjič v Jeruzalem. — Perva pot v Božji grob in „Te Deum.“ — Sprejetje v avstrijskem hospicu, zahvala in splošnje veselje.)

Kdor ljubi zemljopisje in starinstvo, utegne med potjo iz Ramle proti Jeruzalemu oprezvati zlasti na: Berije, Kebáb, Emmoas, Latrun, Jopov vodnjak, Vadi-Ali, Abu-Goš, Kustul, Kolonije.

Od Ramle se gre najprej po ravnini, katero sem ter tje namaka kak potoček in ji daje nekoliko rodovitnosti. Kako poldrugo uro od Ramle ob desni tedaj je nova vas Berije (Berrieh, to je, pušava). Na obrežji nizkega homca kake pol ure delj ob levi je z mejo kaktov obdana revna vas Kebab. Od tod na desno, kake pol ure od poti, se vidijo podertine arabske vasi Emmoas. To je nekdanji Emavs, imeniten zavoljo zmage Juda Makabejca zoper Sirijane (1. Mak. 4, 3 id.); ne smé se pa zamenjati z unim Emavsom, 60 stadij od Jeruzalema, kjer se je bil Kristus dvema učencema prikazal. — Tri ure od Ramle, precej ko se začne iti v judovske hribe, je na severu že čez 20 létzapušena vas Latrun, „Vicus latronum,“ to je, terg ali vas razbojnikov. Tukaj je neki imel svojo razbojniško jamo tisti desni razbojnik, ki se je bil na križu spreobernal. Izročilo to-le pripoveduje:

Neki dan je sveta Deržina ob svojem begu v Egipt tamkaj memo šla. Dizma z drugim razbojnikom jih ustavi, da bi jih za denar skubil. Bil je pa Dizma tako silno ginjen od lepote božjega Detetka, da ga je branil zoper divjačnost svojega tovarša. Temu dobremu delu se ima zahvaliti za milost, da se je spreobernal o trenutku svoje smerti na križu, ko je pa drugi razbojnik umerl v nepokornosti do konca. — Križanki so

tukaj postavili ostrog ali terdnjavo, ki je gospodovala nad vhomom v dolino. Ob kraju ceste se neki še vidijo pragi v skalo vsekanih vrát, na kar pa, kolikor se spomnim, nas nihče ni opomnil, ko smo memo šli. — Na desno v stran ceste tukaj ima biti grob Samsenov, kakor piše Saintine, od kterege pa ni nobene sledi več. Pokopan je po sv. pismu med vaséma Tsora in Eštoal; in res ste četert ure od ondod vasi Sura Eštije, ki ste očitno z unima ene in ravno tiste korenine. — Pol ure dalje je ob poti Jopov vodnjak, (Biar Ejjub), da ga bode vedil poiskati, kdor bi tje popotval, zakaj tudi na to, kakor na marsikaj družega nas popotnikov, saj kolikor jaz véim, nihče ni opomnil. Tukaj je na pol poti med Jafo in Jeruzalemom. Kakošen pa je vodnjak? Dvé okrogli jami, z neobdelanim kamenjem obrobljeni, s kalno mlakužo napolnjeni. Mislini, da je to studenec Nephtoa (Josve 15, 9. in 18, 15.)

V kacih treh četertih ure gredé po kamniti poti stermine Vadi-Ali se pride na odpert kraj med lepo zeleno drevje. Tukaj se imenuje „pri drevesu Imam-Ali“ in je prav pripraven kraj za južino in počitek. Tudi mi smo obedvali v tem kraju, kakor sem v poprejšnjem oddelku omenil. — Gre se dalje mem revne vasi Sarris. Še celo uro derži steza po dolinčastih višavah, preden se zavije čez hrib, kjer je unstran vas Abu-Goš. Tako se imenuje ta vas po razbojnskem šejhu, ki je bil pred več kot 20 leti s svojimi podložniki vred strah in groza vse na okrog. Zdaj je pot varna, kakor pravijo; vender me je bilo nekako groza, ko smo šli mem tega kraja in sem ravno v Vernetu bral, kako je Abu-Goš tukaj gospodaril, dokler ga niso povzijači v Carigrad zvalili, od koder ga ni bilo več nazaj. Turška vlada namreč ni nikakor mogla sicer majhne pešice teh prederzних tolovajev ugnati. Poslednjič si izmislili in postavi Abu-Goša za pašata v bližnjem Jeruzalemu. Razbojniku se to kaj moško zdi in začnè ves drugač biti, ker nadja se še višji časti. V svoji slepi nadi gre na poklic v Carigrad, kjer se je pa vjel kakor vrabec v mrežo. Nekteri pravijo, da so ga tam ob

glavo djali, nekteri pa, da še živi v terdnjavi v Vidinu. Mlaji Abu-Goš, sin unega siloviteža, ima svoje ljudi v redu in strahu, ter se popotniku ni bati. Za naj manjši napad ali rop mu je vsa okolica odgovorna. S težko globo kaznuje vse vasi in gospodarje svoje okrajine, da s tem napadane in oropane dostojno odškodva. (Gl. Verne str. 70.) Ta vas, ob lepem berdu na desni, ima v zgodovini veliko znamenitost. Imenuje se po svojem pravem imenu El-Karije ali Karijet-el-Aneb, to je, vas grozdja. In to po pravici. Tukaj namreč se pričinja rodovitna dolina z oljkami, smokvami in vinsko tertó. Zedinjajo se pisavci, da tukaj je bil judovski Kirjat-Jearim ali Kirjat-Baala, kjer je bila skrinja zaveze skoz dvajset let v hiši Aminadabovi (Josv. 15, 9 in I. Kralj 7, 1). Kaj lepo se zлага, kakor je pisano: „Nesli so skrinjo Gospodovo v Aminadabovo hišo v Gabao.“ „Gabaa“ pomeni berdo ali grič, na kakoršnem ravno stoji Karije.

Spomina vredna je tukaj cerkev sv. Jeremija, zidana od križankov, ki je pa zdaj spremenjena v konjski hlev. Vse ozidje je še dobro ohranjeno, zidanje je v gotiškem slogu s 3 ladijami, okna imajo romansko podobo, po zidu se vidijo še stare slikarije na presno. Kakor so pa Abu-Goši delali s keršanskimi svetostmi, tako so počenjali s keršanskimi ljudmi. Eden njih sprednikov je bil pred nekaj več ko poldrugi sto leti dal več očetov frančiškanov v svoji fanatiški grozovitosti v peč zapreti in z ognjem zadušiti.

Kake pol ure naprej se vidi na precej zvišeni strani hribec, na ktereга verhuncu je bil Modin, domovina Makabejcev (1. Mak. 13, 25.) Tukaj je bilo zalo pokopališe teh junakov, dosti visoko, da so ga mogli mornarji celo z morja viditi. Od tod so Makabejci darove pošiljali v Jeruzalem, da naj se za umerlih duše moli. Ob času Evzebija Cesarejskega in sv. Jeronima je ta imenitni pokopni spominek še stal; zdaj ni nobene ostanka več: „Etiam periere ruinae.“ (Saintine.)

Skorej v obličji popotniku proti jutru se vidi dalje na hribu revna vas Kustul, popačena beseda iz latin-

skega „Castellum.“ Ta kastel ali grad je bil sozidal cesar Vespazijan, da je ondi imel rimsko posado. Ta kraj smo bili prišli pozneje tudi iz Jeruzalema gledat, in sicer ravno velikonočni ponedeljek: zakaj ravno tukaj je bil tisti Emavs, kjer se je bil Jezus učencema prikazal. (Luk. 24, 13.) Vidiijo se še tudi podertine cerkve, ki je bila pozneje sv. Kleofu zidana. Toda to pride na versto o drugi priliki. —

Skoz pol ure dolgo dolino se gre dalje mem dobrega studenca in revne vasi Kolonije ob levici, ki ima ime od nekdanje rimske naselbe cesarja Adrijana. Znano je, da Adrijan ali Hadrijan je veliko popotval po svojem cesarstvu ter sam se prepričal, kaj je kje potrebnega. Za Rimljane je veliko dobrega storil, ker pospeševal je zlasti učenosti. Za kristjane pa je bilo pod njim 4. preganjanje in na poslednje je žugal pravi Domicijan biti: pokosila pa ga je smert l. 138. Jude je dražil s terdobo in neusmiljenim zasramovanjem k rogovilstvu (dal je n. pr. nad jeruzalemskimi vrati postaviti svinjo iz belega marmeljna). Ko se je pa rovarstvo pod Bar-Kokab-om res vnelo, ga je s kervavo ojstrostjo zaterl in Judejo v pušavo spremenil. To je neverska „olika in humanitêt,“ kakoršno svet tudi dandanašnji čisla, ker oliko sv. vere premalo pozná in le „na meso seje, od česar se pa žanje poguba,“ in ne blaženost. — Preden se gre čez neki most, se vidiijo obilne podertine cerkve, ki nekteri menijo, da je zidana na mestu, kjer je bil David končal Golijata velikana. Dolina tukajšnja pa je dolina terebinška. Iz potoka, ki pa sedanji čas le ob dežji teče, je bil menda David pobral petero kamničev za svojo fračo. Veliko družih znamenitost se je godilo in veršilo po tej dolini.

Misli si popotnik, da bo vendar enkrat že konec teh hribcev in dolin; pa še le ni. Še nekaj višav in nižáv je bilo treba prekoračiti. Vse je že trudno, živina in ljudje. Na vse zadnje gremo še kake pol ure čez prave groblje, — zmiraj na kviško. Že klečé sprednji na verhu pri nekem ozidji, molijo in pobožno tje čez gledajo, ko so drugi še med skalovjem. Ko jaz, dasi-

ravno ne poslednji, na verh pridem, so se bili drugi že osôpli, obojna vodnika avstrijskega sprejmiša, ki sta bila z dvema kavasoma vred precej deleč naproti prijezdila, sta bila že dopovedala, kar se je za trenutek vediti in viditi dalo, — torej je bilo hitro treba dalje kobacati in nisem imel časa opazovati, kakošni vtisljeji so se o prvem pogledu v mojem sercu utrinjali. Naravnost prék čez mesto se vidi na uni strani Oljska gora, pa takrat je še nisem poznal. Nekako o poli štirih je bilo, ko smo zagledali mesto s homca.

Naj prva pot je bila skoz jafiške vrata v cerkev Božjega groba, kamor smo dospeli okoli štirih. V prvo sem z romarji vred poljubil kamen maziljenja, ki je blizo vélikih vrat, in potem sem imel srečo, kar precej skoz angelsko kapelico priti v grob Gospodov. Ne vém prav, kakošni občutki so me obhajali. Molili smo nekoliko. Vidil sem nektere, ki so točili gorke solze. „Te Deum“ smo opravili in se podali v avstrijsko romarsko hišo, kjer smo bili 4 tedne kakor domá.

V majhni lični kapelici, kjer je v altari podoba sv. Deržine ter beg v Egipt, smo zopet opravili zahvalno pesem. Gospod dr. Čoke, prvi vodja, nam je v čverstem nagovoru načertal romarske dolžnosti, omenil, da je romanje v Jeruzalem brez vsacega pomislika ena naj večih milost, da tukaj studenec dobrot posebno teče, da se zajema iz vira samega itd. Razdeljene so bile nam sobe; trije Slovenci gosp. Verlič, g. Šranc in jaz in pa Parec g. Albreht smo dobili naj večí prav lepo stanovanje, kjer sta bila tudi poprejšnje leto gg. Slovenca iz Štajerskega. Večerjali smo vsi skupaj prav dobro, rumeno jeruzalemsko vino pili, in bili smo kaj dobre volje, kakor le malokrat v življenji.

VII.

(Praznik sv. Jožefa. — Patriarh Valerga in njegov god. — Avstrijski poročnik pl. Walcher. — Kustos o. Serafin in italijanščina. — Obiskanje patriarha. — Popis Jeruzalema: njegova lega; doline in hribi krog njega; zidan na gričkih; obzidje; štirojne vrata; 4 razdelki njegovi; kaj jude vleče v sv. zemljo; splošnja podoba mesta.)

Naslednji dan, 19. sušca, je bil sv. Jožef, ki je v Jeruzalemu zapovedani praznik. Maševal sem v frančiškanski samostanski cerkvi najsvetejšega Zveličarja. O tej priliki sem tudi v prvo vidil prav slovesno mašo jeruzalemskega patriarha Valerga, kateri je ob enem svoj god obhajal. Ime mu je namreč Jožef in je kaj častitljiv nekako 60létin gospod z dolgo sivkasto brado. Domá je iz Genve in bil je poprej misijonar v Indii, od leta 1847 je pa patriarh v Jeruzalemu ter za vso sv. deželo, in za Sirijo. K maši so mu stregli njegovi korarji, duhovni, bogoslovci in blagi rejenci njegovega vstava v Bejt-džali pri Betlehemu. — Ko smo vsi duhovni odmaševali, smo začeli opravljati svoj poklon zavednim visokim gospodom po Jeruzalemu. Peljala sta nas gg. vodnika v hospicu avstrijskem najprej k avstrijskemu poročniku pl. gosp. Leopoldu Walcher-ju. Prav priljudni gospod nas je posadil in nam po jutrovi šegi postregel s kavo in še z nekterimi sladkostmi. Tožil je, da je že enega otroka zgubil, kar je tukaj, pa tudi žena ne more obnebja prenašati in mora drugej prebivati. — Druga pot je bila v frančiškanski samostan k prečast. o. kustosu Serafinu Milano da Carara. O. Serafino je velik, prav častitljiv in zgovoren Italijan, ki nas je priljudno sprejel. Posebno všeč mu je bilo, če je kdo italijansko znal, in ko so mu skazali novega vodja gosp. Večera, mu je precej naročil, da se mora italijansko učiti. Nemce pa je v šali oponašal: „ja wohl, ja wohl.“ Kar je bilo nas Slovencev, se nismo prezentirali za Nemce o tacih prilikah, kakor je bila sicer od nekdanjšega, ampak za Slovane. Tudi tukaj smo mogli v novič kavo piti, k sreči so na Jutroven skedelice za kavo skorej orehove lupinice in ni nevarnosti, da bi kdo s to

pijačo post prelomil. Popoldne smo šli vsi romarji obiskat milgosp. patriarha in hospiški vodja dr. Čoke mu je v imenu vsih srečo vošil. Patriarhija je novo, še ne dodelano poslopje, prav zalo in imenitno. Tudi novo patriarško cerkev smo ogledali, ki enako še ni dokončana.

Preden pa dalje naše popotvanje naznanujem, je neogibno potrebno, da Jeruzalem saj nekoliko malo popišem, ker brez tega se ne more lahko ne kaj dopovedovati in ne umeti.

Nobenega mesta ni na zemlji, da bi vernemu katoličanu serce tak povzdignilo, ko ga sliši, kakor Jeruzalem, „mesto mirú“ ali „dedina mirú.“ To mesto je med judovskimi gorami, nekako v sredi Palestine, 2200 čevljev nad srednjim morjem. Nobena cesta, tudi druga poštena pot ne derži k njemu od nobene strani, da bi se človek mogel peljati. Mesto je naslonjeno ob severu na berdo, ki se razširja v planjavo, ktera pelje proti Samarii, Galileji, Damasku itd. Ob vsih družih stranéh ima globéli, ktere so pa na uni strani obmejene še z višjimi berdi ali manjšimi hribi, ki obdajajo Jeruzalem. Zavoljo tega se od nobene strani prav daleč ne vidi na mesto. Tega sem se prepričal, ko smo šli od Jordana in mertvega morja nazaj proti Jeruzalemu. Doline krog Jeruzalema so te-le: Ob vzhodu je dolina Josafat ali cedronska dolina, med Jeruzalemom in Oljsko goro; ob jugo-vzhodu dolina Hinom; ob severo-zahodu dolina Gibon. Sedanje mesto je v nekakem trikotju med dolino Josafat in Hinom ob jugo-vzhodu. Nad obrežji ali berdi, ki mesto unkraj dolin obdajajo, so trije višji homci ali bi djal hribi, kterih naj višji je proti jutru Oljska gora (2556 čevljev nad srednjem morjem); na severu gora Skopus, ki je blezo le zdaljšanje Oljske gore; proti jugu pa „gora hudobnega sveta.“ Tudi se derži Oljske gore ob jugo-vzhodu „hrib pohujšanja,“ na katerem je bil Salomon judom v pohujšanje dal malikovavskim ženam tempeljne zidati za njih malike. Zidano je mesto na 4 gričkih in med njimi, ki so ti-le: Proti jutru Moria, na katerem je bil Salomonov tempelj; proti večeru Akra, ki obsega Kalvarijo in cerkev Božjega groba;

proti jugu Sion, in proti severu Bezeta, ali novo mesto. Ker mesto od severo-zahoda proti jugo-vzhodu visi, se od vzhodnje strani, zlasti z Oljske gore, kaj častitljivo po njem vidi. Lepša ga od deleč prav posebno nekako nazobčano, 40 čevljev visoko obzidje, s katerim ga je bil v sredi 16. stoletja obdal sultan Soliman. Nad ta pas veličansko molé obilni stolpi, kuple in druge višji poslopja. Obzidje ima mnogo turnčev in stolpičev in ob zahodu in severu veliko ovinkov, kjer stoji na velikanskih pečinah; ob jugu in večeru je bolj ravno zakroženo. Ob znotranjem obzidju je nekaka polica ter pot, da se krog in krog lahko po njem gre. Vender je pa to zidovje nekako podertinsko in ne moglo bi se blezo odveč braniti evropejskim bombam.

Jeruzalem ima 4 vrata, ki se odpirajo, nekatere pa so zazidane. 1. Na severu so damaške vrata, skoz ktere se gre v Nazaret, Nabluz, Damask; arabci jih imenujejo „Bab-el-amúd“ ali stebrova vrata. 2. Proti jutru vrata sv. Štefana, skoz ktere je bil sv. Štefan iz mesta gnan in ne deleč od tam kamnjan; arabci pa jih imenujejo vrata Marije Device (bab Sitti Mariam), ker peljejo k grobu Matere Božje, kateri je med mestom in Oljsko goro. 3. Ob jugo-zahodu Sionske vrata, po arabsko „bal-el-nebi Davúd (vrata preroka Davida), ker tam blizo je obednica zadnje večerje, zdaj turško moliše ali mošeja, kjer je tudi Davidov grob. Proti večeru so jafske ali jopske vrata, skoz ktere grejo v mesto romarji, ki pridejo od Jafe, iz mesta pa se gre skoz nje v Hebron, v Betlehem, k sv. Ivanu v pušavo itd. Sicer ima mesto podobo nekacega nerednega ali skvečenega štirvogelnika, ktere strani ste najdaljši od severa proti jugu. Presekuje pa mesto ena večih ulic od betlehemskih vrat proti jutru, gredoč mem tako imenovanega Davidovega grada (Hyppicus) proti Omarjevemu molišu; druga od damaških vrat za cerkvijo Božjega groba proti jugu do sionskih vrat; tretja od vrat sv. Štefana mem avstrijanske romarske hiše, ki se zavije k Božjemu grobu — le-ta je križev pot (via dolorosa). K tem se smé pri-
staviti še „pot keršanska“ od Davidovega grada k Bož-
jemu grobu. †

Razdeljen je Jeruzalem v 4 razdelke: 1. „keršanski stan“ ali severo-zahodnja stran, ki obsega cerkev Božjega groba, glavne samostane in naj več konzulatov; 2. „armenski stan“ v južnem zahodu z obširnimi armenskim samostanom na enem sionskih verhuncev; 3. „musulmanski stan“ na severnem vzhodu, ki obsega Omarjevo moliše s poglavarjevim poslopjem; 4. „judovski stan“ na južnem vzhodu ob végi hriba Siona in v nekdanji — zdaj zasuti — dolini med Sionom in Morijo, ki jo Jožef Flavij imenuje Tyropaeon ali dolina sirnikov, in je nar bolj umazan del vsega mesta. Tukaj po krivinah neštevilnih uličic stanujejo Izraelovi otroci natlačeni po tesnih umazanih bajtah, katerih nizke vrata in male oknica komaj kaj malega zraka in svitlobe pušajo v stanovanja. Ti nesrečni ljudje, ki štejejo blezo še zmiraj Palestino za svojo deželo, radi od vsih strani sveta prihajajo tje, zlasti na starost, in se potaknejo po kakoršnih koli mestih in kotih, da bi saj počivali v zemlji svojih očetov. V Jeruzalem jih pa blezo še posebno to mika, ker tam se hodijo vsak petek pred zidovje nekdanjega tempeljna jokati, kar bom o drugi priliki bolj na tanko popisal.

Sicer pa ima Jeruzalem sploh podobo družih jutrodeželskih mést. Ulice so ozke in neredne, kjer so tlakane, bi si človek med okroglimi kepami lahko noge polomil, kjer pa ne, bi se utegnil v prahu zgubiti. Vender pa se mora spoznati, da se poslednji čas, naj berže na evropejski vpliv, tudi v tem boljša, in nahajajo se že nekatere dosti lepo in dobro tlakane ulice in pota. Tudi ima mesto po podobi družih na Jutrovem več pokritih teržiš ali bazarov, v ktere le skoz gornje linice kaj malo svitlobe sije, da je človeka skorej groza, ko v take kertove luknje pride. Med raznimi boljšimi poslopji je veliko revnih kóč iz blata z malimi vratcami in omreženimi luknjami namesti oken, in dosti starih podertin, posipov, praha in blata. S pološičnatih stréh (terásov) se sem ter tje dvigujejo kuple in stolpiči med velikima kuplama Božjega groba in Omerjevega moliša in še med nekterimi višjimi minareti ali stolpi musul-

manskih moliš. To daje mestu od deleč nekaj veličansk pogled.

VIII.

(Lega nekdanjega mesta. — Zgodovinski načert jeruzalemskega mesta, — Nasilstvo razkolnikov do katoliških svetiš.)

Zastran nekdanjega mesta Jeruzalema je v mnogih rečéh polno dvomov, kje in kod je ravno stalo, toraj ugibajo eden takó, drugi takó. Mnoge svetopisemske imena so zginile; izmed svetnih pisavcev nekoliko popisujejo nekdanji Jeruzalem Tacit, Dion Cassius, Strabon, — bolj na tanko pa jud Jožef Flavij, kterega učeni zastran tega naj rajši prebirajo. Da je bilo mesto nekđaj po nekoliko na drugih krajih mem sedanjega, ni dvomiti, vender pa naj berže ne toliko, kakor bi marsikteri radi.

Moria Ofel ali Ofla, Bezeta, Sion in Akra, so grički, na kterih in ob kterih je stalo staro mesto. Moria je zanesljivo in gotovo homec, na kterem je bil Salomonov tempelj, in na njegovem mestu je dandanašnji Omarjevo moliše ali mošeja. „Moria,“ to je, „Bog bo previdil“ se ima za tisti kraj, kjer je Abraham daroval jagnje, potem ko mu je bil sin Izak ohranjen. (Genes. 22, 2, 8, 14.) Temu ob severni strani je bil ob rimljanskih časih grad Antonia. Ofel je proti jugu od Morie med potokom Cedronom in znotranjo mestno rupo. Bezeta, t. j. novo mesto, je bila proti severu gradú Antonia, ločena od nje s široko rupo. Ti trije hribci so bili zaporedoma na ravno tistem gorovji ob jutrovi strani. Večerjo stran pa je globoka dolina ločila od jutrove, in na nji sta bila od juga proti severu homca Sion in Akra. Sion je Davidovo mesto, kjer je bila zadnja večerja in veliko družega znamenitega; Akra pa po nekterih oddelkih ni drugo, kakor tisti kraj, kjer je zdaj Kalvarija in cerkev Božjega groba. Vsi ti kraji so tudi zdaj s hišama napolnjeni in obljudeni.

Kratki načertek zgodovine Jeruzalemove je enako potreben pridnemu bravcu kakor popis mestne lege, da potem lažje razume in sprevidi druge popise in pojasnovanja.

Znano je, da je Jeruzalem na tistem mestu, kjer je bil Salem, sedež Melkisedekov, kar je tudi v sv. pismu dokazano. Gotovo enako je, da pred Davidom se je mesto imenovalo *Jebus*, od Jebusejcev, mlajšev Kanaanovih, ki so bili v posest vzeli hrib Sion. Ko je bil prišel Josva v deželo in je deželo delil med Izraelove rodove, je bil ta del dobil rod Benjaminov. V sedmem letu svojega vladanja (okoli l. 1049 pred Kr.) je bil kralj David Jebusejce čisto pregnal, vse mesto v svojo oblast dobil in ga uterdil ter ga z zidovjem obdal. Na Sionu je postavil svoj sedež, grad Millo ali Davidovo mesto. Pod Davidovim naslednikom Salomonom je Jeruzalem dosegel verhunec svojega bliša in slave. Zidal je Salomon na nasprotnem hribu *Moria* svoj častitljivi tempelj in druge imenitne poslopja; razpel je tergovske zaveze z Indijo in Afriko; on sam je bil silo učen in njegovo mesto je bilo središče olike na dolgo in široko. Ravno kralj Salomon sam pa je bil zadolžil, da je Jeruzalem začel otemnévati. Odkar je bilo kraljestvo pod Jeroboamom razdeljeno, se je Jeruzalemu huda godila. Skoz tri stoletja so ga zaporedoma napadali Egipčan Sisak, Asirec Asarhadon, — Nekao Egipčan v edinosti z raznimi judom sovražnimi rodi. Nebukadnezar (Nebuhodonozor) je (l. 588 pred Kr.) mesto in tempelj razdjal. Po 70letni babilonski sužnosti je sicer Zorobabel po dovoljenji kralja Cira zopet zidal mesto in tempelj, akoravno so mu Samarijani hudo nasprotvali in nagajali; toda tempelj ni bil več Salomonov tempelj in mesto ne več Davidovo mesto; jokali so stari judje, ko so mislili, kako je nekaj bilo in kako je zdaj. — Za perzijanskim gospostvom pride Aleksander Véliki (332 pred Kr.), ki je z mestom človeško delal in mu dovolil marsikterih pravic; ali po njegovi smerti je bil med Egiptom in Sirijo izveržen vsem vojsknim britkostim. Antioh Epifan je oropal tempelj in razdjal obzidje, v tempelj postavil malika olim-

piškega Zevs-a, in Sirijani so po mestu rogovilili, terdnjave zidali, jude k nejeverstvu tako dolgo silili, da so se Makabejci vzdignili, kateri so deželi zopet samosvojnost privojskovali. Juda Makabejic je v tempeljnu zopet postavil službo pravega Boga, od česar je izviralo obhajanje tempeljnovega očiševanja. Jonatan je v novo postavil mestno obzidje. Simon je Sirijane čisto pregnal. Asmo-nejski knezi so zdaj vladali, dokler niso Palestine Rimljani pridobili. Domači prepiri so bili vzrok, da je rimljan Pompej Jeruzalem predobil (63 pred Kr.), ki je pa prizanašal življenju in posestvu prebivavcev. Dvajset lét pozneje so Partjani plenili nesrečno mesto; domači prepiri kraljeve rodovine so jim k temu priložnost dali. Herod Veliki je dobil deželo in mesto popolnoma v svojo oblast in zidal je s silnim lepoticjem zopet tempelj in druge zale in imenitne poslopja in terdnjave. Ta tempelj tedaj je stal ob Zveličarjevem času, kteremu je Jezus tako silo žalosten konec napovedoval. Še kažejo mesto na Oljski gori (podertine cerkve Kristusove krone so zdaj tam), kjer je Zveličar stal, kedar je terdovratnemu mestu prenesrečni konec napovedoval. (Luk. 21.) Po smerti imenovanega kralja je bila Judeja pritaknjena k rimlj. prefekturi Sirije in Jeruzalem je bil podveržen rimskim poglavarjem, ki so imeli prebivališče v gradu Antonii. Jožef Flavij je na tanko popisal žalostno razdjanje Jeruzalema po Vespazijanu in Titu (70—71 po Kr.). S 100.000 vojaki je bil Tit ob severni strani v prvo mesto oblegel, ker ta stran edina se ni dala do nepremagljivosti vterditi; v 15 dnevih je imel v oblasti novo mesto (Bezeto) in Akro; potem je obdal tudi višavo mesta ali Sion, da bi jude z lakoto primoral, naj bi se podali. Čez tri mesce po strašnem nasprotvanju na življenje in smert je bil stan Sion pridobljen. Zoper povelje Titovo so vojaki od tod tempelj zažgali in napravili v mestu in v svetišu naj strašnejši mesarjenje, ki ga je kdaj svet vidil. Čez milijon judov je poginilo v ti grozovitni morii, kakor piše Jožef Flavij. Ako živ človek dvomi nad tem, kar Gospod žuga, tukaj

naj se zgleduje! Kako strašno je prišla klicana kri nad jude in njih otroke!

Pri vsem tem pa slepi judje niso hotli spoznati ne Sinú Božjega in ne Njegove šibe. Velikrat pozneje so rogovilili in zopet iskali samostojnost si pridobiti. V ljutem uporu pod Bar-Kokbom (127—135) so hotli vse nejude iz Palestine pregnati. Hadrijan pa je rovarstvo s silo zadušil in neusmiljeno z judi delal. Zidati je zopet jel zlagoma Jeruzalem, pa dal mu je vse nove prebivavce, same nejude, novoversko službo in celo novo ime; imenoval ga je namreč „Aelia Capitolina,“ v čast malika Jova kapitolskega, ktereга podobo je postavil na tempeljno mesto. Judom pa se je tako hudo godilo, da pod Hadrijanovimi nasledniki niso smeli drugač kakor le za plačilo hoditi jokat k podertinam svojega stolnega mesta. —

Pod Konštantinom Vélikim so se jeli v Jeruzalemu povzdigovati keršanski spominki novega Jeruzalema; zidal je s svojo materjo sv. Heleno veliko svetiš in med temi tudi cerkev Božjega groba v Jeruzalemu. Lepo je cvetlo keršanstvo pod Konštantinom v Jeruzalemu, kakor po vsem rimskem cesarstvu. Julijan odpadnik, sin Julija Konštancija, Konštantinovega popolibrata, se je zastonj pehal in pertal, da bi kljub Božjemu napovedovanju zopet tempelj zidal. Ta nečimerni sanjar, spačen s čisto napčno odrejo, se je še 6. pros. 361 v cerkvi v Vieni, ko ga je ljudstvo za Avgusta sklicalo, ponašal s svojo keršansko pobožnostjo; kmali pa so ga obdali neverski „olikanci“ novi Platonikarji in postal je naj veči sovražnik prave vere. Zavoljo Julijanove enakosti z dandanašnjimi „keršenimi nejeverniki“ naj še nektere besede o njem spregovorim. Ta odpadnik je hotel imeti nekako novošegno malikovavstvo, ker nekaj je posnemal iz ajdovstva, nekaj pa iz keršanstva. Od svojih malikovavskih služabnikov ali popov je tirjal omiko in nrvnost, posebne pokorila in bogoslužno petje, celo samostane in dobrotne naprave je vstanovljal. Po drugi strani pa je kristjanom škodoval, kjer je le mogel, jih z višjih služb odrival in njih vero zasramoval, kakor

dandanašnji brezbožni časniki. Dražil je vse človeške strasti zoper Kristusa in njegov delež, kakor počenjajo n. pr. dandanašnji „julijani“ zoper konkordat, jezuite itd. V kratkem času je veliko dobrega razdjal, ali ko je hotel Božjo besedo ovreči, se mu je ustavilo. Od novopersijske pšice je v obupani togoti umirajoč spoznal in zaklical, da ga je Kristus premagal. Imamo „julijanov“ veliko, celo nekaj „julijančkov;“ naj bi zgodovino iz resničnih virov študirali in se prepričali, da je Bog nepremagljiv s svojo Cerkvijo. Mi-ka-El: Kdo je kakor Bog? — Posebnega spomina vredno je, kar učeni razlagavec sv. pisma gospod Tirini (S. J.) pripoveduje razlagaje evangelij o kervotočni ženi. Ta žena, tako močne vere, je bila doma iz Cesareje Filipove, pod velikim Hermonom, kjer sem ravno svetega Rešnjega telesa dan letošnjega leta med Druzi prenočeval. Ko je bila blagoserčna žena od dobrotnega Zveličarja svoje prehude in zraven tega še kužljive in nekako sramotne bolezni rešena, je v svojem domačem mestu (zdaj revni vasi, o kateri bom pozneje več govoril) postavila Kristusu v spomin znamenje ali štatvo, ktera je kazala to dobroto. Zeliša, ki so pod tem znamenjem rastle, so imele zdravilno moč, berž ko so se robú te podobe ali štatve dotaknile, pripoveduje Evzebij (lib. 7. hist. cap. 14.). Julijan odpadnik pa je bil ukazal to znamenje ali spominek podreti in na njegovo mesto svoj lastni spominek postaviti; toda strela je zdajci nanj udarila in ga razsula, kakor Zozomen piše. (Zozom l. 5. c. 21.) — Tudi to tedaj priča, da zvijačni Julijan nikjer ni bil srečen, kjer koli jo je zoper „Galilejca“ napregel, kakor je Zveličarja imenoval. Dandanašnji je „julijanov“ veliko; naj gledajo, kam bodo s svojo butoglavostjo prikerbili.

Kalcedonski cerkveni zbor je postavil v Jeruzalemu patriarha. Oplenil pa je potem mesto novopersijan Kosroa, ki ni spoštoval ne duhovstva in ne svetišča, in pravijo, da zlasti s pomočjo judov je 36.000 ali celo 90.000 kristjanov poklal in pomoril. Vender pa je Heraklij leta 628 od Kosroa odneseni Kristusov križ zopet pridobil in v Jeruzalem nazaj prinesel. L. 636 je kalif Omar s svo-

jimi arabi obsedil Jeruzalem, kateri, branivši se 4 mesce, se je poslednjič mogel udati s pogodbami. Do štirih stoletij naslednjič je bilo mesto v pokoršini kalifov iz Damaska in Bagdad-a, ki pa niso ne prebivavcem in ne obilnim romarjem krivice delali. Harun-er-Rašid je Karolu Velikemu poslal celo ključe k vratam cerkev in svetiš, pri katerih je bil ta cesar vstanovil velike zaloge. Terpelo pa je mesto od trinoških Fatimidov in zlasti od kalifa Hakem-a, na čigar povelje je bila cerkev Božjega groba na novo požgana. Seldžuki, njih nasledniki v 11. stoletji, niso bili nič boljši; pritožbe stiskanih kristjanov iz svete zemlje so se začele razlegati na daljo in širjavo po Evropi, in mnih Peter iz Amiena je jel križanke sklicovati na reševanje kristjanov iz rok sovražnikov v sv. deželi.

7. rožn. 1099 je pripeljal Bogomir Buljonski svoje križarje pred Jeruzalem, ki so ga oblegli; pa še le 15. mal. serp. po prestanih obilnih trudih in strašnih bitvah so imeli mesto v oblasti. Njih perva skerb je bila, da so v veliki naglici sozidali cerkev Božjega groba, — pa tudi veliko družih svetiš in terdnjav po vsi sveti deželi; katerih častitljive ostanke še zmiraj popotnik po vsih krajih občuduje. Za Bogomirom so bili jeruzalemski kralji: Balduin I (1100—18), Balduin II (1118—31), Fulko Anžuenski (1131—42), Balduin III, naj čverstejši izmed njih (1143—62), in drugi. Pod njegovimi nasledniki je vstal prepir med raznimi národnostmi, katerih vsaka je hotla gospodovati, kralji pa jih niso vedili krotiti; tudi je sčasoma na Večeru pešala gorečnost za križanstvo. Tako je bilo Saladinu ložej Jeruzalem zopet vzeti leta 1187, kateri je latinskemu kraljestvu ondi konec storil in musulmanstvo vnovič vstanovil v tem nesrečnem mestu. Gvido Lusinjanski (1190) se je potem imenoval namesto jeruzalemskega le ciperskega kralja, Rihard Levoserčnik pa je izročil jeruzalemsko kraljestvo Henriku Šampanjskemu (1190—96); toda pod njegovo in njegovih naslednikov vlado so Saraceni premagovali kraj za krajem. Cesar Miroslav II je bil sicer l. 1229 Jeruzalem zopet pridobil, toda le s pogodbami, in ko sta bila Navarski

kralj in Bretanjski vojvod primirje prekeršila, je egiptovski sultan s kovarezmiškimi trumami Jeruzalem napadel in (18. vinotoka 1244) pri Gazi križake do konca potolkel. Vse jeruzalemsko kraljestvo je bilo zdaj v terdnjavi Ptolemaid in l. 1292 so tudi to zgubili; le samo naslov jeruzalemskega kralja so še ohranili nekteri, tudi avstrijski vladarji. Jeruzalem pa je bil svoj pot glediše prelivanja preobilne kervi in vednega skrunjenja; tako pod poslednjimi kalifi Ejubiti, pod brezvladjem Mamelukov (1382), dokler ga ni z vso Sirijo vred otomanski sultan Selim II (1517) pod svoje gospostvo spravil. Jeruzalem je potem s turčinstvom vred razno osodo terpel in jo terpi še zdaj. Dolgo časa je bil sklenjen s pašalikom v Damasku; 1833 je padel Mehmed-Ali-u v oblast; 1840 ga je zopet dobil turški sultan, ki je ondi pašata postavil, kateri je pa podveržen kajmakamu v v Bejrutu.

Jeruzalem, že sedež katoliškega patriarha, je dobil 1841 protestanškega škofa (!), 1845 greškega patriarha, in l. 1851 protestanške diakonise ali redovnice. V bolj mirnih časih namreč vse tiši v Jeruzalem in koledva za svoje verstvo (prozelituje); ob hudih časih, ki življenje visi na tenki nitki, so bili ondi le katoliški mnihi, oo. frančiškani; o družih ločinah je bilo malo duha in sluha. Naj le vstane tudi zdaj ondi kako klanje, kmali se utegne viditi, koliko novih patriarhov, škofov in misijonarjev bode ondi ostalo, razun katoliških. V potenje tega je gotovo zadosti, ako povem samo nekatere stavke iz pisma, kterege je pisal jeruzalemski katoliški patriarh Jožef Valerga 12. pros. 1866 do družbe v prid Božjega groba v Kolinu. (Gl. str. 5, 10. Jahrg. 1. Hft. „das heil. Land.“) Patriarh govori, kako se je godilo o lanski koleri in pravi med drugim: „Duhovstvo razkolniških ločin je bilo od objokovanja vredne plašljivosti še veliko bolj premagano kakor pa prosto ljudstvo, ter ne da bi bilo naj manjši pomoč skazovalo sebi izročnim prebivavcem, je bežalo s svojega mesta in jih tako pušalo. Med tem takim so njih patriarhi in škofje prvi dali žalostni zgled pobegnjenja in zanemarjenja svoje

dolžnosti. Pri vsem tem pa ne eden naših misijonarjev, naših duhovnov, naših redovnikov in redovnic ni nezná postal svoji dolžnosti, katero jim je njih služba nakladala. Ne eden bolnikov ni ostal brez naj marljivši telesne in dušne postrežbe. V Jeruzalemu še noben otrok ni umerl, da bi ne bil poprej prejel sakramenta sv. birmе.“ Celo razkolniški časniki so očitno in kaj slavno hvalili obnašanje katoliškega duhovstva, tožili pa zastran plašljivega vedenja svojega lastnega duhovstva in pastirjev.

Veliko kervi je prelilo katoličanstvo skoz toliko stoletij, da bi Jeruzalem in druge svetišča v svoje posestvo dobilo in jih ohranilo, in zdaj na vse zadnje, kaj je nasledek? Še ima turčin ključe od Božjega groba in šteje si zemljiše, na katerem cerkev stoji, za svoje, le pravica znotraj je katoliška: pa ker življenje ni več v nevarnosti, se gnjetejo razkolniki od vsih strani in pulijo katoličanom s toliko kervjo odkupljene in ohranjene pravice! Ne le samo v Jeruzalemu, ampak tudi v Betlehemu, v Nazaretu in povsod, kjer le morejo, ruski razkolniki zmiraj več svetišč katoličanom jemljejo z vsim nasilstvom, zvijačami in potuho. Celó k vojski na Krimu so mogli prepri zastran ss. krajev Napoleonu III pre-tvezo dati, ko je bila Porta l. 1852 Latincem priznala pervenstvo v posestvu nekterih svetišč. Čez vse sramotno in kaznovanja vredno je, da celo katoliški poročniki in vradniki v zadevnih napravah naj rajši z razkolniki potegnejo ter so izdajavci nad pravicami svoje lastne matere Cerkve. Med drugim je tudi že nekaj lét prepri, kdo bo popravljaj skorej vso razderto kuplo nad Božjim grobom, in še zdaj se prav ne vé, kaj ste med seboj dognale Rusija in Francija? V enem naj poslednjiših pisanj patriarha Valerga se bere med drugim: „Viditi je, da francoski minister zunanjstva je Rusom vse mogoče dopustil zastran cerkve sv. groba.“ Toliko tedaj je pomagala dobljena vojska na Krimu, ki se je bila, češ da, vnela zavoljo svetišč svete zemlje!! — Ravno une dni se je bralo, da so slednjič res prišli ruski stavbarji začeti delo kuple nad cerkvijo Božjega groba v edinosti s francoskim stavbarjem.

IX.

(Ogled mesta. Priljudnost gg. vodjev v hospicu. Kavasi. Pot po Bezeti. „Via Dolorosa.“ Pilatove poslopja. Cerkev sv. Magdalene. Simonova hiša. Kapela kerv. bičanja s samostanom. Ss. stopnice. Ratisbon in sionske hčere, namen njegove naprave itd. Prelepa podoba in obok Ekce-Homo. Najden studenec in šum med judi. Sirotnski otročiči. Postrežba in zapis v spominske bukve.)

Dvajsetega sušca, to je, v torek po tihi nedelji smo začeli mesto Jeruzalem in njegove znamenitosti ogledovati. Gospoda vodja avstrijske romarske hiše sta nam v tej reči prav priljudno stregla, ter nas je vselej saj eden vodil in nam razkazoval in razlagal, če ne še obá. Pred nami pa je kaj mogočno stopal hišni kavàs z velikansko palico ter na verhu z avstrijskim znamnjem. Taki kavas je turške derhali strah, in živa stvar si ne upa kaj zabavljati ali nagajati, kadar je kavas pričujoč. Veliki gospodje imajo tudi po dva ali še po več. Morajo pa jih sami rediti in plačati. Oni so turčini, nekaki beriči, pa vender v večji veljavi in spoštovanji.

Perva pot je bila v Bezeto ali novo mesto, proti severo-vzhodu, ker začne se ta oddelek precej pri romarski hiši zgorej ceste križevega pota, ktere perve tri postaje so med Morio in Bezeto. Gredé po ulicah od romarnice proti vzhodu ter vratam sv. Štefana so kmali ob poti prostori nekdanjih Pilatovih poslopij, gradú Antonije in tempeljna, ribnika Betezde, obok Ekce-Homo z Ratisbonovo napravo, cerkvena kervavega bičanja itd., bolj od poti višej pa še druge znamenitosti. V tem kraju je imenitna cerkev sv. Ane, ktero smo pa še le o drugi priliki ogledali. Nekoliko višej so ostanki cerkve sv. Magdalene, zidane proti sredi 12. stoletja, ki je bila pa v musulmansko šolo spremenjena, ko so bili Turki Jeruzalem predobili. Kaže se ne deleč od tam tudi hiša Simonova in pred hišo skala z vtisnjeno stopinjo, ki pravijo, da je od Zveličarja itd. Mem družega imeniten je latinski samostan oo. frančiškanov „pri kervavem bičanju,“ kterege je Ibrahim-paša l. 1838 dal oo. frančiškonom svete dežele, po dobroti Maksimilijana Bavarskega

pa je bil potem samostan zidan na nekdanjem svetišu s cerkvico Kristusovega kervavega bičanja vred. Stebri te prijazne cerkvice so še od nekdanje v vojskah razdijane cerkve. Drage altarje je napravila blaga napolitanska kraljeva deržina, zdaj oropana in pregnana, od ktere pobožnosti se tudi drugod spominki vidijo. Samostanček ima tudi malo romarnico. Vse okrožje tukaj je silo imenitno zavoljo Zveličarjevega terpljenja, ker v teh krajih se začenja tako imenovana „Via Dolorosa“ ali križev pot. Kažejo namreč tam novejši stolp s starim podzidjem, ki ga naznanjajo za ostanke gradú Antónije; in blizo njega ob levi, namreč ko se gre od vrát sv. Štefana v mesto, so zazidane vrata, ki so peljale v Pilatovo sodnjo hišo in sicer po svetih stopnicah (štengah), ki so zdaj pri sv. Janezu Lateranskem v Rimu.

Nazaj proti avstrijskemu hospicu gredé, ne deleč od poprejšnjega, sem vidil drugo svetišče, ki mi je stokrat ljubše, kakor ko bi bil vidil vse kitajsko cesarstvo in spoznal sem moža, ki sem ga že davno želel viditi in mi je pogled njegovega obličja bil dražji od blišobe vsih azijanskih mogulov in vélicih mogulov. Prišli smo bili namreč v napravo preslavnega Alfonsa Ratisbona, v novi vstav sionskih hčer, ktereга začetnik je ravno Ratisbon. Ta naprava je v enem naj lepših krajev ob „VII Dolorosii“ precej pri poti in je narejena tako okusno, da ne v Jeruzalemu ne drugej se mi ni naključilo poslopje temu enako, pa veliko ga še ni dodelanega. Vse kar Ratisbona tiče, je tako tehtno in mično, da malo kaj enacega, torej bom za zdaj ob kratkem povedal, kar sem danes opazoval, naslednjič pa upam vstreči, ako malo obširniše spregovorim o Ratisbonu in njegovem djanji.

Ratisbon Marija Alfons je mož srednje postave, dobro podpert, čverst, lepega života, pa še lepši duše, vse na njem je edino in ravnomérno. Nos ima orlovat, obličje nekoliko podolgasto-okroglo in polno, primerno debel vrat, lase černe in po francoski šegi česane, vender ne predolgih. Brada je velika, gosta, v sredi sivkasta, čelo obokano in srednje visokosti, oko sivo in

prijazno — pa moško-rezno, vsi udje čversti, vsa obnaša živa in urna, duh poln serčnosti in nepremagljivosti. „Zarés, taki značaj premagati — je premogel le čudež!“ sem si mislil premišljeva je nekdanjega izraelskega sina, in sedaj tako velikoserčnega katoličana.

Namen svoje naprave nam je povedal z malo besedami nekako tako-le: „Super „„Via Dolorosa““ sint „„filiae Sion,““ ut Dominum consolentur.“ Ob žalostnem ali križevem potu naj bodo nove redovnice, „Sionske hčere,“ da bodo Zveličarja v Njegovi britkosti tolažile: s premišljevanjem in molitvijo, zlasti za spreobrnjenje judov itd. Ravno na tem mestu so judje vpili zoper izpostavljenega Sinú Božjega (Ecce-Homo): „Križaj ga, križaj! Proč z njim! Njega kri naj pride čez nas in naše otroke itd.“ Tukaj naj se godí zdaj ravno nasprotno od tega, kar so počenjali nekdanj nesrečni očetje. — Vse v tem lepem poslopji opominja prebivavce na nekdanje britkosti Zveličarjeve, povsod je rudeča barva, na kelihih in po vsih orodjih in napravah so krone, v začasni kaj čedni kapeli pa stoji prekrasna podoba Ekce-Homo v človeški velikosti iz kararskega marmorja, belega kakor mleko. Izdelal jo je v Rimu neki Poljak. To delo se nikoli ne more prehvaliti; kraljevo veličastvo je zedinjeno z „Možem bolečine.“ Vožnja samo od Jafe do Jeruzalema je stala 50 napoleonov, koliko pa podoba, niso povedali; — dozdeva se mi, da bi utegnila biti darilo od sv. Očeta.

Pri svojem poslopju ima zmiraj delavce, mislim, že več lét. Zraven samostana bode cerkev, in v veliki altar pride ravno prostor med dvema še stoječima stebroma, nad kterima je bil tisti glasoviti mostovž, s kterega je bil Pilat razbičanega Zveličarja pokazal terdoserčni judovski derhali, rekoč: „Ecce homo! Glej, človek!“ Čez vse pa sem se začudil, ko nam je Ratisbon pokazal na teh starih iz podertin izkopanih dveh stebrih staro staro pisanje, ki se ravno komej še razloči, da je beseda „Tolle“ na enem, in zopet na drugem „Tolle,“ tedaj ravno judovski krič: „Preč, preč“ z njim, kar je zanesljivo eden prvih kristjanov v kamen za-

čertal v vedni spomin, kaj se je tu godilo. Te reči nam je Ratisbon razlagal z neko živo gorečnostjo, da je bilo veselje, in meni se je vse tako očitno zdelo, da se ne dá dvomiti. — Kakor tukaj, tako se po drugih prostorih več starih znamenitost iz zemlje izkopuje. Opomniti moram pa tukaj, kar so nam tudi tamkaj večkrat razlagavci ponavljali, da besede „kamen na kamnu ne bo ostal“ niso tako po čerki misliti, kakor da bi res noden kamen na drugem ne ostal, ampak pomenijo le sploh veliko razdjanje in strašne podertije; ker tako je na Jutrovem navada govoriti. Ko so za cerkveno dno kopali, so tudi precej skerlavk od tega oboka odlušili, kakoršnih nekaj je tudi meni dala ena „sionskih hčer,“ ki so že imele napis „Lithostrotos.“ To so gotovo imenitni spominki, katerih nekaj se je že tudi vzdalo v podstavo nekterih novih cerkev na Kranjskem. Naj imenitniši cerkev pa bo tam na mestu samem; Bog daj Ratisbonu še dolgo življenje (zdaj mora imeti nekaj čez 50 lét) in pa dosti pomočkov, da bi mogel svoje delo dokončati in še imenitniši nalogo doveršiti. Dozdaj se vidi podzemeljska prelepa kapelica narejena in pa kaj prijazne rake za sijonske hčere, v ktere djanim biti jih gotovo ne bode groza po spolnjenem tako lepem poklicu, kakor ga imajo.

Opomniti moram še druge reči, ktera me ni dosti manj osupnila. Peljal nas je bil Ratisbon v podzemeljsko obokovino, menda od Heroda ali koga družega narejeno. To je obširna in dolga pot pod zemljo, ki derži kdo vé kam in kako deleč, ki je bila vsa zasuta, Ratisbon pa je deleč tje spod zemlje dal perst in posipline izkopati, na stran spraviti in iznesti, in kar je naj imenitniši, naletel je v teh prostorih na tekoč studenec, kateri je edini v Jeruzalemu. Take znamenitosti Ratisbonovemu posestvu dajejo neprecenljivo vrednost in silno znamenitost. Vse je skupaj derlo te čuda ogledovat; naj bolj pa so stermeli judje. In zakaj? To nesrečno ljudstvo ima lastno izročilo, da je Ecehija neki studenec v Jeruzalemu pokril (nekdo je rekel, da imata biti dva ali celo trije taki studenci), in kadar ta na dan pride, ta-

krat bo prišel od njih še zmiraj pričakovani mesija. Kdo se bo torej čudil, da so judje o tej novici vsi zavzeti skupaj vreli to novo iznajdenje gledat in se v svojem upanju poživljat. Ratisbon pa jim je nekoliko osojeno razlagal, da je vse res tako; — prišel je Mesija, in tu naj se dajo v najdenem studencu kerstiti, pa se bodo vdeležili Njegovega kraljestva itd. — Ob koncu svojega posestva je Ratisbon dal to podzemeljsko pot zazidati, po kateri so se mogle cele trume iz enega kraja v drugega kar naglo preseliti, naj berže tudi kje iz mesta udariti pod mestnim zidom, akoravno so mu prigovarjali, da naj še dalje koplje. Rekel je namreč: Moj namen je vse kaj drugega kakor pa za starinami brodit.

Vidili smo tudi šolske otročiče, male rejenke, ki se sprejemljejo iz vsih verstev, — tudi turkinje, katerih nekaj je bilo vmés. Posebno veliko pa je bilo malih Maronitovk, katerih starše so neusmiljeni Druzi o znamenem klanji pred nekaj leti pomorili. Na vse strani povstavih in samostanih so bili potem ubogi katoliški sirotki in sirotke oddajani; tudi protestantom jih je kaj v roke prišlo. Ktere starši sionskim hčeram v odrejo dajo, jih potem domú vzamejo, ko so lepo izučene, naj si bodo kakoršne koli vere. Zastran vere se jim ne dela sila, akoravno se tudi turkinje s katoliškimi moljkati učijo. Ljubezen, ktera se jim skazuje, pozneje utegne roditi dobro seme. Naj pristavim tukaj naznanilo iz Jeruzalema, ki ga 18. vinot. 1866 razglašá novojorški cerkveni list tako-le: Vkljub pičlim pomočkom vender veselo napredva od Alfonsa Ratisbona ustanovljeni samostan sionskih hčerí. Sto in deset sirot odrejajo redovnice v Jeruzalemu in št. Ivanu v hribu, med njimi 10 mohemedanskih deklíčov. Naprava bi lahko sprejela 300 sirot, ako bi bili pomočki. Vojska, kolera, kobilice, vse stiske, je viditi, si roke podajajo množit revšino jutrodeželskih kristjanov. Patriarhov dvor se hitro dviguje in bode dodelan morebiti še to leto. Stolnica bo zanesljivo doveršena prihodnje leto. Katoličanstvo dan na dan več duhovne moči dobiva. Več hčer protestantskih deržin ima sklep nasledvati gospodičino Sandretzko

(hčer protestanškega misijonarja Sandretzkega), ki se je spreobrnila, kakor je znano, in stopila v red sionskih hčer. Spreobračanja so pogoste...

Preden smo to priserčno napravo zapustili, nam je gosp. Ratisbon dal postreči s kavo in z drugimi oblizki, kakor je navada na Jutru. Eden naših ni maral svojega oddelka izpiti, Ratisbon pa mu čversto zagermi: „Sie müssen trinken!“ Govori namreč tudi nekaj nemško, naj rajši pa francosko. Pred odhodom smo se vsi zapisali v spominske bukve in kaj zadovoljni smo šli v hospic kosit, kamor je le nekaj stopinj od sionskega samostana.

IX.

X.

(Ratisbon. Spreobrnjenje Teodora Ratisbona. Alfonsovo izobraževanje. Popotvanje na Jutrovo, pa obrnjenje v Rim. Ogledovanje mesta in cerkve „Ara Coeli.“ Pogovor z baronom Bussières-om. — Koliko veljá pregovor: vsak mora v tisti veri ostati, v kateri je rojen? — Alfons in svetinja neomadežanega spočetja, in pa „Memorare.“ — Nadaljna terdovratnost Alfonsova in napoved grofa Laferonnays-a. — Prikazen v cerkvi sv. Andreja in Alfonsovo nepričakovano spreobrnjenje. — Njegovo prečudno razsvitljenje. — Gorečnost njegova o cerkvah. — Pripravljanje na kerst. — Kerst v cerkvi „al Gesu“ in Dupanloup. — Srečni Ratisbon. — Pred sv. Očetom. — Nevesta. — Spreobrnjenje za čudež poterjeno. — Alfons gre v Pariz k bratu. — Piše svoje spreobrnjenje. — Zida cerkev.)

Naj tedaj zdaj nekoliko več povem o Ratisbonu in njegovih dogodbah, kar sem unkrat obljubil. Izraelska deržina Ratisbonnes (Rezno, Ratisbona, Regensburg) prebiva že nekaj stoletij v Elzasu in je imela zlasti v Strasburgu imenitno tergovsko hišo, ki se je obilno pečala z denarstvom. Bila je bogata, sloveča pa tudi dobrotna. Izmed dveh bratov, ki sta bila na čelu te deržine, je bil eden brez otrók in v redu vélikega judovskega duhovstva; drugi je imel osem otrók, med katerimi sta bila tudi brata Teodor in Alfons, ki sta jedro v naši zgodbi. Starši so bili kmali umerli in bogati stric je prevzel skerb čez otroke svojega brata.

Alfons, rojen 1. majnika 1814 v Strasburgu, se je izobrazoval v kraljevem vstavu svojega rojstnega mesta. L. 1825 pa se zgodi velik potrès v Ratisbonovi rodovini. Teodor, rojen 28. grud. 1802, učen in posebno izobražen mladeneč, se je namreč dal kerstiti ter je prestopil v katoliško Cerkev. Soznanil se je bil namreč z učenjakom in modrijanom Botain-om, ki je bil ob tistem času učenik v Strasburgu, in nasledek je bil, da je judovsko zmoto sprevidil, Jezusa Kristusa iz temeljitega preiskovanja spoznal ter mu čast dal kakor resničnemu Odrešeniku svetá. Pripravljal se je potem na duhovski stan in 18. grud. 1830 je bil posvečen. Veliko in neutrudljivo je delal v prid sv. Cerkve v svojem domačem mestu, l. 1840 pa je šel v Pariz, kjer je zraven svojega duhovskega poklica tudi z učenostmi in pisanjem veliko se pečal. Špisal je po virih življenje slovečega sv. Bernarda in njegovega stoletja (*Histoire de saint Bernard et de son Siècle*), ktereга izvir in prestave imajo že več natisov. Bil je tudi eden glavnih predstojnikov bratovšine Marijnega presv. Serca za spreobračanje grešnikov v Parizu. To spreobrnjenje je bilo napravilo veliko zgledovanje pri vernih in pri nejevernih. Tukaj ni noben človek mogel samopridnosti natolcevat, napčnih namenov podtikati. Ni bilo vmés lahkomišelnosti, ne nepremišljenosti, ne nečimernosti in častiželjnosti. Skoz in skoz je bilo očitno, da mladi človek dela z resnim predvarkom in prepričanjem, s polnim spominom in edinim ozirom na svojo srečo v prihodnjem življenji. Teodor iz svojega spreobrnjenja ni le imel nobenega časnega dobička in prida, temveč na mnogotero stran zgubo, in čakalo ga je obilno vojske in zatajevanja. Zavoljo tega so se verni po pravici veselili, nejeverni pa osupnjeni in oplášeni niso vedili kaj reči. Teodor pa s svojim spreobrnjenjem in nadaljnim djanjem nič več in nič manj ni pokazal, kakor da je v resnici olikan in umen mlad človek, ki brez ozira na svet in posvetnost gre po poti, ki je prepričan, da ga bode k cilu pripeljala. Serce nas mora boleti, da veliko olikanih slovenskih mladenčev z naj lepšimi zmožnostmi nima enake

bistre prevdarnosti ter ne vedó prevdariti modrih besedi :
 „Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem!“ —

Človek! modro stori vsako delo;
 Misli, kakošen bo konec imelo!

Alfons pa, zveršivši uke v kraljevem vstavu, je prestopil v nekako odgojiše, ki jih imenujejo penzionate. Naj imenitniših protestantov sinovi iz Elzasa in iz raznih nemških pokrajin se ondi izrejajo po pariškem okusu in kopitu za višji in omikano gospostvo. Velikrat pa se v tacih penzionatih mladini serce in duh malo oblažuje, vadijo se bolj tako imenovane spodobne šege in obnaše za svet; in mladi ljudje pridejo iz njih kakor vošeni možici, brez duha in brez serca, pa tudi brez zavednosti, da je treba še za kaj družega skerbeti, kakor za telo in za to, kar taisto želi in potrebuje.

Alfons Ratisbon vendar je pozneje tudi v vedah tako napredval, da je postal doktor krasovednosti. Lotil se je potlej pravniške vede in dosegel je v Parizu pismo za pravdosrednika. Vendar pa mu tega stanú rodovina ni dopustila. Bil je ljubljenc stricu in vsi deržini, zlasti ker so upali, da jim bode Alfons iz njih vere odločenega Teodora bogato nadomestoval; torej so ga odmenili za bankino in menjavsko opravilo in za glavo cele hiše. Alfons se je temu vdal. Stric zato ljubljencu, da bi si ga še bolj prikupil, dovoli vsaktere kratkočase, veselice in vedrila: viditi ga je zdaj na konji, zdaj v kočiji, zdaj v družinah, pa spet na popotvanji, kakor se mu je zljubilo. Tergovstvo s presnimi številkami pa mladenča, ki je bil ves gibčnost in življenje in poln duha, vendar le ni veselilo. Živel je torej več v Parizu kot v Strasburgu.

Ratisbon v svojem pravem bitji ni bil več jud, kakor postava tirja; vendar pa si je vse prizadjal, da bi judom po duhovno in telesno v boljši stan pomagal; podpiral je očitne liste v prid judovstva, napravil celó lotorijo na Francoskem, ki je judom veliko nesla. Zraven tega je pa kristjanom škodoval, kjer koli je mogel. Še posebno sovražljiv pa je bil brez prenehanja zoper svojega brata Teodora. Tega in tacega počenjanja so bili

Ratisbonci kaj veseli, in nezmerno se jim je s takim djanjem prikupoval.

Med tem takim se je Alfons bližal že 28. letu svojih dni na zemlji in čas je bil, da bi prišel do kake stanovitnosti. Bližnja žlahtnica, njegova prava sestričina, je bila tako po njegovem sercu, da se je l. 1841 z njo zaročil. Pohlevnost, dobrotna priserčnost in nežnost nedolžne zaročenke ga je silo srečnega in tako zadovoljnega storila, da se mu je poživljati začela celo vera na neumerjočnost in na Boga, k kateremu nikoli ni klical. Prešinovali so ga toliko bolj občutki srečne prihodnosti, ker tudi v krogu njegove deržine so ga odkritoserčno vsi ljubili in spoštovali — stric, bratje in sestre... Pogrešala se je le še ena sama reč pri Ratisbonu, da bi bil popolnoma srečen, namreč sladki mir z višave. Tega svetna ljubezen in blagernost ne more nadomestiti, in kjer ga ni, tam se odpira od časa do časa neizrečena praznota in dolgočasnost, bodi si priložno ali nepriložno. Tu ne pomagajo lepe in sladke besede, ne ples, ne năpitnice, ne sploh paša svojih počutkov in družine. To je občutil tudi Ratisbon, dasiravno še sam ni prav vedel, kaj mu je in česa mu manjka.

Ni se mudilo za ženitvanje, ker nevesta je bila še mlada. Alfons se je odmenil za razvedrilo še na Jutrovo popotvati, in povernivši se svatovšino obhajati. Sklenil je podati se čez Čivita-vekio, Neapelj in Palermo na Jutrovo, zlasti pa v Carigrad. Odrinil je 12. listopada 1841 in spomladi se je mislil verniti. V jezi do brata Teodora in do katoliške Cerkve ni hotel ne v Rim iti, ne na kako rimsko cesto stopiti.

Med tem pa je že 14 dni, kar daje Teodor Ratisbon moliti v kapeli matere bratovšine presv. Marijnega serca „za mladega Izraelca, ki se je odmenil popotvati na Italijansko in na Jutrovo.“ To je ravno poprej omenjena bratovšina presv. in neomadežanega Marijnega serca, ki jo je bil vstanovil 3. grud. 1836 rajni fajmošter Dufliche-Desgenettes v cerkvi Marije D. Zmagovavke za spreobračanje grešnikov, prihodnje leto 22. prosenca pa pričel. Razširila se je potem po vsem svetu in neštevilne

so prečudne spreobrnjenja, ki so se zgodile na priporočevanje v Marijino serce.

Alfons pride v Neapelj, ogleda mesto in mnogotere reči v svoj dnevnik zapisuje. Posebno černo je opisoval duhovne, ktere je iz serca čertil. V poznejem pisanji pravi: „O kakošne preklinjevanja sem pisal v svoj zapisnik! Omenim to le zato, da pojasnim, kako črn je bil takrat moj duh.“ — Ko opravi v Neapeljnu svoje pota, hoče kar naravnost čez Malto v Carigrad popotovati. S tem namenom gre neko jutro iz gostilnice zapisat se na parobrod v Palermo. Na poti pa — se mu obudi hrepenenje po Rimu. Težko kdaj bom v Rim prišel, ako zdaj ne grem, si misli. Zamaknjen v te misli stopi v pisarnico, ki pa ni bila za parobrod, ampak za pošto. Zapiše se tedaj za v Rim, in tri dni pozneje, 2. prosenca 1842, je že v večnem mestu. Imel pa je za terdno sklenjeno, da se bo le malo časa tam mudil, ker v 15 dnéh mora zopet v Neapeljnu biti.

Zadel je skupaj Ratisbon tukaj s prijatlom mladih dni, z baronom Gustavom Bussières-om, s katerim je od mladih lét skupaj živel in bil z njim v ravno tistem pensionatu. Bussières je bil vžgan protestant, je govor večkrat na vero obračal ter iskal Ratisbona za protestanstvo pridobiti. Ratisbon pa mu je odvräčeval le z zabavljicami zoper keršanstvo. Vender je djal, ko bi kdaj svojo vero menjal, bi se k protestanstvu obernal in ne h katoličanstvu. Bil pa je ta pogovor le poverhen in za šalo, brez kake reznosti.

Nato gleda Ratisbon podertine, cerkve, starinstva, umetnije itd. ter iše urno urno dokončati ogled mesta, v ktero ni prišel toliko iz radovednosti, kolikor iz nekakega znotranjega gnanja, ki sam ni vedil, od kod in zakaj je. Potem gre na pošto in se zapiše za voz, ki je imel iti od sabote do ponedeljka (16. do 17. pros.) po noči v Neapelj. Od ondod hoče zdajci podati se na Jutrovo. Poslovit se gre torej še s protestanškim prijatlom Gustavom žl. Bussières-om. Ker ga pa domá ne najde, hoče oddati listek zanj njegovemu bratu Teodoru Bussières-u, zetu francoskega ministra Human-a iz Stras-

burga. Ravno ta pa je bil poseben prijatelj njegovega lastnega brata, duhovna Teodor Ratisbona. Baron Teodor Bussières je bil iz protestanstva prestopil v katoliško Cerkev, znan kakor pisavec; od njega ravno je naznailo, iz kterega izvira pričujoči posnetek o Alfonsovem spreobrnjenji. Pri tem tedaj je hotel listek za Gustava B. oddati, in sicer strežaju pri vratih. Previdnost Božja pa je naklonila, da ga strežaj kar v sobo pelje s pristavkom, da je baron že sam domá. Alfonsa nejevolja lomi, ko notri gre. Bussières sicer merzlega brata svojega prijatla vender prav prijazno sprejme. Pogovor se začne, kakor navadno, s tem, kaj je novinec v Rimu vidil in kako mu je dopadlo? Ratisbon je o vsem, kar je vidil, govoril prav merzlo, pristavil pa je: „Nekaj posebnega se mi je primerilo. Ko sem prišel v cerkev Ara Coeli (ki je frančiškanska), sem bil neprevidoma ves pretresen, in ne da bi si bil mogel razlagati, od kod je to! Skazovavec, ki me je vodil, in moje ginjenje spazil, me je prašal, kaj se mi je zgodilo in če hočem oditi? in pravil mi je pozneje, da je večkrat priča bil, ko so bili tujci ondi enako pretreseni.“ — Baron si je mislil pri teh besedah: „Ti boš naš!“ Alfons pa, ki je morebiti baronu misli iz oči bral, je precej in pa za terdno pristavil, da ta presunljaj je bil sploh pobožen, nikakor pa ne keršansk. Teodora je neki skriven nagib budil ter je govor dalje snoval in iskal Alfonsa katoliške resnice prepričati; toda Alfons prijazno miluje njegovo lahkovernost in odgovori: „Jud sem rojen, jud bom umerl.“

Na ta, na videz močnodušni ugovor: „Jud sem rojen in jud bom umerl,“ ne bo od več majhna opomba. Skorej povsod se naletí na take ljudi, kteri modrujejo, da vsak mora v tisti veri ostati, v kteri je rojen in izrejen. Ne vem, kako bi mogel previden človek kaj takega terditi! Ako se kitajec, mahomedan, jud, protestant itd. prepriča, da je v zmoti, ali ni neusmiljeno načelo, da mora še dalje v zmoti ostati in ne smé na pot resnice in pravega blagra prestopiti, kterega je našel? Ako bi bilo dobro to pravilo, bi tudi naš Zveličar

ne bil smel ukazati: „Pojdite in učite vse narode, . . . učite jih vse spolnovati, kar sem vam zapovedal.“ (Mat. 18.) „Kdor veruje in bo keršen, se bo zveličal, kdor pa ne veruje, se bo pogubil.“ In čemu je Sin Božji na svet prišel, ako bi mogli vsi zmoteni ljudje v veri ostati, v kateri so rojeni? S tem ugovorom se pa tudi krivoverski in razkolniški učeniki sami zaušnice dajejo; zakaj tudi oni bi bili mogli katoličani ostati; kaj jih je bes terpinčil, da so iz Cerkve odstopili? Povernimo se pa k nadaljni dogodbi.

Na omenjeni ugovor Alfonsov prešine barona Bussières-a posebna misel, ki pravi, da mu je z neba prišla; zakaj „posvetni modri bi jo bili neumnost imenovali;“ — in pa gotovo v taki okolišini, kakor se je to godilo. Reče mu: „Ko ste tako močen duh in si tako svèsti za samega sebe, obljubite mi, da bote pri sebi nosili, kar bom Vam dal.“ — „Se bo vidilo, kaj je,“ odgovorí Ratisbon. „Ta-le svetinja, reče Bussières, in mu pokaže svetinjico neomadežanega spočetja. Nejevoljen in v zadregi se je Alfons na vso moč brani. Bussières pa ga podraži, da pri njegovi močnodušnosti je pač vnémarno, kaj da krog vratú nosi; njemu pa vender s tem posebno prijaznost skaže. Med glasnim smehom in bistrourkami, ki so se Bussières-u bogokletja zdele, sprejme Ratisbon svetinjo in žuga mu, kako se bode v svojem potopisu maševal nad to dogodbo. Bussières mu dene okoli vratú motozek, na ktereга ste bili med pogovorom njegovi hčerki svetinjico navezali, iše pa tudi še besedo od Alfonsa, da bode molil lepo molitvico sv. Bernarda: Memorare, o pissima Virgo. (Spomni se, o predobrotljiva Devica.) To pa mu je bilo že vse preveč, — pa še celo to, da bi mogel molitev sam prepisovati, ker povedal je Bussières, da ima le eno samo. Tudi v to se poslednjič vdá med smehom in zasmehom ter odhajaje godernjá sam seboj: „Tacega nadležnika pa še nisem naletel! Hotel bi vediti, kaj bi on rekel, ako bi ga jaz tako terpinčil, da naj on moli katero mojih judovskih molitev.“

Po njegovem odhodu sta Bussières in njegova žena en čas kar molčé stermela zavoljo bogoskrunstva, ki sta ga mogla slišati, in vsa deržina je od tega dne molila za njegovo spreobrnjenje. Bussières pa si sam ni vedil prav razlagati, kako se je godilo, da mu je svetinjo in molitev tako vsiloval. Ratisbon je med tem molitev prepisoval in jo večkrat bral, da bi vidil, kaj prav ima v sebi in zakaj ima za Bussières-a toliko ceno. Z večkratnim branjem mu je bila na zadnje kakor kaka znana pesmica in zmiraj mu je v mislih in v ušesih šumelo: „Spomni se, o predobrotljiva Devica!“ — Na baronovo prigovarjanje je Ratisbon, ki je drugi dan k njemu prišel, odložil tudi svoje popotvanje in ogledal cerkvi „al Gesu“ in avguštinsko. Zvečer je Bussières pripovedoval dogodbo z Ratisbonom grofu la Ferronnay-u, ministerskemu predsedniku pod Karolom X., po njegovem pregnanji pa v Rimu bivajočemu. Ta pošteni in pobožni mož mu je na to za terdno rekel: „Zaupajte; ako Memorare moli, boste njega pridobili in še veliko družih.“ Umerl je pa ta mož že drugi dan, 17. prosenca, skoraj neprevidoma, potem ko je tudi on goreče molil za Ratisbonovo spreobrnjenje. Bussières pa je med tem Alfonsu večkrat skazoval cerkve in druge znamenitosti po rimskem mestu. Tudi ga je o vsaki lepi priliki zavračeval na resnico keršanstva; toda z bolečim sercem je vidil, kako je Alfons zmiraj enako terdovraten ter vse sprejema le s šalo in grenkim zasmehovanjem. Rekel je, da zdaj je bolj jud kot kdaj v življenji; Bussières pa mu je odgovoril, da terdno upa v Božje usmiljenje, da bo Ratisbon še enkrat katolišk, ko bi imel Bog tudi angela z nebés poslati, da ga razsvetli. Med tem ima Bussières svoje opravila, Alfons pa se kratkočasi s prijatli v posvetnih družinah, nekako vesel in dobre volje kakor malokdaj.

V četrtek, 20. pros., se pelje Bussières v cerkev sv. Andreja (St. Andrea della Fratte) nektere reči za pokop svojega prijatla oskerbét. Na poti sreča Ratisbona in ga precej nagovori, da naj se k njemu vsede ter pojmeta na ogled, ko on svoje reči opravi. Pred cer-

kvijo voz obstoji in tudi Ratisbon v cerkev stopi ter jo vnmerno in mlačno ogleduje, kakor bi hotel reči: „Ta cerkev je slaba in gerda.“

Bussières ga pusti ondi in gre v samostan; komaj 10—12 minut je terpel njegov pogovor z mnihom.

Ko pa se poverne, Ratisbona nikjer ne vidi; iše in najde ga poslednjič — klečečega pred kapelo vikšega angela — ne vém prav, ali Mihaela ali Rafaela. V tem trenutku namreč ga je bila moč Božje milosti premagala in bil je spreobrnjen. — Kako pa se je to godilo? Bussières pravi: „Približam se mu in ga sunem tri- štirikrat preden me je spazil in me pogledal s sklenjenimi rokami Merzlo me je spreletelo in občutil sem, kar menda človek čuti, kadar je vštric kacemu čudežu.“ Vzdigne in pelje ga iz cerkve vprašaje, kaj se mu je dogodilo in in kam da se želi? „Peljite me, kamor hočete,“ je sklical, „ko sem to vidil, sem pokoren!“ Preveč je pa pretresen in osupnjen, da bi bil pripovedoval; le svetinjo vzame v roko ter jo s solzami moči in poljubljuje. Pelje ga domú, ali pri vsem opráševanju ne sliši drugega kakor premolkjive zdihljeje: „O, kako sem srečen! — Kako je Bog vender dobrotljiv! — Kakošna obilnost milost in zveličanja!“ Potem se začne solziti čez krivo-verce in nejevernike itd.

Ko se silnega ginjenja nekoliko odahne, se kakor s presvitljenimi očmi oberne k Bussières-u, kterega terdo objame in prosi, naj ga pelje k kakemu duhovnu, ker želi vediti, kdaj bi mogel keršen biti. „Za vse na svetu bi ne mogel več brez sv. kersta živeti. Kristjan sem. Kako srečen bi bil, ako bi me za vero v tisoč kosov raztergali kakor mučence, ki sem jih včeraj zasramoval, . . . le kerst, kerst!“ Tako je govoril in pristavil, da tega, kar je vidil, ne more pripovedovati, dokler od kterega duhovnov privoljenja ne dobí. Pelje ga torej k P. Villefort-u pri cerkvi „al Gesu,“ kteri ga nagovori, da naj bi dopovedal, kaj se mu je dogodilo. Ratisbon pritisne svetinjo na serce in skliče: „Vidil sem Jo, vidil sem Jo!“ — Ko se nekoliko vmiri, začne pripovedovati, kako ga je v malo trenutkih, ko

je prišel v cerkev, prešinil nedopovedljiv nepokoj; — vsa cerkev mu zginie spred oči, vsa svitloba se zedini v eni sami kapeli, in v sredi teh žarkov se mu prikaže na altarji presveta Devica Marija v častitljivi leskeči podobi, polna veličastva in dobrote, in nepremagljiva moč ga je k nji v kapelo vlekla. Usmiljena Mati mu dá znamenje, da naj poklekne, kar je bilo menda znamenje podverženosti v veri, kdor hoče njen otrok biti. In berž ko poklekne, mu je bilo jasno vse keršanstvo, zginili so mu vsi dvomi. „Ne besedice ni govorila, pa vse sem razumel,“ pravi Ratisbon. In to se je tudi v govorjenji pokazalo. „V sredi katoliške vere stoji,“ pravi Bussières od tiste prilike. O pravi pričujočnosti Jezusa Kristusa v sv. zakramentu govori kakor kateri, ki vanj z vso dušo veruje, še več, kakor kdo, ki ga čuti.

Dobro pomnim, kako nas je pričujoči oddelek te dogodbe ginil, ki jo je ranjki gimnazijalni katehet gospod Jožef Globočnik, Bog mu daj dobro! nekterim akademikarjem pripovedoval o tistem času, ko se je bila dogodila in smo bili nekako ob koncu modroslovskih šol. Steklo se je že od tistih dob veliko Save po Donovi v Černo morje, večkrat in vselej z veseljem sem bral Ratisbonovo spreobrnjenje, pa nobenkrate tako obširno ne, kakor letos. Da bom pa samega Ratisbona kdaj vidil, z njim govoril, in — ako ni prederzno reči — se z njim še nekako soznanil, — tega nisem mislil.

Šla sta potem v cerkev Marije Snežnice zahyalit se v tej slavni baziliki za razsvitljenje, in potem v Senpeter. Kakor je bil poprej Ratisbon merzel in nemaren po cerkvah, tako je bil zdaj nezmerno goreč, razveseljen in nedopovedljivo srečen. „Oh,“ je rekel, „zdaj zapopadem ljubezen katoličanov do njih cerkev in bogoljubno serce, da jih tako zališajo in bogato opravljajo ... Kako dobro je človeku v njih, da jih kar ne more zapustiti! Tukaj se čuti predčut nebeški!“

Drugi dan, 21. prosenca, začne po Rimu šumeti, kaj se je dogodilo. Tu je shajanja, opravevanja, pripovedovanja dokaj, pa tudi svetovanja, da se je varovati

lahkovernosti. Vsak je hotel mladega osrečenega človeka videti in z njim govoriti, zavoljo ktereга je Mati milosti Božje z nebés stopila.

Nastopil je pa čas, da je Alfons mogel pokazati, če je res prepričan, če mu je resnica, če ni le minljivo prešinjeno ali celo kaka slepija. Treba je bilo premisliti, da s svojim prestopom v katoliško Cerkev se odpove vsim lepim nadam, vsi sreči na zemlji, ki mu je bila tako prijazno in mično nastavljena. Značajni, čversti, 28letni bogati mladeneč! zdaj se ima pokazati, bodeš-le poslušal časni ozir in telesne čutila, ali pa glas svoje vesti? Ne dvomite! Alfons že piše stricu, piše svoji zaročeni nevesti, piše vsim udom svoje deržine, kaj se je z njim godilo, česa se je prepričal, kaj je postal.

„Pred osemnajst mesci,“ je pravil Ratisbon, „je umerl eden mojih sestričnikov. Moj brat, mašnik, ga je hotel kerstiti; ko jaz to slišim, sem bil kakor obdivjan . . . Upam, da mi bo Bog poslal terdih poskušenj, da mu morem čast dati in svetu skazati, da je moje prepričanje resnično.“

Sam je vedil, da kristijan biti se pravi križ sprejeti; pa tudi drugi so mu napovedovali poskušnje, ki ga čakajo, in dolžnosti, kakoršne naklada vera, h kateri prestopiti tolikanj koperní.

Med tem takim pa se je Alfons že na sv. kerst pripravljaj. Da po tacih dogodbah ni veliko časa za pripravljanje potreboval, je očitno.

Čez 8 dni, to je, 31. prosenca, je bila cerkev „al Gesu“ (pri Jezusu) polna ljudstva. Proti pol devetém pripeljeta Ratisbona v katehumenskem oblačilu dva moža v cerkev, namreč P. Villefort, ki ga je pripravljaj, in Teodor Bussières, njegov boter. Proti devetém pride véliki namestnik sv. Očeta, svetli kardinal Patrizzi, njegov kerstnik. Alfons si privzame ime „Marija,“ vklone ponižno glavo in tekla je na njo voda v imenu Očeta, Sina in sv. Duha. Marija Ratisbon vstane kristijan, čist in neomadežan kakor angeli, ki stojé pred sedežem Božjim. Po kerstnih opravilih je takratni duhoven (Abbé), sedanjí tolikanj sloveči škof Dupanloup, v prezalem

govoru opisoval doveršeno dogodbo. Nato je bila sv. maša. Vse ljudstvo je bilo silno ginjeno. Velika množica vernikov je pristopila z Alfonsom vred k Božji mizi, on sam pa je bil tako ginjen in presunjen od pričujočnosti Božje, da so ga mogli podpirati, ko se je bližal mizi Gospodovi. Goste solze so mu lica oblile, ko je angelski Kruh prejel. „Te Deum“ je opravilo sklenil. Srečnega presrečnega se je čutil zdaj Marija Ratisbon. Vernivši se v celico, kjer se je poprej na sv. kerst pripravljaj, pade pred bridko-martro na kolena zahvalit svojega Zveličarja za nezmerne milosti, ktere je prejel. Izkazali so novega keršenca tudi takratnemu sv. Očetu Gregoriju XVI, kateri so se ga močno obveselili in so mu blagoslovljen križ v dar podali.

Ratisbon je bil odmenjen s svojo zaročnico poročiti se v keršanski zakon, ako bi se hotla pokristjaniti in ji je to sporočil ter molil za njeno razsvitljenje. Ker pa judovska nevesta te pogodbe ni sprejela, je bila s tem tudi zaveza raztergana; kristjan namreč se z judinjo ne smé poročiti. Marija Alfons je s tem velik dar Gospodu na altar položil.

Okolišine spreobrnjenja Alfonsovega so bile pozneje od Cerkve natanko preiskane in 3. rožnika 1842 je bilo to naglo in popolno spreobrnjenje za pravi čudež poterjeno in razglašeno.

Kapela v cerkvi sv. Andreja, kjer se je Ratisbon spreobrnil, se imenuje od tistega časa čudežna kapela, in malana podoba v nji skazuje to milostno dogodbo.

Ko je bil Alfons Ratisbon na Laškem vse vravnal, je hitel k svojemu bratu, mašniku Teodoru, v Pariz. Kako sta se ta dva sprejela, si je pač lahko misliti. Ondi je spisal kratek načert svojega spreobrnjenja. Potem je zidal majhno cerkev na čast Marijnega presv. Serca v prid osirotenim deklicam. Kar je še več, pa v naslednjem odstavku ob novem letu.

Ker morebiti ni vsakem znana molitev „Memorare“ sv. Bernarda, naj jo tukaj pristavim, zakaj marsikomu utegne dobro služiti. Taka-le je:

Spomni se, o predobrotljiva Devica Marija! da še nikoli ni bilo slišano, da bi kdo bil zapušten, kateri je pod tvojo brambo pribežal, tvoje pomoči prosil, se tvoji prošnji priporočal. S tem zaupanjem poživljen, k tebi o devic Devica, k tebi Mati! pribežim, k tebi pridem, pred teboj se grešnik znajdem. O Mati Besede! ne zaverži mojih besed, temuč milostno jih sliši in usliši. Amen.

Zastran omenjene svetinje čistega spočetja pa je že leta 1838 pariški vikši škof vernikom to-le priporočal: Opominjamo vernike, da naj v čast preblažene Device kovano svetinjo pri sebi nosijo in prav velikrat molijo molitev, ki je na podobi: „O Marija! brez madeža spočeta, prosi za nas, ki k tebi pribežimo.“

(Dobivajo se te svetinje pri g. Gerberji in drugod; pa se morajo dati blagosloviti).

XI.

(Alfons mašnik. — Poklic teh dveh bratov — z znamenjem poterjen. — Judje se začno spreobračati. — Novi red sionskih sester in njegova delavnost. — Čas judovskega spreobrnjenja se bliža. — Ratisbonov red v Carigradu, Londonu itd.)

Alfons Ratisbon se je bil odmenil v tovaršijo Jezusovo stopiti. L. 1847 je bil v Lavalu mašnik posvečen. Prepričal se je pa čez nekaj časa, da v tej družbi ne doseže tistega namena, k kateremu ga je notranj glas brez prenehanja naganjal. Njega namreč in njegovega brata je Bog klical, da naj delata in se trudita za spreobrnjenje hiše Izraelove. Po nekem navdanji, ki ga je imel Alfons že v trenutku svojega spreobrnjenja, je bil torej že l. 1843 zastavljen red sionskih sester, kateri je sedanje dni že precej razširjen. Alfons namreč je svoje navdajanje in želje razodel bratu Teodoru, kateremu se je pa tako početje odveč čudno in nenavadno zdelo; vendar si ga odbijati ni upal. Obernil se je torej do Davidove preslavne hčere ter ji je govoril v zaupljivi molitvi: „O Marija! Ako si ti navdala to misel,

daj mi to spoznati po znamenji. Pošlji mi otroka, le enega samega otroka iz Izraela. To bo v mojih očeh znamenje, da si ti v tej reči posrednica.“

Ta zaupljiva prošnja ni bila zastonj. Še tisti dan je bilo Teodoru v pismu naznanjeno od čast. g. Aladel-a, da nevarno bolna izraelska gospá želí pred smertjo svoji dvé hčeri keršanskim rokam izročiti. Pridobil pa ves ginjeni Teodor ni bil le samo otrók, ampak tudi mater, katero je iz sv. pisma prepričal in podučil, da je obljubljeni Mesija že na svetu bil, in jo je torej še pred smertjo kerstil. — Ni pa še bil pretekel teden, že iše Teodora druga judovska gospá, ker pretresla jo je bila dogodba prečudnega Alfonsovega spreobrnjenja v Rimu. Izročila mu je svoje tri otročiče, in že je bila s poprejšnjima dvema majhna šola skupaj za sv. kerst, ki so jo pa še mnogotere judovske deklice, pošiljane od svojih staršev, zmiraj pomnoževale. Tako se je zbiral sčasoma Kristusov ovčnjak iz judovskih hčer, ki so jih v začetku gajile usmiljene sestre sv. Vincencija Pavljana.

Treba je bilo pa za rejo izraelskih hčér posebnega, novega reda, ker dotadanji redovi so imeli že vsak svoj poseben namen in določene opravila. Teodor je bil ob tistem času podvodja bratovšine Marijnega presv. Serca v Parizu, ktere začetnik in prednik je bil znani gosp. duhovni pastir Desgennettes. Le-ta je mesca rožnika 1842 Teodora v Rim spremil in prejel od sv. Očeta Gregorija XVI privoljenje in blagoslov za novi red „sionskih hčer“ za spreobračanje razkropljenih Izraelovih ovčic.

Ta milost apostoljskega stola je kar precej rodila sad. Prečudno so se množile spreobračanja, in ob ravno tistem času je serce Marijno v serca nekterih bogoljubnih kristján vsadilo misel, da naj se zedinijo ter bodo delale skupaj za svoje lastno zveličanje in se posvečevale prav posebno prerojevanju judovskih otrók. Marijnega mesca 1843 se je red pričel v Parizu. Nova deržinica se je podala v brambo Marije D. Sionske. Vikša škofa Affre in Sibour, kardinali in drugi visoki gospodje so to napravo z radostjo obiskovali, sv. zakra-

mente delili novim ovčicam in jo na vse strani podpirali. Tudi sv. Oče Pij XI so velik prijatelj te naprave; podelili so ji mnoge duhovne dobrote, med drugimi vsakemu verniku 50 dni odpustka, kolikorkrat podpira delo Marije D. Sionske — ali z molitvijo ali po drugi poti, n. pr. z milošnjo.

Spreobračanja so se od tistihmal silno množile; celo osemdesetletni starši so stopali za svojimi otroci k kerstnemu kamnu. Pa ne le samo jude, tudi razkolnike in krivoverce je dosegala ta milost; med tacimi so nekatere posebno slavne imena.

Hansen, po katerem to popisovanje po večem posnemam, *) pristavlja te-le tehtne besede: „Sploh se je prikazalo naše dni novo versko gibanje na svetu. Tudi če hudim viharjem na politiškem in državnem polju na dno pogledamo, ne moremo utajiti njih verskega bistva. Obgrinjala svobode in človečnosti, s katerimi se ves ropot odeva, so odveč preglojene (skozvidne), da bi nepodkupljeno oko ne spoznalo, za kaj prav za prav se v globočini ravná. Ravná se za keršanstvo in antikristovstvo. Vrata peklenške so pod vsakterimi pretvezami z vsakterimi banderi vstale k naj hujšemu boju zoper Cerkev Kristusovo, ki je na skali. Verh tega je nastopila britka prerostna ura novega reda. Križ pa bode pridobil preslavno zmago zoper pekel in njegovo derhal. Lev iz rodú Juda bo zmagoslavje obhajal. Svoboda narodov, ki se pa ne smé nikoli ločiti od pravice za vse in za vsacega, bode pod brambo zmagovitega križa večji napredek storila, kot ga je kdaj, ali ga še bode storila po potu prekucijstva... Tudi judje se verskemu gibanju novega časa niso mogli čisto umakniti. Odkar so se družbinske pregraje bolj in bolj razderle, ktere so jih dosihdob od družbe ločile, ginejo čedalje bolj sledí judovske národnosti. **) Judje vse polagoma v

*) Der Orden U. L. Fr. von Sion und das Waisenhaus zu Ecce-Homo in Jeruzalem itd. Trier 1862.

**) Znano je n. pr., da na Českem, na Poljskem je že veliko judovske mladine na národni strani.

novem ozračji nehoté dihajo v sé in serkajo živno sapo keršanske olike. Shodnica že zdaj kratko in malo ni to, kar je bila pred 40, 50 leti. Razlušena od svojih predsoj, se zmiraj bolj znebiva svojih starih šêg in pokriva svojo goloto z nekterimi kerpami raznoterih keršanskih bogočastij.... Kaj pa, da se tudi ne smé prezreti, da veliko judov za zdaj zabrede le v stan vnemarstva (indiferentizma) in nejevere, v katerem se naj pred judovstvo zaduší, keršanstvo pa še ne zbudí in ne poživí. Toda ta stan v svojem razpletanju ne pelje več v judovstvo nazaj, akoravno bo morebiti mogel storiti velik ovinek po potih novega nevérstva, preden je kos priti k svojemu pravemu namenu...“

Bratoma Teodoru in Ratisbonu se blezo dozdeva, da se čas približuje, ko se Gospod zopet v usmiljenji spomni hiše Jakobove in je pripravljen roko stegniti, da bi ostanke svojega ljudstva zopet pridobil, in razkropljene zopet zbral s štirih koncev svetá. (Jez. 11. 11.)

Od l. 1855 se je naprava sionskih hêcer jela močno razširjati. Sklepale so se z njo gojilnice za mladino, da so se ložej dobivali pomočki in potrebni prostori. V Carigradu so te sestre kmali prevzele od usmiljenih sester dekliško gojilnico ali penzionat; s tem je sklenjena zadovoljna šola, ki jo obiskuje kacih 100 otrók. Sultan sam je bil neki dan prišel gledat to učilnico. Tudi na Angleško, zlasti v London, se je ta red razširil. — L. 1851 se je pričela še bratovšina za spreobrnjenje judov, ki je bila od sv. Očeta poterjena in 11. sušca 1856 v mater-bratovšino povzdignjena in z obilnimi odpustki obdarovana. Teodor Ratisbon je njen véliki vodnik in močno je že razširjena.

XII.

(Sionski red in njegov namen; njegov začetek v Jeruzalemu in pri sv. Ivanu; svetišèe „Ekce-Homo-homec se pridobí po velikih zadregah; znamenitosti in imenitnost tega prestora; cerkev, ki se ima zidati; naprava vesoljno-katoliška.)

Zastran Sionskih hêcer se mi še zató tehtno zdi nekatere besede nadalje spregovoriti, ker ta red se ima

razširjati tudi med Slovani na Jutrovem in želeti je, da bi se sčasoma tudi slovanske hčere vdeleževale višji odreje svojih sonarodnic. Kogar koli namreč niso še mavtarske vraže in presoje oblizale, ne more tajiti, da naj boljše in naj hitreje se pospešuje ženska odreja po umnih redovnicah. Ravno pri južnih Slovanih pa z obliko ni kar nič odlašati, temuč ako se ima rod povzdigniti, je treba kar z naglimi koraki dalje stopati, da bi se kaj prihitelo, kar je zamujenega.

Na Francoskem je bil red Sionskih sester poterjen s cesarskim določilom 25. rožn. 1856. Sveta delavnost in molitvenost je njih poklic. One čversto odrejajo mlade deklice višjih stanov, in ravno tako otroke ubozih. To je prav, ako se ima ves in celi narod izobraziti in tudi nizkim stanovom prilika nakloniti, da se morejo povzdigniti s svojimi zmožnostmi. Novinstvo za ta red terpi dve leti in potlej se perve leta le samo letne obljube delajo. Lahko se pride v ta red, kakor v druge ženske redove. (Kdor bi želel kaj bolj natanko njegovo vravnavo zvediti, utegne pisati: A Madame la Supérieure Générale des Religieuses de N. D. de Sion. Rue Notre-Dame, des Champs, Nr. 61 à Paris.) Po nasvetovanji kardinala Fransoni-a, prefekta v rimski propagandi, je bil leta 1851 tudi moški red, unemu primeren, vstanovljen, in redovniki imajo biti očetje in pastirji redovnic ter keršansko življenje razširjati z odrejo, vodbo in pridiganjem itd. Oba imata poseben ozir na odreja in spreobračanje judovskih, pa tudi mohamedanskih, razkolniških in drugih otrok.

V ta red je stopil Alfons Ratisbon s posebnim nagonom, da bi ga on tudi v Jeruzalemu vstanovil. L. 1855 je torej v Jeruzalem romal z družbo, ki jo je vodil č. gosp. Crombé, in imel je namen ondi ostati in delati. S pomočjó patriarha je iskal kacega pripravnega poslopja za svoj poklic; pa dolgo časa se nič ni dalo najti, in to je Alfonsu delalo velike britkosti. Reče mu torej nekega dne patriarh: „Že vidim, da ljubi Bog hoče Vašo poterpežljivost poskusiti; le nikanar ne omahujte; se bo že našlo kaj za Vas. Za ta čas pa imam za Vas majhno

delo. V bližnji vasi želi več razkolniško-greških deržin verniti se k edinosti katoliške cerkve. Pojdite tedaj tje in podučujte jih.“ Ratisbon gre in nalogo dobro spolni. Ko se pa v Jeruzalem vrača, ga zadene druga huda poskušnja. Padel je namreč s konja in si roko zlomil. Da se pa poterdi, da tudi britkosti ni brez sladkosti, Ratisbon ravno v svoji boleznini od nekoga zvé, da se poslopje v najem daje, ktero bi bilo za njegov namen pripravno. Toda najemnina je znašala 1000 fr. na leto, in za pet let je bilo treba naprej plačati; pa Alfons je brez denara. Po mnogoterih zadržkih in zavirah je poslednjič vse dosegel in že l. 1856 pridejo prve Sionske hčere iz Pariza v Jeruzalem, katerih vodbo je prevzel Alfons Ratisbon. Spreobrnjena hči izraelska iz Kolina je bila prva prednica. Vstav je hitro dobil veliko veljavo in kmalo mu je zmanjkalo prostora za otroke, ki so jih izročevali v odrejo. Torej je najel še drugo veliko poslopje pri sv. Ivanu v hribih, 4 ure od Jeruzalema, ki je pa zdaj že njegova lastina — in prelép samostan, o katerem ob drugi priliki kaj več. Kmalo je imel v svojih napravah otročiče izmed turkov, judov, razkolnikov, koptov itd., in spreobrnjenke same so se pozneje v red prosile.

Za enake naprave v Jeruzalemu, da bolji vspeh dosežejo, je pa posebno tehtno, da so na kakem svetem kraju (Sanctuarium). Celó anglikani to čutijo, ker izvolili so si za svoj tempelj tisti prostor, kjer je Herodov dvor stal. Tudi Ratisbon je dolgo časa brez vspeha po takem svetišu hrepenel. 20. prosenca gre Alfons po postajah Zveličarjevih in križev pot opravlja; ravno stoji na prostoru Ekce-Homo, kar stopi k njemu neznan Arabec, kateri mu po kratkem pogovoru razodene in pravi: „Ravno zdaj stojite na pravem mestu.“ Kako to? odgovori Ratisbon. „Ta Ekce-Homo-homec se zdaj odaja. Dva turška brata, katerih lastina je, ga prodajata.“ Alfons, silno razveseljen, ga zažene pozvedit, koliko bi hotla za prostor imeti, sam pa ne gre z mesta, dokler Bogú tako rekoč ne obljubi, vse si prizadjati, da to svetišče v svojo oblast dobi.

Kmali se verne Arabec z poročilom, da za 15.000 frankov je na prodaj Ekce-Homo-prostor. To je res velik denar za same podertine, ki so kup kamenja, nesnage in posipa, pa še večji je skerb Alfonsova, kje bo denar dobil. Povsod je terkal, povsod našel dobro voljo; denarja pa nikjer ne. Poslednjič popotva sam v Belgijo in res denar nabere, s katerim vesel v Jeruzalem nazaj hití. Ali kako revež ostermí, ko zdaj prodajavca poskočita in hočeta imeti 60.000 frank. za prostor! Kdo je bil tega kriv? Sovražnik je med tem časom ljuliko sejal; nasprotniki katoliške cerkve so ponudili za prostor že 40.000 frankov. Ko sta turka vidila, kako je s to rečjó, se kratko in malo nista prehitela s prodajo; Alfons pa v naj večji skerbi pri Bogu pomoči iše, in ko spozná, da bi bilo Bogú ljubo, ako si ta prostor pridobi, kupi l. 1857 svetišče, plača gotovih 30.000 fr., za družih 30.000 pa naredí s terdnim upanjem na Božjo pomoč menjico, ki ima v nekterih mescih v Parizu biti izplačana. To zaupanje mu je bilo tako veselo poplačano, da je bila menjica že pred časom plačana in ostal mu je še lep znesek za prvi začetek pri zidanji. Z vélikoturškim fermanom, za ktereга se je móгло pa 8000 fr. plačati, je postal red Sionskih hčér lastnik lepega kosa od nekdanje sodnje hiše (Praetorium), h kateremu je bilo pa še nekaj zemlje ob „Križevem potu“ prikupljene, tudi s težkim denarjem. (Katarina Emerih ta prostor v svojih razodenjih do čuda na tanko popisuje; vredno je to prebrati: gl. „Das bittere Leiden unseres Herrn Jesu Ch. 10. Aufl. 1854. str. 154.“) Na tem prostoru tedaj še stoji eden obokov tistega pomolja, planí ali mostovža, na katerem je stal Bog in Zveličar kakor „Ekce-Homo.“

Prostor, ki ga je Ratisbon kupil, je bil za 8 čevljev visoko s podertinami, sipo itd. napolnjen. Ko so začeli delati in posutje odpravljati, so našli te-le reči: 1. Več vodnjakov, obilno velikih, katerih eden je narejen po Salomonovem zlogu. 2. Dél prostornega prerova (tunela), ki pelje proti Herodovemu dvoru. 3. Nekdanji križev pot s kamnitimi plošami, 7 $\frac{1}{2}$ čevlja globoko pod zemljo. 4. Nekaj zlatih denarjev iz časov Makabejev,

cesarja Valerija, in drugih, ki jih še niso mogli uganiti. 5. Glavni steber (podpornjo) oboka Ekce-Homo. To je edini obok „Križevega pota,“ ki vsi spoznajo, da je iz časa Jezusa Kristusa. 6. Še drugi obok, po zlogu Herodovem, ki je nadaljevanje tiste galerije, k kateri se je štel tudi obok Ekce-Homo. 7. Strašna beseda „Tolle“ (preč ž njim) globoko na dvéh vstričnih stebrih vsekana, naj berže od enega prvih kristjanov, ki je želel spomin na ta kraj ohraniti. Ves Ratisbonov prostor ima 69 čevljev daljave in 90—100 čevljev širjave. — 1861 so našli 36 čevljev pod zemljó že o drugi priliki omejnjeni véliki studenec.

Hansen pristavlja o posebnem začetku Ratisbonove naprave pomenljive besede: „Marsikteri bodo rekli, to se je ravno tako naključilo; jaz pa pravim, to je čudovita naredba previdnosti: na tem mestu spreobrnjen jud, pravi Abrahamov otrok, svojo naj véči srečo najde v tem, da si z božjaki katoliškega usmiljenja kupi del nekdanjega Pilatovega dvora in na teh skoz toliko stoletij oskrunovanih podertinah napravi hišo molitve in sprave, občino, ktere udje imajo zlasti to nalogo, da molijo za spreobrnjenje zbeganih Izraelovih ovčic.“ — Samostan z začasno kapelo je dodelan in od svitlega patriarha blagoslovljen. Zdaj čaka le še cerkev, da bi se hitro in vspešno v delo vzela, k čemur pa, se vé, je velike pomoči treba, ker samostansko osebstvo ima dokaj truda, da se preživí in ohrani, stroški pa, vsi skupaj, so bili postavljeni na 400.000 frankov. — Osnova za cerkev je kaj lepa. Na stebrih korinškega reda bodo sloneli prekrasni mostovži ali galerije. Spredej bode očiten omejnjeni obok ali pomolje z imenitno podobo Ekce-Homo. Pred pomoljem pa bode stal priprosti altar. Ker bode ta naprava zraven drugih znamenitost obsegala del „Križevega pota“ (Via Dolorosa), več ploš litostrata (s kamni natlakanega prostora) itd., torej bo razun cerkve Božjega groba naj imenitniši svetišče v Jeruzalemu. V tem tempeljnu bodo Sionske hčere s sirotinskimi otroci vred dan na dan o povzdigovanji po trikrat v zategnjenem

psalmovskem napevu pele: „Oče! odpusti jim; ne vedó, kaj delajo.“ (Luk. 23, 24.)

Naprava Ratisbonova ima biti vesoljno-katoliška, torej se je obernal za pomoč ne le samo v svojo domovino, ampak tudi na druge strani od ondod, kjer so naj večí svetišča vesoljne katoliške Cerkve.

Bojím se, da sem se morebiti za marsikoga predolgo mudil pri Ratisbonu in njegovem djanji; naj se to pripisuje posebnemu spoštovanju do tega moža, ki je res vsega spoštovanja vreden, — pa naj se pisavcu prizanese.

XIII.

(Ogledovanje nekterih znamenitost proti jugo-zahodnjemu koncu mesta: Cerkev Božjega groba, njen občert in zgodovina; podertine cerkve M. D. Veči, johanitarskega poslopja itd. Davidov stolp ali Hippicus. Armenska cerkev in samostan, kapelica sv. Jakopa. O Armenih. Anova hiša, Dair-*ez-zejtún*, sirski samostan in ondotne znamenitosti, vrata sv. Petra. Protestanški tempelj in kramarija bibliške družbe. Obiskanje od preč. o. kustosa.)

Ne deleč od Ratisbonovega samostana proti večeru precej nad križevim potom je avstrijanska romarnica ali hospic. Od tod naprej proti severo-zahodu pa je kacih deset minut Kalvarija in cerkev Božjega groba. Kakor smo dopoldne 20. sušca ogledovali severno-izhodnje znamenitosti mesta Jeruzalema, tako smo popoldne tega dné proti zahodu se obernali. Prišli smo naravnost k cerkvi Božjega groba, glavnemu svetišu v svetem mestu, in smo jo zunaj nekoliko bolj premišljevali in ogledovali. Vredno je, da si častiti bravec glavne načerte tega silnega poslopja v spomin vtisne, ker brez tega ne more nadaljnega razlaganja prav umeti. Naj tedaj poskusim malo popisati lego in dele cerkve Božjega groba, ki jo Arabi imenujejo „Keniset-el-Kiamet“ ali „cerkev vstajenja.“

Vélike vrata v cerkev derže od jugo-zahoda. Pred vrati je velik štirivogelnik, sejmiše za molke, podobe in vsaktere reči, zlasti kakoršne romarji za spomin se-

boj jemljó. Prostor ta pa, do kterega se pride po dveh ulicah, je sam od vsih strani s poslopji obdan. Ako se proti cerkvi oberneš, imaš ob levi in desni greški samostan in druge njih poslopja, ki so sklenjene s cerkvijo Božj. groba. Pred seboj nekoliko na levo pa si misli najprej velik krog: v sredi tega kroga je malo poslopjiče Božjega groba, v neki daljini na okrog so skloniki in stebri, na kterih sloni velikanska, pa močno poškodvana kupla. To je svetišče, ki ga imajo skupaj katoličani, greki, armeni itd. Precej nasproti, le malo stopinj od Božjega groba, nekako proti jugu, v sredi prostora je prelepa greška cerkev. Le-tá ima svojo lastno prav lepo kuplo. Proti izhodu od Božjega groba je cerkvica katoličanov in precej vštric proti jugu zakristija; iz obéh deržé vrata naprej v mali frančiškanski samostan, ki je naslonjen na cerkev Božjega groba in kjer so stražniki tega svetišča. Ravno na nasprotni strani od katoliške cerkve, namreč proti zahodu od Božjega groba, pa je armenska cerkev in samostan, in sicer ob levi, ko se gre v svetišče skoz vélike vrata. Okrog greške cerkve, ki je kakor podkov v sredi poslopja, so hodiša; ob straneh teh hodiš pa razne kapele na okrog tako-le: precej ob latinski cerkvici je zakristija, potlej ječa Kristusova, zatem kapela deljenja oblačil; ravno ob koncu greške cerkve precej dalje pa se gre po stopnjicah v kapelo sv. Helene in od ondod še globokeje v zemljo v kapelo najdenja sv. križa; nekoliko na okrog dalje zopet nad zemljo je steber zasramovanja; od njega še dalje v krogu pa so stopnice nakviško na silo imenitni kraj, namreč na Kalvarijo. Zraven Kalvarije, pa zunaj cerkve, je kapela žalostne Matere Božje; le skoz okno se vidi s Kalvarije va-njo. Vse to in še veliko družih prostorov je pod eno streho, iz česar se lahko posname, koliko prostora ima pod seboj. Bolj na tanko o tem svetišču in njegovih razdelkih bom pisal o drugi priliki, zdaj naj povém nekoliko zgodovine te preslavne cerkve.

Sozidal jo je vprvo cesar Konštantin od leta 326 do 335, pa bile so takrat svetišča še ločene, in manj jih

bilo kakor zdaj. Te svetišča je bil razdjal Kozroa II l. 614. Na prošnjo zmagovavčeve žene, ki je bila kristijana in sestra greškega cesarja Mavricija, je smel milih Modest, pozneje patriarh, svetišče zopet obnoviti. Toda kalif Hakem, egipčanski Neron, je leta 1010 brez usmiljenja zopet vse razdjal. L. 1048 greški poslopničarji na povelje cesarja Konstantina Monomaka zopet povzdignejo svetišča, in sicer po osnovi patriarha Modesta, namreč kroglično (rotondo) nad Božjim grobom in tri ločene cerkve ali kapele. Te ločene svetišča so križarji l. 1130 zedinili v eno samo, s čemur pa je zginila, se vé da, vsaka ravnomernost ali simetrija. Vogüé pravi, da delo križarjev, v katerem je romanski s saracenskim obokom zedinjeni zlog, spremenjen po francoskem kusu, od križarskih časov ni dosti spremenjeno do današnjih časov. L. 1508 je bil strašen ogenj pokončal del okrogline ali kapele krog Božjega groba, potlej Kalvarije in raznih armenskih svetišč. Marsikaj lepотиje teh svetišč iz Konstantinovih časov je zginilo, ne le po neprizanosljivem fanatizmu, ampak tudi pod nespretnimi rokami grekov, pravi neki pisavec.

Lice cerkve Božjega groba kaže očitne znamenja iz 12. stoletja. Na stebrih se vidi bizantinska posnema korinškega zloga. Izbuknjene dela in olepšave kažejo zgodbe iz evangelija: vstajenje Lazarja, cvetno nedeljo, zadnjo večerjo itd. Izrezline so natorne in prav natanko. V kotu ob levi se znad cerkve dviga stolp, ki je pa pričeljen ali odbit. Sicer je vsa cerkev obdana in sklenjena z mnogoterimi poslopji, kakor je na Jutrovem navada. Nad frančiškanskim malim samostanom je celo turšk hlev in več druge, in še veči nesnage, kar sem že o drugi priliki omenil. Sliši se pa ravno zdaj, da imata veliko kuplo vender res popraviti Francoz in Rus, in ena naj večih dobrót je ta, da se imajo neljube stanovanja ob kupli odpraviti ter bode cerkev Božjega groba bolj na prostem stala. —

Naprej gredé proti poldanski strani smo vidili to pot te-le znamenitosti:

1. Podertine cerkve Marije D., imenovane Veči, iz križarskih časov. Pod njenim sprednjim koncem je bila neki ječa, v kateri je bil sv. Peter zapert. 2. Blizo ondi so ostanki glasovitega johaniterskega poslopja, ktereга en konec se je dotikal podertin razdjanega svetišča Božjega groba. Med rezlinami nad vrati se še razloči jag-nje, ki je bilo znamenje gostilnikov sv. Janeza Jeruzalemskega. Bilo je v 11. stoletji, ko so amalfiški trgovci od musulmanov dobili privoljenje, da so smeli blizo Božjega groba zidati pribežališe za romarje. Postavili so toraj dve sprejmiši ali romarnici: eno posvečeno sv. Marii Magdaleni, drugo sv. Janezu. Po pridobitvi Jeruzalema je bil tudi Miroslav Buljovski v ta red pristopil in ga z obilnimi darili obogatil. Poterdil ga je tudi papež in ga oblačil z mnogoterimi pravicami. Vitezi so nosili duhovsko obleko in zavezovali so se z obljubami. Delili pa so se v tri ločine: v vojšake, duhovne ali milošnike, in službine brate. Pozneje se je njih red razmnožil in ločil v 7 jezikov. Ti vitezi so skoz več stoletij branili keršanstvo zoper prederznosti Turkov in divjakov. Kedar je omagalo latinsko kraljestvo v Jeruzalemu in je bila vzeta Aka (st. Jean d' Acre 1291), so se junaki vstanovili na Cipru, potem na Rodu in na Malti, od koder so več stoletji branili keršanstvo zoper otomane in divjake. 3. Unemu svetišču nasproti proti Božjemu grobu so ostanki cerkve Marije D. Latinske iz 12. stoletja, po jakobitovskem izročilu na mestu, kjer je Marija stala med križanjem Božjega Sina. Ondi blizo je bila cerkev sv. Marije Magdalene ali „Marije Manjši,“ ktere pa ni več sledi.

Ostanke teh svetišč smo gledali in premišljevali z zelene trate, od koder smo deleč proti jugo-vzhodi vidili tudi goro Nebo, s ktere je svoje dni Mozes obljubljen deželo ogledal. — S tega kraja se tudi lahko opazuje, kako imajo jutrovci mnoge bazare ali semjske terge kar pod zemljo, in na verhu je trata, ter bi nihče ne mislil, da je kaj spodej. Menda zavoljo vročine so pogosto staniša jutrodeželcev nekako v zemljo vrite, podobne kertinam, in velikrat je znati, da imajo le na

stropu odpertine, iz katerih jim prihaja kaj svetlobe in zraka. — Opazoval sem še ta dan, da v Jeruzalemu so ljudje, kar se mi je zdelo, ličniši in prijazniši kakor pa v Egiptu, kjer je v primeri prebivavcev dosti manj kristijanov.

Omenim naj tukaj velikanskega poslopja nekakega gradú ali ostroga blizo jafovskih vrat, ki ga imenujejo Davidov stolp, dasiravno ga gotovo ni David zidal, — po arabsko pa naravnost el-Kal'ah, t. j. grad, v katerem je turško vojaštvo. Gornji del je iz novejših časov, spodnji pa s svojimi silovitimi skalami razodeva starejši dobo svojega začetka. Stanovali so tukaj najberže latinski kralji. Od 16. stoletja se je imenoval stolp Pizanski, najberže zató, ker so ga bili v novo popravili in pozidali mojstri tega naroda. Učenih velik del je ene misli, da ta grad je Hippicus, ki ga je zidal Herod v spomin vojaškemu tovaršu, kateri je bil v boju konec storil, akoravno drugi zoper to misel mnoge dvome zbujaajo.

Eno naj imenitniših poslopji v tem koncu je armenska cerkev in samostan s svojim razkolniškim patriarhom — med Davidovim stolpom in hribom Sionom. Cerkev, velika in silo bogata, pa ne odveč okusno ozališana, vsa napolnjena s podobami in tablami, je posvečena sv. Jakopu starejemu. Znamenitna je prelepa kapelica na mestu, kjer je bil ta apostelj ob glavo djan. Lepa z marmorjem obdana dolbina je, v katero tudi katoličani v njegov god hodijo maševat; vrata so iz perličine. Duhovnov dvojna versta je ravno imela neko opravilo, menda večernice, ko smo prišli v cerkev, in bilo je veliko ljudstva v nji. V prav dolgih štolah in černih talarjih so po obéh stranéh stali in peli v armenskem jeziku, kakor je bilo viditi, veči del iz glave; v sredi so bile odperete velike bukve. Ljudje so bili viditi čednega in resnega obnašanja. Pogledali smo tudi v patriarhov dom, kterege pa ni bilo doma; sprejel nas je njegov namestnik in silo priljudno z nami govoril po tolmaču. Armeni so povsod sploh premožni ljudje, bodi si katoliški ali razkolniški, in pri ločenih ni čutiti tistega sovraštva zoper katoličane, kakor pri marsikterih

druzih razkolnikih, torej je upati, da bode tudi te, ki so še ločeni, kmali luč spoznanja razsvetlila, da se z nami zedinijo. Njih samostan v Jeruzalemu je naj obširniši in naj bolje zidan izmed vsih na Jutrovem; obsega semenišče in romarnico s prostorom za kakih 3000 ljudi; v znotranjem ima prečudno lep vert; tudi s svojo lastno tiskarno je oskerbljen. Patrijarh ima neki krog sebe 5 škofov in čez 100 duhovnov. Pri tacih okolišinah ni čudo, da so Armeni olikani ljudje.

Proti Sionu zakernivši smo prišli k hiši Anovi ter k sirskemu samostanu in cerkvi. V nekem vertiču raste več oljk in izročilo pravi, da je bil ondi k oljk-nemu drevesu Kristus privezan. Imenuje se torej to poslopje „Dair-ez-zejtún“ — Oljkini samostan. Znamenita je kapela, kjer je bil Sin Božji v obličje udarjen. Sirski razkolniški samostan, kakor pravijo, je zidan na mestu, kjer je imel sv. Marka hišo. Kažejo ondi kerstni kamen, ktereга so neki rabili prvi kristjani, in Marija D., pravijo Sirci, se je bila tukaj dala kerstiti. Neka ženska nam je kazala nekako kerstno skledo in nikoli ni mogla Boga prehvaliti, vedno je ponovljala s priprosto ponosnostjo: „El hamd lillah!“ — „hvala Bogu!“ za redki spominek. Veliki altar v ti cerkvi je kaj lepo ozališan. Bolj zanesljivo je izročilo, ki kaže zunaj cerkve mesto tistih vrat, skoz ktere je bil prišel sv. Peter k svojem v hišo, potlej ko ga je bil angel iz ječe rešil. Kamen se kaže pri tleh, ki je še od nekdanjih vrat. Sirci imajo ondi patriarha, kakor Armeni. — Ob tem koncu mesta je še vstav angleških judov in protestanški tempelj, blizo Davidovega stolpa, zidan na stroške bibliške družbe v Londonu, ki ima ondi blizo tudi svojo kramarijo, ter prodaja skažene biblije, podobne, fotografije ss. krajev in popise v vsih mnozih jezikih, zlasti tudi v ruskem.

Na večer tega dneva nam je prečast. o. kustos, vel. namestnik patriarhov, spremljan od dveh kavasov, povernil vradno obiskanje.

XIV.

(Gobovi ubožci ob potih. Oljska gora. Cedron potok. Kamnoviše sv. Štefana in kamnanje katol. Cerkve. Reveži in njih vedenje. Grob Marije D.; duplina kervavega potu; zgodovina teh krajev. Vert Getsemani, njegova znamenitost in ljubeznjivost. Judovsko pokopališe in spominki: Josafatov, Absalomov, Jakopa mlajšega in apostoljska votlina, Caharijev. Drugi most čez Cedron in zadevne izročila.)

Kaj imenitne kraje in reči smo ogledovali 21. sušca dopoldne. Šli smo proti vzhodu skoz štefanske vrata v strugo Cedronovo po Josafatovi dolini, dolini Hinom itd. čez goro Sion nazaj v sprejmiše avstrijsko. Kmali ob potu ne deleč od Ratisbonove naprave sem ta dan v prvič videl nekaj gobovih ubožcev, ki so na tleh ležali in sedeli ter vbogajme prosili. Po udih me je spreletelo, ko sem gledal posebno enega, ki je prosé molil kviško debele zatekle in krastove mulice, ki so se komaj razločile, da so persti. Pri tej dolgočasni bolezni zatekline okužijo kožo in meso in sčasoma se vgnjezdi tudi v kosti, dostikrat ujé nos, oči, ud za udom odpada. Nisem dozdej vedil, da so še zmiraj na Jutrovem gobovi ljudje, pravijo pa tudi, da so take bolezni po Norvegii, Islandii, zahodnji Španii, Italii, Grecii itd. Ali niso ti ljudje s svojo neozdravljivo boleznijo še zmiraj, kakor po drugi strani razkropljeni judje, žive priče pravih in resničnih čudežev, ki jih je delal naš Bog in Zveličar Jezus Kristus? Če pa gobove očiševati morebiti ni čudež, kako da unih revežev ni ozdravljajl nejeverniki Renan, ki je tudi v Jeruzalemu bival? Kako da zdravniška umetnost tudi še v 19. stoletji ni do tega prignala, da bi gobove očiševala? Pomaga se sušičnim in mnogim drugim z naj bolj čudnimi boleznimi, celo rak se mora umakniti saj nožu, in ravno te dni so pisali, da je neki človek v Sibirii našel pomoček, neko zeliše, kaj — li? ravno zoper raka: kaj pa je to, da gobovih razun našega Zveličarja še nihče ni ozdravljajl? Na gori Sionu bode zopet priložnost o tej reči nekaj reči.

Pridši skoz štefanske vrata iz mesta imamo v podnožji ravno pred seboj suho strugo potoka Cedrona in

unkraj globine prijazno Oljsko goro s kapelo vnebohoda Kristusovega na verhu. Ta prijetni hribec se steza od severa proti jugu ob vzhodnji strani mesta Jeruzalema in je visok 2556 čevljev. Ime ima od obilnih oljčnih vertov, ki so bili svoje dni zlasti po dolini ob potoku Cedronu. Še rastejo po dolini sem ter tje oljke, pa tudi drugo drevje; sicer je hribec slabo obrašen s travo in nekolikim germičevjem, in nekoliko za njive obdelovan. Oljska gora je samo za četert ure od Jeruzalema.

S planega verhunca ravno pred mestom smo se obrnili po zaviti poti v dolino in kmali smo bili pri neki razšibrasti pečinici ravno v sredi poti, ki se kaže za tisto mesto, kjer je bil kamnjan sv. Štefan, prvi mučenec novega zakona. Po njem so imenovane tudi mestne vrata „sv. Štefana,“ na tej strani mesta, ker tukaj so bili sovražni judje gorečega mladenča pahnili iz mesta, ter so neki na ravno omenjenem kraji svojo togoto s kamenjem nad njegovo lepo nedolžno kervjo gasili. Močno ginilo me je to mestice in nikoli ga ne bom pozabil. Ravno ko to pišem, se mi pa tudi milo dela, da časnikarski judje današnje dni na telo sv. Cerkve neprenehoma skale in brune svojega psovanja mečejo, ker jih na naše žive telesa vender še ne smejo. — Ob potih po več krajih reveži tičijo in milošnje prosijo; pa niso se mi zdeli mirni in vdani, kakor vender velik del njih pri nas, ker jim sv. vera in stan gnade hladi njih revšino in nadlogo, temuč pogosto se vidi kaj posebno čudnega in dolgočasnega nad njimi. Enega sem ravno na tem mestu saj dvakrat vidil, da je bil z zagernjeno glavo ležé v tla obrnjen in je nekaki prečuden obupljivo-serdit glas gnal, da me je bilo groza. Drugi so bili bolj tihi, več ali manj nadležni tujcem. Zraven verta Getsemana je pa eden večkrat za nami klical z milo-presunljivim glasom: „A-bú-ná!“ s katerim, kakor se mi je zdelo, je hotel naznaniti svoje milo začudovanje, ako ga popotnik ne usliši v njegovi posebni revšini. Tudi nekteri zamurci, v nezmerni revšini in zanemarnosti so sem ter tje milošnje prosili.

Le malo stopinj dalje, in bili smo na lepem mostičku, ki derži čez Cedron na Oljsko goro. Nekatere korake naprej ob levi je grob Marije Device, ob desni o znožji hriba pa duplina, kjer je naš Zveličar kervav pot potil, in za lučaj kamna dalje proti jugu je vgrajeni vert Getsemani. Ti sveti kraji imajo nekako posebno lastnost, da serce ne le ginejo, ampak tudi duhovno razveselé in so prav prijazno mazilo za popotnikovo trudno dušo. To pa toliko bolj, ker nihče ne dvomi, tudi protestantje ne, da so te svetišča ravno tiste mesta, za ktere se zaznamnujejo. Več ss. krajev je namreč dvomljivih, ker eni jih stavijo tam, drugi drugam. Očitno je, da po tolikih vojskah in razdjanjih se je lahko marsikaj zročil zgubilo, pozabilo, premenilo.

Zastran Marijnega groba je znano, da so bili aposteljni po njenem vnebovzetji, stermeči nad tim velikim čudežem, grob zapečatili in so ga v veliki časti imeli oni in za njimi vse keršanstvo. Sv. Hieronim v svojih pismih omenja grob Marije Device v Jožefovi dolini; Teodozij véliki pa je bil ondi dal dvastropno cerkev zidati; v spodnjem delu je bil Mariin grob, v zgornjem pa štirje altarji. Potem ko je bila v vojskah parkrat razderta in zopet zidana, so križarji v novo postavili zalo cerkvico, ki še zdaj stoji. Nad zemljo je štirvoglato po verhu plano poslopje, ki samo lice in vhodne vrata razodevajo neko znamenitost. Imenitost prava je znotraj. Po 48 marmornih stopnicah se gre v spodnjo kamnitno cerkev, ki je 95 čevljev dolga in 20 čevljev široka. Sredi stopnic je na vsaki strani kapelica, proti vzhodu sv. Joahima in sv. Ane, proti zahodu pa sv. Jožefa. Na dnu v kapeli je precej visoka Mariina rakev, pokrita s pokrovom černopisanega marmorja, ki je ob enem altarni kamen; tukaj neprenehoma lučice goré v svetilkah. Nisem mogel te cerkvice prav na tanko ogledati, akoravno sem pozneje enkrat v nji bil, ker ta dan je bila zaperta, drugi pot so imeli pa morda greki ravno duhovno opravilo v nji in je bila skorej vsa napolnjena. Žalostno je namreč, da tudi to svetišče

so abisinci, greki in armeni katoličanom tako čisto vzeli, da zdaj nobenega altarja več v oblasti nimajo in v njem še maševati ne smejo. To se je zgodilo, kakor Sepp piše, že 2. mal. trav. 1757. Očetje frančiškani so namreč véliki teden ob vhodu v Marijno cerkev postavili po navadi prelép altar in so predenj obesili zlate in sreberne svetilnice, darila katoliških vladarjev. Več tisuč pričujočih greških romarjev bruhne o mraku na altar in ga poropa do čistega, pred kadi-em (turškim sodnikom) pa pravijo, da so jih bili latinci napadli. Véliki vezir, podkupljen, nasilnikom svetišče prisodi, in ni bilo več pomagati. L. 1852 je sicer visoka Porta oo. frančiškanom lastino tega svetišča zopet poterdila, rusko-greška stranka pa se je temu ustavila in nobena večernih vlád dosihmal ni stopila na stran oo. frančiškanov. Sploh je viditi, da tudi tje v sveto zemljo neka roka iz černe teme sega, zakaj kedar koli vstane vriš zavoljo kacega svetišča, vselej so katoličani v škodi, ker zapadni zastopniki katoliških vlad z nasprotniki potegnejo.

Kolikor bolj je poterto serce, ko premišljuje vernik take žalostne dogodbe, toliko bolj se ohladi, ko stopi kakor na svoj dom v kapelo kervavega potú Kristusovega, ki je kmali zraven cerkvice Marijnega groba proti jugu. Čez osem stopnic se gre doli v zemljo in se pride v skalnato duplino, kacih 12 čevljev visoko, 27 čevljev dolgo in široko, ktere skalnati obok je nekaj z natornimi iz skale vsekanimi, nekaj z zidanimi stebri podpert. Cerkev ima tri privilegirane altarje s podobami, ki se s tem sv. mestom zlagajo. To svetišče je edino v natornem stanu, sama skala, in nihče ne dvomi, da res ravno na tem mestu je Zveličar v smertnih britkostih kervav pot potil. Došla me je redka sreča, da sem tukaj opravil tudi daritev sv. maše, in sicer na altarji, ki ima napis: „Hic sudor Ejus factus est sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Tukaj je Njegov pot postal kakor kervave srage tekoče na zemljo.“ (Luk. 22, 44.) Nekdaj je bila nad to duplino cerkev, imenovana „Getsemanska,“ ktero poderto so bili križarji na novo povzdignili; turčini pa spet razdjali,

da še sledi ni več po nji. Skoz lino z lesenim omrežjem se cerkvice pod zemljo še precej dobro razsvitluje.

Samo za lučaj naprej proti jugu je vgrajeni vert Getsemani, po arabsko Džezmanije ali oljna tiskarnica, ob znožji Oljske gore, 20 stopinj nad strugo potoka Cedrona; 160 čevljev je dolg in 150 širok. L. 1848 so ga bili oo. frančiškani v zalem štirogelniku z visokim zidom obdali v dolgosti in širosti blizo 70 stopinj. Varuje ga frančiškanski brat. Vanj gredočim so nam kazali na robu tri kamne, ob katerih so med Zveličarjevimi smertnimi britkostmi trije učenci spali, in pa kraj, kjer je bil nehvaležni Iškarjot Gospoda izdal. Vert sam je kaj lepo obdelan, s poti križem po sredi in ob krajih, obsajen z mladimi cipresami, limonami, vertnicami, vijolicami in sploh s premnozimi naj lepšimi cvetlicami, ki smo si jih od ljubeznjivega Brata v spomin prosili. Tudi vodnjak ali ribnik je na vertu in v kotu hišica za orodje itd. Naj častitljivši reč pa je na vertu osem silno starih in strašno debelih oljk, da bi morebiti marsiktero komaj štirje možje obsegli; — deveta oljka je že odmerla, vender zopet na novo poganja iz korenin. Oljke imajo namreč to lastnost, da drevo na novo požene iz korenin, ko staro ob moč pride. Po svoji podobi bi bile une stare drevesa, kakor mislim, lahko še iz Zveličarjevega časa; če pa tudi ravno debela niso morebiti tako stare, je verjetno, da so iz korenin tistih drevés, pod katerimi je sam Zveličar tolikrat molil v tihi noči. Toliko je skazano za gotovo, da v 7. stoletji so sedanje stare oljke že stale, še delj nazaj sicer pravijo, da je bilo o vojskah vse drevje na več ur deleč iztrebljeno; toda komú ni znano, da take govornice so že sploh le redkokrat prav po besedi sprejemati, še manj pa po jutrovi šegi v govorjenji in pisanji? Toda bodi si temu, kakor že je, te oljke so po vsaki ceni silo častitljive drevesa. — O Getsemani! kako milo prijeten vertič si mi ti! Vsak dan bi želel med tvojimi rožicami hoditi, pod tvojimi oljkami se hladiti. Ti si mi ljubši nad vse umetne in košate verte, in senčne gaje bogatinov in lahkoživcev! V tebi je vsa druga politika,

kakor pa se zdaj verši po svetu. V tebi ni strastnega prepira za jezike, v tebi ni ne Pilatov, ne Herodov in ne Iškarjotov: v tebi je katoliška narodnost, v tebi politika ljubezni, resnice, mirú!

Od verta Getsemana dalje proti poldnevu smo šli po poti, po kateri so Boga in Zveličarja peljali zvezanega v Jeruzalem. Gre se memo samih grobov in starih spominikov. Naj prvo je veliko judovsko pokopališče s svojimi spominki, hebrejskimi napisi po grobéh, kateri se toliko bolj množijo, ker veliko judov pride na starost v Jeruzalem umret. Ogleдали smo spominek kralja Josafata, od koder ima dolina ime. Posebnega spomina vreden je grob Absalomov, ki si ga je bil dal narediti, pa ni v njem počival. Precej veliko poslopjiče je in sicer monolit ali iz enega samega kamna urezano znamenje, razun obrobka in krone, s 4 stebriči ob vsaki strani lica. Na eni strani ima spominek odperte vrata, na drugi je pa predert in ves napolnjen s podertinami in drugim kamenjem. Turki in judje namreč, pa tudi drugi mem gredé kamne v predor mečejo — v strah in grozo otrokom, kateri so nehvaležni do staršev in po Absalomovo z njimi gerdo delajo. Tudi jaz sem kamen vanj vergel; pa tudi kamniček iz odznotraj seboj vzel, ki naj ga le pridejo gledat marsikteri mladi Absalomovci naših časov, ako jim je drago; pa gledajo naj, da jim v glavo ne priferčí, kakor ga oni mečejo svojim skerbniim staršem z nepokoršino in terdovratnostjo. Ravno danes, ko to pišem, je taki nesrečen sin na vislicah svoje življenje sklenil! Grob sv. Jakopa mlajšega in apostoljska duplina, kar je že ob bregu v skalo vsekano, je imenitno, ker so se neki tukaj aposteljni skrivali pred judi. 14 velicih prostorov ali rák je, vse v pečino v zemlji usekanih. Gre se skoz majhno votlino v grobovje in se pride v večí prostore iz stanice v stanico, to vse v skali, da se človek mora le čuditi. Jutrodeželci so imeli nekđaj pečine v oblasti, da so jih, bi djal, dolbli, strugali in rezali, kakor pri nas lesnino. Vidil sem tukaj v prvo, kako prav za prav je grob v skalo vsekán; to so velikrat cele mertvaške

pohišja na spodnjem svetu, v kakoršne se mora pa skozi silo tesno žepno večidel po vsih štirih zlesti, potlej še le se prostori odpirajo. In pred to žepno ali vhodnico so kamen zavalili ali naslonili, kedar so hotli grobovje zapreti. — Tudi je ondi blizo grob Caharijev, sina Barahijevega, ki je bil umorjen med tempeljnomo in altarem, in sicer vse s streho vred iz enega kosa skale usekan.

Omenim naj v tem kraju drugi mostič čez potok Cedron, s kterega, kakor izročilo pravi, je bil Kristus o prehodu v vodo veržen. Struga je gotovo izvirna, ker je gola skala in potok skorej ni mogel drugej teči. Pobožno izročilo kaže ob strugi ali skorej v strugi znamenje Kristusovega kolena. Samo po sebi se vé, da enake povedke niso gotove in nimajo nobene zaveze, da naj jih kdo za res ima; vendar pa romarju tako živi spominki prav dobro deajo. Tudi od tod sem nekaj kamničkov sam odbil in jih seboj vzela.

XIV.

(Konec tega oddelka.)

(Siloe vas. — Hrib pohujšanja, Salomon in malikovanje. — Sklep treh dolin. — Ofel. — Tiropejska dolina. — Gehena ali Hinom in gnjusobno darovanje. Moloh današnjih časov. — Pokopališa in „hrib hudobnega sveta.“ — Studenci: Marije Device, Siloe in Nehemijev. „Sveti ogenj.“ Znamenje dobre letine in veselje. — Salomonov vodotoč in njegovo obnovenje. — Sion in svetišča na njem: Kraj zadnje Večerje ali „Coenaculum“ itd. in njegove zgodbe; Davidov grob; Kajfova hiša in armenska cerkev; ječa Kristusova, obgrobní kamen. Keršanske pokopališa in ukrotenje turške divjačnosti po avstrijskem konzulu. Stanovanja gobovih.)

Dalje po dolini proti jugu gredoč smo imeli ob desni Jeruzalem in ob levi revno vas Siloe, ki se steza ob skalovitem bregu. Enostropne hišice te vasi so sicer zidane, in to lahko, ker dolina je polna kamenja; ljudem pa očitajo, da so terdi in neolikani; otroci — kakor veči del povsod — še posebno nadlegajo tujce za bakšiš ali darilo. Nad vasjo proti vzhodu je „hrib pohuj-

šanja,“ gola skala, ki se sicer z Oljsko goro stika, pa ima vendar svojo lastno ime. Na tem hribu, ki je bil menda svoje dni kaj lepo obrašen in obdelovan, je bil dal od ženstva zapeljani Salomon zidati malikovavske tempeljne Molohu, Aštaroti in drugim malikom. (1. kralj 11, 7.) Premehkužna olika to stori, da prederzne ženske začno hlače nositi in jim moški ne morejo nobene reči več odreči, če je še tako neumna in pregrešna. Reveži Salomoni, ki se nahajajo tudi še dandanašnji! S tem pa nočem zagovarjati tistih móž, ki zavoljo svojega pijančevanja in zapravljanja, ali pa tudi zamude cerkvenih dolžnost ne znajo vladati sami sebe, temuč jih mora bolj modra žena na motozu imeti.

Pod Siluntom pri studencu Jopovem ali Rogeljnu se dolina Josafat sklepa z dolino Hinom ali Geheno, ki se steza k večeru, in z dolino Cedrovo, ki derži proti Mar-Sabu in mertvemu morju. Tudi dolina Tiropejska, ki z mesta doli derži, se v tem kraju z imenovanimi doli sklepa. Po tej poti skozi Tiropejski dol so Zveličarja peljali z Oljske gore v Anatovo hišo. Začenja se pa tukaj ob dolini prav ob strani Tiropeja hribec Ofel, nekdanje stanovanje tempeljnovih služujev, ki se vedno bolj vzdiga do hriba Moriah, na katerem je bil Salomonov tempelj. V obzidji mestnem in tempeljnovem, ki smo ga gredé ogledovali, so vdelane vmes strahovito velike obdelane skale, ki razodevajo veliko starost.

Ob koncu doline Josafat ravno pod hribom Sionom v globini tedaj se prične dolina Hinom, po hebrejsko Ge-ben-Hinnom (dolina Hinomovih ali Enomovih sinov), arabsko Vadi-er-Rahab. Tukaj vmes je kraj Tofet, tisto strahovito mesto, na katerem so se godile gnjusobe, na kakoršne človek ne more brez sterčenja misliti, in je toraj ta kraj postal tudi podoba pekla. V ti dolini je imel žertvenik v pravem besednem pomenu malik Moloh, iz bronā vlita človeška podoba z juncevo glavo in s stegnjenima rokama. V ti pošasti so znotraj zakurili in jo razbelili, peklenški hrup bobnaric in družega godbinega orodja se jame razlegati, matere pa svoje lastne otročičke nesramnim malikovavskim služabnikom izročevati,

ki so jih satanovemu maliku na razbeljene roke pokladali. Ako mati ni zatajila maternega čutila ter je jokala in zdihovala, je bil otrok le vender darovan, mati pa je zgubila z darom sklenjeno čast. O prečudna čast! V tako gnjusobo so zabredli večkrat sami judovski kralji, kakor Ahaz, ki je bil postavil veliko Balovih podob, jim je daroval in kadil na višavah in po logih; še tudi celó svoje lastne otroke je žertvoval Molohu. Kaj je bilo to družega, kakor neki „liberalizem“ tistih časov, ker kralji judovski in izraelski so otresli pravo vero, se izpregli iz službe pravega, dobrotnega, usmiljenega Boga, in jeli so posnemati neverske šege v Jeruzalemu in drugod. Menili so, „da so modri, pa so bili bedaki“ in sužnji postali. Svet pa je zmiraj ravno tisti: sej ob koncu unega stoletja na Francoskem niso prav nič lepše delali. Molohovali so do naj gnjusniše gnjusobe. In ako sedanjim tako imenovanim „liberalcem“ in frajmavrarskim časnikom njih osnova obveljá, kdo nam je porok, da ne utegne tudi pri nas na to priti? Marsikteri sinovi tistih, katerih očetje so se bili svoje dni pravemu Bogu v Judeji izneverili in so Molohu darovali, z veliko prizadevnostjo Molohu nov žertvenik postavljajo in darovati mu hočejo otroke keršanskih staršev; hočejo jih vzeti iz rók keršanskim materam in materi Cerkvi in izrejati jih v napravah brez vere za — „liberalnega“ Moloha. Žalostno zares, ko začnó judje po „pressah“ obravnavati za keršansko odrejo.

Južne skalovite višave ob dolini Geheni proti poldnevu so obsejane z neštevilnimi grobi iz starih časov. To grobovje je ravno ob znožji „hriba hudobnega sveta.“ Na tem hribu je imel menda veliki duhoven pristavo in ravno ondi da je svetoval velikemu zboru, da je bolje, naj en človek umerje, kakor pa da bi vse ljudstvo poginilo. —

Sedaj pa naj omenim še nektere sloveče studence, ki smo jih ob tem potu ogledali. Pervi je studenec Marije Device, globoko v tléh, da se mora po stopnicah do njega iti. Voda je prav lepa, pa ne posebno dobra, in v zvezi je pod zemljo s studencem Siloe, ki

je nekoliko delj proti jugu. Ima to lastnost, da se po dvakrat na dan kar hitro narase, pa vendar ne ob določenem času. Dolina od tod proti jugu ima verte, iz katerih se Jeruzalem z zelenjavo oskerbljuje. Misli se, da je Marija Devica to vodo rabila, kedar je bila v Jeruzalemu.

Drugi studenec je Siloe, silo imeniten zavoljo sleporojenega, kateremu je rekel Jezus: „Pojdi in umij se v ribniku Siloe (kar se pretolmačeno pravi Poslani). Gre tedaj in se umije, in pride vidijoč nazaj.“ (Jan. 9.) To dogodbo so judje sodniško preiskovali in bi jo bili radi po vsi sili utajili, ali bolj ko so si za to prizadevali, bolj so bili sami osramoteni. Siloe je veliko večji od Marijnega studenca, tudi v zemlji, in voda je boljši memo unega.

Tretji studenec, še nižej, je studenec Nehemijev, ker ravno tukaj neki je bil skrit tisti sveti ogenj med babilonsko sužnostjo, ktereга sicer o drugem prihodu niso več našli, zajeli pa so kalne vode iz njega, so z njo daritev pokropili, in vžgala in povžila se je pri ti priči. (2. Mak. 1, 19–22.) Tukaj je bila meja med rodom Benjaminovim in Judovim. Arabi imenujejo ta vodnjak Bir-Ejub (Jobov vodnjak.) Obzidan je z velikim štirogelnikom in prav globoko v zemljo seže. Kadar po zimi dežuje in se ta vodnjak napolni ter jame voda iz njega vreti, je silo razveseljen Jeruzalem in ves okrog, ker to imajo za znamenje, da bode dobra letina. Več dni dolgo se o taki priliki po jutrovih šegah in smešnicah okoli Bir-Ejuba obhaja praznik in Silunčani nosijo osrečivno vodo po vsem Jeruzalemu, da za njo bakšiš dobivajo. Ta vodnjak nekteri imajo tudi za studenec Rogelj, že staro ime; drugi pa menijo, da pravi Rogelj je drugi studenec nekoliko globokeje v dolini Cedronu. Ta dolina se nekoliko dalje zavija bolj proti vzhodu in imenuje se od ondod „Vadi-en-nar“ ali ognjena dolina.

Gredé kviško v hrib Sion ob mestnem zidu smo vidili pri verhu zemlje še cevi imenitnega vodotoča iz Salomonovega časa. Zraven Betlehema je namreč glasovitni „zapečateni studenec“ (fons signatus) in od tam

je bila voda izpeljana prav v mesto Jeruzalem. Na svèt avstrijanskega konzula je sedanji paša sklenil, da bode ta vodotoč zopet izpeljal. To bi bila pač velika dobrotta za Jeruzalem, ki v znotranjem mestu ima pomanjkanje dobre vode.

Med tem ko nam je v vsih ondotnih zadevah dobro izurjeni dr. Čoke, vodja v avstr. hospicu, te reči pravil in razlagal, pridemo zlagoma na goro Sion, — ta tolikrat imenovani in tako imenitni kraj. Poslopja sionske so postavljene ob južni strani hriba Siona. Naj slavniši je kraj zadnje Večerje, Coenaculum, z grobom Davidovim (Nebi-Davúd), sedaj mozlemska džamija ali mošeja. V prav žalostnem stanu je to poslopje, ki je bilo prav za prav prva keršanska cerkev, kjer je v stari zavezi delj časa stal šotor s prečudno mano, kjer je Zveličar apostelnom noge umival in sv. Rešnje telo postavil, kjer se jim je čez osem dni po vstajenji prikazal, kjer je bil sv. Duh nad aposteljne prišel, kjer je bil sv. Matija izvoljen namesto Iškarjota itd. Dvorana zadnje Večerje, kakor je sedanji čas, so leta 1342 dozidali oo. frančiškani in je 23 stopinj dolga in 15 stopinj široka, podpirana z dvema stebroma, ki jo delita v dve ladii. Tri okna ob južni strani jo razsvetlujejo. Dvorana je čisto prazna in brez kacega znamenja keršanstva. Ako ravno so jo turki za svoje bogočastje vravnali, ima vendar še nekako podobo cerkve.

Zdaj pa še nekoliko zgodovine in natančnejšega popisa tega preimenitnega kraja. Na tem mestu je stala že v prvih časih „cerkev apostelnov,“ ktero omenja sv. Ciril v 4. stoletji. Še več. Majhna cerkvica je tukaj bila že ob času cesarja Adrijana (l. 126.) in sicer v tistem oddelku, kateri sam je bil odšel razdjanju in kamor so se bili učenci Gospodovi po njegovem vnebohodu vernili z bližnje Oljske gore. Da je bilo to svetišče o vojskah z družimi vred večkrat razdžano, ni dvomiti, pa tudi, da so ga kristjani vselej v novo povzdignili, ko so se povernili boljši časi. Ob križarskih vojskah 1102—1103 je bila cerkev po avguštincih v novo napravljena. Naj berže je tudi stala, ko so l. 1187 mu-

sulmani mesto pridobili. L. 1342 je bilo svetišče na Sionu izročeno oo. frančiškanom, in sicilska kraljica Sancija, ki je bila s svojim možem Robertom to svetišče od egiptovskega sultana odkupila, je ondi zidala pobožnim očetom tudi samostan. L. 1561 pa so se Mahomedani zopet polastili tega svetega kraja z izgovorom, da poslopje je nad grobom Davidovim, ki ga tudi oni časté. To pa, so rekli turki, jim je neki jud ovadil. Od tistega časa je to svetišče v turških rokah in dvorana zadnje Večerje jim služi v njih molitvenico ali mošejo.

Svetišče, ki so ga zidali frančiškani primeroma, kakor so menili, da je bilo v začetku, je deljeno v dve nadstropji. Spodnje s starimi podzidji ima dve dvorani: — večji, „umivališe nóg;“ in manjši, „Davidov grob,“ kamor je pa tujcem po turški prenapetosti ojestro prepovedano. In tukaj neki stoji pogernjen mertvaški oder, kakor imajo turki sploh navado svojim mertvim jih postavljati. Tudi gornje nastropje ima dva razdelka: „Prihodiše sv. Duha,“ nad katerim se razprostira kupla in kamor kristjanom ni dopušeno; in „dvorano zadnje Večerje,“ ktero edíno smo ta dan ogledali. Kar tiče Davidov grob, je čisto gotovo, da je bil ta slavni kralj na Sionu pokopan (3. kralj. 2, 10.), z mnogimi drugimi kralji vred, in ker so judje po izročilu vedili za pokopališe svojih kraljev, je mogoče, da je uni poredni jud turčinom resnico povedal, kateri so potem kristjanom to svetišče vzeli; vender čisto gotovo to ni.

Druga znamenitost na Sionu je Kajfova hiša, zdaj armenska cerkev. Zraven je tudi njih samostan. V spomin silnega terpljenja in zasramovanja Jezusovega na tem mestu so bili verniki že v naj prvih časih ta kraj spremenili v „cerkev naj svetejšega Zveličarja.“ Večkrat je bila poderta, pa zopet zidana. Čez dolgo časa so bili razkolniški armenci katoličane spodrinili in jim to svetišče vzeli, za ktero je prav škoda. Cerkvica, v podobi štirogelnika zidana, je olikana in prijazna. Tukaj je bilo sodniše Kajfovo. V cerkvi sami pa je „ječa Kristusova“ (habs-el-Massih), to je, v steno vdolbena prelepa majhna kapelica, kjer je bil Sin Božji zapert

tisti čas, ko so judovski duhovni svet imeli, kaj bi bilo z njim storiti. Prekrasno so stene te kapelice oblečene z raznobarvno prav lepo pisano porcelanovino ali nekako steklenino. Eden za drugim smo zlezli vanjo, ker komaj za 2—3 ljudi je v nji prostora. Na drugi strani altarja je velik bel kamen, ki pravijo Armeni, da je tisti, ki je bil zavaljen k odprtini Kristusovega groba. Ker Armeni niso tako neobtesani kakor drugi razkolniki ali pa turki, torej dopusté tudi katoličanom o Binkoštih tukaj maševati. Zunaj cerkve je dvor, kjer se je sv. Peter med deržino velikega duhovna grel, ter je bil iz boječnosti svojega Gospoda zatajil. Nekatere stotine korakov proti jutru ob stezi, po kateri se gre k potoku Siloe, kažejo podertine neke cerkve, ki so jo imenovali „Gallicanto“ ali „petelinopetnica,“ ker v ta kraj se je bil sv. Peter umaknil, ko je bil greh spoznal ter je svojo nezvestobo do ljubega Zveličarja milo objokoval. Drugi, ako sem prav razumel, pa ravno armensko cerkev štejejo za cerkev „gallicanto.“

S svetiš smo prišli na pokopališa, katerih je na Sionu vse polno. Vse keršanske ločine imajo tukaj rake za svoje mertve, pa tudi nekteri turčini. Na katoliškem pokopališu smo ravno naleteli neizrečeno naglo delavnost, pod vodstvom nekega redovnega frančiškanskega brata iz Insbruka. Kaj je to pomenilo? Nesramna turška derhal je o vsaki priliki oskrnovala križe in spominke na katoliškem pokopališu, in mohamedanska prenapetost še tega ni dopustila, da bi smeli kristjanje svoje pokopališa obzidati in take prešernosti obvarovati. Sedaj pa so jo po nosu dobili. Poškodovali so bili namreč tudi prelepi spominek na grobu avstrijskega konzula žene Marije Lenkove. Vse je razdraženo, kar je katoliškega. Začnó se razprave s turško vlado in prvi nasledek je bil, da so mógli poškodovani spominek popraviti na svoje stroške. Toda konzul s tem ni bil zadovoljin, temuč tirjal je neodpuštljivo, da se mora tudi za prihodnje čase oskrnovanje odverniti in da katoličani hočejo svoje pokopališe obzidati. Dopustiti je mógel tudi to turški fanatizem. Ker je pa tako delo zoper mozlemstvo v sredi

med njimi nevarno in bi utegnile razdražene derhali po noči se zbrati in vse razdreti, kar se naredí po dnevi, od tod taka naglica, da je v sedmih dnéh bilo pokopališe obdano z dosti visokim in močnim zidom. Kadar je namreč delo dokončano — „fait accompli,“ potlej tudi turčinstvo nekaj nima več serčnosti, nekaj pa ne more več tako lahko dela razdjati. Ves katoliški narod je toraj pomagal, da se je delo berž doveršilo.

Bilo je že proti poldnevu in solnce je močno pripekalo. Podamo se toraj skoz „sionske vrata“ v mesto, kjer nas je turška straža vojaško počastila, kajti kavás je pred nami stopal z mogočno palico, ki je imela znamenje avstrijanskega orla, in vodja iz hospica je bil v svoji semajnici ali uniformi. Ravno da smo bili v mestu in na drugi polovici gore Siona, zagledam versto čudnih majhnih kóč, kakoršnih živi dan še nisem vidil. Bile so brez óken, in vrata niso bile na strani proti poti, ampak vse na uni strani proti mestnemu zidu. Reklo se nam je: „to so hiše gobovih;“ tedaj tacih nesrečnih, kakoršne smo ravno ta dan zjutraj vidili in sem v začetku tega oddelka o njih pisal. Tukaj tedaj imajo ti nesrečni svoje staniše, bi djal, svojo vasico in so tudi dandanašnji ločeni od družega ljudstva. Ko bi bilo človeštvo zoper dušne gobove tako zavarovano, kakor je v Jeruzalemu zoper telesne: káj bi bilo manj gobovih na svetu! —

XV.

(Pot v Betanijo. Kraj, kjer se je Zveličar nad Jeruzalemom jokal in mu pogin prerokoval, in Titov stan. Apostolske vere, očenaša mesti. Stanovanje sv. Pelagije. Kapela Kristusovega vnebohoda in njene dogodbe. Razgled z Oljske gore. Skala z znamenjem Kristusovih stopinj. Betfage. Betanija. Lazarjev grob in njegove znamenitosti. Kraj nerodovitnega drevesa, in Iškarjotovega nesrečnega konca.)

Dva in dvajsetega sušca dopoldne smo nastopili prav prijetno pot v Betanijo, ki je 3 četerti ure od

Jeruzalema. Zavili smo iz mesta skoz vrata sv. Štefana, ki jih arabi imenujejo tudi vrata Marije Device — „bab Sitti Mariam,“ — prestopili mostič potoka Cedrona, šli mem groba Marije Device in verta Getsemana po petljasti poti nakviško v Oljsko goro. V nekoliki višavi so podertine nekdanje cerkve Kristusove ternjeve krone in imenitni kraj, na katerem se je Zveličar nad Jeruzalemom jokal, ko je šel zadnji pot iz Betanije v Jeruzalem in je temu mestu razdjanje prerokoval. Na ravno tem mestu je Tit imel stan, ko je mesto oblegal. Še višej kažejo mesto, kjer so aposteljni vero z 12 člani zložili, in le malo stopinj naprej — že blizo verha Oljske gore mesto, kjer je Jezus aposteljne očenaš učil. Pri verhu ob desni je kočja iz kamna, kjer pravijo, da je bilo stanovanje sv. Pelagije.

Ob osmih smo bili pri vnebohodni kapeli, ki je sedaj turško moliše. Od tega preimenitnega kraja je treba kaj več povedati. Zakaj tukaj je Zveličar poslednjikrat vidno na zemlji stal, od tod je šel v nebesa, in tukaj je po angelih napovedal, da zopet pride soditi žive in mertve. Kaj primerna je bila tukaj ta napoved večnega Sodnika, ker od tam se vidi proti jugu po Josafatovi dolini, kjer ima biti vesoljna sodba, kakor je splošnja misel. Sv. Helena je bila na tem mestu zidala cerkev, katero so bili pa poderli blezo Persijani. V 7. stoletji v novo pozidana, je bila zopet razdjana od Hakem-a. Spet so jo zidali križanki v podobo velikega osmoogelnika; toda 1187 je bila pa le spet po Saladinu razdjana, in na njeno mesto je prišlo sedanje poslopje. Od tistega časa je ta kristjanom tako sveti kraj zmiraj v musulmanski oblasti, samo da v dan Gospodovega vnebohoda, pa tudi druge kratki sem ter tje smejo kristjanje ondi maševati.

Vse sedanje poslopje je kakor nekaka terdnjava s precej visokim stolpom, s kterega je kaj lep razgled na vse štiri strani. Proti jutru se vidi mertvo morje, gore Moab, Edom, čez bližnje Betfage, Betanijo itd.; proti severu hrib Skopus, Nebi-Samvel; proti večeru puste nižave, ki zakrivajo srednje morje, in precej un-

kraj doline vse mesto Jeruzalem; proti jugo-vzhodu hrib „hudobnega sveta,“ dolina Refaim, samostan Mar-Elias na višavi, pod katero unkraj je prijazni Betlehem; in bolj proti jugu: „hrib pohujšanja,“ in še veliko družih imenitnih krajev na vse strani.

Izmed vsega najimenitniši pa je majhna osmooglata mošeja, ki je nekako središe družih ozidji in dvora. Obglavja in znožja stebričev v nji so iz belega marmorja in razodevajo romanski zlog. (L' Orient A. Joan & Isambert.) V sredi tega poslopjiča je v čveterooglatem z belim marmorjem oklenjenem prostorčku tista čer-nikasta skala, na kateri je Zveličar zadnjikrat na zemlji stal, kadar je aposteljne blagoslavljal, preden se je v nebo vzdignil. Na tej skali se še vidi vtisnjena stopnja leve noge, ki je pa z neštevilnimi kušljeji popotnikov, dergnjenjem z molki, s perstani in svetinjami že nekoliko zlizana. Pêta je proti jugo-vzhodu, persti pa proti se-vero-zahodu, tedaj proti Evropi. Žal mi je, da sem se bil v mestu zamudil in sva bila z gospod Verličem še le prišla na verh Oljske gore, ko so bili drugi že veči del vse ogledali, in sem torej tudi to preimenitno sve-tiše le z naj veči naglico nekoliko malo pogledal in opa-zoval; tako mi marsikaj ni tako živo v spominu ostalo, kakor bi želel in kakor je tako imenitna reč vredna. Hitro sem kapelo pogledal, poljubil stopinjo in šel za tovarši. — Sledí desne noge so bili turki v sredi 17. sto-letja odpilili in jo z velikim češenjem hranijo v tem-peljnovi mošeji. Turki so namreč pravi opičarji v svoji veri ali neveri ter kristjanom kradejo, česar sami nimajo, zakaj oni pravijo, da tudi Mahomet je na Oljski gori v nebesa šel.

Pot v Betanijo je kaj prijetna čez gorico, ki je obrašena z mandeljni, smokvami, breskvami (arab. miš-miš), oljkami itd. in pa lepo zelena. Betfage je v nekakem sedlu kmalo pod Oljsko goro.

Dalje gredé smo bili kmali pri slovečem Lazarje-vem grobu v Betanii (Bejt-Ania, dandanašnji El-Aza-rija.) Betanija je revna vas s kacimi 20 hišami; oljke

in smokve rastejo po okrajini. Tukaj je živel Lazar *) s sestrama Marto in Marijo; tukaj je spokorna Magdalena izlila predrago mazilo na Kristusove od hoje trudne in morebiti tudi ranjene in hladila potrebne noge; od tod je šel Jezus poslednjič po obujenji Lazarja med hosana-glasovi in častitljivim spremstvom v Jeruzalem.

Pervo, kar smo tukaj ogledali, je Lazarjev grob v sredi vasi. Ta grob je kaj poseben. Kakor je pri nas sem ter tje pot v rudnike, tako se tamkaj gre od severa proti jugu ob nekem brežiču ob poti po 25 stopnicah v zemljo, in pride se do altarja iz robatega neobdelanega kamenja, kateri se je meni taki zdel, kakor so pri nas skladovnice kamenja pri cestah, ki se potlej razbije in se z njim cesta posipa. Tukaj je Zveličar stal, ko je Lazarju zaklical: „Lazare veni foras: Lazar pridi ven!“ Od tam se zaverne podzemeljska pot zopet proti večeru, zleze se še skoz prav nizek obok, majhno večí kot so pri nas žepna pri lanenih jamah, in pride se v ozko štiroglato kapelico, kjer je bil Lazarov grob in od koder je prišel, ko ga je Zveličar zaklical. V god sv. Lazarja in sv. Magdalene tukaj mašujejo oo. frančiškani. Grob pa je lastina nekega turka, kteremu morajo popotniki spodoben bakšiš dati in potem jim rad dopustí ta znameniti kraj ogledati. Sv. Hieronim pripoveduje, da je bila sv. Helena nad grobom sv. Lazarja dala zidati cerkev, v 7. stoletji je bil ondi zidan tudi velik samostan. Nekoliko višej so podertine ženskega samostana, ktereja je bila dala zidati tudi kraljica Melisinda, žena jeruzalemskega kralja Fulko-na, in bil je vterjen z močnim stolpom zoper beduine. Tukaj je bila Lazarjeva hiša. Cerkev in terdnjavo je bil sultan Saladin sicer razdjal, vender pa so tukaj še prav znameniti zidovi in podertine. Zemlja ta je sedaj katoliška in pri današnji gorečnosti za zidanja

*) Naj opomnim o tej priliki, da pisava „Lazar“ je čisto napčna in lažnjiva (kakor tudi „Nacaret“ namesto „Nazaret“), ktere moje uho nikoli ni moglo prenašati, ker stari še prav govore, le bolj novi so jeli izgovarjanje pačiti.

na svetih mestih se je zanašati, da se bode kmali kako svetišče tu povzdignilo. Tudi turška mošeja je na tem mestu, in proti jugu je kraj Abundis v nekoliki daljini. Od tod je pot v Jeriho, do koder je nekaj čez 4 ure, dosti po samoti, torej smo se spomnili Zveličarjeve prilike o človeku, ki je šel iz Jeruzalema v Jeriho in je zadel med razbojnike. Nazaj gredé smo zavili po drugi poti bolj ob jugu Oljske gore. Kazali so nam na tem potu v neki rupi kraj od Zveličarja „prekletega drevesa,“ ki je znamenje v čednostih nerodovitnega in v grehe zakopanega človeka. Še dalje proti Jeruzalemu že na berdu pod Oljsko goro smo šli tudi mem njive, na kateri je bil Iškarjot nesrečni konec storil. Njiva je obzidana z robotim kamenjem, kakor so pri nas pogosto lazi, in sem ter tje kako drevo raste na nji. Obdelovana je, pa meni bi ne dišalo sadú z njega vživati. Prestopil sem skalovje ter šel kak kamniček ali kaj primernega od ondot pobrat, da bi tudi s tega vekomaj žalostnega kraja kak spominek seboj vzal.

XVI.

(Damaške vrata. — Jeremijeva votlina. — Grobi kraljev. — Sv. maša na Kalvarii. Kalvarija in kapela žalostne Matere Božje. Pridiga na Kalvarii. Kupe kruha za ubožne. — Pot skoz Josafat mem tempelj-novega obzidja v mesto. — Cerkev sv. Ane, stavbar Cosse, kupla Božjega groba. — Izaijevo morišče. — „Njiva kerví.“ — Kraj, kjer se je Peter jokal. — Jokajoči judje.)

Dopoldne 22. sušca smo se podali v severo-zahodnjo okolico mesta Jeruzalema, ktera ima enako svoje klasične imenitnosti, kakor vsaka stopinja v sveti deželi. Precej ob damaških vratih, skoz ktere se gre v ta stran iz mesta, smo vidili ostanke starega terdnjavskega stolpa z velikanskimi skalami, kakoršne se vidijo le v tempeljnovem obzidji. Skoz te vrata derži pot v Naplus, Nazaret, Damask itd. Zunaj mesta je ob mestnem obzidji silna rupa, od koder derži podzemeljska duplina

skoz celo mesto in na več krajev celo do vzhodnje strani k Omarjevi mošaji. Na drugi strani ceste je tako imenovana Jeremijeva duplina, nekak rov v zemljo, ki ima neki mnoge podertine, pa nič kaj znamenitega ne; torej tudi nismo šli bližej gledat tega kraja, kar bi si bili mogli pri pooblastenem turčinu za precejšen bakšiš odkupiti. Izročilo pravi, da tukaj je Jeremija svoje žalovanja speval; od tod ime.

V tem kraju nekako smo se od mesta obernili na prosto polje in šli dalje mem turškega pokopališa, na katerem je bilo precej mohamedanskih žen in otrók, ki so bili prišli iz mesta svoje mertve obiskat. Mahomedani imajo sploh to navado, da svoje mertve na pokopališih radi obiskujejo. — Gredé dalje naletimo velikansko oljko s tako silovitim deblom, da se je vse čudilo. Pet nas strinjenih z rokami je objemalo deblo, in še je manjkalo zlo pol sežnja, da se niso roke dosegle.

„Kraljévi grobi,“ ki smo kmali prišli k njim, so kaj imenitno in prečudno delo, ki se ne da lahko popisati; take reči pa tudi še le potlej začnejo človeka bolj mikati, ko jih vidi in premišljuje, koliko premore človeška glava in roka. Ne bom tega popisoval po umetniško, ampak priprosto, kakor se mi je predočilo.... Zunaj na prostem je velik štirogelnik (atrium); od tega proti večerni strani je ob pečini mnogotero s palmami in drugimi podobami okinčana stena, v sredi ktere se gre skoz majhne vrata vprek v zemljo, ali prav za prav v živo pečino. Precej se pride v veliko štiroglato sobo s klopni iz pečine sekanimi po vsih stranéh tako, da je vse iz enega samega kamnitega hriba ali iz ene same pečine. Tukaj so se obiskovavci mertvih opočili, molili in pripravili, kar so mertvim v čast ali spomin prinesli. Od tukaj še le so usekane vratica na vse strani v razne rake ali 4ogelne kamre mertvecev. V vsaki je za kake tri merliče prostora, nekaj koj na tléh, nekaj pa ob stranéh. Vidili smo stopnice tudi še v drugi, spodnji razdelek, in sploh ima pokopališe nadstropja in podstropja. Vse je iz skale izsekano in vsak grob je imel svoj pokrov, ki marsikteri še leži tam na zemlji.

Pri tacih človeških delih se čudne misle človeku vsiljujejo. Taka je na svetu! Te strahovito velikanske dela, ki so človeške roke leta in leta v njih dolble in stergale, — te dela so ostale, so se ohranile več tisuč let in se še bodo. Tudi neverska divjačnost jih ni mogla razdjati, ker skali ni bila kos, pa tudi ni vselej hotla, ker do mertvih tudi divjaki niso brez spoštovanja. Kje pa so trupla v njih pokopane, — kako se njih duhovom v večnosti godi? Vsi bolj olikani narodi so imeli spoštovanje do mertvih, vsi so skerbeli, da bi se njih trupla po smerti v časti imele, čedno spravile: ali ni tudi to znamenje splošnjega prepričanja o neumerljivosti človeške duše? Ali ni pa tudi to obsodba „preolikanih“ nevernikov naših časov, ki nobene reči bolj ne zaničujejo kakor sami sebe, ki naj poprej s pregrehami svoje telo oskrunijo in med smeti veržejo, poslednjič pa še nad poslednjo dobroto, nad njegovim revnim življenjem zrohné in se končajo, da je njih spomin preklet, njih truplo izmed čednega človeštva ločeno tukaj, in njih duša tamkej izmed izvoljenih. Res je kervavih solz vredno, kar enacega vsak dan dunajski časniki pripovedujejo! —

Nekaj naprej so „sodniški grobi“ ne dosti manj znameniti, kakor „grobi kraljev.“

Tri in dvajsetega sušca sem opravil sv. mašo na mestu, kjer so Kristusa križali, ta dan v namen g. A. P. Bil je ravno praznik „Matere Božje sedem žalost,“ ktere kapela je zunaj cerkve Božjega groba, pa tako prizidana, da se skoz veliko okno s Kalvarije koj vstric vanjo vidi, in so ljudje na Kalvarii pri maši, ki je zraven v kapeli. Na Kalvarii sami so 3 altarji, eden je na mestu, kjer so Zveličarja na križ pribijali, drugi tam, kjer je Marija Devica stala, tretji pa, kjer je bil križ postavljen. Perva dva sta katoliška, poslednjega, naj lepšega, imajo greki v oblasti. Zavaljo omenjenega praznika so se ss. maše začele že ob dveh popolnoči. Ob osmih je imel tajnik oo. frančiškanov veliko sv. mašo z asistencijo, s petjem in kratkim govorom po evangeliu pred „vero.“ Povdarjal je posebno, da ravno na tem

mestu, kjer zdaj stojimo, je mati Božja stala, — kakošne občutke je ona imela, kakošne pa „barbari“ (neverniki, divjaki) okrog; pa da je zdaj enako, toda čas pride, ki ga je že silo želeti, da bodo vsi spoznali resnico, se zedinili pod križem, in tako nekako dalje. —

Po maši sem vidil v frančiškanskem kloštru silne kupe ravno pečenega kruha, bolj črnega, ki je kaj lepo dišal, — blizo 300 hlebov, pa ne ravno majhnih, ki se vsak dan na novo pekó in med ubožne razdelé. Škoda, da ni bilo laških kloštrohrustačev; morebiti bi bili mnihe pri miru pustili, ko bi se bili hlebov najedli!

Popoldne smo šli proti jutru po dolini Josafat in nazaj v mesto. To pa zato, da smo nazaj gredé vidili jokajoče jude. Ker smo to pot že poprej hodili in sem jo že nekoliko popisal, bom le kaj malega še omenil. Ogledali smo bolj natanko cerkev sv. Ane, kjer sta imela ss. Joahim in Ana hišo. Posebno sterčenja vredni so velikanski prostori pod cerkvijo, podperti z obilnimi silnimi stebri. Na Jutrovem je kaj posebnega, da ljudje s svojim vrivanjem pod zemljo bivajo mnogotero že takorekoč na unem svetu. — Gotovo je, da to mesto je kraj neomadežanega spočetja Marije Device in nekteri menijo, da je bila tudi rojena tukaj; vendar pa bolj gotovo v Nazaretu. Pod cerkvijo v zemlji je namreč v skalo vsekana kapela, kjer je bilo pravo stanovanje staršev Matere Božje. Staro imenitno cerkev na tem mestu so bili sovražniki razdjali in jo spremenili v svoje moliše ali mošejo; Francozje pa, ki povsod za katoliško Cerkev toliko dobrega delajo, so si to svetišče pridobili. Ozidje je veči del še staro, in ravno zdaj se po stavbarji Decosse-u ta imenitna cerkev obnovljuje. Ravno ta mojster, so lani rekli, bode delal veliko poškodovano kuplo nad Božjim grobom, ki so jo menda ravno zdaj Francoz, Rus in Turk (!) v delo vzeli. —

Gredé skoz dolino Josafat sem pil iz „Marijnega studenca,“ do ktereга sem šel po 31 stopnicah, in iz potoka Siloe; v čast ss. Trojice sem trikrat iz Siloe s pestjo vode zajel in pil z željami, da naj bi tudi mene Gospod ozdravil slepote, kakor znanega sleporojenega.

V tem kraju je bil kralj Sedekija oslepljen; in blizu tukaj se je bil stolp ob času Kristusovem neprevidoma poderl in 18 delavcev posul. Ribnik, kjer je bil slepi ozdravljen, je nekoliko spodej v dolini, kamor studenec teče. Pod Titom je bilo v tem kraju sile judov pomorjenih. Pri nekem drevesu tukaj kažejo prostor, kjer je bil prerok Izajija mučen ter prežagan po kralju Manasetu. Naprej proti jugu so zopet pokopališa; kažejo tukaj grob Anov in Kajfov, ki je pa dvomljivo, če je res. Naj bolj spomina vredna je „njiva kervi“ (Haked-Dam), ki so jo bili za „Iškarjotovih trideset srebernikov kupili. Helena jo je bila dala z zidom obdati in pozneje zobokati za pokopališe. Kraj je nekoliko v višavi ob bregu med dolino Hinom in goro „hudobnega sveta,“ in ni prav nič prijeten. V tem kraju, pravijo, se je tudi Peter jokal potem, ko je bil Kristusa zatajil in se skesal.

Nazaj gredé smo ogledovali in premišljevali obzidje tempeljnovega prostora in strahovite skale, ki so v tajisto vdelane; eden kamnov je 22 čevljev dolg. Prišli smo pa na neki kraj ob zidu proti večeru, kjer smo nleteli veliko judov vsacega stanú, spola in starosti. Prav lepo, vse praznično so bili napravljeni. Kaj počenjajo? Čimú so tukaj? Jokat so se prišli k tempeljnovemu zidu, ker tempeljna več ni in tudi še na kraj ne smejo, kjer je stal svoje dni. Silo milo je viditi, kaj to zaslepljeno ljudstvo dela: eni sv. pismo berejo na glas, drugi mermrajo, tretji zid objemajo, zopet drugi so na skale naslonjeni, — vsi so objokani, posebno ženske. Tudi rabina sem med njimi vidil s sv. pismom, in sploh prav imenitni judje so bili viditi. Menijo namreč, da v zidu je pričujočnost Božja tako, kakor nekdej v oblaku, za voljo tega hodijo vsak petek k obzidju tempeljnovemu jokat, da so tako rekoč že skale uglajene, ktere bóžajo, se nanje naslanjajo, jih s solzami oblivajo itd. Pa to še ni vse, temveč za to, da smejo tukaj žalovati, morajo neki turkom po 50 — 80,000 piastrov na leto plačevati. Ti reveži so prav taki, kakor strahovani otrok, ki se raji za oglom kuja, kakor da bi se ponižal in skesan prišel v hišo očetovo — v sv. Cerkev.

XVII.

(Tempeljnov prostor. Tempelj ob raznih časih. Grad Antonija — turška vojašnica. Pervi in drugi 4ogelnik. Majhne molišnice. Davidov prestol. Popisovanje Omarnice. Mohametanske izročila zastran pečine „es-Sahra;“ njena zgodovinska podstava.)

Štiri in dvajsetega sušca smo hodili po silo imenitnih prostorih, kateri so posvečeni s stopinjami vernega Abrahama, pokornega Izaka, koder je hodil David, kjer je daroval Salomon, kjer je že 12letni Zveličar z nebeško modrostjo farizeje sramotil, kjer se je godilo neštevilno veliko dobrega, pa tudi dosti hudega. Bili smo na prostoru jeruzalemskega tempeljna ali sedanje Omarjeve mošeje in mošeje el-Aksa, kar Arabi vse skupaj imenujejo „Haram-eš-Šerif“ ali posvečeni okrog. Za Meko in Medino jim je namreč ta kraj naj svetejši na zemlji, torej še pred 12 leti noben kristjan ni smel stopiti na to zemljo. Zlasti po zadnji krimski vojski pa se je turška prenapetost precej ohladila in za denar se vse lahko ogleda. Škoda res bi bila, ako človek od deleč pride in bi tega od davnih časov slavnega kraja ne mogel ogledati. Mi smo plačali štiri napoleone, da so vso družbo notri pustili. Da bode znamenitost današnjega ogledovanja bolj jasna, se je treba nekoliko ozreti nazaj v davne čase.

Znano je, da Salomon je bil čez 1000 lét pred Kristusom na hribu Moriah jél zidati sloveči tempelj, kateri je pa stal le nekaj čez 400 lét, ker Nabuhodonozor ga je bil razdjal in je jude v sužnost gnal. Drugi tempelj so jeli zidati povernivši se iz sužnosti 524 lét pred Kr., kterega je pa Herod zlagoma razdiral ter je mnogo veličastnišega zidal, da bi se judom prikupil. Pa tudi ta tempelj, ko je bil ravno vsestransko, dobro in čisto dodelan, ga je rimljan Tit razdjal, 70 lét po Kr. rojstvu. — Bil pa je tempelj zidan verh pečine, na kateri je bilo le malo ravnega prostora. Salomon je bil torej kraj zravnal in dal je zlasti ob Jutrovi strani z globine zidati silovite stebre, ki se še zdaj pod zemljo vidijo, in tako je pridobil dovolj prostora, ki je bil potreben za

tako svetišče. Ta prostor je potem obdal s trojnim obzidjem. Strahovito velike skale je vdela v te poslopja, ki se jim še zdaj čudi slehern, kdor koli jih vidi. Med prvim in drugim obzidjem je bil prostor za nejevernike ter vsaktero ljudstvo, in od tod je bil Zveličar izgnal prodajavce in kupovavce; — med drugim in tretjim obzidjem je prostor za jude, kjer so bili tudi ločeni prostori za ženske, — in med tretjim in med tempeljno pa za duhovstvo. Vsak prostor je bil višej od prejšnjega in po pravici se je reklo, da se gre gori v tempelj. V Herodovem tempelju sicer ni bilo skrinje zaveze, napolnila ga je pa po prerokovanji častitljivost Edinorojenega od Očeta, v katerem prebiva vsa polnost Božja (Hag. 2, 8. 10.) in je bil torej ta tempelj veliko imenitniši od Salomonovega. — Adrijan je bil na tem mestu postavil tempelj maliku jovu ali perunu; Justinijan pa pozneje baziliko „pri darovanju Marije Device.“ Sedanja džamija ali mošeja je kalifov.

Obiskovavci na ta kraj pridejo od severo-večerne strani k gradu Antoniji, kjer je bilo Pilatovo sodniše, zdaj je pa turška vojašnica ali kasarna; ondi je tudi pašatov dvor. Vse je na živi skali. Od tod se odpira silo velik podolgast štirogelnik, obrašen s cipresami in drugim drevjem. Od tod se gre hitro dalje proti veliki mošeji in pride se do pregraje, za katero je ravno tolik pa bolj redoven 4ogelnik, nekoliko zvišen. Med prvim in drugim štirogelnikom na pregraji visé veliki kamni na vervéh, da je človeka groza jih gledati. Zdi se, kakor bi te skale klicale: „popotnik ne hodi naprej, da te ne pobijejo ti kamni!“ Na tem prostoru vidiš vodnjake in umivalnike, kaj zalo izdelane. Na Jutrovem je sploh navada, da imajo ob svetiših enega ali več vodnjakov, če je le kak mogoče, ki jih prav lepo ozališajo; po Sirii, zlasti v Damasku sem veči del vidil vodnjake pri katoliških in družih cerkvah; zdi se kakor bi jim bila to neka bistvena reč. Tudi je na tem prostoru veliko število malih kapelic ali molišnic musulmanskih, ki ima vsaka svojo kuplico. Na tem mestu se morajo popotniki sezuti in si copate nataktniti, ako nočejo bos

hoditi. Ta šega pa menda ni toliko iz spoštovanja do kraja, kolikor zato, da se s škornjami, z žebliji tujcev prelepi tlak ne poškodva in ne umaže, zakaj v družih ne olišpanih mošejah nihče ne sili, da naj se popotniki sezuvajo.

Velikanski Omarjev medžid je težko na tanko popisovati; vse kar koli je jutrovska umišljija lepega vedila ali si mislila, je v to poslopje občernila; izvirnega je malo in še tisto ni kaj okusno, kar morebiti je; pognemanje judovstva in keršanstva se nahaja povsod; le čudo, če mohamedanstvo še kaj ima, ker njegova šega je le prepogosta ta, da razdira in teptá, kar je keršanstvo napravilo. Osnova in zlog Omarjeve mošeje nima kaj posebnega. Nad rednim osmoogelnikom je povezljena navadna turška, bi rekel, vampasta kupla z nezmernim pozlačenim polmescem, ktereга krajca se dotikata. Ozidje ob tléh je oblečeno z belim marmorjem, sicer je vse zunanje prevlečeno z neko višnjevo-zeleno-belo steklenino ali glazuro, ki res čiri-čarno v oči bleši. Ob jutrovih ali „Davidovih“ vratih se dviga dvanajstoglat z imenitnimi stebri podpiran domček, ki se imenuje „Davidov prestol.“ Po musulmanskem izročilu bi bil tukaj David imel svoj sodnji stol; zdaj jim služi za mošejico.

Omarnica znotraj ima dve okrogli ladii in pa središe; vse je z velikanskimi stebri ločeno in podpirano. Naj bolj čudna, pa tudi naj bolj imenitna reč je v sredi poslopja ravno pod veliko kuplo strahovito velika skala, ktere golo, neravno in srovo lice je v kaj čudnem nasprotju z vso drugo napravo. Zakaj tukaj po tléh, ob stenah, ob stropu je sam lišp, zgolj bliš, svit in dragocenost, vse napolnjeno z zlatom in dragimi mozaiki. Barvane okna zgorej na okrog so od same kinčarije temne. Stebrovje prečudno velikansko, je gotovo naj večí del iz Herodovega, pa tudi marsikaj še iz Salomonovega časa; sej kamen se ne more zgubiti tako hitro in znano je, da preddvor nejeverníkov Herodovega tempeljna je imel ob izhodnji, zahodnji in severni strani mostovže v triverstnih, ob jugu pa celo v štiroverstnih stebrih,

in izhodnji mostovž se je imenoval že ob Herodovem času mostovž Salomonov, ker ondi je bilo še veliko ostankov Salomonovega dela. Ti stebri so bili z vsem po 50, in ob južni strani celo po 100 komolcev visoki in na njih je slonel krov iz cedrovine. Mostovži so bili široki po 30, in ob jugu po 45 komolcev. — Povernimo pa se k pečini. Po turških sanjarijah se je tukaj s te skale, ki jo imenujejo „es-Sahra“, Mohamet v nebesa dvignil, in tudi „Sahra“ je hotla z njim iti, Mohamet pa ji je zapovedal, da naj pri miru ostane. In še več; ta rob, ki se mu vidi, kako terdo je posajen, po mahomedanskih mislih ni nikamor naslonjen, temuč na prostem visí in pokriva peklensko brezno. Nad „Sahro“ je razpeto svilnato nebo in živo pisano, močno pozlačeno omrežje iz rezljanega lesa jo obdaja. Kažejo tukaj tudi dvé prerokovi sedli, njegovo zastavo ali bandero in še več reči. Ob jugo-izhodnji strani deržé majhne vratica v nekako kamrico pod zemljo, pod skalo. Turški imam ali duhovni tukaj skazuje molitvine votline Davida, Salomona, Abrahama, Elija, sv. Jurja (El-Hider). Kaj posebnega tukaj je odjek, ako se z ного ali s palico ob tla vdari; to kaže, da je spodej še votel prostor; kaj da mora ondi biti, kdo bo povedal? Musulmani imenujejo ta prostor „Bir-el-aruah“, „studenec duhov.“ Silno znamenito je, kar Joanne in Isambert (v *Itinéraire de l'Orient*) dalje o tem pravita, namreč: „Mi pa imamo zastran pečine „es-Sahra“ historičnih dokumentov, ki jo delajo vse drugač znamenito našim očém, kakor pa musulmanske izročila. Povzeli bomo v naglici, kar imajo zastran tega: Robinson, Porter, Bonar in Vogüé, ne zavračaje na to, da več novih pisavcev je obširno obravnavalo in primérjalo sveto pismo, stare zgodovinarje, zgodovinarje arabske, kronikarje, križarske in izročila arabov in judov.“ Kaj je tedaj nasledek? To, kar sem že o drugi priliki omenil. Pečina „es-Sahra“ ni nič družega kakor verhunec hriba „Moriah“ ali Morija, kteremu je Salomon iz spoštovanja prizanašal pri zravnovanji hriba in ga je pustil kviško moleti zavoljo svetih spominov, ki so z njim sklenjeni. Vse tako

kaže, da ta skala je bila klavni darilnik, in v votlino pod zemljo je tekla kri od neštevilnih daritev, ki so se tu godile. Ta prostor pa je imel odtoč po zemlji v potok Cedron, kamor se je od darov kri iztekala. Proti zahodu od klavnega altarja je bilo „presveto,“ kjer je véliki duhoven le en samkrat v letu daroval; vse to pa je bilo v znotranjem okrožji, kjer je bil prostor za duhovstvo. Judom je bila ta skala vselej v češenji, kakor znamenje tistega kraja, zraven ktereга je bilo „presvetišče“ tempeljno. Iz zaničevanja do judov so bili pozneje neki kristjani — gotovo iz nevednosti — ta kraj podsuli. Ko je bil pa kalif Omar Jeruzalem pridobil, je precej poiskal „Davidovo skalo“ in je dal posipine odpraviti. Molišnice, ki je po njem Omarnica imenovana, pa ni on zidal, ampak kalif Abd-el-Melik ibn Meruán, in sicer od l. 687 do 690 pr. Kr. rojstvom.

XVIII.

(El-Aksa-mošēja ter cerkev Marije D. — Salomonova konjarnica. Znamenitosti v cerkvi; stebra poskušnje; prava Omarnica itd. Podzemeljski prostori. „Kristusova zibel“ po turških mislih. Kavasova prava in g. Fridman kaznjen. „Zlate vrata.“ Betezda. „Salomonov prestol.“)

Od Omarnice smo šli naprej proti jugu ter prišli do dvojnih vstričnih vrat, ki deržite skoz dva silovita vstrična podzemeljska mostovža, med kterima je zid in sta dolga kacih 150, široka po kacih petnajst stopinj. Vse je zidano iz strahovito velikih kvadernih kamnov, zobokano in s stebri podperto. Ta kraj imenujejo „Salomonovo konjarnico,“ in je naj berže tudi res — saj veči del iz Salomonovih časov. Sej tacih velikanskih del iz samih naj večih obdelanih skal tudi čas skorej razdjati ne more. Dvojna podzemeljska mostovža se ob jugu v enega samega izhajata in na tem mestu je velikansk steber iz enega samega čoka, ki bi ga komaj trije možje obsegli.

Prišli smo na to v mošejo „el-Aksa,“ nekdanjo cerkev Marije Device, zidano od cesarja Justinijana, ki ima za Omarnico prvo znamenitost. Cerkev ima še čisto keršansko podobo in je kaj velika, zala in imenitna. Podobo ima latinskega križa. Je pa deljena v šest ladij in še sredino, ktera je veliko prostorniši kakor ladije. Strašno veliki z neko zmesjo prevlečeni stebri ločijo posamezne ladije. Prekrasna kupla sloni na štirih klončnikih. Mnogotere rezline, mozaične okna in razen drugi lišp daje poslopju posebno jutrodeželsko opanljivost. V eni stranskih ladij ob večerni strani sta dva prelepa stebra prav blizo skupaj, tako da se srednje životen človek komaj med njima skozi premaši; imenujejo ju mohamedani stebra poskušnje in pravijo neki, da pojde v pekel, kdor ne bo mogel med tema stebroma se skozi pretlačiti, pa da krepotni in pravični bodo lahko skoz prišli, lažniki in ljudje s pregrehami ognjušeni pa ne bodo mogli. Smešno je bilo, kako so se eni naših popotnikov gnjetli med stebroma, kakor da bi si bili turško vražo prilastili. Posebno znameniti so prelepi judovski stebriči s palmovim perjem, iz belega marmorja, ki ni dvomiti, da so iz starodavnih časov; mohametanska divjačnost je hotla nad njimi saj nekaj premeniti ter jih je prekucnila in na glavo postavila, kar se sem ter tje večkrat vidi. Ko bi evropejska okusnost za starine enake reči v oblast dobila, koliko bi jih cenila! Konec cerkve ob jugu ni izpeljan, ker bil se je poderl; mohametani so steno počez napravili in ondi molitveno duplino vravnali, ki je obdana z lepimi marmornimi stebriči. Musulmani takega altarja ne mara niso hotli sprejeti, kakor ga kristjanje imajo, nekaj podobnega so pa vendar le želeli imeti; torej ima vsaka džamija ali molišnica spredej svoj „migrab“ ali molitveno dolblino, v kateri verski služabnik očitno molitev opravlja. Neka majhna votlina v podobi podolga stega mostovža ob jugu se imenuje v pravem pomenu Omarjeva mošeja, ker tukaj je bilo po izročilu moliše kalifovo; prav priprost migrab z dvema marmornatima stebroma kaže kraj, kjer je Omar molil.

Iz džamije el-Akse smo šli v podzemeljske prostore ob jugo-vzhodnjem kraju. Kdor se ni poprej dočudil, je mogel v teh silnih podzemeljskih prostorih še bolj stermeti, kaj vender človeške roke premorejo. Ves veliki prostor tukaj je podzidan, razun tistega, na katerem stoji mošeja. Presilno obokovje sloni na neštivilnih velikanskih kamnitih stebrih z 12—15 mostovži od juga proti severu, ki imajo na dolgo po 8—12 stebrov vse iz kvadrov. Djal je dr. Čoke, da vogelni stolp ob jugo-vzhodnji strani tempeljna je gotovo iz Salomonovih časov, (naj pred da pa tudi drugo podzidje). V enem kraju je strahovita razpoklina na oboku in mislil sem si, kdo vé, morebiti se je to zgodilo ravno o Kristusovi smerti? V južno-vzhodnjem kotu ogelnega stolpa so v neki hrambici nekake velike kamnate niške, nad katerimi je nekako nebo na štirih stebričih iz marmorja. Turki pravijo, da to je zibelka Kristusova. Prečudna ta zibelka! Drugi dve pobeljeni dolblini v zidu prilastujejo Cahariju in Elizabeti. Ta stolp je prav ob dolini Josafat in kaj lepo se iz line vidi po tem slovečem dolu.

Od tod smo šli ob obzidju proti severu in kmali smo bili pri nekem stebriu, ki leži na preterganem obzidju in precej deleč molí noter v tempeljnov prostor; priprosta musulmanska vraža pravi, da na tem stebrovem čoku bode sedel prerok Mohamet in bo sodil (če ne bo poprej cmoknil v dolino Josafat), ter klical musulmane k sebi. Pretergani zid, skoz kterega molí stebri v podobi kanone, se imenuje Mahometovo okno. — Na tem kraju se je bila mlademu Čehu gosp. Fridmanu iz Prage neka smešno-žalostna pripetila. Mladi kavas, ki nas je po vsih potih v našo varnost spremljal, na trati svojo velikansko palico na stran devaje v tla zasadi, Fridman pa jo v roko vzame in se z njo nekoliko spremlaja (poigrá); toda kmali zasliši napoved, da mora sedem in pol piasra globe plačati, kdor se te kavasove pravice dotakne. Mohametanski mladeneč, ki je bil zraven tega še nekako posebno prijatelj z g. Fridmanom, se sicer izgovarja, da je to rekel le iz šale; vender ker je postava taka, hoče tudi Fridman moški biti in mu

na mestu izplača pol-osem piastrov, ki jih je kavas brez daljnega ugovora spravil v svoj „kis“ ali keso, kakor bratje Hervatje mošnjico imenujejo.

Od tod gremo dalje zraven obzidja po trati tempeljnovega prostora od juga proti severu mem Omarnice, ki nam je ostala ob levi in pridemo do preslavnih „zlatih vrát.“ Skoz te vrata je Zveličar cvetno nedeljo z veličastvom jezdil v Jeruzalem, zdaj pa so zazidane, ne vém ravno zakaj? Mogoče da zato, ker po misli mohametanov bodo ravno skoz te vrata kristjanje prišli v Jeruzalem in ga bodo zopet v oblast vzeli. Kakošne so te vrata? Dva strahovita pilastra iz ene skale s srednjim stebrom vred podpirata dvojnate vrata, skoz ktere se pride pod obokovino, ki je podpirana z dvema stebroma iz sivega marmorja in s polstebrom, ki loči prostor v dve ladii, ki ima vsaka svojo majhno kuplo. Po malih stopnicah se gre na streho zlatih vrát, od koder se kaj zalo vidi po prostoru tempeljnovem, na Oljsko goro, v dolino Josafat in po mestu Jeruzalemu. Še naj pristavim, da te vrata so 15 stopinj široke.

Nekoliko naprej, še ob severni strani, je turško moliše, ki ga imenujejo „Salomonov prestol,“ ker Turki mislijo, da tu je Salomon sodil, da tukaj je tudi njegov grob. S té strani se precej pod zidom vidi sloveči ribnik Betezda, cerkev sv. Ane, in pa dolina ali nižava, ki je ločila hrib Moriah od homca Bazeta. Betezda je v globokem kotlu ali jami, in očitno je, da je bila dolina kdaj napolnjena z vodo, zdaj pa je blezo veči del, če ne zmiraj, suha; — meni se je od deleč zdelo, kakor bi bila umazana luža na dnu. Velik del je nasuta dolinica z raznoterimi nesnagami. Naj bi le kristjani kraje v oblast dobili, pač hitro bi se tudi temu časti vrednemu kraju snaga povernila.

XIX.

(Procesija k štacijonom v cerkvi Božjega groba. Prihod patrijarha in kavasi. Steber bičanja in njegova polovica v Rimu; njegovo počeševanje. Iznajdenje sv. križa. Altar od nadvojvoda Maksimilijana. Svetinje sv. križa. Kapela zasramovanja.)

Cvetno saboto, 24. sušca, po kosilu nas je čakala lepa in spodbudna slovesnost, namreč procesija k štacijonom ali naj imenitnišim svetišem v cerkvi Božjega groba, ki je terpela od dveh do štirih. Šli smo v sakristijo in kar je bilo duhovnov, smo se napravili v roketete, vsi pa dobili v roke goreče sveče, ki smo jih za spomin seboj vzeli, kar jih je ostalo; potem je šlo vse dolgo spremstvo k cerkvenim vratam patrijarha sprejet, ki je prišel s svojo asistencijo. Kacih 6 kavasov je prikorakalo naprej in treskali so s podkovanimi žezleniki ob tlak, da se je vse stresalo in me je bilo skorej groza. Tako turško stražo imajo vradni in častni tuji ljudje in če je veči gospod, več jih ima. Očitno znamenje tedaj je to spremstvo, da latinski patrijarh ima veliko veljavo v Jeruzalemu. Pri mazilnem kamnu, ki je kmali pri vratih, je bilo kadenje, potem je šel spremljani patrijarh v kapelo sv. R. Telesa.

Na Jutrovem se vse cerkvene opravila bolj na dolgo stezajo. V kapeli se je naj prej kadilo zažgalo, patrijarh gre na sedež in nato prihajajo vsi pričijoči zverstoma perstan poljubit: korarji in drugi duhovni, ministranti in romarji. Zdaj še le se prične procesija. To procesijo čč. oo. frančiškani dan na dan skoz celo leto opravljajo, pri kateri se molitve in pesmi navadno le na glas molijo, o posebnih priložnostih pa se slovesno pojejo. Sklenjeni so s temi molitvami veliki odpustki. Pri vsakem svetišu se kadilo zažiga ter se pokadi svetišče in patrijarhov križ, eden patrov opravlja navadne molitve, gredé od svetišča do svetišča se pa poje, vse kakor je v bukvicah, ki so posebej za to vsakdanjo procesijo. Take procesije imajo tudi v Betlehemu in v Nazaretu, povsod k zadevnim svetišem.

V Jeruzalemu ima ta vsakdanji obhod teh-le 12 postaj ali štacij: 1. je pri stebru bičanja, 2. pri ječi Kristusovi, 3. na delišu oblačil, 4. v kapeli, ki je najdiše sv. križa, 5. v kapeli sv. Helene, 6. pri stebru kronanja in zasramovanja, 7. na križališu na gori Kalvarii, 8. na mestu, kjer je bil Kristus s križem vred povzdignjen, 9. pri mazilnem kamnu, 10. pri častitljivem grobu Jezusa Kristusa, 11. na mestu, kjer se je bil Kristus po vstajenji Marii Magdaleni prikazal, 12. zopet v kapeli Marije Device, kjer se je bil po izročilih naj prvo nji prikazal. Vse te postaje so krog greške cerkve in znotraj cerkve Božjega groba. Na 7 krajih so popolnoma odpustki, drugod pa — razun poslednjega — po 7 lét.

V kapeli, ki je prav za prav latinska cerkev in so torej tukaj tudi ss. sakramenti hranjeni, se opravijo molitve k sv. Rešnjemu Telesu pričenši s prelepim predglasjem: „O sveta večerja“ in molitvo k sv. R. telesu. Precej potem se prestopi k stranskemu desnemu altarju, kateri ima posebno imenitnost, ker v njem je kos tistega kamnitnega stebra, pri katerem je bil Bog in Zveličar tako neusmiljeno raztepen ali bičan. Druga polovica tega stebra je v Rimu v cerkvi sv. Praksede, kamor jo je bil leta 1213 prepeljal kardinal Koloman. V Jeruzalemu je ta imenitni spominek v altarji zapert, bi djal, kakor v tabernakeljnu, in da romarji in verniki skoz leto imajo saj nekoliko vdeleževanje od njega, je skoz vratica zvertana predolbina, na altarji pa zmiraj leži palica, da se z njo skoz luknjico dotikajo tega svetega spominka in potem s palico svojega čela ali družih reči, ki jih seboj imajo. Ako prav vém, se vratica le samo véliki petek odpró in pristavijo se k altarju stopnice, da verniki zamorejo prav k stebru priti in ga poljubovati. Tudi jaz sem doživel to srečo, da sem se ga véliki petek s svojimi nevrednimi ustnicami dotaknil — tega preblaženega kamna, ki je bil okropljen s Kristusovo kervjó. O Bog daj, da bi bili s kervjo nedolžnega Jagnjeta omiti jaz in tudi vsi tisti, za ktere sem molil v tem svetišu! Steber ta je debel, začernel čok, ne vem ravno kolike visokosti, toliko sem vidil, da bolj nizek. Tukaj,

kakor povsod, se zažge kadilo in se kadi ter opravi presunljiva pobožnost. Že gredé pred-nj se poje ali pa glasno reka primérna pesem. Naj postavim tukaj saj par odstavkov te ginljive pesmi:

Skrivnostno zmago Križa poj
Na glas tu, duh in jezik moj!
Takó naj zjokano sercé
Po Kristusovih stopnjah gre.

Za Adamov greh se pokorí,
Ko sam preлива drago kri;
Zavoljo nas je razboljen,
Ko pri tem stebru je tepen. Itd.

V Vernetovem „Popotvanji v sv. deželo“ je ko pristavek vsa ta procesija z molitvami in pesmami, poslovljena po g. dekanu Hicingerji. Jaz pa sem te postaje bolj natanko popisal v „letošnjih Šmarnicah,“ ki utegnejo katerikrat na svetlo priti, ako Bog dá srečo; tukaj bi bilo vse preobširno in bom torej le nekatere reči omenil. „Ječa Kristusova,“ druga postaja, je ob vzhodni strani k cerkvi Božjega groba pridelana kapela, ki jo imajo greki v oblasti. V to ječo je bil neki Kristus djan, dokler ni bilo vse za križanje pripravljeno, kakor izročila pravijo. Kaže se, da v začetku je bilo to nekaka rupa ali vodnjak.

Tretji postanek, v navadnem „križevem potu X,“ je mesto, kjer so vojaki Jezusovo oblačilo delili in vadljali za taisto. — Kapelo iznajdenja sv. Križa moram tudi malo omeniti. L. 313 je cesar Konštantin, ko se je bil resnice keršanstva popolnoma prepričal, sam sprejel keršansko vero. Na njegovo povelje je l. 326 njegova mati sv. Helena sprejela od sina kaj prijazno nalogo, da naj Golgoto in Božji grob očisti gnjusobe in odpravi vse oskrunstvo. S pomočjo sv. Makarija, takratnega škofa v Jeruzalemu, cesarica dá odpraviti posipljine in vso gnjusobo ter na dan spravi Kristusov grob izpod razvalin. Kako silno vesela je bila tega najdenja, kdo bo to popisal? — Želela je pa tudi najti Kristusov križ, in upanje k temu je bilo toliko večí,

ker je bila navada pri judih, da so vse, kar je k križanju služilo, na mestu križanja zakopali. Res dá kopati, in po daljšem kopanju v neki rupi, ki je bila nekdanj blezo vodnjak, najdejo tri križe, in napis na posebni deski, ki je bila nekoliko nad križem. Znati je bilo sicer, da se deska k enemu treh križev bolje podá kakor pa k drugima, vendar za gotovo niso vedili, kateri je bil Gospodov. Še le poskušnja, k kateri je bil pa Makarij gotovo po Božjem navdajanji naklonjen, je to razločila: za smert bolna gospá je namreč tisti trenutek zdrava vstala, ko so se je s tretjim križem dotaknili; ko pa pri dotikljeji z unima dvema nič zboljšanja ni čutila.

Iznajdiše sv. križa je precej pod Kalvarijo, nekako proti jugovzhodu od nje. Globoko v zemlji ste namreč dve kapeli, prva sv. Helene, druga pa iznajdenja sv. križa. Perva je 26 čevljev pod zemljó na mestu, kjer je pobožna cesarica stala, ko so delavci še globokeje v zemljo rili, kopali in iskali. V drugo pa se gre iz prve še po 13 širokih stopnicah globokeje v zémľjo, in tukaj ob desnici sem vidil in poljubil marmorno plošo, na katero je vdelan križ, ki zaznamuje mesto, kjer je bilo najdeno znamenje našega odrešenja. Kako prijetno je človek ginjen na tem mestu, ni treba praviti. V ti kapeli stoji tudi prelepi novi altar s podobo sv. Helene, ki ga je bil takratni nadvojvoda avstrijanski in potlej nesrečni cesar mehikanski Maksimilijan daroval za to svetišče leta 1857. Ob tistem času namreč je bil mladi Maksimilijan obiskal svete kraje v obljubljeni deželi, in še dobro pomnim, kar so takrat časniki pisali, kako pobožno je zemljo kušnil, ko je z verh hribca v prvo zagledal sveto mesto Jeruzalem. Takrat pač ni mislil, da bode čez deset lét v tako daljnem svetu taki konec storil.

Ko je Konštantin zvedil imenovane znajdbe in slišal čudež s križem, je bil silo razveseljen in berž je ukazal zidati prelepo cerkev nad Božjim grobom; pa tudi tam, kjer je bil križ najden, je bila zgódej kapela zidana, ki se še zmiraj imenuje kapela sv. Helene.

Žeblje in nekaj križa je bila sv. Helena poslala svojemu sinu Konštantinu; drugi del z nadpisom vred je darovala cerkvi v Rimu, ki se od tod imenuje „pri sv. Križu jeruzalemskem;“ naj veči del pa ga je velela v srebro vkovati in izročila ga je patrijarhu jeruzalemskemu, da naj se ohrani za prihodnje čase. Le s privoljenjem jeruzalemskega škofa so se smeli majhni koščeki odrezovati, ki so se kakor naj dražši spominki dajali v posebnih okolišinah. Sv. Ciril, škof v Jeruzalemu od leta 348 do l. 386, pravi, da že takrat so bili koščeki od sv. križa razširjeni po vsem svetu... Še le pred malo leti smo dobili v Ljubljano iz Rima kaj zalih svetinj sv. križa, se vé da košček od križa samega je silo majhen v svetinji; ravno pa pripoveduje gosp. sakristan Heidrih, da zdaj teh svetinj ne dajejo drugim, razun k večemu škofom za njih stolnice, ker v Rimu imajo že malo od križa. Kako je sv. cerkev razveseljena zavoljo sv. križa, na katerem se je godilo naše odrešenje, razodeva s pesmijo:

Križ presveti, ki naj blažji
 Sam zmed vsih drevés si ti;
 List, cvet, sad je tu naj dražji;
 V gojzdu tac'ga nikdar ni;
 Žebelj, lés dolgé tolaži,
 Ko Gospod na njem visí. Itd.

Časté pa tudi sv. Heleno, ki je križ iskala in našla.

Hvalímo serčno to ženó,
 Heleno, blago vso gospó;
 V svetosti polna je částí,
 Povsod se njeno ime glásí.

V ljubezni čisti ranjena,
 In vneta vsa za Kristusa,
 Iskala je Gospodov križ,
 S tem pot končala v paradiž.

Krotila s postom je mesó,
 Z jedjo molitve presladkó
 Gojila v čednosti duha,
 V veselje rajsko je prišla. Itd.

Kapelo „s stebrom kronanja in zasramovanja“ imajo greki v posesti. V altarji tukaj je za mrežo čok stebra, na katerem je neki Zveličar takrat sedel na dvorišu Pilatovem, ko ga je divjaško vojaštvo zasramovalo, zapljevalo, mu bilo ternjevo krono na glavo posadilo in ga s škerlatastim plajšem zaničljivo ogernilo, mu terst v roko podalo ter ga zaničevalo, rekoč: „Zdrav bodi, judovski kralj!“ Torej se poje tukaj:

Poglej, pobožna množica!

Sinú iz hiše Davida;

Ni v blišu pri steburu le - tem,

Oh, le v zasramovanje vsem! Itd.

O Kalvarii in nadaljnih svetiših bom pri drugi priliki pisal, za danes naj boče s tem sklenjeno.

(Govori na véliki petek zvečer, in snémanje s križa.)

Véliki petek zvečer je bila posebno znamenita reč, da se je na sedem znamenitših krajih v cerkvi Božjega groba v sedmerih jezikih pridigalo, namreč: v laškem, greškem, ilirskem, nemškem, francoskem, arabskem in španjskem.

Italijan, neki petrinar, v kapeli Marije Device, prične s klicem: kaj in kako da naj od Jezusa govori, kaj pové? Kar pride iz sakristije križ za procesijo in prav lepo se podá, ko se na križ ozrè in s križa pomoči prosi. Prav živo je potem obravnaval tvarino: „Ne pohujšajmo se nad Kristusom križanim!“ to je, ne omahujmo zavoljo tega v veri, ker je bil križan, ker je umerl na križu. Zakaj: „darovan je bil, ker je sam hotel;“ sovražniki so pred njim padli, kadar je on hotel, in zopet so vstali, kadar je on hotel; vjeti se je dal, kadar je on hotel, — umerl je, kadar je on hotel, — skale so pokale, ko je on hotel: dunque, non prendiamo lo scandalo, — ne spotikujmo se nad njegovo smertjo! Spoznal ga je nedolžnega Pilat, ... razbojnik

je v njem Boga molil ..., že v pelnicah so ga molili kralji zemlje za Boga ..., ob Jordanu ga je Oče za takega naznanil; ... spoznali so ga modri, ki so obmolkovali pri njegovih ukih: „non audivimus loquentem, sicut hunc.“ Solnce ga je spoznalo, mesec, zvezde so ga spoznale, velikaši so klicali: „Kaj smo storili križavši ga! Zarés, ta je bil Sin Božji!“ On je res pravi Bog; ne pohujšajmo se nad njegovo smertjo! In sklenil je s preživim klicem: „Nos autem gloriari oportet in Cruce Domini nostri Jesu Christi: Mi pa se hvalimo v Križu našega Gospoda Jezusa Kristusa!“

Greški govor je imel eden patriarhovih duhovnov, rojen grek, v kapeli in ob postaji „oropanja oblačil.“ Ta kapela je ravno zadej za greško cerkvijo, in kakor se je govorilo, je dosti razkolnikov od zgorej poslušalo. Govoril je tako po apostoljsko, da smo ga tudi taki precej razumeli, ki nič greško ne znamo. Izvolil si je bil rék: „Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem: Razdelili so si med seboj moje oblačila in za mojo suknjo so vadjali.“ To je obrnil na razkolnike, ki so raztergali Kristusovo oblačilo, namreč njegovo cerkev, in je neizrečeno čversto dokazoval razkolnikom, koliko krivico so Kristusu storili, ker so njegovo cerkev ločili. „Estavróste Hristón (Kristusa ste križali)!“ jim je večkrat zaklical. Zastran nauka, kateri je pravi, jim je našteval cele verste očakov, ktere naj za svet vprašajo: „Érotá“ — vprašaj: Krisostoma, Atanazija, Avgušтина, Hieronima in več družih, in iz vsacega jim je kaj povedal v dokaz, da so razkolniki v zmoti, in da le katoliška cerkev je v resnici. Celó Focij in Cerularij sta mu mogla služiti v pričanje za katoliško resnico in zmoto ločencev. Potem je jel klicati za zedinjenje, pa moliti: „Kirie, Kirie ...!“ da bi nejeverniki, razkolniki, grešniki Kristusa več ne križali... Pa je le zopet povzel, da nikjer ni resnice, kakor le v Kristusu in v njegovi cerkvi: „ute Anglos, ute Rusos, ute Judeos...“ je klical s silo živim glasom. Nekdo je rekel, da so greki zgorej čversto godernjali med tem govorom, ktereга

neoveržljivosti in tehtnosti, se vé, niso mogli z drugim kljubovati; ravno to pa je slabo znamenje. Spoznal je pa tudi, ako prav pomnim, eden iz-med njih, da je govornik resnico govoril. Vender gotovo ne le eden, ampak naj berže jih je resnico spoznalo več, če so poslušali; toda kdor resnico sovraži, on pred njó ušesa maši.

Ilirski govor, ki ga je imel eden patrov pri „stebru zasramovanja,“ je bil nraven ali moralen. „Miluje se zloba, gerdi se dobro,“ je rekel govornik, ter nadalje dokazoval, kako se Kristus zasramuje z grehi zoper razne zapovedi. Pač primerno je bilo tako pre-mišljevanje pri ravno tistem stebru, pri katerem je bil nekdam res Sin Božji za grehe človeštva zasramovan. Torej je govornik ginljivo klical v imenu grešnika: „Jaz sem ta in ta zasramovavec! „Neću, neću te više uriedjati,“ ter se je obernil k Marii, da naj sprosi pokoro, naj sprosi premišljevanje Jezusovih rán, naj sprosi odpušenje....

Nemški govornik je bil gosp. Ant. Neukircher, izmed naših romarjev, nadfajmošter v Cahenu na Pruskem. Tudi ta govor, že na Kalvarii, na mestu, kjer je Marije stala med križanjem, je bil nraven, in kaj čversto se je obnašal govornik.

Bil je pa vstal tako silen šum in hrup po cerkvi, da me je bilo groza, kaj bo, če ne potihne, zakaj veliko je bilo ljudstva, in znati je, da so gledali in poslušali tudi mnogi drugoverci, ki imajo ob vsih stranéh cerkve Božjega groba svoje stanovanja, da človek sam ne vé, od kod gledajo, poslušajo ali pa lazijo v cerkev. Včasih sem jih od zunej vidil prav nad cerkvijo hoditi. „Škoda, da je toliko vojaštva za stražo v cerkvi, pa taki nepokoj!“ sem si mislil.

Govornik tedaj je opomnil, da tukaj na Kalvarii Gospod sam pridiguje, kjer so pod njim skale pokale. Izpeljeval ja nadalje, da smo prišli v zémeljski Jeruzalem, da bi se na nebeški Jeruzalem pripravljali. S čim? S tim, da se križajmo tudi mi z Zveličarjem vred, križajmo pa svoje mesó in poželjivost; ne le da grehu odmerjemo, ampak tudi čednosti živimo, da bomo zmožni

umeti veliko besedo: ljubezen, — veliko zapoved: Boga samega nad vse ljubiti, — pa tudi sovražnike ljubiti po Njegovem zgledu... Tebi je Gospod odpustil 10.000 talentov; in ti pa?... Učimo se pa tudi tukaj dobro umreti od Njega, ki je postal zmagovavec in Gospod nad življenjem in smertjo. Vzemimo si od tod domú križ, ki je bil na Golgati — križ za svojo zadnjo uro.

Francoski govornik, snežno-bél star fajmošter, ves pobožen mož, sama dobrovoljnost, velik čislavec svojega cesarja, je le nekoliko malo govoril, tudi na Kalvarii, in sicer v greški kapeli, na mestu, kjer je bil Zveličar križan. Navdušen je napovedal, kako bo v tem svetem mestu, na tem svetem kraju molil za Francijo, za cesarja, za papeža itd. Miloval je, da se ponavljajo bogokletja in bogoskrunstva in pa kriči: „Križaj ga, križaj ga!“ Karal je, kakor je bilo čutiti, ondotni nered in primérjal z lepim redom na Francoskem; povzdigoval je, kako je Francija varhinja svetih mést, ter z veliko navdušenostjo omenjal svoje domovine.

Po tem govoru se je pričelo posebno ginljivo opravilo, zavoljo kterega ravno blezo se je zbiralo toliko ljudstva, da je bil ves prostor na Kalvarii, pa tudi spodej zlasti v bolj bližnjih krajih, terdo napolnjen. Na Kalvarii namreč ta dan posnemajo „snetje s križa.“ Na precej velikem križu je bila podoba Zveličarjeva z žebelji pribita, in bili so pripravljene ljudje, ki so zverševali opravilo Jožefa Arimatejca in Nikodema ter družih, ki so Zveličarja s križa snemali. Ogernili so najprej z velikim spoštovanjem pert okrog života in rók; sneli lahko krono z glave; odbili z rahlostjo žebelj z leve roke, ki je omahnila, in ko so še drugo rešili, se je nagnil celi život z glavo vred naprej, ki so ga pa mehko podpirali. Rešili so še noge in nesli so ga v procesii s Kalvarije k mazilnemu kamnu, ki je precej pod Kalvarijo spodej. Tukaj, pri velikih vratih, je bil zopet hrup vstal; lestev se je bila zvernila po cerkvi z višave, in le čudo, da se ni bilo nikomur nič žalega zgodilo. Ko bi se pri nas v Avstriji kaj tacega zgodilo, kmali

bi kaki „liberalni“ srenjski zbori peticije pošiljali državnemu zboru, da naj take „nevarne“ ceremonije zatrè! — Prav na pravem mazilnem kamnu, kjer so nekda samega Zveličarja mazilili, je zdaj mazilil patrijarh tudi njegovo podobo iz dveh posodic, ki so ju v procesii seboj nesli.

Potem je čast. o. betlehemski gvardijan imel govor v arabskem jeziku. Pojasnovati je začel žalovanje o Jezusovi smerti, pa kmali so vmes dečki začeli peti neko žalostno pesem. Nato je dalje govoril in ob kratkem posnel Jezusovo življenje z ozirom na sedanje zadeve v Jeruzalemu. Popisal je živo njegove rane, povdarjal smert zavoljo pregréh, močno klical: Ahuj — o moj brat Jezus! križaj nas seboj! itd.

Poslednjič je neki Španjol pridigal ravno pred Božjim grobom v španjskem jeziku. Priterdoval je, kakor je bilo znati, kako je Zveličar svet rešil iz sužnosti, in šel v svojo čast; pa da se tudi mi pri njegovem grobu kviško povzdiguemo.

XXI.

Janja 1867, list 35.

(Opravila velike sabote. Trije patrijarhi in prederznost grekov. Najden grob nekdanjega viteza. Greška nespodobnost na Božjem grobu. Štirojni obredi na enkrat. Reveži Kopti. Velikonočna procesija. Pismo z domačije; † Poklukarja. Pot v Emavs in mnoge ondotne znamenitosti. Pobožna princesnja Lafarge in njene naprave. Nebi Samuël.)

Veliko saboto, 31. sušca, je pred drugim opraviom latinski patrijarh ogenj blagoslovil. Svetilke, kar je naših pri Božjem grobu in drugod, so bile prižgane. Pele so se profecije v pričo svitlega patrijarha, katerih eno sem tudi jaz odpravil, in nasledovala je sv. maša zopet z glorio. — Popoldne po dveh so zaporedoma trije patrijarhi imeli slovesen sprevod v cerkev Božjega groba: greški in armenski k večernicam, latinski k procesii po kapelah. Greški patrijarh, razkolniški se vé, in nje-

gova asistencija so bili vsi obloženi s sreberno opravo — v silnem blišu. To leto so pred njim križ nesli, kar poprej ni bilo, ker ločeni greki zmiraj veči oblast dobivajo po svetiših sv. dežele, nedvomljivo po ruskem vplivu. Skazujejo pa tudi lahko bliš, ker pravili so nam, da greki si vse dajo plačati od romarjev, n. pr. palme, celó prostor, ako hočejo prenočevati v cerkvi Božjega groba itd. Pa tudi Rusija sama gotovo ne prideržuje svoje roke, kadar kaže, da bi se razkolništvu zamoglo pomoči k večemu blišu in ruski vpliv razširjati. Že tega leta (1867) naznanila pripovedujejo, da so pred malo časom ob desni pred vhodom v cerkev Božjega groba pod skalovjem našli grob križarskega viteza. Zdajci so greki zagnali: „Naš je.“ Spazil pa je delavec greški zedinjenec latinsk napis, ki se pričinja z besedama: „Hic Philippus...“ in je to naznanil francoskemu konzulu, kateri je torej povelje dal, da naj se k grobu straža dene, dokler ne bo reč razločena. Gotovo je, da dokazov latincem ne manjka, ampak tistega, ki bi se čversto in zdatno pognal za njih pravice. Doklej so razkolniki v tej reči dotirali, kaže tudi to, da greški zakristan kar na Božjem grobu samem prodaja svoje sveče, svečke, in druge enake reči, s kterimi obširno kupčuje, in ako ima ondi latinska maša biti, se še le poslednji trenutek umakne s svojo kramo. In kadar imajo Rusi ali greki slovesnost na Božjem grobu, takrat se z delom kuplinim prenéha; kadar latinci kak praznik obhajajo, pa ne, akoravno katoličani delavce plačujejo in so tudi delavci veči del katoličani. (Das heil. Land 4. zv. 1867.)

Obredi so bili potem kar na enkrat štirojni v véliki cerkvi Božjega groba! Greki so peli tam blizo v svoji cerkvi; Armeni ne deleč od tam v svoji; mi smo imeli obhod okoli Božjega groba pod véliko kuplo; pa tudi revež koptovski duhoven je stal v svoji k Božjemu grobu prikerpani žalostni kapeli v pluvijalu ter je nekaj molil, pa nekako milo gledal na katoliško mogočno procesijo, ki ima nekaj resnega, prepričavnega, ginljivega v sebi, kakor vsi katoliški obredi. O da bi se ti re-

veži vender že s katoliško cerkvijo sklenili, kakor je sklenjenih že več njih bratov, zlasti po Egiptu.

1. mal. travna. Velika noč. Maševal sem v kapeli Kristusovega vstajenja. Vstajenja v Jeruzalemu ne obhajajo tako kakor pri nas. Patrijarh ima slovesno sv. mašo pred Božjim grobom na altarji, ki je nalaš napravljen in kaj imenitno ozališan za to slovesnost, vmes se pa tudi prav v Božjem grobu ss. maše berejo. Po patrijarhovi maši pa je procesija okrog Božjega groba s štirimi evangeliij od vstajenja Kristusovega. Po sveti maši sem dobil v sprejmišu doma pismo od prijatla iz Ljubljane, v katerem je bila med drugim naznanjena smert dveh gg. Jožefov Poklukarjev, kar me je močno ginilo; in zdaj ko to pišem, je umerl tudi že tretji — gosp. korar Janez Poklukar. Tako tedaj je naše biva-nje na zemlji. —

2. mal. travna, veliki ponedeljek, smo jahali po sv. maši v Emavs (Ekbeb) na božjo pot. Kdaj se bolje podá ta pot, kakor ravno véliki ponedeljek, ko cerkev bere evangelij dveh učencev, ki sta šla v Emavs? Tri poti peljejo od Jeruzalema v Emavs, ki je od tam nekako proti severnemu zahodu in je prav prijeten vodenčen kraj; 43 vodnjakov je v vasi na starih podertinah; kraj je bil takrat lepo zelen; granati, rožiči in drugo drevje precej obilno ondi raste. Svetišče, na katerem je nekđaj Jezus jedel z dvema učencema, je poslednji čas kupila francoska gospa Nikolaja princesa Lafarge (r. Lafárž) in na podertinah nekdanjega hospica zida novo gostišče za romarje, samostan in cerkev — vse na svoje stroške. Kapela na mestu, kjer je Zveličar jedel z učencema, je izkopana iz razdertin nekdanjega svetišča, ter zdaj obnovljena. Za romarje je poslopje že zidano; samostan bo na drugem koncu. Tudi v novi kapeli smo že imeli sveto mašo. Bila je tukaj nekđaj cerkev sv. Kleofa, katero je bil pa blezo Saladin razdjal. Zdaj pa, ko se na novo dela, se povsod iz podertin izkopavajo nove sobe in razni prostori. Omenjeno mesto, na katerem je po izročilu Zveličar jedel z učencema, je bilo še le nekoliko očejeno in olikano, in ima res podobo nekacega

gostiša v senčnem hladu. Ondi nam je popoldan pred odhodom star pater nezmérno ginjen pél dolgi evangelij o dveh učencih, ki sta šla v Emavs, ter litanije in nekatere druge molitve z nami opravil. Le malo stopinj naprej je okrogel homec, na katerem je bila nekdanj terdnjava zidana in od koder se vidi Ramlje, Jafa, gora Karmel itd. Nazaj gredé smo ogledali grob Samvelov (Nebi Samuíl), cerkev iz križanskih časov na nekem hribcu, ktera v vsi svoji podobi še stoji, spremenjena pa v turško moliše. Opomniti moram, da turški medžidi ali mošeje po deželi so se mi večí del zdeli tako zapušeni, kakor pri nas lanéne jame; samo v lepih moliših v velikih mestih sem vidil nekatere turke čepeti. Zapušene so pa tudi naj večkrat te mošeje tako, kakor pri nas zidovi razderte hiše brez strehe. — Nekteri menijo, da je bil tukaj (v Nebi Samuílu) nekdanji Ramatájim Zofim, drugi pa stavijo na to mesto Mizpah, kjer so se Judje večkrat zbirali v vojsko zoper Benjaminovce ali pa zoper Filiščane, in kjer je bil izvoljen tudi Savel kralj. Po vsaki ceni je Nebi-Samuíl eden naj lepših krajev v Palestini s prelepim razgledom na mnoge strani. Od tod so bili križarji v prvo zagledali Jeruzalem. Proti večeru smo mem sodniških in kraljevih grobov domú jezdili.

XXII.

(Pot v Jeriho in k Jordanu. Šejha in beduinska straža. Popotnina. Evropejski, — arabski obed. Studenec aposteljnov; Samarijan; beduinska zemlja; njih lastnosti. Vadi-Kelt, Ahan, potok Karit. Ježa čez potok, — enega voda nese. Elizejšek. Jeriho. Jerihunska, preročka dolina. Karantanija. Zlato tele, in kaznovani „liberalci.“ Pušavnik. Naša in beduinska večerja. „Beseda“ beduinska; beduini ob Donavi. Pri Jordanu; njegove lastnosti, ték itd. — Ondotna nevarnost. Neprijetnosti. Pri mertvem morji. Kakošno je to morje? Kaj je okrog? Soda. Zgodovinsko iz sv. pisma in svetnih pisateljjev. Nagli in strašni pogin nečistih mest. Zoper ugovore. Posebne lastnosti te vode v primeri z drugimi. Kako se v njem plava? Titovi sužnji. — Vernitev. — Obed. — Gad in Šejh. — Mar-Saba.)

Tretjega mal. serpana smo se bili odmenili skoz beduinsko deželo v Jeriho in k Jordanu. Da se ta pot

varno opravi, je treba z beduinskimi poglavarji ali šejhi narediti pogodbo ter jim nekatere napoleone plačati. Eden ali več šejhov s svojimi oboroženimi ljudmi potem popotno kardelo spremlja, in popotva se varno in brez skerbí. Vse to nam je bilo vodstvo avstrijskega hospica oskerbelo, in dosti zgodaj zjutraj sta že čakala dva šejha, ki sta nas potem spremljala.

Ker nam je bilo pa par noči pod milim nebom prebiti, in ker po unih krajih ni vasi, kerčem itd., kakor pri nas, je bilo treba vse seboj vzeti: jed, pijačo in celo kuhinjo s kuharjem vred, mizo, klopi, postelje itd. s šotorji vred. Ob kratkem, dragoman o tacihi prilikah ima zelo toliko še družega osebstva seboj, kolikor je popotnikov, in z njimi vred vso pripravo. Pa bo kdo rekel: Kako se bo toliko ljudi preživilo v samoti? Res je čudno. Skerbí se pa večí del za evropejske popotnike, da dostojno jedó in pijejo; arabsko osebstvo med obedom gospodov popotnikov duhan puha ali pa sicer sem ter tje čepé in gledajo na ostanke popotnikov, tako njegovo velemoštvu beduinski šejh, kakor druga deržina nižjega reda. Ti ljudje jedó tako malo, da se vidi, da jim je jed res le stranska reč. Koliko boljši bi bili evropejci, koliko prehudih pregréh bi se ognili, ako bi imeli treznost jutrodeželcev!

Ni bilo prav dolgo in prišli smo k „studencu aposteljnov“ v neki dolinici. V ta kraj izročilo stavi lepo delo dobrega Samarjana (Luk. 10, 30. 37), in tukaj se začne beduinska zemlja. Kmali je bilo torej pri nas beduinsko kardelce dveh šejhov, ki sta nas spremljala že od Jeruzalema. Tenki, bosí, černkasti ljudje s haljami nekako do kolén in z dolgimi pušami so se k nam pridružili kakor nekaka častna straža in so šli z nami. Čudno mi je bilo pri sercu, ko sem se zmisli, da ravno ti ali taki ljudje bi utegnili o drugi priliki človeka popasti, oropati, in nemara umoriti, ako bi z lepo svojega namena ne dosegli. Beduini namreč pravijo, zemlja je naša in kdor vanjo pride, mora plačati. Torej jih nič vest ne peče, ako človeka oropajo, dasiravno bi marsikteri šejh rají življenje dal, kakor pa vino pil

ali svinjino jedel. Silo lepi hribčki beduinske dežele so pusti in veči del skalovje; bolj po dolinah in nižjih krajih dobivajo njih velike čede potrebnega živeža. Tu pa tam nam je stari šejh velike čede kazal in se pobahal, da je vse to njegovo.

Popotovanje ta dan je bilo ne le po strahotnih krajih, ampak tudi samo nekako strahotno, ker deževalo in germelo je, da je bilo joj. Konjem je nekterikrat tako dež v oči neslo, da so se kar poprék ustavili in smo mógli stati, dokler ni nekoliko pojenjalo. Od otročjih lét nisem bil več tako do kože premočen, kakor tisti dan, posebno ker sem bil plajš in dežnik v Jeruzalemu pustil. K sreči dež v unih krajih ravno tako naglo odide, kakor naglo pride, — in do večera sem bil zopet suh. Gredé po visoki planjavi smo prijezdili do strahovite grape Vadi-Kelt, ki je ob levi ondotne poti na višavi, s ktere se kmali potlej vidi v dolino ob Jordanu. Grozovitno je robovje v globini in na drugi strani, da kaj tacega nisem kmali vidil. Nekteri menijo, da to je dolina Hakor (Akor), kjer so Izraelci kamnjali lakomnega Hakana (Ahana), ker se je bil s prekletstvom oskrnil. (Joz. 7.) Ta dolina s stermim hribom ob severni strani je služila tudi za mejo Judovega kraljestva. (Joz. 15, 7.) Terdijo tudi nekteri, da to je studenec Karit, kamor se je bil prerok Elija umaknil. (1. Kralj. 17, 3. 5.); vendar pa drugi stavijo Karit unkraj Jordana, kar je bolj verjetno. Ker je čez dan večkrat deževalo, je bil potok močno narasel. Od ondot navzdol gredé v jordansko dolino smo se v dolini zakernili na levo, da smo prišli k Elizejevemu studencu, in treba je bilo imenovani potok prebresti. Konji so zmagovali dereče valove, pešce so Beduini čez potok nosili, se vé da za spodoben bakšiš. Nekteri bolj prederzni pa so sami bredli, in nekega krajača je potok že dalje nesel, — komaj se je bil še rešil, ker voda je silovito derla.

Eden posebno znamenitih krajev za popotnike je Elizejev studenec, po arab. Ajn-es-Sultán, sultanov studenec. Ondi postavijo popotniki šotore in prenočujejo.

Prišli smo bili v ta kraj še pri dnevu in našli smo šotore že postavljene; tudi se je že kosilo za nas kuhalo. Naši velbludarji so bili namreč z robo že naprej šli. Elizejev studenec, Slovenec bi rekel Elizejšek, *) je precej velik potok, ki se zbira v dosti velikem tonvu (r. tonfu) ali jerinu, po katerem vesele ribice plavajo, pa tudi arabski mukeri s svojimi konji in osli škroftajo, kadar pridejo s tujci v ta kraj. Imenuje se Elizejšek zato, ker ga imajo za tisti studenec, kterega slabo vodo je bil prerok Elizej dobro in zdravo storil, ko je bil soli vanjo vergel. (4 Kralj. 2, 19. id.).

Prašal bo zdaj kdo, zakaj pa niste raji šli v Jeriho, da ste pri Elizejšeku v šotorih prenočevali? Toda, predragi! mesto Jeriho je tako zginilo, da se še prav ne vé, kje je stalo. Najberže pa je bilo to mesto ravno tukaj ob Elizejevem studencu, kar dokazujejo zgodovinski zaznamki, grobi, podertine itd. na tem kraju, pa tudi sam veliki potok, ker mesta so gotovo ob vodah zidali.

Jerihunska dolina v tem kraju je lepo z drevjem in zelenjem zarašena, po katerem prepevajo slavci in drugi tički, in dasiravno je trava le bolj redka, je vendar ravan po mnogih krajih tako lepo ocvetličena, da je viditi od deleč kakor prelep velik pisan pert.

Proti večeru nad jerihunsko dolino je tisto imenitno gorovje Karantanija (Džebel Kerontul), kjer je bil Kristus v poslednje skušan in se je potlej postil 40 dni in 40 noči. S prijetnega Berda nad Jeriho ravno in pod še višjo Karantanijo smo vidili lepo preroško dolino, koder je hodil Elizej, in kjer so bili razuzdani dečki od medvedov stergani, ki v svetem možu niso zaničevali le samo starčka, ampak tudi preroka pravega Boga. V Betelu smo bili še le pozneje, popotvaje iz Jeruzalema proti Nazaretu, ker sem pa uno dogodbo omenil, naj opomnim še to, da Betel kakor glavno moliše zlatega teleta je bil tudi gnjezdo brezbožnosti, pravega „liberalstva“ ti-

*) Studenci imajo namreč v slovenščini končnico — šek, n. pr. Dolšek (studenec v dolu), Konjšek (hipokrene), Moravšek itd.

stega časa, in torej ni čudo, da je Bog na žuganje pre-rokovo poslal toliko strahovanje zoper neukroteno raz-uzdanstvo. —

Proti jutru čez Jordan se vidijo od tod moabski in edomski hribi, proti jugu pa tudi že mertvo morje. Na Karantani sami nismo bili, ker gora je res prav visoka in sterma ter tudi še precej široka dolina vmés. Pod omenjenim berdom smo bili naleteli na nekega pušav-nika, ki nas je za bakšiš prosil, in bil je res nekako posebno bled in izsušen. Zdi se mi pa, da je bil neke ločine in ne naše vere.

Ogledali smo tedaj nekteri izmed tovaršije z višave, kar se je dalo viditi, potem smo se vernili k šotorom, kjer nas je čakala pojedina, ki je bila obed in večerja ob enem. Prav dobro je dišalo k jedi jeruzalemsko vino, ki se ne spomnim, če smo ga kaj dosti mešali z Elize-jevo studenčnico, ali kako je že bilo? Pa tudi Beduini, naši stražniki, so želeli imeti enkrat prav dober večer zraven nas. Kupiti smo jim mógli namreč par ovnov, ktera so zaklali, po svoji šegi spekli in zadovoljno po-spravili. Za to našo priljudnost pa niso le samo vso ljubo noč krog šotorjev na straži bili, temveč so nam zvečer še tudi napravili „besedo,“ neko burko ali ko-medijo, ki je bila čisto dostojna „beduinske“ olike in ubrisanosti. Arabci vsako enako veselico imenujejo „fantazijo.“ Vstopili so se v versto in pred-nje eden šej-hov, kateri je vodil njih kretanja, gerčanja, smerčanja in kruljenja, da je človeku kosti lomilo. Posnemali so blezo velbluda (kamelu), ki se ulega in vstaja, ko je obložen, in ne vé, kaj še vse; — samo to sem vidil in slišal, da spregovoril ni nobeden, tudi čedno stopil ne, ampak njih glasi so bili čisto natorni in tudi še podnatorni. Kake tri prizore ali akte je bil proizvedil inteligentni gospod šejh. Škoda, da ni bilo pričujočih okulturanih „opičarjev!“ Precej bi bili svoj sistem prevergli in rekli, da njih japica je doma na beduinskih berdih in kamela je njih majka . . . Se vé, ko nas je šejh interpeliral, kako da je svojo nalogo izpeljal, da je dobil občno po-hvalo, kako „prestrašno“ in „grozno“ krasno je to.

Taka tedaj je bila veselica v čitalnici beduinski. Ko je bilo že vsega dosti, smo se Bogu priporočevali in k pokoju spravljali že precej pozno v noč. Naš Zveličar svoje dni na bližnji Karantanii je imel pač vse druge misli in osnove, kakor Beduini komedijanti ob mertvem morji, ali pa tudi kakor „liberalni“ in „framasonski“ beduini ob Donavi in drugod. Tudi za nas popotnike bi bilo bolj zaslužljivo, ko bi bili nekoliko manj Beduine občudovali, in nekoliko bolj v Karantanijo zamaknili se.

Naslednji dan, 4. mal. travna, zjutraj nekako med 6. in 7. uro se odpravimo na nadaljno pot proti Jordanu. Jahali smo veči del prav naglo in dostikrat še dirjali po planjavi, ki je bila to toliko manj obrašena in rodovitna, kolikor bolj smo se Jordanu bližali. Ob 10 smo bili pri ti tako sloveči reki, v kateri je bil naš Zveličar keršen, in kjer se je toliko družih dalo kerstiti v znamenje pokore in spreobrnjenja. Naleteli smo ondi že šotor francoskih romarjev, s katerimi smo potlej skupaj popotvali nazaj proti Mar-Sabu.

Jordan, ali reka, izvira na Antilibanu iz več virov, ki so nekteri že v začetku čedni potoki in se kmali zbirajo v eno samo reko; — teče nadalje skoz jezeri Merom in Genezaret in se izlija v mertvo morje. Kacih 30 ur znaša dolžina njegovega toka. V spodnjem koncu je 60 do 100 čevljev širok in 3 do 12 čevljev globok. Voda je mlačna in že pri virih bolj kalna, pa vendar prijetna, — sicer pa tako dereča, da se ne dá v nji na nogah stati, tudi tam ne, kjer bi se sicer zavoljo globočine zamogla bresti. Robinson piše, da so dobri plavci skušali plavati, pa voda jih je dalje vlekla in le prijemaje se za veje obrežnega verbovja so zopet iz vode izkocabali. Breg je močno obrašen z verbovjem, tamariskami, akacijami in nekakim germičevjem, ki rodi tako imenovani „sodonski sad,“ ako se ne motim; saj vidil (tudi nekaj seboj vzal) sem nekako černo, neprijetno, truhljeno stročje ali luskovje, ki je zunaj černo, znotraj žalostno-bledo. Po germovji se radi potikajo roparski zanikarneži, torej je pametno od tovaršije se

ne ločiti. Neka uboga romarica, ki je z mulo bila za jezdici, in nekoliko zadej ostala, je bila neki napadena, pa z vpitjem, mislim, se je bila otela. Sploh nikakor ne kaže ženskam v tako nevarne kraje hoditi, — dunajska družba jih tudi ne sprejema, ker z njimi je velika sitnost na poti. Pride pa veči del kaj evropejk v Jeruzalem, ktere v Egiptu služijo; večkrat tudi same na svojo roko čez morje romajo. Pa marsiktere niso zadovoljne, da bi samo Jeruzalem in bližnje svete kraje vidile, temuč vsiljujejo se povsod, kamor vidijo moške popotvati.

Bili smo mi pri Jordanu nekoliko višej, kakor se v mertvo morje izteka. Ni dvoma, da ondi nekje so svoje dni Izraelci po čudežu s suho nogo strugo Jordanovo prestopili, in tudi sv. Janez Kerstnik je nekje v teh krajih kerševal. Vender se pa čez toliko sto lét natanko zlasti tudi zato ne more določiti, ker je dereči Jordan svojo strugo spremenjeval.

Francoski duhovni so mi že prejšnji dan pri Elizejevem studencu pravili, da bodo pri Jordanu v šotorjih maševali, in dovolili so mi, da smem tudi jaz sv. mašo opraviti v njih šotorji. To me je prav veselilo in sem torej teš ostal in se med mašami francoskih duhovnov sam pripravljaj na sv. daritev v tem imenitnem kraju. Kar neprevidoma pa naš dragoman napové, da moramo iti dalje, ker sicer bi zvečer prepozno prišli v Marsabo, kjer smo imeli prenočiti. Tako je bilo meni vse skazeno, da nisem ne sv. maše opravil in ne Jordana tako opazoval, kakor sem želel. Močno sem bil nejevoljen, pa nič ni pomagalo. Francozi si na tako imenitnih krajih privošijo več časa, naši burovži pa so tudi s Taborja pozneje tako hiteli, kakor da bi bilo za njimi gorelo, ne pomislivši, da najberže nobeden izmed nas ne bo več teh tako svetih in imenitnih krajev vidil. Jezdili smo tedaj ob Jordanu doli po prazni planjavi proti mertvememu morju, h kateremu smo dospeli v nekterih urah. Sem ter tje je sicer kaj malo zelenja, pa vse je revno, cele milje deleč pa tudi še trave ni. Breg Jor-

danov je močno spodkopavan in kar usaja se zemlja vanj sem ter tje.

Močno sem bil ginjen, ko smo prišli do slovitega mertvega morja, o katerem se tolikrat sliši in govori in ktereга strašni začetek človeku kliče na ves glas: Otrok Adamov, vari se nečistosti! Prišli smo k njemu prav pri gornjem koncu na večerni strani; — Jordan teče vanj na jutrovi strani. Kakošno tedaj je to morje? Zdelo se mi je nekako pepelnato-zelene barve, žalostno, pa vender ne celo tako, kakor sem si poprej mislil. Šumelo in plivkalo je in čutiti je, da je včasih močno nepokojno, ker ob bregu je dosti lesá, mrtvih kobilic in vsaktere plaže, katero iz sebe meče. Pisavci nekteri sicer pišejo, da je čisto mirno in tiho, pa tega nisem našel — saj zdaj ne; morebiti je veči del leno in da ga le včasih veter goni. Pomočil sem vanj roko, in bila je vsa nekako mastno- in slano-pusta; tudi sem ga pokusil, in bilo je prav slano in neprijetno. Ob morji je še deleč tje po ravnini vse slano; kadar solnce sije, se sol kakor prav majhne rosne kapljice sveti po sipi in pesku. Iz peska tu pa tam sili neko germičevje, ki ga „eláf“ imenujejo in zavoljo njegove slane lastnosti iz njega sodo delajo. Sploh je vse slano, kar in kolikor tam iz zemlje poganja in služi za imenovano tvarino. Proti večeru je germičevje še precej gosto, in eden plemenitašev, ko smo odhajaje skozi jezdili, je še nekaj oponašal rekši, sej vender ni tako, kakor se piše. Pa kar je, to je: prav dosti žalostno, — posebno tudi, ako se ogleduje ožgano in spečeno černo kamenje, ki ga je vse polno še tudi deleč naprej, in smo ga tudi v spomin seboj jemali. Sploh je vsa zemlja z bližnjimi hribci vred nekako žeplena in vulkanska, kakor, bi djal, veliko staro staro pogoriše. Res je moglo kedaj tam strašno biti.

Maševanje Božje nad nečistimi mesti je popisal Mozes (I. 18. 19); omenjajo ga pa tudi posvetni neverski pisavci, kakor Strabon, Solin, Plinij, Tacit. Tudi lastnosti mertvega morja oni skorej čisto tako popisujejo, kakor naj novejši učeni ogledovavci. Tacit omenja celo „ognja z neba, kateri je nekđaj obljudne mesta razdjal.“

Bile so pa razdijane mesta, kakor Mozes piše: Sodoma, Gomora, Adama in Seboim. Kako naglo in strašno je bilo to pokončanje, priča sv. pismo. Abraham se je namreč zjutraj podal na mesto, kjer je poprejšnji dan pred Gospodom prosil, da naj prebivavcem prizanese, je gledal proti Sodomi in Gomori in po vsih tistih krajih; pa že ni vidil družega kakor žareč pepel in dim, ki se je kakor iz peči kviško valil. (1. Moz. 19, 27. 28.) Vsa okrajina z mesti se je bila pogreznila in stopilo je na mesto jezero, ki ga sv. pismo imenuje „slano“ ali „mertvo morje.“ Posvetnjakom, ki bi morebiti radi tudi to dogodbo zgolj natorno tolmačili, odgovarja dr. Schuster, da Bog skorej zmiraj čeznatorno z natornim strinja, ter se je lahko poslužil natorno slane in asfaltne lastnije tega kraja, da je doveršil strašno maševanje, ki ga je bil že prej napovedal. Tudi Francoz Izambert pravi, da se razodenje o „ognju z neba“ dá dobro striniti z učenostjo. *)

To morje je s svojo poveršino 1.235 čevljev globokeje kakor srednje morje in je 18 ur dolgo, pa 4 do 6 ur široko. V globokem kotlu je stisnjeno in ga obdajajo veči del sterme pečine. V 100 delih njegove vode je do 75 delov solnatih tvarin stopljenih, torej se sol ne stopi več, ako se v to vodo verže. Tudi zrak je s tacimi rečmi napojen. Ako Jordan kaj rib v to morje prinese, pomerjejo neki v eni minuti. Izambert pravi, da slani deli, ki so v družih morjih v primeri 4 pri 100, so v mertvem morji $26\frac{1}{4}$ pri 100, in njegova specifična teža premaga za petino težo vode v oceanu. Tudi pravi, da v mertvem morji se ne more utoniti. Vé se, da Tit je bil dal uklenjenih sužnjeve v to morje vreči in so po verhu plavali. Pri nas popotnikih je bilo premalo časa, da bi se bilo to poskušalo; omenjeni pisavec pa še bolj obširno pripoveduje, kako težko je kopavcu potopiti se, kako pekoča je voda za oči in nosnice, kako

*) Naj o tej priliki omenim, da tudi opičarje „novega liberalizma“ so učeni Angleži v naj poslednjem času čisto pobili, razkazavši veliko bedarijo tako imenovanega „darvinstva.“ Gl. Volksfreund 31. pros. 1868.

s trdom se plava, ker gosta voda truplo le kviško dviguje, kako se vsa koža kopavca s slano luskino pokrije, in da se zavoljo vlačne, kergaste in smolnate lastnosti te vode človek ne more prej posušiti, dokler se v drugi vodi ne umije, kar je lahko verjeti.

Od mertvega morja smo se obernili zopet proti Jeruzalemu nazaj in smo jezdili dolgo časa zmiraj nakviško s hribca v hribec, tako da smo prišli že res visoko, potem pa spet navdol. Bilo nas je pa skupaj velika tovaršija, zlasti tudi obilno plemstva: Knez Taxis, dva Windischgrätz-a, grofa Forgách in Thun, in še nekaj drugih. Precej visoko na golem hribcu smo se v naj hujšem solncu nekako ob dveh ali tréh popoldne v krogu na tla spravili, kakor kosci na polji, in naš dragoman nas je v pušavi pridno pogostoval s kruhom, kuhanimi jajci, s pomorančami, smokvami, merzlo mesnino, z vinom in vodo iz mehov.

Opomniti moram tukaj posebnega lova, ki se je bil naključil. Eden gr. Vindišgrecev gre malo višej po hribcu in prizdigne nekoliko veči kamen ter se mu zdi, da je nekaj spodej; pride nazaj, praša vodja Hörmana, če so tod tudi kače, ker zdi se mu, da je eno vidil. Berž gremo gledat, in res, bil je prav velik rujav gad pod skalo. Beduinski šejh se mu močno čudi in bojazljivo vanj reži, drugi ga pa kar za vrat zgrabi in že je bila steklenica pripravljena, v katero so ga zmašili in vodja Hörman ga je seboj vzel v Jeruzalem.

Po dolgem in težavnem popotvanji smo prišli proti večeru v Mar-Sabo, imeniten samostan razkolniških grekov, zraven kterege so nas že čakali naši šotorji, postavljeni nekoliko na višavi. Bilo je še toliko časa, da smo šli stari samostan ogledat.

XXII.

Sklep tega odstavka.

(Znamenitosti v samostanu sv. Saba. Greški menihi. Kapela, cerkev, grob ss. Saba, Jan. Damaščana, Cirila. Zgodovinsko. Ojstrost redova, Pitomi tički. Palma sv. Saba. Slovesnost v dolini Cedron in Josafat o vernitvi z Nebi-l-Musa. Šejha prideta po bakšiš in pogovori z njima. Šejhovska „kultura.“ — Oddih pa neoddihi. Maša in ogled v napravi sionskih hčer ali na svetišču „Ekce-Homo.“ — Snaga po jutrovskih cerkvah. — Popis kapelice. Vse rudeče — vse kronano. — Razširjanje tega reda — tudi do Slovenov. Želé vánj tudi Slovenk. Pravila tega reda. Debeli vraži pri svetnih ljudéh zastran samostanov. Vstanova, dnevni red, razne opravila in lastnosti. Kako rodovitno je njih djanje in sploh katoliških samostanov.)

Posebno mikavno mi je bilo viditi enkrat samostan nezedinjenih grekov in njih menihe, k čemur je bila priložnost ravno pri glasovitem sv. Sabu. Samostan je prava terdnjava, kakor grad, v beduinski zemlji, kako poltretjo uro proti jutru od Betlehema. Beduinski šejh, naš spremljevalec, se je delal ondi nekako domač in je z veliko serčnostjo butal na samostanske vrata, bi djal, kakor taki, ki ima kaj govoriti. Odprè se in zlezemo na dvoriše skoz nizke pa silo močne in debele vrata. Eden menihov nas je peljal potem nakviško po več stopnicah v svetišča in stanovanja prvega in drugega nadstropja. Vidili smo sem ter tje več menihov; rekli so, da je kacih petnajst vsih skupaj, in oblečeni so se mi zdeli malo drugač kakor sicer duhovni nezedinjenih grekov — samo bolj v tesnih haljah in z nekakimi kapami na glavi namesto okroglih klobučkov. Bili so še dosti prijazni, posebno tisti, ki nam je znamenitosti skazoval. Skušal sem, če kateri umejo slovensko, in res so jo nekteri „gavarili pa ruski,“ — sicer vlada greščina. Vidili smo kapelo sv. Saba, v kateri ima biti grob tega svetnika, pa je le prazen grob ali podoba groba, kar mi je spremljevalec na mojo interpelacijo naravnost povedal. Glavna cerkev sv. Sofije je zidana v podobo greškega križa, ki je polna greških slikarij, srebrnih svetilk in razpreženih motozov z nabranimi štrucovimi jajci kakor kinčarije. Tacih skorej otročjih štrucovih lepotičij smo vidili tudi v armenski cerkvi v

Jeruzalemu in drugod. Samostan je naslonjen na rob in v pečino so vsekane stanovanja menihov. Kažejo se ondi votline pušavnikov, sv. Janeza Damaščana, sv. Cirila in sv. Saba, redovega začetnika, ki je 60 lét tukaj molil in premišljeval. Kaže se tudi grob sv. Saba, ki pa je prazen kakor uni sv. Damaščana; to je spremeljavec pravil. Se vé, da samostan je bil v začetku katoliških pravovercev, kakor so bili tudi omenjeni svetniki katoličani. Nisem preiskoval v zgodovinah, kedaj se je ta samostan iznejeveril materi cerkvi ali kako je prišel nezedinjencem v oblast. Sv. Saba *) je bil doma iz Kapadocije, kakor tudi drugi sv. Saba mučenec, pa davno pred tim. Po Isambertu je bil Saba ali Sava pušavnik, rojen okoli l. 439 in ta samostan je vstanovil l. 453. Red je bil silo ojster, in sprejel je bil Saba vanj več kot 1000 menihov. Slovel je z gorečnostjo v zatiranji monofizitiškega krivoverstva in umerl je l. 532. Tudi sedanji razkolniški menihi živé neki ojstró, kakor je uni pravil, ki nas je vodil in nam je kazal v obednici nekako sočivje in zelenjavo, kar vživajo. Sicer pravi Isambert, da samostan Mar-Saba ima dandanašnji slovez, da je izmed naj bogatejših v sv. deželi, pa da radodarnost do Beduinov ga bolj brani zoper te nevarne sosede kakor pa njegovi grebenasti (visoki) zidovi. Večkrat je bil samostan že oropan in menihi pomorjeni; celi sklad čepín pokončanih menihov zraven cerkve spričuje, kaj so Kozrahove derhali v 6. stoletji počele z njimi, pa tudi blezo druge krati še pozneje.

Opomnim naj še nekterih posebnost. Pervo, ko smo prišli čez stopnice na precej dolg mostovž, je bilo to, da nas je menih vse spravil na en konec, on pa se je nekoliko od nas vstopil in začel neke zerna ali kaj metati nakviško. Pri tisti priči je bilo vse černo černih pitomih tičkov nad njim, ki so kar v zraku čivkaje sem ter tje švigaje podajano kermo lovili. Ta mala komedica

*) Serbljani, ki ga posebno časté, ga imenujejo Sava; „β“ se v novogreškem izgovarja skor tako mehko kakor naš „v“, in od tod je zanesljivo tudi serbska izreka.

greškega tičopnarja nam je skorej otročje veselje delala. Tudi nam je kazal staro palmo ob zidu, ki jo je neki še sv. Saba zasadil in je rekel, da dateljni te palme rastejo brez pešk, vendar pa nisem z očmi videl, če je res ali ne. — Bilo je že močno temačno in marsikaj bi bil rad bolj natanko ogledal in izprašal, pa je bilo malo časa in hiteli smo na kosilo (še le zvečer) v svoje šotore. Ta noč je bila silno viharna in marsiktere burke nam je napravila, kar bi gospod Stanko vedil bolje povedati. Bog daj, da bi se Mar-Sabov samostan kmali zopet v katoliškega spremenil, potlej bi bilo vse priserčniši v njem, pa namesto černih tičkov bi ne mara gledali pitomiti sosede rujave Beduine z rodovitno katoliško oliko.

Drugo jutro nas je prav veliko kerdelo iz mnogih narodov (celo Madjarov vmes) in raznih stanov popotvalo proti Jeruzalemu. Ko proti desetém dopoldne jahamo skoz milo dolino Cedron in Josafat, kar ne previdoma od deleč zagledamo, da je ob Oljski gori, Getsemanu in deleč doli naprej dolina vsa polna ljudi; mozlemstvo v naj lepši svoji obleki, radovedni evropejci, silo vojaštva z glasbo, bobni in vsakterim šumom je bilo nastavljeno ob mestnih vratih in zidovih in doli po vsih prostorih. Pa ne, da bi bili prišli nas v mesto sprenit? O kaj še? Mar je turčinu za keršanske tuje romarje! Naproti pa so prišli z vso častjo svojim lastnim romarjem, ki so se ravno domú povračali z nekacega od njih češenega kraja, z Nebi-l-Musa (z gore preroka Mozesa). Enekrati smo vidili, s koliko slovesnostjo turška vlada svoje romarje tudi iz mesta spremlja, kadar grejo skupno v Meko ali na kako drugo svojo božjo pot.

Znano je, da Arabu ni nikoli dosti, ako mu plačuješ, ali pa daril začneš dajati. Tudi beduinska šejha sta jo bila kaka dva dni pozneje primahala v avstrijansko gostišo po bakšiš. Predsednika in družih naših ljudi ni bilo ravno domá; tedaj mene pokliče gospod vodja Hörman, češ, naj se rešim. Pričnem pa s poglavarjem taki-le pogovor:

Jaz. Ko bi jaz čez deset let prišel v tvojo deželo, ali bi me ti poznal?

Šejh. Prav dobro!

Jaz. Ako bi me v tvoji deželi tolovaji napadli, ali bi me ti branil?

Šejh. Ako ti sto Beduinov ubiješ, pa v moje stanovanje pribežiš, se ti nič ne bo zgodilo.

Res so neki v tej reči zvesti; — to jim blezo njih vera tako veleva, da je tujic varen, kadar je v ktereга stanovanji. Ako bi pa Beduin vedil, da bodo tujca zunaj drugi oropali, ko čez njegov prag stopi, ne vem, ali bi ga še vest pekla, ali ne. — Mlajši šejh mi je ponujal konja za bakšiš; — pa naj berže bi se opeknel, ako bi ga vzel: kdo vé, koliki bakšiš bi mu mogel nasproti dati, in kolikrat bi po-nj hodil? — Je pa na gorah proti Jordanu deset šejhov, ki se bratje imenujejo, in kacih 500 vojnih móž, ako mi je prav povedal. Vidili smo na popotvanji k Jordanu njih šotore in čede in rad se je pohvalil stavec: „To je vse moje.“ Djal je šejh, da ima 50 kamél, veliko konj in 200 ovc. Očital sem mu: „Ti si tako bogat, pa hočeš zmiraj bakšiš!“ — on pa se je smejal in ponudil mi konja, poprej svoj nož v darilo. — Ko smo tako čenčali, kar pogleda stari mlajšega: češ, čas je! in precej v sobi sname svoje švedraste čevlje, pogerne tla in opravi svojo molitev. Potem pa mlajši ravno tako. Opomnim naj še to, da Beduini v svoji lastni noši, veliki tenki ljudje nekako ciganske podobe, bosí, s haljami ogernjeni, s silo dolgimi puškami ob ramah, so viditi dosti postaven in berhek ljud. Šejha pa sta bila po zunanjem sprejela že nekoliko „evropejske kulture“; zakaj stareji je imel škornje s silo širokimi stopami, v kterih je kakor nekreten kočijaž šlampedral; mlajši pa je bil v nekaki angleški suknji z veliki svetlimi gumbi kakor kak zastaran lakaj, — ter oba, bi skorej djal, kakor kome-dijanta.

Petega mal. travna popoldan je bil oddih. Pisal sem nektere pisma v Ljubljano, med temi tudi dopis za Danico, kakor tudi že poprej iz Tersta, z otoka Kerv-a

in iz Aleksandrije. — 6. mal. serp. sem maševal v kapeli sionskih hčer, dobil 8 kamničev od oboka „Lithostrotos-a“ odlušeni, kupil več podob in dal majhno darilo za napravo. Sionske hčere kej lično prilepljajo na čedne podobice mnogoterih cvetlic z Getsemana in družih svetih krajev, ki jih popotnikom prodajajo in si s tem kaj prislužijo za svojo močno potrebno napravo. Malo začasno svetišče je podolgast štirogelnik, z obokom v dvoje ločen; vse stene so pa ogernjene z rudečimi pregrinjali, tla prestlane s pisanimi plahtami in pletenicami iz tersja. Sploh se na Jutrovem po boljših cerkvah kaj skerbno na to gleda, da so tla lepe in tudi pregernjene, če je moč, menda tudi zato, ker ljudje veči del na tleh sedé. Klopí nima nobena cerkev, k večemu so sem ter tje navadni stoli. Pa tudi ljudje ne pljujejo in ne čofajo po cerkvenih tléh, kakor pri nas. V velikem altarji je podoba „Ekce-Homo, spodej v votlini gorite dve lučici in na vsaki strani je angel z rudečo obleko, v kotih ob stranéh pa zopet dva bela angela. Ob stranéh altarja ste dve lepi klečali za tuje gospode. Ob stranéh sta še dva majhna altarčka: Marije Device in sv. Jožefa, pred njima pa prelepi svetinji v monštranski podobi z drazimi kameni. Nad velikim altarjem je razgernjeno nebo ali baldakinček, kar se prav lepo podaja. Vse posode in naprave, kakor kelihi, so s krono ovenčane in vse, kar se more, je rudeče, zakaj na tem mestu je nekđaj stal Zveličar v škerlatastem plajšu in s ternjevo krono na glavi. V samostanu je zdaj 15 redovnic; naj rajši jemljejo Francoznje; hiše imajo tudi v št. Ivanu v pušavi, v Kalcedonu, v Carigradu; v Jašu (Jassy) jo zdaj delajo, od koder se bode njih delavnost gotovo stezala tudi na olikovanje slovenskega naroda, in torej bi bilo dobro, da bi v ta red pristopale tudi hčere iz slovenskih narodov! Ktere imajo premoženje, morajo nekaj seboj prinesiti, pa popotvanje v novicijat v Pariz, kjer se dve leti pripravljajo, same oskerbeti. Radi bi jemali tudi slovenskih (slovanskih) hčer zavoljo jezika. Lepo bi bilo tudi res, da bi ravno olikane slovenske hčere pomagale ozabrazovati slovenski narod na Tur-

škem. (Obširniši popis Ratisbonovih naprav gl. pod št. IX str. 47 in dalje.)

Izprosil sem si bil v sionskem samostanu bukvice o njih redu in sem iz njih nekoliko posnel, kar je gotovo mikavno in koristno ter naj tukaj nasledva.

Pravila Sionskih hčér v Jeruzalemu.

(Directoire des Religieuses della Congregations de Notre-Dame de Sion. Paris 1866. Théodore Ratisbonne. Posnetek.)

Bukve s 168 stranmi obsegajo tri dele, katerih prvi je posnetek vstanovnih pravil, drugi obravnava dnevni red, tretji razne opravila in lastnosti redovnih sester. Svet še zmiraj pogosto ima debelo vražo, da se po kloštrih lenoba pase, posebno tudi časniški liberalizem enake zmote in mnogotere laži in obrekovanja trosi v svet zoper samostane. Delavnost je v glavnih rečéh po vsih samostanih precej enaka; ne bo torej brez prida, ako z naslednjimi versticami občinstvo peljemo v samostan Sionskih sester, da vidijo ljudje, kaj in kako se po katoliških samostanih dela.

I. Pravilo tega reda zedinja delavno in premišljevavno življenje in gleda v eni in taisti duhovni deržini skazovati djanje Marte in Marije. Njegov namen je: posvečevanje redovnih udov, in posvečevanje bližnjega, posebno pa raztresenih otrok Izraelove hiše. V ta namen sestra redovnica daruje svoje molitve, svoje dela, svoje svete opravila, posveté se z nepretresljivo zvestostjo Jezusu in Marii. Nosijo v svojem sercu evangeljske besede: *Ite potius ad oves, quae perierunt domus Izrael* (pojdite rajši za zbeganimi ovčicami Izraelove hiše), in ponavljajo s ponižnostjo besede križanega Zveličarja: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt* (Oče, odpusti jim, ker ne vedó, kaj delajo).

Sionske hčere se posvečujejo, poprimše se evangeljskih svetov, z močno vero, s preziranjem posvetnih reči, z molitvijo in pogostim sv. Obhajilom, z neužaljivo podložnostjo do naslednika sv. Petra; njih razločljivo znamenje pa je ljubezen, tako da je vsa družba eno serce in ena duša. Po dveh letih v novinstvu (noviciatu) se

posvetijo Gospodu s priprosto obljubo uboštva, čistosti in pokoršine v tej družbi.

Med vsako mašo ponavljajo trikrat molitev Zveličarjevo: „Oče, odpusti jim, ker ne vedó, kaj delajo.“ Vsaki petek molijo križev pot; vsako saboto po sv. maši pojó „Magnificat“ v zahvalo za milosti, ki jih prejemajo na prošnjo Marije Device. Zapertija (klavzura) se ne zedinja z njih poklicem, morajo pa toliko bolj vestno gledati in čuti, da jih posvetni duh ne oskruni, in iz samostana po opravljenih hodijo le v družbi z eno ali več redovnic. Zunanjim pa v samostan ni dopušeno, razun v sili in posebnih potrebah. Ker so veči del za učenje odločene, niso zavezane k drugim zatajevanjem razun k takim, ki jih Cerkev sploh zapoveduje.

V zadevi z bližnjim mislijo sionske hčere na besede Zveličarjeve: „Pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate: Zanje sam sebe posvečujem, da se tudi oni v resnici posvečujejo.“ Sicer molijo vsak dan ure Marije Device, se vadijo v kreposti z notranjo molitvijo in premišljevanjem, s sv. mašo, pri kateri so vsak dan, z izpraševanjem vesti pred obedom in zvečer, z duhovnim branjem, spovedjo in sv. Obhajilom, z vsakoletnim osemdnevnim obnovljevanjem.

II. Dnevni red razlaga bolj natanko njih obljubo, njih podložnost v domačih zadevah, pobožne vaje, medsebojne zadeve, obleko, hišni arhiv in pravila zastran poslopja. — Redovnice vstajajo ob petih na glas angel. zvonjenja. Glasilo k vstajenju je: „Sursum corda!“ (Kviško serca): Odgovor: „Habemus ad Dominum.“ (Povzdignile smo jih k Gospodu.) Na to se moli angelovo češenje: serce se daruje Bogu, Njemu se dan posveti, vse se urno napravijo, tako da so o poli šestih vse gotove ter se podajo v kapelo, kjer imajo svoje dnevne molitve in premišljevanje in potem sv. mašo, ki je ob sedmih. Pri sv. maši redovnice z otroci ter gojenkami vred trikrat molijo ali pa pojejo besede: „Pater dimitte illis itd. Oče, odpusti jim, ker ne vedó, kaj delajo.“ Vse molitve namreč merijo na spreobrnjenje judov. (Res se naše dni bolj pogosto sliši, da se

judje spreobračajo. Ravno včeraj je prišel v avstrijski hospic Bernard Paskis, ki je iz judovstva pred tremi meseci prestopil k anglikanstvu, spoznal pa kmali, da je tu mnogo zmót in ker želi resnico čisto najti, torej želi katoličan biti.) Med obedom se večidel bere. Jedí se vživajo o spominu na pričujočnost Božjo, in device za kaj posebnega cenijo dobroto, da sedé kakor pri mizi Jezusa Kristusa, v hiši Device Sionske. Pred in po kosilu imajo kratko pobožnost v kapeli pred sv. Rešnjim Telesom. Potem imajo nekaj prostega časa, zopet kratko počesenje sv. Rešnjega Telesa ter zlasti za spreobrnjenje judov itd. molijo, nato gre vsaka k svojemu delu. Ob štirih molijo zopet skupaj večernice, dokončnice, litanije Marije D. in svojih patronov. Pred ali potlej je mala južina. Ob šestih dnevnic ali daljši vsakdanje molitve za naslednji dan, potlej počesenje sv. Rešnjega Telesa in drugo molitev (chapelet), ki ima vsak dan poseben namen: V nedeljo za papeža in vso sv. Cerkev, v ponedeljek za nadškofa ali škofa, v torek za duhovne tega reda in za vse duhovne redove, v sredo za ranjce redovnice in vse duše v vicah, v čertek za spreobrnjenje grešnikov, razkolnikov, krivo-vercev in nejevernikov, v petek za spreobrnjenje judov, v saboto za redovnice Marije D. Sionske in za njih deržine, pa tudi za razne naprave in za dobrotnike tega reda. Ob sedmih je večerja in nato obiskanje sv. Rešnjega Telesa, kakor opoldan. Ktere imajo med jedilom opraviti, jedó pozneje. Od poli osmih do poli devetih je oddih, potem večerna molitev, določijo se branja za naslednji dan. Sklene se z molitvijo:

„Bog dobrote, Oče usmiljenja! prosimo te po ne-omadežanem Marijнем Sercu, in po priprošnji patriarhov in svetih apostelnov, pošlji žarek usmiljenja nad ostanke Izraelove, da pride do spoznanja našega edinega zveličarja Jezusa Kristusa, in da se taisti vdeleží predragih milost odrešenja. Oče, odpusti jim, ker ne vedó, kaj delajo.“ — Med molitvijo ali petjem z bolj potihim glasom psalmov „Usmili se“ in „Iz globočine“ se podajo potem v svoje stanice in ne dolgo potem

k počitku. Razun tega imajo še več družih molitev in pobožnih váj. Ob četertkih imajo konferencije ali pogovore zastran potrebnih zadév svojega reda in opravíl. Postov nimajo družih razun ktere veleva Cerkev v tistem kraju, toliko bolj pa jim je priporočevano znotranje zatajevanje. Duhovno življenje sestram poživlja tudi dopisovanje z drugimi hišami tega reda in z drugimi osebamí. Posebne veleve in pomočki so jim dani za vse okolišine v življenji, da bi sebi samim in bližnjemu, kakor si bodi, nikoli ne bile v nobeno spotiko; tako n. pr. imajo primerne zapovedi in naredbe zastran razmér, pogovorov, dopisov s svojimi starši in svojci, z družimi ljudmi, pri obiskovanjih, pri otrocih, ki jih podučujejo itd. — Kadar ktera umerje, se zanjo veliko moli in v vsaki hiši tega reda se mašuje zanjo, pa tudi ob družih časih so ss. maše za umerle redovne ude, in verh tega je v vsaki hiši vsak mesec posebna sv. maša za ranjce. Popíše se v posebne bukve (ménologe) njih življenje in bere se drugim v zgled pri jedi po martirologii ali življenji mučencev.

Njih obleka je nekoliko podobna napravi usmiljenih sester, — bele in černe barve. Znamnja te družbe so: Križ iz ebnovega lesá s sreberno podobo Kristusovo na sreberni verižici okrog vratú; molek iz olivnega lesá s svetinjo, ki ima na eni strani napis: Družba Marije Devíce Sionske; na drugi: Na Sionu sem uterjena. (In Sion firmata sum.)

V hišne bukve ali arhiv se vestno zapisujejo ukazi vélike prednice, škofijske pisma, prestopi drugovernic v katoliško Cerkev, imenitniši dopisi od družih redovnih hiš, potrebne veleve posvetnih oblastnij itd.

III. V tretjem delu se obravnava splošnje in posebno gospodarstvo, vladanje gojilnice in sester nižjega reda ali laikinj (soeurs converses). — Da se vse redovne hiše v edinosti ohranijo, ima celi red v Parizu svojo materno hišo, s ktero so vse druge sklenjene, kakor veje z drevesom. Mati-hiša in posamezne hiše imajo svoje vradne osebe za vsako delo in opravilo in vsaka oseba

ima razun splošnih svoje posebne dolžnosti in dela. Tako n. pr. so: Prednica, pomočnici njeni, gospodarica, milošnjica, cerkovnica, knjigarica, perilnica, strežnica bolnih itd. Ravno tako imata gojilnica in noviciat (novištvo) svoje osebstvo. Vse to je kakor majhen svet v ločeni tesnini, in vender vsaka posamezna hiša po duhovno toliko dela za široki zunanji svet, da zunaj cele krajine toliko ne.

Naj povém le samo nekoliko tega, kar se od šolske vodnice tirja. Redovni vodnici, pravi vodilo, je naloženo, za vse to skerbeti, kar tiče pobožnost, čedno obnašo in pravno (čednostno) odrejo otrok . . . Vodnica naj bode dobroserčna, polna pohlevnosti in ljubezni v svojih zadevah z učenicami, naj varuje njih veljavo pred otroci . . . Po enkrat na mesec vodnica zbere učenice ter sprejme njih naznanila zastran obnaše in učenja rejenk . . . Rejenke naj imajo v vodnici pravo mater, ktere skerbljivost jih tudi v svet spremlja, kadar odgojiše zapusté . . . Vodnica se mora posebno razločiti z duhom nepristranosti . . . Ona bodi zlasti poterpežljiva, ker sad duhovne olike se dostikrat skazuje po poskušnji še le čez dolgo časa. Naj torej z neprejenljivo materno ljubeznijo zaliva sadice, ktere so ji nebesa zročile v varstvo, in naj ne pozabi, da je ni tako nehvaležne zemlje, da bi je ljubeznjiva delavnost ne storila rodovitne itd. Otroci se zraven navadnih nauk učijo tudi ročnih del, naj bolj pa keršanskega nauka. Delo se druží z molitvijo, petjem in spodbudnim branjem. Ležeče je na tem, da se okovarijo zoper nevarnosti, ki jih bodo po svetu zadevale . . . Vodnica in sestre torej vedno dajejo rejenkam izgled delavnega in rednega življenja. Kako rodovitno se s temi napravami po Jutrovem razširja olika, je očitno tudi od tod, ker jemljó se otroci v odrejo iz vsih vérstev, izmed turkov, judov, protestantov, razkolnikov, katoličanov, — naj več pa je o tem času v odreji katoliških sirot z Libana, kterih starše so bili fanatiški turki in Druzi leta 1860 neusmiljeno poklali. Učijo se sicer vse deklice keršanskega nauka in katoliškega življenja, nobeni starši pa niso siljeni, da mora otrok njih vero zapustiti; pridobljeno je vselej saj toliko, da drugoverci

spoznavajo blagernost, dobroto in lepoto katoliške vere; pa tudi veliko se jih radovoljno spreoberne, ko pridejo k samosvojnosti. — Enako delajo pa katoliški samostani povsod. Le lažnjivo-liberalna sovražljivost je n. pr. pred nekaj mesci podtikala poljskim redovnicam, kakor da bi se kaka sila delala judovski deklici Sari, ki je bila v samostan bežala pred terdobo svojega oskerbnika.

XXIII.

(Križev pot in znamenite okolišine na zadevnih mestih. Legenda o večnem judu. Kalvarija in njene čuda; mesta križev; razpoklina in dokaz, da je navadni potres ni mogel narediti; znamenite besede učenih in neki deist spreobrnjen. Božji grob.)

Preden popotvanje nadalje snujem, moram še ob kratkem reč poznarnjati, ki je vsakomu katoličanu pred vsim imenitna, namreč: pravi križev pot, koder je Kristus šel na morišče, na altar, ki je bil postavljen za vesoljni svet: na Kalvarijo. Veliki petek po kosilu smo šli molit križev pot po jeruzalemskih ulicah, koder pa ni tabel in postaj ali štacijonov, kakor pri nas po cerkvah, ali pa po tako imenovanih kalvarijah. Tu je treba iz glave vediti, kje je bil Kristus obsojen, kje je pod križem padel, kje je svojo žalostno Mater srečal itd. Noben napis, nobena podoba ti tega ne kaže. Le samo poslednje postaje so že v cerkvi Božjega groba, in tudi druga postaja je cerkvice, kakor bomo precej vidili.

Da me ložej razumeš, ljubi bravec, spremljaj me tako-le: Oljska gora je protijutru od mesta Jeruzalema; z Oljske gore greš skoz štefanske vrata v mesto proti večeru in čez majhno časa imaš proti jugu prostor nekdanjega tempeljna, zdaj Omerjev medžid, in ravno pri cesti ob levici staro kasarno na mestu, kjer je bila nekdanj Pilatova hiša.

I. V zidu so nekake sledi starih vrat, kjer je bil neki vhod v Pilatovo sodnjo hišo. Tukaj so bile svete stopnice (svete štenge), po katerih je Zveličar šel v Pi-

latovo hišo, ktere stopnice so pa zdaj v Rimu v neki cerkvi blizo Laterana, kamor jih je bil dal prepeljati Konštantin Véliki. Leta 1856 sem imel srečo tudi po teh pravih stopnicah, ki so pa z lesom oblečene, po kolenih na kviško iti s svojimi tovarši vred, ter sem na vsaki nekoliko molil. Ne vé m res, katero je imenitniši, ali v Rimu stopnice same, ali v Jeruzalemu same ulice in kamni, kterih je Sin Božji s svojimi nogami se dotikal in jih posvetil. Bilo je nas precej velika družba evropejcev, med drugimi dva sina kneza Vindišgreca; vsi smo na ulicah ginjeni poklekneli in obmolili prvo postajo ali štacijon.

II. Dvajset stopinj naprej na desni strani gredé v mesto deržé nizke železne vratica v latinsko cerkvico kervavega bičanja. Tukaj je druga postaja: „Kristus zadene težki križ na ramo.“ Pervi kristjani so bili blezo ravno na tem mestu kapelo zidali, ki je bila pa proti sedemnajstemu stoletju že poderta. Quaresmius pripoveduje, da poglavarjev sin je v Jeruzalemu bil l. 1618 ta sveti spominek dal popraviti in ga je spremenil v konjski hlév, toda po noči 19. prosenca 1619, v god presladkega imena Jezusa, so mu poginili vsi konji. Po tem čudu je bila kapela zapušena, in še le vojvod Maksimilijan Parski jo je bil l. 1818 po svojem romanji v Jeruzalem v novo dal povzdigniti, in je zdaj prav lepa, priserčna cerkvica.

III. Pilatov dvor, kakor je znati, se je deleč ob potu stegoval in je imel pod seboj mnogotere prostore. Gremo tedaj po ulicah naprej proti sredi mesta; med drugim gremo mem Ratisbonove naprave, že večkrat imenovane, ter mem tistega oboka, s kterega je bil Pilat ljudstvu Jezusa pokazal, rekoč: „Ecce Homo. — Glejte, človek!“ Še nekoliko dalje gredé pridemo pod avstrijansko romarnico, pod katero se cesta zavije proti jugo izhodu, in tukaj ob levici leži na tleh star steber pri zidu. Na tem mestu je tretja postaja, kjer je bil Gospod in Zveličar v prvo pod križem padel.

IV. Malo naprej ob levici so v stran proti temeljnu ali sedanjemu Omarjevemu medžidu majhne ulice;

po teh ulicah je bila prišla Marija od strani, kjer je Jezusa naj berže pričakala; — tedaj 4. postaja.

V. Kacih 60 stopinj dalje je vojaška bolnišnica, ktere spodnja zidava so rudeči in černi kamni, — in to poslopje imajo za hišo hudobnega in neusmiljenega bogatina. Tukaj gre ena pot dalje proti jugu, druga pa se zakrene proti večeru bolj v klanec, in po tej poslednji se je šlo na Kalvarijo. Torej se ni čuditi, da je ves zdelan in struden Zveličar tukaj bil že tolikanj omagal, da ni mogel več sam križa nesti, in so primorali mu v pomoč Šimeona Cirenčana, ki je šel ravno s polja. Za znamje te postaje kažejo neki kamen v zidu, ki je pa nekako umazan, ker judje in turki to vedó, in menda vanj pljujejo. Tako Kristus po duhovno še zmiraj terpi — do konca sveta.

VI. Ulica na obeh stranéh je sem ter tje sklenjena z nadvisečim mostovžem ali obokom; nekoliko dalje med pervim in drugim takim obokom ob levici pri nekih vraticah je šesta postaja, ali kraj kjer je bila usmiljena Veronika zdelanemu in ranjenemu Zveličarju potni pert podala. Tukaj namreč je imela svojo hišo, zdaj pa stanuje ondi menda neka greška deržina.

Naj tukaj omenim starega narodovega izročila, za ktereга resnico pa nisem porok, kakor ne drugi pisavci, kateri ga pripovedujejo. Pravijo, da naš Zveličar je tukaj šel mem delavnice nekega čevljarja, in hotel je za trenutek počiti; razdraženi ta jud pa ga je udaril in nanj zakričal, da naj dalje gre. Jezus odhaja dalje, in mu napové, da brez pokoja bode hodil in hodil po svetu do konca časov. Ta povedka (legenda) o večnem judu je vse skozi znana in poterjuje se v judovskem narodu že osemnajst stoletij: bogomorski narod bega po vsem svetu brez pravega domoviša in ognjiša, ker ni hotel razumeti svojega klica in poklica, in sam spolnuje svoj lastni maševavni klic: „Njegova kri naj pride čez nas in čez naše otroke.“ Nektere skale v stopnicah, ki so pri zidu ob desni strani imajo po izročilu biti del poslopja unega človeka, ki je bil živa podoba vsega svojega naroda.

VII. Ob koncu tretjega oboka pri levici, preden

se zavije v stranske ulice, ali prav za prav v turški bazar (sejmiše), smo opravili molitve za sedmo postajo, kjer je bil Zveličar v drugič pod križem padel. V tem kraju se je ob Kristusovem času mesto skončevalo in začenjala se je prava Kalvarija; zdaj pa mesto še dosti dalje sega, ter ima pod seboj vso Kalvarijo s cerkvijo Božjega groba in raznimi samostani z drugimi prostori vred. Ulic in hiš, ki so zdaj ondi, ni bilo o Kristusovem času; bili so ondi verti, skoz ktere se je vila pot na Golgoto.

VIII. Akoravno so tedaj zdaj ondi poslopja, se vender vé za mesto, kjer je bila osma postaja. Mi pa nismo silili v tuje poslopje, temuč opravili smo molitve tega štacijona v strani na novih ulicah, nekoliko višej od imenovanega bazara. Tukaj namreč je Jezus pohlevno rekel usmiljenim ženam: „Sionske hčere, ne ob-jokujte mene, ampak same sebe in svoje otroke.“

IX. Tudi deveta postaja, kjer je bil Kristus v tretjič pod križem padel, je zazidana s poslopji, in mi smo molitev opravili pri dvojnih vratih ob koncu ravno tistih ulic. Ta postaja je že blizo cerkve Božjega groba.

X.—XIV. Potem se precej pride v štirogelni prostor, ki je pred cerkvijo Božjega groba, in v nji je poslednjih pet postaj. Deseta, kjer so vojaki Jezusovo obleko delili, je prav na čelu v cerkvi, zadej za greško cerkvijo, kakor bi pri nas rekel, za velikim altarjem. Da si naslednje ložej misliš in razumeš, je dobro prebrati, kar je pisanega v oddelku XIII st. 72 in dalje o cerkvi Božjega groba sploh.

Zavoljo velike imenitnosti naj o Kalvarii in Božjem grobu saj nekoliko malo več spregovorim.

Kalvarija je vstric velike greške cerkve in gre se na njo po 18 stopnicah. Verh tega preimenitnega hriba je ravnica, ki je v cerkvico spremenjena. Štirideset čevljev dolgi in štirnajst čevljev široki prostor je z dvema velikima stolpičema razdeljen v dva prostora. Severozahodnji oddelek, ki ga imajo katoličani v posesti, ob-sega prostor, kjer je bil Kristus na križ pribijan in kjer je Marija stala; dva altarja zaznamnjeta ta dva

imenitna prostora. Tlak spredej je iz raznih pisanih kamnov vložen, naj več pa je rudeče barve. V drugi kapeli, ki jo imajo Greki v oblasti, je bil pa križ z Zveličarjem povzdignjen in v zemljo, ali prav za prav v skalo zasajen. Prelép svitel altar s častitljivim križem je na mestu s človeka veliko Kristusovo podobo, ki je obernjena nekako proti večeru, tedaj proti Evropi ali proti nam. Pod altarjem, nad katerim križ stoji, je tista jamica, s srebrom obrobljena, v kateri je Jezusov križ stal, in pod altarjem se mora človek skloniti, da to sv. mesto poljubi. Ob krajéh kažeta dva černa, okrogla, v tlak vdelana kamna tisti mesti, kjer sta stala križa dveh razbojnikov. Ob stranéh križa ste podobi Matere Božje in sv. Janeza evangelista. Veliko svetilk v polkrogu, katerim se z naj čistejšim oljem iz oliv priliva, sveti tukaj noč in dan. Med križem Kristusovim in križem levega razbojnika srebrena šina, katero vsak lahko odmakne, pokriva razpoklino, ki seže do znožja gore, to je do spodnje kapele, ki je ravno pod Kalvarijo v skali in se imenuje Adamova kapelica. Ta razpoklina žive skale je naj manj dvajset čevljev globoka, in izročilo terdi, da to je ena tistih skal, ki so ob smerti Kristusovi pokale. Sv. Ciril, jeruzalemski škof, je zaklical zastran te pokline: „Ta sveta Golgota, ki do danes očitno kviško kupí, do pričujočega dné spričevanje daje, da tisti trenutek (ko je namreč Kristus umiral) so skale pokale.“ Pri ti poklini stermé tudi posvetni pisavci, ker vidijo, da tukaj ne le umetnost ni imela nič opraviti, temuč je še druga okolišina, ki tudi to priča umetnikom, da navadni ali vsakdanji potres take razpokline ni mogel narediti, temuč da tukaj se je čudež godil. Abdison pripoveduje dogodek, ki je posebno znamenit. Neki angleški plemenitnik, prav spoštovanja vreden mož, je imel popotnega tovarša, ki je bil posebno razumen deist, to je, taki ki je sicer v Boga veroval, ne pa v Kristusa. Ta mož je hotel pripovedovanja katoliških duhovnov zastran svetih krajev osramotiti. Iz tega namena je ogledal razpoklino v pečini na Kalvarii. Potem ko je vse natanko po natoroznansko preiskal, je rekel svojemu prijatlu: „Jest

začenjam kristjan biti. Skerbno sem se učil fizike in matematike, in prepričan sem, da teh pečinskih razpoklin ni napravil nikakoršen navaden in natoren potres. Taki potres, kakor sem že drugod vidil, bi bil res plasti ločil, iz katerih je snovina ali masa sestavljena; toda taka poklina bi bila šla za žilami, ktere jo mejijo med seboj, in bi bila razderla zvezo na naj bolj slabih krajih. Tukaj pa je skala počena poprek, in razpoklina prekrižuje žile na posebno nenavaden, nenatoren način. Vidim tedaj jasno in očitno, da to je delo čudeža, kar ni mogla storiti ne natora in ne umetnost. Torej Boga hvalim, da me je tu sem pripeljal, ter zamorem pre-mišljevati ta spominek njegove prečudne moči, ki tako jasno priča, da je Jezus Kristus res Bog.“

Zdaj naj pa še nekoliko popišem Božji grob, od kterega se tolikrat piše in govori.

Božji grob je pod goro Kalvarijo, ravno 110 stopinj od tam, kjer je križ stal. Okrog kapelice Božjega groba je cerkveno okroglo ozidje tega groba, ki ima 65 čevljev v premerniku, in krog in krog ob zidu so velikanski stebri, na kterih sloni imenitna kupla Božjega groba, ki je pa bila že tako poškodvana, da se je po eni strani skorej vse skoz streho vidilo. Nasprotna zavidnost velikih vlad ni dopustila dolgo časa, da bi se bili poprave lotili; ravno zdaj pa sta vendar naredila čisto novo Francoz in Rus. Pod to kuplo tedaj je kapelica Božjega groba, 26 čevljev dolga in 18 čevljev široka, in z malo krono nad grobom Kristusovim 50 čevljev visoko. Vsa kapela je iz belkastega in rumenkastega marmorja, pa vsa preprežena z malimi in drobnimi olepšavami. Nad streho se razširjajo ob obéh stranéh veliki perti kakor zmagovite bandera s podobo Kristusa, ki je od smerti vstal. Ob vzhodnji strani se gre v Božji grob. Spredej ob licu je šest tako velikih svečnikov, da so s svečami vred kakor stebriči; pa tudi vse čelo je napolnjeno s svetilnicami, podobami in raznimi lepotijami; ravno tako tudi na okrog. Ker imajo pa Božji grob katoličani, greki in armeni skupaj, toraj v vsem ozaljševanji kraljuje neka ravnopravnost, tako da je vse zverstoma ena sve-

tilnica katoliška, druga greška, tretja armenska; in ravno tako je tudi s tablicami in drugimi rečmi.

Kapela ima dva razdelka. Najpred se pride v angelsko kapelo, ki je 17 čevljev dolga in 20 čevljev široka. V sredi te kapele stoji v marmor vdelan kamen, ki je neki kos od tistega kamna, ki je bil grob Kristusov z njim pokrit. Na tem kamnu je sedel angel, ki je ženam, ko so bile prišle Jezusovo telo mazilit, se bil prikazal in jim rekel: „Ni ga tukaj, vstal je.“ Od tod se gre v drugi razdelek, v pravi grob Kristusov. Nizke in prav tesne vratica vanj derže, da se mora človek prav močno prikloniti, da vanj gre. Taki namreč so bili vsi grobi boljših in premožniših ljudi na Jutrovem. Še zdaj se vidijo, bi djal, cele podzemeljske pohišstva na Jutrovem, ki so vse v živo skalo in v en sam rob vsekane. Sem ter tje so celi hribci tako presekanj in v mertvaške stanovanja spremenjeni od znotraj. Prav skoz tesne vratica se gre pri tacih v zemljo, veči del v skalo, pride se v precej veliko štiroglato stanovanje, in od tam so zopet vratica na vse strani naprej v skalo, pa tudi nakviško in navdol, in narejene so sobice in v vsaki sobici je izsekan prostor za kake tri merliče. Tako pokopališe, pa manjši kakor so bile navadne deržinske, je bil tukaj Jožef Arimatejic napravil zase, ki ga je bil pa potlej za Jezusa izročil — iz spoštovanja, ker je bil skrivaj njegov učenec. Grob Kristusov je 7 čevljev dolg, 6 čevljev širok, skorej 8 čevljev visok in 50 svetilk ga razsvitluje. Mesto groba je ob desnici ko se notri pride, pod kamnito plošo, ki ima dolgost vsega prostora, pol pa njegove širokosti pod-se jemlje in je 2 čevlja debela ter služi za altar. Ta tabla ali ploša je izsekana iz tiste nekdanje skale, na katero je bilo položeno Jezusovo telo tako, da je bil obraz z nogami obrnjen proti večeru. Zdaj je ta ploša v marmor vdelana. Na robu nad plošo stojé zlati in sreberni svečniki, posode s cveticami in nad njimi je ena, pa tudi po dvé podobi Kristusovega vstajenja (menda zato po dvé, ker razni obredi vsak svojo imajo). Maše na Božjem grobu se začné vsak dan o polnoči, in sicer

najpred pete, ki jih imajo armeni, greki in katoličani, kateri poslednji pridejo na versto zjutraj ob štirih.

Nekoliko težko pride na versto duhoven, kateri želi maševati v Božjem grobu o veliki noči, ko je navadno tam veliko romarjev iz raznih delov sveta, in vsi, ki so mašniki, želé saj po enkrat ondi maševati. Prenočevati mora duhoven v majhnem frančiškanskem klostru, ki je s cerkvijo Božjega groba sklenjen in v katerem so pravi tako imenovani „varhi Božjega groba.“ Jest sem vender trikrat imel to srečo, da sem na Božjem grobu maševal.

Na tem mestu tedaj je počival naš Zveličar potem, ko je bil umerl na križu in dokler ni bil od smerti vstal.

XXIV.

(Greška velika sabota in gnjusobe v naj svetejšem kraju.)

7. mal. travna. Greki, ki so s svojo pratiko zadej, so imeli ta dan še le veliko saboto, ko je bila naša velika noč že 1. mal. travna. Že naprej so nam pravili kakošne silovite gnjusobe počenjajo o tej priliki razkolniki v cerkvi Božjega groba, torej me ni kaj mikalo v pričo biti. Sv. mašo opravim v frančiškanski cerkvi najsvetejšega Odrešenika, in sicer pri altarji sv. Terezije — pred podobo Marijnega presv. Serca: za bolno redovnico Filipino, potem se vernem nazaj v avstrijski hospic. Ko pa že pozno drugi grejo gledat greško slovesnost, se na zadnje odmenim tudi jest, ter grem, zdi se mi z g. Verličem, v cerkev Božjega groba, ki je bila pa že tako napolnjena, da komaj s pomočjo enega patrov prerijem na mostovž, kateri je znotraj ob veliki kupli. S tega mostovža se vidi ravno na zdoljno kapelo Božjega groba, pri kateri so se imele slovesnosti goditi. Pa bili so vsi duški okna in line k Božjemu grobu tako z ljudmi zagnjeteni, da si nisem upal kaj viditi, kar mi je že tako merzelo, in odveč se mi je zdelo še dvě uri čakati, preden se začne. Zopet se torej skoz ljudstvo pregnjetem in grem domú. Da pa vender Slovenci vidijo, kaj se tu godí, naj nasledva popis č. g. Stanislava Šranca, mojega tovarša, kateri je ravno takrat pričujoč bil in je vse natanko vidil in popisal. Tako-le pravi:

Danes se vidi čudno gibanje na tergu pred cerkvijo Božjega groba, celo po bližnjih ulicah je gomazelo ljudi na stotine, tudi jez se podam na to veliko mravljíše že ob 8 zjutraj, po nagnječenih ulicah rijem proti tergu, med krikom in šumenjem raznoverstno oblečenih ljudi se počasi pomikam po gnječi, cele trope Gerkov vidim, s svečami v rokah, nekteri so imeli cele šopke drobnih vošeníc v pestéh. Po tem človeškem mravljíšu se vijem do vrat, tukaj stojita 2 turška vojaka, ktera slehernemu preišeta vse žepe, in vsega otepata, da bi kakošen nož ali kako bodalce ne prišlo med množico; ravno to se je že tudi včeraj godilo; pa mene vender pri miru pusté, ne vem ali zavolj talarja ali zato, ko so vidili, da nisem staroverec. Prostor pred cerkvijo je bil ves z vojaki napolnjen, med puškami v piramide skupaj postavljenimi se sem ter tje sprehajajo prostaki in častniki, vrata cerkve so pa zaperte, le množica se gnjete pri vratih. Na posled prerijem do družega vhoda na terg, kjer je bilo gomazenje ljudi še gostejše; še zdaj mi šunder in šepetanje na uho bije, ktereга sem tukaj slišal. Morda prašáš, kaj to pomeni? Evo! Danes je imelo biti blagoslovljevanje gerškega „svetega ognja,“ od tod taka gnječa na svetem mestu.

Ko smo hotli ravno kosit iti, pride eden turčinov, kteri stražijo v cerkvi Božjega groba s tem naznanilom, da naj hitimo, ako hočemo še kaj prostora dobiti. Pustivši torej kosilo na stran, gremo urno v cerkev; terg pred cerkvijo pa je ves napolnjen z ljudmi; nekteri vojaki so imeli debele palice v rokah, da bi bili tolkli po nevkretnih buticah, kterih razum se le na gorjačo razume. Prostor okoli groba je bil nagnječen, da se je vse terlo; torej gremo okoli staroverske cerkve, da bi dospeli do samostanskih stanic in potem na mostovž, kteri je katoliška last. Dva vojaka pazita pri vratih, da bi preveč notri ne silili; na močno terkanje, na glasno ogovarjanje, da je avstrijska karavana tu, nam še le odprejo; več drugih, kteri niso bili naše družbe, se siloma vrine in vojaki nas nazaj pahajo; jez vender med prvimi prerijem na mostovž, nekaj izmed naše družbe

jih pa zunaj ostane in na drugo novo terkanje še le se jim privoli vstopiti. Po vsem mostovžu grem, pa vse okna med stebri so zatemnjene od trume gledavcev; pri vsaki luknji je bila že kaka glava, ter mislim, zame je vse zastonj, ne bom najdel nobenega prostora; na tihem godernejaje čez tako osodo jo že mislim kar domú potegniti, pa usmiljeni Francozje mi naredé prostor na svojem oknu; skobacám kviško, kakor morem, in visim tukaj za železno ograjo se deržeč blizo dve uri. Tudi na nasprotnem mostovžu pri Armencih vidim glavo pri glavi, vse tako stlačeno, da je bilo kaj. Kraj, kjer sem jez stal, je bil eden naj boljših, ravno nasproti je bila luknja, skoz katero Greki svoj sveti ogenj dajo. Turški vojaki, oboroženi s palicami, stojé v špalirju okoli Božjega groba, šumenje in gibanje je podobno gibanju šumečih valov. Greki z rudečimi fesi na glavi, v belih srajcah in škerlatnih opersnikih (lajbelcih) so se rili med bolj temno oblečeno množico sem ter tje, želno pričakovaje kdaj se jim bo pravica dala, do luknje priti in se je okleniti.

Tudi naj viši mostovž, kjer navadno le vrabci gospodarijo, je bil danes obljuden. Neka evropejska gospoda je ondi lazila, meni se je zdelo da so Prusi; bili so tako visoko, da se jim je morda v glavi vertelo, in tako nevarno se je vidilo, da je človek mislil, da bodo zdaj zdaj doli zgermeli, ograja je bila namreč vsa luknjasta, kar je gotovo zob časa naredil. Po dolgem čakanju se dá grekom privoljenje se luknje okleniti, skoz katero se jim podá „sveti ogenj.“ Kakor divje zveri napadejo svoj plen, tako skočijo greki k luknji in se med sabo pretepajo, kateri bo bliže. Mislim sem tuleče rise gledati, ko vidim njih obnašanje in slišim njih vpitje. Dolgo so se suvali, predno se ti živi valovi pomiré. Ko je bilo že vse umirjeno, neki grek, rudeče-belo oblečen kot škraatelj, prerije špalir vojakov, da bi prišel do množice pri luknji; serdito ga zgrabijo vojaki, da bi ga zavernili nazaj, on pa se verže na tla kakor terdovraten deček, kateri se kuja, ter maha z rokami in nogami, da bi prišel do množice; -- vojaki pa s palicami vdrihajo po njem --

dobro je bilo, kamor je padlo — posebno eden častnikov ga je pošteno klestil. Vpitja in hruma, kateri je zdaj vstal, ni vstani popisati nobeno pero. Borivec je kričal, vojaki so vpili, derhal pri luknji je pa z glavami in vošenicami v rokah zmajevala in rjula, kakor bi jih bil za en trenutek satan obsedel. Po dolgem pretepu je še le pušen k drugi množici. Vso srajco so bili raz njega stergali, da je kazal gole roke in potem še le je dosegel svoj cilj in konec. Pa vendar je bilo vse nazadnje le gola šegavost; predno se je procesija začela, je pa šel prostovoljno proč; torej utegne to divje obnašanje biti le šega pri njih blagoslovljevanji tega čudnega „sve-tega ognja.“

Okoli dveh pride patrijarh s svojim spremstvom; pred njim nesejo 6 malih bander, dvoje rumeno, dvoje rudeče, dvoje višnjevo, za tem gre 13 dijakonov v cerkvenih oblačilih, 8 pa černo oblečenih v talarjih in dva s kadilnicama, da sta ga vedno kadila; na zadnje gre patrijarh, majhen mož s sivo brado, za njim gredo pa dvakrat ali celo trikrat po trije korenjaški popi, kateri gredo eden z drugim sklenjeni, tako da imajo eden drugemu roke na rame položene, ter so trojnata živa ograja, da ljudstvo patrijarha podreti ne more. Cela ta procesija gre trikrat okoli božjega groba in ko patrijarh prvi pot pride do luknje, skoz katero se bo ogenj dal, se začne močno vpitje ali prav za prav tuljenje, katero zopet poneha, kadar memo odide. Ko drugič pride, je še večji tuljenje in dalje terpi. Ko pa tretjič pride, tuljenja ni konca ne kraja, dokler ognja ni. Nisem še vidil tako divjih obrazov, kakor so jih zdaj imeli; kakor divji razkačeni levi so tirjali ognja, — vse žile obraza so debelo napete, — beli zobje režé jim med ustnicami, — z rokami so otresovali svoje vošenice kakor človek, kateri jezno žuga svojemu sovražniku, — glas ni bil več glas človeški, ampak glas razljutene zveri... Res sem mislil, da je sam peklenšček med njimi, — tako rjo-venje se je slišalo.

Med tem rjoenjem se dijakon v pluvijalu približa luknji, ktere se je množica strastno držala, — v rokah

ima iz palec širokih plehastih stremenov narejeno posodo; stremeni zgór, ko se vpognejo, delajo bunko, v katero se „sveti ogenj“ dene, da ga ne ugasnejo. S to posodo čaka posvečenega ognja, kterega nekteri več dni hoda na dom nesejo. Ko mu patrijarh dene ognja v posodo, teče kakor bi za njim gorelo v staroversko cerkev, da tam prižge sveče, drugi pa čakajo novega ognja, ter vpijejo, da je groza. Ko so ga jim dali, prižgè prvi svoje vošenice in po tem so se tako topli zanj, da je vse ugasnilo; zopet dobé novega ognja, pa zavolj tepenja tudi tega komaj ohranijo; tako so se topli, da niso že z lepo mogli vsega prižgati. Armenci, bolj mirni, kteri pri levi luknji ogenj dobivajo, so bili že zdavno vse vošenice nažgali, — do tretjega nadstropja imajo že vsi prižgane svečice, med tem ko greki eden drugemu ogenj ugasujejo. Najposled je vender vse prižgano pred grobom in po bližnji staroverski cerkvi. Glava pri glavi je tičala, vsaki je držal kviško svoje goreče vošenice, kterih nekteri cele šopke skupaj imajo. Iz vošenice se je kadilo, da je črni dim nad glavami plaval, — viditi je bilo, kakor da bi v sredi plamena glave pogubljenih plavale, celo morje ognja jih je obdajalo. Kakor predpoda pekla se je pred mano razvijala; gosti dim je tudi do nas prišel, močno se je na persi ulegal, da je bilo že dihanje težko. Vošenice so vedno bolj ugasovale, — mi pa gerdobijo na tem svetem mestu počenjano premišljevaje gremo domu k kosilu, kterega smo bili odložili, da bi vidili to gnjusobo. Dobre pol ure je terpelo, pa kako grozno je bilo! Nikoli ne bom pozabil.“

XXV.

(Pot v Betlehem. — Dolina Rafaím. — Pristava Simeonova. — Vodnjak ss. treh Kraljev. — Mar-Elija. — Rahelin grob. — Prihod v Betlehem. — Ime Betlehem. Pogled v zgodovino in sedanji stan. Sv. maša v betlehemskem hlevcu in kar se je o tej priliki zgodilo. Vélíka cerkev Marije Device, njena podoba, dogodbe, sedanji stan. — Mlečna votlina. — Jožefova hiša. Bet-zahur. Mariin vodnjak. — Pastirsko polje. — Zapušena angelska cerkev in poslednji maševavec v nji, ter greško grabeštvo. — Podertine od samostanov sv. Jeronima, sv. Pavle itd.)

Proti večeru 7. mal. travna smo nastopili kar peš prav prijazno pot v mestice Betlehem, kamor se pride v kacic dveh urah. Šli smo iz mesta Jeruzalema ob večerni strani skoz jopske vrata pa mem vertov in ribnika Birket-es-Sultán ob dolini Hinom. Ob desni je za nami ostal hrib hudobnega svéta in Kajfova hiša. Kmalí smo bili v skorej uro dolgi dolini Rafaím ali v dolu velikanov, kjer so bili Filiščani velikrat hudo tepeni. (Joz. 15, 8; 2. Sam. 5, 18; 1. Kron. 11, 15; 14, 9.) Dolina je po nekoliko obdelovana in je lahno nagnjena k zahodu proti Vadi-el-verd (zeleni dolini). Kazali so nam na dalje pristavo Simeona pravičnega, potlej zraven pristave gerškega patrijarha tisti kraj, kjer je Marija Devica počivala in ki legenda pravi, da se ji je gredoči drevje priklanjaló. Znamenit je nekoliko naprej stari vodnjak; menijo namreč, da ravno ondi se je bila trem modrim zopet zvezda prikazala, ko so šli od Heroda proti Betlehemu (Mat. 2, 10). Gre se nekoliko nakviško in kmali se pride na verhunec k prijetnemu studentu, kateri sicer ni tako bister kakor naši vrelci, pa mi je vender kaj dobro storil. Ob levi je samostan in cerkev greških razkolnikov Mar-Elija, t. j. sv. Elija. Pravijo namreč, da je tukaj prerok počival, ko je bežal pred serdito Jezabelo; skorej vstrič studenta ob desni kažejo še skalo in vdertino v nji, kjer je neki prerok spal. Od tod se na pervo prav lepo vidi Betlehem na prijaznem homcu, obdan z oljkami in nogradi. Res, srečen pogled, ki sercu kaj dobro dé.

Četert ure pred Betlehemom je Rahelin spominek (Kubbet-Rahíl), čedno poslopjiče s pokopališčem okrog-

To je morebiti najstareji spominek na zemlji, ki ga je postavil očak Jakop svoji ženi Raheli, ktera je bila na tem mestu umerla. Ta kraj so neki judje od turkov kupili in sedanji lepo zidani šteroglati spominek je od l. 1679, ki pa ima zdaljšek proti vzhodu, zidan od Mozesa Montefiore-a. Grob je znotraj v hramiču narejen in se skoz omrežje vidi. Kolikrat je spominek od svojega začetka predelan, v novo postavljen bil itd., tega menda nihče ne vé. V čislu ga pa imajo kristjani, judje in turki.

Bilo je že blizo večera, ko pridemo v prijazno mestice, ki ima podobo kake boljše ali terga naših krajev. Prebiva tukaj kacic 3000 čverstih in prav čednih ljudi in precej se pozna, da keršanstvo gospoduje, ker vse bolj snažno in prijazniši je kakor pa po družih krajih. Res se znotranja čistost tudi po zunanjem razodeva; pa tudi obdelovano po vertih in poljih je vse pridniši in skerbnejši. Precej dolgo smo hodili, preden dosežemo konec mesta, kjer že prav na kraju stoji samostan z imenitno betlehensko stolnico, pod katero je tista ljubeznjiva duplinica, v kateri je Zveličar človeštva na svet prišel. Vse poslopje je nekaka terdnjava, kakor vsi samostani na Jutrovem, in pred njo je keršansko pokopališe in nazaj podolgoma prav lepo teržišče, po katerem je množica dečkov skakala in se veselo igrala. Precej so nas obdajali in nam ponujali mnogoterih izdelkov na prodaj, ki jih izdelujejo iz oljke, iz črnega kamna od mertvega morja in družih tvarin, zlasti molke, križe, cevke za smodke itd. Oblečeni so bili ti otroci v lahkih haljicah, višnjevih, rudečih in vsaktere barve ter so skakljali tam okrog. Nisem kmali kaj prijaznišega vidil kakor so ti dečaki; bili so res prav kakor pastirčki ob Zveličarjevem rojstvu.

V samostanu smo bili priljudno sprejeti, žejni in lačni dostojno s hladili in jedili poterjeni.

Preden naše osebne popotvanske reči dalje popisujem, je potrebno, da saj nekoliko omenim zgodovino tega po vsem keršanskem svetu silo imenitnega in pre-

ljubljenega mestica, ki ga otročiček in starček z enakim veseljem izgovarja in izrekati poslušša.

Betlehem, prav za prav „Bejt-lahm“, pomeni po hebrejskem hiša kruha, po arabskem pa hiša mesa. Ne bom razlagal, kako pomenljivi ste ti imeni; to sam prevdarjaj, dragi bravec. V začetku se je to malo mestice imenovalo Efrata (rodovitna). To ime se v ondotni naravi še zmiraj precej poterjuje, zlasti ker zemljo kristjanje obdelujejo. V ondotnem kraju je Rahel umerla, Ruta klasje brala, Samvel sveto olje izlil nad Davidovo glavo, in zavoljo tega se Betlehem v sv. pismu imenuje Davidovo mesto (Luk. 2, 11). Čez vse imenitno pa je mestice zavoljo Kristusovega rojstva v hlevcu tega mestica (Luk. 2.; Mat. 2). Helena in cesar Konstantin sta tukaj zidala veličansko cerkev, kateri se še zdaj čudijo romarji, ki prihajajo z vesoljnega sveta molit k jaslicam Zveličarjevim. Ravno nad jaslicami je namreč to veliko poslopje v podobi križevi. Tukaj sta sv. Jeronim in sv. Pavla doživela svoje dni v naj globokejšem premišljevanji skrivnost in dobrot Božjih. Ko so si bili križanci polastili Betlehema, je bil Balduin II ondi postavil škofijski sedež (1110). L. 1834 je bil Ibrahim paša ondotni musulmanski oddelek zavoljo nekega rogovilstva čisto razdjel. Tudi sicer je pešica prebivavec tega mesta jeruzalemskemu pašatu že marsikaj dala opraviti.

Od samostana sv. Elija derži pot nekoliko navdol proti Betlehemu, vendar mestice samo stoji še zmiraj na homcu, obdaja ga od treh strani dosti nižji dolina in precej nizko se mora še stopati, da se pride na „pastirsko polje“, ki je proti jugu-vzhodu od mesta. Prebivavci so veči del kristjanje, in sicer katoličani, greki in armeni. Noša je v resnici podobna tisti, kakor se na boljših podobah mala Mati Božja, sv. Jožef in pastirci.

8. mal. travna, ravno belo nedeljo, smo imeli romarji namenjeno maševati v duplini Jezusovega rojstva, in potlej začeti ogledovati znamenitosti betlehemske in krogbetlehemske. Ker smo pozneje bolj natanko ogledovali votlino, kjer so stale jaslice Zveličarjevega roj-

stva, jo bom pozneje popisal. Zdaj le opomnim, kako ves vesel in zadovoljin je človek, ko pride v ta ljubeznjivi podzemeljski prostorček. Maševali smo po versti na altarji ss. treh Kraljev, ker ravno na mestu Zveličarjevega rojstva katoličanom ni pripušeno maševati, — imajo ga greki v oblasti. Bilo je skorej vse napolnjeno ljudi pričujočih, ker bila je nedelja. Pa komaj sem bil nekaj malo časa v tem svetišu, kar začne mlada dekлина nekaj vrišati in svojo sosedo po plečih s pestjo bunkati in mazati, da je bilo kej. Ne vém, kaj ji ni bilo prav. Groza me je obhajala, da se na tako svetem kraju kaj tacega godí, in pa še ker je bila precej zraven sv. maša. Poterdilo se je tudi tukaj, kar pisavci pravijo, da betlehemsko prebivavstvo je rovarskega in bojnega duha. Opravil sem sv. mašo v namen svojega nekdanjega dražega sošolca g. J—na, kar mi je bil v Terstu pred odhodom priporočil. Dokler bom živel, bom Bogu hvaležen, da sem milost dosegel na tem svetem kraju neomadežano daritev opraviti. Ko smo vsi opravili, gremo naj poprej ogledat veliko betlehemsko cerkev.

Cerkev Kristusovega rojstva, ki jo imenujejo tudi cerkev Marije Device, je svetišče, ki iše sebi enacega po širokem svetu: ko bi le ne bilo po večem razdjano in opustuteno. Delati je bila pričela to cerkev sv. Helena, in dokončal jo je njen sin Konštantin (med l. 327 in 333). Brez vélike lópe je 180 čevljev dolga in 85 čevljev široka in ima pet ladij, katerih srednja je najširji in dela s poprečno ladijo podobo velikega latinskega križa. Samo rame z glavo križa zdaj še služijo grekom in armenom za cerkev in božjo službo, vse petere ladije s 44 velikanskimi korinškimi stebri v 4 verstah in glasovitnim kerstnim kamnom so prazne in služijo arabskim dečkom za igrališče in sem ter tje sejmovavcem za bazár ali tergovišče. Tlak je bil nekđaj iz prelepih mozaikov (majhnih obdelanih kamničkov), s katerimi so pa arabski premažniki svoj Omarjev medžit v Jeruzalemu ozališali. Sedanji tlak je iz pisanega marmorja, pa tudi sem ter tje že vdert. To svetišče so namreč zviti greki v svojo oblast spravili, ki ga pa tudi

ali ne znajo in ne morejo ali nočejo v spodobnosti ohraniti. Nad velikansko srednjo ladijo se vidi leseni krov iz cedrovih hlodov in je neki iz 17. stoletja. Ob stranéh te cerkve so 3 samostani: latinski, greški in armenski, da je cerkev od njih obdana. Latinski oo. frančiškani imajo tudi svojo kapelo sv. Katarine ob severni strani velike cerkve. Iz te kapele je podzemeljska pot v duplino Jezusovega rojstva, ktera je ravno pod vélikim (greškim) altarjem velike cerkve, to je, v sredi prav nad poprečno ladijo, ali kjer se pričinja glava križa.

Ogledavši poverhu te prostore smo se podali iz mesta proti Jugu in prišli smo že po kacih 400 stopinjah v cerkvico Marije Device, ki se imenuje „mlečna votlina.“ Tu sem je bila neki Marija D. z Jezuškom pribežala, ko se je v prvo glas raznesel, kakošne morivne naklepe Herod dela, dokler ni angel povelja prinesel, da naj v Egipt beže. Oo. frančiškani včasih tukaj mašujejo in vsako saboto lavretanske litanije pojejo. Turki in kristjanje imajo ta kraj v velikem spoštovanji. Nekatere pobožne povedke o Marijnem mlečji in božjem Dojenčku opustivši naj opomnim, da to svetišče je bilo do tistega leta izločljivo v katoliških rokah; ravno nekoliko poprej kot smo mi tje prišli, pa so tudi razkolniki v njem oblast dobili. Obzidali so bili katoličani kraj, razkolniki pa so ograjo siloma poderli, češ, da imajo tudi oni tam kaj govoriti. V tem razporu je tudi v sveti deželi evropejska inteligencija katoliški cerkvi svoj „liberalizem“ — svoje kremplje pokazala; celo štirje katoliški konzuli so glasovali zoper katoliško pravico oo. frančiškanov, in med njimi je bil francoski, če si tudi je Francosko varh katoliških pravic v sv. zemlji. Katoliška cerkev dandanašnji povsod terpi; — to je znamenje, da se neka preslavna zmaga bliža, ker še vselej je Bog iz njenega mučenja kaj velicega obudil.

Od tod smo jeli iti navzdol proti pastirski dolini, in kazali so nam mesto, kjer je bila neki Jožefova hiša; kraje, koder je David ovce pasel; šli smo skoz vas Bet-zahúr (hiša cvetic), kjer je ravno francosk duhoven

zidal nov vstav in cerkvico za katoliške spreobrnjence, in viditi je bilo, da dela kar na svojo roko te naprave. Ondi blizo je vodnjak, iz kterega je Marija D. pila. Tudi Bocevo polje je v tistih krajih. Tako gredé se pride v kake pol ure od Betlehema na „pastirsko polje.“ Lepa pa zapušena planjava je bila zeleno obrašena in sem ter tje smo si nabirali cvetic z nje v spomin. Vert, ki se ima za tisti kraj, kjer se je bil angel pastirjem prikazal, je vgrajen, pa poln grobelj, in olike po njem rastejo. Bil je tukaj nekdañ frančiškansk samostan in pod zemljo kapela ss. Angelov, ki so jo pa greki katoličanom vzeli z vertom vred! V Jeruzalemu je bil o našem popotovanji še star frančiškan, ki je v pastirski kapeli še maševal. Zdaj je ta prostorček, 21 stopinj pod zemljó, zanemarjen in zapušen ter ves operhnjen od vlage. Prava živost in življenje za svetiša je le v katoliški cerkvi. Kako ljubeznjiv je mogel ob Davidovem času ta kraj biti, ko je prerok ondod svoje mesijanske psalme pel in v duhu gledal, kaj se ima čez veliko sto lét tam goditi.

To polje pa deleč seže, in nekteri menijo, da prikazanje angela se je bilo zgodilo nekoliko dalje na drugem kraju. Imeniten zlasti je neki homec, bolj proti severo-vzhodu od tam, ki ima veliko starih podertin, po tleh ostanke prelepih mozaikov, pod zemljo votline in več vodnjakov. Samostan sv. Jeronima, sv. Pavle — in kdo vé, kaj še vse je bilo tukaj. Kraj je bil gotovo znamenit, ker so take poslopja ondi stavili. —

XXVI.

(Kalát-el-Borak. — Zapečateni studenec. — Salomonovi vodnjaki in njegovi verti. — Salomon v napravah, posestvu, veselji ni našel sreče. — „Urtas.“ — Večerja s francosko družbo. — Povabilo v Bejt-Džalla k slovesnosti.)

Belo nedeljo popoldne, to je, 8. mal. travna, smo se bili odmenili ogledat starodavne imenitnosti: zapečateni studenec in Salomonove vodnjake. Te

reči so znamenite iz judovskih časov in iz sv. pisma. Po pustih krasih gremo péš nekako proti jugozahodu in blizo ene ure hodivši dospemo v bolj prijazno dolinico k gradiču Kalát-el-Borak (grad bliska ali svitli grad), pri katerem smo vidili turško stražo, ki je menda tukaj zavoljo varstva vode, ktera izvira precej zgorej v „zapečatenem studencu“ in se od ondod po vodotocih izpeljuje v Salomonove vodnjake, v bližnji Betlehem in nekdam celo v daljniši Jeruzalem. Toda vodotoči v Jeruzalem so že davno pohabljeni; sedanji paša pa, kar sem že o drugi priliki rekel, jih hoče neki popraviti, da bodo zopet mesto Jeruzalem s čisto vodo oskerbovali. Kaj je tedaj ta zapečateni studenec, že v visoki pesmi imenovani (Cant. 4, 12)?

Od gradiča Boraka gremo nekoliko v brežuljek, pridemo do okrogle odpertine, ktera je navadno s kamnom pokrita, se zmuzamo zverstoma v zemljo, stopamo nekoliko nižej in pridemo v podzemeljsko kaj olikano hrambico, po kateri šumljá po prekopi kakor po žlébiču stekleno-čista vodica. Zraven une glavne shrambice je še druga stranska. Iz 3 ali 4 virov se stekajo studenci v precej velik tonvek ali bajerček. V tej zobokani votlini v zemlji tedaj je sloveči „zapečateni studenec“, ki ga arabski imenujejo „Ras-el-'ajn — glava studenčna“, sicer pa se imenuje tudi „studenec Sellê.“ Iz tonva je pod zemljó izpeljana voda mem Boraka v nižejše Salomonove vodnjake in v Betlehem, ter nekdam pod Salomonom tudi v Jeruzalem. Prav prijetna mi je bila vodica, ki sem jo z dlanjó zajemal in pil, pa me vender ni tako potolažila, kakor naši domači hladni studenčki.

Nazaj vernivši se gremo bolj ob jugu, ter po drugi poti ravno ob Salomonovih vodnjakih in njegovih vertéh proti Betlehemu. Ti starodavni in preimenitni, nedavno čisto obnovljeni vodnjaki so trije, še od Salomona kralja, — res velikansko delo; bolj spodej pa njegovi verti. Kmali pod gradom je prvi vodnjak, velikansk štiriogelnjak, 178 korakov dolg in do 100 korakov širok, z vodo napolnjen, umetno in vkusno obzidan ter povsod cementiran tako, da voda le samo v sredi zida spodej

skoz majhen dušek dalje teče v drugi vodnjak, ki je malo nižej, pa ne tako poln kakor prvi. Ta vodnjak je zategnjen čveterokotnik, 200 korakov dolg in 70 širok. Tretji je zopet štiriogelnik, 260 korakov dolg in 100 širok, ter zopet z vodo napolnjen; napaja ga namreč zraven duška iz družega vodnjaka tudi mali studenček, ki glasno vanj šumljá. Prelepo in umetno so ob stranéh napravljene zidane stene, ne visoke, sem ter tje stopnice v vodo in pa znotraj pri krajih razne vpognjene višave in prostori. Voda v vodnjakih ni bila prav čista in pri toliki vročini bo javaljne brez merčesov. Pri nas bi se taki vodnjaki dali v vsaki napoševni dolini napraviti, kdor bi imel za to pomočke, pa ne imelo bi to tolike vrednosti in imenitnosti kakor na Jutrovem, kjer je voda tako redka in torej toliko draga in imenitna reč. Salomon je tukaj vodo v vodnjake zbiral, da je z njo nižej ležeče verte napajal in rodovitne delal, ki so se imenovali „zaperti verti“ in so bili silo imenitni, imenovani tudi v sv. pismu. Še zdaj po dolini rastejo oljke, granati in prijetno zelenje lepih sadežev akoravno je ob krajéh kras*) ter skalovito bregovje.

Salomon je blezo menil, da bo neznansko zadovoljen in srečen, kadar bode te in take velike dela dokončal, ki si jih je bil osnoval. Koliko pa so mu te silovite naredbe blaženosti napravile, naj sprevidijo v posvetnost zaguljeni zlasti srednje starosti (ki že ne več toliko v mesenosti, kolikor v posestvu sreče išejo) iz njegovih lastnih besed. Tako-le namreč piše (Prid. 2, 4 in dalje): „Velike dela sem počenjal, zidal sem si hiše, in zasadil vinograde; naredil sem vertov in sadovnikov, in sem jih obsadil z mnogoterimi drevesi; in napravil sem si vodnjak, da bi močil log zelenečega drevja; napravil sem si pevcev in pevk, in veselic človeških otrok, kozarcev in verčev v strežbo za natakanje vina... Izmed vsega, kar so poželele moje oči, jim nisem nič

*) Ne vém, zakaj se pri nas tolikanj vsiluje beseda „kras“ za „lepoto,“ dasiravno djansko pomeni ravno nasprotno. Znanih mi je več „Krasov,“ ki so sama kamenitost in pustota.

odrekel... Ko sem se pa obernal k vsim delom, ki so jih bile doveršile moje roke: sem vidil v vsem nečimernost in obtežnost duhá, in da pod solncem ni prave sreče. — Prestopil sem pa k premišljevanju modrosti, ... in sem vidil, da modrost preseže nespamet toliko, kolikor se loči luč od teme.“ —

Vidili smo dalje gredé ob vodotoču spodej v dolini revno vas „Urtas“ (popačeno iz „hortus = vert“). Kazali so skalo Ettam, na katero je neki Samson bil privezan. Tukaj, menijo nekteri, je bilo imenitno judovsko mesto Ettam, kjer je imel Salomon imeniten dvor, kterege rabini kaj opanljivo popisujejo. Ostanek nekdanjega velikolepja je zdaj naselba anglikanskega juda M. Meshullam-a z nekterimi zelenjavnimi vertovi, kateri se po njegovi prizadevi obdelujejo. Tukaj ravno tedaj bi bil tudi Salomonov „zaperti vert“ — hortus conclusus (Cant. 4, 12).

Že pozno zvečer smo prišli po drugi — južni strani gredé kviško v brég — nazaj v frančiškanski samostan. Ondi smo dobili že tudi francosko družbo, s katero smo skupaj večerjali. Narodi so radi sitni in med seboj zavidljivi, in akoravno gre Francozom ko varhom svete dežele po pravici prednost, in se mi nimamo ravno s čim odveč ponašati, so nas vendar čast. oo. frančiškani pri večerji prav previdno po obéh stranéh vštric posadili, ene po eni, druge po drugi strani mize, da bi nobenih ne žalili. Bolj imenitni obéh družb so sedeli višej pri mizi kot predsedniki, in kremljali smo med seboj, kolikor smo premogli, ker nekteri Francozov so lomili nekoliko nemško, in nekteri naših kaj francosko. Bili smo prav dobre volje — drugi večer v betlehenskem mesticu. Tudi eden kanonikov patrijarha Valerga nas je bil prišel v imenu patrijarhovem pozdravit in za prihodnji dan povabit na cerkveno slovesnost v Bejt-Džallo. Bejt-Džalla je namreč prijazna vas, kake dobre pol ure od Betlehema proti zahodu, kjer ima patrijarh prelepo cerkev Marijnega oznanovanja, ki se je ravno naslednji dan obhajalo, in pa svoje semenišče.

XXVII.

(Patrijarhove naprave v Bejt-Džalli — cerkev, mladenšnica. Množenje katoličanov in greško nasprotovanje. Velika maša. Kosilo pri patrijarhu; Ratisbon, Perpignan in deklamovanje; napitnica patrijarhova in narodnosti. Vernitev v Betlehem. Svetiša pod cerkvijo Marije Device: sv. Evzebija, sv. Jeronima, nedolžnih otročičev, sv. Pavle in sv. Evstohije, sv. Jožefa. Kapela Jezusovega rojstva ali štalica in njene znamenitosti. Gerška cerkev in cirilica; ruski duhoven.)

Devetega mal. serpana. Ta dan sem odmaševal pod zemljó na altarji sv. Jeronima, blizo mestica Kristusovega milostnega rojstva ali štalice. Popis teh krajev kmali nasledva, zdaj moram načertati našo pot v Bejt-Džallo. O poli osmih se odpravimo iz Betlehema nekako proti večerni strani, kmali pridemo v dolino in v prijazen log oljčnatega drevja, in le nekoliko višej je patrijarhov dvor, mladenški vstav in cerkev. Poklonivši se častitemu patrijarhu in poterdivši se s kavo smo pogledali lepo novo baziliko, zidano v podobo križa bizantinske šege iz samega rezanega kamna. Podobna je nekoliko Ternovski v Ljubljani, pa spomina vredno je, da kora nad stranskima kapelicama sta tako izpeljana, da sta altarja v eni ridi z licem korov ali parapetov; altarja sta tedaj nekoliko naprej, opersje korov pa je nekoliko nazaj umaknjeno, kar se kaj lepo podaje. Cerkev je brez ometa in ima lepe malane okna. Mladenšnica je imela med 20 in 30 mladenčev v raznih šolah in različne starosti, ki so vsi domačini, ker patrijarh želi sčasoma domače duhovstvo odrediti za olikovanje svete deže. Kake tri leta poprej je bil ta vstav dogotovljen z mnogimi stanovanji in ima nekako samostansko podobo. Vse je prav vkusno na prijaznem homcu nad ravno omenjeno dolino Vadi-Ahmed, ktera je prijeten log z neštevilnimi oljkami. Katoličani se množijo, in vse se čedalje bolj olikuje in obdeluje; v kratkem se jih je bilo 350 spreobrnilo k katoliški veri, ki so bili poprej razkolniki. Greški razkolniki, ki povsod nasprotvajo katoličanom, so kar precej tudi sami jeli vstrič katoliške cerkve zidati svojo lastno cerkev, in ker imajo obilno pomočkov, se je bati, da katolištvu ne bo brez škode.

Pri naslednji véliki maši, ki je terpela z naprejšnjimi molitvami (horae) in napravljanjem vred poltretjo uro, so semeniški z duhovstvom vred stregli, pa tudi izmed nas smo se duhovni opravila vdeleževali, oblečeni nekaj v mašnih plajših, nekaj v dalmatikah. Tudi ljudstva je bilo precej v veliki cerkvi. Obnašanje je bolj po jutrodeželsko, ne tako mirno kakor pri nas.

Pri naslednjem kosilu je bilo kacih 40 oséb pri podolgastih mizah po obeh krajih. Kaj vesela družba je bila. Jaz si štejem v posebno srečo, da sem sedel ravno nasproti znanemu konvertitu Alfonsu Ratisbonu in sem zamogel marsikaj z njim govoriti. Patrijarhov duhoven čast. gosp. Nikola Perpignan, doma iz Grecije, je pri mizi patrijarhu na čast deklamiral prav mično latinsko poezijo, ki jo je bil sam zložil. Ta je ravno tisti silo zmožni in učeni gospod, ki je na véliki petek poprej tako čversto in prepričavno zoper razkolništvo pridigal v cerkvi Božjega groba. Med napitnicami je bil patrijarh tudi za Avstrijo spomina vredno resnico izrekel: „Da katoliška cerkev nima namena narodnosti bloditi in mešati, temuč v Kristusu jih zediniti...“ Narodnosti v Kristusu zediniti — kako lepa je ta misel! Povej kdo, če vé, močnejši steber tudi za časni prid vsake države, kakor je ta, pa blagši in terdnejši vezilo za srečo med narodi!

Po kosilu smo se zahvalili mil. g. patrijarhu ter se vernili nazaj v Betlehem, razveseljeni zavolj tega, kar smo zopet novega, veselega in zanimivega vidili in slišali, in zadovoljni smo prebili tretjo in zadnjo noč v preljubem Betlehemu.

Popisati moram zdaj pa še Jezusove jaslice in druge podzemeljske kraje, ki smo jih posebej obiskali in ogleдали. Iz kapele sv. Katarine ali latinske cerkve, kakor sem že rekel, derži pot mem raznih svetih prostorov v duplino Jezusovega rojstva. Kakor v Jeruzalemu k sveetišem, tako imajo tudi tukaj očetje frančiškani skoz leto vsak dan procesijo k mestu Zveličarjevega rojstva ter po naj imenitniših svetiših molijo in pojejo.

Gremo tedaj skoz vrata iz cerkve sv. Katarine po

20 stopnicah v zemljo in pridemo do groba sv. Evze-
bija, učenca in neločljivega tovarša sv. Jeronima, ki
je bil domá iz Kremone na Laškem in je eno leto po
smerti sv. Jeronima v Betlehemu umerl (l. 421). Dalje
gremo nekoliko v stran k grobu sv. Jeronima; potlej
k altarju svete Pavle in njene hčere sv. Evstohije, ki
ste bile svoje dvore in bogastva v Rimu zapustile ter
ste pri jaslicah Gospodovih živeli edino za Bogá in nje-
govo poveličevanje. Med drugim ste bile vstanovile tri
ženske samostane na Betlehenskem. Ogleдали smo po-
tem sobico z altarjem, kjer je cerkveni učenik sv. Je-
ronim kacic 38 lét pokoré se premišljeval, molil, sv.
pismo prestavljal in razlagal, pa gotovo ne v pomenu
kakor dandanašnji liberalci. Pri tem altarji sem imel
srečo tudi sv. mašo opraviti, in to me posebno veseli,
ker od davno že imam prav posebno češenje do tega
vélikega učenika. Nato se vernemo nazaj proti severu
k altarju nedolžnih otročičev, pod katerim je jama, ka-
mor so bile neki njih koščice spravljene. Poslednjič je
še altar sv. Jožefa, meni se, da na tistem mestu, kjer
je dobil od Boga povelje: „Vstani, vzemi Dete in nje-
govo Mater in beži v Egipt.“

Gredé od altarja sv. Jožefa še precej stopinj dalje
stopimo v naj imenitniši kraj v Betlehemu, namreč v
kapelico Zveličarjevega rojstva, hlevac ali
štalico. Ta imenitna štalica je od večera proti jutru
nekako 20 stopinj dolga in 5 stopinj široka; skrivnostni
kraji so na koncu proti jutru, ki je nekoliko širji. Ondi
je prvič mesto rojstva, nad katerim je greški altar.
Pod altarjem je v zvezdi na podolgovati marmorni
ploši latinski napis: *Hic de Virgine Maria Jesus
Christus natus est.* Tukaj je bil iz Marije De-
vice rojen Jezus Kristus. Ta altar, kakor že
latinski napis priča, je bil v posesti katoličanov, po-
zneje pa so ga jim vzeli razkolniki, kakor toliko družih
svetiš, in latincem še maševati ne pusté na njem. Tako
pa so razkolniški greki prenapeti, da so bili l. 1847
zvezdo z latinskim napisom s silo iz tla izderli, da bi
bili latinski spominek pokončali, ki je očitna priča, da

kraj gre latincem in ne grekom; toda sultan je ukazal na svoje stroške plošo z napisom nazaj vdlati, samo da je zdaj zvezda na okrog iz raznobarvenih kamničev, in ne iz srebra, kakor poprej. Temu altarju nasproti proti jugu so jaslice, v ktere je bilo božje Dete položeno ko so ga pastirji molili. Te jaslice so dolbina v živi skali, prave jaslice pa, ali kar je bilo lesenega, so bile l. 642 prenesene v Rim in so zdaj v cerkvi Marije Snežnice. Vse te jaslice pa so petere skupaj sklenjene deske, očernele od starosti, ki jih je bila cesarica Helena s srebrnimi ploščami obdala. Premajhen in prenizek je ta prostorček, da bi se na njem maševalo, torej imajo latinci le malo dalje od greškega altarja svoj lastni altar ss. treh Kraljev, kjer so Modri od Jutra Zveličarja molili, in na katerem tudi mašujejo. Ta dva kraja sta tedaj naša in tukaj sem tudi jest maševal. Vse naše svetišče je za 3 stopinje nižej, kakor drugo. Vse svetišče je z mnogimi svetilkami razsvitlovano, ki gorijo noč in dan. Sicer so tla in stene te pečine oblečene z marmorjem. Stene s poveršjem je k temu še ogernjeno vse skozi s preprogami, ki so pa že močno ostarele, toda razkolniška nevošljivost ne dopusti katoličanom, da bi jih z novimi domestili. Kolikor z veči priteznostjo pa katoličani že v Palestino in potem do naj imenitniših svetiš prihajajo, s kolikor veči silo se jim jemljejo svetišča, toliko dražji jim je spomin na nje bil, je, in bo do konca sveta. Drugi izhod in vhod v kapelico Kristusovega rojstva so dvoje stopnice iz greške cerkve v tla, katerih ene imajo 16, druge 13 štapelj. Po teh namreč se navadno hodi v to svetišče. Ven gredé smo ogledali greško cerkev in tudi njeno prezbiterijo za altarjem, ki je nekako podobna korom za altarjem po kapucinarskih cerkvah. Začnem pa ondi pregledovati knjige in najdem med drugimi tudi prelepe mašne bukve v cirilici; božja služba se namreč zaporedoma opravlja v cirilskem, greškem in arabskem jeziku. Serčno bi me bilo to veselilo, ko bi bili greki zedinjeni; razkolništvo pa vse skalí. Toda kar zdaj ni, gotovo enkrat bode. Greški duhoven iz Rusije je bil priljuden; pravil je, da je že 15 let tukaj.

Spet tedaj se nam na to izhaja, kakor so nas mil. škof Slomšek naučili: „O sveta brata Ciril in Metod: za nas Boga prosita!“ — Tudi nekaj dražih podob smo ondi vidili.

XXVIII.

(Pot iz Betlehema k sv. Janezu v pušavi. Studenec sv. Filipa. Betir in Bar-Kokeba. — Ajn Kerim ali sv. Ivan in posebnosti tega kraja. Samostan pod španjolskim varstvom. Cerkev in njene zgrade; podoba; rojstna kapela sv. Janeza Kerstnika. Ratisbonova naprava sionskih sester. Muhovci mohamedani. Vročina. Vse oljnat. Pušava. Dragi darovi španjolskih kraljev. Nekdanja cerkev najdena. Pristava Caharija in Elizabete; kapela; podertine. Preslavnost tega kraja. Odhajanje proti Jeruzalemu. Vojak in redovnik, redovnik in vojak. Španjski punt. Samostan sv. križa in drevo sv. križa. Ruski orel. Zopet v Jeruzalemu.)

Desetega mal. travna sem sv. mašo opravil na vse zgrade v podzemeljski votlini sv. Jeronima, in sicer za nekega bolnega otročica v Ljubljani. Že o poli šestih namreč nam je bilo peš odriniti proti večeru k sv. Janezu v pušavi. Britko mi je bilo zapustiti Betlehem, tako prijazno mestice, ki kaže na svojem obliči veselje, kakor Jeruzalem žalost. Še enkrat naj torej pristavim, da vse v Betlehemu se mi je zdelo „dobre volje,“ celo otročiči na maternem naročji se sladko posmehujejo, veči dečki pa skakljajo v pisanih in rudečih haljicah kakor kardinalčki, in to se jim kaj lepo podaja; Bog jih ohrani nedolžne!

Pot proti sv. Janezu v pušavi derži pod Bejt-Džallo dolgo časa po dosti prijetni dolini, potlej pa čez bolj pust hrib. Imeniten poldrugo uro od Betlehema je studenec sv. Filipa (Ajn-Hanije), ki je dosti velik potok, pri čigar ustji leže razmetani rezani kamni in steberski kosovi. Tudi ostanki neke cerkve so ondi blizo. Na tem kraju je bil sv. Filip kerstil zamurca in blagajnika kraljice Kandace. Prav z veseljem se spominjam na tako imeniten kraj, ki sem si to zgodbo čitaje dostikrat poprej mislil, kako more neki ondod biti, koder je zveličanja željni etijopec ter nevernik hodil in pre-

biral popotovaje Jezaija preroka? Bral je, ko je Filip k njemu prišel, ravno te-le verstice: „Kakor ovca je bil v zaklanje peljan; in kakor je jagnje brez glasú pred njim, ki ga striže, tako tudi on ni odperl svojih ust itd.“ (Djanje ap. 26—40.) — Tudi vas Betír ni brez znamenitosti, ako je res ta kraj tisti, kjer so se judje pod Bar Kokebom toliko časa ustavljali Rimljanom (l. 135 po Kr. pod cesarjem Hadrijanom). Na tej poti sva se bila dogovorila Čeh Fridman iz Prage in jest z g. vodjem Hörmanom, da ne pojdeva z družimi tovarši po opravljeni Božji poti naravnost domú, temuč da hočemo vsi trije skupaj obhoditi še velik del obljubljene dežele, Sirijo, Fenicijo, Libanon, Smirno, in jest tudi Carigrad.

Nismo še bili iz spomina pustili Betlehema, kar se nam prikaže z verh hriba v dolini drugi silo imeniten kraj svete dežele: domačija sv. Janeza Kerstnika in njegovih bogljubnih staršev. Gredé v dolino smo najpred prišli k lepemu „studencu Marije Device“, ki ga arabi imenujejo „Ajn-Kerím“, slavni ali hvaljeni studenec. Tudi ves ta kraj arabi zovejo Ajn-Kerim. Le nekoliko minutev dalje je samostan, ali bi djal, terdnjava bogoljubnih španjolskih minihov na rojstnem mestu sv. Janeza Kerstnika. V kacijh 3 urah smo bili prišli iz Betlehema do tu-lês. V šent-Ivanu je kacijh 3—400 prebivalcev, veči del mohamedanov, — torej je tudi kraj dolgočasen; komaj četertina je katoliška, ali pa še ne. Zavetnik in varh šent-ivanskih minihov in kristjanov je španjolski kralj, in mora se poterčiti, da res dobrega oskerbnika imajo.

Cerkev, podolgast štiriogelnik s kuplo na štirih debelih stebrih, je v več ozirih imenitna. Terpela je marsiktere premembe, ker v začetku je bila Božja hiša, potlej po neverski divjačnosti hlev, in l. 1601 je bila zopet na novo zidana pa kaj imenitno ozališana. V marmorni tlak so razne lepotičja izdelane in napisane v mozaični obliki, to je, iz drobnih raznobarvenih kamničev. V vélikem altarji je Caharija, ko se mu je angel prikazal. Ob levi strani vstrič sprednjih altarjev derži 7 dolzih

prelepih marmornih stopnic pod zémljo v rojstno kapelo sv. Janeza Kerstnika, ki je naj imenitniše mesto na tem kraju. Pet tabel z izbuknjenim delom na belem marmorji v polkrogu je okoli svetišča, in te kažejo poglavitne dogodbe iz življenja naj večega izmed prerokov. Pod altarno plošo visi 6 svetilk, katerih 4 so gorele nad marmorno ploščico v tlaku, na kateri je napis: *Hic praecursor Domini natus est*: Tukaj je rojen Gospodov napovedovavec. Kakor pri jaslicah v Betlehemu, enako je tudi tukaj prijazno, da bi se res človek ne naveličal kmali na tem mestu. V glavni cerkvi pa ob desni strani je za omrežjem velik kamen, ki izročilo pravi, da je sv. Janez Kerstnik na njem stal, ko je v pušavi pridigal.

Nekoliko naprej in v stran od samostana ima tudi Alfons Ratisbon čisto novo in še malo dodelano napravo za sionske sestre. Šli smo jo ogledat in našli smo 8 sester in 40 otrók, veči del sirot z Libana, ki so v ti dobrotni napravi. Na novem lastnem pokopališu ste že dve deklici počivale. Kaj prav posebnega je vkus, s katerim Ratisbon svoje naprave zida, in pa primérnost z vsimi okolišinami, ktero jim priravná. Vsaka ped zemljiša se v prid obrača, naj lepši drevje za senco, za lepoto in za korist se zasaja. Po vsih napravah tukaj je veličastvo -- „Magnifikat,“ kakor v Jeruzalemu v njegovi napravi povsod vse krona, kri ter rudeča barva. V cerkvi so torej krog in krog pod kuplico z velikimi čerkami zapisane besede: *Magnificat anima mea Dominum*: Moja duša poveličuje Gospoda.

Kako muhasti pa so mohamedani, se vidi od tod, da še za denar niso hotli Ratisbonovim redovnicam vode dajati. Ali kadar kdo tujih zemljiše kupuje, ni nikoli doplačano; cena danes postavljena jutri ne veljá več, lastnikov je zmiraj več in z vsimi se mora kupovavec pogajati. Pri Ratisbonovem zemljišu v Jeruzalemu (Ekce-Homo-samostan) se jih je bilo do 20 našlo. Iznašel je tudi Ratisbon na novo neko nekdanje svetišče v Jeruzalemu, ki bi ga rad dobil v oblast ter otél iz ne-

verskih rók, in že je bilo prišlo do takrat od 1 do 7 posestnikov!

Vročina je v tem kotlu med hribci prav huda, in pri obedu skorej samih oljnatih jedí se nam je bilo pred nezmérnimi roji muh skorej tako braniti, kakor judom pred sovražniki zidaje tempelj po babilonski sužnosti.

Španjolski očetje tukaj skorej vse reči z oljem vživajo, celo v limonado so ga nakapali, s katero so nas prav priljudno poživljali, ko smo bili v vročini prišli. Nekteri naših tovaršev so bili šli po kosilu v pušavo, pa ne objordansko, ki je vse kje drugej, ampak tisto, kjer je sv. Janez že v mladosti prebival, ter so ogledali tam votlino, kjer je stanoval, in studenec, iz ktereга je pil. Dasiravno bi bil rad tudi ta kraj vidil, sem bil vender z družimi vred pretruden, še bolj pa sem se kake bolezni v glavo bal zavoljo silne vročine, in ostali smo v samostanu ter se nekoliko opočili za daljno pot, ker tisti večer nam je bilo še peš iti do Jeruzalema.

Nadomesten pa mi je bil med tem ta izgrešek prav obilno z družimi znamenitostmi, ki sem jih vidil. Eden bratov, star in prav priljuden gospod, se ponudi nam zakladnico dragotin pokazati, ki jih ima samostan od španjskih kraljev. Tukaj smo vidili, koliko je vredno pod španjskim zavetstvom biti, ker vse lepotije so njih darovi: veliko bogastvo predrasih in vsakterih mašnih in družih oprav, moštrance z dražimi kamni, križi, kelihí in vsaktero posodje, tudi reči za pontifikalne opravila itd., da se človek ne more načuditi; škoda, da smo bili le samo trije gledavci, ker nekaj jih je trudnih spalo.

Pa še bolj sem se čudil, ko nas pelje pod cerkev in začne razkazovati nekdanjo cerkev, ki so jo pa še le pred kratkim zasuto našli pod sedanjo cerkvijo, ko so namreč jeli delati za rake ali podcerkveno pokopališe, kjer želé samostanci po smerti biti spravljani. Prelepi tlak iz mozaikov je dobro ohranjen in priča, kako lepe reči je nekdanja cerkev imela. Ali kdo vé, kaj še vse najdejo ali so zdaj našli, ker takrat je bilo le še malo posipnine odpravljene. Iz tega mi je tudi jasno, zakaj je rojstna kapela sv. Janeza Kerstnika globokeje,

kakor druga sedanja cerkev. Ko so bili namreč sovražniki samostan s cerkvijo vred poderli in posuli, so poznejši prebivavci nad posipinami drugo cerkev zidali in si menda še mislili niso, da bi utegnile spodej take lepотиje biti. Mnoge prvih cerkev, kakor se od tod vidi, so bile prav nizke. Tudi prvotna bazilika, ki je pod cerkvijo sv. Petra v Rimu, je prav nizka. —

Še poslednji, pa naj imenitniši kraj, ki je nekoliko proti večeru, smo imeli obiskati, namreč pristavo Caharija in Elizabete. Na ta kraj je bila Marija prišla po oznanjenji deleč z Nazareta čez hribe. Ta pot je bila v resnici dolga in prav pritežna, če si ravno je bila takrat olika po sv. deželi, in pota gotovo vse boljši memo zdaj. Zato je bilo pa tudi veselje toliko veči, ko ste se na pristavi pozdravili, in zlasti ko je po božjem navdajanji že vedila namene Božje. Šli smo tedaj nazaj iz vasi memo Marijnega studenca nekoliko višej na pošév in proti večeru ter smo vidili novo ravno dodelano kapelo na starem svetišu, precej zraven pa še silne razdertine nekdanje cerkve, zidane od sv. Helene, ki je mogla biti kaj veličanska. Po vsem svetu se vsak dan milijon- in milijonkrat ponavljajo besede, ki jih je velikoserčna gospá Elizabeta tukaj Marii izrekla po navdajanji sv. Duha: „*Benedicta tu in mulieribus* . . . Blažena si med ženami, in blažen je Sad tvojega telesa!“ In kako sladko-ljubeznjivo se glasí „Magnifikat,“ ki je na ti pristavi tekel kakor rajski studenec iz Marijnih ust. Res, častitljiv je ta kraj!

Ščasoma se popotniki zbiramo v samostanu in se odpravljamo proti Jeruzalemu. Brat Joachim, že prileten pa ves vesel in serčan redovnik iz Španije, nam je pot kazal ter nas spremljal do verha hriba. Pravil je vmés, kaj je revež že doživel. Že redovnika so ga bili zajéli španjolski rovarji l. 1835 in prisiljen je bil za vojaka služiti. Tako so delali ostudni rogovileži tudi z drugimi; izmed 100.000 vojakov je bilo 8000 redovnikov. Tako si punt povsod prekletstvo dela in si ga naklada ter vsako občutno serce z grozo misli na to pošast. Po Palestini je še več redovnikov, ki so mógli v puntu vo-

jaki biti. Kako res pobožen pa je španjolski narod, se iz tega vidi, ker so taki prisiljeni vojaki vendar zvesti ostali svojemu duhovskemu redu.

Ob potu dobro uro od sv. Ivana in že bližej Jeruzalema je greški samostan sv. Križa (Deir el-Mosallabah), tako imenovan, ker menda obsega tisti kraj, na katerem je zrastle drevo, ki je služilo za Zveličarjev križ. Sv. Helena je kraj počastila s cerkvico, ki jo je zidala na mestu. Samostan je bil neki v prvo zidan v petem stoletji; ne vem, kdaj so ga greki v oblast dobili, to pa se vidi, da sedanje velikansko poslopje ni staro. Od zunaj se vidi kakor velik štiriogelnik z debelimi zidovi kakor terdnjava. Znotraj je cerkvena s kuplo in ima mnogotere kinčarije in mozaiške dela, zlasti pa slikarije, ki kažejo vso zgodovino sv. drevesa. Jama, v katerem se misli, da je rastle to drevo, je za altarjem. Sicer ima stanovanje velike prostore za prenočevanja in pa sobane za odrejo 40 greških semenišnikov. Ruski orel kaže povsod dvojnato svojo glavo, čigar zlatu ima sploh poslopje zahvaliti svoje veličastvo. Na prošnje ss. Cirila in Metoda se bode to in veliko družega po Palestini vernilo v ovčnjak katoliške cerkve, samo da se Rusija spreoberne, ali pa še poprej. — Prav zadovoljni smo bili zvečer, ko smo dospeli zopet v avstrijansko sprejmiše, ker steza iz šent-Ivana do Jeruzalema je skorej zgolj kras in silno skalovje. Ako bi ob času Caharijevem ne bilo bolje, bil bi imel pač slabo pot, kadar ga je versta zadela, da je šel v Jeruzalem Božjo službo opravljat. Mislím, da kaki dvě uri smo hodili, če ne več.

XXIX.

(Pripravljanje na odhod in spominki. Maša na Božjem grobu in na Kalvarii. Bernard Paskis in nekoliko naukov iz „Talmuda.“ Odpadnik nesrečni — njegova srečna hčerka. P. Venceslav; vernitev v katoliško cerkev.)

Vernivši se iz Betlehema in šent-Ivana v Jeruzalem smo imeli potem nekoliko dni počitka, preden smo za stalno odrinili proti Nazaretu. Obračali so ta čas po-

potniki zlasti v pripravlanje in vredovanje raznih spominkov iz sv. dežele, ki jih je imel vsakteri seboj domú vzeti. Po cele zabojčke molkov in raznih izdelkov iz lesa sv. zemlje; podobe s cveticami verta Getsemana in družih znamenitih krajev; palme, ki smo jih bili dobili iz patrijarhove roke na cvetno nedeljo; kamni z Oljske gore, voda iz Jordana in Marijnega studenca; reči od mertvega morja, in še veliko enacega z mnogoterih imenitniših krajev obljubljene dežele, — to in tako je bilo, kar smo seboj jemali. Moj naj drajši spominek je križ z oljčinega lesa, v katerem so pod pêrličino vdelane svetinje z vsih štirinajst postaj ali štacijonov Jezusovega terpljenja ter je blagoslovljen za odpustke križevega pota.

Noč od 11. do 12. mal. travna sem zdaj v tretjič prebil v stražišu Božjega groba, to je, v malem frančiškanskem poslopji, ki se derži cerkve Božjega groba, in zjutraj še pred štirimi sem na Božjem grobu odmaševal, — morebiti sem zadnjikrat v življenji imel to srečo. Ta dan popoldne mi je pripovedoval Bernard Paskis, Moravec, svoje zamotane dogodbe, kako je iz judovstva postal anglikanski protestant in poslednjič katoličan. O drugi priliki mislim njegovo življenje nekoliko popisati.

13. mal. travna sem sv. mašo opravil na Kalvarii. O kako prijetno je katoliškemu duhovnu nekervavo daritev opravljati na ravno tistem mestu, na katerem je naš prehvaljeni božji Zveličar kervavi dar opravil za vesoljni svet! Tisti dan sem šel še enkrat na Oljsko goro in sem marsiktere kraje bolj na tanko ogledal, ktere sem pa že poprej popisal. Bil sem v častitljivem grobu Marije Device, na mestu, kjer so aposteljni zložili apostoljsko vero, kjer je Zveličar očenaš učil itd. V vertu Getsemanu mi je eden frančiškanskih bratov, ki vert varuje, od debelega kamnitega čoka odbil s kladvom več velikih kosov kamna, ki sem jih seboj vzel za spomin. Kamen z Oljske gore, kjer se je toliko imenitnih dogodb veršilo, je pač imeniten spominek. Mično je bilo, kako je vse gomazelo ruskih romarjev zunaj vertovega omrežja, kteri so zaupljivo klicali: „batjuška,

batjuška,“ in me prelepo prosili kamnenih šiber, ki so letele spod kladva, da naj jih jim dajem. Z veseljem sem jih po dovoljenji čast. brata med nje delil; tudi imenitniši Rusi so bili vmes. Neka ženka me je celo v simonijo (?) napeljevala ponudivši mi nekak denarec, kterege pa, se vé, nisem hotel vzeti. To priprosto rusko ljudstvo z veliko pobožnostjo obiskuje svete kraje. Gotovo naj veči del njih se ne zavé razkolništva, v kterem tičijo.

14. mal. serpana sem nekoliko prebiral „Nethivoth olam“ ali „pravi Izraelit“ od Rev. A. M. Taul-a (Frankf. 1859). Posodil mi je bil te bukve Bernard Paskis in so prav mične in podučne, ker v njih je pojasnovan „talmud“ judovski in njegove neslanosti. Naj povém čast. bravcem nekoliko, kaj uči in veleva „talmud judom.“ Po talmudu so 1. kristjani in muhamedani tajivci postave, ki nimajo nobenega deleža v prihodnjem svetu.“ 2. „Dopuščeno je am-haarez-u (neučenemu človeku) nosnici preparati, ga stergati enako kakor ribo. Vsakemu Izraelcu je prepovedano s hčerjo kacega „am haarez-a“ oženiti se, kajti ona ni boljši od živine. Mož mora vse prodati, kar ima, samo da bi se mogel s hčerjo učenega oženiti.“ 3. Kakor je vsak zavezan svojega očeta spoštovati in se ga bati, tako je dolžan spoštovati in se bati svojega rabita bolj kakor svojega očeta.“ Ako kdo vidi, da njegov oče in ob enem tudi njegov rabi kaj zgubi, ali da ga težko breme stiska: mora rabi pred očetom rešen biti. 4. „Modri možje so rekli, strah pred rabitom je strah pred Bogom.“ 5. Sodba rabijevska je nezmotljiva. (Opomba. Terpinčili in umorili so judje Jeremija: tedaj rabi ne sodi nezmotljivo; — tako tudi ko so obsodili in umorili Jezusa samega. Pred razdjanjem prvega tempeljna so judovski duhovni imeli pravico Boga vprašati v tehtnih in težavnih rečéh (5. Moz. 17, 8...), In takrat, ako so vprašali, je bila sodba njih velikega duhovna nezmotljiva; ako niso vprašali, pa zmotljiva, kakor v sodbi zoper Jeremija. Pri sodbi Jezusa Kristusa niso mogli več Gospoda vprašati, takrat niso imeli več „Urim in Thumim“ in ne več zavezne

skrinje, ne več čudežne moči; bili so le zmotljivi ljudje, torej njih besede zoper Zveličarjevo besedo niso imele nobene veljave več.) Talmudisti pravijo dalje 6., da na učenje „Mišne in Gomare“ (človeških vstanovil) se mora čez dve tretjini več časa obrniti, kakor na pisano postavo. Ženstvo, sužnji, otroci so bili prosti učenja. Rekli so: „Kdor hčér uči (ustno) postavo, se to tako ceni kakor bi jo učil kako prelomljenje.“ Dalje: „Vsakteremu je prepovedano svojega sužnja postavo učiti.“ 7. „Nevernik, kateri se s postavo pečá, je smerti vreden.“ Ravno tako, ako počitni dan praznuje.“ (Op. Pravil mi je Paskis, kako so judovski rabini pred Napoleonom I (kakor tudi parski katekizem za jude) neki stavek iz „Talmuda“ tako skazili ali korumpirali, da bi spričali, da judovska vera uči: da se morajo tudi nejudje ljubiti, kakor judje, in da je dolžnost jim dobro delati. Tisti stavek pa tega ne pravi, ampak le novi testament: tedaj so judje s tem zoper svojo voljo novi testament priznali. Kliče torej judom Taul: „Da ste rešeni unega gerdega uka, se imate le našemu Gospodu Jezusu zahvaliti!“ Vidi se tedaj, kako natanko je Bernard vse preštudiral, preden je judovstvo zapustil, ker vse te reči in razločke je na pamet vedil, ter mi je večkrat kaj dopovedoval, in bil je o resnici katoličanstva prepričan vse kaj drugač, kakor pa mnogi naših „liberalcev“, ki sicer prav radi terdijo, da so „dobri katoličani“, vendar pa so v društvih, ki se borijo zoper katoliške dogme, psujejo Gospodovo duhovstvo in celo škofe in samega namestnika Kristusovega. Njih zmota ali pa potuha ni manjši kot je bila pri farizejih. Talmud uči 8., ako Izraelci vživajo oblast nad „malikovavci“, jim je prepovedano ktereга izmed njih med seboj terpeti — tudi le mem gredé; taki ne smé skoz deželo iti. Ako nevernik, malikovavec v reki tóni, ali se smerti bliža, mu ne smemo na pomoč teči.“ Take zbloje imajo judje v „Talmudu“ in slepi psevdoliberalci se nad tem nič ne spotikajo; katoličane pa bi bili precej pripravljeni beričem zročevati, ako bi imeli oblast, ker svoje dogme terdijo. O drugi priliki bom še tehtniših razlogov naznanil, kateri bodo jasno pokazali, da

je Paskis pač drugač študiral katoličanstvo, kakor nekteri drugi judje, ki se sedaj k judovstvu nazaj povračajo, kajti so se bili zavaljo denara ali družih neblagih okolišin pokatoličili.

Med tem ko sem imel s tukaj omenjenimi študijami opraviti, pride v avstrijsko gostišče Neža Frančiška Hakenbirk, sestra tretjega reda, ki je v bolnišnici sv. Jožefa bolnikom stregla, imela pa je v kratkem iti v Rim. Ta dobra oseba je bila pred nekaj časom, v stiski in pomanjkanji, šla v službo k nekemu odpadniku od katoliške vere, ki je sedaj protestanški misijonar v Jeruzalemu. Bali so se za njo, da bi tudi ona v toliki nevarnosti kje ne odpadla. Zgodilo se je pa vse kaj družega. Dobra keršanska služabnica, sama vterjena v veri, je tudi hčer unega odpadnika v pravi veri podučila, ktera je skrivaj nezvestega očeta zapustila, se k sionskim sestram v Ratisbonov samostan podala, ter je prestopila v katoliško cerkev, ktero je njen oče zapustil. Koliko je imel renegat oče, koliko pruski konzul opraviti, kako so po njo hodili, kako jo iz samostana vabili, prosili, silili, kdo bo to popisoval? Le samo še kacega Mühlfelda ali Šindlerja je ne mara manjkalo k doveršenemu igrokazu. Toda pri stanovitnosti značajne deklice bi tudi taki ne bili nič opravili; zakaj gospodičinja je zvedila, kje je resnica in zveličanje, in ona se hoče zveličati, naj veljá kar veljá. Umaknila se je bila vednemu nadleganju v šent-Ivan v drug Ratisbonov samostan, in ker je svitli patrijarh ravno ta dan (14. aprila) ondi 21—25 deklicam delil sakrament sv. birme, je bila tudi ona od sv. Duha po sv. krizmi in s pokladom škofovih rok poterjena v sv. veri. Slišal sem pozneje, da je šla v Pariz v novinstvo ter hoče tudi ona pristopiti k sionskim hčeram.

P. Venceslav Netherda, sedaj gvardijan v Kairi, ki je z nami popotoval v Jeruzalem zavaljo tega, da je spovedoval romarje madjarskega jezika, mi je ravno ta dan pravil, da ga je neki protestant naprosil ter ga podučuje in bo v kratkem se vernil v katoliško cerkev. Gotovo se ne bo nihče čudil, ako se ravno v tem mestu

pogosto drugoverci povračajo k luči in resnici, v katerem je Kristus, večna luč, življenje dal za resnico.

XXX.

(Kapela sv. Helene. — Efendi v patrijarhovem poslopji zraven cerkve Božjega groba; — na minaretu. — Cerkev katoliških grekov. — Bolnišnica sester sv. Jožefa. — Poslovljevanje. — Kerševanje.)

Petnajstega malega travna. Ta dan sem sv. mašo opravil na preslavnem kraju, kjer je sv. Helena našla znamenje našega odrešenja — Kristusov križ. Kapela je globoko v zemlji, v katero se gre iz cerkve Božjega groba, ker bili so vsi trije križi verženi v neko staro rupo ali vodnjak in zasuti z razno šaro. — Popoldne smo bili šli še pogledat hišo nekega efendi-ja ali plemenitnika, čegar prednikom je bil Saladin daroval poslopje katoliškega patrijarha in ga ima še zmiraj deržina tistega rodú. To ozidje je prav blizo kapele Božjega groba. Od tod so se natanko vidili hlevi, ki so nad frančiškanskim samostanom. Pa bilo je zraven kupelnih gornjih mostovžev tudi turško stanovanje — še manj ukusno od hleva, in med latinsko in greško kuplo prav vmés je bil tesen prostor, ki služi mohamedanom za njih romarsko hišo. Koliko teh ozidij se je zdaj odpravilo, ko je bila nova kupla delana, mi ni znano.

Ob efendijevem poslopji bolj proti severu je mohamedansko moliše, džamija ali mošeja s silno visokim minaretom (tenkim stolpom), na kterege smo stopali. Groza me je bilo pod verhom stopiti ven na mostovžek, ki je okrog minareta, od koder se je pa prav lepo vidilo po vsem jeruzalemskem mestu! Se vé, da žalostno je pogledati zlasti na mesto nekdanjega preslavnega tempeljna proti jugo-vzhodu, namesti čegar velikanskih zidov sedaj kviško kupí trebuhasta kupla Omarjevega medžita ali moliša.

Od ondod smo šli gledat cerkev katoliških grekov blizo jafiških vrat. Zidana je po jutrovski šegi. Ravno méрно trojnati ladii križevate cerkve je trojni vhod za veliki altar, kterege lope niso zagernjene, kakor sicer

v greških cerkvah. Zgorej nad altarjem je vse počéz stena z dvema verstama podob (12 aposteljnov z Zve-ličarjem v sredi) od zida do zida in naj na verhu v sredi je križ. Tako so véliki altarji po greških cerkvah. Po vsih altarjih ležé bukve v greškem in arabskem je-ziku. Nekaj podob je prav lepih po jutrovem kusu, po-sebno krasen pa je marmorni tlak po cerkvi. Slabo me je ginila neka jama za vélikim altarjem, ki je blezo za „sakrarium“ in se mi je zdela kakor smetišna jama, ker znati je, da pepel in oglje od kajenja in ne mara še druge reči vanjo mečejo. Prav dobro mi pa dé, da sem bil tudi enkrat v greško-katoliški cerkvi.

V bolnišnici sester sv. Jožefa, ki ni deleč od ondod, je bilo pet redovnic, ki imajo majhen špitalič, in spre-jemajo bolnike iz vsih verstev. One so le majhen od-delik tega reda, kateri ima svojo odgojilnico blizo cer-kve Božjega groba. V malo kapelico hodi eden patri-jarhovih duhovnov maševat. To pot so bili le 4 bol-niki v sobi; kolikor se je vidilo, so bili vsi arabci in mogoče da musulmani. — Nazaj v avstrijansko gostiše smo šli po mestnem ozidji pri strani odznotraj. Tako se zamore iti vse na okrog, toda sem ter tje je prav dosti nevarno in lahko se ubije, komur bi spodletelo, da bi v globél se zvernili.

Naslednji dan je bil predposlednji pred odhodom in treba ga je bilo oberniti saj po zmožnosti v dušni prid. Maševal sem v domači kapeli pred edinim altarčkom, ki kaže bég sv. Deržine v Egipt. 17. mal. travna sem maševal v lepi frančiškanski cerkvi kervavega bičanja. Vsi peteri altarji tukaj so spomini terpljenja Kristuso-vega. Prav lepa cerkvica se ima za svoje marmorne altarje in druge znamenitosti zahvaliti napolitanski kra-ljévi deržini, ki je sedaj pregnana. Sicer smo skorej ves čas obernili v poslovljevanje; dopoldne smo bili mi popotniki pri konzulu in v samostanu pri kustosu, po-poldne pa uni pri nas. Konzul je tožil, da boleha za merzlico ter pojde na Dunaj na oddih. Kustos nas je sprejel s posebno prijaznostjo, nam postregel in dal na pot predrazih spominkov.

V dan našega odhoda, 18. mal. trav., je bil v frančiškanski cerkvi keršen Pavel Vojtéh Jožef Pailes, krajaški družo iz male Rusije, poprej jud, potlej anglikan. Kerstil (s pogodbo) ga je čast. o. Venceslav, boter mu je bil naš tovarš Čeh Vojtéh Fridman. Potem je mogel dalje iti, ker ondi pri protestantih potem ni bilo več pomoči zanj. — V kapeli avstrijanskega gostiša pa je bil keršen že imenovani Jakob Bernard Paskis (ali Pašges). Boter mu je bil naš romarski yodnik bar. Eberl, špiritval v Lincu, kerstil ga je dr. Čoke, takrat vodja v gostišu, sedaj v duhovskem pastirstvu na Dunaju.

Bernard Paskis.

(Pisano v avstrijanski romarski hiši v Jeruzalemu 12. mal. serp. 1866.)

Ravno zdaj-le sem slišal dogodbo, ki se smé šteti k posebnim v človeškem življenji. Pravil mi jo je zgorej imenovani Bern. Paskis, in zadeva ravno njega samega. Da je pa resnična, mi je priča njegova priprosta osebnost in vse okolišine njegovega silo zamotanega življenja.

Paskis ima neki 31 lét, je pohlevnega, ravnega in zaupljivega duha, čedne zunanje postave, obličje njegovo pa kaže, da je že marsikaj doživel in prestal na zemlji. Po domovini je Moravec iz Nikolsburga, po stanu rokodelc — oženjen ali pa prost, kakor kdo hoče, po rojstvu je bil Izraelec.

Prav mlad še se je v šoli dobro učil hebrejskega jezika in je takrat in pozneje veliko bral sv. pismo stare zaveze, kakor je pri judih navada. Potem se je izučil krajaškega rokodelstva ter šel po širokem svetu že v prvih mladenških letih. Bil je precej let, 5 ali 6, če ne več, v Carjigradu, potem nekaj časa v Tulči, zatem se je podal v daljni Egipt — v Kairo, kjer je več lét živel in delal.

Zastran svojega življenja mi je pravil Bernard: Živel sem posvetno in ne po „talmudu“, kakor judje imajo navado; jedel sem meso (svinjsko), ob sabotah delal, se ne trikratno umival, kar je judom terdo zapovedano itd. Sicer pa mi moje serce ni dopustilo, da bi

bil iskal spák in malopridnost, pijančevanja, mesnega poželenja, družin itd. Ko sem prišel v kako mesto, sem poiskal kako družino svoje vere, ondi se pogodil ter plačeval živež in stanovanje s tem, kar sem zaslužil. Delo je bilo moje veselje.

Bil pa je gospodar v Kairi, pri katerem se je bil Bernard vstavil, terdoveren jud, ki je kmali spazil, da njegov gost je mlačen v svoji veri, da si pred jedjo rók ne umiva po judovski šegi itd., in zavoljo tega mu je bilo treba marsiktero preslišati. Tudi ni bilo opominovanje zastonj, kajti sklenil je poslednjič in celo zarotil se, da hoče živeti natanko po vsi postavi Gospodovi.

Je pa pri judih terda zapoved, da z osemnajstim letom se mora vsak oženiti. Veliko namreč deržé do poštenega in čistega življenja, in da bi se mladenči v prostem življenji kako ne oskrunili in svojim nečasti ne delali, imajo to zapoved. Tako mi je pravil. Tudi našemu Bernardu je bila prišla ta doba, če ne ga že nekoliko prehitela. Bodi si, kakor koli, judje so tudi njega nagovarjali, da si mora družice življenja poiskati. Kakor pa je Paskis sploh premišljen človek, tako tudi v tej okolišini ni pozabil, da se ne smé vnémarno delati, ako ravno je pri judih zakon razvezljiv, tako namreč, da mož smé ženi razvezno pismo dati, žena pa možu nikoli ne. Menil je, da v Kairi si ne more žene dobiti, ktera bi bila po njegovi misli, in sklene v Bagdad se podati, kjer je ljudstvo še bolj priprosto, in ondi si poiskati žene, s katero bi mogel živeti v božjem strahu in pošteno po Mozesovi postavi.

Res se podá na pot, pride v mesto in pridno dela. Kakor njegovi soverci v Egiptu, tako so ga jeli tudi tukaj na njegovo dolžnost opominjati. Dostaviti moram, da vsaka judovska nevesta na Jutru, ako hoče moža dobiti, mora imeti nekaj tisuč piastrov premoženja, in sicer za tujce, če so tudi boljšega stanú, nekaj manj kot za domače.

Tudi Paskis je bil zadovoljen z ne preveliko doto, ktero mu je ponudil terdoveren jud z nevesto vred. Natanko je izprašal nevesto, če ga hoče čisto proste

volje vzeti, če je niso starši morebiti k temu silili in pa če ji je vse prav, ker on — ženin nima drugega premoženja razun obleke, ki jo ima na sebi. Z vsim tem je nevesta zadovoljna in Bernard je priženil nekakih 500 piastrov (11 piastrov je 1 gl.) in začel svoje novo življenje.

Kmali pa je spoznal, da mu je njegova mlada nevesta vse preveč judovska. Ne le da se je do njega vse preveč tuje obnašala ter še pri njem jedla ni, mu le na mizo prinesla in zraven njega stala, ko je jedel, temuč Bernard bi se bil mogel po volji svoje svakovšine pri jedi po jutrodeželsko na tla na pete vsesti in tako prav slabe jedi po ondotni šegi uživati, in veliko veliko družih judovskih in jutrovih sitnosti je imel premagati, katerih nisem mogel vsih zapaziti. In tako bi bilo terpelo še pet let, ker ravno toliko lét mora po svatovšini še vsak ženin ostati v hiši svojega svaka. Ne vém, kako prav da je bilo, dosti je to, da poslednjič sta se ločila. Paskis je še marsikaj preterpel in zlasti z revšino in, zdi se mi, tudi z boleznijo se je boril v Bagdadu. Poslednjič gre zopet po svetu, in pride v Jeruzalem. Sprejét v protestanško bolnišnico, bere, se uči, prevdarja, in postane protestant.

Zmiraj pa se mu dozdeva, da je v protestanstvu nekaj pomanjkljivo, in posebno mu je bilo zoperno, da so protestantje toliko zoper katoličane psovali in zabavljali. O neki priliki pride, zdi se mi, uro popravljat v avstrijski hospic in se soznani s katoliškimi duhovni. Ondi opraušuje to in uno, in ne vém prav kako? zgodilo se je, da se je dal skrivaje v katoličanstvu podučevati, ker v protestanstvu ni pokoja našel; tega pa se je bil tudi prepričal, da judovstvo ni pravo, ker iz sv. pisma je dobro prevedil, da prerokovanja so se mogle davno že spolniti in da je Odrešenik že bil na zemlji. Protestantje so bili njegovo omahovanje spazili in mnogotero počeli, da bi ga od pokatoličenja odvernili; ali on je ostal stanovit, dasiravno v svojo časno zgubo; iskal je resnice, da jo je našel. Bil je nekaj dni kakor v duhovnih vajah in v dan našega odhoda iz Jeruzalema je bil

keršen pod pogojo, ko bi ne bil morebiti protestanški kerst prav opravljen.

Da se pa bravci prepričajo, s koliko resnobo je iskal Paskis resnice, naj pristavim tukaj še razkazek nekterih mest iz sv. pisma stare in nove zaveze, ki se ozirajo na Kristusa Odrešenika svetá, in so posebno zmožne tudi slabega katoličana v veri poterdti. Kdor ima sv. pismo, po teh zaznamkih lahko pregleduje in se prepričuje, kako že naj starši bukve sv. pisma od prihodnjega Mesija prerokujejo, kako se je vse nad Jezusom in v sveti katoliški cerkvi spolnovalo in se spolnuje še zmiraj.

Svetopisemski izreki za Mesija.

Stara zaveza.

Nova zavezá.

Človek podoba Božja.

I. Mojz. 1, 26—27. 5, 1. |

Greh prvih staršev.

I. Mojz. 36.

| Rim. 5, 12. 17. 18. Jan. 3. 8.

Perva obljuba Odrešenika.

I. Mojz. 3. 15. Iz. 7, 14. |

Mat. 1, 23. Gal. 4, 4.

| Hebr. 2, 14.

Odrešenik obljubljen Abrahamu, Izaku, Jakopu.

Abr. I. Mojz. 12, 3. 18, 18.
22, 18.

| Djanj. apost. 3, 25.

Gal. 3, 8. in 16.

Iz. I. Mojz. 26, 4.

Jak. I. Mojz. 28, 14. Ps. 72, 17. |

Odrešenik iz Judovega rodú.

I. Mojz. 49, 10. |

Skriv. razod. sv. Jan. 5, 5.

| Hebr. 7, 14.

Odrešenik iz Davidove hiše.

2. Sam. 7, 12—16. 19—29. |

Dj. apost. 2, 30.

Adam

I. Mojz. 3, 1. 17. |

pervi

drugi

| I. Kor. 15, 47. Mat. 4, 3.

| Hebr. 2, 14.

Stara zaveza.

Nova zaveza.

Odrešenik rojen v Betlehemu.

Mih. 5, 2. | Mat. 2, 1—16. Jan. 7, 42.

Čas prihoda Odrešenikovega.

I. Mojz. 49, 10. Dan. 9, 24— | Mat. 24, 15—21. Luk. 19.
27. Hag. 2, 7—8. | 41—44.

Čudovito rojstvo Odrešenikovo iz Device.

Iz. 7, 14. 9, 6. 7. | Mat. 1, 23. Luk. 1, 30—33.
| Jan. 3, 16. 17.

Čuda Odrešenikove.

Iz. 42, 6. 7. | Luk. 7, 20. 21.

Mesija tudi Odrešenik poganov (ajdov).

I. Mojz. 49, 10. Iz. 11, 10. | Rim. 15, 9. 12. Hebr. 4, 1. 2.
49, 6. 52, 10. 15. |

Odrešenikova božja pa človeška natora.

Iz. 9, 6. Mih. 5, 2. Ps. 110, | Jan. 1, 1. 2. 10. 30. 14, 10. id.
1. Cah. 13, 7. |

Odrešenik zaveržen od svojega ljudstva.

Iz. 53, 3. | Jan. 1, 11. 12.

Odrešenik mora terpeti in umreti za grehe človeštva.

Ps. 16 in 22. 40, 49. Iz. 53. | I. Petr. 2, 21—25.
Dan. 9, 26. |

Mesijev prihod v Jeruzalem.

Cah. 9. 9. | Luk. 19, 29—38. Jan. 1. 49.

Mesija izdan za 30 srebernikov.

Cah. 11, 12. 13. | Mat. 26, 14—16. 27, 3—10.

Mesija ne bo vidil trohnobe in tretji dan bo od smerti vstal.

Ps. 16, 9. 10. Ozej 6, 2. | I. Kor. 15, 4. Djanj. apost. 2,
30—32. 13, 35—37.

Časti Mesijeve. I. Mesija prerok.

V. Mojz. 18, 15. 18. | Djanj. apost. 3, 22. 7, 37.

II. Mesija mašnik.

Ps. 110, 4. Cah. 6, 13. | Hebr. 5, 5. 6. 6, 20. 7, 19—21.

Stare zaveze.

Nove zaveze.

III. Mesija kralj.

Ps. 2, 6. 8. 110, 1—3. 45, 6. 7.	Mat. 2, 2. 22, 42 Mark. 12, 36.
-------------------------------------	------------------------------------

Mesija imenovan Zemah ali mladika.

Iz. 4, 2. 11, 1. Jer. 23, 5. 33, 15. Cah. 3, 8. 6, 12.	Skriv. raz. 5, 5. 22, 16.
---	---------------------------

Mesija imenovan vogelni kamen.

Ps. 118, 22. Iz. 28, 16. 8, 14. Dan. 2, 34.	Luk. 2, 34. Rim. 9, 33. I. Petr. 2, 6—8.
--	---

Mesija imenovan angel, ali angel Gospodov, ali angel zaveze.

Sodn. 13, 1—23. Iz. 63, 9. Ozej 12, 4. Mal. 3, 1. I. b. Mojz. 16, 7—14. 22, 11—18. 32, 24. 30. 48, 16. II. b. Mojz. 3, 1—6. 14, 19. 20. 23, 33, 2. Joz. 5, 13. Sodn. 6, 11—24.	Hebr. 6, 13. 14. Djanj. apost. 7, 30. 38. Mat. 3, 10—12.
--	---

Človeško serce je grešno.

I. Mojz. 6, 5. 8, 21. Ps. 51, 1. I. Kralj. 8, 46. Jer. 17, 9. 10. Job 14, 4. 5, 12.	Rim. 3, 4. Jan. 3, 6. Rim. 5, 12. Efež. 2, 3.
---	--

Pokora pred Bogom.

Ps. 51, 5. 6. Iz. 64, 5—11. Jer. 14, 20—22. Dan. 9. 4—19.	Dj. apost. 2, 37. 38. 3, 19. Luk. 24, 46. 47.
---	--

Obrezanje Gospodovo.

V. Mojz. 10, 16. 30, 6. Jer. 4, 4. Joel 2, 13.	Rim. 2, 28. 29. Kološ. 2, 11.
---	-------------------------------

Bog vabi.

Pregov. 8, 32—36. Iz. 55, 1—9.	Jan. 7, 37. Razod. 21, 6. 22, 17. 3, 18. 20.
-----------------------------------	---

Trojedinost Božja.

Iz. 48, 16. 61, 1.	—
--------------------	---

Stavki stare zaveze, v katerih se govori o sv. Duhu.

- I. Mojz. 1, 2. 7, 15. V. Mojz. 34, 9. Iz. 11, 2. 40, 13. 42, 1. 48, 16. 59, 21. 61, 1. 63, 10. II. Sam. 23, 2. Sodn. 3, 10. 6, 34. 11, 29. 13, 25. 14, 6. 19. 15, 14... Joel 3, 1. 2. 28. Cah. 4, 6. 12, 10. Mih. 2, 7.

XXXI.

(Odhod iz Jeruzalema proti Napluz-u. Ram; Biré; Betel in njegove znamenitosti. Efrajski hribi in doline ter njih kraji; Silo; Kan-el-Lebben; dolina Sava. Jakobovo polje. Poljedelstvo in noša. Kraji ob potu, kakor Havara, Eliezerov grob, Abrahamov delež itd.)

Osemnajstega mal. travna ob $\frac{3}{4}$ na 2 smo zapustili preslavno mesto Jeruzalem, katero se nam je bilo že nekako vdomačilo, in namerili smo jo skoz damaške vrata po potu proti Napluz-u in Nazaretu. Na hribu Skopus-u smo se poslovili s prvim vodjem iz hospica dr. Čoketom, ki se je v Jeruzalem povernil, drugi — gosp. pl. Hörmann — je pa dalje z nami potoval.

Pervi znamenitiši kraj ob potu je Ram (Er-Ram), nekdanja Rama, kjer je katolišk misijon. Imenitna na tej poti je okolišina, da ondod je šel mladi Jezus iz Nazareta v Jeruzalem na božjo pot. Teržič Biré (Bireh, nekdanj Biroth) je v tem oziru posebno pomenljiv; tukaj namreč so bili starši pogrešili mladega Jezusa gredé iz Jeruzalema proti domu. Biré ima 700—800 musulmanov in nekatere keršanske deržine. Ogledovali smo podertine nekdanje cerkve, ki je bila najberže v ravno omenjeni spomin zidana svoje dni. Zemlja ob tej poti se prav pridno obdeluje; povsod se kamnje v kraj in v obzidje spravlja ter zemlja obséva. Vidijo se tudi mnoge čede velikih in lepih ovc.

Na večer tega dneva smo se všotorili pod starodavnim mesticem Betel-om, ki je v tolikih ozirih imenitno. Ob času, ko so se Abrahamove čede ondod pasle, se je imenoval ta kraj Luz; ko je pa pozneje Jakob imel tukaj razodenje Božje ter je v britkostih dosegel z nebes sladko tolažilo, je dal kraju ime Bet-el, hiša Božja, in postavil je darilnik Najvišemu. Po razdeljenji kraljestva je tukaj Jeroboam zidal tempelj, vanj posta-

vil zlato tele in ljudstvo zapeljeval k malikovanju, rekoč: „Lej Izrael! to je tvoj bog!“ ni pa pustil ljudstva v Jeruzalem, kjer se je častil pravi Bog. Preroka Ozej in Amoz sta torej ime „Bet el“ spremenila v „Bet-aven“, hiša pregrehe. O časih Makabejcev je bilo mesto vterjeno; stalo je še v času Rimljanov, Vespazijan je imel ondi svojo obsado. Sedanji čas se vidijo le bolj poderatine. V razvalinah gradú, ki je pod vasjó, se nahajajo pogosto rimski denarji, in ravno izmed nas eden je bil enega kupil od ondotnega prebivavca. Že na večer smo bili namreč nekteri, prestopivši majhno podolje — šli ogledat ostanke imenovanega ostrožja. Nazaj gredé — nekoliko na višavo — zagledam dečka, ki je šel pred nami, in prav živo se mi snuje v mislih dogodba 42 otrók, ki sta jih bila medveda stergala, ker so zasramovali Elizeja preroka, gredočega iz Jerihe proti Betel-u. Takrat so kričali paglavci nad častitljivimi možmi in duhovni stare zaveze, sedanje čase jih namestovajo dostikrat odrašeni paglavci, ker mladi so veči del dobro podučeni in olikani, starejih mnogi so čednost in strahovanje zavergli. — V šotorjih po noči smo imeli slabo spanje, ker nas je dež nadlegal in veter žugal naše šotorje si anektirati (v oblast si jih spraviti); pa je bilo vendar kaj prijetno in poetiško.

19. mal. travna. Že pred šestémi zjutraj se po šotorih vse giblje, napravlja, mermljá, kliče. Malo kave je naše kosilce, pa hajdi na konjiče! Na verhu hribca nad Betelom so prav na potu in ob potu silne skale, toda kaj lepe in gladke. Lahko je Jakop svoje dni na kateri spal in si še kaki kamen za zglovje djál. Tukaj ravno namreč je po izročilu tisto glasovito mesto, kjer je bila tega očaka noč prehitela in je v spanji vidil lestvo, ki je nebo vezala z zemljo (Gen. 28.) — Od Betela dalje smo hodili ta dopoldan čez efrajmske gore in doline, ki imajo marsikaj divjaškega in robatega, pa tudi kaj mičnega. Hribi so s skalami in kakor zložnimi kamnenimi ridami naplastani, dostikrat visoko pod verh obdelani, zelene doline in znožja hribov pa sem ter tje z oljkami, murvami in drugim drevjem obsajene.

Sploh, če je bolj proti severu in torej srednjemu pasu, bolj veselo je rastlinstvo ter lepši vegetacija. Čudno pa je, da tudi tukaj v nobeni dolini ni kakošne vode; silo razderte struge ali grape so, kakor je n. pr. tudi Cedronova pri Mar-Sabu. Fallah-i ali kmetje pridno obdelujejo zemljo po dólkih in homcih: ni dvomiti, da tod že veliko dela keršanski vpliv.

Kraje mnogotere so nam med potjo imenovali; tako so n. pr. Ajn Abrúd, lepa vas na homcu, pol ure od Betel-a; zadej Aatana; na nasprotnem hribu Džufúr A'ana; vmés v dolini Ajn Sindža; daleč se vidi Birzé. V Džefni še dalje so kristjani in gotovo tudi drugod. Znano je, da sedanji patrijarh jeruzalemski mil. gosp. Valerga je napravil že veliko katoliških misijonov med Jeruzalemom in Nazaretom. Še daljni kraji so: Dura, Ajn-Jerbi, Dei-ed-Džir, Ofra, Silo, Turmos-Ajar, Ram-Bali, in poslednjič Kan-el-Lebben, kjer smo ob desetih južinali.

Kmalí zjutraj se nam je pridružil muslimski delavec, ki jo je za nami mahal in je bil viditi prav goreč čislavec svoje vere. Na vprašanje kam da gre, je odgovoril: „al hasíd,“ na žétev. Ta mi je marsikaj povedal, pokazal in pojasnil. Okrajne ondotne je imenoval „blad tajeb“, dobro rodovitne zemlje. Obnašal se je po jutrovo olikano, se vé, zanašaje se tudi na bakšiš, na ktereга me je prav pogosto opominjal; ko mi je n. pr. palico pobral, ki je na tla padla, je segel z roko na čelo, rekoč: „fadda,“ blagovolite, namreč jo sprejeti! — Gorica s podertinami Silo (Silo, sedaj Sejlún) nam je ostala na strani; tukaj je stala skrinja zaveze, tukaj so delili dežele med Izraelove rodove; tukaj je bil pripeljan mladi Samvel k Heli-u, in tukaj je bil ta véliki duhoven z neprevidno smertjo umerl, ko je zaslišal, da sta njegova hudobna sinova konec storila v vojski zoper Filiščane in da je skrinja zaveze vzeta. Zdaj so ondi le samo še nekatere podertine z ostanki nekdanje cerkve, ki je bila pozneje v terdnjavo spremenjena. Take stare svetišča zdaj v novo pogosto pridobivajo kristjanje in zopet na njih cerkve zidajo.

Dopoldan proti desetém smo prestopili hribec ob Siluntu in nagnili se v prav prijazno dolgo dolino, ki se potlej steza od juga na sever proti Napluz-u ali nekdanjemu Sihemu, kamor smo na večer tega dne dospeli. Precej čez hrib ob znožji so stare razvaline „Kan el-Lebben.“ Tukaj je studenček še precej dobre vode; torej smo se ustavili in južino opravili pod milim nebom in na vročem solncu, kakor po navadi. Ko sem prašal po imenu te doline, mi je bilo kaj všeč, da so jo imenovali dolino Sava. Menijo, da to je bilo že Jakopovo polje. Tukaj je polje lepo obdelano, čede so se pasle po dolini, in ljudje so se mi prijazni zdeli. O pol 12 smo jezdili dalje po dolini Sava. Zemlja je viditi prav rahla; z dvema majhnima voličema je en sam človek brez truda oral. Plug je prav lahán, na leséno krevljo je čertalo nasajeno, v roci je imel dolgo prekljo. Potujočim je vetrič krotíl vročino, da ni preveč pripékala. Noša moških po tem kraji, kolikor sem vidil ob potu, je dolga srajca, beduinski plajš, „imma“ (nekako pokrivalce), pás in handžár (nekak bodalni nož); ženske nosijo nad belo pertenino tudi višnjevo priprasto ogrinjalo.

Že omenjeni domačin in drugi so imenovali ob potu od doline Save ali Savije proti Napluzu več krajev, ki pa nisem porok za njih resnično pisavo. Tako je nad Kan-el-Lebbenom hrib Silfil, malo dalje kraj Jasuf, ob gori Kabalé je Emraje, višej Jetma, nadalje zidine Kan-es-Sabel, kodar je nasajenih obilno mladih oljk; ob koncu perve doline je Kabaláa; in šli smo dalje ob hribu Džamadji ob levi; ob desni je Avarta in nasproti zopet Havara, malo nazaj Burin. Ob homcu Džufur Kali sem zopet vidil rež rasti. Akrabe je lep in večí kraj, ob desni naprej Beta, ob levi Oarif. Šli smo dalje čez hrib Merda in bila nam je ob levi vas Aabud, kjer so kristjanje, kakor tudi gotovo po mnogih družih krajih, kar se pa med potjo ne more vse pozvediti in sprašati. Že bolj popoldne je, ko zagledamo ob nasprotnem pridolji precej daleč pred seboj znani hrib Garicim; ob desni nam je grob Eliezerov, gremo pa po dolini, ki je bila Abrahamu ostala, ko je bil Lot izvolil za-se

lepši vodénično stran ob Jordanu. Že smo pred mestom Sihemom (Napluzom), kar smo opomnjeni, da smo neko znamenitost zgrešili, in podamo se nekoliko nazaj k Jakopovemu studencu.

XXXII.

(Jakopov studenec. Jožefov grob. Garicim in Hebal. Sihem. Prenočevanje v šotorih. Misijonska hiša. Samarijanski tempel in stari rokopis. Posnetek iz zgodovine: Časi očakov; Abimelek; deljenje v dve kraljestvi; asirska sužnost; sovraštvo z judi in tempelj na Garicimu; pod Rimljani; evangelij v Samarii; Simon vražnik; Justin mučenik; Samarijani pregnani z Garicima in kerš. cerkev M. D. ondi zidana; Sihem pod musulmani, križarji; Ibrahim paša. Sedanji stan.)

Devetnajstega malega travna popoldne. Kacih 20 minut od Napluza (Sihem-a) na majhnem gričku, ki se naslanja na goro Garicim, je sloveči Jakopov vodnjak, kjer je bil Zveličar Samarijanko po znanem pogovoru spreobernal in s tem tudi veliko serc v bližnjem mestu Sihemu ali Siharu pridobil za resnico. (Jan. 4, 5 id.) Vodnjak je v skalo vsekán in prav globok, toda s podertinami je posut; vidi se obok in razdertije ter kosovi stebrov iz sivega granita. Pod obokom je velika dvorana in sredi nje omenjeni slavni vodnjak. Že ob času sv. Jeronima je bila nad vodnjakom zidana lepa cerkev v podobi križa, ki je bila pa od Saladinovih trum razdjana l. 1178.

Do 1000 stopinj dalje proti severu v dolini Mahma, ob znožji gore Hebala, je štirioglat zid, v sredi kterega je grob iz kamna z nekterimi olepšavami. In ta spominek je po izročilu grob egiptovskega Jožefa. Tu sem so bili namreč preneseni njegovi ostanke iz Egipta. Tu je bila Jožefova lastnina, pristava, ki mu jo je bil dal Jakop, njegov Oče. Judje, samarjani in musulmani imajo ta grob v veliki časti.

Gredé dalje proti mestu po dolini Mahma smo imeli tedaj ob levi goro Garicim, ob kateri je Jakopov studenec, in ob desni goro Hebal, ob kateri je Jožefov grob. Proti jugovzhodu je Ruidžib. Po dobro obdelovani dolini in skoz oljkovske loge smo dosegli poslednjič mesto

Napluz. Akoravno je mesto precej veliko, je vender tudi tukaj brez primérnih naprav za popotnike in treba nam je bilo unkraj mesta v šotorjih prenočiti. Pravil nam je g. vodja Hörman, da so prebivavci prenapeti in pred malo časom še jezdariti niso pustili skoz mesto; sedaj nam pa vender ni nihče branil, akoravno so nas morebiti nekteri malo čudno gledali. Ponoči smo imeli k temu še dež, ki je peršal skoz šotorje; meni je bil vse zglavje zmočil. Vender smo bili mi še prav srečni mem naših mukerjev (dragomanovih najemnikov s konji), ki so mógli biti celo noč v mrazu in dežju na straži, ter so na konje in našo robo pazili, da bi kdo kaj ne pokradel.

Pred nočjó smo bili šli nekaj malo ogledat mestne znamenitosti. Vidili smo katoliško misijonsko hišico, kjer se mašuje, zakaj kapela se to skorej ne more imenovati. Ondotni misijonar je bil odšel v Nazaret, kjer je imel kake tri dni ostati. Vidili smo šolo in nekaj zvezkov z arabskimi pisarijami, dva šolarčka in pa mladenča Davúda (Davida) Silfit a, 16letnega Naplužana, ki se menda za duhovna uči. Stara ženica, blezo kaka redovnica, je ob enem služabnica misijonska in v tako imenovani kapeli prenočuje. Iz tega se vidi, v koliki silni revšini živí peščica ondotnih katoličanov. Nobeden ni znal družega govoriti razun arabščine. Katoličanov je neki tukaj do 50 duš, več je grekov, naj večí del je mohamedanov, prav malo pa je judov, kakor tudi ostankov nekdanjih samarijanov, ki so imeli tempelj na bližnji gori Garicim.

Obiskali smo potem samarijanskega vélikega duhovna, ogledali samarijanski tempelj v mestu ob znožji gore Garicim. Samarijani so še slaběji s svojo vero kot judje, ker sprejmejo samo petere Mojzesove bukve za pravo sv. pismo. Pokazal nam je véliki duhoven od davno sloveči stari rokopis iz Mojzesovih bukev, ki se ondi hrani; pisal ga je menda véliki duhoven Abisua, sin Fineesov, mlajši Aranov, in bil bi po njih terditvi do 3500 let star. Toliko je gotovo, da je visoke starosti. Samarijansko pisan, je v veliki sreberni pušici

zvit in vsa pušica ima samarijanske napise izrezane. Prav postavni mož je bil spodobnega obnašanja, njegova deržina — morda hčere — je bila pa silo žlobodrava in zijačasta z nekim starcem vred, ki so nas nadlegali za bakšiš ali darila, kakor sploh druga derhal na Jutrovem.

Škoda, da v tako znamenitem mestu nismo mogli delj časa ostati in bolj na tanko ogledati tudi okolice, zlasti gore Garicima in podertin samarijanskega tempeljna na nji. Imenitno, še preden smo prišli v mesto, je obdolje ter vboknjena podoba pečín ob obojni strani hriba Garicima in Ebalá, za vojske prav pripravno. O koliko vojsk se je tukaj bilo! Po mestu, kakor sploh na Jutrovem, je polno ljudstva po ulicah, po delavnicah, ki so očitno ob poti itd., in vse je bolj umazano in vsednje. Ulice so navadno prav ozke, vélike pa, po kterih smo jezdarili, so bile širji.

To je, kar sem v naglici vidil; zdaj moram pa vender tudi še kaj zgodovinskega omeniti.

Napluz, nekdanji Sihem, ima tako obširno zgodovino, da bi se dale samo o tem mestu dosti velike bukve popisati. Že iz časa Abrahama, Jakopa, Jožefa, zlasti pa od Abimeleha in ločenja pod Salomonom je to mesto znamenito. Abraham, ko je bil šel iz Harana in je deželo Kanaan prehodil, je bil prišel blizo Sihema, kjer je altar postavil, in mu je Bog obljubil, da bo njegovemu zarodu dal to deželo. Jakob je bil kupil polje v okrajni tega mesta. Poslal je bil tudi sina Jožefa v Sihem, da naj pogleda, kako je z brati. Abimelek, sin Gedeonov, se je bil dal v Sihemu razklicati za oblastnika v Izraelu, bivši pokončal 69 sinov Gedeonovih.

Po Salomonovi smerti se je dal Roboam v Sihemu za kralja razklicati, ker je pa po svetu mladih rekel, da bo ljudstvo s škorpijoni tergal, je deset rodov od njega odstopilo in izvolili so si Jeroboama kralja. (3. Kralj. 12.) Jeroboam je vterdil in razširil mesto Sihem, ki je bilo nekaj časa stolno mesto novega kraljestva.

Salmanasar je bil Izraelce gnal v asirsko sužnost, kjer so bili pomešani med nejevernike in so zraven Jehova molili tudi lažnjive bogove. Vernivši se iz suž-

nosti so prosili v Jeruzalemu, da naj bi se tudi oni vdeležili zidanja tempeljna in zidov. Judje pa jih niso hotli spoznati za mlajši Abrahamove in so njih darove za tempelj serdito odbili. To zaničevanje je bilo začetek silnega sovraštva med obema ljudstvomoma, in bilo je toliko hujši to razdvojenje, ker je zadevalo vero in narodnost. Zidali so potem samarijani svoj lastni tempelj na gori Garicim, ki je bil ves podoben unemu v Jeruzalemu. Jožef Flavij pripoveduje, da od tistega časa je bil ta tempelj tudi pribežališe odpadnih judov. Sihem je bil odsihdob glavno mesto v Samarii. Leta 132 pred Krist. rojst. je bil Janez Hirkan razdjal tempelj na Garicimu.

Sihem se je pozneje do Rimljanov ravno tako sovražljivo obnašal, kakor prej do judov; v zadnji judovski vojski so bili torej Rimljanje mesto razdjali, in napravili so ondi rimsko naselbo, ki je dobila ime Neapolis, in od tod je sedanje ime Napluz ali Nabluz.

Evangelij dosti jasno pripoveduje, koliko sovraštvo je bilo med judi in samarijani. Samarijanka se je torej kej začudila, kako da Jezus, ki je iz Judeje, njo vode prosi. Tudi Sihar ima neki od zaničevanja svoje ime, ker „šakar“ v hebr. (v arab. sakar) pomeni „pijan biti,“ natezaje na pijanost, katero so judje samarijanom očitali.

Jezus in aposteljni pa, ne gledé na mednarodno sovraštvo in pikanje, so iskali vse za resnico pridobiti, ker tudi po Samarii so sv. evangelij oznanovali. Sv. Filip n. pr. je bil v Samarii pridobil keršansko srenjo, katero sta potlej aposteljna Peter in Janez tudi poterdila ali birmala. (Dj. ap. 8, 14. id.)

V Samarii pa je tudi Simon vražnik, hud nasprotnik sv. cerkve, počenjal svoje burke. Temu nasproti pa je bil ravno iz Samarije doma tudi Justin mučenik, veliki branivec resnice, izmed očakov apologetov. Pozneje je bil ondi škofijski sedež in prelati tega mesta so bili na cerkvenih zborih v Anciri, Niceji, Jezuzalemu.

Leta 487 so se bili samarijani vzdignili zoper kristjane, toda le-ti so jih pregnali z gore Garicima in zidali so na tem hribu cerkev v čast Marije Device. Justinijan

je to cerkev zoper napade razdraženih samarijanov obdal s terdnjavo. Samarijani pa so se razširili po Egiptu, Damasku in celo do Rima, kjer so imeli shodnico pod kraljem Teodorikom.

Od tistihdob se je manj slišalo o Sihemu; nosil je jarem musulmanov in imeli so ga križarji v oblasti. Pozneje je samarijanski pentatevh (Mozesove bukve) zanimal učene glave.

Napluzani so v novejšem času bili v vednem uporu zoper pašata akerskega in damaškega. Drugač kos pa jim je bil egiptovski Ibrahim paša, ki jih je bil l. 1834 kar naglo ukrotil. Toda, ko so v novo prišli pod turka, so jeli zopet rojiti.

Mesto, ob gori Garicim, v rodovitni dolini, je od deleč viditi kaj prijetno, vse v drevji in zelenji, in mislil bi, kdo vé, kolika lepota mora biti odznotraj, ker moli kviško veliko minaretov (stolpov) in pobeljenih kupel nad hišami; vender pa je znotraj manj prijazno, kakor sem že omenil. Toda pri vsem tem štejejo Napluz k naj bolj cvetečim mestom v Palestini. Kupčija zlasti s pavalu, oljem in še posebno z mijlom, daje mestu znamenitost. Sihem ima sedaj kacic 8000 prebivavcev, med kterimi je pa samarijanov le kacic 150. Kacic 100 vasí se šteje k tej okrajini.

XXXIII.

(Lepi kraji. Sebastije, Samarija ali Šomeron in njena zgodovina. Malikovavka iz Sidona, Ahab in Baalov tempelj, sužnost v Asiriji, Janez Hirkan, Herod in nove zidanja, ostanki mesta in tempeljna. Sedanja Samarija. Grob in cerkev sv. Janeza Kerst. Musulmansko spoštovanje do sv. Janeza Kerst. — Zgodovina groba in cerkve sv. Janeza K. — Žalostni konec Herodov in Salomin. Lepe okrajine nadalje. Sili. Majeron. Džeba. — Samur (Betulija) in njegove zgode. Kabatije in Dotain. Dženin.)

Dvajsetega mal. travna ob šestih zjutraj smo odrinili iz Sihema (Napluz) dalje proti Nazaretu. Kakor okrog Sihema, tako je uro deleč naprej vse polno lepega zelenega drevja raznega plemena. Dolina je kaj lepa; kolikor bolj smo šli proti severu, toliko bolj do-

mače se mi je zdelo. Razloček v poljski rasti je res med Judejo in Samarijo silno velik. — Do 8 smo kake dvé veči vasi vidili ob levi strani. Ob 8 smo dospeli na višino in odperl se nam je drugi dol ob levi, pokazali so se tudi iz daljine griči proti srednjemu morju in dvoje mesto v gorovji, ki so ju nam imenovali „Darb-Adiç“ in „Tolma.“

Nagnemo se v dol, in čez ne dolgo časa jezdimo skoz star obok v drugo prav imenitno mesto, če tudi je sedaj le revna vas, namreč v Sebastije (Sebastijeh), nekdanjo Samarijo. Preden pa o tem mestu kaj povém, naj omenim, da od Napluzza dalje smo vidili že zrelih in zorečih žit, kakor ječmena, pšenice; pred Napluzom so bile žita še le v klasji in poprej še bolj mlade. Menda ondi ne določuje veči vročina bolj zgodnje žetve, ampak morebiti obilniši deževanje in bolj vodenični kraji. Ves hrib ob Sebastii je v oljkah in kraji samarijski so viditi rodovitni.

Samarija, hebr. Šomeron, sedaj Sebastije. To mesto je zidal Homri 925 lét pred Kristusom. Postalo je bilo za malo časa tudi stolnica kraljestva Izraela, ki je bila ustanovljena zaporedoma v Sihemu, v Tirci (Tirtzah) in v Rami (Ramah). Ahab, Homri-ev (Amrijev) sin, je bil v zakon vzel hudoglasno Izabelo, hčer sidonskega kralja, in vgnjezdil je bil v Samarii s hudobno ženo češenje sidonskih malikov. Najberže na višavi Semer je bil postavil Baalu tempelj (1. Kralj. 16, 31. 32). Baal je bil znamenje solnca, ki so ga imeli za gospodarja na nebesu. Zavoljo nezvestobe in pregréh pa je bil Bog poslednjič samarijsko kraljestvo dal Asirijanom v roke, l. 721 je bil Samanasar kraljestvo razdjal in prebivavstvo odgnal v sužnost. — Pozneje je Makabej Janez Hirkan to mesto zavoljo njegovega ostudnega malikovavstva napadel, ga je celo leto oblegal, premagal in ga čisto razdjal. Gabinij, rimski vojvod in poglavar v Sirii, je bil Samarijo zopet pozidal; Herod, imenovani véliki, pa jo je bil silo zlepšal in vterdil. Cesar Avgust je bil namreč Samarijo Herodu v dar dal, zavoljo tega je Herod njemu na čast zidal prekrasen tempelj,

mesto pa je imenoval naravnost cesarsko mesto, Sebaste (Avgusta). Kaj veličansko je móгло res biti lepотиčje tega mesta, ker še zdaj stoje in leže po homcu nad vasjó stebri od tempeljna in mesta. Četert ure deleč ob poti po obéh stranéh proti večeru sva naštela z g. Hörmanom 150 stebrov in njih čokov. Na homcu v enem kraju pa jih kar cela rida skupaj veličastno še stoji. V 4. in naslednjih stoletjih so bili ondi tudi škofje, Marinus je leta 325 bil v nicejskem cerkvenem zboru. Križarji so bili o svojem času ondi v novo postavili škofijski sedež.

Sedanja Samarija, Sebaste, Sebastijeh je vas s kaciimi 60 hišami, ki so skerpane iz nekdanjih podertin, in šteje do 500 prebivavcev. Naj znamenitiši ozidje je precej ob znožji homca musulmanski medžid (mošeja) ali prav za prav, ostanki cerkve sv. Janeza Kerstnika. Prav rad bi bil vidil grob in mošejo, pa k nesreči je bil ravno petek, musulmanski praznik, in taki dan ne pusté nobenega drugoverca v svoje svetiša. Le odzunanaj smo vidili grob sv. Janeza Kerst., neko belo kapelico globokeje v zemlji, in gledali smo podertine nekdanje cerkve, ki še zdaj kažejo, kako veličanska je mogla biti. Zidali so jo bili križarji med letom 1150 in 1180, imela je tri ladije in bila je izmed naj imenitniših za cerkvijo Božjega groba v Palestini.

Grob sv. Janeza Kerstnika je iz skale izsekana votlina, v katero se gre po 21 stopnicah. Musulmani imajo veliko spoštovanja do sv. Janeza Kerst., in so nad njegovim grobom zidali malo džamijo (mošejico) s polbeljeno kuplo, ki jo imenujejo „Nebi-Jahija.“

Zavoljo tolike častljivosti naj večega izmed preprokov naj tukaj nekoliko več povem o pokopu in grobu sv. Janeza Kerst.

Znano je, da sv. Janez K. je bil v ječi ob glavodjan, ker je Herodijadina hči Saloma od Heroda njegovo glavo tirjala, češ, da je tako dobro plesala. Tako je hotla Herodijada, in tako je svoji hčeri zapovedala, da naj si izgovori glavo Janeza K. Neko izročilo pravi, da Herodijada je iz jeze jezik sv. Janeza s šivankami bôdla,

potem glavo v cunje zavila in v neki skriven kraj zakopala, truplo pa ukazala venkaj vreči. Učenci sv. Janeza so ga prinesli v Samarijo in so ga na omenjenem mestu pokopali. Že zgodaj je bila zidana cerkev na grobu prerokovem, ker obiskal jo je bil že sv. Anton iz Piačence; križarji so bili toliko slavno cerkev pozneje zidali iz podertin Herodovega dvora. Pod odpadnikom Julijanom so bili v Samarii ondotni neverniki vlomili v grob sv. Janeza K., so njegove kosti sežgali in pepel po poljih raztrosili. Vender so pa mnihi iz Jeruzalema, ki so bili prišli svetinje počastit, s posebno serčnostjo rešili nekoliko teh dražčic. Z nevarnostjo svojega lastnega življenja so se bili namreč pomešali med oskrunovavce svetinj in so jih nekoliko oteli. Njih opat jih je potem podaril sv. Atanaziju v Aleksandrii in cesar Teodozij je dal ondi prezalo cerkev zidati ter so se v nji ti sveti ostanki hranili. Tudi glava sv. Janeza je bila po nekem razodenji sv. Janeza K. najdena in iz Makairus-a, kjer je bil obglavljen, je bila prenesena v Jeruzalem, poznejši čase pa nekaj njenih ostankov v Rim, nekaj pa v Amiens na Francosko.

Vender pa te izročila niso popolnoma zanesljive. Čisto gotovo pa je, da Herod in Herodijada sta naslednjič doživela prav žalosten konec svojega življenja, kakoršnega sta bila vredna s svojimi pregrehami.

Arabski kralj Areta se je maševal nad Herodom, ker je bil njegovo hčer zavergel ter je v prešeštvu živl z ženo svojega brata, zavoljo česar ga je sv. Janez K. tako neprestrašeno svaril. Napadel je Heroda in ga je v vojski tako premagal, da bi ga bil zaterl, ako bi ne bilo Rimljanov vmés. (Jož. Flav. Art, 18. c. 5, 1.) Zraven tega je bil pa tudi kmali v Rimu zatožen in v Lion v Galijo (na Francosko) pregnan, kamor je tudi Herodijada za njim šla. (Jož. Fl. I. c. 7, 1. 2.) Pa tudi tam ni bilo morivecu in prešestniku ne pokoja in ne ostanka, in umerl je poslednjič v revšini na Španjskem. (Jož. Fl. bell. jud. II. 9, 6.) — Še očitniši strahovanje je zadelo Salomo, kakor Nicephorus (h. e. I. 20) nazznanuje. Peljala se je v razveseljevanje čez zamerzjeno

jezero, kar se led pod njo razpoči, vdere se v vodo, vrat pride med ledene gruče, ktere se zopet stisnejo in ji vrat prerežejo... Tako se je godilo in se godi, da za hudobijo vselej nastopi kazen. Torej gorjé hudobnežu!

Urno in med vednim peršenjem dežja smo ogledovali samarijske znamenitosti in se podali dalje. Košček belega marmorja, kakor sneg, je bil spomin od cerkve sv. Janeza, ki sem ga kupil od nekega prebivavca in ga seboj vzel za dragi spomin.

Dalje smo popotvali skoz poprej omenjeno kolonado ali stebrovje, na ktere koncu so znamenite razvaline, nekak stolp, ki je bil ali za brambo ob mestu ali pa za kake častne vrata med stebrovjem in mestom Sebaste. Tako lepe doline v teh krajih še nisem vidil, kakor je od Sebastije dalje, kodar smo popotovali. Znamenit je neki star vodotoč, gotovo rimsko delo.

Začeli smo se kmali bližati lepemu kraju Sili, kodar so sami logi prijaznih oljk, vse polja obdelane in vsi hribi zeleni, skorej kakor pri nas. Po goricah raste neke sorte majerón, ki se pri nas kultiviran dobiva in prelepo diši; po arabsko imenujejo to zeliše „zatár“ in ga devajo v kruh in druge jedi, kakor so pravili; raste pa v celih germih. Proti enajstém dopoldne je bilo, ko smo imeli južino namesti kosila v Sili. Skrivali smo se na nekem vertu pod košatimi smokvami, ker celo dopoldne je deževalo po malem, in včasi tudi prav obilno. O $\frac{1}{2}$ 1 smo prišli v Džeba, kjer je star stolp v zeleni dolini z oljkami in smokvami.

Čez kake pol ure dalje smo v lepi dolini šli mem terdnjave Sanúr, na okroglem prav prijaznem homcu ob levi. Ni je kmali tako imenitne terdnjave, kakor je Sanúr. In zakaj? Misli se, da Sanúr je nekdanja tako sloveča Betulija (Judit IV, 5-6; VII, 3), ki je bila na jugo ezdrelske doline in pri Dotain-u. Vse se dobro vjema, samo studenca ni ob znožji homca, ki ga sv. pismo imenuje (Jud. 7, 6. 7). Nekteri imajo Safed pri Tiberii za Betulijo, kjer je pač lép studenec ob homcu, toda druge okolišine so manj podobne. Vediti je zastran vode, da v Palestini je veliko strug suhih,

kjer je nekdanj voda tekla; tako se je med družimi potok Cedron čisto usušil. — Nekdanji čas je bil Sanúr v oblasti samosvojnih šejhov. Djezzar paša ga je s 5000 vojaki obsedal dva mesca, pa zastonj. Še le njegov naslednik iz akerskega pašalika, Abdalah, se je s pomočjo emir-Bešir-a terdnjave polastil in je njene obzidja razdjal. Vendar pa je menda ljudstvo l. 1857 zopet obzidje delalo. (Em. Izambert Itineraire, Paris 1861.)

Morebiti blizo ure dalje čez grič v drugi dolini je ob levi Kabatíjeh, in ne deleč od tam Dotan ali Dotain, kjer so bili egiptovskega Jožefa prodali njegovi bratje.

Ta kraj se še zmiraj menda imenuje Dotan, in je ob potu, kodar so hodile egiptovske karavane v Galaad (Genes. 27, 25.), 12 rimskih milj proti severu od Samarije (po Evseb. in Jeronimu). Ljudje so viditi tenke, šibke rasti. Dosihmal je bila zala dolina samih gostih oljk in lepih žitnih polj. Jezdarili smo še dobro uro po bolj dolgočasnih dolinah, in potem smo dospeli v Dženin, kjer smo se pred mestom na travniku všotorili ob štirih popoldne, in tu smo prenočevali — že tretjo noč, odkar smo hodili iz Jeruzalema proti Nazaretu.

XXXIV.

(Dženin. Planjava Jezrael ali Ezdrelon in njene znamenitosti. Mohamedanski rožni molek. Om-el-Fahem. Nevarnost od razbojnikov. Zer-Ajn ali Jezrael. Solám ali Sunam. Obmizna godba. Gedeonova zmaga. Savlova smert. — Saladin. Kleber. Nazaret.)

Dženin, nekdanj En-Ganim (vertni studenec), levitovsko mestice v rodu Isaharjevem, je v prav prijetnem, z zelenjem obdanem kraju. Tukaj se prične silovita in preimennitna dolina Ezdrelon, po kateri smo drugi dan hodili vse ljubo dopoldne. Pravijo, da Dženin ima 2—3000 prebivavcev in med njimi nekaj kristjanov. Nekaj poslopij je dosti čednih viditi, zlasti pa džamija ali mošeja. V njih hišah se neki dobí dosti dobro prenočevanje; toda nam tega ni bilo treba, ker prebivali smo v svojih šotorjih. Ko smo drugo jutro ob šestih skoz ta kraj jezdarili, je bilo že veliko ljudi na nogah, kateri so nas stermeli z nepremakljivim očesom. Ta ali

ta je imel svoj molek s 100 jagodami v roci, kakor bi djal k jutranji molitvi. Na tem molku mohamedani le jagode prebirajo, in vsaka jagoda ima pomeniti „hvalo Božjo.“ Naj imenitniši musulmane je viditi, kako v družinah in pogovorih prebirajo svoj molek. Sploh se mora muhamedanom priznati ta lepa lastnost, da svoje vere se ne sramujejo tako, kakor mnogi pri nas. Se vé, da je taki rožni venec kaj lahko moliti, ko ni nič drugega delati razun jagode prebirati, kar se godi tudi med šnekedranjem in pogovori z družimi. Mogoče pa, da so bili med temi molivci tudi kaki kristjani.

Precej iz vasi smo jo zavili po ezdrelski dolini pustivši kmali ob levi vas Om-el-Fahem (Mati oglja; to če reči, da je v tem kraju veliko oglja, da ima z ogljem opraviti, ali kaj enacega.) Naj popišem najprej slavno planjavo, po kateri ravno popotvamo. Planjava Jezrael, po greško Ezdrelon, dandanašnji Merdž-Ibn-Amir, se razširja poprék po severni Palestini od gore Karmela, ki je ob srednjem morji, doli ob hribih Gelboe, Taboru in malem Hermonu, pa do Jordana ondi, kjer teče iz genezareškega jezera. Dolga je 8–10 ur od vzhoda proti zahodu, od juga proti severu pa 4–5 ur široka. Mi smo šli tedaj skoz njeno širjavo. Ta obširni prostor ima podobo ostrega triogelnika, in se sme skorej pušava imenovati, ker le sem ter tje so kake vasi, ali bi djal, gnjezda. Zemlja je rodovitna, pa vode manjka. Kišon sam, ki ob deževji sprejema vse hudournike, je navadno suh; ta potok izvira med Taborjem in malim Hermanom in teče v srednje morje. Nekdaj je bila ta planjava silo rodovitna, kar še zdaj po nekoliko razodeva. Vidil sem rasti pšenico, ječmen, graharico itd.; tako imenovani „kaktus“ raste po grobljah v divjačini, kakor pri nas robida. Vender pa je po naj lepših ravninah sredi med rastlinami tako gosto kamenje natrošeno, da sem se le čudil, od kod se jemlje. Neko neutajljivo prekletje se razodeva tudi po naj lepših krajih. Dalje od Om-el-Fahema so nam kazali kraj Mukêble. V teh krajih zavoljo Beduinov popotvanje ni brez nevarnosti; leta 1847 je bila menda tukaj avstrijski

karavani roba poropana. Pridervé se namreč Beduini od Jordana tudi v te kraje na plen. Vlada turška si marsikaj prizadeva zoper Beduine, pa si jih ne more nikoli popolnoma podvreči. Posebno smo se bali bližajoči se Zer-Ajn-u, ker se je tudi dragoman nekako sumljivo vedel, kakor bi ga skerbelo. Že od deleč smo vidili na homcu pred seboj 40—50 divjaških ljudi s konji vred, ki so se nekako gibali, in vsak trenutek sem gledal, kdaj nas bodo napadli. Pa strah je velikrat prazen; rekel je dragoman, da pri mestih ali vaséh, sploh med ljudstvom, se ni napadov bati, ker vlada potlej celi kraj odgovoren storí; nevarnost je le pò samotah, kajti se ne more nihče na odgovor tirjati. Ob 8 smo šli mem tega gnjezda, ki je na homcu, in ima dvé nekaj večji ozidji, eno je kakor kaka terdnjava ali kastelj. Ni pa Zer-Ajn tako kaj, kar si bodi; ta kraj je namreč nekdanje mesto Jezrael, stolnica slaboglasnega Ahaba in Jezabele, kjer je ta hudobna žena tudi nesrečni konec storila. Od tega kraja ima imé cela planjava, ker Ezdrelon je ravno to, kar Jezrael. Homec je poslednje berdo bližnje gore Gelboe. Šteje ta vas zdaj kacih 20 razdertin, med katerimi je kak sarkofag in druge starine; stari stolp je spremenjen v nekako sprejmiše za popotnike, kakoršno na jutrovem imenujejo kan. Černikasti ljudje v tem kraju so lepe rasti, viditi prav čversti in zdravi.

Dalje navzdol gredé smo prišli v drugo dolino in bili smo zmiraj bližaj sloveče gore Karmela ob levi in Taborja ob desni strani. Ob 9 smo bili v Solam-u, drugem znamenitem kraju, kjer nismo več toliko hudih obrazov vidili. Otroci so vpili za nami: „Hadži-bábá-bakšiši!“ „Romar (ali popotnik) — oče daruj mi!“ Solám je velika vas, obdana z drevjem in zelenjem, na mestu, kjer je bilo nekdanje mesto Sunam. Prerok Elizej je bil tukaj prijazno sprejeman od Sunamljanke, ktere sina je bil pozneje k življenju obudil. Vidil sem pò tem kraju rasti veliko naših zeliš, kakor kamelic (ki so po vsi Palestini), cikorije, divjega maka id. Polje je tukaj prav pridno obdelovano.

Proti 10¹/₂ smo pri studencu sredi obširnega polja vžili kosilce. Bila je velika vročina in kositren ploščič je bil hudo razgret, akoravno so veči del oblaki sonce zakrivali. Zato smo pa imeli pri kosilcu obmizno godbo, da malokrat tako. Velika luža z gostim, prav velikim bičjem je bila namreč zraven naše pojedine, in postrežne kvačice so v vsih mnogoterih tonih nam „dober ték“ vošile. Ravno v tem kraju so šotorili damaški kupci, ki so veliko konj gnali proti Jeruzalemu. Damaški konji so posebno sloveči; tudi v naši karavani ni bilo brez tacih, če tudi ne povem, kdo ravno je damaščana jahal. Vse drugo veselje pa je bilo, da smo imeli goro Tabor skorej vstrič sebe in Nazaret že tako blizo.

Naj omenim še nektere zgodovinske znamenitosti, ki so se v tem kraju godile. Gedeon se je tukaj vojskoval svoje dni zoper Madijane in druge roparske ljudstva, ki so bile prišle čez Jordan in so se razsule po jezraelski planjavi. Tepeni so bili grabeži tako, da izmed 135.000 jih je samo 15.000 po skrivnih potih prišlo nazaj v svojo deželo. Madijanska glavarja Oseb in Zeb sta bila vjeta in ubita. Madijanska kralja Zebee-a in Salmana je Gedeon preganjal čez Jordan, ji dosegel in končal. Štirideset let, kar je Gedeon še živel, se ti tolovaji niso več prederznili, hoditi ropat na Izraelsko. — Savel je v tem ob gori Gelboe v vojski zoper Filiščane žalosten konec storil. — Saladin je na ezdrelski plani premagal križarsko vojsko, da je potem bil zgubljen tudi Jeruzalem. — Znamenito je tudi preganjanje turkov v jezraelski planjavi po generalu Klebru in Napoleonu I l. 1799. Abdallah, turški poveljnik, je namreč šel iz Damaska s silno močjo Aki (St. Jean-d' Acre) na pomoč in je francoskega generala Klebra, ki je imel le 3000 vojakov, s 25.000 turki obdal pri El-Fulê, blizo Tabora. Šest ur se je Kleber serčno branil zoper toliko sovražnikov. Sila je bila naj večji. Kar počí kanona v neki daljavi. Šel je namreč Napoleon s 3000 vojaki od Nazareta doli na pomoč, in strel je bil znamenje napada. Boj se prične, in vsi turki so se kmali razferčali na vse strani, 10.000 pa jih je bilo padlo.

Naj pristavim še to, da na planjavi jezraelski sem prvi- in edini-krat na vsem popotvanji vidil čbele. To je bilo ravno v Solanu; podolgasti persténi verči so bili za panje na nekem starem zidu ravno zraven poti z nasad naloženi, in vidilo se je velike trume teh živalic na njih marljivem delu ven in notri ferčati. Ali se mi je le zdelo, ali je res, da so bolj žive in hujše od naših; ne mara jim vročina prigreva, ter se navzemajo mahomedanskega fanatizma.

Ravno ob 12 smo bili na koncu ezdrelske plani in pričeli smo popotvati na kviško v kamnit hrib. To je bilo znamenje, da prijazni Nazaret ni več prav deleč.

Okoli polí dveh smo po gričih dospeli v Nazaret, ki mi je že z bližnjega grička kaj veselo ginil.

XXXV.

(Kako se cerkvene molitve zlagajo s ss. kraji. Sprejem v Nazaretu. Kapela oznanjenja. Procesija. Odgojilnica nazareških redovnic. Neka zgodba. Cerkve. Dober tovarš. Nekoliko iz zgodovine mesta Nazareta in sedanji stan. Kaj mestu pomaga kviško? Sv. maša v Marijni hišici. Vélíka maša v tesarníci sv. Jožefa. Studenec Marije D. Cerkev nezedinjencev. Kristusova miza.)

21. mal. travna je bilo pred praznikom, ki se imenuje „varstvo sv. Jožefa,“ in vse kaj drugač ginljive kakor sicer so bile besede v večernicah: „Missus est Gabriel Angelus a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, alleluja.“ To je: „Poslan je bil angel Gabriel od Boga v mesto galilejsko, ktero se je imenovalo Nazaret, k Devici zaročeni možu, kateremu je bilo ime Jožef, — hvalimo Boga!“ Popotovali smo namreč proti Nazaretu, ko sem večernice molil od tega praznika. Ravno proti temu mestu iti in gredé tako branje iz brevirja moliti, to je kaj posebnega za katoliško serce. V sveti deželi dnevnicé moliti je vse kaj družega, kakor pa drugod, zlasti se psalmi kaj lepo podajo, ker dostikrat tako živo živo zadevajo ravno na kraj, kodar človek hodi, ali pa na bližnjega, ali tacega, ki ga je ravno ogledoval.

Ljudoljubni očetje frančiškani v Nazaretu so nas precej sprejeli in nam postregli z limonado in kavo. Iz nove romarske hiše, kamor smo se bili vstanili in ki je ločena od samostana, smo šli v cerkev in v duplino Marije Device, to je, v tisto kapelo pod velikim altarem, kjer je nekda j bilo stanovanje Marije Device in ji je bil angel Gabriel napovedal včlovečenje Sinú Božjega, kakor se moli: „Angel Gospodov je Devici Marii označil, in je spočela od sv. Duha“ itd. Bili smo nato pri procesii, ki jo imajo čč. oo. frančiškani k svetišem tega kraja, kakor je navada tudi v Jeruzalemu in Betlehemu. Tako čast. očetje leto in dan neprenehoma preslavljajo po naj večih svetiših skrivnosti sv. vere. Kaj lepo so pri tem ginljivem opravilu peli dečki s patri vred. Še tisti večer smo mestice nekoliko ogledali. Vidili smo odgojilnico nazareških redovnic, ki imajo več libanskih sirotinskih deklic v reji, in tudi zunanjo šolo za nazareške deklice. Morajo pa po otroke dostikrat na dom hoditi, kar bi tudi pri nas bilo marsikterikrat potreba. Po unih krajih ni nič govora o ločenji šole od cerkve; zadovoljna je turška vlada, ako jim kristjani mladino kaj olikajo. Tako je bilo nekda j tudi pri nas; kar je zdaj bolje, je storila katoliška cerkev. Pravila nam je neka redovnica, kakošne neusmiljenosti se včasi v unih krajih dogodé. Pred malo leti so bili človeka oropali, mu vzeli osla in robo, njega pa so pokopali; bil pa je še živ in ne čisto zasut, in je torej zopet na dan izlezal. Zunanja šola je imela takrat 100 otrok; znotrajnih smo vidili kacih 13—15 na dvorišu. Spovednik redovnic stanuje v neki hiši jeruzalemskega patrijarha. Redovnice so doma s Francoskega. Tudi zdravila sestre dajejo, ker v Nazaretu ni nobenega zdravnika. Pred nekaj leti je bil ondi eden frančiškanov sloveč zdravnik. Lekarnico smo še zdaj vidili, in tudi frančiškana, ki se nekoliko z zdravilstvom peča.

Potlej smo bili v cerkvi zedinjenih grekov, ki je bolj revna, — in v katoliški maronitovski cerkvi, kateri imajo tukaj kacih 250 vernikov in še dve podružnici, pa samo enega starega duhovna, kateri je bil viditi prav

pobožen mož. V greški cerkvi je duhoven ravno nekoga spovedoval, in sicer očitno zadej v cerkvi; z veliko ponižnostjo je vstrič njega stal (je že neki taka šega), spovednik pa pri njem sedel. Ko smo iz cerkve šli, je nekdo ob vratih skledico deržal za milošnjo. Ta navada je pogosto na Jutrovem. — Tudi memo anglikanskega tempeljna smo šli. Ti kraji še z družimi, ki smo jih drugo pot vidili, so na gornji strani mestica. Ob sedmih nam je bilo z lepo večerjo postreženo; Bog plačaj dobrim patrom! Romarnica, kjer smo stanovali, se imenuje „Casa nova,“ nova hiša, in je prav čedno, vkusno in pripravno l. 1845 dodelana. Stanovala sva skupaj v eni sobici s čast. gosp. Fr. Verličem, Štajercem in prav ljubim prijatlom. Oba sva bila zadnje dni v Nazaretu nekoliko bolehnata, še bolj pa g. Verlič.

Preden drugo opazovanje dalje pripovedujem, naj zapišem nekoliko iz zgodovine in sedanjega stanú tega preimenitnega mestica. Nazaret (arab. en-Nasra') je na višavi, pa vender v nekakem kotlu med drugimi gorami sozidan in se po brežuljku skladoma dviguje. Vinogradi in verti z granati, oljkami mestice obdajajo. V stari zavezi mesto ni nikjer imenovano; dobilo je znamenitost še le od presvete deržine. Konštantin s svojo materjo je ondi pervo cerkev zidal; do njegovega časa so stanovali v Nazaretu sami judje, nobenega drugoverca niso terpeli. Ko je bil sv. Jeronim prišel v Nazaret, je našel ondi terg s cerkvijo na mestu oznanjenja, in drugo na kraju, kjer je Zveličar odrasel. Po prvi križanski vojski je bil v Nazaretu škofijski sedež. L. 1187 je dobil Saladin Nazaret v oblast. Pozneje je prešel zopet za malo časa v roke kristjanov, ko je l. 1250 bil sv. Ludovik tam na božji poti; ali l. 1263 ga je bil Bibars Bondukdar, sultan egiptovski, do čistega razdjala. Ob času križarskih vojsk, ko so bili Saraceni razdjali mesto in svetišča, je bila po pobožnem izročilu oteta hišica Marije Device, po angelih (l. 1291) prenesena na Tersat in čez nekaj lét od ondot v Loreto, kjer se še zdaj časti. — Skorej skoz 400 let je bil potlej Nazaret v pustoti ali obljuden samo z musulmani. Še le leta

1620 je emír Fahr-ed-Din oo. frančiškanom zopet dal hišico oznanjenja in dovolil novo cerkev zidati; pa še le med 1720 in 1730 je bila cerkev zidana, vendar ne v poprejšnji velikosti in lepoti, samostan je bil razširjen in kerščansko prebivavstvo se od tistikrat množi do današnjega dne. Do 4000 prebivavcev ima menda zdaj mesto, izmed katerih je kaka dobra tretjina mohamedanov, četertina latinskih in maronitovskih katoličanov, drugi so nekaj zedinjeni, nekaj nezedinjeni greki. L. 1837 je mesto veliko terpelo od hudega potresa. Keršanska olika s svojim misijonom in šolami, ali sploh keršanska vera, je Nazaret tako povzdignila, da je med naj znamenitišimi sirskimi mesti. Ljudstvo je bolj priljudno kakor po družih mestih in tudi čedniši rasti. Sploh se Nazaret vedno širi in zlepšuje, zlasti ker ima tudi obertnike, rokodelce in tergovce. Sicer pa je po mestu še precej nesnažno in nedušno, akoravno je od deleč prav lepo viditi in so hiše res sploh prijazno oličene, bele in po verhu plane po ondotni šegi.

Naslednji dan (26. mal. trav.) sem maševal v hišici Marije Device, ravno pri altariji angela Gabriela. Pozneje bom to svetišče natanko popisal. O $\frac{1}{2}$ je bila arabska pridiga s sv. mašo. Ker je bil ta dan omenjeni praznik sv. Jožefa, je bila pozneje vélika maša v drugi cerkvi, bolj proti severu, namreč v nekdanji delavnici sv. Jožefa, ki je bila ravno obnovljena in še močno prazna. Tukaj je bil odrejevani prečešeni Odrešenik sveta v svojih mladih letih, tukaj je pomagal Jožefu in Marii delati in dajal je prelép zgled nazareški mladini. To zaznamuje tabla ob altariji z napisom:

Hic illis subditus erat.

Tukaj jima je bil pokoren.

O slovenska mladina, ko bi prevdarjala, koliko imajo te besede v sebi! — Vélika maša med lepim petjem dečkov in oo. frančiškanov je bila dolga; pričujoči so bili, mislim, veči del vsi oo. frančiškani in dosti obilno število ljudstva. Pri petih litanijah loretanskih v arab-skem jeziku je vsa cerkev odgovarjala. Nočem zamol-

čati prigodka, ki naznanuje značaj nazareškega ljudstva. Imel sem v roki majhne arabske mašne bukvice, ki sem jih bil kupil v Jeruzalemu; majhen deček zraven mene to spazi, me zdajci zaupljivo poprosi, da naj mu knjižico posodim. Prav lično med čednim obnašanjem bere potlej iz bukvic mašo in na koncu mi knjižico pošteno zopet dá. So ne mara evropejski „liberalci“ arabčiča tako omikali? —

Po cerkvenem opravi nam je Br. Benvenut, Moravec, skazal studenec Marije D. zunaj mesta proti vzhodu, kamor je Mati Božja po vode hodila in zanesljivo velikrat Jezus z njo ali pa tudi sam. Kako posvečene so stopinje, zaznamnjane s hojo presvete Deržine. Stena je, se mi zdi, ob kraju nekega poslopja, iz stene je šest duškov, iz katerih voda teče več ali manj; nekteri se s pipo odpirajo. Ljudí je večí del polno, ker jutrovci vodo nekako posebno spoštujejo in se radi umivajo. Voda, kakor sploh po unih krajih, ni tako hladna kakor pri nas. Nad potjo gredé k studencu smo vidili cerkev nezedinjenih grekov, kateri imajo dve cerkvi v Nazaretu, pa naj lepši hiše, ker oni z denarom ongavijo. Sploh povsod, kjer je le kaj mogoče, se nastanjujejo razkolniški greki, dostikrat v škodo katoliške vere. Toliko lepše pa bo enkrat, ko se spolnijo časi in pride veliki dan, da se verne greška cerkev k katoliški edinosti.

Popoldne smo ogledali v gornjem kraju mestica nekaj posebnega. Prišli smo v obnovljeno l. 1861 do delano kapelo in našli smo ravno sredi cerkvice silno veliko, skorej podolgasto in štirioglató skalo, ali bi djal pečino mehke lastnosti. Kaj če to v sredi cerkve? Izročilo pravi, da je Zveličar z aposteljni pogosto na nji jedel in ima torej ime Mensa Christi, to je, Kristusova miza. Res, prav pripravna je za obedovanje. Čez 8 čevljev je dolga, kacih 7 čevljev široka, $2\frac{1}{2}$ —3 visoka ter ima 39 čevljev v okrožji. Ko so kapelo popravljali in ličili, so pri znožji nekaj skale odbili in vzal sem je tudi jaz lep kos seboj v spomin. Tlakana je cerkvica s prelepim marmorjem iz Italije, ki vsaka

ploša stane 8 piastrov ali blizo $\frac{2}{3}$ gl. Moravec Br. Benvenut je delo oskerboval in olupšave sam delal, iz česar se vidi, da po samostanih je še zdaj umetnost in vkus ter niso še vsega v štant vzeli „liberalci“, ki samostance kakor živine preganjajo in nehvaležno obrekujejo, to pa potem ko so toliko storili za omiko in povzdigo narodov. Podoba Zveličarjeva, določena za veliki altar, je imela priti iz Benedekt, za stranka altarja bi imeli radi podobi Jezusovega in Marijnega presv. Serca — nekoliko večji v pozlačenih okvirih; ako bi ju kdo napravil, bi si pridobil lepo zaslugo za to svetišče. (To sem bil zapisal tam bivši, če so ju med tem že napravili ali še ne, kdo si vé?)

XXXVI.

(Kapela oznanjenja v Nazaretu in Marijna hišica v Loreti.)

Ni skorej dopovedati, kako prijeten je ta kraj; kakor v Betlehemu v kapelici rojstva Zveličarjevega, tako se tudi v Nazaretu na mestu oznanjenja človek ne more naveličati. Prav radi smo hodili v ta kraj maševat, pa tudi sicer molit, dokler smo bili v Nazaretu. Vreden je kraj Marijne hiše, da ga nekoliko popišem.

Kapela Marijnega stanovanja je v veliki cerkvi Marije Device oznanjenja. Ta cerkev je bila zidana od cesarice sv. Helene, pozneje zlepšana, l. 1263 pa po egiptovskem sultanu Bibars-u Bondukdaru čisto razdjana. Sedanja cerkev je bila zidana l. 1620 in razširjena v polovici 18. stoletja. Zidana je zdaj vse drugač, ker nekdanj je bila to širjava, kar je zdaj daljava in segla je do vrat v prostornem dvoru, kjer se še vidita dva polomljena stebra. Zato ima cerkev zdaj prav čudno podobo in ni velika. Ker je cerkev brez prave ladije, ima človek kmali ko vanjo stopi pred seboj veliki altar, ki je pa veliko više od druge plani in se gre k njemu po dvojnih stopnicah ob strani. Ravno v sredi pred velikim altarjem pa se gre po 17 marmornih stopalnicah v zemljo, namreč v kapelo, kjer je stala hišica Marije Device. Kako pa, da je pod zemljo? Razdertine od več-

krat razdjane cerkve in mesta so storile, da je to sve-tišče tako globoko pod zemljo. Pri novem zidanji cerkve so raji do kapele vhod napravili, in cerkev na posipi-nah zidali, kakor pa da bi bili toliko posutja odpravljali. Gre se v votlino od juga proti severu. Po teh stopnicah tedaj se pride na mesto Marijne nekdanje sobice; pro-stor je 17—18 čevljev dolg in 8—9 čevlj. širok. Véliki altar v ti kapeli, oznanjenje Marije D., je ravno spre-dej, še za stopnjo naprej; stranska altarja sta nekoliko bolj nazaj, in sicer ob desni, ko se notri pride, ss. Joahim in Ana, ob levi pa sv. Angel Gabriel. Ker s tem pisanjem utegne kdaj kak Slovenec priti v uni sveti kraj, naj to reč še nekoliko bolj razlagam. Véliki altar je nekoliko naprej — iz sobice že v kamro izrinjen; prava hišica je segla čez prvo štaplo nazaj, kjer se doli pride, pa za štaplo v oddelek vélikega altarja, in njena dolžina je poprek. Sredíno so oo. frančiškani zato izrinili dalje v votlino, da so altar postavili, ker daljna votlina sega še precej deleč v zemljo. Hišica Marijna je tedaj stala pred neko votlino (groto) ob hribu, kakor je pogosto pri hišah v Nazaretu, ker mesto je na obrežje naslonjeno. Véliki altar stoji vstrič zida, ki je stena ali pregraja med sobico in kamrico, in na drugi strani te stene ali zadej za velikim altarjem je zopet postavljen al-tarček. Tako so 4 altarji v kapeli, kjer je Marija sta-novala, in se 4 ss. maše lahko ob enem opravljajo. V tem altarji zadej je prav lepa podoba sv. deržine, ki jo je podarila menda ces. avstrijanska rodovina. Pod vélikim altarjem na tleh je na marmorni beli ploši napis:

Verbum caro hic factum est.

Beseda se je tukaj včlovečila.

Ravno nad tem napisom nezmernega pomena je več srebernih svetilnic z večno lučjo.

Precej za altarjem sv. angela Gabriela, že na pro-storu kamrice, sta vstrič dva stebra, katerih eden, ki je bližej vel. altarja, zaznamnuje mesto, kjer je Marija stala, drugi pa mesto, kjer je stal angel pri oznano-vanji. Pervi steber je tako prebit, da je zgornji del ka-

kor bi v zraku visel, ker je le z zgornjim delom na višavi priterjen. Mavri so ga bili namreč o ropanji prebili, ker so menili, da je denar v njem. Kjer je altar sv. Joahima in Ane, tam je bila kuhinja takrat, ko je Marija Devica ondi stanovala.

Ob desnici zraven vel. altarja so vrata, da se gre za altar in dalje v votlino. Ta prostor je utegnil služiti za živinčeta, ali za kar si bodi. Od tod so izbite vrata tudi v samostan, ki je precej zraven cerkve. Obok nad pravo hišico je narejen, nad drugo votlino dalje v zemljo pa je natorna skala.

Ko smo bili prvi pot v tej duplini, me je naš popotni vodja ali „prezident“ gosp. baron Eberl, konzist. svétnik in špiritval v Linc-u, pri večerji interpeliral ter pobaral, če sem našel kaj podobnosti med to kapelo in med kapelo ali Marijno hišico v Loreti. Vedil je namreč, da sem tudi v Loreti bil. Odgovorim mu, da že nekoliko. Nato me je gospod baron, ki je precej nagle kerví, nevoljno kavsnil, da nisem vedil, ali bi se jezil ali sramoval. Nikakor namreč ni mogel tega slišati, da bi bila kaka podobnost med tema krajema. Sej tudi ni to kaka verska resnica. Bili smo v prvo le hitro malo po verhu pogledali to svetišče, in ko smo prišli čez nekaj dni s Taborja in Tiberije nazaj v Nazaret, smo šli še enkrat ta kraj ogledat. Ko je gospod predsednik to pot vse vidil in ogledal ter razlago slišal, je neprevidoma ves véren postal; posebno ga je presunilo, ko je naš spremljevalec pravil, da je pred kaj časom bilo prišlo nekaj protestantov, ki so na tanko ves prostor premerili in našli, da je dolžina in širjava čisto in ravno tista kakor v Loreti (privzemši debelost zidú sv. hiše). Nasprotoval je še, rekši, ako je loretanska hišica iz opeke (cegla), kakor se misli, potem gotovo ni res, da bi bila ravno tista. Brat samostanski pa, ki se čisto nič ni poganjal za to ali uno, temuč nam le pravil, kar se vé in govori, je za terdno rekel, da loretanska hišica nikakor ni iz opeke, ampak iz mehkega, nekoliko ru-dečkastega kamna, kakoršnega je tukaj (po Nazareškem) dosti, in iz kterega je tudi tista miza (Mensa Christi)

gornjega mesta, ki se pripoveduje, da so Kristus in aposteljni večkrat na nji jedli in kar je tudi čisto verjetno. Ako bi koga mikalo viditi omenjeni kamen, iz kakoršnega je bila zidana hiša Marije Device, ali na katerem so večkrat jedli, aposteljni z Zveličarjem, mu s tem lahko postrežem, ker ravno od znožja omenjene mize sem ga dobil velik kos po čast. Br. Benvenuto, s katerim sem se bil prijazno soznanil. Imeli so namreč ravno takrat več šiber od tiste velike skale, ker so kapelo popravljali, v kateri je taista, in so blezo zavoljo ravnote tlaka tudi skalo pri znožji nekaj vravnali.

XXXVII.

(Pot na Tabor. Stare in nove znamenitosti na njem; ruska cerkev in ruski duhoven; razgled s Tabora.)

23. aprila zjutraj proti petém se je vsa naša popotna družba odpravila jezdé na Tabor, ki je proti vzhodu od Nazareta. Čez dobro uro popotvanja smo zopet enkrat vidili nekak log divjih drevés, menda cirov, kar je v uni deželi redka sreča. Bilo je polno zelenja, tički so vse križem peli. Šli smo blizo vasí Kabadije ob levi in ltze ob desni. Pot je poslednjič deržala navdol, od koder smo potlej šli kviško na Tabor.

Tabor pred nami je bil lepo zeleno obrašen, pa vender močno skalovit. Mislim, da je nekoliko višji, kakor Šmarna gora. Pot nanj je zlasti proti zadnjemu močno sterma in skalovita. Ob osmih smo prišli na góro in smo obstali pod senčnim cirom. Hrib je poln trave, germovja in zelenja. Terebinta (búton), silo terdo drevo kakor dren, ondi prav pogosto raste. Precej lesá sem s tega preimennitnega hriba seboj vzal za spomin.

Imeli smo najpred dve ss. maši v neki obzidani jami ali duplini na verhu hriba, ki so ju kapelo imenovali. Ni večí, kakor so repne jame pri nas pokmetih. Se vé, da se poprej napravi altar in vse potrebno za Božjo službo. Vsako leto 6. vel. serp. pridejo oo. frančiškani iz Nazareta z verniki ondotnih krajev s procesijo na góro, obhajajo Božjo službo in obedvajo potem pod šotorji, kakor je želel sv. Peter.

Po maši se je mislilo na nekoliko kosila, in le malo časa je nam ostajalo, da bi se bili okrog ogledali in prevdarjali tehtnost tega kraja, zlasti ker tisti dan nam je bilo treba še do Tiberije priti.

Hrib Tabor moram zavoljo njegove tolike slovečnosti nekoliko bolj popisati. Kake dve uri od Nazareta je ta imenitna gora, menda 1750 čevljev visoka, stoji čisto ločena ali na samem, kakor na pr. Šmarna gora, in ima na verhu obilno in precej široko planjavo, podobno kakor pričeljen kogel. Potrebuje se uro časa, da se na verh pride; pot gre na svitke in po več krajih je v skalovje vsekana. Tabor, holm, višava, po arabsko Džebel-et-Tur, tudi Džebel-en-Nur (hrib luči), se v sv. pismu imenuje tudi „sveta gora“ (2. Pet. 1, 18). To je dokaz, da so že prvi kristjani ta kraj v posebni časti imeli. Že pod Jozvom je bila na tem hribu terdnjava Asenoth-Thabor (osterverh), in tudi pozneje je znamenit v zgodovini.

Naj večji slavo pa si je pridobil Tabor s tem, da se je bil Zveličar pred svojo smertjo tukaj trem apostelnom v nebeški časti pokazal — spremenivši se pred njimi, in jih je bil s tem poterdil za hude prehude poskušnje, ktere so za nje nastopale. Zato se pa ni čuditi, da je že sv. Helena na Taboru zidala cerkev; in sv. Antonin krog l. 600 omenja na Taboru 3 cerkve, v spomin 3 šotorov, za ktere je sv. Peter prosil. Glasoviti križar Tankred je na Taboru zidal novo cerkev presv. Zveličarju in pa latinski samostan benedektinov; toda l. 1113 so Saraceni vse mnihe pomorili. Drugi mnihi pa so se varno branili leta 1183 celo zoper Saladina. Kristjani so bili naslednjič hrib v pravi tabor ali terdnjavo spremenili. Razne dogodbe je med križarskimi boji skusilo to svetišče, poslednjič pa je sultan Bibars l. 1263 vse razderl in razdjal, in planjava je ostala pusta do današnjih dni. Še zdaj je brez števila podertin iz prav razločnih časov na tem hribu in obzidja je še veliko, zlasti ob južni strani. Tudi od nekdanjih cerkev ostanki žalujejo v samoti med travo in germovjem.

Današnjemu času je bilo prihranjeno, da se bodo

tudi na Taborju, kakor drugod po sveti deželi, jele stare svetišča iz praha povzdigovati. Ni davno, ko se je slišalo, da namerjajo katoličani na Taborji cerkev zidati. Rusovska cerkev za razkolnike je bila po nekoliko že izdelana, ko smo bili romarji iz Avstrije na ti gori pred 2 letoma. Kmali na prostoru, kjer se na plan pride, so jo naredili na starem svetišču. Precej delavcev sem vidil mem gredé, ko smo se s hriba povračali, pa naši tovarši se niso zmenili, da bi postali in pogledali, kaj je to. Jaz urno stopim s konja, hitim krog poslopja in najdem od severne strani vrata v novo cerkev. Ostermil sem zagledavši v samotnem kraju novo lepoto. Po tléh so bile sem ter tje verste lepih starih mozaikov med prezalim novim marmornim tlakom. Altar po jutrovi podobi s tablami od stene do stene je bil že skorej cel, in ni popisati, kako ginljivo je to na tako samotnem kraju. Lepo oblečen ruski svečenik je stal pred menoj, ko sem v cerkev stopil. „Gavarite pa ruski?“ me je prašal, ko sem ga slovansko nagovoril. Prav prijazen je bil in z veseljem bi mi bil razkazal in dopovedal vse, ako bi naši ljudje ne bili tako silno naprej hiteli. Imel sem torej le prav malo trenutkov časa, ker bal sem se, da utegnem pot zgrešiti, ako se delj mudim, ali pa me zadenejo kake druge nezgode na samem. Pet lét je, kar delajo Rusi to cerkev, in najberže bodo napravili ondi majhno slovansko naselbico, ko bode do delana cerkev s samostanom, kakor so tudi saj nekteri Sloveni v Marsabi, v Betlehemu in drugod, posebno pa je njih veliko v Jeruzalemu. Upajmo, da ni predelež čas, ko bodo tudi slovenski jutrovci spoznali, kje je pravi namestnik Kristusov na zemlji, in v taki naši nadi delajo in pripravljajo oni po sveti deželi za katoličanstvo.

Preden se pa ločim od tega ljubeznjivega kraja, naj omenim še, kakošen je razgled s Taborja. Proti večeru je vélika planjava Ezdrelon ali Jezrahel, in vidi se za dej do Karmela ob srednjem morji; le nekoliko malo se vidi tudi morje. Proti severu in severu-vzhodu se kažejo hribi pri Safedu, in še delj gori snežnik véliki Hermon, in bližej nas na planjavi dva rogova molí kvi-

ško znameniti hribec Korun-el-Hattin; tudi tiberijaško jezero se v enem kraju nekoliko vidi. Proti jugu je skorej popotniku pri nogah hribec mali Hermon (arab. Džebel-ed-Dahi) in sloveči vasici Najm in Endor. Dalje od mal. Hermona je imenitni hrib Gelboe (Džebel-Faku-ah). Mali Hermon in Gelboe zakrivata samarijske gore proti jugu.

S Taborja smo se nagnili proti Tiberii in pod hribom smo jezdili po prijetnih senčnih logih med veliko travo, pa tudi po robatem skalovji. Kaj veselilo me je, ko sem zopet enkrat slišal kosa veselo pa mično prepevati, kakor več lét poprej deleč ob Nilu v Egiptu, ko mi je zopet znani vrán zakrokal na ušesa. Na tujem je človeku vse sladko, kar koli ga spominja na ljubi dom.

XXXVIII.

(Pot s Taborja proti Tiberii. Znamenite podertine. Sami bazalt ali stebrancee povsod. Znamenite plemena goved, dróbnice. Beduinski šotori. Žito samosevsko. Oboroženi pastirji. Poljedelstvo. Pravi arabski konji. V Tiberii. Nekaj iz zgodovine in nekdanjih imenitnosti tega mesta. Sanhedrin. Juda Hakodeš. Mišna; gemara; masora. Pričakovanje mesija. Prva keršanska cerkev. Križanski časi. V francoski oblasti. Potresi. Sedanji stan mesta. Judovstvo. Cerkev sv. Petra in samostan. Sv. Peter tukaj pervak postavljen. „Riba sv. Petra.“ Nekdanje mesto. Vroče toplice. Tiberijaško jezero, njegovo okrožje, veličina itd. — Prigodek, ki ne diši po rožicah. Kako je dal paša Jeruzalem osnažiti. Odhod nazaj proti Nazaretu. Kobilice in njih svobodno gospostvo. Arbela; Vadi-el-Hamám; safedski hribi... Gora blagrov. Velika reč. „Miza Kristusova ali mesto pomnoženja kruha. Lubje. Saladin in nesrečna vojska ob Hatinu. Kana in njene znamenitosti. Rejneh.)

Gredé s Taborja in od Taborja dalje smo prišli v dolino in k podertinam starega ostroga, kateri se mi je zdel posebne znamenitosti. Na 4 oglih ima močne stolpe, okrog pa leži polno kamnov bazaltov; iz zida teče dosti hladen studenček, ki nas je v veliki vročini kaj prijetno poživil, če tudi brez kupe in kozarca. Ozidje je križansko, najberže je bilo kako gostiše ali hospic. Sej vse, kar kaj nekdanje olike kaže, je keršansko. Nekoliko dalje smo šli mem podertin, ki so jih imenovali „Kafersak,“ ako sem prav razumel. Vse polje, kakor

tudi te razvaline, ni drugega skorej razun kamnje bazaltovo, s katerim je vse nasejano. Bazalt je namreč kristalinsko kamnje temno-črne barve.

Kakoršno je kamenje, taka je tudi živina. Velika čeda tako lepih černih beduinskih kráv, da so se prav res svetile, se je na plani pasla po obilni travi; skorej vse so bile lisaste in tako debele, da so bile — bi djal — kar okrogle. Prav čudno se mi je zdelo, ker tolike enakosti še nisim vidil pri tako veliki čedi. Tudi nekaj velblódv ali kamel in druge čede je bilo ondi viditi.

Nasproti na drugi strani pa je bilo kacih 9 beduinskih černih šotorov, kakoršne ti ljudje seboj imajo in jih razpnejo, kjer ostanejo. Tako šotorišče je kakor majhna vasica, podolgast štiriogelnik — k večemu 60 čevljev dolg in 9–11 čevljev širok, pa tudi veliko manji. Šotorji imajo po več razdelkov, zlasti ima šejh ali poglavar svoj lastni šotor, ki je veči od družih. Pregri njala za šotorje pletejo iz černe volne. Kadar na enem kraji zmanjka paše, vode itd., spravijo vso robo za šotorje na velblode in gredó dalje.

Kaj posebnega je, da po teh krajih raste cele kraje ovsa in ječmena kar divje; tudi na Taborji sem vidil veliko tacega ječmena; zdelo pa se mi je, da je le bolj gluho žito brez zernja. Pozneje sem vidil na „zveličanski gori“ nad moža veliko rež, skorej tako gosto kakor bi bila sejana, pa bila je tudi brez zernja. Najberže so te zeli samosevke, dobre posebno za živino.

Zmiraj nižej gredé smo prišli pa tudi na lepo obsejano polje. Na ravnem je pasel star mož divjaškega pogleda nekaj prav tolstih ovc in nosil je na rami strašansko dolgo sulico; z njim je bila žena, ali morda hči. Ne vém prav, če imajo tako orožje zoper zveri ali zoper tatove, ali pa zoper oboje, viditi pa je ondod sploh ali da imajo silo dolge puške ali pa enake sulice. Kteri popotniki vse presilujejo, kdo vé, kaj bi vse strašnega naznanovali? „Pač je to velika sulica!“ rečem staremu pastirju mem jezdé. „Kebira — sahije velika res,“ je prijazno odgovoril.

Po veliki ravnini še dalje je bilo po vsih krajih

vse na delu — živina in ljudje. Beduini so namreč dvojni, pravi Beduini (blezo od besede „badovi,“ divji), ki zgolj od pastirstva živé, in pa „Arabi,“ kakor jih v Palestini imenujejo, ki so popotovavni poljedelci.

Na tem poti smo vidili tudi posebno čudnih ovac, ki imajo skorej tako širok rep, kakor je drugi život, in na koncu se končá v priterknjen majhen repek, kakor pri svinjah. Imel jih je pastir s silo dolgo pušo veliko čedo in djal je, da so vse njegove. „Enta rhani — si tedaj bogat?“ mu rečem. „Sem,“ je odgovoril. — O Galileja, o Tiberijada — lepa okrajina, lepe, rodovitne poljane, zarés obljubljeni, pa zdaj ukleta in zapušena dežela!

Naš dragoman Hana Avvad je pravil o tem popotovanji, da dober arabski konj stane 50—60.000 piastrov, tedaj 5—6000 gl. Po vsem svetu je namreč znano, kako imenitni so arabski konji, ki so se zlasti pri Beduinih srednje Arabije v svoji izvornosti ohranili. Beduinu prvi prijatelj je njegov konjič; v svoji narodni pesmi pravi, da „sablja, sulica in njegov rudeči urni in zali konjič ga bodo po smerti objokovali.“

Proti večeru smo prišli na preval, s kterega se kar na nazdol gre v imenitno Tiberijo ob galilejskem morji. Vsi trudni smo dospeli v to mestice, ktero mi je nepozabljivo in silno drago, če tudi je zdaj vse revno in slabo. Prenočili in jedli smo v svojih šotorjih ravno ob prijaznem galilejskem jezeru. Ali more kaj prijetnišega biti keršanskemu popotniku, kakor spomin, kolikrat je Zveličar po tem kraji hodil in se po jezeru vozil?

Tiberija, arab. Tabarija, stoji na mestu nekdanjega mesta Kenereth-a, iz česar je tudi ime jezera Genezaret, in je menda tisto, kar je pri Jozvetu Rokketh (Jos. 19, 35). Sedanje ime izvira od cesarja Tiberija, kteremu na čast jo je bil zidal Herod Antipa, kacih 16 let pred Kristusom. Mesto je bilo obzidano in s terdnjavo okorvarjeno. Po razdjanji Jeruzalema je bila Tiberija eno izmed središ za zedinovanje judovskega naroda, in v 2. stoletji sedež sanhedrin-a (sinedrium-a), kterega predsednik rabin Juda Hakodeš je bil od l. 190—220 spisal

„mišno“ (ponavljanje); izročila nekdanjih rabinov o tempeljnu in Mozesovo božjo službo je namreč sestavil. Njegov učenec Johanan ben Eliezer pa je od leta 230—270 spisal „gemara“ (dokončanje) ali drugi oddelek „talmud-a“ (uk, berilo), ki se imenuje „talmud jeruzalemski“, in je proti koncu tistega stoletja celo postavno moč dobil. Tudi je bila tukaj spisana „masora“ (izročilo), ki je imela ta namen, da se ohrani izročilo sv. pisma in pa čista izreka; v sv. pismu so bile celo vse čerke štete. Sv. Jeronim je študiral pod vodstvom učenika iz te učilnice. (Robinson.) Judom je Tiberija tako imenitna, da od ondod mesija pričakujejo; iz jezera Genezareta se ima menda dvigniti! —

Pod Konstantinom Velikim je spreobrnjen jud ondi zidal keršansko cerkev; pozneje je mesto celo škofe imelo. V križanskih vojskah je Tiberija veliko terpela — bivši zdaj v keršanski, zdaj spet v neverski oblasti. V 18. stoletju je bil glasoviti šejh Daher-el-Amer mesto vterdil. Leta 1799 so ga bili Francozi za malo časa v oblast dobili. Potresi ll. 1759, 1837 in 1847 so strašno razdevali to mesto.

Sedanji stan. Tudi sedaj še je Tiberija s starim razdertim zidovjem obdana tako, da se le ob obeh koncih v mesto more. Ima tudi svoj grad z vojašino. Prebivavcev je blezo do 3000, veči del judov, nekaj mahomedanov, kacih 35 greških in samo 2 deržini latinskih katoličanov. Judje so afrikanski, španjski, rusovski, in kdo vé od kod vse, ki se ločijo po obleki in imajo več shodnic. Nemško sem jih več slišal govoriti. Skorej vsaka teh revnih bajt je štacuna, ali kaka rokodelnica; tudi polje je nekoliko obdelovano; vidi se pa, da ondi se pogrešajo kristjani.

Naj imenitniši poslopje gotovo je cerkev sv. Petra, ki so jo čč. oo. frančiškani iz Nazareta zopet vrvnali in pozidali, kolikor je bila razdjana. Tudi majhen samostan je zraven in eden očetov iz Nazareta ondi Božjo službo opravlja. Kaj častitljiva je ta cerkev zato, ker je menda na tistem mestu, kjer je Kristus sv. Petru izročil pastirstvo vse svete Cerkve. Po čudovitem ribo-

lovu na genezareškem jezeru že po vstajenji je namreč Kristus naročil Petru: „Pasi moje jagnjeta; pasi moje ovce!“ (Mat. 28, 16.) V velikem altarlji te cerkve je torej sv. Peter s primernim latinskim in arabskim napisom. Za veliko dobroto Božjo spoznavam, da sem mogel v tej znameniti cerkvi sv. Petra maševati, kakor več lét poprej v Rimu na grobu sv. Petra.

Naj omenim še to posebnost, da v galilejskem z ribami bogatem jezeru je tudi pleme rib, ki jih imenujejo „ribe sv. Petra.“ Ali ni to izročilo večna priča tega, kar sv. evangelij pripoveduje, da je bil namreč sv. Peter na Jezusovo povelje mrežo vergel in 153 velikih rib zajél, in po tem čudežu bil postavljen za poglavarja vesoljne cerkve! Ker se pa judje in mohamedani kujajo in nočejo „petrove ribe“ jesti, so te ribe v Tiberii po ceni in kristjanom je s tem vstreženo; samo škoda, da jih je še premalo ondi.

Nekdanje mesto je bilo veliko večí; deleč proti jugu je v ravnici pod berdom vse polno podertij, veliko razkosanih stebrov itd., kar očitno kaže, da je imelo mesto lepe in slovite naprave. Znati je, da ob jezeru so bili kar stebrovski mostovži.

Nekoliko proti jugu ob jezeru so dvojne toplice, stare in nove, s silno vročo žepleno vodo, ki blizo jezera izvira in vanj teče. 47—49 stopenj vročine ima studenec tam, kjer iz tal teče. Na obeh krajih se je nekaj ljudi kopalo; neki černuh je hvalil vodo, da je vroča kakor ogenj: „zej en-nar.“ Tudi ob severnem kraji teče velik in vroč studenec v jezero.

Zdaj pa še nekaj o jezeru. Kakor Egipčani svojo veliko reko Nil imenujejo „morje“ — „baher,“ tako se tudi tiberijaško jezero večkrat z imenom „morje“ čísla, kličejo ga namreč „galilejsko morje,“ genezareško jezero,“ arab. „Baher et — Tabarieh,“ to je tiberijaško morje. To jezero je kaki dve milji proti jugu od jezera Memrom-a. Skoz oboje teče reka Jordan. Dolgo je polčetero miljo, naj večí širjava njegova je eno miljo. Ima pa prav dobro in čisto vodo, ki se dá prijetno piti, in veliko rib preživi v sebi. V prav prijetnem kraji je, ob-

dajajo ga hribi; zemlja okrog je bila nekdanj silo rodovitna, torej je bilo svoje dni ob jezeru polno mest in tergov, zdaj pa so same razvaline. Še zmiraj pa rastejo bolj redke zeliša in germovje ondod, in zlasti ob severnem kraju sem vidil nad moža velike vsaktere zeliša in rastline. Pa ker ni marljivega obdelovanja, je vse bolj divje. Med Magdalo in Betsajdo so veliki prostori nekega hudega in visokega osata, da konj in jezdic na njem ni varen pred tem ostrim spakom. Ali temu nasproti spet po več krajih cvetejo ob kraju jezera cele germičevja oleandrov, in to je od deleč tako mično in lepo viditi, kakor bi bilo jezero obrobjeno s prekrasnim rudečim žametom. Znamenito je, da tega jezera poveršina je 700 čevljev globokeje kakor pa srednjega morja.

Mesto Tiberija je tako tik jezera, da obnožje hiš voda izpira. Kakor je sploh zanemarjeno, tako imajo tudi komaj kak čoln za na jezero; le en samkrat se spomnim, da sem vidil, ko se je precej ljudi peljalo čez jezero.

Še eno reč naj povém, ki sicer ni po rožicah dišeča, pa značajna za une kraje. O neki priliki, ko gremo v mesto, je tako silno naproti zanedišalo, da je bilo treba kar precej rute poiskati in nos zavarovati. Kaj je bilo? Pred nami ob potu ravno pri mestnem zidovji se je pes pasel v drobu mertvega osliča. Ne vém prav, iz kakošne vraže, ali nemarnosti mohamedani merhovine ne spravljajo v kraj, temuč jo kamor si bodi veržejo, — morebiti ravno zavoljo psov, ki jih cele čede brez gospodarjev okrog léta, da se z njo gostujejo. Jeruzalemski paša je pred nekaj časom imel veliko opraviti, da je to napako odpravil in mesto osnažil. Za opominovanje, zapor, tepenje niso nič prašali mohamedani; še le ko je napovedal, da merhovina, ki se pred kako hišo najde, se bo tehtala in za vsako oko (nekaj čez 2 libri) se plača 25 piastrov, — še le to je pomagalo.

Tiberija z jezerom se mi je bila tako priljubila, da mi je bilo prav britko, ko smo jo 25. aprila zopet zapustili. O teh krajih bi bilo še kaj povedati, kar bom

pa pisal o drugi priliki; ko smo namreč skupno romanje dokončali, smo se trije iz družbe na posebnem popotovanju vernili skoz Fenicijo še enkrat nazaj v Tiberijo in druge ondotne kraje, in tistikrat sem vidil še veliko znamenitega po ondotnih krajih.

Oburnili smo se tedaj zdaj zopet proti Nazaretu, toda po drugi poti, to je, čez zveličansko goro mem dvoglava Karun-el-Hatin-a in skoz Kano. Gredé v hrib smo vidili silne trume prav mladih kobilic; kakor čebele v panjih, tako so se gnjetle ob germih in po polji ob potih, in delale so vedno nekako šumljanje s perutimi. Moram pa pristaviti, ko smo čez 10 dni prišli z gg. Hörmanom in Fridmanom nazaj v ta kraj, so te živalice še zmiraj imele svoj tabor, in velik napredek so bile storile v svobodi in omiki; kajti bile so veliko večji in tolstejši, pa tudi osorniši šum so delale po divjem ovsu.

Gredé na višave se delj časa nazaj vidi galilejsko morje. Vidi se ob severu gorovje Arbele in začetek velike rupe Vadi-el-Hamám (golobje doline), in višej gori hribi od Safeda, proti severnemu vzhodu snežnik véliki Hermon in o jugozahodu gora Tabor, pred nami pa višava Karun-el-Hatin. Kazali so nam v teh krajih polje, kjer so učenci Jezusovi klasje smukali; malo dalje hribec blagrov ali zveličansko goro, kjer je imel Bog in Zveličar slovečo „pridigo na gori.“ Po ped dolgo glubo klasje reži — gotovo samosévke — je mellelo kviško na silo visokih steblih, tako da smo zamogli s konja po njih segati. To je blezo nekako žalostno znamnje uklete in opustotene zemlje, ki je bila svoje dni tako silno rodovitna. Ob ravno tej poti na desno kažejo nektore skale, ki jih arabi imenujejo Hadžar en-Nusrani (kamen kristjanov) latinci pa „Mensa Christi“ — mizo Kristusovo, ker izročilo temu prilastuje pomnoženje kruhov in rib. V skale je neki več znamenj križa vsekanih od pobožnih romarjev. Nas, kolikor vém, na to znamenitost niso opomnili, ko smo ondi memo šli. Sicer pa drugi menijo, da omenjeni čudež se je godil pri Betsajdi.

Ob Tiberijadi smo pogrešali prijazne oljke in sploh ni bilo še veliko olikane poljske obdelave; torej nam je dobro delo, ko smo od Karun-el Hatina dalje gredé ob vasi Lubje zopet vidili veliko oljk, in pod oljkami ob 11 južino vživali. Tudi moram pristaviti, da v teh krajih od Hatina do Lubja je bila l. 1187 nesrečna vojska, v kateri je Selah-ed-Din (Saladin) keršansko vojestvo popolnoma zmagal in naslednjič vso Palestino v oblast dobil.

Malo pred poldném smo odrinili proti Kani, ki jo imenujejo Kafer-Kana, kamor smo prišli o $\frac{1}{3}$. Ogleдали smo revno greško cerkev, kjer oni terdijo, da se je bil zgodil čudež, ko je Zveličar vodo v vino spremenil; malo višej pa so razvaline katoliške cerkve, kjer smo v spomin Zveličarjevega čudeža vidili velike verče, ki so nekoliko iz tal moleli, — se vé, da se ne prederznemo misliti, da bi bili še tisti, v katerih so takrat vodo in vino nosili. Kje prav da je bilo, kdo bo to razločil? Še celo v tem učeni niso edinih misel, če se je bil omenjeni čudež zgodil v tej Kani, ali pa morebiti v drugi Kani el-Dželil, ki je višej proti severu, zlasti ker obé Kani ste v Galileji. Vender pa je verjetniše, da je bilo v tej Kani, ki je bliže Nazareta. Pili smo vodo iz ondotnega dobrega in obilnega studenca in popotvali nadalje mem keršanske vasice Er-Rejneh v Nazaret, kamor smo prišli ob 4 popoldne.

XXXIX.

(Zadnje jutro v Nazaretu. — Napoleonova celica. — Znamenita dogodba in čuden davek oo. frančiškanov. — Konjski tatovi. — Odhod. Karmel se prikaže; prijetni kraji; zajic; po ezdrelski planjavi in med Beduini; po dolini Kíšonovi mem pogorja Karmela proti Kajfi; Turško novo leto. Kajfa. Na Karmelu.)

Poslednjikrat v Nazaretu sem maševal 26. aprila v svetišu Marije Device, in pa s pray posebnim duhovnim tolažilom po opravljeni spovedi. Šli smo bili potem v samostan, kateri je čisto na drugem kraji, kakor romarnica, naše sprejmiše, namreč precej zraven cerkve oznanjenja. Vidili smo ondi stanico, v kateri je nekda j sta-

noval Napoleon I. Bilo je namreč ob tistem čusu, ko je bil turke na Ezdrelski planjavi tako zmagovito otepel, kar sem že o drugi priliki omenil. Spomin je ohranjen z napisom znotraj sobe ob vratih: „Cellule memoire dela demeure du general Napoleon Bonaparte en 1799.“ Celica ima št. 29. Ob levici je napis: „In hoc signo vinces (V tem znamenji boš premagal);“ — ob desnici je ime Marije D. obkrajšano.

Preden s popotvanjem nadaljevam, naj povem mikavno dogodbo od nazareškega samostana. Spomina vreden je davek nazareških očetov frančiškanov — 70 pijastrov, ki jih vsako leto plačujejo nekemu turškemu kmetu v Safedu nad Tiberijo. (Ta kraj imajo nekteri za pravo nekdanjo Betulijo, ker od Damaska je bil pri lomastil Holofern, ki je bil tukaj končan.) Pred več leti, ko so goropadni turki morili patre in druge kristjane v Nazaretu, kakor večkrat, so častiti očetje bežali v Tiberijo in od tam v Betulijo (Safed), kjer jih omenjeni turški fellah (kmet) sprejme. Da bi bili pa res varni pred nezdušnimi klavci in morivci, jih dene v naj varniše stanovanje, kamor nobenemu tujcu dopušeno ni. Grozovinski turki se tedaj pridervé in hočejo častite očete frančiškane, da bi jih poklali. Fellah jim serčno reče: „Jaz vam jih ne izdám in v neoskrunišče ne smete!“ — Tako so morali odstopiti, kmet moslem pa potem patre v Jafu odpelje, in bili so oteti. Iz hvaležnosti mu dá prednik frančiškanov ves denar, kar so ga imeli, namreč 70 pijastrov, malo čez 6 gl. Obljubili so mu pa: dokler so patri tukaj in bodo kaj imeli in premogli, da zares in gotovo vsako leto dobi svojih 70 pijastrov davka. — In res — še dan današnji vsako leto mohamedanski kmet in gospodar tiste hiše v Safedu pošlje ob svojem času dobrim patrom plačani list za 70 pijastrov, s katerim davek pobere, zraven pa tudi pritira tirjavec enega ali dva ovna za „bakšiš“; tako je sploh njegovo darilo več vredno kakor pa davek, ki ga jemlje. Hotli so se patri že odkupiti od tega davka, pa fellah ni bil zadovoljen. —

Tisto noč pred našim odhodom iz Nazareta, kakor

so tožili, so bili tatje ukradli dva tistih konj, ki so bili našemu dragomanu posojeni za naše popotvanje. Menili so, da so ju tatovi med Beduine gnali in tam prodali. Enaka tatvina se menda večkrat zgodi.

Po sedmih zjutraj smo zapustili prijazni Nazaret in odrinili čez hribe proti Karmelu. Precej čez grič v dolini ob levi kažejo Jafo, nekdanjo Jafijo, rojstni kraj sv. Janeza apost. in sv. Jakopa Čebedejevega. Šli smo memo Maalut-a, Samúnije, Zabde. Prestopivši neki homec zagledamo od deleč hrib Karmel, arab. Džebel mari Elia, to je, hrib sv. Elija, kamor smo imeli zvečer priti. Vas Zejda, skoz katero smo šli, ima silo revne hiše, kakor kertine.

Hribi po teh krajih so vsi obrašeni, polja vse zelene, človek se skorej čuti kakor bi bil v domačih krajih. Ker smo jo precej hitro dalje tirali, je marsikteri s konja cepnil. Vidili smo tukaj pervega zajca na popotvanji, ktereja je g. Hörman pokadil, pa le — da je hitreje bežal. Kmalu smo bili zopet na ezdreški planjavi, to je, na njenem severno-zahodnjem koncu, in jezdili smo po nji morebiti kako poldrugo uro. Zopet so se nam nastavljali beduinski šotorji in tolste dróbnice. S planí smo šli čez gosto obrašen hribec v dol k Karmelu, ki nam je bil ob levici, hitečim po obdolji Hartije proti Kajfi, mesticu ob srednjem morji. Po tej dolini teče reka Kišon, ktere struga je pa navadno suha. Po grabnu pod Karmelom rastejo oleandri v divjačini; kaj prijazno jih je bilo viditi v rudečem cvetji.

O poli dvanajstih smo imeli predjužino pod drevesom cirom v dolini reke Kišon (Nahar el Mukatta), in ob $\frac{3}{4}$ 1 smo odrinili po ravnini Vadi-Jazúr proti Kajfi. Po polji se je paslo veliko konj. Malo pred mestom smo prestopili velik potok Es-Sa'adeh, ki se razširja močirno do Kajfe.

O poli štirih smo dospeli v Kajfo, mestice primorsko, polno ljudi (kacih 2000 prebivavcev), velik del praznično oblečenih, ker mahomedani so menda ravno obhajali svoje novo leto. Turške žene z otroci so čičale po pokopališih zunaj mesta. Drugi so pa tudi delali po

prodajalnicah; naj veči del ljudi tukaj je namreč kristjanov, torej se tudi ne čudim več, da niso otroci nas nadlegali za „bakšiš“, kakor drugod. To mesto je nekdanje feniško „Sycaminum.“ Tankred ga je bil v srednjem veku (1100) z napadom vzel kristjanom. Razširja se ob znožji hriba Karmela; prijazno se iz mesta vidi slavni samostan oo. karmelitov, sozidan na berdu ob srednjem morji. Znotranje mesta je bolj mračno-žalostno, vendar so ulice nekoliko čedniše mem družih jutrovih mest in krajev; okrožje mesta pa je prijazno, vse lepo obdelano in zeleno, sapa silo prijetna in zdrava.

Zvečer ob petih smo prišli na zadnji odmen svojega romarskega popotvanja, namreč na hrib in svetišče Karmel, ki je pol ure od mesta.

XL.

(Karmelska gora in njena zgodovina. Elija, njegov čas in njegove čuda. Predpodobna meglica. Mladi Jezus s svojimi starši na Karmelu. Samostan na Karmelu. Elijev Studenec. Preroška šola.)

Prišel sem s popisovanjem na hrib Karmel, pa ne vém, kako bom prišel z njega, ker od tega preimenitnega kraja bi se prav lahko dale popisati cele in ne prav majhne bukve. Naj poskusim povedati nekoliko.

Na vsem Jutru je malo tako lepih in davno in neprenehoma imenitnih krajev, kakor je gora Karmel v rodu Ašerjevem, na gornjem koncu obljubljene dežele. Znan je ta hrib iz zgodb sv. pisma in iz deleč razširjene karmelitarске bratovšine in karmelskega reda. 1200 čevljev se dviga Karmel nad morje, katero ga ob znožju spira in naj lepši školjke ali mušeljne in druge znamenitosti na obrežje meče. Karmel pomeni „vertni log“ ali „drevesnik“ in res je bil v starodavnih časih z oljkami, vinskimi tertami, germovjem in lepodišečimi zeljši tako obrašen, da prerok Jezaija celo Odrešenikovemu kraljestvu, kakor „častitljivost Libanovo,“ tako tudi „lepoto Karmelovo“ obeta. (Jez. 35, 2.) To pa po pravici, zakaj zemlja se nikjer tako lepo ne obdeluje, umetnosti nikjer tako ne cvetejo, kakor v Odrešenikovem kraljestvu, to je, po keršanskih deželah. Tudi Kar-

mel več nekdanje lepote nima, odkar so nejeverniki une dežele gospodarji, ker oni le podirajo, kar prebivavci Kristusovega kraljestva lepšajo in napravljajo. Karmelski klošter sam so neverniki že trikrat bili razdjali, ki so ga ravno verniki pred ne dolgo časom s stroški 500.000 frankov zopet zidali. Vender še zmiraj ima Karmel toliko lepotije, da se lahko povzame, kaj je nekda bil; oljke in lóvori rastejo ob njegovem znožji, hiacinte, narcisi in veliko družih dišečih cvetic ga zališa, mnogotere razdjanja in podertine kažejo, kaj je nekda tukaj bilo.

Ozrimo se pa nekoliko v zgodovino tega kraja.

Na tem hribu je živel več kot 900 let pred Kristusom preslavni prerok Elija v taki svetosti, da mu Bog ni dal navadne smerti umreti, temuč ga je Enohu enako v sv. raj prestavil, od koder ima ob koncu dni zopet na svet priti. Ob tistem času je bil Ahab kralj v Izraelu, hudobnež perve verste, v veri vnémarnik ali indiferentist, ki je bil za ženo vzél hčer sidonskega kralja Etbala, vso spačeno in razuzdano Jezabelo. Na njeno tišanje ji je v móževski slabosti privolil v Samarii baalov tempelj zidati s 450 lažnjivimi preroki, in še 400 družih neverskih duhovnov za vse druge malikovavske hrame in loge po deželi, ktere je s tujstva poklical; duhovne Gospodove pa je dal moriti. Tudi Eliju samemu je po življenji stregel, ko mu je bil zavoljo tolike hudobije veliko sušo napovedal. Prerok je mogel bežati pred njim, prvič k potoku Karitu ob Jordanu, in potem v slovečo Sarepto v Fenicii med Sidonom in Tírom, kjer je vdovi Sunamitidi v hvaležnost za sprejetje njenega umerlega sina k življenju obudil.

Silne britkosti je bil kralj pripravil nad deželo s svojimi pregrehami in spečanjem z nejeverstvom; že tri leta in 6 mescev ni bilo dežja na zemljo; kralj pa je nesrečo le preroku Eliju pripisoval in ga je povsod dal iskati, da bi ga umorili. — Ker pa navadni pomočki niso nič več pomagali, je Bog s čudežem ljudstvo podučil, kje da je resnica. Nепrestrašen stopi Elija pred Ahaba, mu očita njegovo in njegove hiše

pregreho, ter mu naroči, da naj k njemu na goro Karmel pošlje vse Izraelce, pa tudi 450 baalovih prerokov in unih 400 lažnjivih prerokov, ki so bili po logih sem ter tje po deželi in so živež dobivali od Jezabeline mize. Ker je lakota tako hudo pritiskala, se udá Ahab, da bi le šiba nehala, in tudi sam gre na Karmel. Tedaj Elija pred ljudstvo stopi in jih nagovori, rekoč: „Doklej še bote omahovali na obé platí. Ako je Gospod Bog, deržite se njega, če je pa bal Bog, se tega deržite!“ Vse ljudstvo molcí, ker čutilo je, da je prizadeto. Zdaj se na Elijev svet zgodi tista znana poskušnja z darovanjem in z ognjem. Neverski preroki si pripravijo junce na altar za daritev, ognja pa ne pod njo, potem kličejo svoje bogove, da naj z ognjem z nebés zažgó daritev; skačejo in plešejo krog altarja, si z nožmi rane delajo, da bi bala k usmiljenju nagnili, in počenjajo tako od jutra do poldne in še le naprej; pa vse zastonj.

Zdaj pa Elija ljudstvo skličé, postavi altar, vola razkosá in dá daritev in derva tako z vodo obliti, da je vse na okrog stala. Potem stopi k altarju in ponižno moli: „Gospod! pokaži, da si ti Izraelov Bog in jest tvoj služabnik, in da sem to po tvojem povelji storil. Uslíši me, da to ljudstvo spozná, da si ti Gospod, in se k tebi spreoberne!“ Ta trenutek šine ogenj z neba, požge dar, derva in še tudi kamne s perstjo in vodó vred. Ljudstvo se svetega strahú na obraz verže in Boga moli, lažnjivi zapeljivci pa so bili peljani k bližnjemu potoku in vsi pokončani, ker po Mojzesovi postavi je moral umreti, kdor je ljudstvo k malikovavstvu zapeljeval. (5. Moz. 13, 5 id.)

In zdaj po toliki sili, stiski in lakoti zavoljo suše — kaj se zgodi? Elija gre na verh Karmela, se ponižno k zemlji skloni in moli za dež, in sedemkrat pošlje hlapca proti srednjemu morju pogledat, če se že k dežju napravlja? In glejte! sedmič še le ugleda meglico z morja vstajati, kakor človeška stopinja. Precej nató naroči kralju: „Naprezi voz, ter idi doli, da te dež ne vjame.“ In neutegoma se nebó zatemní in privréšal je vélik dež.

Imenitno je to, kar se je zgodilo, toda še vse kaj imenitniši je to, kar je ta dogodba pomenila. Kdo je ta meglica, ki je imela v sebi pohlevni dež, ter rešenje za poginjajoče človeštvo? Učeniki razlagajo, da ta blažena meglica je bila ljubeznjiva podoba preblage Marije Device, ki je bila že tisoče lét s tolikim hrepenenjem pričakovana od posušenega, to je, nerodovitnega in vsega zagrešenega svetá; na enkrat pa se je skorej čisto skrivno in neznatno prikazala na duhovnem obnebjí tega sveta ona, ki nam je v svojem naj čistejšem naročji prinesla otenje za svet, kateri je v svojih dušnih britkostih že stal na kraju obupanja. Ta misel je poterjena tudi v sv. pismu; sej že v 71. ps. v 6. versti se pričakovani Zveličar božji primérja s poživljajočim dežjem, ker je imel tolik blagor prinesiti na zemljo; pri Izaiju (45, 8) pa se sveti kraj, od koder je imel k nam priti, primérja ravno z nebeško meglo. Elija, pravi sv. Avguštin, je bil podoba božjega Odrešenika. Elija je dar daroval, Kristus je daroval sebe za svet kakor neomadežan dar; Elija je molil na Karmelu, Kristus na Oljski gori; Elija je molil za dež, Kristus za milost Božjo človeškim srcem. Da je Elija sedemkrat ukazal k morju iti, pomeni sedem darov sv. Duha, ki jih je prejela sv. Cerkev.

Pa tudi neko prav prijazno izročilo karmelsko goro imenitno dela in pojasnuje, zakaj se Marija tukaj že toliko časa in tako priserčno častí. Po ustnih izročilih sta namreč Joahim in Ana, ki sta stanovala navadno v Sefurii, 6 ur od Karmela, imela na Karmelu hišo za svoje pastirje, in sta z Marijo Devico večkrat na Karmel prišla. Pa tudi Marija da je povernivši se iz Egipta z Detetom Jezusom bila na Karmel prišla, ter je tudi pozneje imela pobožno navado, kakor drugi bližnji prebivavci, na Karmel o praznikih hoditi molit, kadar ni bilo mogoče v Jeruzalem iti (prim. 4. Kralj. 4, 23). Pot v Nazaret je namreč peljala ob morji pri Karmelu. Tudi Jezus sam, ko je hodil po vsih mestih in vaséh v Galileji, je neki tudi na Karmelu, tem posebno imenitnem kraju, prebivavcem Božjo besedo oznanoval in tako se

je po besedi dopolnilo prerokovanje: „Še tudi Karmel gleda častitljivost Gospodovo, lepotijo našega Boga.“ (Iz. 35, 2., prim. Jan. 1, 14.) — Posebno imenitne reči na Karmelu so dandanašnji te-le: a) Karmelitarški samostan in v njem véliki altar karmelitarške Matere Božje, kakor se na podobah vidi. Podoba je stara in posebno umetno iz lesa izdelana. Pod vélikim altarjem v zemlji pa je votlina, v kateri je prebival Elija in tam blizo dežja z nebés izprosil. Menihi so nekđaj posebej prebivali po pušavah sem ter tje po hribu, štejejo namreč čez 1000 tacih podzemeljskih stanic in duplin; ker so pa večkrat ktereга mertvega našli, so se začeli zedinjati skupaj v kloštru. Tamkaj niso namreč sovražniki le samo Beduini in drugi neverniki, ampak tudi divje zveri. Še pred 5 leti je panter, nekega plemena tiger, koze tergal. Druga imenitnost je na drugi strani hriba b) Elijev studenec, ki teče iz žive čisto bele skale, v katero so, kakor bi bili nalaš vdeleni črni kremenici po vsem hribu, da je silo mično viditi. Zraven so razvaline prelepega nekđanjega samostana in cerkve. Tudi kažejo mesto, kjer je Elija daroval in kjer so bili balovi služabniki pokončani. c) Prerok Elija v svoji gorečnosti in njegovi nasledniki so mlade ljudi zbirali, jih k svetosti tako napeljevali, da so bili pozneje sami preroki. To se je godilo v nekem obširnem podzemeljskem prostoru ob hribu Karmelu, ki se je imenoval Elijeva šola ali tudi preroška šola. V 12. stoletju se je na Karmelu pričel „karmeliški red“ v pravem pomenu, kakor je še dandanašnji in ima več kloštrov tudi v našem cesarstvu. Zavoljo posebnega češenja, ki ga je red vselej skazoval Materi Božji, so dobili rédovniki tudi ime: „Bratje Marije Device hriba Karmela.“

XLI.

(Sklep božje poti na Karmelu. Vpisanje v karmelsko bratovščino. — Ravno ta bratovščina v Novi štifti na Kranjskem; bukvice in pesem o njih. Vernitev v Kajfo in prenočevanje v cerkvi. Arabska sitnost in podkonzulova priljudnost. Prihod v Bejrut. Kanceler Stefanelli. Dragoman Abdalla. V cerkvi oo. jezuitov — lepa obnaša mladine. „Stežica.“ Zgodovinsko mesta Bejruta. Sedanji stan; peščeni zasipi; urno napredovanje — v keršanski oliki in mnogem oziru. Zunaj mesta — pinovje in konjski diri. Ločenje).

Sedem in dvajsetega mal. travna sem sv. mašo opravil na glasoviti gori Karmelu in sicer na altarji in v duplini Elija preroka, namreč v zemlji pod velikim altarjem. Zgorej nad tem altarjem je altar Marije Device karmelske, nekoliko vzvišen od druge cerkve. Res je to kaj posebnega: moliti in naj svetejši daritev opravljati na tem, od stopinj tako davnega preroka posvečenem kraju. Bog me usliši, za kar sem prosil, pa tudi deržino T—vo iz Ternovega, za katero sem maševal. S tem namreč je bila sklenjena božja pot v sveto deželo.

Pred odhodom smo se vsi romarji zapisali v glasovito in z neštevilnimi odpustki in milostmi obdarovano karmelsko bratovščino. Opomnim naj o tej priliki, da karmelska bratovščina je bila tudi v Novi štifti pri Ribnici na Kranjskem vstanovljena že leta 1715, obnovljena pa z višjim dovoljenjem l. 1864. Prečast. g. J. Janež, ondotni kurat, ima veliko skerb za njeno razširjanje. Dobijo se ondi bukvice, v katerih je ta bratovščina s svojo zgodovino vred na tanko in bolj obširno popisana. Imenujejo se: „Kratko naznanilo začetka in sprednosti sv. karmelskega reda in z njim sklenjene velike bratovšine milostniga in čudovitiga karmelskiga škapulirja.“ (Natisnil Milic. 1865.) V rokopisu pa imamo precej dolgo pesem od ranjcega dekana Hicingerja, ki obsega zgodovino in milosti te bratovšine. V dokaz, koliko se tudi v sedežu katoličanstva ta red čisla, bodi samo to opomnjeno, da Pij IX, sedanji papež, so 22. rožn. 1865 dovolili, da vse ss. maše za ranjce bratovske ude imajo pravico privilegirane altarja, to je, obdarovane so s popolnoma odpustkom.

Veliko smo v kratkem času ogledali po hribu Karmelu,

proti večeru pa smo se vernili v mesto Kajfo, ker naslednji dan nam je bilo odriniti na morje. Celo mestice nima nič očitnih gostiš in prenočiš za popotnike; prenočevati smo mógli torej v karmelitarški katoliški cerkvi; — prvo noč v svojem življenji tako. Neki razkolniki, blezo greki, so nas sicer vabili, da bi k njim šli, toda k tujim vercem nas ni mikalo.

Zjutraj ob šestih 28. mal. trav. smo se odpravljali na parobrod „Amerika.“ Takrat so nas mahomedani, ali morebiti tudi drugi vmes, za slovó še prav živo nadlegali; to je bilo kriča do sile o pregledovanji robe in plačevanji; k sreči se je avstrijski podkonzul do nas prav priljudno obnašal. Hvala mu!

Ob dveh popoldne smo bili že v Bejrutu, kjer smo se nekoliko pomudili in mesto ogledali.

V tem mestu smo dobili že gostilnico, in sicer pri greku Konštantinu Bao, pri katerem je bilo po šegi velikih lokand precej drago, pa postrežba dobra. Veliko, kakor je sam večkrat rekel, mu je bilo na tem ležeče, da bi ga drugim popotnikom priporočil. Sprejel nas je posebno gostoljubno v tem mestu avstrijski konzular-kancler gosp. Stefanelli, Tirolec, izversten mož, nam postregel s kavo, šišo (turško tabačno dimko), nas peljal s konzulstva na svoj dom, dal dunajskega ola ali pive, kar je redka sreča v jutrovski vročini, in se sploh skazoval za pravega Tirolca. Bilo nas je pa le nekoliko od družbe pri njem.

Očetje jezuiti, k katerim nas je g. kancler peljal, so nam dobili dragomana ali muker-a turka Abdalla' za nadaljno popotvanje po Sirii itd. Spremljal nas je namreč jezdé, nam dal svoje konje, nam kuhal ter s svojim dečkom vse oskerboval, kar je mogel. Odmenjeno smo namreč imeli trije tovarši (g. Hörmann, tirolski duhoven in bivši vodja v Jeruzalem, g. Fridman iz Prage, in pa jest), da ne pojdemo z drugimi domú, temuč da hočemo poprej še veliko veliko jutrove dežele obhoditi. In tako se je res zgodilo. Po 1 napoleon in 1 piaster na dan je dobival naš Abdalla' za konje in

vso drugo oskerb brez živeža, ktereга je pa vender velik del od nas imel.

V nedeljo, 29. mal. travna, sem maševal v cerkvi čč. oo. jezuitov, kjer sem v kratkem času vidil marsikaj lepega in posnemanja vrednega. Ginilo me je petje katoliške mladine in pa hvale vredni red pri tem. Peli so namreč nekoliko, potem je eden dečkov prav na glas in razločno molil molitve zadevnega dela sv. maše in dalje so zopet peli. Tako je bilo skoz celo mašo, kakor menim. Opomnim naj, da v majčkeni knjižici „Ste-zica“, ki je pa že davno pošla, je sv. maša blizo tako vravnana, kakor so tam peli in molili? Pri mladini se je vidila olika; k maši so nam stregli prav lični dečki, kakor je bilo čutiti, marsikteri iz viših rodovin. Po maši je mladenček mašniku roko poljubil, precej ko sta se v sakristijo vernila, in zdajci se umaknil. Ako mu je duhoven spominček iz Jeruzalema ali drugi darček odmenil, ga je potlej sakristan otroku izročil.

Bejrut (ne Bajrut) je nekdanje mesto Berytus v Fenicii, ne pa Berothoa ali Berothai, kakor so nekteri mislili. Njegova feniška zgodovina nima kaj posebnega. Pod Demetrijem Zmagovcem je bil mesto razdjal Trifon, posilnik v Sirii, 140 lét pred Kr. Pod Rimljani je imel me Colonia Julia Augusta Felix Berytus, in bila je ondi šola, imenitna po vsi Sirii. L. 1110 ga je dobil Balduin prvi v keršansko oblast; l. 1187 ga je Saladin zopet spravil pod musulmansko gospodstvo. Od tega časa je bil Bejrut skorej vedno pod oblastjo kacega družovskega emira in zavoljo turške nezmožnosti skorej čisto samosvojin. Faher-ed-Din je mesto z zidovjem obdal in ga s stolpi vterdil. L. 1840 ga je bil kljubu terdnjavam premagal egiptovski namestni kralj Ibrahim paša. Ugnali so ga bili potem Angleži s svojim bombardovanjem, ktereга sledi se še zdaj poznajo v terdnjavi ob morji.

Bejrut je zidan ob jeziku morja, in je, bi djal, naslonjen na goro Liban ali Libanon. Ob jugu so silne meline rudečkastega peska, kateri je bil velikrat mestu nevaren, kadar so ga vetrovi sprožili in dervili; proti

severu pa je kras in skalovje, ki z Libana preži v srednje morje. Isambert šteje prebivavstvo l. 1861 na 54.000, smemo pa reči, da jih je zdaj že dosti čez 60.000, zakaj mesto se silo hitro razširja, povsod se zida. Katoličanov je kacic 30.000, kakor so rekli; veliko je tudi še mahomedanov in nekaj tujcev. Faro imajo oo. kapucini, ki so ravno o naši pričujočnosti krasno cerkev zidali — prav umetno — iz samega mehkega kamna, ki ga mora kaki 2 leti dež plejhati, da se vterdi. Vse poslopja s strehami vred so iz kamna. Tudi frančiškani, lazaristi, usmiljene sestre imajo svoje vstave. Ako je sploh resnica, da zlasti v novejšem času katoliški redovi kar naglo olikujejo jutrovice, veljá to še posebno o Bejrutu. Na jutrovo naj bi šli sovražljivi in meseni liberalci, in prepričali bi se, kako žalostno je, kjer olike ni, pa kako dobrotni so katoliški redovi, ki jo razširjajo. — Tergovina je čutiti obilna, in niso se mi zdele reči predrage. Mesto je že bolj olikano po evropejski šegi. Bejrut je današnje dni središče cele Sirije in pristan ali obmorska lóka za Damask. Tudi ceste so jeli že delati, kakoršne se na Jutrovem sploh še pogrešajo; v Damask že hodi redovna pošta.

Popoldne smo bili popotniki še skupaj pogledali nekoliko iz mesta proti jugu. Prišli smo bili pol ure od mesta v nekak borov les (laško pinovje), ki ga je zasadi emir Faher-ed-Din zoper pesek, ki dalje sili in je že veliko podsul; prav v mestu so od peska zasuti verti. Ondi v senci smo slovó jemali pri kaplji zdravega vina, pa gledali smo jéžo arabcev precej zraven. Velik peščén prostor je namreč pri germovji in konji pripravljeni za dir in tir. Kratkočasno, pa tudi skorej strašansko je, kako jih nekteri dervé in kaj vse z njimi počenjajo.

Zvečer 29. aprila so naši tovarši na parniku po morji odrinili proti domu; mi trije pa smo ostali čez noč še v Bejrutu.

XLII.

(Nastop poti skoz Fenicijo. Haded. — Ajn-Sebe, Ajn-Ajnub in pričetek dežele Druzov. Pridno obdelovanje zemlje. Obed v arabskem „kanu“ in posebnosti v tej reči. Abuna Gerjos Mahúr in revni stan maroniških duhovnov. Slap. Judovski mladenči Nahle in slovenska mladina. Vas Šuftil. Nesreča pri ježi. Deir-el-Kamar in njegove znamenitosti: imenitni verti, — svilstvo, — prebivavstvo, — cerkve, — Šmarnice, — prenočevanje pri jezuitih. Sedež poglavarja. Ed-Din-Beširov dvor. Srrašne morije in požiganja l. 1860.)

Tridesetega mal. travna zjutraj ob 6 smo nastopili iz Bejruta prav znamenito pot proti jugu nazaj doli skoz nekdanjo Fenicijo. Potovali smo v začetku čez hribe, od Sajde do Ake pa zmiraj ob srednjem morji skoz mesta Sajda (Sidon), Sarepto, Zor (Tyrus), Ako (St. Jean d' Acre) in zopet v Tiberijo, kjer smo že bili pred malo časom. Kdor vé, kaj je bila nekdanja Fenicija, bo tudi razumel, kako zanimiva je ta pot. Zavili smo jo proti Deir-el-Kamaru v deželo Druzov do kamor nam je bilo ta dan priti.

V eni uri smo šli že čez potok Haded, ki je precej velik in veselo šumi spod hriba. Tudi bližnji kraj se imenuje Hadíd. Vse na okrog je silo murv, oljk, palm, hribi zeleni, polje obdelano. Vidili smo pa ob Švajfédu zopet tudi požrešne kobilice.

Ob 9 smo šli mem studenca Ajn-Sebe in ob 10 smo bili v Ajn-Ajnubu, kjer se prične dežela Druzov. Od Bejruta pa do tod je s kamnom tlakana pot, kakor še nikjer na jutru nisem vidil; pa tudi dalje je izpeljena dobra pot. Vsaka rida zemlje, ki se more skalovju utergati, se tudi po hribih pridno obdeluje. Tako bi bilo treba tudi po slovenskem Krasu; toda o tem pozneje.

Ob 12 smo vžili kosilce že na drugi strani večega hriba v „kanu“ ali nekaki jutrodeželski gostilnici, ki sem jo tukaj v taki podobi prvič vidil. Od te dobe je naše popotvanje nekako „poetiško“ in „idiliško“ postalo, ali bi djal domače-jutrodeželsko. Bil je ta kan kakor stara slabo verdevana kovačnica, v kateri streže deržina popotnikom z nekakimi mlinci ali podpepelniki, skorej gotovo ravno tacimi, kakor ob Abrahamovih ča-

sih (zakaj na jutro vem se le malo kaj spreminja), potlej z mlekom, kavo in še s kacimi malimi pertljarijami. Šalica černe kave, malo več kakor pol jajca velika, veljá pol pijastra; en podpepelnik 5 par ali 1 vinar. Bolj znamenita pa mi je bila ta gostilnica kakor naj bolj ocifrana evropejska kazina.

Dalje navdol jezdé proti globoki rupi sem prašal našega dragomana turka, če tukaj po teh gorah živé tisti gerduni, ki so uno leto ljudi (Maronite) klali, in rekel je, da Viditi je pa, da so tod še pomešane družovske in maronitovske vasi, zlasti zdolej po dolini so že kristjani. Rekli so, da kmali od Bejruta so ob poti Druzi, bolj ob stranéh pa Maroniti. V globini pri mlinu in žagi nas je srečal star katol. duhoven abuna Gerjos Mahúr iz Maaser-a, 5 ur od ondod. Prav smilil se mi je, ko je moral peš počasi lezti. V veliki revšini, kakor je viditi, živé duhovni po unih krajih. Prestopivši dostojin most čez potok Džesr (ako sem prav razumel) smo bili pri majhnem slapu, ki prijetno šumí z verhi nasprotnega hriba; po rupi pa rudeče cvetó oleandri, da je prav veselo viditi, ko bi le ne bilo med divjaškimi Druzi. Ti hribi so dosti vodénični. Vso pot od Bejruta je šel z nami dosti vljuden in mlad judovski mladeneč Nahle (palma), ki je imel brata trgovca v Deir-el-Kamaru. Jud vse oblazi, kjer koli se dá kaj pridobiti. Slovenska mladina naj bi se od tacih učila obertnosti in varčnosti, da bi ne bilo — ne le na starost, ampak že v mladih letih toliko beračev, žganjarčkov in nepridnih postopačev — zlasti po mestih. Dosti je, da sta dva ali trije zanemarjeni potepuhi v kakem kraju, in vsi soseski delajo velike pritežnosti in vedno sramoto, ali celo še strah in grozo.

Vas Šuftil, tesno pod hribom, ima nekaj čednih ozidji s katoliškimi Maroniti. Šli smo pa zmiraj bolj proti verhu družega hriba ob levi v terdo deželo Druzov. Strašne pečine so nad nami režale; Bog ne daj, ko bi se bila ktera sprožila! Kaj bo sodnji dan — že celo za grešnike in keršene slaboverce? — Že blizo cila današnjega dne se je g. Fridmanu sedlo obrnilo

in dosti hudo je padel na družovsko skalovito zemljo ter se je hudo udaril na ledja in pišali. Zanikarna oprava pri konjih za ježo je dostikrat nesreče kriva. — Že pred mestom sem vidil na potu nekaj olikanih dečkov in eden je pravil, da hodi v šolo k o. Ludoviku pri jezuitih.

Ob 4 smo bili na berdih v mesticu Deir-el-Kamar-u, to je „Samostan mesecev.“ Ljudstvo pravi, da je bil ondi samostan s podobo Matere Božje, ktera je imela mesec ali luno ob znožji in od tod je mesto ime dobilo. Bele hiše tega mestica so zidane ob rebru nadvisečih velikanskih pečin, ki bi človek mislil, da se bodo svoj pot utergale in hiše zmlinčile, kakor pravi Isambert. Opanljivo-znamenit je Deir-el-Kamar s svojimi verti, ki so izdelani ridama nakviško, ko nekako čudo umetne pridnosti in sterpljivosti; znamenit ne manj s svojimi svilnimi tovarnami in izdelavo svilne robe vezene z zlatom, zlasti za opravní lišp (abajeh) vélikih družovskih šejhov. Vidili smo v kacih dveh svilnicah razpreženo prav velikansko delo tega stroka.

Čudno je, da Deir-el-Kamar je glavno mesto Druzov, in vendar je skorej vse prebivavstvo keršansko. Do 6000 duš je menda mesto imelo pred velikim klanjem po grozovinskih Druzih l. 1860, zdaj jih utegne biti 3 do 4000. So pa katoliški in razkolniški greki, Maroniti, celo Angleži, zvití zavetniki Druzov, imajo svoj tempelj ali prav za prav neko hišo. Turška džamija, ki so jo z velikimi stroški tudi že po morii zidali, stoji prazna. Hudobnih Druzov tudi zdaj tukaj ni kaj čutiti.

Maroniti imajo dve fari v mestu. Za žensko oliko imajo šolo sestre presv. Serca (neka jezuitovska naprava). Vsa olika je tedaj v duhovskih rokah. Kdo neki je svet omikal in človečnosti podobnega storil, če ne katoliški duhovni. Kjer pa izobrazo in uk naroda duhovstvo iz rok zgubi, tam gre vse rakovo pot, gre z razširjanjem nevere in pregréh vred v divjaštvo nazaj, v nesrečo, v pogubljenje. — Ogleдали smo več cerkev tega mesta, in lejte! povsod so se pripravljali na „Šmarnice.“ Bil je namreč večer pred pervim majnikom. V maroniški

cerkvi je mlad duhoven, ki je bil v Rimu v propagandi, vraval z veliko marljivostjo olepšave za Marijno čenjenje. V greško-katoliški cerkvi je duhoven s šolarji pél in molil predvečerek za šmarnično opravilo; otroci so bili sredi cerkve, zadej za pregrajo pa dosti ljudstva. Hvalili so nam ondotne katoličane, da so pobožni. O. Ludovik, sicer maronit, ki je pa pri jezuitih, kjer smo bili čez noč, je pravil, da opravlja tako-le Šmarnice: Vsak dan je petje, 5 oddelkov rožnega venca, pol ure pa nagovor terpi. Tedaj niso odveč kratke.

Omenim naj, da tukaj je sedež Davud-pašata, sirskega katoličana, ki je od vlade postavljeni poglavar čez Liban.

V obliči mesta na drugi strani rupe je na stermini dvor ali palača glasovitega emira Ed-Din-Bešira, ki je bil čez 30 lét skorej čisto samosvojen kralj na Libanu. Bivši pa prisiljen zaveznik Ibrahim-pašata egiptovskega je padel po angleškem posredovanji in je revno končal svoje dni v Carigradu. To je človeška moč, sijajnost in slava! Nisem kmali vidil kaj tako čarovno-velikanskega, kakor je ta emirov dvor še v svojih podertinah. Le sam prelepi prostor v sredi je 130 stopinj dolg in 63 stopinj širok; pa koliko lóp in obokarij, koliko mostovžkov, galerij, kupel, sob in stanic, hramov in predelkov med neštevilnimi stebri po štirih dolgih mostovžih v dveh nastropjih in v kinčarskem jutrovskem zlogu! Kake toplice, tonvi in prerazne priprave za veselje po jutrovem okusu! V sprednjem oddelku, ktereга stražita dva strahovita psa, smo vidili še zdaj z vsim orientalskim lepotičjem olišpanih sob, s prelepo pisanim tlakom, in tako bogato mnogotero olepšavo, da se mi ne dá popisati. Razkazoval nam je vse to, kar se je dalo, stražnik, ki je samo turško govoril; se vé, da je bilo treba tudi dostojnega „bakšiša“ mu pripraviti.

Kako pripravno bi bilo tako prazno poslopje s tolikim dvorom za kak mladenški vstav.

Deir-ei-Kamar je izmed tistih krajev, po kterih so se l. 1860 naj strašnejši reči godile. Druzi, že davni sovražniki Maronitov, podpirani od potuhnjenih turkov,

so ob Libanu in prednjem Libanu kristjane strahovito klali in mesarili. Celo turški paši in vojaki so bili vmes, in kateri poveljniki so imeli nalogo hudodelnike miriti ali strahovati, so jim večkrat še pod roko segali in potuho dajali, evropejske diplomate pa za nos vodili med tem, ko so kristjanom pot zagrajali, da niso mogli Maronitom na pomoč. Tako je delal p. Kuršid-paša pri Bejrutu pod Libanom. Po taki zvijači so bili kristjani premagani v glavni terdnjavi Zahleh, kjer so bili Druzi zraven žen in otrok, ki niso mogli bežati, umorili tudi dva jezuita, Francoza Billot-a v spovednici, in družega arabskega mniha, ki se je ravno hotel oteti. To je bilo 18. rožnika.

Drugi dan so se rabeljni v velicih derhalih zagnali v Deir-el-Kamar. Turški general Ferik-paša, z vojaki ravno pričujoč, je sklical kristjane in jim rekel, da jim žuga velika nevarnost, da ji pa zamorejo oditi, ako orožje oddajo, in se umaknejo v Serail pod turško brambo in poštenje. Ubogi kristjani mu verjamejo in gredo v pašatovo poslopje. Druzi so bili že zunaj mesta. Nato so Druzom odperli mestne vrata, in podpirani od turških vojakov so pričeli mesarjenje in klanje nad brezorožnimi Maroniti. Vse hiše so s silo napadli, poropali, požigali. Kteri so bili v Serail pribežali, so jih s pretepanjem in bodali silili, da so morali zaporedoma na prosto priti in se tako nastavljati streljanjem morivcev, ki so na nje merili. Klanje je terpelo od jutra pa do solnčnega zahoda; 2730 ljudi je življenje dalo, kakor pravijo naznanila, ki so bile konzulom izročene. Druzi in Turki so z ubogimi mučenci norčevali: „Zakaj te zdaj tvoj Bog ne reši?“ (Gl. Das hl. Land, str. 88 id. 1860).

Pruski general-konzul piše 30. okt. 1860 iz Deir-el-Kamara do ministra Schleinitz-a med drugim: „Prišel sem ravno iz Seraila, kamor je bil paša 600 kristjanov zaperl, ker jim je bil življenje obljubil, ako orožje odlože. Tla vsih sob, plan na verhu, dvori, povsod je vse polno kervi: strahovito spričevanje za nezvestobo in grozovitost Turkov. Vsi kristjani so bili pomorjeni, zu-

naj enega samega, ki se je bil pod eno stopnico skrilit, od koder je vse slišal, in ta nas je vodil pri tem žalostnem obiskovanji. Kazal nam je teraso (plan na verhu), od koder so turški vojaki pometali večino teh nesrečnih, ki so jih Druzi na bodala lovili in potem posekali...“

Blizo te terase je druga, katero je še strašnejši gledati. Vidi se ondi v zid narejena okrogla luknja, in ti grozoviteži so silili reveže, da so morali roko skoz-njo pomoliti; oni so bili na uni strani v sobi, in stavili so med seboj, kateri bo naj bolje s sabljo na en mahljej roko odsekal. Potoke kervi, ki je na tem strašnem kraju tekla, sem vidil še ob zidu palače, in turki, ki še ondi stanujejo, še toliko sramožljivosti nimajo, da bi te pregnjusobne sledi svoje grozovitosti izbrisali.“

Povsod so ti strahoviti volkovi kristjane tergali, sekali in morili; maronitovska cerkev je bila vsa okervljena, stotine merličev je tudi tam ležalo. Sicer pa se v naznanovanji števila, koliko je bilo pokončanih, vsi ne strinjajo; nam so pravili, da 1500 do 1600 bi jih bilo utegnilo v tem mestu pomorjenih biti. Tudi so vse cerkve in hiše bili požgali in razdjali; zato je zdaj vse novo, ker Turki in Druzi so na posredovanje evropejskih moči morali potlej kristjanom vse napraviti in pozidati. Vidil sem tisti strašni prostor, pa le od strani, kamor je bilo nagnjusno izdajstvo ljudi speljalo, da so jih potem pomorili. Zdi se mi, da je turška vojašina zdaj ondi; pa je tudi tista turška mesnica nekako opustotena in razdjana.

Evropejska diplomacija je sicer ubogim Maronitom rane celila, pa ne zacelila, — Francozi so še največ storili. Angleška politika derži z Druzi! — Največ je storila takrat in dela zdaj za kristjane na Jutrovem katoliška ljubezen. Kdor želi kaj storiti k temu, zamore tudi s tem, da razširja „družbo Božjega groba,“ ki ima svoj sedež v Kolinu (Köln) ob Renu. V Ljubljani jo oskerbuje zdaj — po smerti ranjc. g. J. Miškovića — g. Karol Lahajnar pri sv. Jakopu.

V Deir-el-Kamaru je zdaj sedež kajmakama Devud-

paša ali turškega poglavarja, sirskega katoličana, ki ga je diplomacija postavila, da bi se nadalje mir ohranil, akoravno ste Avstrija in Francija na to tišale, da naj se Maronitom dá poglavar iz domače rodovine, kar bi bilo tudi pravično. Zato je njegov nasprotnik, za ktereга so Maroniti vneti, glasoviti Jusuf Karam, pod katerim so se Maroniti že pozneje vzdigali, ali nasledek je bil, da so jim Turki na novo vasi požigali, okrajino pustotili itd. Jusuf Karam je hodil po Evropi, ni davno tega. Prelepi njegov dvor v Ehedinu je bil ravno pred dvema letoma žalostno pogoriše vsled njegove vstaje zoper turško gospostvo na Libanu. Nezmerno žalostni, pobiti in obupani so bili ljudje, ko so pozneje bili v Ehedinu. Toda o teh zadevah bode še prilika govoriti.

XLIII.

Janina 1869 (nov. 4)

(Popotvanje skoz Fenicijo. Poljedelstvo in raznoteri kraji. Nahar-el-Ayle ali „Bostrenus.“ Sidon. Zgodovinske čerte; slava in zatemnjenje; zavid s Tirom; razdjanje; Kristus in sv. evangelij ondi. — Sedanje mesto — Sajda: lega; ostanki; bombardovanje leta 1840; morije l. 1860; nov razevét po kat. redovih in duhovstvu; izkopavanja iz feniških pokopališ ter sestre sv. Jožefa in avstr. konzul; rakev feniške kraljice in fen. princa. Francosko iskanje in odvaža spomnikov. Zaboj zlatov od Aleksandra Velikega. Svinčenke z denarji znotraj. Mozaiki.)

Pervega majnika proti sedmém smo odjahali iz Deir-el-Kamara čez hribce, kotle, ravnine in doline proti Sajdi ali Sidon-u. Gorice so obsajene z mladimi murvami, smokvami, oljkami, in obsejane z žitom, ki je odrašalo in ni še šlo v klasje. Viditi je bilo veliko leče, kakor po vsi Palestini, in tudi bob se ni pogrešal, ki se ga menda smert bojí, posebno če ga „zdrav človek s kruhom jé.“ Proti osmém smo šli mem vasi Baaklil na hribu, in imeli smo ob desni ne deleč srednje morje, ob levi pa libanske gore, ki so bile proti severo-vzhodu tudi snežne. Ob tem hribu rodi tudi vinska terta in v Deir-el-Kamaru smo pili kaj prijetno libansko vino. Po 8 smo šli mem Aambeta med obdelanim poljem, oljkami, murvami itd.; ljudje so bili kaj prijazni, mislim, kato-

ličani, ker srečali smo bili maroniškega duhovna, in kmet je prašal: „Nasara u muslem“ (so li kristjani ali mohamedani?). Ob 9 smo vidili z nekoliko višave na vse strani skalovito hribovje — pravi kras — in polno kotlov je med okroglimi griči. Nadalje popotovaje smo imeli precej deleč ob levici beli Liban ali Libanon (Dežebel-es-Seldž ali hrib snega, to je snežnik.) O $\frac{1}{2}$ 12 smo pri vasi Masbud-u na polji predkosilo imeli. Kraj je silo lepo obdelan; na vertu sem vidil tudi mlade hrušice s sadom, kar je po unih krajih bolj redka sreča. Poljodelstvo je bilo viditi v prav lepem cvetu. Dva kmetiča iz Baje, serčno dobra možaka, sta mi pravila, da v vasi je 75 hiš in kacij 30—50 kristjanov. Potrebščine za kmetijo pa so dosti drage, ako sem ju prav razumel; velblud ali kamela se plača z 20.000 pijastri, plug ali drevo (aud) s 100 pijastri itd. (Pijaster je blizo naše nove šestice.) Možiček Derzi je imel na herbtu 60 lét, pa bil je že ves moter in dognán viditi.

Proti eni popoldne gremo dalje in imamo kmali ob levi vas Baâšir pod homcem, na homcu pa Deir Omhales. Kmali zavijemo proti morju, skor na vsakem hribcu čepi kako ozidje ali pa podertina, — menda so terdnjave.

Proti dvem smo naleteli na pustih pašnikih na veliko ljudi, ki so bili po pustoti sem ter tje raztreseni — z vejami, prekljami in enakim orodjem v rokah. Že me je silil sum, da nas utegnejo napasti, kar spazim, da kobilice tirajo v puštinjo z zelenih vertov, v ktere smo precej dospeli; z ognjem so požigali, z vejami jih podili ter preganjali kakor koli so mogli.

O $2\frac{1}{2}$ smo prišli k reki Nahar-el-Avle blizo morja, menda prijetni „Bostrenus“, zraven ktereга stari pesnik Dionizij Periegetes stavi „cvetoči Sidon.“ Mnoge prékope ali kanali, izpeljane iz te reke, namakajo prezale verte, ki obdajajo Sidon. Kaj pa čem povedati o tem starodavnem preimenitnem mestu, v ktero smo dospeli ob 3 popoldne?

Sidon ob srednjem morji, ne deleč od gore Libana, je ne mara naj starejše mesto v Fenicii ter ima ime od Sidona, pervorojenega sina Kanaanovega. Mozes go-

vorí o tem mestu kakor severnem krajniku kanaanske dežele (Gen. 10, 15. 19.) Kmalí je mesto doseglo gospostvo nad srednjem morjem ter postalo slavno v bogastvu, v umetnosti in učenosti, ali pozneje ga je mesto Tir ali Tirus prekosilo, od tod nasprotna zavídnost. Oboje mesto je bilo prišteto rodu Ašerjevemu, kateri ga pa nikoli v posest ni vzel. Homer pravi, da „Sidonci so bili spretni v vsih rečéh.“ Pa ravno njih slovesnost in bogastvo jim je bila zadrega in spotika k nečistemu malikovanju in drugim pregreham, torej so se spolnile mnogotere žuganja prerokov nad pregrešnimi prebivavci. Iz zavídnosti do svojih rojakov Tircev so Asirca Salmanasarja podpirali s 60 barkami in 800 veslarji zoper Tir, prišli so pa s tem sami v sirska in pozneje babilonska, perška sužnost; na vse zadnje jim je Artakserks Ochus mesto razdjál (350 pr. Kr.), in ni se nikoli več povzdignilo k poprejšnji slavi. Sv. Evangelij pripoveduje, da je tudi Kristus bil prišel v te kraje ter je bil ravno v Sidonu ozdravil Kananejkiho hčér. V nekem vertu ob jutrovih vratih je še zdaj v ta spomin kapela „Kananea“, to dobo turška mošeja, ki jo mohemedani imenujejo „Zuluza,“ češ, da je uni Kananejki bilo tako ime. Tudi sv. apostelj Pavel je šel tod v Rim. V cerkveni zgodovini je imenovanih več sidonskih škofov. Križarji so ga bili l. 1111 Turkom vzeli. Po mnogoterih osodah in poniževanjih je prišel Sidon naj pozneje zopet v turško oblast, pod katero je še zmiraj. Tako napuh in pregreha, pa nevošljivost in razpor med domačini naj lepši in naj slavniši mesta in njih narode lahko za vselej v nič denejo.

Sedanje mesto se imenuje S a j d a in stoji bolj proti jugu od nekdanjega; kjer so namreč zdaj verti ob severni strani, tam se je nekdanje mesto še le pričelo. Sloni pa Sidon ob severno-zahodnjem berdu predgórja, ki sega proti jugozahodu v morje. Na višavi tega predgórja je grad, ki se imenuje sv. Ludovika. Kakor žalostne priče nekdanje slave molé še čversto pa silo otožno z morja zidovi nekdanjega imenitnega pristana ali bar-kostaje. Število prebivavcev se raznotero naznanuje; nam so rekli, da jih utegne biti kacih 11.000, drugi jih

na 8000 in še manj stavijo. Po vojski Mehemed-Ali-a Egipčana zoper Porto je l. 1840 angleško-avstrijansko brodovje tudi Sidon bombardovalo in vzelo. Število kristijanov se je zmanjšalo v Sidonu, zlasti odkar so jih Druzi s turško potuhnjenostjo in pomočjo kacih 1200 ali še več poklali, postrelili in pomorili. Toda kri mučencev je tudi dandanašnji seme kristjanov, in da se razcveta zopet ondi keršanstvo, kažejo nekteri redovi v tem mestu, kateri skerbé, da se keršanska in evropejska olika med nerodovitnim mohametanzimom ne zatre. Očetje frančiškani, maroniški duhovni, jezuiti in sestre sv. Jožefa oskerbujejo zdaj malo število latinskih katoličanov; greških katoličanov je nekaj več in imajo ondi tudi svojega škofa.

Sultan podpira tudi žensko redovništvo, ker taisto žensko mladino pridno uči, olikuje. Dal je sestram sv. Jožefa velik kos prav lepe zemlje blizo mesta, namreč na severni strani. Ker je to polje na prostoru nekdanjega mesta, torej se ondi nahajajo kaj imenitne starine. Avstrijanski ces. konzul se je zavoljo tega pogodil s sestrami, da ondi koplje in starodavnih znamenitost iše. Od tega kar najde, po dogovoru dá polovico sestram in polovico za se ohrani. Že so dobili znamenitih štatev, sarkofagov (mertvaških rakev) itd. velike vrednosti. Našli so n. pr. truplo nekdanje feniške kraljice s pomemljivim napisom:

„Pustite me v miru; tukaj ne najdete starin, ne denara..., ampak truplo revnega človeka: če pa me motite v miru, naj pridejo nad vas te in te prekletstva.“

Od nekega feniškega princa napis pravi, da je vino ljubil itd. Tako so nam pripovedovali, vender porok ne morem za vse biti. — Tudi na pokrovih sarkofagov se vidijo razne podobe, n. pr. mož, žena.

Feničani so svoje mertvašnice kopali globoko globoko — pogosto naravnost doli v zémlo; tedaj sploh ne tako kakor judje, kateri so jih bolj vprék v pečinske hribe sekali. Vender pa se nahajajo mertvoqrami tudi vprék, ter judovskim bolj podobni. Naj pervo je čvetero-ogelnik pod zemljo, od tam tje doli naprej so

hrambe ali kamre, v katerih so bile potaknjene rakve ali mertvaške truge. Prostor tistih rák, ki smo jih mi vidili, je tolik kakor kake velike cerkve.

Drugi kos zemlje so Francozi kupili in vsega prekopali in pregrebli. Ne vem, kaj so vse našli in izkopali, pravili pa so nam, da so celi parobrod obložili s tacimi znamenitostmi in so jih odpeljali v Pariz.

Včasih jo kdo, ki grebe in berska po starinah, prav dobro zadene. Neki felah ali kmet je našel poln zaboj samih zlatih penezov, ki so bili od Aleksandra Vélikega. Drugi pozneje je bil naletel svinčenih krogel, ki pa niso bile ravno svinčene cene, kajti razbivši jih so našli v njih denarjev, vendar ne vem kakošnih? To je bilo pred 4 leti (t. j. 6–7 lét od zdaj). Pa tudi pozneje so marsikaj dobivali. Nekdanje bogastvo in lišp razodevajo tudi obilni lepi mozaiki, ki kar po cesti ob morji leže.

XLIV.

(Pot iz Sajde (Sidona) proti Sur-u (Tiru). Podoba okrajine. Misli ob srednjem morji. Rožni potok. Sarepta in njene znamenitosti. Adlun. Astartin tempelj. Tir in njegove znamenitosti.)

Drugi dan majnika smo se podali iz Sajde ob srednjem morji proti Sur-u ali nekdanjemu Tir-u. Sedem ur hoda je ta pot, potrebovali pa smo več. Tudi na južnem koncu mesta smo jezdili med prelepimi verti s pomarančami, lemonami, breskvami, granati, banánami, hruškami in drugimi drevesi in zelenjem. Ob desni smo imeli morje, ob levi rido homcev.

Po cestah in krog mesta se povsod vidijo razdjani stebri in starine. Kdor je študiral nekdanjo Fenicijo, mu je ta zemlja silo imenitna in vse ga mika, karkoli vidi. Vmišljijo popotniku vžiga pa še prav posebno bližnje neznansko morje. Jezdili smo nalaš delj časa prav tik morja — tako, da so konjem kar pod noge mogočni valovi pljuskali. Gledal sem večkrat, kaj posebnega bode samogoltno morje iz sebe verglo, ki je požerlo že toliko ljudi in bark, ki ima tolike zaklade v sebi pokopane; ali zunaj enega morsklega pajka nisem po tem kraju nič posebnega vidil; drugod ob morji se nahajajo zna-

menite školjke ali mišeljni razne podobe. O prečudno to morje! Koliko stoletij že umiva te bregove — zmiraj enako, — koliko ljudstev in narodov se je tukaj gnjetlo! Celo naš Gospod in Zveličar je hodil po teh krajih med Tirom in Sidonom in posvetil jih je s svojimi stopinjami, presvetimi nauki in čudodelnostmi.

Proti devetém smo šli čez „Nahar-ez-Zahrani“ (rožni potok ali Rožnik), ki je bil v resnici pravi cvetličnjak, zakaj bilo je ob strugi vse rudeče samih cvetečih olandrov, ki v divjem samosevsko rastejo ob rekah in potocih, ki se v srednje morje izlivajo. Kraj je ondod vodenčnat, in prestopivši več potokov smo jahali čez „Ajnel-Kantara“ (mostni studenec) — in že smo se bližali silo imenitnemu kraju: nekdanji „Sarepti.“ Poprej še je pod homcem ob levici vas Sarefan ali nova Sarepta, in ob desni dalje blizo morja nekaj bajt, katerih ena ima belo kuplo ter se vse skupaj imenuje „El-Kider“ ali sv. Juri. Kdo pa ni že slišal ali bral o Sarepti, ki smo kmali prišli vanjo? Pa kaj smo našli? Grobljo kamenja, veliko starin, razbitih marmornih posod, lepega belega marmorja itd. Ostali smo ondi nekoliko časa, južinali pod košato divjo smokvo, bredli in iskali po starinah. Vzel sem za spomin kosec belega marmorja in nekoliko steklenastega kamna. Znano je namreč, da v tem nekdanjem mestu so bili nekdanji Feničani steklo ali glaževno iznašli („Saraf“ v hebr. pomeni liti, fundere). To je tista Sarepta, ki je imenitna zavoljo Elijevih čudežev (1. Kralj. 17, 9. 24). Ob križanskih časih je bila Sarepta škofovski sedež, podložen Tiru, in cerkev na čast sv. Elija preroka.

Mem podertin Adlun-a in velikih pečin se pride do feniškega tempeljna, ki je iz enega samega kosa kamna in je bil kdaj darovan malikinji Astarti. Robovje ob morji je sem ter tje ob vodi vse izjedeno od vednega butanja in čudnega lizanja valov, da je po mnogih krajih pečevja viditi, kakor bi bile ljukničaste gobe.

Preden smo prišli v Tir, mi je bila silno znamenita reka „Naher-el-Kasemije“ ali nekdanji Leontes, ki izvira v Celesirii med Libanom in Antilibanom in se tu-

kaj še le, nekoliko pred Tirom izliva v srednje morje. Pil sem iz te v zgodovini toliko sloveče in poetiške reke in vzel sem iz nje lep okrogel kamniček v spomin. Nekako veličastno, mogočno, še zmiraj pesniško šumljá Leontes pod visokim, umetno zidanim mostom, ki zidal ga je Ibrahim-paša.

Po dolgi ravni poti bliz morja smo šli dalje med obdelanimi polji, kakor sploh večí del tisti dan. Med temi minljivimi starinami in podertinami, kakor smo jih povsod nahajali, se dá veliko bolj priserčno moliti, in z večí zvestobo neminljiva beseda življenja prebirati, in nekako posebno dobro mi dé, ko brevír v roke vzamem. To imam zapisano v popotnem dnevniku, in vidim zdaj še toliko bolj poterjeno, ko so se „pokvečeno-inteligentni“ pisáči spotikali nad Pijevo besedo, ki jo je govoril o pričetji cerkvenega zbora po sv. Janezu Zlatoustu, da je cerkev Božja močnejši od nébesa. Zakaj Kristus je sam djál, da „nebo in zemlja bo prešlo, njegove besede pa (ki so Cerkvi obstoj do konca sveta zagotovile) ne bodo prešle.“

Ker smo prišli v Tir še pred štirimi, smo imeli še dosti časa ogledati mesto in vse njegove znamenitosti.

Pervo, kar smo ogledali, so podertine stare stolne cerkve. Razdjanje njeno še priča, da je bila kaj zala in častitljiva. Groba Origena in Miroslava Rudečebradca sta bila v tem svetišú. Imela je 3 ladije in 3 ločene skončnice (abside); kacih 220 čevljev je bila dolga in do 70 čevljev široka (čisto natanko ne vém mere.) Žalostno je razdjanje tako lepega svetišá; le nekaj zidov še stoji; vsa zemlja je pokrita s posutjem; vidili smo zvernjene tri strašanske stebre, vsak iz enega samega čoka. Merili smo jih in bil je eden 8, dva pa 10 stopinj dolga; poslednja sta ležala vstrič, zedinjena v enega pri dnu in pri verhu. In kolika debelost! To silovito delo, (gotovo na mestu stare bazilike iz 4. stoletja) iz rudečega granita, je boje iz druge polovice dvanajstega stoletja, in ker so bili Saraceni l. 1291 mesto razdjali, tedaj zala bazilika ni prav dolgo stala. Da so pod razvalinami imenitne reči, ni dvomiti. Francozje, ki so na

Jutrovem posebno mogočni, so zemljo malo dalje proti morju vso prekopavali in premetavali, ter starin iskali; če jih je kdo hotel zijati in gledati, so ga pa nabili. Tako sem slišal praviti.

Pripoveduje se, da je Zveličar blizo mesta Tira pridigoval, in dolgo časa so kazali še kamen, na katerem je menda sedel. Sv. ap. Pavel je na svojem popotvanji našel ondi veliko stanovitnih kristjanov (Dj. ap. 21, 3. 4.) Zgodaj je dobilo mesto tudi škofovski sedež. (Bibl. Gesch. Dr. Schuster str. 159.)

Od spominkov slavne bazilike smo šli nekoliko proti zahodu, to je, k morju, in ogledali smo kraj nekdanjega zavetnika, kar nas je z novim in ne manjšim sterme-njem napolnovalo. Vsa stran ob morji so skorej same velikanske pečine in razdjanja nekdanjih ozidij in poslopij. Vse križem ležé prelepi stebri, njih kosovi in šibre, — nekteri veči, nekteri manjši. Morje pri obrežji je tako rekoč zasuto od šibrovja nekdanjih ozidij in starodavnih stavb. Človek sterмі ko vse to vidi, in pomisli, kaj je bilo, in kaj je. —

Ogledali smo potem, sedanje znamenitosti, ki so pa prav revne. Kaj če neki pod turškim jarmom dozo-reti? In če se danes kaj postavi, si ne moreš svest biti, če bo še jutri stalo. Greška katol. stolnica ima lep mar-morni tlak, nekaj srebernih posod, drugo je malo vredno; vernikov je kacic 200. Tudi razkolniški greki imajo ondi svojo cerkev. Naj več vernikov imajo katoliški Maroniti, vsih morebiti kacic 2000 do 2500. Severo-vzhodnji del mesta je ves katolišk, jugo-zahodnji ves musulmansk. Govoril sem z greško-katoliškim škofom; star služabnik nam je prav z veseljem razkazal cerkev, dal tudi vsakemu hlebček neopresnega pšeničnega kruha, kakoršnega imajo ondi za sv. mašo. Mlad duhoven je prav prijazno razlagal ondotne okolišine. Ne zná pa ondi nihče družega kakor arabsko in k večemu malo fran-cosko, — tudi z gerškim škofom sem po arabsko lomil. Veliko pa to cenijo na Jutrovem, da se v šolah svojega maternega jezika popolnoma izučé in prav v lepem zlogu

znajo že mnogi mladenči pisati, kateri imajo srečo, da se šolskega nauka vdeležvajo.

Ako bi se o Tiru hotlo natanko popisovati, bi bile to velike bukve, za kar tukaj ni namen in ne prostora; nekaj malo pa moram vendar omeniti iz zgodovine slavnega Tira.

Tyr se imenuje greško *Τύρος*; hebr. Tsor ali skala, arabsko Sur. Začetek Tira zginja v starodavnih časih; stavijo ga eni celih 2850 lét pred Kr. rojstvo. Po vsaki ceni je bil o Jozvatovem času (1450 l. pred J. Kr.) vterjen kraj; imenuje ga Jozva „Sidonovo hčer“ (13, 12). Malo pred zidanjem Salomonovega tempelja je Hiram zasedel kraljevi prestol v Tiru (969 l. pred Kr.) Znana je zveza med njim in med Davidom, ko je kralj tirski pošiljal judovskemu kralju ceder za tempelj. Ta zveza se je pod Salomonom še razširila; pšenico in olje je Salomon dajal Hiramu za les in za razne delavce pri lesu; tudi je Hiramu odstopil v Galileji kos zemlje z 20 mesti. (1. Kralj. 9, 13.) Hiram pa je vzajemno Salomonu veliko stregel pri njegovi tergovski zvezi z Ofirom na večeru. Naslednje leta so se jeli celo med seboj močiti in ženiti, kar je bilo pa Izraelu v veliko škodo.

Bogastvo in slava mesta Tira je silno rastla, s tim pa tudi njegov napuh, lišp, lahkoživost, mehkužnost, zapravljenost, poslednjič požrešnost, nečistost ter silovita spačenost prebivavcev. Kar so preroki Ecehiel (pogl. 27 in 28), Izaija (23), Joel (3, 4), Amos. (1, 9, 10), Caharija (9, 2—9) razuzdanemu mestu prerokovali, se je le prehitro spolnilo. Asirec Salmanasar je veliko lét oblegal mesto na suhem (stari Tir) in bližnji otok, na katerem je bil novi Tir; Kaldejec Nabuhodonosor je po 13 letnem stiskanju razdjal stari Tir. Zidano je bilo v sredi vodá na otoku novo mesto z nezmernim blišem in visokim obzidjem, pa zastonj: Aleksander Veliki ga je 7 mescev oblegal in premagal. Bil je od suhe zemlje do otoka naredil zasip, otok je bil tako spremenjen v polotok. Dobili so pozneje mesto v oblast Sirijani, potlej Rimljani, l. 636 Saraceni, l. 1125 so jim ga pa vzeli križarji in mesto se je spet močno povzdignilo, l. 1187

je odbilo napade Saladinove, 1291 pa je omagalo pod musulmanskim orožjem, in ni se več povzdignilo. Bilo je, kakor bi se bili vsi življi sperli zoper zmehkuženo in nekdanj tako razuzdano mesto še pod turškim gospodstvom, kajti povodnji in potresi (zadnji l. 1837) so celo perst in zemljo v morje pluli, golo skalnato okostje pa je pesek zagernil.

Nekdanji ošabni in meseni Tirci so si čisto enaki z dandanašnjimi petelini, ilovčani in perstenjaki. Prerok Ecehiel veliko piše o Tiru, njegovem bogastvu in lepoti, pa tudi o njegovih pregrehah in nesrečnem razdjanji, ki mu ga prerokuje. Naj postavim le nekoliko tega, kar je bilo tirkemu kralju napovedovano. V 28. poglavji Ecehiela je pisano:

To reče Gospod: Ker se je tvoje serce vzdignilo, kakor da bi bil Bog; glej, zato bom nad-te pripeljal tujce, naj močnejši izmed narodov (Kaldejce; pozneje vojsko Aleksandrovo); in izderli bodo meče in oskrunili tvoje veličastvo. Umorili in pogreznili te bodo, in tvoja smert bo kakor smert pobitih sredi morja.

Mar porečeš svojim ubijavcem: Bog sem, ko si človek, ne pa Bog — v roki njih, ki te morijo?

Smert neobrezanih (hudobnežev, brezbožnih) boš storil v roki tujcev.

Po mnogih tvojih kupčijah se je tvoje serce s krivicami napolnilo, in si grešil, zato sem te pogubil.

V tvoji lepoti se ti je serce povzdignilo, zgubil si modrost v svoji lepoti; torej sem te na tla vergel.

Z mnogimi hudobijami, s krivičnim kupčevanjem si oskrunil svetišče; zato bom sredi tebe vkresal ogenj (vojsko vnel), ki bo žerl.*

Naslednji popis našega obeda in prenočevanja v slavnem Tiru utegne pojasniti, da je mesto zdaj res v takem stanu, kakoršnega so mu preroki napovedovali.

Večerja ali prav za prav še le kosilo je bilo tako-le. Soba, brez mize, brez klopi, brez stolov, vsa

*) Tir je imel iz zavidnosti vojske in prepire z bratovskim mestom Sidonom, in tako so se domačin med seboj slabili, kakor se je godilo in se godé še zmiraj.

polna smetí, se pomete, da se vse kadí. Pogerne se nekoliko štorij po tléh. Na vprašanje po stolih prinesó tri stoličke, nižje kot so pri nas za naj manjši otročiče, iz slame spletene, pa le en sam je cël, dva raztergana. Razmečejo se po tléh mavhe, bisage, plajši. Vrata, kakor prav slabega kmečkega skednja, so odperte; pred vrati naši konji; okna so brez šip, lesene zaturnice, ki se po noči zalopnejo, da manj komarjev in družega merčesa notri sili. Na eni strani naše dvorane je srednje morje, na drugi planjava peska, ob tretji in četerti pa mesto.

Abdalla', naš konjski gospodar in kuhar-sila, gre na terg, nakupi jajc, mesa, srovega masla, sladkorja in kar je še kaj treba, napravi precej pri vratih ogenj, dobí nekaj posode, crè in peče po svoji šegi. Ni prav dolgo, prinese v eni skledi ocvertih jajc, v drugi pečenih kosov mesá, — brez noža, brez vilic, brez žljic, brez pertičev, brez vsega, — in postavil bi na tla, ako bi mi k sreči ne pristregli ter ne spravili saj na stoliček. Pomeče še kruha, kamor in koder kaj more — nekaj po našem pečenega, naj več pa Abrahama očeta podpepelnikov. In vsak popotnikov grabi in jé, kar se mu bolj prileže ali mu prej pod roko pride; dva ležé na tléh, eden sedé na nizkem stoliču. Voda se pije naravnost iz verča, tacega kakor smo jih neke dni poprej vidili v stari cerkvi v Kani Galilejski. Kako je Tirolec g. Hörman delal in žulil limonado, ki se je žejnim od popotovanja prav dobro prilegla, tega naj nikar ne popisujem. Nazadnje nam je konjar prinesel tudi še černo kavo v skudelicah velikih, bi djal, kakor pol jajče lupine.

O posteljah po tleh bi se dalo tudi kaj popisovati, pa naj bo; spalo se je le vender bolje kot marsikterikrat domá. Zjutraj je bilo precej hladno. Tako se prenočuje po tako imenovanih „kanih“ ali jutrovskih prenočiščih, pa je dostikrat še sreča, če se dobé.

XLV.

(Odhod iz Tira po prostoru nekdanjega mesta. Sedanje obertništvo in tergovstvo in nekdanje. „Ras-el-Ajn“ ter Salomonovi studenci. — Belo predgorje. Aleksandrovšek. Tirska lestev. Ez-Zib. Vodovod Džezzar-pašov. Prihod v Akko. Zgodovinski posnetek tega mesta. — Prebivavstvo. Katoliške naprave. Saj v enem kraju ni cerkvenih tatov. Kako se cerkve obiskujejo? Šmarnice pri Maronitih. Njih cerkvene bukve. Džezzarjeva džamija. Spraševanje pri nazareških sestrah.)

Tretjega majnika zjutraj še nisem bil do konca obmolil juternic od najdenja sv. Križa, ki se ta dan obhaja, in že je bila gotova naša črna kava za kosilce. Ta dan nam je bilo popotovati ob srednjem morji dalje do sloveče Ake (S. Jean d' Acre.) Odrinili smo ob šestih. Gredoče proti jugu ob morji nas je srečala silna rajda velbludov ali kamel, obloženih z ogljem, ki ga pripravljajo po bližnjih gorah in v Tir spravljajo. Od nekdanjega preimenitnega obertništva jim je kakor v zasméh skorej edino oglje z mlinskimi kamni še ostalo, in vse tergovstvo sedanjega Sura je nekaj pavole in tabaka. O minljiva svetna slava! Vse drugo se je zgubilo in spremenilo, samo valovi srednjega morja so enako mogočno in s tisto razméro na bregove butali, kakor nekdanj, ko je to morje nosilo zale tirske barke z imenitnim blagom iz premnozih krajev.

„O Tir! ti si rekel: Jaz sem doveršene lepote. Iz jelk Sanira (Antilibana) so naredili tebe in vse platiša na morji; iz ceder z Libana so ti jadra napravili; hraste z Bašana so ti v vesla stesali, klopí so ti naredili iz kosti indijanskih slonov in hramiče iz lesa laških otokov. Pisana tančica iz Egipta ti je bila tkana za jadro, iz višnjeve in škerlataste robe iz Elise so ti narejali odeje. Prebivavci iz Sidona in Arada so bili tvoji veslarji; tvoji modri so ti bili kermilci. Vse morske ladije in njihov mornarji so bili v kupčii s tvojim ljudstvom. Perzijani in Indijani so bili vojšaki med tvojo trumo. Kartaginci (s Španjskega) so napolnovali z obilnostjo vsega blaga tvoje somnje. Grecija, Tubal (z južnih bregov

črnega morja) in Mosok *) so bili s teboj v kupčii... Sirski kupci so zavoljo obilnosti tvojih izdelkov na prodaj nosili drage kamne, škerlat in pisane tkanine, tančico, svilo in jaspid.“

To in še veliko več pripoveduje prerok Ecehiel (pogl. 27.) o nekdanjem Tiru. In kje je zdaj? — Dolgi oboki nekdanjega vodotoča, vmes razderti, se vidijo gredé po pešenem in praznem obmorji tik homca El-Maašuk. Ta vodotoč je nekdanji Tir z vodo prevedoval iz bližnjega vodenčnatega kraja „Ras-el-Ajn (glava ali začetek studenca), kamor smo prišli ob sedmih. Prestopivši dva precejšna potoka smo zavili nekoliko na levo od poti in našli smo med nekterimi še dosti čednimi hišami prečudno in umetno narejene tonve ali ribnike. Pravijo, da so 4, jaz sem vidil le 2 ali 3, kolikor pomnim. Ne morem popisati, kako prijetno in umetno je voda izpeljana, da neprenehoma iz tonva v tonev ali pa v zemljo šumeče bučí. Izročilo pripisuje te umetne jezerčke Salomonu, ki jih omenja v visoki pesmi (4, 15), torej jih tudi „Salomonove studence“ imenujejo. Eden je osmoogelnik, drugi imajo drugačne podobe. Posebno lepo se podaje še to, da so jezerčki na mali višavi ali homcu. Tukaj, pravijo, je stal nekdam stari Tir, ali morebiti bolj prav: razširjal se je od reke Leonta (skorej uro deleč) pa do tod od severa proti jugu ob morji; in ko so zidali novo mesto, so od tukaj vodo tje napeljali.

Proti 9 smo šli v grič pri belih skalah, ki se daleč od Tira vidijo in sklepajo tirske planjavo proti jugu. Steza derži ravno ob morji, v strahovite pečine vsekana; spodej v silni globočini šumi morje, ki se razdraženo péni udrihaje ob velikanske pečine. To gledati je ravno tako častitljivo kakor strašno. Da se popotnikom kaka nesreča ne primeri, je varno s konja stopiti in peš iti. Ta znameniti poetiški kraj je „Promontorium album“ pri Pliniju, „Ras-el-abbiad“ ali „Belo predgórje.“ Na verhuncu je star stolp, ki ga Arabci imenujejo „Kalat-es-šemaa“ ali „ostrog svetilnik.“

*) Ob vzhodu črnega morja. Ljudstvo od ondod se je pozneje proti Moskvi razširjalo. (Brentano.)

Unkraj teh pečin smo opravili malo južnico pri hladnem in kaj prijetnem studencu „Ajn-Iskenderuna,“ Aleksandrovšek, kateri kakor precejšen potok ravno nad morjem buči iz krasa. Menijo namreč, da je Aleksander véliki tukaj šotoril, torej se v greškem zove „Alexandroschene.“ Voda je tako sloveča, da hodijo celo iz Akke ponjo, do kamor smo mi še skorej 6 ur potrebovali.

Malo pred eno popoldne smo bili na meji Fenicije pri tako imenovani Tirski lestvi (Scala Tyriorum), arab. „Ras-el-Mušejrifije“ ali „Ras-en-Nakura,“ ki je majhna pečinska višava po najgeršem skalovji, da mora popotnik peš iti, in komaj bi bilo, da bi še ubogo tovrno živinče nesel. Prične se tukaj zopet obljubljená dežela prav za prav, in dobro mi je delo v sercu, da sem zopet na njo stopil. Vidili smo od tod zopet goro Karmel v daljavi in bolj blizo Akko. Pričela se je kmali lepa ravnina, polje rodovitno, žito je ravno pričenjalo zoreti. Ječmen je bil majhen, pa bogat.

Nekako uro od Tirske lestve na hribcu med palmami je Ez-Zib, stari feniški Achsib (Ekdippa), v marsikterem oziru v sv. pismu znamenito mesto. (Josv. 19, 29; Sodn. 1, 31; Jos. Fl. Antiq. 14, 25.)

Uro dalje je „Es-Semenije“, obdano s prelepimi verti, in s krasno pristavo nekdanjega Abdalla'-pašata iz Akke. Kmalí potem se prične silo dolg vodovod, pa že tudi po nekaj v razdertji, z neštevilnimi oboki, ki jenjajo po višavah in se zopet pričenjajo ob nižavah. Zdi se mi podobno, kakor bi kdo pri nas kje pod Loko začel vodo speljevati v Ljubljano. Zidal je ta siloviti vodovod Djezar-paša v 18. stoletji, ter je vodo speljeval v Akko.

Ob štirih smo skoz edine vrata na vzhodnji strani dospeli v mesto, ki je s hudim in visokim zidovjem vterjeno. Šli smo mem turške straže in topov v frančiškanski samostan, v katerem sta dva redovna očeta in 1 brat.

Akka, Saint-Jean-d'Acre (r. Sen-Žan d'Aker) je nekdanje feniško mesto Accho. Pod Lagijeviči se je imenovalo „Ptolemais.“ Obiskal ga je bil sv. apost. Pavel (Dj. 21, 7) popotvaje v Jeruzalem; pozneje je

bilo škofovski sedež. Slovečnost prav za prav je Akka dosegla ob križanskih vojskah.

L. 1104 je Balduin I premagal in pridobil mesto, in postalo je velika postaja za križarje in romarje in središče trgovstva med vzhodom in zahodom. Križarji so torej mestu dali ime, ki se mu še zdaj prideva namreč: „St. Jean d'Acre“ ali „Sv. Ivan v Akri.“ Po bitvi pri Hatin-u ob tiberijaškem jezeru je prišla Akka zopet Saladinu v oblast; toda 4 leta pozneje sta jo po junaških bojih zopet pridobila za keršanstvo Rihar Levoserčnik in Filip Avgust, francoski kralj.

Ob času obleganja tega mesta se je bil pričel nemški ali križanski red, imenovan tudi red Marijnih viteзов, ker kapela njih bolnišnice v Jeruzalemu je bila posvečena Bl. Marii Devici. Začetniki so bili nekteri plemenitniki in bogati vojšaki iz Nemškega. Imel je pred vsim drugim namen ranjenim streči. Glavni sedež tega reda je bilo v začetku mesto Akka. Leta 1192 so si tudi Johanitarji izvolili Akko za glavni sedež svojemu redu. Sto lét je bilo mesto v keršanskem posestvu, ali l. 1291 je egiptovski Sultan Melek-el-Ašraf Ibn Kaláun 33 dni Akko obsedal in premagal; 60.000 kristjanov je bilo po ti nesrečni zgubi poklanih in v sužnost poprodanih. Konec je bil keršanskemu gospostvu v sv. deželi, in St. Jean d'Acre je bil za 500 lét tako rekoč zginil iz zgodovine. Ob koncu 18. stoletja je nasilnik Džezzar-paša skorej samosvojno gospodaril od Bejruta in Balbeka pa do Jeruzalema. Pod njegovim gospostvom je prvi Napoleon l. 1799 skušal Akko predobiti; ker so pa zavidni Angleži prišli na pomoč barbaru Džezzar-u, Napoleon ni mogel nič opraviti. Torej je Napoleon večkrat rekel o angleškem admiralu Sidney u Smith-u: „Cet homme m' a fait manquer ma fortune,“ kar bi se po našem skorej reklo: „Ta človek mi je moja srečo snedel.“ Leta 1832 je Akko 6 mesecev obsedal in vzel Mehmed - Alijevič, Ibrahim-paša, egiptovski namestni kralj. Ali terpinčeno mesto še zmiraj ni moglo doseči pokoja; leta 1840 ga je zopet bombardovalo angleško-avstrijansko brodovje ter ga v novo spravilo Visoki

porti v oblast. Kaj čuda, če je viditi še obilno ali posutja samega, ali pa njegovih sledi po mestu?

Mesto ima dandanašnji kacic 9—12000 prebivavcev, katerih je nekako štiri četertine mohamedanov in Druzov, drugi so kristjani in judje. Natanko se ne vé, pisavci in dopovedovavci se ne zlagajo. Latinskih katoličanov je boje samo okoli 100, Maronitov do poldrugi sto, Koptov celo le 9, katerih duhovno pastirstvo oskerbujejo oo. frančiškani, greških katoličanov nekaj več; pa je tudi precej nezedinjenih grekov. Dasiravno je katoličanov le malo, so vendar v duhovnem oziru dobro prevideni. Razun oo. frančiškanov, ki imajo cerkvico sv. Andreja tudi zunaj mesta, je tukaj red „nazareških sester,“ katerih poklic je: posnemati življenje „sv. Deržine“ in skrbeti za odrejo mladine in za bolnike. Nekdanji dominikanski kloster ob morji je zdaj „turški kvartir.“ Kaj posebnega je, da cerkve tukaj so čisto varne, vse odperte, srebro in kar je enacega, je odperto, pa noben človek nič ne ukrade. Kraj nekdanje velike cerkve in dvora Maltezo ali Johanitarjev v sredi mesta so velikanski zidovi z neštevilnimi lopami, in poslopje je zdaj spremenjeno v vojaško napravo. Oddelek v zadnjem nastropji imajo čast. oo. frančiškani v posestvu ter je ondi njih lepo z marmorjem tlakana cerkvica in samostanček. Cerkev greških razkolnikov je precej na pogled lepši in bogatejši mem naših; ti ljudje imajo odkod jemati, pa tudi nimajo toliko nezvestih med seboj, kakor zlasti katoličani dandanašnji. Drugo je prašanje, kar tiče obiskovanje cerkev; v tem, mislim, so katoličani povsod pervi, in to je glavni namen cerkev. Katoliških Maronitov, so rekli, je 149, njih cerkev je revna, pa precej velika, in bila je skorej polna v delavnik 4 majnika pri šmarnicah. Ne vé, od kod? Moški so bili spredej, ženske zadej, otroci pri oltarji — vse v prav lepem redu. Maroniti imajo cerkv. bukve v sirskeem jeziku pisane, izgovarjajo pa po arabsko, kadar molijo, blizo tako kakor, mislim, delajo ogerski Slovenci, kadar molijo na češke bukve. Cerkev je posebno potrebna lepe podobe Marije Device.

Kako so pa ubogi Maroniti obhajali Šmarnice? Molil se je najpred rožni venec, potem jim je njih kurat č. g. Ferdinando Paulo di Bekfaja precej dolgo in kaj goreče pridigal, kako je treba bolj za dušo kot za telo skerbeti, da se oboje ne pogubi; nasledovale so pete litanije; pred blagoslovom petje, pri katerem je nekdo z nekakim zvoncem takt dajal, ter nanj tolkel, včasi prav živo, da bi naši „inteligencii“ morebiti ne bilo všeč; in med molitvami in petjem je kurat blagoslov dajal prav počasi z majhno podobo Matere Božje; s petjem se je opravilo dokončalo. Vsak lahko prevede iz tega, da šmarnice pri katoličanih med turki dolgo terpé, in vender jih ljudje obilno obiskujejo.

Naj veči poslopje v Akki je Džezzarjev-medžit ali mošeja, tudi nekoliko razdjana od angleško-avstrijanskega bombardovanja. Zidavo za to muslimansko ozidje so jemali iz razdertin Tira, Cesareje in Askalona. S kolikim trudom so prenašali tako deleč strašanske skalovite čoke, stebre itd., si je lahko misliti. V mošejo nismo mogli priti, ker bil je petek, turški praznik.

Bili smo tudi pri spraševanji v šoli nazareških sester. Dve versti deklic je bilo pred nami; otroci so nekoliko boječe in zlagoma odgovarjali, pa vender znali, posebno ena slepa je zgodbe sv. pisma kaj gladko pri povedovala. Okoli 100 ali več otrok imajo sestre v šoli. Koliko tedaj dobrega storé te device iz večernih krajev, zlasti iz Francoskega, ki se darujejo za oliko človeštva na Jutrovem.

XLVI.

(Odhod iz Ake. — Turk je napredoval. — Kaktusovje. — Ptolemajska ravn. — Pavola. — Planjava Batúf. — Seforije' ali Dio-Cezarea. — Vodnjak Ebdevije in deček Saíd. — Kana-Galileja in ženitvanska palica. — Predrago genezareško jezero. — Vas Hattin in mož s kladvom. — Mladina. — Šejh. — Prenočevanje na strehi.)

Iz Ake smo se obernili 5. majnika o $\frac{1}{2}$ 6 zjutraj proti Tiberii. Odmaševal sem v frančiškanski cerkvi, serčno smo se poslovili s postrežnimi očeti in ozerli se po zvestih tovarših svojih konjičih. Pomagavček našega

spremljavca turk Mahmud je bil med tem nekoliko „avanziral;“ v Aki je bil namreč za 10 napoleonov konja kupil in ga zajahal namesti svojega osliča, ki ga je ondi pustil.

Pustivši tedaj ob desni morski zaliv (zavetnik) in unstran za njim Kajfo ter še delj zadej prijazni Karmel — zavijemo po ravni poti proti jutru med zelenimi verti s palmami, granati, mogočnimi kaktusi, ki po vsih jutrovih krajih rastejo tako čokati in veliki, da goste meje in plotove delajo, pa tudi kakor precej velike in debele drevesa sem ter tje posamezno stojé. Ne verjel bi človek, ki ni vidil, kako silo veliko in debelo perje dela ta sadež. — Kaj zelo se je še o $\frac{1}{2}$ 8 mesto nazaj vidilo s svojimi belimi visokimi hišami, da bi mislil kdo, to je kraljeva stolnica. O koliko vojsk in bitev je bilo že na ptolemajski ravnini, po kateri smo jezdili. Kako je prvi Napoleon od tod préžal na Ako, ki je pa vender ni mogel predobiti! —

Po rodovitnem polji so ravno sejali pavolo, koton, ki so rekli, da je v 40 dneh zrela in toliko visoka, kakor moja palica. Pšenica je bila večí del v klasji, pa še vsa zelena.

Prestopivši po 10. uri rodoviten zelen hribec smo bili v drugi veliko dalji dolini Batuf ali Bataúf, ktero smo še le popoldne okoli 4 zapustili. V njej pod hribom je Sefurije, nekdanji Séphoris ali Dio-Cesarea, ki je dandanašnji velika vas z revnimi hišami, v zgodovini pa je prav imeniten kraj, kjer je bil svoje dni tudi škofovski sedež. Mi smo ta kraj na strani pustili ter ga nismo obiskali.

Nekoliko dalje ob levi v hribu malo na višavi je Kana Galileja. Ostali smo pred poldnem v silni vročini pri vodnjaku, ki so ga nam imenovali Ebdevije (menda Kefr Menda, Asochis). Voda je v silni globočini in le s poodo na vervi se zamore dobiti. Kmali je bil kmetiški fantič pri nas. Na vprašanje: „Ismak-aj?“ (Kako ti je ime?), mi je pokazal dve versti tako belih zobičkov kakor slonova kost in rekel je s „Saíd“ (Blaženi, menda Blaže). Spustil je vedrico v globočino in

zajel nam je zelene vode, polne dosti velikih červov, sicer pa še precej dobre. Malo groza me je bilo, če mi ta merčes v drobu živ ostane in se dalje redi. Pri ti pijači tedaj smo opravili kosilce; Saíd, kterega oče je nekoliko nižej na širokem polji oral, je dobil spodoben bakšiš. Nagovarjal sem čednega dečka, naj gre nekoliko dalje z nami pokazat nam Kano; pa ni ga veselilo. Blezo se je bal tujcev. Še zdaj molim za tega mi priljubljenega dečka, da bi mu Bog dal priliko se pokristjaniti, ker naj berže je mohamedan.

O $\frac{1}{2}$ 1 smo bili že v Kani, ki jo imenujejo Kanaed-Dželil (Kana galilejska) z razločkom od une pri Nazaretu, ki se ji pravi KeFr-Kena ali Kana. Nekteri hočejo za terdno vediti, da je bil Zveličar v tej Kani svoj prvi čudež storil. Tukaj so res kaki trije vodnjaki, sicer same podertine, ki kažejo, da je bila precejšna vas svoje dni, zdaj pa živa duša ondi ne stanuje. V enem kraju je kotel z nadvisečo skalo, ki je bil lahko pripraven za kako svatovšino. Jama je z gosto smokovino zarašena in na dnu je lepo obdelan kamen. Ondi sem uredil lepo smokovno palico, v katero sem dal v Ljubljani vdelati mnogoterih lesov iz svete dežele, kakor s Taborja, iz verta Getzemana, iz Cezareje Filipove itd. V dolbino znotraj pa je bila djana stekleničica z vodo iz Jordana. Že po poti sem tovaršem pravil, da s to palico iz Kane-Galileje želim razveseliti svojega prvega fajmoštra pri njih drugi cerkveni svatovšini. In to ženitno palico so sprejeli v dar o svoji drugi zaroki ali zlati maši moj prvi preljubljeni fajmošter gosp. Al. Jerala v Horjulu. Imeli so namreč zlato mašo tisto leto, ko sem se bil vernil iz sv. zemlje domú. Bog jim daj še dolgo živeti.

Kaki dve višavi smo še prestopili zapustivši kmali dolino Batuf, kar zagledamo zopet Safet in spodej genezareško jezero na dveh krajih; šli smo namreč pod Zveličanskimi gorami, pa zdaj po drugi strani hribov bolj proti severu, ne po tisti poti, koder smo šli malo dni prej proti Karmelu. O kako sem se zaveselil tega jezera! „Hvala Bogu, da te zopet vidim! Pozdravljeno

mi bodi — vedna priča Jezusovih dobrót in čudežev!“
— imam v dnevniku zapisano.

O $\frac{1}{2}$ smo šli v beduinsko vas Hattin (ravno pod verhuncem Korun-el-Hattin-a), ki ima svojega šejha. Bilo me je nekoliko groza, ker marsikaj plašljivega so o tem kraju pripovedovali; toda evropejskim popotnikom in popisovavcem tudi ni vselej verjeti, kadar čez ta ali uni kraj ali zoper prebivavce zabavljajo. Ker skorej nobeden ne zná jezika prebivavcev, torej ni čuda, ako eden družega bolj čudno gledajo, ko skupaj zadenejo in se dostikrat bav-bav dela, kjer ga ni. Siloviti kaktusi, granati in drugo drevje in zelenje obdaja to persteno gnjezdo, ki je vender nekako opanljivo in prijetno. Pridemo v vas, in spehani in žejni konji poželjivo pijejo vodo, ki teče čez pot. Pride zdajci star mož z velikim kladvom, rekoč: „Ta voda teče spod mojega verta.“ Mu rečem: „Če teče spod tvojega verta, si ti pač priden.“ Smejal se je mož in bil s tim „bakšišem“ zadovoljen; sej pohvala je dober kup, pa tudi nikogar ne zaskeli; brez tega bil bi ne mara za drugi bakšiš nadlegal. Veselih dečkov na trume — večih in manjših — dosti čedno oblečenih — je skakalo po igrališih, in sicer nekoliko zunaj beduinske „rezidencije.“ Šejh, nekako častitljiv stavec, je ravno šel počasi po poti in mi mem njega. Na pozdrav „Essalame!“ (Mir s teboj!) je ravno tako odgovoril. Tudi drugi možaki so odgovarjali. Skerbelo me je pa vender nadalje nekoliko, češ, kaj? ko bi se za nami pridervili, zlasti, ker delal se je že mrak, in bilo je nas samo 5 oseb.

Po 7 že, po dolgih ovinkih smo prišli v preljubi Genezaret, in že znani pater pri cerkvi sv. Petra nas je sprejel priljudno ter postregel s kavo in vodo, pozneje pa z dobro večerjo, kar je bilo za nas kosilo. Bilo je to pot tukaj še nekaj več ljudi, prezident (gvar-dijan) iz Nazareta id., ki so se prišli zdraviti v gerazensko kopel, ktera je unkraj Jordana. Bilo je torej nekoliko težavno zastran prenočevanja, ker prostora je bilo malo, pa toliko bolj znamenito za nas popotnike. Šli smo bili namreč spat na streho, to je, na ravno plan

verhi cerkve, ki ima ob krajih nekoliko ozidja, da se kdo na tla ne stermoglavi. Tako pod zvezdami prenočevati je precej navadno na jutrovem, pa tudi kaj mično; vendar po noči se je treba dobro čez glavo odeti, ker velika rosa, ki pada, bi utegnila sicer škodljiva biti.

XLVII.

(Pogled unkraj Jordana — v Iturejo. — Prostor nekdanjega mesta Tiberije. Rastlinstvo. Tarichea. Prestop čez Jordan. Blatna vas. Rimska cesta. Kobilice in njih požrešnost. Jarmuk — Šari'a. Amatha. Gadara, nekdanje imenitno mesto. Prazen strah. Stiska ob Jordanu.)

Iz Tiberije smo 7. majnika šli pogledat tudi unkraj Jordana, in sicer v nekdanjo Pereo, v gerazensko okrajino proti jugu. Ogledati smo imeli zlasti sloveče toplice nekdanje Amathe, in pa podertije gadarskega mesta. Zavaljo varnosti smo vzeli seboj jezdicca od tiberijaške obsade, in spremil nas je častiti oče frančiškan, ki v Tiberii stanuje. Pot je držala ob galilejskem jezeru proti jugu. Odrinili smo ob 5 zjutraj; jezdé ob jezeru smo ogledovali ostanke dvorov, hiš in raznih naprav nekdanjega mesta, ki je deleč doli ob hribu segalo. Vse kaže, da je bilo mesto Tiberija kaj lepo in imenitno svoje dni. Po več krajih so znamenja kacih posebnih naprav pri jezeru, sem ter tje se celo vidi, kako so bili breg pričelili, da so imeli bolj ravne sprehodišča ob jezeru. Povsod se vidi, koliko so Rimljani na to obračali, da so napravili vse prav lepo, kamor so prišli.

Rastlinje ob jezeru je bolj redko, očitno pa je, da nekdat je bilo drugač. Naletí se palmovje v divjačini, veliko oleandrovja, tudi poprov germ med drugim germičevjem. Pravil nam je častiti pater, da v ondotnih krajih v prvih časih od mesca sušca dalje do pozne jeseni nikoli ni dežilo; zdaj dežuje že v malem travnu, kterikrat v majniku, tudi že v rožniku. Kakor namreč se keršanstvo razširja, kakor ljudje bolj pridno zemljo obdelujejo, tako je bolj rodovitna in vegetacija na tleh privablja tudi oblake in pogostniši deževanje.

Ob spodnjem koncu jezera, do kamor smo potrebovali čez poldrugo uro, so podertine nekega mesta, blezo nekdanje Tarichee. Ta kraj tukaj, kjer Jordan teče iz galilejskega jezera, posebno čislajo, in o sv. Petru pridejo patri frančiškani iz Nazareta vsako leto ter napravijo ondi malo pobožnost. Zdaj tedaj nam je bilo prestopiti čez Jordan. Pokazal nam je Beduin, kje je pripraven brod, da se more čez reko priti, in dobil je zato malo darilce, 5 parà. Po več krajih so ječmen želi, ki je bil prav lep viditi. Posebno navado imajo ženjci in ženjice, kadar tuji ljudje prijezdarijo, da urno urno prihití ta in uni, in konjem snop prinese, da naj ga lasá in jé. Pa z ravno tako silo tudi bakšiša prosijo. Marsikaj denara sem tako izberskal; pa dostikrat morajo tudi z nič zadovoljni biti. Kdo more vsim kaj?

Jordan teče tukaj široko, po skaloviti strugi, in mogočno šumi. Bil je konju čez pas in mokro sem imel v čevljih. Bili smo tedaj na spodnji strani jezera v lepi ravnini Ghor ali Jordanovi dolini, in kmali smo prišli med obilnimi precej umazanimi delavci po polji v vás iz blata zidano, djál bi skorej, v „blatno vas“, Džiseres-Semak, ki je prav ob jezeru. Kakošni so sicer ljudje, ne vém, to pa se mi je čudno zdelo, da se je neka skremžena ženska neznano kislo držala, ko smo jo nazaj gredé prosili, da naj nam prinese vode pit; prav nič ni bila nekdanji Rebeki podobna. Po teh krajih je bilo zopet viditi silo kobilic, dostikrat strahovite trume. Rekli so pa, da niso tako požrešne, kakor so bile poprejšnje leto; žito jim je bilo večí del odrastlo; vender sem tudi prostore vidil, ki je bilo vse rujavo; nič družega ni bilo viditi, kakor blato od te živali. Poprejšnje leto so bile cele njive žita požerle. Sicer pa so bile tukaj cele čede živine. Njive za tobak izorane. Ljudje so se mi dosti divjaški zdeli; delali so v veliki vročini pridno na polji, pa ne dosti manj pridno tujce oprezovali, in ta in uni je prašal, kam tako?

Naj opomnim še, da ravno nad brodom so ostanki mostá, ki je bil nekđaj čez Jordan, in od tam derži rimska cesta čez ravnino med gerazenske hribe po Itu-

reji. Popotvali smo dalje ob strahoviti grapi, vsi obsejani s prelepo cvetečimi oleandri, da še nisem kaj takega vidil. Pod nami globoko je šumela velika voda Jarmuk, sedaj Šari'a. Bazaltova zemlja je večidel neobdelana, le sem ter tje je kak laz z žitom, ali dalje pred nami so bili visoki hribi, obrašeni z drevjem. — Proti 9 gredé v globočino jezdimo memo malega jezera menda Hamme, in precej potem smo bili na odmenjenem mestu, pri nekdanj tako slovečih toplicah Amatha. Našli smo tukaj že čast. o. gvardijana iz Nazareta, ki je bil prišel toplice rabi, in nektere može z njim. Bilo je tudi precej družih ljudi tam, ki so bili prišli se v vroči vrelc kopat in zdraviti. Ta kopel je čisto na prostem — nekak velik tonev ali bajer, pa žeplena voda silovito vroča. Le z velikim premagovanjem zamore človek prenašati silno vročino ter nekoliko časa v nji prebiti, ker zdi se, da od pekočine se koža rudeči.

Nekoliko v stran od vročega vrelca so imeli naši kopalci napravljen šotor iz zelenja, v kterega so tudi nas povabili. Ker smo prišli žejni in lačni, so si sami pretergali, da so nas s poetiškim kosilom pogostovali, katero smo po tleh ležé hvaležno vžili.

Po kosilu zasedemo konje, prestopimo vodo Jarmuk, ki precej spodej po grapi teče in jo urežemo naravnost nakviško v hrib proti grobljam nekdanje sloveče Gadare, ki je kake pol ure proti jugu na višavi. Voda je tako velika, da je konjem segla do pasa.

Mem ljudi, ki so prav majhen ječmen želi, tavamo precej dolgo v hrib, in že smo obupali, da bomo iskani kraj našli, kar zagledamo pod hribom kosove razbitih stebrov. Kmal smo bili na verhu hriba, tukaj pa so pred nami tako obširni, tako obilni ostanki naj lepše obdelanih kamnov, stebrovij, lop, silovitih skal, mostovžev, amfiteatrov in kdo vé, še česa, da se je skor bolj čuditi, kako so mogli ljudje to razdreti, kakor pa, kako so mogli zidati. Pet četert ure v okrogu obsegajo velikanske podertije, in človek se razdjanj ne more nagledati, kakošno je móгло mesto še le biti, kadar je celo atalo! Šli smo po znotranjih mostovžih enega amfiteatrov

in stermeli nad velikanskim delom — vse iz obdelanega kamnja ter z napisi ob stenah. Odzunaj je skorej polovica amfiteatra z velikanskimi kamnatimi znasadnimi klopmi še skorej cela.

V enem podzemeljskih prostorov smo naleteli človeške kosti iz nove dobe. Kdo vé, če je kdo kacega popotnika umoril, ali kaj se je zgodilo? Deleč po hribu se vidi, da so bile hiše, pota in razne naprave. Naj bolj veselo me je osupnilo, ko sem na nekem grobnem kamnu vidil podobo križa. Tedaj tudi v tako oddaljenem kraju so že precej v prvih časih bili tudi kristjani! Pozná se dobro še mestno obzidje, dirjalnica, dva mosta, vodotoči, dva krasna tempeljna itd., stebrov pa silno število.

Gadara, Um Keis ali Mèkês, je bilo eno naj imenitnejših mest srednje Pereje; skušalo se je celo z Jeruzalemom. Vespazijan v judovski vojski pa je bil Gadaro razdjhal. Pozneje vendar je bil ondi še škofijski sedež; vidi se še podstava keršanske cerkve. V teh krajih je bil Jezus legijon hudobnih duhov izgnal iz dveh mutastih, katerim je dopustil iti v svinje, ki so potem v vodo bruhnile in potonile. Ne vé se pa blezo prav natanko, v katerem mestu se je to zgodilo, ker bile so tri mesta v unih krajih s precej enakim imenom, namreč: Gergeza, Geraza in Gadara. Najberže se je to godilo v prvem mestu, ker je bilo blizo genezareškega jezera, in sv. evangelij pravi, da so se svinje zagnale v morje, to je, v jezero, in so potonile. Sicer pa po jutrovski šegi (saj v arabskem) vsako veliko vodo imenujejo „morje (baher),“ n. pr. Nil, in po takem se je čudež lahko zgodil v naši Gadari, ter so potem živali se utopile v spodej tekoči veliki vodi Šeri'at (hebr. Jarmuk, greško Hieromax).

Nismo se skorej mogli ločiti od tega znamenitega kraja, ker zmiraj in povsod je bilo še kaj posebnega viditi v razvalinah; kar pristopita k meni naš vojak in pa navadni spremljevalec, ter me opomnita, da ni varno tukaj se muditi, ker utegnejo Beduini priti. Precej pokličem tovarše, in napravljam se po časi k odhodu.

Ko pridemo pa k konjem, je bilo že polno Beduinov na mestu, — ki pa niso nič hudega počeli zoper nas; grekokatolik iz Agre je bil prišel s tem spremljavstvom razvalin ogledovat. Bil je tedaj prazen strah.

Vernili smo se že precej pozno popoldne od toplic proti jezeru in ob šestih smo bili zopet pri Jordanu, pa bolj nizko kakor tje gredé. Prišli pa smo v stisko, ker na več krajih smo skušali čez priti, pa povsod je bila voda pregloboka. Tavalili smo ob vodi in prišli gori do navadnega broda, ter zgubili dobre pol ure s to poskušnjo. Močno sem bil žejin in prav dobro kupo Jordana sem popil, ko smo ga bili prebredli. Hvala Bogu za kapljo iz reke, v kateri je bil Zveličar keršen. Prišli smo bili v Tiberijo nazaj že v gostem mraku, in po večerji smo šli zopet pod mili nébez na streho spat.

XLVIII.

(Popotvanje ob gornji strani galilejskega jezera. Magdala. Golobja dolina in Ma'anovičev grad. Korozajn. Betsajda. Telhum ali Kaper-naum. „Anathema“ čez nekdanje „liberalce.“ Podertine kaper-naumske. Prihod v Safed.)

Osmega majnika sem že o $\frac{1}{2}$ /₅ zadnjikrat maševal v cerkvi sv. Petra v Tiberii. Sedaj nam je bila nastopiti čisto nova, pa silo znamenita pot k Jordanovim vrom v Banias in od ondod dalje proti Damasku mem snežnika vélikega Hermona. Pervi dan smo imeli priti do Safeda, ki je visoko v hribih proti severo-zahodu od tiberjaškega jezera.

Kolika revšina je v sedanjem judovskem gnjezdu Tiberii, se vidi tudi od tod, da naš turški spremljavec ni nikjer dobil ovsa ali druge poštene kerme za konje. Serčno zahvalivši in poslovivši se s priljudnim o. Bernardom smo tedaj potem na lačnih konjih odjezdili ob genezareškem jezeru proti Kafarnavmu. Ob 8 smo šli mem Magdale (Medždel), sedaj majhne vasí z nekterimi prav revnimi bajtami, ki jo imajo za domačijo Marije Magdalene, pa za gotovo se ne vé. — Od tod smo kmali zavili v grapo pod goro Hatinom, ki se imenuje Vadi-el-Hamám (Golobja dolina). Ogledat smo šli

visoko na višavi nekako pečevje, ki bi se prav po pravici imenovalo „skalnat grad.“ Pustili smo lačne konje, da so mulili redke bilke in suhe mavre ter smo jo urezali nakviško proti temu čudnemu poslopju. Ko bi bil poprej vedil, s kolikim terpljenjem se bode po skalovji, med ternjem in germi prilezlo v toliki vročini do tega skalovnjaka, ne bil bi me kdo lahko spraval tje gori. Skalnata pečina je vsa prevotljena s potimi, mostovži, hrami in mnogoterimi stanovanji znotraj v skali, — pa žive duše ni nikjer. Luknje in hodiša s predali so nakviško, vprek, navdol in na vse strani. Odzunaj ima lice tega strašilnega gradú par pisanih stolpov in vsa natorna stena je obdelana, obsekana, sem ter tje še oblečena z lepimi rezanimi kamni razne barve. Vse pa je v razdjanji in razpadu. Kaj pomeni to silovito delo človeških rók na taki višavi? Pravijo, da to so dupline nekdanje „Arbele,“ ki jo je bil vterdil Jožef Flavij; poprej pod Herodom Velikim pa so bile skrivališa ali jame razbojnikov, ki so se ondi na vse pretergano branili zoper kraljeve vojake. Arabi imenuje to stanovališče „Ma'anovičev grad“ (Kala'at-Ibn-Ma'an). Na vprašanje, kdo je bil ta „Ma'anov sin,“ mi je rekel naš mukeri: „sultan kadím“, nekdanj poglavar, ki blezo mislijo, da je ta grad naredil.

Zapustili smo te prečudne starine in potok Nabar-el Medždel (Magdalenšek) prestopivši smo kmali prišli v Korozejn (Ard-el-Han). Bilo je že poldan, ter smo v veliki travi malo kosilce opravili. Ker je bil ravno torek križevega tedna, ko mora vsak duhoven opraviti litanije, sem jih obmolil klečé pod domovim germom v poldanski vročini. Bog daj na prošnjo svetnikov tem krajem poljske blagre s keršanstvom vred. Zemlja je dosti rodovitna, tudi je precej obdelana ob jezeru in višej v hrib. Ljudje niso viditi tako čudni kakor sem jih vidil unkraj Jordana; vender pa je vse bolj revno in žalostno. Pač bi nam bilo dobro delo, ko bi bil kak Abraham iz šotora prišel naproti; ali kjer ni prave vere v Boga, tam tudi ni prave olike in gostoljubja iz čiste ljubezni. Pri nekdanji Betsajdi (Birket-et-Dajer) je ob veli-

kem potoku mlin, pa žejni konji prelepe vode niso hotli piti; čuda, če jih ni v noge pekla, ko so jo bredli. Prijazen mož je nam povedal, da je slan studenec in ni za pitje; kajti je vroča žeplena voda, ki teče že od severa v galilejsko morje.

Malo čez eno popoldne je bilo, ko pridemo v posebno znameniti „Telhum“ ali nekdanji Kapernaum, ki pa tudi ni družega kakor same groblje tik galilejskega jezera. Kako lepi in rodovitni so mógli biti nekdanj ti kraji, kaže še zdaj nad človeka velika šara in trava, ki raste ob jezeru po ravnini. Bila je ravno ob Kapernaumu vsa suha, in vender so jo lačni konji grudili. Pač očitno se vidi tukaj „anathema,“ ki ga je bil nekdanj Zveličar izrekel nad temi mesti zavoljo njih pregreh! „Gorjé tebi Korozajn! gorjé tebi Betzajda! Zakaj ko bi se bili v Tiru in Sidonu godili čudeži, kateri so se godili pri vas, bi se bila zdavnaj v ojestrem oblačilu in v pepelu sedé pokorila. Pa bo tudi Tiru in Sidonu ložej pri sodbi, kakor vam. In ti Kapernaum, ki se do neba povišuješ, boš do pekla pogreznjen!“ Po tih krajih je Zveličar veliko hodil in učil; ali takratni „liberalci“ so delali le preveč po svoji glavi, kakor se vidi iz pristavljenega žuganja Gospodovega, katero se je pač na tanko spolnilo. Vidil sem Tir in Sidon, ali verjemite, da tudi zdaj nobeno unih mest ni tako žalostno čisto v nič djano, kakor so te objezerske mesta. Kaj pa to pomeni, povejte mi „liberalci“, da se je Zveličar po teh besedah obernal k apostelnom, rekoč: „Kdor vas posluša, mene posluša; in kdor vas zaničuje, mene zaničuje?“ Kaj pravite prostomišljivci, v kakošni zvezi so te besede s poprejšnjim „anathemom? Ali ne kaže vse tako, da so uni prebivavci aposteljne, ki jih je Jezus razpošiljal učiti, enako zaničevali, kakor jih vi „liberalci“ dandanašnji zaničujete, in od tod tisti „gorjé!“ — Delali so prebivavci unih krajev z Zveličarjem in aposteljni gotovo tako, kakor delajo mnogi današnji z namestnikom Gospodovim in s škofi.

Breg ob gornjih krajih galilejskega jezera je bolj obdelan, kakor pa proti jugu, po katerih ni družega kakor bodičevje ter nekak zelo hud osat, ki je konjem do pasa segel in jih neusmiljeno rezal. To je gerdo, gerdo! Povsod ob jezeru so viditi beduinske čede černih goved in kóz. V Kapernaumu smo se mudili delj časa, zakaj tako imenitnih krajev je malo, če tudi je razun grobelj bazalta, kacega stebra, sarkofaga, le malokaj viditi, toliko manj, ker silo visoka trava in šara vse prek pokriva. Spomina vredni so dvojnati stebri vstrič na enem čoku, ki so naravno sklenjeni ob znožji in ob glavji, kakor se tudi v Tiru vidi. Vse je iz nekega lepega apnenika, ki se bliža marmorju. Zlog raznih ostankov je podoben zlogu družih shodnic. Posebno znamenito bi bilo, ko bi mogli najti prostor sinagoge, ker v nji je tudi Kristus učil. Stoji le eno samo prazno ozidje, ki je postavljeno iz polomljenih stebrov, posebno velicih obdelanih kamnov itd. Kakor podertine kažejo, je moglo mesto veliko biti. Več kot nad zemljo se vidi v zemlji; ne vém, če Francozi kopljejo ali kdo, odpravljena je na nekem kraju poveršina in kažejo se v nekoliki globočini prelepe kamnitne dela, stebreni ornamenti palmovih vej in več stavbarskih znamenitost. Mudivši se ondi kako poldrugo uro, smo jo v hrib zavili proti Safedü. V nekoliki višavi smo zopet naleteli na kobilice, ki jih je bilo kakor toče; vse zeleno je bilo požerto in bilo je černo po zemlji med bazaltinimi kamni, kakor bi bilo požgano. Za prvo trumo smo kmali naleteli na drugo, in še nikoli jih nisem vidil toliko na gostem, kakor ondi, pa le za dobro njivo na širokem, potem pa kakor bi odstrigel -- nobene več ni bilo. Zaupljivo hrustljajo, tekajo in šumé s perutimi, za svojo kožo pa tako previdno skerbé, da se gibčno ognejo in konj ne stopi na nje, če tudi jih je tikoma na gostem. — Zapustivši razderti grad in kalni veliki vodnjak „Bir Jusuf-el-Hessen-a“ smo z velikim trudom dospeli že proti devetém v Safed. Veliko bolj trudni kot mi popotniki so pa bili konji, kateri so bili iz pomanjkanja dobre kerme tako ugnani, da jih kar z mesta ni bilo več skorej naprej spraviti,

dasiravno smo velik del v hrib za njimi peš hodili, ali pa jih celo za berzdo vodili. Kako smo pri turčinu prenočevali in marsikaj družega — prihodnjič.

XLIX.

(Safed — Seph. Potres. Terdnjava. Prenočevanje, postrežba, kokoš, hišnik, judje, pogovori, večerja. Odkrita zmeta. Kdo je bogat? Lačna živinica pa „insektenpulver.“ Postelja na oknu. G. konzularni opravnik Miklašević in njegovo djanje v prid cerkve in človeštva. Kako je g. M. morijo odvernili. Obhajanje ces. godu v Tiberiji. Najdenje nekdanjih krajev. Nov popis sv. dežele. Judje v shodnicah. Vnebohod, maša v greško-katoliški cerkvi in zadevne šege. Marijna podoba iz Ljubljane v Safedu. — Kakošne misijone protestantje ondi in obhajajo s kolikim sadom. — Naš gostovalec. — Katolišk mladeneč.)

Naše nadaljno popotvanje do Damaska in dalje do Libana je bilo kaj mično in polno posebnih in vmes dosti smešnih primérlejev, ker hodili smo veči del med nejeverniki.

Dospeli smo 8. majnika v Safed, kakor sem zadnjič omenil. To mestice je visoko na hribu v prav prijetnem vodenčnem sedlu, z oljkami in drugim drevesnim sadjem, zlasti pa z vinogradi ovenčano. Misel nekterih, da je to nekdanja Betulija, je najberže napčna; morebiti je Seph, ktereга je bil vterdil Jožef Flavij v vojski judov zoper Rimljane. V svojem dnevniku imam zaznamjanih 11 tisuč prebivavcev (drugi vir jih ima samo 4000; morebiti je resnica vmes med tema številoma); izmed teh je 6000 judov, 150 greških katoličanov, drugi so mohamedani. Hiše so v breg vsajene, kakor bi bile zidane ena nad drugo; to pa je bila ravno njih nesreča o strašnem potresu l. 1837 ter so padale hiše nad hiše in 5000 ljudi je konec storilo, — med njimi 4000 judov. Tudi terdnjava nad mestom, iz križarskih časov, se je bila takrat razrušila. Trije veliki topovi še zdaj leže ob razvalinah, in ni se bati, da bi jih kdo odnesel.

Razgled s te višave je nepopisljivo mikaven doli po ravnini tiberijaškega jezera, po planinah Djavlan in Havrán ali nekdanjem Bašanu, v dolino Jordanovo, dolino

Gor, na hribe Hermon, Tabor, Hatin itd. Sedem medžidov (mošej) in veliko več shodnic in šol ima mestice.

Prenočevanje ta večer je bilo kaj posebno... Pravi nam je naš turek dragoman, da nas bo peljal v hišo nekega katoličana, in tudi mi smo mu to priporočevali. V gostarijo iti smo se bali, zakaj pravil je dragoman, da dr. Čoke je poprejšnje leto plačal od dveh dni 3 napoleone, in vender ni bil zadovoljen. Kako tedaj se je nam godilo?

Ježdé z velikim trudom proti večeru v hrib proti Safedu dotečemo mladega človeka, nekacega tergovca, ki je šel z več osli domu, in je imel pri sebi več dečkov, tudi nekaj bratov. Silno žejin prašam, če imajo vode pri sebi? In kmali mi fantič podá verček, iz kterega sem se napil z veliko zadovoljnostjo. Rad, prav rad bi mu bil dal bakšiš (darilo), gospodar pa je rekel, da ni voda za bakšiš. Kaj tacega se na Jutrovem malokdaj sliši, ker ondi blizo vse hlepí po bakšišu.

Mem prelepega studenca, iz kterega sem se v novo in še bolj napil, pridemo že v gosti noči v mesto okoli $\frac{3}{4}$ 9. Konji so bili silo trudni, da jih na zadnje ni bilo skorej za stopinjo več dalje spraviti, akoravno smo potniki velik del péš šli in konje vodili ob ujzdi za seboj. Gospodar nas precej pelje v svojo gornjo hišo in začne streči, kolikor naj bolje more. Vprašan, koliko bo hotel imeti, je rekel: „Jaz ne sprejemam zavoljo denarja.“ Precej je dal sam denar za kokoš, jajca itd. (kacih 10—11 pijastrov ali do 1 gld.), kar smo mu povernili, se vé z drugimi stroški vred. Bilo je kar neutegoma okrog nas polno nekacega ljudstva, ki se je silo postrežno kazalo skupej nositi, kar bi bilo treba, in če prav pomnim, so tudi znali nekaj tajč-pohrusten, s čimur je bilo mojima tovaršema kolikor toliko vstreženo, da sta se mogla kaj pogovoriti. Bili so namreč „handerlí,“ blezo iz Poljskega, kar se jim je tudi zdajci poznalo. Meni je bil mladi gospodar, čokat, dobro podpert možak od 19—21 lét, s hudim očesom, dosti ljubši kakor judovski barantači. Z njim sem na štorji čépel, iz šíše (velike pipe) duhan puhal in marsikaj kramljaj,

kar mi je bilo toliko mičniši, ker sem bil v čisto novi in nenavadni družini, da še sam nisem prav vedil, pri čem sem. Prav počislanega se je čutil, ko sem ga k večerji z nami povabil, pa tudi pridno je puto obiral, ktero je bil sam zaklal z mojim nožkom. Pozneje mi je tudi on postregel z aragi (žganjem), cvrtjem in tabakom. Prašal me je, če sem že bil v Nazaretu, pa pravil, kako je lepo ondi pri oo. frančiškanih, pa da v mestu je samo 30–50 katoličanov in več enacega. Nisem tedaj dvomil, da smo v hiši tistega katoličana, h kteremu smo bili odmenjeni. Torej pa sem v nadaljnjem govoru precej močno na domačo struno ubiral, dal spoznati, kako dobro mi dé, da v tuji deželi dobim človeka svoje vere, s katerim se zamorem zaupljivo pomenkovati.

Naš dragoman, pričujoč, vse to sliši, in kakor koli je mohamedan sicer počasen in merzle kervi, ga je blezo vender jelo malo greti. Pové mi nato naravnost, da: ... naš gospodar je mohamedan ... Jaz sem si bil čisto svest, da nas je naš dragoman v katoliško hišo pripeljal, in še le proti pol noči sem se tedaj prepričal, da nas je ukanil, ker naš gospodar je mahomedan. Posebno zvest mahomedanec pa blezo le ni bil, zakaj pil je že poprej sladko vince, ko sem mu kupico ponudil. Vprašal sem ga, če ljubi vino? in rekel je: „Pij ti.“ Izpijem in mu natočim, on pa vzame in do dna izpije zdaj, in še potlej, ko sem mu ponudil. — Olikan evropejec bi bil v tacih okolišinah v ne majhni zadregi, mahomedan se za take malenkosti malo zmeni. Kaj smo hotli? Ni kazalo drugač kakor ostati. Snovalo se je kremljanje nadalje. Nekak posebno spoštovaven duh z začudenjem je navdajal pričujoče, kadar sem na njih vprašanje za moj stan povedal, da sem „učenik ljudstva“ (ma'alim-en-nás) — „duhoven.“ — Pridši na šole rečem v šali, da bodem malega dečka „Ahmeda“ seboj vzal ter bo študiral, kar mu bo drago. „Bi-li bilo dosti 1000 napoleonov za popotvanje v Evropo?“ me praša gospodar. — „Kdor bi toliko imel, je že bogat,“ mu odgovorim. — Precej se zraven stoječ suh

jud oglasi: „10000 jih imam jaz — in več, to ni bogastvo.“ Že poprej pa so bili iz spodnje hiše skoz neki loputnik zmašili toliko blazin, odeje in tako košatih pernic, da bi se bil človek skorej v njih zgubil.

„To bo prijeten počitek po tolikem trudnem popotvanji,“ si je lahko kateri misli. — Čakaj malo! — Povém vam, da ne vém, če sem bil kaj oči zatisnil tisto noč, ali nič ne? Bilo je zraven nadležnih komarjev še toliko druge živinice, ki hoče od človeške kervi živeti, da je bilo joj, in treba je bilo prašati: kdo ima „insektenpulver?“ Drugi večer sem si raji postlal na dolgem in širokem oknu na skalo: zagrinjalo pod život, blazinico pod glavo, pa plajš za odejo, — in godilo se mi je na terdini bolje kakor poprejšni večer, če tudi tukaj ne dobro.

Precej unstran ulice nam nasproti je stanoval avstrijski konzularni opravnik g. Jož. Miklašievč, iz Bolhofa na Poljskem, posebno priljuden in postrežin gospod, ki je že skorej 27 lét na Jutrovem in 9 lét opravnik v Šafedu. Obiskali smo ga zjutraj in kaj razveselili s tim njega in sami sebe. Precej nam je postregel s kavo, ki jo je kuhal njegov strežnik — star turek, potem z limonado in s čimur koli je mogel. — Miklašievč je na vse strani izobražen gospod, ki ga spoštujejo judje in mahomedani, posebno pa kristjani, ker zraven tega, da ima mnoge zlata vredne lastnosti, kolikor sem takrat in pozneje čutil, je on tudi pošten katoličan. Napravil je greškim katoličanom cerkev, ko so poprej imeli le v neki sobi svoje opravila. Pridobil je cerkvi svobodo, da se smejo očitno imeti procesije, očitni sprevodi na pokop skoz mesto in veliko enacega. Tudi v Tiberii je on dosegel, da niso turki kosa zemlje kloštru oo. frančiškanov odtergali, česar boje noben konzul družih vlad ni ubraniti mogel. Mnogo reči za cerkev je sam naredil in jih dela, ker med drugim je tudi risar in se razume na mnoge mehanične reči. Miklašievč je edini konzularni opravnik v tem gorskem kraju, ker nobena druga vlada nima nič tukaj. Namestuje tudi Prusijo.

Posebno velika dobrota je opravnik za očitni mir, zlasti ker ima pri vsih zaupanje. Uno leto, ko je bilo že omenjeno strašno klanje katoličanov na Jutrovem, je v svojem kraju on odvernil morijo, če tudi z velikim trudom. Osem dni ni nič kuhanega jedel, ko se je rogoviljenje pričelo; — na ulicah je pisal sporočilo do pašata v Bejrut in dobil od onod 100 mož, domá jih je zbral 700, pa so bili nezvesti postali, in le z velikim trudom ter ne z manjši previdnostjo in stanovitnostjo je upor ukrotil. Dobil je zato od ministerstva pohvalo pa po moji misli je ta mož pač kaj več vreden. — Pri Beduinih je on kakor domač; če hoče za sprejetje kacega imenitnega moža tudi 10.000 Beduinov, precej jih ima na nogah. — Za obhajanje godú avstrijskega cesarja včasi v bližnji Tiberiji po 20 maronitovskih duhovnov skupaj spravi, dasiravno je to mestice revno in tudi katoliškega duhovna blezo še ni imelo takrat prav vstanovljenega, ker katoliški verniki so bili v vsem le trije v vsem mestu. — Kakor starinoznanec je Miklašievíč našel več bibliških krajev, ki se ni vedilo zanje, n. pr. mesto Zebulon, in pa Ha-Harem, katero je nekje v bukvah Jozv. imenovano. Pripravlja za natis popis sv. dežele v podobi in po načinu, kakor še nisem vidil. Vse ima popisano, kar je vidil in slišal, pa brez lastnega modrovanja. Z nekolikim piljenjem in opušenjem nekterih preveč kosmatih rečí bi bilo delo prav dobro, kolikor morem presoditi, zlasti ker je on tudi botanikar in risar, kar veliko pripomore k doveršenosti pri enacih delih.

Gospod opravnik nas je peljal tudi gredé po mestu v nektere judovske shodnice ali sinagoge. V eni smo vidili veči del stare jude z nekako pečo na glavi; nekteri so nas milo gledali, pa nič kaj se niso dali motiti v svojem kimanji, katero imajo v navadi, kadar berejo. Druga je bila veliko lepši, menda poljska.

Čakati nam je bilo treba v Safedu od 8. do 10. majnika popoldne, ker na vsi daljni poti proti Damasku ni več nobene katoliške cerkve in ako bi bili poprej šli dalje, bi v veliki praznik Kristusovega vnebohoda

ne bili mogli ne maševati in ne pri maši biti. Maševati sicer tudi v Safedu nisem mogel, ker greko-katoliške cerkve nimajo „portatila“ v altarji, bili pa smo vendar pri sv. maši, k kateri nas je peljal gosp. Miklašievič. Maševal je greko-katoliški duhoven in pričujočih je utegnilo biti nekaj čez 100 ljudi, ki so se dosti čedno obnašali. Pred začetkom sv. maše so fantiči in možje peli zaporedoma; tudi je ta ali uni pesem ali pa molitev začental, drugi so povzeli in nadaljevali. Petje je bilo prazniku vmerjeno. Sploh so dečki prav z živim glasom predpevali iz velicih bukev, in ljudstvo za njimi. Mašnik je pripravljaj za sv. mašo neopresnih kruhov in druge reči, sveče je tudi na lustru sam prižgal. Mašo je potem pél in molil, neki mož je odgovarjal in pesmi pel. Vse je bilo v arabskem jeziku. Pred listom so šli strežjeji v malem polkrogu pred altar z bandercem naprej, potem je majhen deček kaj prijetno list pel, in nekaj pozneje mašnik evangelij, kateri je tudi pri nas ta dan. Večkrat in precej dolgo mašnik incenzira (kadí) med petjem. Pred darovanjem je mašnik moškim delil bele kruhe, precej velike kosce, in prejemavci so darovali kak dar, ki je za mašnika. (Mašnik živí prav revno in zatajeno; gosp. opravník je pravil, da gre vsak dan v drugo hišo jést.) Tedaj prav po evangelsko „od altarja živí.“ Vidi se mu, da je prav pobožen mož. Tudi pri povzdigovanji in zavživanji je nekaj malo razložka od naših mašnih opravil. Vse opravilo je terpelo malo čez uro. Na zadnje je bilo pri cerkvenih vratih za reževe pobiranje. Še naj opomnim, da cerkev je nizko in revno poslopje, skoraj bolj podobno kaki kleti ali keldru, kakor pa cerkvi; vendar je sercu dobro délo v nji, ker vidilo se je, da je bilo ljudstvo presunjeno od svetih opravil. Tej revni cerkvi sem pred nekoliko leti poslal drago podobo Marije D. z detetom Jezusom, katero sem bil zadel v srečkanji ljubljanske slikarske razstave, in sicer ravno s srečko, ki so mi jo bili naš premil. knez in škof o ogledovanji podob kupili. Od duhovnega pastirja in ključarjev je bilo nato prišlo kaj prijazno zahvalno pismo v arabskem pismu.

Med mnogoterimi mičnimi zadevami, ki nam jih je opravnik pojasnoval, je tudi protestanško misijonstvo v Satedu. Napravili so pred nekaj časom protestantje tukaj misijonsko hišo, pa mógli so jo misijonarji od onod pobrati — najberže zato, ker nič vercev niso imeli, ali kaj si je bilo vzrok? Pridejo pa vender še vsako leto v to mesto judom misijon imet ter pridigajo po ulicah in kjer morejo. Judje pa hudi in razdraženi, da je joj, — vpijejo, kričé, šum, hrup, lagoj delajo, da pridigarja ni moč umeti. Tudi biblije delé, in judje vzamejo ktere, da platnice v svoj prid obernejo, — komu ni znano, kako skopo-obertni so judje? — bukve pa berž raztergajo in zaveržejo. Naš opravnik prebiva ravno v protestanški misijonski hiši, ki je dosti lepo bivališé z dvojim nastropjem.

Svojemu gospodarju, ki nas je dvé noči prenočeval, smo plačali pol napoleona; branil se ga je malo, pa blezo ne za resnico. Hvalil sem tega turka drugi dan pred g. Miklašievičem, kateri je pa menil, da ravno zlate hvale ni vreden, kajti: ravno pred štirimi dnevi je bil nekaj časa zapert zavoljo neke krivičnosti. Taka-le je na svetu: tudi na turka se človek ne more vselej zanesti. — Še naj tukaj pristavim, da precej prvi večer se je od deleč nekako smukal okoli nas neki čeden pa plah mladeneč. V hišo njegove matere, zdi se mi, da ubožne vdove, bi se bili mógli vseliti, ter bi bila katoliška deržinica si nekoliko prislužila. Tako je bilo odmerjeno. Pravil mi je mladeneč drugi dan in mi tožil to reč, pa da si ni upal reči, da naj k njemu gremo. To kaže, da mu je bil naš dragoman že napovedal, da k njemu pridemo, ter sta še le potem z mladim mahomedanom drugo spletla. Se vé, da je tudi ubogi mladeneč za svoj zgubitek kaj bakšiša pričakoval.

L.

(Odhod iz Safeda. — Jezero Merom in ondotna okrajina. — Dogodbe pri šejhu ob potoku „Ajn-el-Mallaha.“ — Popotvanje po dolini „Ard-el-Hule.“ — Jordanovi viri. — Dan ali „Tell-el-Kadi.“ — Banjas ali Cezareja Filipova in kakošna je skala, na katero je Kristus cerkev zidal. Od kod imeni „Banjas“ in Cezareja Filipova? — Spominek Zveličarjev. — Terdnjava „Subeibeh“ in kaj ona vpodobuje. — Prijazni glavar. Prenočevanje v družovski hiši in zadevne dogodbe. Družovska hiša. — Kako jim vino diši? — Odhod in zopet vince.)

Iz Safeda smo odrinili 10. majnika, in priti smo imeli tisti dan do Banjas-a pod velikim snežnikom Hermonom. Odrinivši o $\frac{1}{2}$ 8 čez griče proti severo-vzhodu, smo se nagnili navdol in okoli enajstih smo bili v Jordanovi dolini in kmali tudi pri jezeru Merom-u. V dolini so ljudje pšenico želi. Spremljavec naš je rekel: „To so Druzi; od tod dalje proti Damasku ni več kristjanov, vsi so Druzi in Beduini.“ — Okrajina okrog jezera in vsa dolga dolina, ki smo jo ta dan prehodili, je silo lepa in rodovitna. Vidili smo sicer tudi tukaj kobilice, pa eden domačinov je rekel, da ne bodo škodovale; žito jim je bilo menda že odrastlo, predno pa ravno vsejana pavola ozeleni, bodo že dalje šle.

Jezero Merom (Baher-el-Hule, lacus Semechonitis po Jožefu Flaviju) ima podobo trikotnika in je menda dve uri dolgo, pa ne kaj posebno široko in je ob krajih viditi blatno in z bičjem obrašeno. Ker je nekoliko od poti, smo k njemu jezdili, pa hitro se nazaj k poti umikali, ko smo zapazili ob jezeru beduinske šotore in mlatiša za žito.

Opoldan smo južinali, ali prav za prav málicali pri potoku „Ajn-el-Mallaha“ (slani studenec), kjer smo imeli cele komedije z ondotnim družovskim šejhom. Vzeli smo bili v Šafedu starega jezdeca seboj za spremljavca, da bi bili varni po teh družovskih in beduinskih krajih. Pa komaj smo zjutraj iz mesta, buti konj starega jezdeca z njim vred na kamenje. Imel je namreč konj neko božjast, da se je jel tresti, kar vergel se na tla, se valjal in čudno gerčal. Spravil ga je kmali po konci, ali nič ni pomagalo, ker kmali sta bila zopet oba na

tléh, — in to se je velikrat ponavljalo. Revež „kavalir“ je mógel večí del peš hoditi in je torej za nami ostajal.

Pri potoku smo naleteli ondotnega šejha ali družovskega glavarja tistega kraja. Le-ta bi nam bil mógel oskerbeti par svojih jezdecev za nadaljno varno pot, naš prejšni spremljavec pa se s svojim kljusetom nazaj verniti. Toda šejh se je precej v začetku nekako kremžasto in kujavo deržal. Znano je namreč, kako so Druzi sovražljivi zoper kristjane Maronite, in torej ni čudo, ako sploh niso brez vraž in jeze tudi zoper tuje kristjane. Ako sem prav razumel, je naš jezdec djál našemu mukeru (konjskemu gospodarju): Ako šejh zvé, da so gospodje kristjanje, ne bode dal jezdeca — nikakor ne. Kes, kakor se mi je potlej zdelo, je šejh rekel: „to so kristjanje.“ Neki grešk kristjan iz Safeda pa je (menda nalaš) odgovoril: „ne; to so judje.“ Poslušal sem od strani, kaj bo iz tega, in nič nisem na znanje dal, da kaj razumem njih govorjenje. Ker se pa le pričkajo, stopim k možu in ga prašam, če je on šejh tega kraja? Odgovori mi, da. In kakošen je bil ta plemenitni gospod in poglavar? Čokat možak, srednje postave, bos in — zdi se mi — s turbanom na glavi, s priprosto zeleno haljo in haljastimi hlačami je na bregu čepel, in to je bilo vse njegovo veličastvo. Deržal se je prav kisko in nezadovoljno.

Zdaj mislim, kako bi ga omečil, da bi nam spremljavca dovolil, zakaj kraji nadalje so se nam nevarni zdeli. Prašam ga, če je bližnji mlin njegov, in ko priterdi, porabim to priliko ter ga prosim, naj mi ga pokaže. Precej je zadovoljin in me v mlin pelje. Prav lepo sta siva kamna tekla in ječmen mlela. Rekel je, da sta narejena v Havranu, deleč proti jutru unkraj Jordana. Okrog je stalo kacih 5 – 7 Druzov, ki so dosti gerdo gledali, in še le potlej, ako sem prav opazil, se jim je malo razvedrilo, ko so vidili, da šejh z menoj prijazno govori. Eden je bil posebno podpert in čokat možak; rekel je šejh, da je učitelj. Na prašanje, če tudi njegovega sina uči, je rekel, da. Bil je viditi še precej dobroserčen zeléni dečko, ki me je prav rad imel, ko

sem mu dal en piaster bakšiša za papir. Pohvalil sem šejhu mlin, da je lep, povedal pa, da so pri nas še lepši.

Ni mi bilo nič prav dobro v tej tovaršii, torej kmali nagovorim šejha, naj me zopet na prosto pelje. Zdajci me spremi po skalovji čez šumeči potok. Nazaj gredé, ko sva bolj zaupljiva postala, je pred menoj serce razsul in me nekako skrivnostno poprašal: „zakaj da njih deželo popisujemo?“ Vidijo namreč ti ubogi ljudje, da popotniki to in uno popotvaje v bukvice zapisujejo ali risajo, in to jim kdo vé kakošen hud sum budí. — Razlagam mu, da zavoljo vede, učenosti, da vemo domá ljudém povedati: to in to smo vidili itd. — „Pri nas se misli, da zato, da bi vi „Frاندži“*) za zlato zvedili in prišli ga vzeti,“ — mi je odgovoril. Že čez dva mesca sem v vaši deželi, mu nato dopovedujem, in še nisem kosca zlata vidil; pri nas domá ga je več kot tukaj.

Verjame mi, kakor je znati, in ko še Ahmedu sinčku (kar sem ravnokar omenil) potisnem „girš“ v ročico, mi koj obljubi, da bo rad spremljevalce poskerbel, če bode le kateri hotel iti. Te besede kažejo, da šejh svojih ovčic nima prav na motozu, če je odkrito govoril. Med tem pa je bil že eden tovaršev žuganje zinil, da bo šejha naznanil in bo zapert, ako ne poskerbí za konje, kar mi je bilo močno neljubo. Prideta res dva Druza na konjih, pa eden se je kmali umaknil; drugi je pripravljen iti, ali ko ga eden naših praša, koliko hoče zato imeti, noče nič odgovoriti, in tudi ta jo kmali potegne. Šejh, kakor je bilo znati, se je veliko za nas potegoval, pa nič opravil ni. Rekel sem mu poslednjič: O šejh, pri nas niso taki ljudje kakor tukaj; tvoje ljudstvo ni dobro!

Iz tega prigodka sem se zopet prepričal, kar sem tudi skušal, da Evropejci so nekaj sovraženi zato od Arabov, ker njih jezika ne razumé in imajo torej polno vraž do nas, — nekaj pa tudi zavoljo premalo priljudnega obnašanja Evropejcev do njih.

Odrinemo torej dalje, in stari vojak z betežnim konjem za nami cénca, če ga pa le zaséde, berž ga zo-

*) Frاندži, to je, Franki ali Francozi so Jutrovcem vsi Evropejci.

pet božjast zlomi, in jame gerčati. K sreči je bil našemu jezdecu potlej neki „fella“ (kmet) konja posodil, in bilo je zopet vse prav. Zgodilo se nam ni nič hudega, čeravno ni bilo brez Beduinov, ki smo jih naletovali po poti.

Beduinski šatori, beli in črni, velike trume bivolov (djamús), velblodov, prelepe čede drobnic — to in tako se je verstilo nam pred očmi po dolini. Polno je malih vodíc in studencev, ki namakajo prijetno ravan, ko bi le prebivavci ne bili tako osorni! Proti zadnjemu smo hodili nekoliko navkreber delj časa kar ob Jordanu, ki je tudi tam gori že velik, če prav so njegovi viri blizo.

Ob 5 in 25 minutah smo šli po mostu čez enega glavnih Jordanovih virov. Gotovo čez pol veči je samo ta vir od navadne Gradašice. Voda je kalna, nekako otožna, pa vendar z močjó teče. Toliko bistrejši pa so njegovi neštivilni viri, ki se kmali pričenjajo po raznih krajih. O da bi véliki Kerstnik sv. Janez, ki je gotovo tudi po teh gornjih krajih hodil, sprosil vero in sv. kerst že skorej tudi sedanjim Druzom in Mohamedanom!

Kraj je kmali potem ves vodenčnat, povsod mlaka pod nogami čokotá, in po več krajih se vse vdira, da se skorej naprej ne more. O $\frac{1}{2}$ 7 nekoliko na stran zakernivši smo prišli do drugega dvojnatega Jordanovega vira, ki je kar velik šumeč potok. Leta teče ob homcu Tell-el Kadi, ki ima ob znožji podertine nekdanjega slovečega mesta Dan a. Tukaj je bil Abraham dotekel tri kralje, ki so bili deleč doli v dolini Sodomo napadli in Lota odpeljali; premagal jih je bil, Lota rešil in kralje še dalje preganjal. Izraelcem je veljal Dan za končno mesto ob severu, kakor Beršeba za naj niže ob jugu; torej so imeli pregovor: „od Dana do Beršebe,“ to je, od konca do konca judovske dežele. Okrajino od jezera Meroma do tod imenujejo „Ard-el-Hule (zemlja ali dežela Hulevska).“ Spomina vredno in znano je tukaj velikansko cirovo prestaro drevo, pod čigar silo košatimi vejami se popotniki radi opočijejo. Nekoliko

nížej se oba omenjena vira stekata z imenom „Neba'-el-Ledam.“ Blizo tam je nekoliko grobov musulmanov, ktere imajo za svetnike.

Kakor so kraji tukaj močno vodenčnati, tako so tudi zeleno-obrašeni in polni lepega drevja. Šli smo proti Danu in Banjas-u skoz hladne loge in germovja, ter mi je bilo nekoliko tesno pri sercu, ker večkrat je za germom kdo kukal za nami, pa spet zginil kakor šoja.

Zvečer ob osmih smo prišli v Banjas, zdaj bolj revno vas, pa silo imeniten kraj v keršanski zgodovini. Banjas je namreč nekdanje mesto Cezareja Filipova, tisti glasoviti kraj, kjer je sv. Peter Jezusu po Božjem razodenji pričevanje dal: „Ti si Kristus, Sin živega Boga;“ Sin Božji pa je ravno tukaj temu aposteljnu napovedal, da je on tista terdna in nepremakljiva skala, na katero bo zidal svojo cerkev. Rekel mu je namreč: „Ti si Peter, in na to skalo bom sozidal svojo cerkev, in peklenške vrata je n'e bodo zmagale.“ (Mat. 16.) Kakor je znano, ravno zdaj strašno škripljejo peklenške vrata zoper „Petra“ in zoper „Cerkev.“ Prepirajo se in upirajo se zoper Petrovo nezmotljivost v rimskem papežu, pa mnogi izmed teh tudi v nezmotljivost Cerkve same ne verujejo, n. pr. liberalni časnikarji; kaj se čejo potlej taki prepirati? Ko bi n. pr. hotel kak liberaluh „koran“ pretresavati, ktero je v njem božje, ktero ne, bi se vedilo, da je hinavee, ker je očitno, da nobenega ne veruje. Ako peklenške vrata ne morejo zmagati Cerkve, ki na skali stoji, čudno bi bilo to, da bi te škripavslje vender mogle „skalo“ zmagati: na kakošno skalo tedaj bi bil Kristus svojo Cerkev zidal? To bi bil pesek, ne pa skala. Verni škofje se torej ne upirajo zoper nezmotljivost rimskega papeža, temuč le menijo, da zdaj ni pripraven čas, da bi se ta reč obravnavala in na čast verske resnice določno povzdignila. Če je pa pravi čas k temu ali ne, to bode pokazal ravno vesoljni cerkveni zbor, vladani od sv. Duha, — pokazal bode s tim, da bo resnico v dogmo povzdignil, ali pa to reč odložil.

Cezareja Filipova je ob znožji vélikega Hermona.

Banjas je toliko, kakor Paneas in se je tako imenovala od pastirskega malika Pana, ki so ga tukaj častili. Ravno za vasjó izvira namreč iz velike dupline eden glavnih Jordanovih virov ali prav za prav mnogi viri vstrič. Duplina je velikanska, zunaj ima robovje nad njó več izdolblin vsekanih, katerih ena pomeni blezo Jordanove slape; od daleč se vidi kakor kaka podoba Matere Božje. Ta duplina tedaj je bila maliku Panu posvečena in od tod ime Paneas ali sprideno Banjas. Četrtni oblastnik v Itureji in Trahonitidi, Filip, je bil dal nekdanje mesto razširiti in zlepšati; sebi in cesarju Avgustu na čast ga je torej imenoval „Cezareja Filipova.“

Evsebij pripoveduje, da v prvih keršanskih stoletjih je stal v tem mestu spominek Kristusov, namreč njegova podoba na marmornem stebri. Postavila mu ga je bila v Cezareji rojena kervotočna žena iz hvaležnosti, da jo je bil prečudno ozdravil. Sovražljivi odpadnik Julijan pa je bil ukazal preimenitni spominek razdhati. Pod cesarjem Konštantinom je tukaj imel svoj sedež eden škofov.

Na nekem berdu velikega Hermona, kacic 1000 čevljev nad vasjó, na siloviti pečini stoji naj slovečniji in še naj bolje ohranjena terdnjava cele Palestine, „Kala'at“ (grad) ali „Subeibeh.“ Ta terdnjava je kaj lepo vpodobovala od Kristusa obljubljeno, na skalo zidano cerkev.

Imeli smo namen, da bomo prenočevali v Banjas-u pri ondotnem šejh-u, kateri evropejske popotnike prav rad sprejema. Prišel je k nam kaj priljuden, mlad, lično napravljen jutrovski gospod iz vojaškega poslopja, ki res ne vém, če ni bil blezo turški paša in ne šejh ondotnega kraja. Kadar je zvedil našo željo, se je prijazno izgovoril, da nima prostora zavoljo množstva vojakov, kacic 1000, ker še zmiraj nekaj vrè po unih krajih, kakor je rekel. Odkazal nam je pa moža v vasi, ki si je svest, je djal, da nam bo prav dobro postregel, ter naj le gremo z njim. Vprašal je, če še kaj družega želimo, in ko smo bili z vsim zadovoljni, mi pri slovesu po evropejsko prijazno roko podá.

Kdo je bil naš prenočevalec, še zdaj prav gotovo

ne vém, zakaj v vasi menda prebivajo Turki, Arabi, Druzi in Greki. Druzu je bil naj bolj podoben. Hitro ko pridemo, začno ženske po hiši pospravljati, pometati, tla s štorijami pregrinjati itd. V kotu ravno tiste sobe berž zakurijo. Nekaka peč ali odperta votlina je v ta namen v kotu. Mleko, maslo, kokoš se za popotnike iše in skupaj nosi za njih kosilo, ki je bilo še le zvečer, kakor po navadi o tem popotvanji.

In kakošno je družovsko stanovanje? Stanica je bolj na okroglo; nekako iz kamna in blata so stene speštane, strop prav nizko, — na velik neolikan tram so poprek precej debeli lesovi ali skleški nadevani in vmesni prostor je zadelan z drobnejši šaro. Zdelo se mi je vse tako lepo pripravljeno, da bi móglo kar naglo pogoreti, če le iskra iz peči šine v ta čudni strop, ki je bil v sredi sobe z debelim blatnatim stebrom podpert. Stene so znotraj obeljene, zunaj pusti kamni, in vse znotraj je očirano z nepomenljivimi arabeskami — brez reda. V stene so vdelane omarice in votline za razne reči. Klopí, police, mize, stolov ni nič, k večemu kak otročji stoliček. Precej zunaj pred vrati, ki se blezole po noči slabo zapró, je štiroglato vgrajeno dvoriše za konje. Taka je boljši družovska hiša.

Marsiktera smešna se je pripetila pri teh čudnih naših gostovalcih. Pri večerji smo ponudili gospodarju vina, ki smo ga od Safeda imeli nekoliko seboj; prav rad ga je vzel in pil, pa tudi ženi in še drugim dal pokusiti. Pa to je bilo podobno, kakor ko mravlja zasledí sladkor ali čebela méd; smukal se je v stanovanje ta in uni, ki radi in dolgo kremljajo. Naj pozneje prideta še dva višji vojaka; posebno eden je bil viditi večí častnik. Med pogovorom in puhanjem duhana se ta dva mladenča tako navdušita za Evropo, da bi neutegoma z nami šla, ko bi le mogla. Vidi se sploh pri teh ljudéh, ki nekoliko bolji zrak vživajo, da jim je jutrovo leno življenje dolgočasno in njih neolika tudi njim zoperna, ter po kaj boljšem koperné. Toda konec viže je bil že pozno vender ta, da me po vinu prašata; in treba ga je bilo, se vé, mladima gospodoma v otročjo skedelico

malo natočiti iz velike stekline. Močno sta ga hvalila, in zlasti zato bi rada k nam prišla, da bi vino pila. — Znano je, da koran turkom vino prepoveduje. Ne vem pa, če sta bila mohamedana ali kaj družega, to je gotovo, da kristjana ne; doma sta bila iz Damaska (ali eden ali oba), kakor velik del vojakov. — Še le pozno po noči nas ta družina zapustí, zakaj jutroveca zvečer ni kmali v kraj spraviti. Po noči sem se zopet v neko votlino v steni stisnil, ker gospoda Hörman in Fridman — na tléh sedé — sta že tožila, da čutita žive bitja po nogah. — Domači so se bili vsi nekam zgubili ter smo ostali le popotniki v hiši. Prebila se je bila noč kakor je že bilo moč; ali zjutraj na vse zgodaj je bil mladi 21letni častnik zopet v sobi. In kaj je hotel?.. Na gospodarjevo posredovanje mu moram pa še le spet malo vinčka natočiti! Ne vém, če je vso noč na drago vince mislil, kakor svoje dni Homerov ciklop, kaj-li mu je bilo?

To jutro smo ogledali še Panovo duplino; vzal sem od Jordanovih virov nekaj lesa v spomin, in proti 7. uri smo jo ubrisali tik vélikega Hermona proti Damasku, ktereга pa tisti dan še nismo vidili.

LI.

(Daljna pot. — Jezero „Fiala.“ — Džebel-eš-Šejh ali veliki Hermon, razgled z njega itd. — Živi kažipot. — „Vadi-es-Sa'ar. — Ferčeče kobilice. — „Bejt Dženn“ ali „rajska hiša“ in „Naher-el-džennani“ ali „rajska reka.“ — Prijetno sprejetje in neprijeten odhod pri Druzo-musulmanu. Prezavci, zijavci vsacega plemena in modrovanje z njimi. Kakošna je „rajska hiša“ brez katoliških šol itd. — Pri revšini ne brez lišpovnosti. — Deček Ahmed in znameniti ostanki iz keršanstva: podzemeljski prostori za službo Božjo, pokope, altar iz natornega kamna na prostem. — Pusti mladoženin in zakoni na jutrovem.)

Bilo je 11. majnika, ko smo zapustili Banjas in se napravili dalje proti Damasku. Celi ta dan smo hodili ob desnici snežnika velikega Hermona, pa zvečer — dospévšim v Bej-Dženn — je še bil za herbtom. Čez berdice „Vadi Za'are“ smo se podali proti silno šumečemu potoku Ajn-el-Hazuri, in zapustivši ob levi v znožji Hermona vas „Džiba'at-ez-zejt“ smo dospeli kmali na

višavo Merdž-el-Jafurê, nekako sedlo ali pridolje; od tod se odpira proti vzhodu prijetna dolina, ki ima ob desni jezero „Birket-er-Ran“ ali „Fiala,“ in je menda ravno „Phiale“ pri Jožefu Flaviju; naši ljudje so ga imenovali tudi Ba'atarín. Le od deleč smo gledali v dolino, ki je polna družovskega ljudstva, ktero je na polju delalo, in na jezero „Fiala.“ To jezero je bilo menda nekdanj (morda tudi zdaj) v podzemeljski zvezi z Jordanovim virom takraj berda, kar je bilo poterjeno pod Filipom četertnim oblastnikom iturejskim; vergli so v jezero reči, ki so jih pozneje vidili po Jordanu plavati. Sicer pa je v blatnati in črni vodi tega jezera težko spoznati bistri studenec pri Banjasu, kakor pravi Robinson.

V dolini ob levici čez malo berdice nam je ostala družovska vas Medždel-eš Šems, 2 $\frac{1}{2}$ uro od Banjas-a. Hermon, ki smo ga zmiraj blizo imeli, je čedalje bolj razodeval svojo neznansko veličino in obširnost. Ta gora je po svoji velikosti druga v Siriji; prva višava je „Džebel Mahmal, verhunec Libanov. Imel je ob tem času le še kacih 11 sneženih lis ob strani proti vzhodu, kolikor smo mi vidili. Arabi ga imenujejo „Džebel-eš-Šejh“, gospodovavec hribov ali velikan, in „Džebel es-Seldž“ ali Snežnik. Vidi se z njegovega verha proti severu po Celesirii, po gorovji Libana in Predlibana, v dolino Balbekovo in koder Leontes teče; proti jutru po veliki sirski pušavi in po havranskih gorah; proti jugu po jordanski dolini — jezero meromsko in tibersko dokler oko nese; proti južnemu zahodu po Galileji in Samarii pa do Karmela ob srednjem morji; proti zahodu obrežje srednjega morja od karmelskega predgórja do Tira; ob severnem zahodu Libanovo gorovje vid odnaša.

Naj postavim tudi spominček našemu kažipotu, ki mi je s svojo zgovornostjo pot kratel in marsikaj znamenitega povedal. Bil je nekoliko póstaren možic iz Banjasa, imel je plavkaste hlače in srajco, ogernjeno sivkasto kamižolo z belimi rokavi, rudeče škerpete, „mesene“ nogovice, hudobcovo rudečo kapico z zeleno ovijačo na glavi, in hodil je dosti hitreji kot naši konji. Kosilce smo imeli nad dolino „Vadi-es-Sa'ar“ pri

studencu „Ajn-Kvar-Havar“ v dolinici med gorami pod Džebel-es-Šejhom, in prav hladna sapa nas je opihovala.

Opoldne smo bili na obširni planini, polni bazaltnega kamenja, prav nekako na samoti pod velikanom Hermonom. Velike čede živine in drobnice so se po planini pasle; na tisuče ljudi bi ondi lahko živelo, ko bi bilo obdelano, toliko bolj, ker ni brez vode in celo majhno jezero lepša veliko plan. Hrib tik ob levi je dolgočasen, z redkim germičevjem obrašen, veči del vse kras in kamen. Plasti v hribu so vse skrižem; kdo vé, v kakošnih stiskah je že ta revež bil, odkar stoji, in koliko hudega že pomni?

Nekoliko dalje smo v prvo naleteli ferčéče kobilice, ker dozdamo vidili le samo take, ki so po zemlji tékale; te pa so bile že tolike, kakor so pri nas vélike zeléne o kôšnji in so kakor metulji po zraku švigale. Škode blezo ne morejo veliko narediti, ker je že tako vse pusto v tem od bazalta vsem črnem kraju, — k večjemu, če požró še to malo zelenja, kar ga je. O $\frac{1}{2}$ smo skoz strašno gerdo skalovje — nekaj pekel — prišli v „Bejt-Dženn.“

„Bejt-Dženn“ pomeni „rajsko hišo,“ in res je vas prijetno obdana z lepim drevjem, zemljo pa namaka „Naher-el-Džennani“ (rajski potok), kateri je eden studencev vode „Naher-el-Avadi,“ in ta je ravno nekdanji klasiško-sloveci „Pharphar.“ Bejt-žennska dolina je že namreč nagnjena proti véliki damaški planjavi.

Ostali smo pri nekem Druzú, ob enem musulmanu. Vse je po navadi na nogah tujce prijazno sprejéti in jim lepo postreč, kolikor se dá. Zidani divan (sloniše) ali manjši planica (terasa) zunaj pod streho se prestré za ta čas, da se znotraj soba vrvná; duhána, mleka, kruha ter vsega, kar imajo in kar se jim oméni, skupaj nosijo. Vse obnašanje je táko, da bi človek utegnil misliti, ti postrežni ljudje ne bodo ne vinarja hotli za plačo sprejeti, — to je kar čista ljubezen... Naj pa precej tukaj privzamem, kako se je godilo drugo jutro, ko smo plačevali in odhajali. Vstanemo zgodaj, in opravimo svoje reči, pijemo iz latvice mleko, ki ga deček prijazno do-

naša, in precej potem začne naš spremljavec obravnavati za plačilo. To so s trudom dognali in plačali smo nekaj čez pol napoleona ali 4—5 gld., kar je gotovo dosti za to, kar smo imeli in kar se nam je storiti moglo v unih krajih, kjer skorej nič dobiti ni, da bi imelo kako ceno. — Zdaj pa se vse glasi za bakšiš (darilo): deček, ki je mleko deset stopinj daleč nosil; ženske, ki so ga natakale; mož, na čegar terasi (planici) smo sinoč nekaj časka bili, — in ne vém, če še kdo. Deček je bil dobil lepo darilce že prejšni dan, ko nam je znamenitosti skazoval, in zdaj zopet nekaj, drugim naš češki denarničar nič ni pridal. Se vé, da v njegovo gospodarstvo ni šlo, da bi se drugi vtikovali. In zdaj ko odhajamo, naj bi kdo vidil, kako družovske ženske nad nami klepetajo, — celo stari očka nekako nerad odgovor dá na slovo: „Es-salame!“ (mir z vami, ali „srečno“). Samo pravi gospodar, postaven in prav pošten mož, se je bil umaknil ter ga ni bilo viditi. Táko je življenje v teh krajih. Da so pa tako nadlegovani popotniki, ki niso vsi premožni, kakor vsak vé, da bi denar razsipali, tega so po nekaj krivi tudi bogati premetavci, zlasti Angleži, ki ljudem po tujem včasi denar kar sejejo in jih tako razvadijo, kakor se pripoveduje.

Povernímo se zdaj nekoliko nazaj in pogledjmo prejšni večer, kako se nam je godilo.

Ko smo zunaj na nekaki zvišani zidani planici, vse k nam skupaj leze, staro in mlado, ter nas zijá. Umazani paglavci še z bolj umazanimi otroci v naročji in možje so tik nas in radovedno ogledujejo, kaj in kakošni smo, kaj neki imamo v svojih culah itd.; ženske pa precej zraven konj kaj pripravljajo; še vidoželjen starec jo bližej priguglje.

Eden naših tovaršev ves nejevoljen modruje, kako bi jih; jaz pa nasproti mislim, da smo tukaj gôsti in dobroto vživamo, da pri tujcih vender ne gre, da bi kdo hotel nad njim rohneti v njih lastnem stanovanji.

V tem, ko si sami čevlje snažimo, razlagam Druzom, kako so pri nas ljudje vse bolj umni, delavni, pridni, — s tim pa si pomagajo, da imajo čedne hiše, obleko,

živež, šole, v katerih so lahko vsi otroci dobro podučeni in srečni. (Se vé, da takrat ni še nihče mislil na ločenje šole od cerkve, — še noben odveč moder prednik ni prepovedoval Božje službe za mladino in ne predelaval šolskih bukev, da bi verske izraze iz njih trebilo. Naj bi šli ti gospodje gledat, kako je zdaj v tej „rajski hiši,“ ko je narod vero zgubil, ktera je gotovo ondi kdaj lepo cvetla, kakor kažejo starine.) Ko pridemo v pogovoru na to, da v naših šolah se učimo tudi tujih jezikov ter zamoremo govoriti celo z ljudmi, ki so deleč od nas doma, sem zdajci mógel gospodarju naštevati, ktere jezike razumem ali govorim.

Rekli so nato možje „rajske hiše:“ Mi pa vsega tega in tega ne moremo, ker smo ubožni, nimamo nikogar, da bi nas učil. „Ravno zato ste ubožni,“ jim rečem, „ker ste premalo delavni.“ — Sicer pa je viditi, da so tukaj ljudje bolj pridni, kakor marsikje drugej na Jutrovem, ker bajte so dosti čedne (mi smo bili v čednem kmetiškem stanovanji) in drugo jutro, ko smo šli dalje, je šla cela truma ljudi z nami — po eden ali po dva na oslu, na konji ali péš — skoz sotesko na široko polje pavolo sejat. Tudi vodenčna dolina je pridno obdelana.

Kmali tedaj se preselimo v opravljeno in po tléh lepo pregernjeno sobo. Marsikaj pohišja tukaj kaže, da ljudje niso prav deleč od Damaska, vélikega središa mnogoterega lišpa; stavbarija sobe pa je vendar ne mara imela še manj stavbarske umetnosti mem une poprejšnega večera v Banjasu.

Dospevši zgodaj smo imeli ta dan še dosti časa kaj ogledati. Duhovno in telesno zanemarjeni deček Ahmed me je neprenehoma nadlegal, naj greva pod hrib na sprehod, mi bo lepih reči pokazal. Ne verjamem, da bi bilo ondi kaj posebnega; vendar zavoljo nadlegovanja grem z njim.

Čudil sem se pa, ko precej pri vasi ob hribu vidim v skali vdolbeno prelepo kapelo in stebrovje še vse z okinčjem (ornamenti). Dalje ob skalovitem hribu je

veliko družih prezalo izdelanih in raznoterih lóp sem ter tje za pokopovanje merličev itd. Kraj za luč in druge omarice so vdelane v skalo. Za merliče so mnogoteri prostori — tudi še globokeje v zémlijo; gotovo mnoge rake so zadelane, — čuti se votlina, ako se kamen ob tlak vérže, ter praznota zabobní. Na višavi teh robov, na nekakem kuceljnu, je celo nekak altar v skalo vsekan, k kateremu se gre po stopnicah, ki so tudi v skalo vsekane. Kaj vse je bilo tukaj, ne vém in tudi nisem nič našel v virih, kar jih imam ravno pri rokah. Ravno iz tega sem pa priliko imel ljudi opominjati, da tudi tukaj so bili nekdej umetni prebivavci, ki so kaj več vedili in znali kakor pa sedaj. Treba bi pa bilo imeti naše evropejske presite liberalce o taki priliki pri sebi, jih za nos prijeti in jim prav živo pokazati, kam narod pride, kateri vero zaverže.

Kadar s hriba v vasico nazaj pridem z dečkom, me neprevidoma obdá množica ljudi, veči del mladih in tudi dečkov, kateri me to in uno sprašujejo in se močno čudijo, kako da znam z njimi govoriti (kolikor toliko). „Kejf jetkellem kvajís“ (kako lepo govori), je eden izmed njih rekel. Sami namreč izgovarjajo po domače in nekoliko po gorjansko svojo arabščino. Iz vsega se kaže pri teh ljudéh njih veliko gnanje po denaru, in nas Evropejce imajo zato za srečne, ker menijo, da pri nas je denara na kupe.

Med pogovorom zapazim čisto mladega pagolina, ki se je posebno pusto deržal, pa je bil tudi sicer tako čuden v obrazu, kakor bi bila že ócem in mačeha na njega pozabila. Ne vém, če sem ga prašal, kaj mu je, ali kaj je že bilo, toliko je gotovo, da so mi ga smeje kazali in pravili, da je že oženjen. (Morebiti ga je bila ženica pa kaj razkačila?) Vêdem se, kakor bi ne verjél in rezno pravim: „takim dečkom je na Boga in na molitev misliti, ne pa na ženitev.“ Priterdili so mi z nekako reznimi obrazi moj nauk, pa tudi mene prašali, če sem ne mara doma v zakonskem stanu? Razlagal sem jim potem, da sem „ma'alim-en-nas“ — „učenik ljudstva,“ da imam s tim delom preveč opraviti, in

„nimam časa na kaj tacega misliti.“ (Moral bi se potem morebiti tudi le prevečkrat kisló deržati, kakor uni „mladoženin“ v Bejt-Džennu.)

O zadevah zakona na jutrovem naj pristavim še primerljej, ki sem ga vidil malo dni poprej v Tiberii... Enajstletna mohamedanska deklica (ki je bila pa viditi kakor bi imela še le kacih 6—7 lét) pride v samostan katoliškega patra pomoči in zdravila prosit. Imela je namreč veliko bulo pod pazho, bila je silo revna, in žalostna je pravila, da ji je njen ženin napovedal, da je noče vzeti, ako se ne ozdravi. — Že z osmim letom namreč pri mohamedanih pogosto zaroko storé, kateri se bodo pozneje v zakon vzeli. Znano je pa, kako se turški rod čedalje bolj zmanjšuje in peša, ne rečem ravno zavoljo zgodnjih zarók ali obljub v zakon, ampak sploh zavoljo nereda in posebno zavoljo mnogoženstva. Pravi blagoslov Božji ima le keršanski zakon, ker je v vsih zadevah po Božji naredbi in zapovedi, in zato je tudi zarod keršanski lep in čverst.

V mnogoterem živem pogovoru z družovsko in menda tudi mohamedansko mladino me z nekako resnobo potiplje naš prenočevalec, ki še nisem vedil, da je pričujoč, in mi znamnje dá, da naj grem domú. Ne vém, če se je bal za mene, da bi se kak nered utegnil naključiti med mladim razposajenim ljudstvom; ali pa mogoče tudi, da si je mislil: ta bi utegnil naši mladini tudi kaj tacega praviti, kar mi družoturki ne slišimo radi. Družovska vera je namreč neka mešarija iz popačenega keršanstva in mohamedanstva.

LII.

(Nekteri primérljeji. Odhod iz Bejt-Dženna. Kobilice, njih lastnija itd. bolj natanko popisane. — Kobilice na večeru. — Tica tarbi. — Pri studencu „Nahar-e-Djamír. — Lastnija kraja. — Serni. — Kātana. — Pred Damaskom. — Prihod v Damask.)

Pred odhodom iz Bejt-Dženna smo še nekatere reči doživeli, ki znamnjajo šege ondotnega kraja. Med drugimi je bil ondi neki star mož, ne vem prav, če tuj ali domač, ki se je obnašal kakor kaj posebnega v te-

lesnih in duhovnih rečeh; bil je kakor kak pánar. Pri-
leten mož, ki se je bil ne mara pretegnil ali mu je bilo
kaj družega, se je na tla vlegel, uni pánar pa ga je mehko
z nogu teptal na herbtu ležečega, in zdi se mi, da je
kar naravnost po njem hodil, in med tem je nekaj mer-
mral. G. Fridman je menil slišati, da je teptáč teptanca
tudi baral, kakošne vere da je, ter mu je odgovoril,
da je zvest mohamedan. Bral sem, da pri derviškem
plesu starci tudi celo male otroke tako z nogami teptajo
v pričo občinstva, in to jim je blezo nekaka posebna
verska šega in imenitna „bravura“ ali junaštvo!

Da je bil pa uni starec opaljen prenapetež, smo tudi
mi popotniki skusili. Tista steklenka z vinom, ki je v
Banjasu budila smešnost, je tukaj napravila mohame-
dansko jezo in sitnost. Moja tovarša sta bila nekoliko
odveč ponosna z vinom v pričo tujcev; prosimo pri
jedi kake posode za pitje, in prinesó nam lepo skude-
lico. Ko pa stari pánovec vidi, da ima biti za vino, ne-
kako jezno otresa in govori: „Muš tajeb, — la tešreb!“
(To ni dobro, nikar ne pij.) Nejevoljo razodeva zoper
vino, in blezo meni da bi se posoda oskrunila, ako se iz nje
vino pije; treba je bilo torej skudelico nazaj dati. Mlajši
so pri tem pripetljeju molčali; ne vém, če so bili druge
— ne mara zgolj družovske vere, ne tako goreči za
svojo reč, ali pa so vojsko za Mohamedovo prepoved
prepuščili unemu starcu.

O poli šestih 12. maj. smo odrinili iz Bejt-Dženna
skoz ozko sotesko. Šli smo v precej veliki družbi Bejt-
Džennecev, ki so jo mahali na polje delat, toda ob neki
dolini smo kar neprevidoma dobili še vse večí drugo
tovaršijo. Neznanska truma velikih kobilic dosti na go-
stem, da bi bile skorej solnce temnile, je nad nami
ferčala po zraku, ki nam je še o $\frac{1}{2}$ 9 tovaršijo de-
lala. To so naj berže prav tiste potujoče kobilice (*Acridium*
migratorium), ki se včasi pridervé celo v planjavo pod
Balkan, do spodnje Donove in Karpatov, in ki so ravno
undan pisali, da zdaj Carigrad nadlegajo. V koranu
se o njih bere: „Mé — kobilice — smo vélika vojska
vélikega Boga, mé léžemo po 99 jajc; ako bi bila sto-

tina doveršena, bi mé pojedle vso zemljo in vse, kar je na nji.“ Arabec pa pravi v svoji živi besedi: „Njena — kobilčina — glava je enaka glavi konjevi, njen herbet herbtu bikovemu, njene persi levovim, njene perutnice orlovim, njen trebuh kačjemu.“ Te kobilice so zelenkaste in kadar so odrašene, menda poltretji palec dolge. Nisem jih meril, pa po pogledu so že utegnile tolike biti. Lahko si je misliti, kako silno škodo te strahovite kardela storé v kratkem času. Kmali je vse pusto in rujavo in skorej černo, kjer se ta gnjus vsede; le samo že zreli žitni stebli so pred njimi varni. Ravno poljane, po katerih smo ta dan hodili, bi bile lahko silo rodovitne, ako bi ta merčes toliko škode ne storil. V Bejt-Džennu so ljudje pravili, da so ves tabak požerle, kar je res čudno, ker ta sadež se šteje k strupenim, — in po potu gredé vidimo, da je žito sem ter tje vse snedeno. Vender pa, če prav pomnim, kakor so se nam na popotvanji kraji zapored razodevali, se mi zdí, da kobilice delajo skorej tako, bi djal, kakor toča. Pokončani so posamezni kraji, pa je zopet lepši ali lepo polje z žitom, zelenjem itd.

Poprejšnje čase so se kobilice večkrat pridervile tudi v naše večerne kraje, na Poljsko, Nemško in celo na Francosko. Leta 1693, 1730, 1748, 1752, 1819 in 1827 so zaznamnjane s takimi šibami. L. 1848 se jih je bilo strašne sile pripodilo na južno Rusovsko in do spodnje Donove. Z njimi vred je prišel tudi njih smertni sovražnik, tica tarbi, nekaj škorec. Naznanilo do ministerstva ruskega pravi:

„S kobilicami vred se je prikazal v naši gubernii Tiflis-u v obilnih trumah tič tarbi, nekaj škorec, ki se je razodeval kakor nekaj poseben sovražnik kobilicam. Komaj se more misliti, v koliki množici so se ti tiči zbirali pri našem mestu (Aleksandropolji). Vsako, tudi naj mlajši drevo jim je služilo za vsedanje in sedeli so v toliki množini skupaj, da so se veje naj večih drevés kar šibile pod njimi. O zoru se ti tiči vzdignejo, v tropah leté k vodi Arpatši in začno kobilice daviti. Tardi ni boječ, in pričujočnost ljudi ga nič ne béga v

njegovem opravi, katero zveršuje do solnčnega zahoda. Potem tiče trume sfercé k bližnji vodi, se umijejo od svojega nesnažnega dela, posedejo po drevesih, ondi veselo žvergolé do polnoči, in eno uro pred solnčnim zahodom zopet prično svoje pokončevanje.“

Ta kobiličar ne pogonobi le samo toliko kobilic, kolikor jih za živež potrebuje, temuč je njih živi rabelj, večkrat le glavo pojé, dostikrat jo le samo stare. Rečeno je torej v drugem naznanilu: „Smé se zanesljivo terditi, ako ti dobrotni gosti, tarbi, še nekaj časa pri nas ostanejo, ne bo tukaj nobene kobilice več.“ Škoda pa, da ti kobiličarji hodijo le samo v take kraje, ki niso deleč od rék in potokov, kjer je voda čista in pa če so ondi dre esa, germičevje ali višave: brez tega bi za kratki nočni pokoj ne našli prenočiša. Kobilice pa za vse to ne prašajo, torej jim ta nasprotnik po večem ne more kaj. — Če so ti kobiličarji tudi v Palestini in po Sirii, in po kterih krajih, nisem nikjer slišal. — Zdaj pa še dalje o popotvanji.

Ves veličastni Hermon nam še zmiraj daje dobro vodo spod svojega obnožja; poljane so bolj redko obljudene; hiše ali prav za prav grobljaste bajte so ob kraju stropovja z nekakim ternjem ovenčane, ki jim stoji kakor človeku kodrasti lasje ob čelu. Da so po verhu ravne in plane, je znano. O $\frac{1}{2}$ 11 smo z griča zagledali Katanó, mesto, za kterim pride Damask, in prišli smo nadalje v obširne in neobdelane planjave.

Pri studencu „Nahar-e-Djamir,“ prav v dolini med dvema berdoma smo okoli 11 prav zmerno južino vžili. Proti koncu se snuje v dolino kar neprevidoma veliko možakov na oslih, kteri nas čez malo časa tikoma obdajajo. Bilo mi je pecej tesno pri sercu, češ, kakošnega masla so neki ti čudni ljudje? Eden me prosi kaj za zobé, in dam mu „akonit,“ ki sem ga imel ravno v žepu. Tudi dečku našega spremljevalca sem bil dvakrat pomagal s homeopatijo. Tem natornim ljudem homeopatija veliko prej pomaga kakor pa nam evropejcem, kterih želodec se je mogel že z vsim vojskovati, kar je zanj, in kar ni. Uni možaki, sicer neprijaznega obraza, pa so

bili bojda trgovci iz Zahleh-a na Libanu, 14 ur od Damaska, kakor je bilo rečeno.

Proti Damasku od Bejt-Dženna se vidi zmiraj več evropejskega drevja, zlasti orehov in trepetlik, ki so njih celi verti nasajeni, in mislim, da les v Damask prodajajo. Veselilo nas je, ko smo zagledali ne deleč po puštinji letati prijazni — sernici. G. Hörmanu se je pač budil „dober tek“ do njune pečenke in je po puški segal, toda živalici tudi svoje življenje ljubite in ste za primerno spoznale toliko umikati se, da jima svinčenka ni mogla kaj.

Ravno dobro opoldne smo prišli v mohamedansko mesto Katano, ki stoji na lepem polji ob koncu ene predlibanskih dolin. Nekoliko poprej namreč smo se bili znebili poldrugidnevnega soseda Džebel-Šejha ali velikega Hermona. Katana je viditi novejši, do čuda redno zidano mestice, ki je z zelenimi vertovi in orehovim drevjem gosto obdano. Šli smo po ravni, široki cesti in mem lepega bazara (terga) naravnost skoz mesto brez postanka. Ljudi nisem vidil čez 4—6 duš; — ne vém, če je vse spalo o poldanski vročini, kaj-li? Tukaj so lepo obdelane polja, pa žita slabe, vmés čisto zanikarne. Ves ljubi dan smo jahali po ravnini z malimi višavami in dolincami vmés.

Po dveh popoldne sem zagledal doželeni Damask in zapisal v dnevnik: „Deo gratias — hvala Bogu!“ — Prav obširno polje je ob večeru, predno se v mesto pride, pa vse je bilo prazno in pusto; nekaj so blezo kobilice požerle, nekaj je bilo ravno izoranega. Le samo terte so lepo zelenele. To ni kazalo dobre létine. —

Iz tega, kakor smo v mesto hodili, si zamore vsak že nekoliko misliti, kakošno podobo ima to sloveče središe jutrodeželskega lišpa, olike in naravne lepote.

Dvanajstega majnika o $\frac{1}{2}$ 3 smo prišli tedaj do Damaskovega opasa, do prelepih zelenih vertov, ki so ograjeni z velikimi štiroglatimi grudami, ktere so lepo obdelane kakor kamni, ter je nekak perstén kvadernat opresen opék ali cegel, kakoršnega še nisem vidil. Velikanski orehi, oljke, granati, razne topole, breskve,

murve, verbe, smokve, vinska terta, ternove drevesa, med drugimi žito, neznano germovje, nešplje, ciri itd. — vse je eno med drugim po lepih in neštevilnih vertih, skoz ktere derži cesta v mesto.

Po 4 še le smo prišli k pervim hišam, nekakim pristavam, ki so z blatom pobeljene. Cesta je prav lepo tlakana, verti so še nadalje proti mestu; kmali gremo memo turškega pokopališa itd., in ob 4 in 14 minutah nam je zopet veliko turško pokopališe ob desni in ob levi. Ob 4 in 23 minutah smo dospeli k drugim hišam z blatom pobeljenim, in poslednjič — v samo mesto. Čez poldrugo uro smo tedaj hodili skoz verte, predno smo dospeli v pravo mesto.

Perva opažena obertnija, ki sem jo vidil, je bilo par státev za tkanje svilnate robe. Šli smo med zalo džamijo (mošejo) iz obdelanega kamna in z enakim minaretom (stolpom) po dolgem, pa ne preveč ličnem bazaru (teržišču); gledavci so se mi zdeli rezni in hudi. Po polipetih gremo skoz lepši bazare ter prodajališča, pa so mnogi dukani (prodajalnice) zaperti (bila je sobota, tedaj — judje). O $\frac{3}{4}$ zopet slabši bazari, leseno orodje, suha roba; lekarnica, redkeje prodajalnice, vmes gostije. Ko sem tako ogledoval jezdé, kaj ima mesto znamenitega in ob enem zapisoval, moj konj telebi na grudasti tlak in jaz z njim; to je bilo ob koncu gostih bazarov. Bilo me je sram in skorej bi ne vedil, če sem bil préd padel ali pred vstal, — potlej sem tudi konju pomagal na noge. Okoli petih smo dospeli v samostan čč. oo. reda sv. Frančiška, kjer smo bili prijazno sprejeti in smo nekaj dni ostali.

LIII.

(Damask, njegova slava, svitla in senčna stran. — Zgodovinski pogled. — Keršanstvo v Damasku. — Prebivalstvo. — Strašno klanje kristjanov v Damasku leta 1860. (Jutrovi in naši turki.) — Blagodušni Abd-el-Kader. — Kaznovanje hudodelnikov. — Zaceljevanje hudih ran).

O slavnem Damasku bi se dalo veliko veliko pisati, zamorem pa le nekoliko povedati, da potopis vse preveč ne naraste. Damask (pri arabcih Dimešk ali es-Šam, v

stari zavezi Dammesek) je eno naj starejših mest na Jutrovem. Že v prvih Mojzesovih bukvah (1. Mojz. 14, 5) je to mesto imenovano in potlej prav velikrat; preganjal je namreč Abraham „do Hobe, ki je ob levi Damaska,“ štiri kralje, ki so bili Lota seboj odpeljali. Bil je Damask skorej ob vsih časih izmed naj bolj cvetečih in naj imenitnih mest v Sirii, razširja se namreč po prezalem in naj rodovitnišem kraju ob Predlibanu. Sredi med prelepimi verti, ob reki Barada, bogat z vsimi zakladi, je od jutrovcev čislán za „zemeljski raj,“ „pisani golobov vrat“ in z več enacimi imeni. — Tergovstvo in obertnija je od nekđaj ondi v naj lepšem cvetu, ker se razteza mesto na nravnem potu med prednjo in zadnjo Azijo. Kakor je pa obnebjje z zemeljsko rodovitnostjo vred prijetno, tako je tudi ljudstvo prav lične rasti. Pa ravno ker so z vsim bolje obdarovani in bi imeli biti dobrotljivemu Stvarniku bolj hvaležni, so pogosto le še bolj poredni, ako se smé verjeti arab-skemu pregovoru, ki pravi: „Sámi šumi,“ to je: „Damaščanež malopridnež.“

Do začetka tega stoletja ni smel nihče po evropejsko oblečen v Damask, in do osvojenja po Egipčanih so se mógli tujci podvreči velikemu poniževanju, preden so šli skoz vrata v mesto, s konja stopiti in orožje odložiti. Vidili bomo kmali, kako so bili še dandanašnji razsuli mohamedansko jezo in prenapetost nad kristjani, akoravno se smé sicer dosti varno in brez strahú po mestu hoditi.

Ne bom popisoval, kako je bil Damask pod Salomonom samosvojno kraljestvo, pogosto v vojski z judi, pozneje pod asirskim, kaldejskim, perzijanskim, macedonskim, rimskim gospostvom; ob času Bizantincev že le mesto nižjega reda; l. 634 osvojeno od mohamedanov; pa kako so ga Ommajadi zopet povzdignili do naj višji slovečnosti; kako je bil lastni razpor križarjev kriv, da niso Damaska predobili itd., — to gre v zgodovino.

Damask, tolikrat imenovan v sv. pismu stare zaveze, je enako imeniten v keršanski zgodovini po spreobrnjenji in oznanovanji sv. aposteljna Pavla v ondotnem kraju. (2. Kor. 11, 32; Dj. 9.) Ob času bizantin-

skega cesarstva je imelo mesto polno keršanskih cerkev, izmed katerih je bila posebno imenitna cerkev sv. Janeza Kerstnika, v kateri je bila njegova glava hranjena.

Sedanji čas ima mesto 150—200000 prebivavcev, med katerimi je do velikega klanja 1860 utegnulo biti kacic 25.000 kristjanov raznih obredov, med njimi čez tretjino razkolnih grekov, armenov in družih, in 5000 judov, kateri so ondi menda odveč sovražljivi kristjanom. Sedanjo dobo utegne biti kristjanov 15—20000, kakor so nam pravili.

Poprej omenjena „malopridnost“ Damaščanov se je razodela zlasti l. 1860, ko so Arabi z Druzi in turki vred tudi v Damasku tako strahovito delali s kristjani, kakor po družih krajih ondod. Začetek je bil s tim, da so nekteri mladi mahomedani po cestah delali majhne križce, da bi jih teptali memgredoči, in od 8. do 9. jul. so bile vse hiše kristjanov s križi zaznamnjane, da bi derhal vedila, ktere napadati. Risali so križe v zemljo, in ko so zagledali kacega kristjana na cesti, so ga s palicami silili križ teptati. Tudi so križe psom na vrat navezovali in kristjane silili, da naj pred njimi poklekujejo. (So mar naši keršeni turki dosti bolji, ki resnice sv. vere zasramujejo? Oni to delajo čisto vedoma in naj gledajo, če ne bo njih sodba še hujši kakor unih divjakov, zakaj oni v sovraštvu do cerkve imajo precej lastnost Turkov, Druzov in Arabov, če tudi v drugi obliki in obleki.) Tudi je bilo 9. jul. zjutraj na več hišah zapisano: „Smert kristjanom!“ Ko so to gosposk naznanili, je zaptijski (redarski) višji menda hudobneže kaznoval, da so mógli z železjem na nogah ulice pometati. To je musulmanske kramarje strašno razkačilo, derli so z oroženo derhalijo v keršanski oddelek mesta, na raznih krajih jeli požigati, ropati in moriti. Druge naznanila pravijo, da so derhali že pred poldnem bile obsule keršanski oddelek.

Hiša ruskega konzula je bila med prvimi napadena, poropana in požgana; konzula ravno ni bilo doma. Avstrijski konzul se je mógel s sabljo v roki izsekati, če ne, bi bil zgorel v zažganem poslopji. Obsada turška je imela topove, pa je vse pustila v nemar, celo vojaki so

se mešali med derhal in so ropali, ženske so znad plani s hiš moške k plenu in mesarjenju hujskale. Druzi, mohamedanski „fellahi“ (kmetje) in cigani so karabski derhali pritegovali, dokler ni bilo zunanje turške vojne na pomoč. Izmed 2700 keršanskih hiš je bilo do 2400 do čistega požganih, druge, ki so stale med turškimi poslopji, so bile pa oropane. Deset cerkev in 4 kloštri so bili razdjani, skorej vsi duhovni pomorjeni, oo. frančiškani do zadnjega vsi, 8 patrov. Na dvoru sem vidil še drevo, na katero je bil P. Engelbert obešen, blezo že umorjen, ali je bil sam na drevo bežal (ne vedo natanko) ter so mu roke zaporedoma posekali. Do 6000 se šteje vsih v Damasku pomorjenih kristjanov. Kteri so bili v cerkve bežali, so bili s cerkvami vred po ognji pokončani; v greški cerkvi jih je 500 smert storilo.

Znani algirski emir Abd-el-Kader je pri tej grozovitnosti razodel v resnici blago serce; ne le da je begoče kristjane sprejemal v grad, temveč njegovi Algirci so vso noč med gorečimi hišami hodili sem ter tje ter so vse kristjane, kar so jih dobili, seboj peljali in v varno zavetje spravili. Lazaristi, šolske sestre s svojimi sirotami in z 200 otroci in 10000 družih kristjanov je dobilo pri njem zavetje in brambo. Arabi, Turki, Druzi so bili tako vpaljeni z ropom, da so poslednjič žugali celo dvoru turškega poglavarja Ahmed-paša-ta, kteri se je poprej tako vnémarno obnašal do kristjanov. V sredo še le je z darili napravil in pregovoril nektere družovske in arabske šejhe, da so iz mesta šli; namesto tega so se pa dervili v Suknajo, kjer so greški kloster oropali, drugi so po vertih okrog mesta morili malo tisto število kristjanov, kteri so bili klanju vbežali. Celi teden je terpelo to strahovito vdelovanje! Te pošastnosti so se godile na Jutrovem po raznih krajih od 28. maj, ko so se pričele na Libanu, pa do 14. jul., ko so se v Damasku dokončevale. Homski vikši škof Gregorij omenuje v svojem naznanilu divjačnost, s kakoršno so male otročiče morili v naročji njih mater; grozovinstvo, s kterim so kloštre in cerkve požigali, kako so turški soldati skrivaj in očitno Druzom pomagali. Prizanašali so ženam in hčeram, ktere so pa seboj vlekli in čakala

jih je še vse strašnejši osoda divjaške strahovitosti. Strah kristjanov je bil pred začetkom teh gnjusob tega klanja toliko večji, ker so čutili, da poglavar sam in njegovi vojaki so skrivaj želeli, da naj se kristjanje pomore, kakor pravi naznanilo, in ker so tudi zunaj mesta turki sovraštvo do kristjanov očitno razodevali; slišali so dan na dan strašnejši bogokletja, dokler se ni pričela zverševati strahovita jeza.

Med tistim strašnim klanjem se je veliko razkolnikov poturčilo, pa so jih potlej vender podavili, rekoč: „zdaj pojdeš v paradiž, ko umerješ kakor musulman.“ Tudi star razkolnišk (ne katolišk) duhoven je menda tako svojo vero zatajil in smert storil. — Kar je bilo kristjanov obvarovanih, so večji del bežali v Bejrut, Sajdo, Egipt in druge kraje, kamor so mogli.

Strahovita rana, ki se je kristjanom na Jutrovem usekala s tem klanjem, še ni zaceljena in tudi kmali ne bo. Vender se je pa že veliko zgodilo.

Izdajavci in morivci so bili na pritiskanje evropejskih vlad hudo kaznovani. Štirje pašati, med njimi poglavar Ahmed-paša, in 300 družih je bilo ob glavo djanih, več tisuč pa vklenjenih v Štambul gnanih, kakor so očetje frančiškani pravili. Silo veliko denara so mogli kristjanom plačati ter jim vse razdijane cerkve in samostane zidati. Ravno, ko sem bil ondi, je bilo večji del cerkev in samostanov ali že precej dodelanih ali saj v delu in pa obilno na vladine stroške; frančiškanska bode stala do 80.000 kolonotov (španjskih terdnjakov) in je bila že prelepo zidana s konventom vred, — mnogo iz marmorja, kakor tlak v cerkvi, v divanu. Veliki altar je iz prelepega kararskega marmorja. P. Endriko Kollado, predsednik (gvardijan), že 35 let v sveti deželi, je sam stavbar te cerkve, ki je v kaj lepem baziličnem zlogu zidana.

Vsih katoličanov v Damasku utegne biti vender že spet 6—7000, pa latinskega obreda le 2 300, več je maronitov, grekolatinov in sirijanov.

LIV.

(Dvorovi v Damasku in njih nezmerni blišč. — Puhanje iz „nargilleta“. Na Španjskem pobožno ljudstvo. — Inteligencija z Libana in želje v Evropo. — Poetiška južina ob reki Farfaru. — Tri znamenite reči. — Velika mošeja ali nekdanja cerkev sv. Janeza Kerstnika. — Keršanske cerkve, šole in odrejiša. — Vojaška slovesnost in molitev. — Hiša Ananijeva; — „Ravna cesta.“ Drugi znameniti kraji iz življenja sv. Pavla. — Pokopališa.)

V Damasku smo ostali nekaj dni ter smo marsikaj ogledali, le škoda da človek med toliko raznimi rečmi ne more vsega ohraniti. Precej drugi dan smo vidili svitle gradove ali palače nekterih bogatinov in velikašev. Bliša, kakoršnih je po teh napravah in poslopjih, pero ne more popisati. Ko bi bila v kaki lepotiji sreča na zemlji, bi mislil človek, da ravno ondi mora imeti svoje gnjezdo; toda ravno iz nezmernih lepotij se serce verne nekako omamljeno in, bi djal, še bolj prazno.

Bistvo teh dvornic je: Najpred sredi poslopja velik štirogelnik z enim ali več vodnjakov skakljavcev; potem so na eni strani nekoliko vzvišene tri odperte ali proste sobe vstrič, z divani za sprejemanje gostov, pitje kave itd. Po vsih stranéh so dalje soba pri sobi ali sobica pri sobici tako, da se vidijo skoraj same okna ali steklene vrata in okno pri oknu; vse miglja od samega lišpa, lepotečja in blišobnosti. Tu se vidijo povsod prekrasne in silo drage oprave po tléh, po pohišji in povsod. Po tleh je prelepo vdelan raznoteri marmor, drage grinjala ločijo prostore, sem ter tje podpirajo ostropje zali in prav tenki marmorni stebriči, povsod se svetijo predrage sreberne posode, zerkala, nastavljeni so divani, umetno izdelani stoli, pohišje zališajo zaferkane razline ter razne arabeske, tu pa tam stojé prezale posode z imenitnimi cvetlicami, redkimi drevesi itd. S spodnjega oddelka se gre v zgornjega, kjer se kar po planem in pod milim nebom lahko sprehajajo. Viditi je, da spodnji oddelki jim služijo bolj za podnevi, ko vročina pritiska, gornji pa za večere, ko je hlad.

Vidili smo 4 take dvornice, namreč: Bej-Farhi; avstrijskega dragomana ali tolmača; Bej-Sonna, tudi avstrijska, — Aetun-Samijevo in Mitri-Effendi-Selhubova. Pervih dveh posestnika sta

juda, tretji kristjan, in naj berže tudi četerti. Tretja je bila prijazniša od prvih dveh, po novi šegi, ne tako pisana, ne še dokončana, ima več vodnjakov, kópel itd.

Ceterta, nedogotovljena, je bila bolj v okusnem zlogu, in lepšalo jo je posebno cvetličje in prelep vert z raznimi napravami. V eni imajo velik vstav za zgodovinske preiskave. Ko bi reveži za svojo dušno lepoto toliko delali in darovali, kolikor za telesno in časno: koliko ceno bi to imelo!

Po jedi opoldne in zvečer je na Jutrovem navada, da se gre nekoliko v drugo sobo, tam nekaj časa duhan puhajo, ali med pogovori kaj malega kake žgane pijače uživajo, zlasti kadar imajo goste. Kjer je velika vročina, se tudi precej pokosilu ne da lahko delati, torej imajo pogosto navado, da se nekoliko uležejo. Na prasanje zastran puhanja tobaka je rekel gospod „prezident“ (tako imenujejo o. gvardijana), da na Jutrovem vsi tabak pijejo, razložek je samo ta, da patrijarhi imajo daljši dimko ali lulo. (I patriarhi hanno più lunga pipa.) Velika arabska pipa stoji lahko za seženj deleč od puharja na tléh, kadar iz nje po usnjati cevki tobak pije, — včasi tudi njih več iz ene dimke serče. Ta pripava ima več razdelkav. Vsa pipa skupaj se imenuje „nargillé“; spodaj je „šiša“, vanjo se vsadi „kelb“ (pes), v katerem je duhan, naj zgorej „ras“ (glava, t. j. pipa na verhu), cév imenujejo „narbís.“ O tacih prilikah se popotnik veliko naučí, kar nikomur ne škoduje, tudi liberalcem ne. Pater vikarij, Španjolec, n. pr. mi je dopedoval, da je ljudstvo na Španjskem kaj pobožno. Ako se pri kaki hiši rožni venec ne moli, imajo ljudi za jude. Več ljudi, tudi iz višjih stanov, gre vsak dan k sv. obhajilu. Bratovšine imajo za mladino, da vsaki teden prejemajo ss. zakramente, — druge pa za vsaki mesec. Šmarnice povsod obhajajo. V mesecu avgustu so pričeli pobožnost za duše v vicah, in imajo tudi že bukve za ta namen. — Če je pa tako na Španjskem, potlej je že verjeti, da mavtarjem to ni bilo všeč in rili so tako dolgo, da so prestol podkopali, ter dobili več duška za preganjanje in ropanje cerkve.

V nedeljo so nas obiskali nekteri damaški mladenči,

kaj čedni ljudje, ki so bili pri oo. jezuitih v Gaziru na Libanu izrejeni in so nas bili prav veseli. Znali so torej govoriti zraven arabskega dobro francosko, in taki se štejejo k inteligencii v Damasku. Marsikteri so močno želeli z nami v Evropo iti, kar bi se jim bilo pa morebiti vgrenilo, ako bi jim bil začel praviti, kakošni kozjodlaki so tu marsikteri med kristjani. V nedeljo popoldne smo bili šli na sprehod v predmesto in na verte. V tako čudno poetiškem kraju še nisem menda svoj živi dan bil, kakor takrat. Prostor je bil med visokim drevjem, ki je bilo ob vejah z navadnimi štorjami in plahtami ogernjeno, da se je bolj gosta senca delala. Tik nas je šumel eden virov iz nekdanjega zemljepisja znane reke Farfara; pili smo limonado s snegom z gore „Djebel-šejh“ (velikega Hermona); na to pili kavo, — pili duban iz nargilleta, ki ga je arabski točaj pripravil in zažgal z velikim oglom. En Tirolec, en Čeh, en Kranjec, podobar in slikar Italijan Antonio Milani, arabec Ibrahim-ebn-Musa in še dva kristjana, smo sedeli na takih stoličkih, kakoršne imajo pri nas po kmetih naj manjši otročiči, in na ravno tacih mizicah smo imeli svoje „ambrozije,“ s kterimi smo se poživiljali; okrog nas pa je bilo polno družega ljudstva, znati je bilo, da naj bolj arabskega, pa kdo vé, kdo vse in od kod? Pomenkovaje se in modrovaje o filologiških tvarinah v tem babelnu jeziku smo imeli ravno nasproti čez reko Farfar prelepe damaške verte. Težko sem se ločil od tega sanjsko prijaznega kraja, ki me je trikrat bolj mično ginil, kakor prednji dan ogledovane poslopja in dvorovi v pretiranem lišpu orientalskem.

O tej priliki sem vidil še nekatere znamenite reči, kakoršnih ni povsod, namreč: 1. enega stražnih soldatov, ki je nogovice pletel o tisti priliki; 2. kostelj ali grad z arabskim napisom, v katerem, kakor v Abd-el-Kaderovi hiši, je bilo l. 1860 veliko kristjanov obvarovanih, da jih turški, ciganski in družovski liberaluhi poklali niso; 3. vse vladine štacune „zaperte;“ ker tudi na kristjane ozir jemljejo, in torej prodajalnice niso le ob petkih (turškem prazniku), ampak tudi ob nedeljah zaperte. Kaj pravijo marsikteri Ljubljčanani z odpertimi

štacunami ob nedeljah in praznikih k temu prikazku v Damasku? So mar turki bolj katoliški, kakor pa oni?

Izmed 300 musulmanskih mošej v Damasku je naj imenitniših v središu mesta med neštevilnimi bazari ali tergi nekdanja cerkev sv. Janeza Kerstnika, ki je bila spremenjena v moslimski medžid z imenom „Džamija-el-Amvi,“ to je zbirališe ali moliše Omajadov. Neznanska blišobnost in bogastvo je bilo nekdanj v tem mohamedanskem molitvišu; Ommajad Valid-ebn-Melek ali Melekovič je bil 400 zabojev zlata vanjo obrnil, to je, do 5 milijonov cekinov. In akoravno so jo bile l. 1400 Tamarlanove derhali oplenile, je bila vendar pozneje nekoliko popravljena, ter se vidi še zdaj premnogo kinča in sterčenja vredne stavbe in naprave. Hammer pravi, da je to poslopje musulmanom to, kar je katoličanom cerkev sv. Petra v Rimu. Isambert meni, da v začetku je bilo to poslopje kak rimski tempelj, kakor v Palmiri, ki so ga obdajali velikanski stebri, kakoršnih se še zdaj en del vidi na mošejinem dvoru, drugi pa so z novejšimi stavbami zametani na sosednjem usnarskem in zlatarskem bazaru. Ne vé se prav, kdaj je bil spremenjen v keršansko cerkev. Arkadij Teodorovič ga je bil obnovil, kakor pravi grešk napis blizo vrat „Bab-Džejrún.“ Ob času Saracenov je bila velikanska cerkev deljena med kristjani in musulmani, l. 705 pod kalifom Validom pa so se je musulmani do čistega polastili. Do naj poznejših časov je bilo tujcem ostro vanjo prepovedano; mi pa smo jo že brez zadržka ogledali. Kakor egiptovske mošeje, tako tudi ta objema s svojimi drugotnimi stavbami velik štiriogeln dvor, ktereга južna stran je mošeja, ki ima vso podobo nekdanje keršanske cerkve. Dvojna versta velikanskih korinških stebrov loči poprék mošeje v tri ladije; verh tega je z nekakim občeljem ali „transseptom“, poslopje razdeljeno v dva enaka dela.

V sredi ob levi se dviga lepo ocifran podolgast štiriogelnik iz lesa in na verhu s kupljo, ter ima podobo kacega jutrovega grobnega spominka; na okrog so mnoge svetilke iz stekla. Znotraj v votlini tega spo-

minka, pravijo, se hrani v zlati skrinjici glava sv. Janeza Kerstnika.

Velikanska kuplja sloni na štirih močnih pilih. Stebri so rudeče in zeleno malani; stene ob tleh z marmornimi arabeskami nacifrane, tlak so obdelane marmorne ploše, ob desni v tlaku so še po nekoliko stari mozaiki, kakoršni so bili nekdam po vsi cerkvi. Po več krajih se vidijo stari kufiški napisi, to je arabski iz predmohamedanske dobe. Dolga je cerkev do 250 stopinj. Kakor so po tem kraju pri vsih cerkvah studenci, tako je tudi tukaj studenec zunaj in celo v cerkvi sta blezo kakor kerstiše dva studenca. Tri velikanske minarete ali stolpe ima mošeja, katerih eden se imenuje „medinet Isa“ (minaret Jezusov). Le-tá s svojim tovaršem „medinet-el-Arus“ (stolp zaročenec) ima enakost s stolpom keršanske cerkve. Znamenite so posebno ene vrata ob južnem vzhodu, nad katerimi se razloči še križ in greški napis, ki se pretolmačen glasí: „Tvoje kraljestvo, o Kristus, je večno kraljestvo, in tvoje gospostvo ostane in preživí vse rodove.“ Nad dvojnatiimi brončenimi vrati ob jutru pa, kjer smo noter šli, je zbuknjeno izdelan kelih s križem na verhu.

Za mohamedana sta znamenita v tem kraju grobna spominka glasovitega Saláh-ed-Dina (Saladina) in enako pri njih slovečega Melek-ed-Daher-Bibars-a. Obiskali in ogledali smo nadalje več in raznoterih cerkev, ki so vse nove, kaj lepo in drago vravnane, pa ne še čisto dodelane. Vidi se, da so turki za svoje neusmiljenje, počenjano l. 1860, mógli lepe zneske šteti, s katerimi so kristjani poderte cerkve pozidali. Kaj prijazno je, da povsod je pred cerkvijo studenec in večidel drugi lepi prostori za šolo, duhovstvo itd. Te poslopja na jutru so zidane sploh kakor nekake terdnjave, da se morejo saj nekoliko braniti, kadar nevarnost pride.

V greški razkolniški, silo prostorni cerkvi sem vidil dvé leci ali prižnici nasproti; ne vém zakaj dve? — Greško-kakoliška prostorna cerkev, z debelimi stebri, 3 ladijami, je bila ravno dodelana; kuplja ravno zmalana, pa s slabimi slikami močno skažena. Zraven cer-

kve je velik prostor za šole, ktere se tudi sredi musulmanov nočejo od cerkve ločiti; — pa sej celo turk tega ne sili. — Sirska katoliška cerkev, štiriogelnik s tremi ladijami, ima 3 altarje vstrič, in kakor je tudi v greških cerkvah navada, ima skoz vse altarje od stene do stene versto malih tablic. Namesto kuplje je v sredi višji štiriogelnik, ki se lepo podá. Za ženstvo je zgorej zadi ločen in omrežen prostor. Zraven cerkve je vert in divanske sobe, kakor tudi šola. Kup otrók, igrajočih se, je čakalo na Šmarnice. To je gotovo bolje, kakor da bi drugod se potikali. — Armensko-katoliška cerkva ima čeden altarček s tremi podobami: Matere Božje čist. spočetja, sv. Antona in sv. Gregorija, patrijarha armenskega, ki keršuje Tartat a armenskega kralja. Duhovniše je za 4 stopinje više od druge cerkve. Do 200 armensko-katoliških vernikov, veči del tujcev, je ondi, ki so se že davno v Damasku vstanovili. Cerkev s 3 ladijiami ni še bila dodelana. — Naj tukaj pristavim, da tudi s frančiškanskim samostanom je sklenjena prav dobro vredena šola z učiteljem, ki se je izobrazil v učilišu oo. jezuitov na Libanu v Gaziru. Vidil sem povsod, koliko na to deržé, da se mladina prav dobro in slovniško izučí domorodnega arabskega jezika, in opazil sem, da šolske bukve se čedalje bolj bližajo stari klasiški arabšini. In — poslušajte preganjavci svojega maternega jezika, — za to skerbé zlasti tudi gospodje, ki so prišli s tujega, oni privošijo, da se mladina v ljudskih šolah uči na podlagi maternega jezika, ker vsak pameten človek vé, da le tako je prav in pravno.

Posebno lepa je tudi nova maronitovska cerkev; duhovniše je vse v marmorji, tako tudi tlak po cerkvi, ob sprednji steni id. Tudi tukaj je zadej velik omrežen kor. Ob strani velikega altarja je majhen vodnjaček, pa tudi zunaj cerkve studenec. — Posebno velike naprave so delali oo. Lazaristi, ki imajo veliko odrejiše za dečke in zopet drugo za deklice; v prvem do 60 dečkov, v drugem čez 200 učenk. Cerkev so bili jeli zidati še pred klanjem, in imajo 3 kapele z ravno toli-

kimi kori za rejenke in učenice posebej, in za učence posebej. Klavci so bili požgali le staro cerkev. Otroke jemljejo v nauk iz vsih verstev. Tukaj je bilo vse križem v delu. Po 5 do 6 gl. so imeli delavci na dan — pa ob svojem.

Med delavci so imeli celo enega Rusina, ki revež še ni bil mogel velikonočne spovedi opraviti, ker v cellem Damasku ni bilo duhovna, da bi bil kaj slovanskega razumel. Ne morem dopovedati, kako je bil ta mladenč ginjen in razveseljen, ko sem ga spovedal in obhajal na prošnjo superior-a v frančiškanski cerkvi. Ko bi naši liberalci v take okolišine zašli, morebiti bi se tudi naučili drugač ceniti vero, spoved in duhovstvo.

Naj povém pa zdaj še kaj posvetnega. Popoldne, 14. majnika, je bil šel neki véliki paša ogledovat novo vojašnico (kasarno) v zahodnjem oddelku mesta. Pričakala ga je vojašina, sprejela godba. Trije ali štirje silo debeli ovni so bili na poti pripravljene z vojaki in veliko množico ljudstva vred. Ko prijezdi veliki paša (če ni bil morebiti še kaj več), spremljan od domaškega pašata, obdan od vojakov, naj prej vsa vojašina z razpetimi rokami opravi molitev za sultana. Mohamedanski duhoven jim je na glas molil, pašata in vsi vojaki pa so pri vsih odstavkih odgovarjali: „Amín.“ Nasledvalo je „prezentiranje,“ godba vmes in nekterikrat slavoklici; pa nisem razložil, če so klicali „hurrá“, „le-jehja“ (živio), ali kako? Naslednjič gre paša s častniki v vojašnico. Potem pa sem že vidil, da so debeli ovni kervavi in zaklani ležali vojakom ravno pri nogah. Tudi vojaki so vsi zapored odšli v vojašnico. Kako so potlej ovne pekli ali kuhali in se z njim gostovali, tega nisem vidil.

Posebno imenitne kraje smo ogledovali 15. majnika. Maševal sem ta dan 16—18 stopinj pod zemljo v kapeli sv. Ananija, kjer je ta učenec stanoval in od Boga razodenje in povelje prejel, da naj gre v to in to hišo, da bo podučil Savla. Ananijeva kapela je nekoliko v levo stran od „ravne ceste“ proti jutru; nekdanja hiša, kjer je bil Savel, je pa zdaj med bazari proti severovzhodu. „Ravna cesta,“ celo uro dolga in prav široka,

gre skoz celo mesto od vzhoda proti zahodu. Šli smo ta dan po nji proti jutrovim vratam („Bab-eš-Šarki“), ki peljejo iz mesta na pokopališa. Ko se stopi skoz vrata iz mesta, se precej vidi visoko mestno obzidje. Samo kacih 12 minut naprej nekoliko proti jugu je v ozidji kraj, kjer je bil sv. Pavel od učencev v košu čez zid spušen, da ga rimski poglavar ni dobil (2. Kor. 11, 33.). Ondi so tudi vrata, pa zazidane, skoz ktere je šel v mesto, in proti jugo-vzhodu skoz verte je bila pot, po kateri je bil prišel iz Jeruzalema morit kristjane. Le dobro četert ure od mesta je kraj, kjer je bil Šavel s konja veržen. Nekteri pisavci pravijo, da je znamenje tistega mesta podolgast natoren rob; meni pa se je zdelo, da ni skala in ne rob prav za prav, ampak ostanek nekdanje rimske ceste, ki je podoben tako imenovanemu „ješterhu“ po nekterih kmečkih hišah. Ta kraj je ravno med pokopališi.

Kaj čudne so te pokopališa, skorej podobne hiši, ko bi jo z vsim poslopjem vred do strehe v zemljo pogreznil, samo da verh je okrogel in nizek kakor štula, ki iz zemlje gleda. Tako veliko poslopje ob stranéh, kakor je paž, odpró in merliča k drugim v poslopje denejo. Po nekaki posebni nerodnosti ali pa napaki so bile ob stranéh razderte te velike rake, kakoršnih je bilo več na pokopališu, ter se je lahko vanje vidilo. Ako tako sploh delajo, potlej se pač ni čuditi, ako na Jutrovem večkrat kuga vstane. Za une l. 1860 pomorjene je bil posebej velik grob od vlade zidan, kamor so vsi bili pokopani. Zastran obzidja mestnega se mora to opomniti, da samo podzidje zidov in stolpov je rimsko, drugo je zidano že od musulmanov, in sicer od Primpaša, ki je bil prijatelj kristjanov.

Spomina vreden je blizo obzidje čez cesto spominek, ki so ga turki postavili trem ostudnim odpadnikom, ko so bili poprej kristjani in so kakor turčini umerli. Ozidje ima podobo kake kapele in dve kupli.

LV.

(Odhod iz Damaska po Celesiriji proti Balbeku. — Nahar-Barada. — Džidêdi. — Star turški vojak in njegova misel o evrop. vojaštvu. Suk-Vadi-Barada ali Abilene. — Zebdene, Adamov grob in obstoj Noetove barke. — Grobi in skerb nekdanjcev in naših liberalcev za mertve. — Surgaja — prenočevanje in sam sebe milujoči kmet. — Nožek-peresnik. — O zagledu gore Libana. — Briti. — Metualci in Liberaluhi.)

V Damasku smo se mudili od saboto večera do srede zjutraj; vse premalo za tako veliko in imenitno mesto. Pisati bi se dalo med drugim tudi kaj o ondotnem tergovstvu in silno bogatih, z imenitnim jutrovskim in zahodnjim blagom nakopičenih bazarih ali tergoviših; ali ker nisem tergovec, naj si sami mislijo, ktere tiče in mika to. Opomnim naj še redko reč, da v enem predmestij smo vidili tako strahovito debel javor, da se nam je vredno zdelo zmeriti ga. Ko smo se motali začudovaje okrog tega velikana, so ljudje radovedno gledali, in rekel sem v šali: „Fi-l-lejl nidži nesrek-hu:“ po noči dojdemo ga ukrast. Imel je v okrogu 7 sežnjev do 42 čevljev.

16. majnika zjutraj ob 6 smo odrinili iz Damaska proti severu in popotovali smo dolgo časa po kaj lepi planjavi ob vodi Nahar Barada, ki izvira pod Libanom in teče skoz Celesirijo v Damask. Lepa pot, po kateri smo šli, derži v Bejrut, mi pa smo ob 9 pri vasi Džidêdi zavili na stransko pot ob desni, ker naš namen je bil iti v nekdanj imenitno mesto Balbek, kamor smo dospeli pa še le drugi dan.

Na poti sem imel prav kratkočasno družino s starim turškim vojakom, ki je pravil, da ima v Damasku hišo in deržino, in ne vém, po kaj je jezdil v Balbek. Rekel je, da že 25 lét služi in hoče zmiraj vojak ostati. Bil je tudi v krimski vojski. Večkrat je bil že ranjen. Popisoval mi je bojnega duha raznih evropejskih vojšakov, kakor je on menil, toda za resnico njegove razsodbe nisem porok. Ker imajo Turki z Rusi dostikrat opraviti, si je bilo pač misliti, da dobrega o njih ne bo povedal. Modroval je tako-le: Rusi niso dobri vojaki

— „muš taje b asáker —“, ker preveč pijejo žganje (áragi) in grejo opiti na vojsko, čez ramo streljajo, pa bežijo, — imajo pa dobre topove; — Francozi so lahki; — Angleži na suhem ne dobri, na morji pa kaj čversti; — Nemci (Nemsávi) ne ljubijo vojske. Da so mu Turki naj verliši vojaki, je pač misliti. Prav priljuden, miren človek je ta Turčin; večkrat mi je dal svojo smodko pušiti (znamnje posebne prijaznosti); — tudi vse z Bogom dela. Vojske se nič kaj ne boji, ker po mohamedanskem „fatalizmu“ meni, da je vse človeku neodjenljivo odmenjeno in ne more nikakor nič drugač biti ali se spremeniti.

Ob 11 smo imeli málico ob Ajsuk-u, ki je blezo nekdanja Abila, stolnica okrajine Abilene, male deržavice Lizanija, sina Menejevega, kralja kalciškega. Kleopatra je bila ukazala Lizaniju zavdati. Gospodovali so čez Abilo zaporedoma Filip četertni oblastnik, Agripa, in poslednjič Herod Agripa. Pozneje je bil ondi škofovski sedež, in l. 634 so se je polastili Saraceni. Tudi Suk Vadi-Barada se imenuje ta kraj. Zdaj smo šli po Celesiriji, in deželica je bila za me toliko bolj znamenita, ker smo se nekđaj toliko učili o teh krajih v stari zgodovini in zemljepisji. Ondod stanujejo mohamedani; v Ajsuku je menda en sam kristjan. Po nadaljni klasiški dolini „Ard ez-Zebdene“ so se pasle velike črne čede turške. Zebdene ali Zebdani stoji ob znožji rodovitnega homca, je obdajano z lepim drevjem in ima do 3000 prebivalcev, katerih je polovica kristjanov, polovica mohamedanov. Neko izročilo ondotne dežele stavi na ta kraj Adamov grob, sosednji hribi pa da imajo bitisti, kjer je bila ostala barka Noetova. Ta kraj, v prelepi dolini za zelenimi gaji, je naj lepši vsega Antilibana. Po Celesiriji se vidi veliko ostankov nekdanjih v kamen izsekanih grobov, kakor po družih krajih slovite Sirije. Ko bi pač narodi bili toliko skerbeli za svoje duše po smerti, kolikor so za telesa! V nekem oziru so podobni našim liberalcem, katerim je silo veliko za to, da se merlič še prav silovito okinča in z naj večim lišpom spremi; če je pa bil za večnost dobro v bolezn

oskerbljen in previden ali ne, — če se duša pri Stvarniku veselí, ali je pogubljena in terpljenju za vselej izročena: za to ne prašajo — lisci! — Nekteri teh nevercev tedaj so si velik del svojega življenja pripravljali in v kamen sekali spodoben grob za po smerti. Ali ni pa tudi to očitno spričevanje, kako so si bili nekdanji narodje svesti svojega družega in nadaljnega življenja po smerti?

Ob 5 smo prijezdili v vas Surgaja, ki je v lepi ravnini, in prenočevali smo pri nekem „fellahu,“ kmetu mohamedanskem. Ljudje so vse in s poterpežljivostjo si prizadjali nam postreči. Plačali smo od prenočevanja z vsim skupaj četerti del napoleona in 15 piastrov ter blizo 4 gl., namreč od 5 oseb, 4 konj in enega „dolgo-uha.“ Gospodar je jako miloval samega sebe, akoravno ima boje 14 krav, številno drobnico, hišo s poljem in vinogradom, in zraven tega še ko lovec strelja serne, zajce itd. Rekel je, da mora prevelike davke plačevati; da vojaki pridejo, ko tobak zrasede, pa mu ga z njive rujejo; tožil čez mrz in sneg, ki tolikrat pade in dolgo leži. Nič ne mara, da mi je s tim hotel tudi serce nekoliko mečiti za „bakšiš“ drugi dan pri odhodu. Res me je drugo jutro po opravljenem plačilu še prav milo prosil darú, rekoč: „Ali nisem tvoj sin?“ Zunaj so stale pa še ženske in otročajstvo, katerih vsako bi rado kaj imelo. — Posebnosti v tej grobljasti vasi nisem vidil. Po 5 zjutraj smo odšli; imeli smo še dobrih 5 ur do Balbeka. —

Prepozno sem bil spazil, da sem svoj nožek (perésnik) ondi pustil; godí se mi pa z njim kakor celo med kristjani z zgubljenimi rečmi: do danes ga ni še nihče za menoj prinesel, in ga javaljne bo; tudi pónj ne bom blezo šel.

Dalje gredé po Celesiriji ali Antilibanu smo kmali zavili na neko višavo — na bližnjico — ognivši se Nebi-Šit a, to je, „prerok-Seta“; pa še danes mi je žal, da nisem vasicé blizo vidil, ker ondi je menda grob Setov, od kterege ima kraj ime.

Prava „koile-“ ali „klana“ Sirija (Celesirija, votla

Sirija) je res ta kraj, ker povsod so globoke grape, soteske in ozke doline, skoz ktere veter fruli in tuli s hribov — s snežnikov Hermona, Antilibana in Libana, in torej ta kraj dosti merzel dela. Zjutraj ta dan me je prav pošteno v roke zeblo, ko sem jezdé imel brevir v roki. Kmali pridši na herbet, kjer smo se bili v stran obernili, smo zagledali pred seboj mogočno Libanovo gorovje s snegom po verhovih, in lepe doline spodej. V popotne bukvice sem bil pri tem pogledu zapisal te le besede: „Pozdravljen mi bodi, zali Liban, ki sem te že toliko- in tolikrat imenoval in s častitljivostjo nate mislil! Pozdravljen s terpini — svojimi prebivavci vred, ki so — močni kakor tvoje podnožje — z lastno kervjó pričali svoje katoliško ime!“ Namreč Maroniti.

Okoli osmih gremo z obgorja antilibanskega v nižavo in na predlibansko dolgo dolgo polje. Ob 9 smo v Briti, ki je viditi precej poseben kraj. Po teh krajih stanujejo ločnikarji imenovani „Metualis“, ki se štejejo k Ali-jevi svojbini, kakor Perzijanci. Ti Metualci ne morejo terpeti kristjanov in jih hudo zaničujejo, kakor n. pr. naši liberaluhi jezuite. Ti sovražljivci ne pijejo in ne jedó iz posode, katero je rabil kdo, ki ni njih ločine, se ne usedejo s tujci k ravno tisti mizi, in menijo, da so oskrunjeni, če se jih le kaj malo dotaknejo.

Polje je obdelovano pridno, žita pa slabe — ravno gredo v klasje po obširni poljani. Veliko vročino je kalil hladen vetrič. Proti $\frac{1}{2}$ 12 smo prišli v Balbek.

LVI.

(Balbek in njegov pretekli in sedanji stan. — Prebivalstvo in verstvo. — „Arabske šolske sestre.“ — M. Evfrozina in šola. — Sedanji žalostni stan na jutru zavolj francoske vojske. — Starinske poslopja in razvaline: Akropolis ter solnčni in Jovov tempelj. — Silovite zidave, velikanski obdelani kamni, stebri itd. — Greška cerkev. „Barbara Kaddis.“ Hadžar-el-kibla ali naj večí obdelani kamen na zemlji.)

V Balbeku smo imeli ostati čez noč. Popoldan smo imeli še dosti časa, da smo dobro ogledali ta kraj, ki zraven Palmire v onih krajih naj bolj sloví s svojimi starinami.

Balbek ali Baalbek v sirskega jeziku pomeni to, kar Heliopolis v gerškem, to je, solčno mesto. Poslednje ime so mu dali Selevčeviči in sprejeli so ga Rimljani. Arabci imenujejo mesto Khalbek, ne vem, če le po napaki, ali morebiti po besedi „khalb,“ t. j. serce. Kdo in kdaj ravno ga je vstanovil, ni natanko znano. Domače zročilo, da je od Salomona, neki ni zanesljivo, Makrobe meni, da ima svoj začetek od naselebe egipčanskih ali asirskih duhovnov. Ležeče med Tirom in Palmiro se je naglo razcvetalo in postalo eno naj imenitnejših sirskega mest. Julij Cezar ga je premenil v rimsko naselebo. Kdaj je keršanstvo tje prišlo, ne vem; pod bizanskimi cesarji so že imenovani nekateri ondotni škofje, pa tudi mučenci. Pod Arabi in Turki je mesto veliko terpelo; nekaj so razdjali le-ti, nekaj pa potresi, zlasti l. 1759. Pomanjkanje tergovstva in vedne vojske med Libanovci in Turki so mesto čisto v nič djale. Vse mesto in njegova zgodovina ima v sebi nekaj, kar človeku močno kliče: „Časna slava je nečmerna!“ Balbek je skor v sredi planjave celesirke ob predlibanskem znožji. Precej velik potok teče skoz mesto, in se steka v reko Leontes, ktera se izlija pri Tiru v srednje morje. Prebivalcev utegne biti nekako 3000—4000, in kaci 70 katoliških hiš; — dve tretjini ljudstva ste muhamedanski. Gerško-katoliška cerkev ima zraven škofa le enega duhovna, in v Božji hiši so samo nekatere nekoliko boljše podobe. Maroniška cerkvica je silo majhna in revna z enim samim duhovnom in nekaj malo verniki. Zraven tega ste še dve redovni sestri presv. Jezusovega serca, kteri imate kaci 70—90 otročičev v šoli. Te redovnice je še le pred malo leti vstanovil častitljivi o. Rikabona, iz Jezusove družbe. Ni popisati, koliko dobrega te bogoljubne duše delajo po divjaškem jutrovem, in pa s kolikim trudom in darežljivostjo. To so prave apostolske duše izmed domačega arabskega naroda, torej se imenujejo „arabske sestree.“ Po dvě in dvě se vselite v kteri si bodi kraj in zbirate otroke vsih vėrstev v šolo. S kolikim trudom in zatajevanjem te terpinke omikujejo dostikrat skorej čisto divje, velikrat spridene in

vse svojeglavne otroke, to se dá pač bolj misliti, kot popisovati. Potrebna jim je torej tudi serčnost zraven poterpežljivosti. V Balbeku je naj prva „arabska šolska sestra“, že priletna, pa silo pogumna devica Evfrozina. Ta dobra duša nam je tudi prenočevanje preskerbela, in kakor koli je bilo mogoče, se gostoljubno skazovala. Ko bi imel denar, kakor nekteri, precej ji pošljem nektere stotine frankov za povzdigo njene šole, pa tudi silo revne cerkvice, kamor k maši hodi in kjer sem na vse zgodaj drugo jutro odmaševal z marsikterimi pritežnostmi; še mašne bukve so bile pomanjkljive. Mnih o. Marka namreč mašuje v jutrovem jeziku.

Nekaj otrók je bilo še čisto malih, in nekteri so že prav lepo arabsko brali; tudi nekaj peti so znali. Škoda je, da po sedanji francoski vojski misijoni na jutru silo terpé, ker ravno iz Francoskega so dobivale vse enake naprave naj več pomoči; zdaj pa, kakor se čuti, je skorej vse zastalo in bati se je, da marsiktere dobre naprave bojo šle čisto v nič, če ta nesrečna vojska hitro ne pojenja. —

Pomudimo se pa še nekoliko pri malikovavskih znamenitostih tega mesta. Solnčno mesto ali Helio-polis se imenuje ta kraj od nekdanjega malikovavskega brama, ki je bil solncu posvečen in kateri je še v svojih posipih tako velikansk, da ga ne more nihče brez ster-menja ogledovati. Čudno je, kako so neverniki skerbeli za svetiša svojih malikov. Akrópolis, grad ali terdnjava se imenuje ta kraj, ki obsega več svetiš; in res je moglo to nekaka terdnjava biti, ki ima razne razdelke. Iz predvora se pride v šestogelni velik dvor, iz tega še v veči štiriogelnik, in od tam še le v tempelj, ki je bil solncu posvečen; zraven njega proti jugu pa je še Jovov ali Jupitrov tempelj; in dalje od tega proti vzhodu stoji nekdanja kristjanska cerkev. Vse je obdano z 18 čevljev visokim zidovjem v podobi dolgega štiriogelnika.

Ko bi hotel vse te reči natanko popisovati, ne pridem na konec, zato bom le nektere posebnosti omenil. — Precej stopivši na ta prostor, smo vidili silovite ko-

sove stebrov in družega šibrovja po tleh vse križem in na velike kupe ležati; še v grobljah se vidi začudovanja vredna umetnost in velikost nekdanjih poslopij. To ti je čarovno nakopičenje razbitega marmorja, prekucnjenih stebernih obglavij, razmetanih stebernih kinčav in pasil, pa razbitih stebrov. Po strašno velicah plošah se vidijo izrezane podobe neverskih malikov. Kosovi ležečih stebrov so presilovito veliki. Okinč stebrov je korinški. Od solnčnega tempelja stoji le še šest strahovito debelih in visokih stebrov. Kako je bilo moč kaj takega postaviti, se je res čuditi. V zunanjem zidu so skale neznanske dolgosti iz enega samega čoka. Nalaš sem šel prav ob zidu na kviško v breg in naštel sem 32 stopinj gredé mem ene same skale, ki je zraven dolgosti bila gotovo kacih 8—10 čevljev visoka. Sam sebi skor več ne verjamem in mislim, da sem se zmotil, ali pa preozke korake delal.

Vidijo se v velikanskih podertinah mesta Balbeka razne dôbe, kdaj je bilo to in uno zidano. Ravno take velikanske obdelane skale in nekatere skrivnostne rezljanja in dletanja po njih dajo sklepati na neko neznano, skorej predpotopno stavbarstvo, kakor pravi eden orientalistov. Nekteri silo debeli stebri s palmovim obglavjem razodevajo feničansko umetnost, vstrično z egiptovsko; dalje se vidijo greške in romanske dela, pa arabske šušmarije v teh razdjanjih. V obzidji je spodej tako imenovana ciklopska zidava, to je, silo stara z velikanskimi skalami, zgoraj pa rimska. Eden černih obzidnih kamnov je 30 čevljev dolg, 12 čev. visok in skorej 9 čevljev debel.

Posebno znamenit je Jupitrov tempelj, še skorej ves, v korinškem silo okinčanem zlogu in ves v stebrih in stebričih; posebno ob stropu zunaj nad nekim mostovžem ima še cele prekrasne ornamente. Podolgasti štiriogelnik je ta hram, kakor prav prostorna keršanska cerkev. Spredej se še vidite žertvišči, na katerima se je darovalo gerdemu maliku. Na vsaki strani znotraj je po 6 korinških stebrov in med stebri so votline, podobne nekakim izdolbinam ali kapelam z oboko po

enem samem kamnu zgorej; in nad temi so zopet druge in drugačne stavbarije — vse v prelepi simetrii. Vse je iz lepo rudečkastega kamna, iz sekanih velikih skal ali pečin zloženo ter nič zidano. Zadej v ozidji znotraj so stopnice na višavo, bi djal, kakor pri nas v stolp. — Čutiti je, da Arabci si domišljujejo, kdo vé, kake zaklade v tacih starinah, ker jih Evropejci tako radovedno ogledujejo. Deček, ki je z nami po teh razdertinah hodil, je pravil, da je neki Francoz dobil cel zaboj zlata, ko je v tla kopal. Najpred pa, da je ta bôsa, kakor unega družovskega rejsa pri „Džebel-Malha“ v jordan-ski dolini.

Malo naprej je že omenjeno „arabsko poslopje“ (Habs-ed-Dam), ki ima podobo cerkve z gerškim križem (torej se imenuje „greška cerkev“) in več kamnami, in je bila blezo res nekdanj keršanska cerkev. To so prave čuda človeških del, ki se ne dajo popisati.

Da bi vse ogledali, smo šli tudi v podzemeljske prostore in votline, v katerih pa ni nič družega kakor kupi sipe in kamnov in pa slab zrak. Ne vém, ali zavolj prepuha ali zavolj slabega zraka ni hotla luč goreti? Arabskega dečka je bilo pa tako strah, da nam je hudo branil noter, in zdi se mi, da jo je kmali nazaj popihal. Šli smo namreč ob koncu počéz skoz in skoz; ne hotel bi pa zdaj več iti.

Eden orientalistov pravi: „V celoti morajo te razdjanja nam vmišljijo opanati: umetalniku so prečudni modeli, pesniku naloga za njegove navdihe, modrijanu predmet globokega premišljevanja: le edinim barbarom, ki po okrajni prebivajo, so merzle in mutaste...“

Nekoliko delj zunaj prostora terdnavnega je kos ajdovskega tempeljna, kakor kaka prav majhna bajtica, ki je menda edini v svoji starodavni zidavi na vsem svetu. Imenujejo ga „Barbara Kaddis.“

Pogledat smo bili šli pa tudi znamenitost, ki je četert ure deleč zunaj mesta, namreč v nekdanjem lómu, kjer so za Akropolis kamne lomili in obdelovali. Ondi namreč leži naj večji obdelani kamen na celem svetu, ki čaka že tisuče lét moči, ktera bi ga spravila na

mesto, kamor je zvalila njegove manjše brate; toda čakal bode blezo do sodnjega dne. Imenujejo pa ta ciklopski kamen „hadžar-el kiblah,“ poldanski kamen. Ta velikan ima 42 stopinj dolgosti, 9 stopinj v širokosti in nekoliko malo več višave. Podoben je nekako klinu, ter je na enem koncu precej životnejši kakor na drugem. Saulcy je preštivilil oziroma na gostost te pečine, da bi bilo treba za njeno prepeljanje zedinjene moči 40000 ljudi, da bi jo premikali. Pa to se mi vender preveč zdi. Ima mar prebrisana nova dôba pomočkov, da bi mogla to doseči? Kakošni bi mógli to valjarji biti, da bi tako težo deržali, kakošne strojbe, da bi jo nesle?

LVII.

(Pot iz Balbeka proti Libanu in čez Liban. Dar-el-Ahmar in prijaznost katoličanov. Ajuatu in menda naj revniši cerkev ne zemlji. Razdjanje zarad Jusuf-Karama. — Cedrov log in njegova slava Cedri iz bibliške dobe. — Naher-el-Kadiset. Ebšireh.)

V Balbeku sem se bil sosebno soznanil z o. Marikom, maroniškim posebno pobožnim duhovnom. Pravil mi je med drugim, da ondi vse govori in študira le arabski jezik, zraven tega se je on le samo še sirskega učil.

Odrinili smo iz Balbeka 18. majnika zjutraj o $\frac{1}{2}6$ in šli smo čez široko, bolj slabo polje proti severu. Žita so bile prav revne. O $\frac{1}{2}7$ smo bili blizo starega, precej visokega korinškega stebra sredi polja; ne vé se prav, kaj pomeni, — neki glas je bil, da tukaj je sredina Celesirije. Bližati smo se začeli sčasoma prvi čisto katoliški vasi Dar-el-Ahmar (t. j., rudeče prebivališče), ob levi pred nami je bila vas Ean z mohamedanskimi, in ob desni Kinejse s kacimi 30 keršanskimi prebivalci. Obnebje je ondi viditi kakor pri nas ob tem času; pohlevni libanski vetrič nam je pihljaj nasproti in prav dobro dél.

Ob 8 smo zakernili v libanske predgoré in še le o $8\frac{1}{4}$ smo šli skoz omenjeno „rudečo vas.“ Stopil sem v naglici pogledat maroniško cerkev, ki je prav čedna in ima 4 duhovne. Ljudje so prav prijazni in marsi-

kteri se mi je gredé naproti posmejal, kakor človek, ki ima dobro vest, v tem ko se pa marsikteri bogati mohamedani radi deržé nekako dolgočasno resnobno, marsikteri tudi prav gerdó, kakor pri nas kak liberalec, ki že 12 lét ni bil pri spovedi in 2½ leto ne pri pridigi. Višej nad vasjo, ko sem naprej šel, mi je duhoven naproti prišel, ki je tudi laško govoril in pravil, da je tukaj 3—400 maroniških katoličanov, pa da so prav revni. Ni čudo, ker kraj je pusto bregovje. Nejeverniki in razni ločnikarji imajo lepe poljane, reveži katoličani pa libansko skalovje. Bog daj bolje! Kaj dobro pa mi je delo, da sem bil le zopet med samimi katoličani.

Šli smo v višavo libanskega predgorovja, ki je vse obrašeno z malo vrednim germičevjem, ki ga imenujejo „sindžán“ (cirovje); višej je cirovo drevje. Na hribu smo šli mem dveh velikih trop ljudi, ki so imeli razne berkla-rije po tléh, so ob prékopi kuhali in obleko sušili po drevesih; bili so blezo preljubi cigani, ali pa sicer kako nestanovitno pastirsko ljudstvo, ker kmalo potem sem vidil prav veliko čedo lepih belih kóz, ki so sindžán objédale. Dolgo smo jezdili po silo skalovitem predgorji prék velicega in snežnatega Libana. O kake pustote! Prava ternjeva pot za uboge katoličane! Tolažite se ubožci, sej življenje je kratko: naj le imajo turki tolste poljane in lepe mesta, tudi to ne bode zmiraj. Še le proti enajstém smo zavili v dolino, nad katero je na drugi strani pravo libansko gorovje. Gorje libansko stojí silo mogočno, je belo-rjavkasto, z germičevjem sem ter tje, proti verhu so bile velike lise snega. Vsa peščena dolina je nekoliko obdelana: ljudstva je viditi malo, le sem ter tje je kaka koča. Kaj lepa bistra vodica Ajn-Ata teče po prekopu od jutra proti srednjemu morju, zdelo se je pa, kakor bi tekla z nižjega na višje.

Proti 12 smo dospeli v vas Ajn-Ata, ki ima ime od ravno omenjenega potoka. Tukaj ni družega kakor malo grobelj, ki imajo biti hiše. Take cerkve nisem vidil nikjer na svetu, kakor je tukaj, namreč tako revne. Zložena groblja iz debelih skal, morebiti slabeje kot so pri nas apnénice, da se skozi vidi; okna kakor v hlevu —

brez šip ali kacega reda; strop pri nas ni pri nobeni šupi tako žalostno zmetan kakor tukaj, iz malo krevljastega lesa in suhe hoste zgorej; vrát ni nič, je po vsi širjavi odperto; za stopnice pri velikem altarji so kake gerde srovo skale, pa ne v redu vložene; slaba podoba in britka martra na oltarji je vsa oprava, tudi sicer po cerkvi skale sem ter tje ležé; od stranskih oltarjev ali naj manjšega olepšanja ni ne cinka ne podobe!

Kaj pomeni to razdjanje? Turki so bili pred nekaj časom prišli, razdjali cerkev, in vse hiše razderli, pa vse pograbili, duhovno stanovanje tudi porušili, vse požgali! Zakaj? Bil je nekoliko poprej tisti rohovž, ko se je znani Jožef Karam ustavljal zoper namestnika, ki je bil od visoke porte poslan Maronitom, kateri so pa deržali s svojim rojakom Karamom, in sprejeli ga bili prebivalci v Ajn-Ati. Od tod ta huda kazen. Prišel je bil potem sicer paša iz Damaska in z njim francoski konzul, kakor so pravili, ter sta škodo cenila na 45,000 piastrov, odškodnine so imeli dobiti pa le 17,000 piastrov.

Pravil mi je te reči duhoven, ki je sedel na grobljah in je bil prišel iz Bešêre z une strani Libana, ker je bila ravno neka deklica umerla, in je ostal tukaj, da je imel tretji dan opravilo. Bil je ves stergan; pravil je tudi, da ondi ljudje ne dajo kaj za cerkev, le to je, kar dajo „gospodje,“ blezo da tujci, — najberže pa sploh kristjanje na večeru. Pritožil se je čez turke in enekrati je rekel „Gran-Turko battal,“ veliki Turčin je hudoben.

Da tukaj ni bilo dobiti kaj jesti, se lahko razume; gledali smo pa mi revežem dati, kar smo kaj mogli, zlasti v denarji. Pet ali šest hiš je ondi blizo prebivalstva.

Ob 1 popoldne smo zapustili ta prežalostni kraj, kterege bom ravno tako malo kdaj pozabil, kakor znamenito popotvanje čez visoki Liban ali Libanon, ki smo ga zdaj bili nastopili. Šli smo naravnost na višavo in naš namen je bil priti k glasovitim „Cedrom“ in potem v mesto Bešere na Libanu — še tisti dan. Ker so bili konji trudni in ne odveč napaseni, je bilo treba čez visoki hrib več peš hoditi kot jezdit. Dobil sem

bil dolgo palico, ki mi je veliko pomagala, da sem se večkrat kar uškal nakviško po stezi, ki je veči del silo sterma. Ob 2 smo bili že blizo snega visoko. Ob levi smo vidili zraven družega snežnika od deleč štirvoglato jezero, ki ga je bilo od deleč kaj prijazno gledati. Nazaj doli je kaj velikansk pogled na Predlibanon proti Balbeku; daleč proti jugovzhodu kupi častitljivi Hermon kviško. Ker so bile pod verhom bolj po dolinah široke snežne lise, je bilo treba večkrat sneg gaziti, kar je bilo prav težavno. Nekaj se je tajal, bil je pa veči del močno v plazove zgnjeten in vterjen. Pod verhom je bila velika čeda kóz z dvema pastirjema. Pasejo se po ternjih (šók, ballaa), po „zafaru“ (nekem vrednjaku); tudi neko prav veliko rèpje raste po višavi.

Ob $\frac{3}{4}$ smo bili na verhu. Hodili smo hitro, kar se je dalo, in menim, da nekako 9—10000 čevljev utegne visok biti, kjer smo ga prestopili. Na verhu, kjer je bil hrib prešipnjen, je veter tako silovito bučal, da bi bil človeka kmali nazaj zagnal; tudi mraz je bil prav občutljiv proti verhu. Ob drugi strani je bolj osonje in torej še več snega. — Kmali kmali pa smo pred seboj ne deleč zagledali majhen log samih silovitih cedrov, ki jih arabi „ars“ imenujejo.

Ob 5 smo bili že v dolini in pri slavnih „Cedrih.“ Že bolj v dolini na več malih gričkih, pa vendar med seboj sklenjenih, raste lep log cedrov, ki jih mora 300—500 biti; nekatere teh dreves so silo stare, debele, častitljive, druge mlajši, pa tudi mnoge čisto mlade in še kalijoče iz zemlje. Od deleč se vidi, kakor bi jih bilo le majhen šopek ravno pod Libanovim verhom. Mislil sem, da nikjer več na Libanu ni cedrov razun samo ta ložič, bral pa sem pozneje, da so jih našli tudi drugod po obširnem libanskem gorovji še precej. Cedri so nekako jelovje, ki pa prav deleč narazen veje stega, kakor n. pr. hrast. Češarki tega drevja so močno podobni češarkom naših borovcev, toda večji. Pomudimo se pa še nekoliko pri teh imenitnih drevesih.

Kdo se ne navdušuje, kadar sliši, s koliko častitljivostjo se v sv. pismu govori o cedrih! Te drevesa,

pravi popotovalec Lamartine, so naj slavniši naravni spominki vesoljnega sveta. — Vera, pesništvo in zgodovina so jih posvetile. Kako častitljivo preroki govore o njih! Arabci vsih ločin jih imajo v velikem spoštovanju. Vsakemu človeku, ki je kolikaj olikan, se serce povzdigne, ko bere, kako je Salomon cedre z Libana rabil pri zidanji svojega tempeljna, kako se Marija s cedrom prilikuje.

Čez sedem jih je, pravi Isambert, ki se smé misliti, da je njih deblo iz starosti sv. pisma. Krog teh je log 400—500 mlajših in mladih cedrov, ki se zdaj prav dobro vrašča in močno množi; od tod bibliški pregovor: „Sicut cedrus Libani multiplicabitur.“ Naj starši so v središu. V resnici starih je kacih 12; štiri naj stareji so strašno debeli, — po Isambertu merijo nekako po 40 čevljev v okrogu. Sicer pa so te drevesa v resnici kakor stari vojaki, ki so na vojskah dobili polno rán; vse so obtesane, ranjene, zdelane od nadležnih popotnikov in od zobú časa: le čudo, da se še niso posušile. Sitni popotniki, videči svojo minljivost, so se ondi hotli večne delati in so v njih lub in les vrezali, vdolbli, vsekali brez števila imén. Pač slab spominek, ako te pa tvoj lastni spomin preganja, ako svet tvoje ime miljari, kjer ga bere.

Kaj lepo se podá v tem cedrovem logu katoliška kapela, ki stoji že delj časa; ravno ko sem bil jaz tam, so zidali pa čisto novo in pa dragoceno, kolikor je bilo viditi. Mislim, da je to zasluga kacega bogoljubnega bogatega Evropejca. To bode gotovo stanovitniši spominek, kakor pa da kdo stari ceder terpinči s svojim imenom, ki ga vanj vsekuje.

Čez pol ure smo zapustili cedrov log in globokeje gredé smo kmali bili ob dolini mesta Bešereh; dolina ta je ob strašni stermini, silo globoka in prijazna. Imenuje se Nahr-el-Kadísat, dolina Svetnikov, zavoljo množice samostanov, ki so v tem kraju. Ob desni strani ob brežiču je mestice Bešereh ali Ebšarreh, vsajeno v rob, kakor bi bilo iz skale izrezano, in skoz dolino šumi velik potok. Spod Libanovega grebena, Džebel-

Mahmel, prelép slap v več oddelkih skaklja v globino. Kaj tako mično pesniškega blezo nisem vidil na potvanji.

Čez noč smo bili pri očetih karmelitih, ki imajo samostan zunaj mesta proti vzhodu, bi djal, v skalo izsekan. Bila sta samo en pater in en brat, in sta prav gostoljubno z nami delala; samo konji so se mogli postiti, ker v kloštru nimajo kerme zanje in v mestu mukero zanje ni nič dobil, kakor je rekel. To je pač hudo za ubogo živino, ki je še le drugo jutro v mestu živeža dobila, kjer smo se zato mudili.

LVIII.

Janina 1871:

(Na Libanu. Maroniti in njih zgodovina, ter sedanji stan. Ozir do Druzov, Turka. Obredi in duhovni. Kakošno je mesto Bešere? Ubožnost brez beračev. Trije kopljejo z eno matiko. Eden ali raj, pa ne raj. Jusuf-Karamov popaljeni dvor. Zidanje cerkev. Davud-paša. Razdjanje in revšina. Tripoli, njegove dogodbe in sedanji stan. Stanovanje v „kamu.“ Šmarnice. Pot ob srednjem morji proti trunu. Kobilčji strah. Theoprosopon. Kako je v Batrunu?)

Bili smo na Libanu, med terpini Maroniti. Ta narod skorej edini ima v posesti vso deželomed Naher-el-Kelb-em (pasjim potokom) in Naher-el-Berid-om (merzlim potokom), od srednjega morja do verha Libanovega in še čez. Na 56 štirjaških miljah ima zanesljivo veliko čez pol milijona prebivavstva; veliko Maronitov pa je v Damasku, Halebu (Alepo), na Cipru otoku in drugod. Od l. 1215 v popolni podložnosti spoznavajo papeža za svojega duhovnega naj višega poglavarja in so torej katoličani, akoravno imajo nektere razločke v opraviilih in obredih. Sleherni namreč vé, da v obredih ali šegah so tudi n. pr. zedinjeni greki in drugi razločni od rimskih katoličanov, vender so pravoverniki, ker so v nauku čisto edini z latinskimi katoličani. Imenujejo se pa Maroniti od slovečega meniha Janeza Maron-a, iz samostana Hama v 7. stoletji, ki je vse katoličane klical k sebi in jih je zbiral na Libanu med hribi, kjer so se do današnjega dne skorej samostojni ohranili, akoravno so jih turki nadlegali, še bolj pa sovražljivi Druzi. Tudi v oziru na vero niso bili zmiraj sklenjeni s poglavarjem

sv. Cerkve. Plačujejo visoki Porti nekaj žuljev, k čimur jih je pa velik del le vojaško orožje prisilovalo. S svojimi sovražniki Druzi so po življenji in po bojnem duhu v mnogoterih ozirih enaki. Redi jih kmetijstvo, svilstvo in vinstvo; kaj imenitno in dobro je tako imenovano libansko „zlató vino“ (vino d'oro).

Maroniti imajo svojega patrijarha, več škofov in veliko duhovnov, ki živé v zakonu kakor greki; so-pruga pa ne smé biti vdova, in ni jim dopušeno v drugič se ženiti. Mudili smo se nekoliko v Bešeru in to mi je bilo prav ljubo, ker marsikaj sem vidil, zvedil in opazoval. Bil sem med tem v maroniški cerkvi pri sv. maši, ravno binkoštno saboto. Mašujejo v nekakem sirsko-arabskem jeziku in sv. Obhajilo prejemaajo pod obema podobama.

Pred mašo duhovnu strežnik pokadí ali incenzira sveto opravo: kelih, v kterega dim vjame in ga pokrije, ogrinjalo in opravo za kelih, vsako posebej, tudi hostijo. Zdelo se mi je pa, kakor bi bilo v obredu in obnaši nekaj pomanjkljivega za sveto resnobo tacih opravil. Se vé, da katoliška Cerkev le terpi različne obrede, želí pa, da bi tudi v tem bila edinost povsod, kar bi bilo naj lepše in tudi naj bolje. Da so obredi latinske cerkve naj primerniše vravnani za svetost in resnobo cerkvenih opravil, ne bo nobeden dvomil, kdor brez strasti reč prevdarja in primérja.

Cerkev je precej čedna, naj berže med naj lepšimi teh krajev; duhovnov čez 30 samo v tem mesticu (če ni blezo le vas), ki ima menda kacih 5000 duš. Duhovni zraven duhovskih opravil tudi delajo, so veči deli slabo oblečeni in viditi reveži: se vé, žulijo jih žena in otročiči, ter mnoge potrebe. Tisti, pri čigar maši sem bil, je imel na nogah samo nekake podplate — brez nogovic, da se mu je gola peta vidila, — ne vé, če iz ponižnosti ali zavoljo pomanjkanja. Drugi mlajši je imel nogovice. Strežnik pri maši skorej zmiraj nekaj poje.

Mož, neki priljuden velikaš, ki sem ga zunaj cerkve za razne reči izpraševal, mi je z zadovoljnostjo povedal, da tukaj so vsi prebivalci katoličani. — Mesto

odnotraj ni tako pesniško, kakor se odzunaj vidi; zlasti pota so slabe, samo skalovje; — ko smo poprejšnji večer ob kraju mesta šli v samostan, je bilo tako, kakor bi šli v pekel, — čuda, da si nismo mi in konji nog polomili po taci čudnih grudah! Pahišja pa so snažniši mem unih po turških mestih. Kraj je vodenčnat, kakor sploh ob Libanu, voda silo bistra in prijetna, kakor pri nas po nekterih krajih na Gorenskem. Prelepo so kraji obdelani, narveč z murvami, tertami itd. obsajeni.

Žita so bile majhne, niso še delale klasja, pa vse lepo zeleno po dolini pod gorovjem, ktero je bilo vse rujavo. — Otroci tudi tukaj „bakšiš“ prosijo, pa ne več tako nadležno, kakor drugod — med turki.

Redovniki, ki jih je na Libanu prav veliko, živé po pravilih sv. Antona pušavnika in se jih ostro derže, piše Isambert. Drugi narod se loči v ljudstvo in šejhe (starašine, velikaše), ki se ali po imenu ali pa s starostjo svojih rodovin odlikujejo od ljudstva, pa se v življenji ne ločijo. Ves narod je ubožen, vender pa je malo ali pa nič beračev. Gostoljubni so, kakor Arabci, vender se vé da ne s toliko obilnostjo in lišpavostjo.

O poli sedmih naprej gredé na večerno stran, smo o $\frac{1}{2}$ 8 zagledali Ehden ali Eden pred seboj pod gorami. Tudi srednje morje se je že vidilo. Na tem potu sem vidil zemljo kopati, da še nikoli kaj tacega; delali so trije ljudje na njivi, eden je zasajal veliko leseno lopato v zémljo, dva druga sta jo imela na vervéh, katerih konca sta bila privezana lopati pod vratom; kadar tedaj uni matiko v zemljo zasadi, ta dva potegueta, da se vzdigne, in tako gre dalje. Ko bi jih Poljanec vidil, bi rekel, da se spremljajajo; toda tam je šega taka in neki mora že dobro služiti.

Eden je prav lepa, z zelenjem, drevjem in vinogradi obdana vas na homcu, s prijetnimi studenci, ki veselo skakljajo mem hiš in po tratah v dolino. Zato so ta ljubeznjivi kraj enačili Edenu sv. pisma (Eceh. 31, 9 id., tudi 16. 18), kjer je govorjenje od „Eden-a“ ali „raja.“ Eden je namreč „raj.“ Toda, ravno ko sem s tovaršema Tirolcem Hörmanom in Čehom Fridma-

nom bil v tem kraju, pač ni bil podoben „raju,“ ampak v majčkeni meri sedaj razdjanemu Parizu. Bila je vsa vas pustota, in polno turških vojakov v nji. Zakaj ravno tukaj je imel glasoviti Jusuf Karam svoj grad, ktereга so bili pa turki z drugimi hišami vred požgali in veliko razdjanje napravili po lepem kraju, kakor sem bil v poprejšnem oddelku povedal, da se je bilo zgodilo Ajn-Ati. Ko sem povedal turškim častnikom, da sem Avstrijanec in želim viditi Jusuf-Karamov dvor, so me vanj pustili s posebnim čislom, in spremljal me je eden častnikov. Ogledal sem vse poslopje, ne ravno veliko, pa prijetno vravnano po jutrodeželski šegi; toda bilo je po vsih prostorih neusmiljeno požgano in zdelano, černo od dima, in povsod so bili vojaki potaknjeni. Poslopje ima veliko razdelkov in manjših stanic; samo divan (sprejmišnica) je bil nekoliko veči in tlakan z marmorjem.

Zastran požiganja moram to opomniti, da tako silovite škode ne stori, kakor pri nas, ker pri naj več hišah ni skoraj nič lesenega. Toliko huje je pa, ker jim tudi drevje sekajo, napravo potarejo, poropajo. Požgali in oropali so bili turki vaščanom cerkve, hiše, pograbili cerkveno robo, bukve, posekovali oljke, kakor so prežalostni ljudje pravili, in nas tolikanj bolj tudi milošnje prosili. Kako dobro bi bilo, ko bi bil popotnik v taci okolišinah prav obilno obložen z denarom! — Eden je vas s kacimi 2000 prebivalci, ima 6—10 cerkvá in 24—25 maronitovskih duhovnov. Maroniti so ravno zidali lepo novo cerkev zraven stare. Najberže so na tišanje evropejskih zastopnikov tudi tukaj dobili od turške vlade kaj povračila za škodo, ki so jo terpel; stori pa tudi družba božjega groba v Kolinu marsikaj dobrega za kristjane na Jutrovem. Tudi oo. Lazaristi imajo ondi svoj samostan.

K dopolnovanju o puntu maroniškem naj še povém, da od turške vlade postavljeni poglavar na Libanu je Davud-paša, armensk katoličan.

Jusuf Karam, šejh ali izmed knezov na Libanu, je pa katoliški Maronit, torej domačin, in ljudje si hočejo šejha ali poglavarja izmed svojih. Od tod je kresanje.

Stanuje pa Davud-paša v Deir-el-Kamaru, v Bejrutu, v Tripolu, ali kjer si bodi.

Pred odhodom je bila polna tropa ljudi okoli nas in duhovni pastir me je lepo prosil, da naj se v domačii spomnim na njegove reveže in naj jim kaj pomoči dobim. Milujem pa, da pozneje nisem bil v okolišinah kaj storiti v prid razdjanega Edena ali libanskega raja, razun kar smo takrat uterpeli dati.

Od Eden-a smo šli čez hribe navdol proti srednjemu morju po strahovitem skalovji, in vidili smo sem ter tje kraje, ki so bili od turkov požgani in razdjani. Silovito je bilo to žalostno, da bi človeku res móгло serce pokati. O $\frac{1}{2}$ 1 smo prišli na mesto, še kervavo, ker pred kacimi 4 mesci je bil neki Druz ondi kristjana umoril in oropal. Dal je bil pa Davud-paša tolovaja že obesiti. —

Po dveh popoldne smo bili zopet v dolini in gredé skoz lepe polja in oljkine loge smo dospeli po štirih v znamenito mesto Tripoli.

Tripoli (nekdanji Tripolis, zdaj Tarabulus in po domače Troblos) je staro tergovsko mesto, nekdanja feniška naselba, kjer so mesta Tir, Sidon in Arad imele vsako svoj ločen in obzidan oddelek. Znamenito je zlasti to mesto iz križanskih časov. Rajmund Tulužan je bil ravno nad mestom dal zidati grad, kateri še zdaj stoji. —

L. 1188 je oblegal to mesto Salah-ed-Din (Saladin); l. 1268 Bibars; posilil ga je bil l. 1289 Kelaún, ki je poklal 7000 kristjanov.

Mesto je precej veliko, vse v bazarih (tergih), odzunaj prav lepo, odznotraj ne ravno tako. Ima kacih 16.000 prebivalcev, katerih je morebiti čez tretjino kristjanov raznih ločin; katoličanov blezo nekako peti del; drugi so veči del mahomedani; le nekaj prav malo je judov. Katoliški redovi, frančiškani (ki imajo faro), lazaristi, karmeliti, usmiljene sestre itd. delajo z veliko marljivostjo za čednost in oliko ljudstva. Po mnozih šolah učijo v arabskem in družih jeziki. Več konzulov ali njih namestnikov ima tukaj sedež. Mesto napaja

in namaka reka Nahar-el-Kaddisat (sveta reka). Ni pa Tripoli čisto pri morji, do zavetnika (Mina ali Marina), ki je zopet malo mestice, je še $\frac{3}{4}$ ure peš hodá. Bil sem ondi ob morji binkoštno nedeljo popoldne; ljudje namreč prav obilno tje sujejo na razvedrilo, na limonado, kavo itd. in bili so nekteri viditi precej samopašni, če tudi ne pijani, da bi razgrajali ali se pobijali, kakor pri nas. Ondi je tudi tesarija za ladjarstvo; kacic 6 bark je bilo v delu, in nekatere dosti velike. Sicer je polno limonadnic, kaván, dosti sadja in sladkih berklarij; le gostilnice po evropejski šegi ni bilo viditi nobene.

Tudi v mestu ni gostilnic; torej smo stanovali v tako imenovanem „kam-u“, ki je le toliko bolji od naših skednjev, da ima okna z lesenimi zaturnicami, drugzega pa nič, — ne mize, ne stolov, ne šip pri oknih in kar se pravi nič. Naš gospodar je bil katoličan, priden, ponižen mož; plačali smo mu od dveh noči 30 pijastrov, okoli 3 gl., kar je bilo res malo za vse naše spremstvo in ropotije.

David paša, poglavar na Libanu, ki sem ga tukaj vidil pri sv. maši v frančiškanski cerkvi, je mož že nekoliko v letih, plešast, po evropejsko napravljen. Priprosto, ponižno obnašanje med drugimi verniki se je visokemu vradniku kaj lepo podalo. — Po nekterih cerkvah so se opravljale Šmarnice; binkoštno nedeljo smo bili pri njih v cerkvi oo. lazarjanov, kjer so usmiljene sestre po kratki arabski pridigi pele po latinsko litanije. Maševal sem oba dni pri oo. karmelutih. Oo. frančiškani so bili ravno v zidanji svojega samostana.

Iz Tripolisa smo se obernili binkoštni ponedeljek po sv. maši doli proti jugu ob srednjem morji, ker imeli smo zopet priti v Bejrut in od ondod še le na morje. Pervi dan nam je bilo dospeti do Batruna. Pridši iz lepega zelenja ob mestu smo kmali bili na belem pesku ob morji in popotovali smo vedno ob morji po dosti rodovitnih krajih. Čez nekaj časa prašam enega prebivalcev, če so ondi kristjanje, ker zdelo se mi je iz čedne obleke, da vsi praznujejo; rekel mi je pa: „Kulu eslám,“ vsi so mohamedani. Ne vém, če se ni le šalil.

Okoli poldne, ko smo pod sikomoro imeli majhno kosilce, pridejo 4 kmečki, lepo napravljeni ljudje z velikimi cunjami na terstih. Čudno se mi je zdelo, kaj čejo s temi strašili? Opotavljajo se nekoliko, potem pa začno kobilice strašiti in preganjati. Kakor smo namreč prišli z Libana v rávno, smo zopet vidili po več krajih to deželno šibo. Tudi s požiganjem so jih sem ter tje preganjali. K sreči je morje vmés, zakaj brez tega bi tudi po Evropi to veliko nadlogo imeli neprenehoma. Okoli poldan in dalje smo vidili z murbovjem obdane vse vasi, kodar smo šli in povsod so bile z vejevjem pokrite majhne kočice, v kakoršnih se za svilo pripravlja; silo veliko je namreč pridelujejo po unih krajih.

Javaljne bode kdaj kdo s tem popisovanjem hodil po unih potih; vender pa naj zaznamnjam še nekatere imena, kodar smo šli. O $\frac{1}{2}8$ smo odrinili iz Edena; — ob $\frac{3}{4}9$ gremo mem El-Ajmun-a, kakor raj z drevjem obdanega; — o $\frac{3}{4}10$ mem podertine Triêra; — ob $\frac{1}{4}11$ ob lepi vasi Zekka (Čeka?) zraven na hribu s cerkvijo maroniško „Dar Saidet-en-Nurije; — po 12 skoz bajtovje Elehêre in pred nosom ali predgorovjem „Theoprosopon,“ ki ga že Strabon omenja (ondi raste polno mirt v divjačini), — okrog Theoprosopona po klancih, koder smo šli, je bilo nekdanj polno roparjev, zdaj je varno; — ob $\frac{1}{4}2$ ob levi pri poti Kala'at Moselilah, ki je bil razdert, pa razbojniki Metuali so ga zopet zidali; — kmali potem je čez potok Nahar-e-Džóz (Leskov potok, leskovec) dober most; rožičevo drevje; — $\frac{3}{4}3$ ob morji Obba.

O poli treh smo bili v Batrunu, kjer smo čez noč ostali. El-Batrun je nekdanji Botrys, ki ga je vstanovil Ithobal, kralj v Tiru. Bilo je pa le gnjezdo razbojnikov, ko ga je v oblast vzel Antijoh Veliki. Sprejel nas je bil tukaj v hišo edini latinski katoličan tega kraja, ki je bil poprej v službi na gori Karmelu, kupil pa si je tukaj posestvo nekoliko zunaj mesta. Drugi so maroniški, nekteri greški katoličani, samo 3—4 hiše so mahomedanske. Kakih 3000 prebivalcev ima to mestice,

ki je vse nekako mertvo in silo dolgočasno. Malokacega človeka je bilo viditi. Maroniška cerkev je bila pri vsih peterih železnih vratih zaklenjena, in zastonj sem čakal, da bi jo odperl kateri dečakov, ki so ravno tako brez spoštovanja kričali in se dervili ob cerkvi, kakor včasi po naših krajih enako blago. Pa kdo bi se nad tem hudoval, sej olikanci še v cerkvi včasi ne delajo lepše; posebno okulturani, ki tudi še cerkve ropajo, n. pr. mavtarski Lahi, Španjci, — in drugi jih hvalijo ali pa k temu molčé, tagblattarji, kterikrat še kak minister. Male tolovaje zapirajo in obešajo ljudje, vélike bode dobil hujsi gospod — rabelj s kremplji in rogovi v oblast.

LIX.

(Pogled na „srednje morje.“ — Meniška olika in postrežba. — Pot od Batruna proti Džebajl-om. — „Byblos“ in njegove osode. — „Was werden Sie dort sehen?“ — „Eksamen“ in „premije.“ — Reka Adonis. — Vpliv keršanske olike in kako tam „Krase“ rodovitne delajo. Delo za naš „Kras“. — Kratka levitica takim, ki zemljo ropajo — tudi na Kranjskem. — Prihod na Gazir. — Abuna Solimana in P. Ryllo.)

O Batrunu ob srednjem morji moram še nekaj omeniti, kar mi je posebno rezne misli obudovalo. Precej pod mestom proti jugu je silovito in obširno pečevje v podobi nekacega štiriogelnika, ki precej deleč v morje sega. Že o mračenji binkoštni ponedeljek grem ob morji in kobacám tudi po tem skalovji proti nekterim dečakom, kateri so ondi ribe lovili. Sklad na skladu, plast na plasti so strahovite skale in ploše, po veči del vse zobčaste, ostre, izjedene, izlizane in luknjičaste kakor gobe, kakoršne imajo za brisanje. Od kod je to? To je delo iz sto- in stoletij od morja, ki po znanem vednem gibanji v stare skale buta in tudi skale izlizuje in prevotluje ter jih sem ter tje nekakemu omrežju podobne stori. Dolgočasno-veličansko je to redovno šumenje, siloviti prigon in odgon morja, posebno če človek pre-mišlja, koliko časa že ima morje to delo, pa zmiraj enako in v eno mero, kakor n. pr. tako imenovani ne-

pokoj pri uri. Dolgo dolgo smo na tem popotvanji hodili ob morji, pa nisem se naveličal gledati in občudovati te večne gonje, zmiraj mi je bilo veličansko, mikavno, nekako pesniško znamenito, posebno še tudi zato, ker ravno srednje morje je priča tolikih dogodb, toliko sprememb ob svojih bregovih, le samo morje ostane in bregove spira nespremenljivo. Kje je roka, ki valove vodi, kje usta, ki jim velevalo! Koliko mogočnost, koliko častitljivost imajo v sebi besede:

„Spiritus Dei ferebatur super aquas.

Duh Božji se je sprostil nad vodami.“

(1. Mojz. 1, 2.)

Naš pridni hišni gospodar in prenočevalec nam je prav priljudno stregel, tudi dostojne postelje pripravil — vse bolj po evropejski šegi. Kaj tacega bi bilo gotovo tudi liberalcem všeč, samo ko bi si mož pri menihih na gori Karmelu postrežnosti in olike sploh ne bil pridobil! Toda liberalci in kulturaši so že taki: meniška, duhovska postrežba jim je prav draga, samo menihov, duhovnov ti gnjetci terpeti ne morejo.

Odrinili smo od Batruna ob 6 zjutraj binkoštni torek. Imeli smo ta dan priti na Gazir v hribih, kjer je slavna propaganda in vstav oo. jezuitov. Gredé ob morji mem Fadda Usa, Amšit-a in družih vasí, smo vidili po lepih krajih tobak, polno smokovnega drevja, ter prišli proti desetém v znamenito mesto Džebájl greški Byblos, in svetopisemsko Gebal (Kralj. 3, 18; Eceh. 17. 9.).

To mesto, ob morji, je imenitno v stari zgodovini; pozneje je imelo z imenom Giblah škofovski sedež, dokler niso mesta musulmani v roke dobili. Po mestu in ob mestu je polno starih podertin in zidovja iz križarskih in poprejšnih časov. Kdo vé, kolikrat je bilo razsipano! V starem gradu so ostanki feniške zidave. Ko smo se po nemško menili, da gremo stari stolp ogledat, se je z okna zaslišal glas: „Was werden Sie dort sehen (Kaj čete tam viditi)?“ Bil je vojak turške posade, najberže kak Poljak. Rimljani so ondi častili malika Ado-

nis-a, ki je bil po izviru feniške basni podoba solnca, zakaj rekli so, da nekaj časa je na zgornjem, nekaj pa na spodnjem svetu. Z njim so pozneje še marsiktere prismojene bajke skleпали. Mesto ima 5—600 maroniških katoličanov in blezo zlo toliko mohamedanov, in 4 maroniške cerkve. Duhovnijska cerkev je lepo, veliko ozidje iz križanskih časov, pa vse v slabem in zanemarjenem stanu, — djal je duhoven, da zavolj revšine. Rad verjamem, zakaj mesto je, pa ni bilo skoraj poštene reči dobiti za jed, da bi bilo skor misliti, ljudje živé od zraka. Prav priljuden deček se nam je vsiloval, da nam je skazoval, po grobljah, kjer ni bilo nič viditi, kar je vojak prav rekel. Še danes mi je žal, da mu nisem malo več „bakšiša“ dal, ker gledal me je prav milo, in djal, da je učenec. Rokodelski keršanski čevljar nam je prav vesel pod prodajalskim obokom napravil majhen „eksamen“ s svojima prav majhnima punčkama, ki ste arabsko brale, kolikor ste premogle, — kaj pa, da je treba bilo tudi „premijo“ dati; kajti tam niso še toliko napredovali, da bi premije otrokom prepovedovali.

Dalje gredé smo opoldne zavili od morja v hrib proti Gaziru, in sicer pri reki Nahar-Ibrahim (Adonis), ki ima tukaj ustje v morje. Tolika ali malo manji je, kakor Ljubljanka. Vse tod je ljudstvo viditi maroniško. Prestopili smo velik kamniten most, — prišli v vas La'aibe; pozneje vidili stanovanja v pečino vsekane; ob 1 šli mem vasi Safra'an s čedno cerkvico na hribu. Polje je pridno obdelavano in z mnogoterim drevjem obsajeno. Cerkvice po teh krajih so pogosto nove, lepo iz kamna zložene, z majhnimi stolpiči, pa plane na verhu. Stopnice na verh cerkve so odzunaj ob kraju stene vprék in napošev višej in višej ter v zid umaknjene, tako se ni bati, da bi kdo padel; na eni strani pričenshi ob tleh sežejo ob nasprotnem oglu ravno tiste stene že do verha.

Deleč okrog sem čutil oliko iz jezuitovske propagande v Gaziru. Že v Damasku sem vidil mladenčev ondi olikanib; ta pa tam na popotvanji so nas mladi domačini po francosko nagovarjali, bolj čedne obleke imeli in bili priljudniše obnaše. V Edenju je tudi gospo-

dinja, odrejena v gazirskem ženskem samostanu, lepo francosko govorila in bila prav modre in olikane obnaše.

S hribca sem zagledal Gazir na homcu nasprotnega obgorja v silo prijetnem kraju. Ves kraj je obsejan s poslopji in stanovanji; toda vse je viditi le z železno pridnostjo zemlji izsiljeno. Zdi se mi, kakor bi kdo pri nas sredi skalovitega Krasa imenitno napravo začel delati. Gazirski hribec pod vasjó je že precej obrašen z drevjem, katero kakor s silo in velikim hrepenenjem hiti kviško izmed divjega in pečinskega skalovja. Obdelovanje zemlje gre višej in višej po skalovji v hrib. Vzame se na prvo kakor pas skalovja prék hriba in es obdela za nektare pedi na široko, med vsako plastjó je zid prék hriba, zložen iz grobelj, ki so pobrane, da se zemlja dobí; ob robu zida so nasajene murve, katerih korenine med kamenje silijo, vlago delajo in sčasoma kamenje sperstenujejo. Drugo leto se vzame zopet pas hriba višej nad unim v obdelovanje. Tako gre zmiraj višje z obdelavo in čez nekaj lét se bo komaj več dalo misliti, kakošno strahovito skalovje in pušavstvo je bilo tukaj. Kteri vodijo obdelovanje našega Krasa, bi pač s pridom ta kraj ogledovali, pa tudi veselje dobili se tega dela še z večí serčnostjo lotiti. Ker je Bog človeka odmenil, da naj zemljo obdeluje, je gotovo tudi zaslužljivo delo zemljo tako rekoč siliti, da mora ljudi rediti, ako človek s tim dober namen sklepa.

Hvale vredno je toraj, kar ravno berem v „Gospodarskem listu“ v Gorici (1. št. 1871), da se teržaški in goriški vladni in drugi gospodje prizadevajo občinam na Krasu pridobiti vladne podpore za napravo vodnjakov po Krasu, in kar se sploh dela za pogojzovanje teh velikih praznih prostorov, ktere so nekdanji ljudje ukradli prebivalcem matere zemlje, — ukradli ravno s tim, da so gojzde potrebili. S pokončanjem gojzdov na obširno se okrajina gotovo nerodovitna storí, prikaže se zmiraj bolj golo skalovje, strahoviti vetrovi moč dobijo, studenci zginejo in pustota nastane. Ravno omenjeni „Gosp. list“ št. 2 piše, da gojzdi niso le kinč, ampak tudi bramba moči. Kjer gojzdi zginejo, jame

postajati obnebje nestanovitno, vetrovi hujši, veliki nalive, pogostoma hude ure, ki zemljo ogolijo in usiromašijo. Moč rastlinskega življenja je tedaj v ozki zvezi z gojzdom, in kjer je gojzd, je gotovo kmetijstvo. — Nespametno in neusmiljeno je toraj gojzde pokončavati, kakor sem ravnokar slišal, da se godi nekje na Dolenškem, kjer je menda tuj človek veliko deležje kupil, in zdaj na to gre, da bi se vse izsekalo in poprodalo! V Aziji, na Libanu, se tedaj ljudem pamet jasni in začenjajo zemljo pogojzdovati; pri nas pa se gojzdi pokončujejo in iztrebljujejo — in pa ravno zdaj, ko se svet baha z oliko in napredkom. In kolikokrat se to sliši! Slovenci, nikar tako, ako ljubite svojo deželo in dobro hočete svojim mlajšim.

Utegnilo je biti okoli 3 popoldne, ko smo s trudom prišli na Gazir in v prijazno bivališče gostoljubnih očetov jezuitov, ki so nas prav prijazno sprejeli, akoravno nas je bila precejšna karavana. Postregli so nam užejenim in trudnim ter odločili stanice.

Opomnim naj pred dokončanjem tega oddelka, da tukaj se je naš r. Nace Knoblehar mudil več mescev s Poljakom o. Ryllo-m. Učila sta se arabščine, se privajala jutrovemu obnebju ter se tako pripravljala na misijon med zamurci. Tukaj je bil Knoblehar sprejel arabsko ime, po katerem ga je poznal kmali ves Egipt, vsa zamurska dežela, in pozneje tudi vsa Evropa, namreč „Abuna Soliman“, ali kakor Arabci izrekajo: „Abuna-Sulejmán.“

LX.

(Gazirska okolica na Libanu. Bojišče med Jusuf-Karamom in Davud-pašatom; kakošen je bil ta boj in njegovi vzroki. Karam zdaj v Rimu. — Amin-paša. — Šmarnice. — Šole in učilo. — Emirovi sinovi. — Vstav v podobo propagande. — Kako se od ondod razširja olika po jutrovem. — Ne učijo se na sušico in smert. — Vaje v premagovanji. — Nevarnost za „novopodkovane.“ — Po šolah in sobah se ne bojé „božjega.“ — Tudi Bulgari. — Red pri obedu. — Njih oprava. — Alojzi Canuti in pričetek vstava. — Hrib mora pokoren biti. — Si mar s turnanjem vratove lomijo in noge podvijajo? — Armenska cerkev na Bejt-Hašebu in ondotni samostan. — Zgodovina gazirske naprave, njen namen in korist. — Bogoslovje. — Od kod pripomočki. — Bratovšina „čistega spočetja in družba Božjega groba.“ — Penzijonat in pogoje za sprejetev. — Satan je bil rogovilstvo skuhal. — „Tivoli.“ Aleksander Bourquenoud †. — Odhod proti Bejrutu. Pasjek = Lycus. Starinske podobšine v skalah in napisi.)

Na Libanu. V Gaziru, na prelepi višavi, smo zvečer ogledovali okolico, zlasti tudi homec ravno ob samostanu in pa vert, kjer je bila nekoliko poprej prva bitva med Jožefom Karamom in vladinim poglavarjem Davudom, ter je manjši Davudova vojna premagala Karamove obilniši moči. Ta boj, ki se je potem bolj razširil, se je bil neki s tim pričel, da je maroniški poglavar Davud dal zapreti nekoga izmed rodovine Jusuf-Karamove, Karam pa precej pride in ga hoče s silo rešiti. To se mu ni dopustilo, in od tod razpor. Drugi vzrok je bojda tudi ta, ker je Davud hotel po maroniški deželi narediti pota; tega pa Maroniti niso dopustili, rekši, da po teh potih bi prišli turki s topovi v deželo. Prišli so pa brez potov s topovi — in sicer tje do Ehedina (Edena), kjer je bila huda bitva in požgan Karamov dvor, kar sem omenil že o drugi priliki.

O tej vojski, ki se je bila pričela ss. treh Kraljev dan 1866 pri Gaziru, je bilo veliko negotovih in presiljenih pravljic po časnikih, in ondotni očetje so bili teh misel, da je dosti neresničnega o stiskanji Maronitov po svetu raztrošenega, ter ne dajejo prav ljudém, da se vzdigujejo. V vojski so bile do takrat tri veči bitve, v kterih jih je padlo nekaj stotin. Karam je bil sicer premagan, pa ne vjet, temuč se je prikriival po vaséh,

in rekli so nam: vlada ga ne bo dobila, ako ga ljudje sami ne izdajo.

Res ga ni dobila. Zakaj znano je, da nekaj pozneje je hodil tudi po Avstrijskem, in kaj močno sem se začudil ravno undan mesca sušca v Rimu — v ondotnem maroniškem vstavu, ko mi je čverst maronišk duhoven povedal, da je tudi Jusuf-Karam v ravno tistem poslopji.

Imeli smo malo časa in zdelo se mi je, da bi mor biti mojih tovaršev to odveč ne mikalo, toraj nisem iskal prilike tega moža viditi, akoravno sem močno želel ga poznati.

V vojski zoper Jusuf-Karam-a je bil tudi neki Švarcenberg, Amín-paša, kakor so pravili. Le-tá pa ni dobro vedil krajev; boj se je bil zvečer pričel, ki je terpel do polnoči, — bil nesrečen, — vojne so bile razbegane, sam bežal, konja zgubil, dobil nekega kmeta že ves spéhan, in ta ga je za nektere lire nesel v Tripoli. — Vojska sploh ni požerla veliko ljudstva; pri Gaziru sta umerla le dva od turške strani; pri Edenu njih dosti več. Skrivajo se za skale in pečine in ne škodvajo si veliko. Amín-paša je bil potlej v Carjigrad poklican in blezo odstavljen.

Na večer smo bili pri Šmarnicah na koru, kjer so bili tudi mladenči. Ljudstvo je spodaj. Tudi tam se pri tem opravilu bere, pojejo se litanije lavretanske ter se dá blagoslov z Marijno podobo — zlo tako, kakor pri Maronitih.

Naslednji dan, 23. majnika, so nam skazovali znotranjo napravo gazirskega vstava. V šolah je bilo kacic 180 učencev iz vsih krajev, celo iz Bulgarije, Aleksandrije itd., in iz vsih katoliških obredov na Jutrovem. Med njimi je več sinov imenitnih emirov (poglarjev in plemenitnikov), katerih eden se je bil tudi za duhovski stan odmenil. Učenci se ločijo v cerkvene, ki se za duhovski stan odmenijo, in druge, ki jih starši samo v odreja in višji oliko pošiljajo v ta glasoviti vstav. Poslednji plačujejo po kacic 200 gl. na leto, uni pa se za stonj sprejemajo. Za tergovske sinove je ta naprava

kakor nalaš, ker tukaj se med drugim naučé razun glavnih evropejskih tudi vsih jutrodeželskih jezikov. Ss. 3 Kraljev god je tukaj velika slovesnost in govori se v vsih jezikih, kakor v rimski propagandi, — ima tudi vstav vse pravice, kakor propaganda v Rimu. Mladenči se naučé tujih jezikov zlasti djansko med seboj, ker so iz vsih krajev. Vstav bi bil pa lahko še polovico večí, ako bi bili pomočki, da se prostor razširi, kakor je osnovano.

Olika od tod se razširja na vse jutrovo, zlasti tudi med duhovstvo. Sem gori prihaja svečenstvo v eksercicije, na duhovne vaje. In ko na pr. Maroniti le malo študirajo in jih kmalo posvetijo, morajo tisti, ki pridejo v ta vstav, svoje nauke čisto doveršiti — skoz 13 lét. Učenje se loči v klasiške in jezikoslovne nauke, pred kterimi je še predhodnji tečaj, da se nauče francoskega jezika. Potem tečaj latinski. Greščine se učijo 4 poslednje leta. Odred modroslovstva (2 leti), fizike itd. itd. sklepa klasiške študije. Poslednjič so 4 leta bogoslovja. Poseben tečaj je za Melhite; Siri, Greki in Kaldeji imajo tudi posebne odrede. Ta naprava je zlasti ondotnim škofom silo koristna, ker pošiljajo vanjo mladenče v nauk in se potem vračajo kot dobro izobraženi duhovni v njih škofije. Previdni šolski gospodje pa ne dervijo žive mladine tako z učenjem, da bi mógli začeti po malem kašljati, sušiti se in mreti, kadar jim je treba iti na delo po doveršenih šolskih naukih. Šolo imajo dvé uri in pol dopoldne in ravno toliko popoldne. Ako povém, da sem vidil undan v šoli jetnikov na ljubljanskem gradu zraven druge izverstne oprave tudi prav ginljivih svetih podob, pa še celo smert na steni, se morebiti „liberalci“ ne bodo vse preveč prestrašili novice, da tudi v jezuitovskem vstavu v Gaziru smo vidili v vsaki šoli altar Marije Device. Pri vsem tem pa morebiti ne bo zmeta, ako rečem, da bi večina zrelotnikov iz naših gimnazij precej deleč zadi šantala, ako bi se z unimi jela skušati v množtvu koristnih véd, — če tudi bi morebiti kteri teh poznal več žužkov, keberčkov in gosenic. —

Kaj prijetno me je ginilo, ko sem vidil na altarji

pomaranč in družih jedil, ki si jih mladenči pri jedi rado-voljno pritergajo, Mariji darujejo ter se potem ubožnim razdelé. Kako lep sad v prid terpečega človeštva so take mladenške vaje zmožne obrodititi za prihodnji čas! Se niso mar celo pri nevernikih mladenči učili premagovanja po šolah svoje dni? Človek je têslo, kateri se ne zna zatajevati. Tudi je kaj priserčno, da se boljši naloge zbirajo v šopke in pred Marijin altar obesijo. Pa bojím se, da utegne kak „novopodkovan“ šolnik iz kože sko-čiti, ako take reči sliši. Kdo bi potlej mladino odvráçal od sv. maše in procesij? —

V spalnici ob posteljah se vidijo podobe in altarčki po gorečnosti in zmožnosti učencev. Postelje so kaj snažne in zvišene od tal, ne na tléh, kakor je sicer navada po jutrovih krajih. Sinovi emirov imajo lepši postelje, napravljene jim od staršev. Med učenci so bili tudi 4 Bulgari. Emir ondotni je imel 4 svojih sinov v kolegiji, 2 v znotranji, 2 v zunanji šoli. Duhovski mladenči, veči in manjši, so posebej in drugač napravljene, v nekakih višnjevih haljinah al tunikah, in jih je prav ve-selje gledati.

V obednici med jedjó se bere, in sicer v 4 jezikih, latinsko, francosko, italijansko, arabsko. Trije profesorji opazujejo branje, in nobena pometa se ne prezrè.

Pričel se je ta sloveči vstav zredoma pred kacimi 28 leti pod sedanjim rektorjem Alojz. Canuti em. Bil je ta gospod poprej že v Mezopotamiji misijonar ter je mož mnogoterih zaslug, pa je tudi že veliko terpel.

Že trikrat je bil v smertni nevarnosti. L. 1860 je bil od Druzov ves obropan, ter je komaj ubežal. — Ko se je bil vstav pričel, je bilo ondi le malo kóč; zdaj je že kraj za čedno mestice ter lepo obdelan s 4000 pre-bivalci. Kakor je en hrib že do verha ves obdelan in v rodovitno zemljo spremenjen, tako so pričeli tudi že s sosednjim hribom, ki je pravi „kras“, pa zgodilo se mu bode ravno tako kakor prvemu. Prideluje se po Libanu posebno veliko svile; povsod so murve nasajene; červeci so bili pa tudi tam bolni tisto leto, ki smo bili tam.

Na Jutrovem so zlasti veči poslopja vse zidane v

podobo terdnjav, tako tudi ta vstav. Ko se notri pride, je najpoprej velik dvor ali dvoriše. Tukaj imajo mladenči svoje veselje, vaje in veselice, če tudi ne tacega turnanja, da bi si vratove lomili. Ko se s sprehoda zvečer vernejo domu, se vstopijo pred podobo Marije Device in kako pesem zapojó, potem se ločijo v šopke po trije ali njih več skupaj in sem ter tje hodé obmoliyo rožni venec še zunaj, včasih pa tudi znotraj v sobah. Da je včasih tudi precejšen vriš po teh prostorih, si je lahko misliti pri jutrodeželskih živih sercih. Vse je pri-serčno, vse veselo, vse zadovoljno.

Popoldne smo šli na nasprotni hrib obiskat armenski katol. samostan Bejt-Hašebó, ki ima 4 duhovne z opatom vred. Opat je ob enem škof. Nekdaj je bilo ondi po 50 duhovnov; zdaj stari duhovni in misijonarji pridejo takorekoč na počitek in smerti čakati. Stoji na visokem prijetnem kraju. Cerkev je ena sama široka ladija, prelepo ozaljšana, z dobrimi podobami. Svetiše je pet stopinj višej od druge cerkve s 5 prezalimi altarji. Okna so ob oboku. Zidan je bil tukaj samostan takrat, ko so mógli armenci iz Carigrada bežati pred turško silo. Armenski jezik je dvojin, učeni in prosti; učenega ljudstvo ne razume dobro. — Po poti nam je pravil stari misijonar, da po teh krajih od majnika do listopada ne dežuje.

Gazirska propaganda je bila vstanovljena za poduk mladih kristjanov na jutru, ki se odmenjajo za duhovski stan. Sprejemajo se mladenči iz vsih obredov in vsih narodnost. Podstavna misel je tedaj: odrejati domače duhovne za obširne okrajine po jutrovem. Očetje jezuiti so bili l. 1832 od papeža Gregorija 16. poslani v ta vinograd Gospodov. Čč. očeta Planchet in Riccabona sta naj prva mislila na ta vstav. Tudi pri nas znani o. Ryllo, ki je z ranjnim Knobleharjem vred delal v afrikanskem misijonu, mož velikoserčen in pravega apostoljskega duha, je sproževal misel, da naj se vstanovi obširna naprava za jutrovo po zgledu rimske propagande, ter naj se kliče vanjo mladina iz Sirije, Egipta, Palestine, male Azije, vélike Armenije, iz Bulgarije in

sploh iz severa otomanskega cesarstva, ter naj se na jutru samem odrejajo duhovni, ki bodo vredni delati v preveliko slavo Božjo. — O moji pričujočnosti pred 4 leti sta bila v bogoslovji le še samo dva mladenča; imelo pa se jih je narasti kmalo obilno, že v 3 letih do 15, ker vsih duhovnikov, v primér naših Alojzijancev, je bilo 62. Med temi je bilo 10 Grekov, 12 Armencev, 29 Maronitov, 6 Sircev, 3 Bulgari, 1 latinskega obreda. Bulgari so: Anastazij Konstantin iz Carigrada; Demetrij Tenjo iz Svitova v Valahiji, in Kristo Gančijo iz Drinopolja. Z malim Gančijotom sem govoril po slovansko in sva se prav dobro razumevala, ker ni bil pozabil bulgarščine, dasiravno je bil ondi že 4 leta. Slovenščine se namreč tistikrat ondi niso še učili, upali pa so gospodje, da se tudi to zopet doseže, kakor je bilo že pred nekaj časom.

Naj boljši med njimi so Armenci, — po vsih šolah prvi. — Nekteri seminaristi so iz samostanov: 5 Grekov iz reda sv. Bazilija; 4 Maroniti iz reda sv. Antona, — ter se hočejo ondi bolj izučiti in čversto olikati. V ravno ta namen sta bila ondi 2 greška duhovna, eden spreobrnjenec iz razkolnikov.

Od kod pa pomočki za tako koristno napravo? Samostan je silo ubožen, živi o pičlih prihodkih iz Evrope. Prednje leto so bili naredili 8000 pijastrov dolga. Poslal sem jim bil o neki priliki nekak dobrotni dar, in bili so silo razveseljeni in hvaležni. Pri nas tej napravi pomagajo z drugimi vred vsi tisti, ki so v bratovšini čistega spočetja za Jutrovo, ali pa v družbi Božjega groba, ki ima v Kolinu ob Renu svoj sedež, v Ljubljani pa g. Dragotin Lahajnar (pisar v kancelii pri preč. gosp. kor. Meršolu) vanjo sprejema.

Ima pa ta naprava tudi že vnanjo šolo za mladino ondotnega kraja, ki le toliko plačujejo, da se jim pi-sava in bukve napravljajo. In koliko se pozna, — ka-šen razloček med drugimi! Ves kraj je nekako olikan, vse nas je lepo pozdravljalo po poti. Lepše so se obnašali, kakor pa n. pr. mnogi gospôski v Ljubljani.

Zraven semeniša, kakor sem že omenil, je tudi od-

gojilnica za odrejo družih mladenčev ali tako imenovani penzjonat. Sinovi evropskih konzulov, emirov, šejhov in naj imenitnejših tergovcev sirskega obrežja so hiteli v ta vstav, ki je bil pricvetel na prijetni gazirski gôri. Gotovo je, da zdaj vsak oče v ondotnih krajih, ki želi imeti olikane sinove, jih v Gazir v odrejo daje. Kdor hoče biti sprejêt, mora v svojem maternem jeziku znati saj brati in pisati in biti čedne obnašê. Plača za 10 mesecev okoli 200 gld. po našem ali 2000 pijastrov. Seboj mora prinesiti posteljno napravo in sploh perilo in potrebno obleko. Vsake 3 mesce dobijo starši n-znanila zastran učenja, obnašanja in zdravja svojih sinov. Ta vstav je nekatere ure od Bejruta ob Libanu, ravno nad srednjim morjem.

Satan pa zmiraj in povsod osât in ljuliko seje, in če vidi kje lučico katoliške vere lepo svetiti, je čisto gotovo, da jo iše upihnuti. Tri leta pred našim prihodom na ta kraj je bil podkuril serca nekterih posvetnjakov zoper očete jezuite, ter so jih hotli po sili spoditi. Strah in groza je pretresala uboge mladenče, ko so ti tolovaji poslopje obdali, hotli zidove podirati in pregnati odgojilce in dobrotnike svoje dežele. Vlada pa jim je v pomoč prišla, vojaki so hiše rovarjev obsadili, vélike rovarje odpeljali, ter so bili ojestro kaznovani. Nekteri ta vihar mavtarjem ali frajmavrarjem pripisujejo. Bodi si pa, kakor že je, gotovo so framasonskega duha — vedoma ali nevedoma — kateri tako počenjajo, in znano je, da tudi na jutru imajo ti sovražniki luči in keršanske olike svoje gnjezda. Tudi Jožef Karam ni prav prijatelj tega vstava; ko je bil pred nekaj časom prišel v Gazir, ni obiskal ne ondotnega emira in ne jezuitovskega vstava. (Mladenča njegove sorodnine pa sem vidil v vstavu.)

Naj omenim še majnikove veselice, ki so nam jo bili naši radogosti napravili. 24. majnika pred poldnêm je šlo veči del očetov z nami vred v „Tivoli.“ Ali mar ljubljanski?.. To je senčen kraj med strašnimi pečinami v veliki strugi, kake pol ure od samostana. Ondi pri hladni vodi smo imeli kosilo, ki so ga seboj prinesli,

ter se veselili, kremljali, šalili in marsiktera smodka se je popalila, zakaj brez tega na jutru ni življenja. Neprimeroma dobre volje je bil učeni pisatelj, naravoslovec, popotvalec itd. o Aleksander Bourquenoud, ki sem pozneje dobival od njega nektere pisanja, pred kakim poldrugim letom pa zvedil, da je umerl. Velika škoda za tako dobrega in učenega moža, od kterega je tudi po zvezkih „Das heilige Land“ v Kolinu več spisov. Bog mu daj dobro!

Mudili smo se do 25. majnika na Gaziru. Ta dan ob 5 zjutraj pa smo se po priserčnem slovesu odpravili proti Bejrutu. Počasi nazdol gredé smo bili v poldrugi uri že pri srednjem morji. Nobenega kraja na vsem popotvanji nisem vidil tako z vasmi in hišami obsutega, kakor je obgorje ob srednjem morji med Gazirom in Libanom. Ob 8 smo bili že pri Nahar-el-Kelb ali „Pasjem potoku“, ki po nekaki pasji grapi med velikimi pečinami šumi z Libana in dela dolino rodovitno. Ta reka je nekdanji „Lycus“ (Volčjek), greško in arabsko ime se opira menda na stare pravljice in se tolmači iz šumečega tuljenja, ki ga voda dela, ker ob skalovje bije. V velikanskih pečinah po ondotnem kraju so vsekane starodavne podobšine asirskih kraljev in pisanja, nad kterimi si učeni glave lomijo, koliko stoletij pred Kristusom so bile dolbene. Naj si jih le; meni se mudí dalje, ker že dosti dolgo stikam jutrovske puste kraje. — O $\frac{1}{2}$ 11 smo šli čez visoki most nad potokom „Nahar-Bejrut,“ nekdanj Magoras), $\frac{1}{4}$ ure od Bejruta, in še pred 11 sva bila z g. Hörmanom že v Bejrutu.

LXI.

(V Bejrutu. — P. Van-Ham in kje je veda. — Kuhar Jelačiča bana. — Tudi iz Ljubljane kdo v Bejrutu. — Kancelar Stefanelli. — Odhod. — Otok Ciper in njegove zgone in nezgone. — Michele Cyrillo. — Abd ul-Gami in olika liberalcev. — Sobnik J. Kovačević in mašenist A. Likon.)

Bejrut. — 26. majnika sem sveto mašo opravil pri altarji čistega spočetja v jezuitovski cerkvi. Posebno soznanil sem se s č. o. Van-Ham om, S. J., ki je bil

13 lét bogoslovski profesor (v Holandii ali Belgii), zdaj pa je na povelje svojih višjih popotoval več lét po Jutrovem ter je imel nalogo, učeno popisati Palestino in druge jutrovske kraje. Tako ta red vedno veliko dela za učenost na vse strani; liberaluhovska učenost dandanašnji je pa ta, da jezuite in papeža zasramujejo po umazanih časnikih.

Bejrut, kakor sem zdaj zvedil, ima med kacími 85000 prebivalci 20.000 musulmanov, 20.000 razkolniških grekov, 15.000 maronitov, 5000 zedinjenih grekov itd. (ter skupaj z družimi do 30.000 katoličanov), nekaj armenov, koptov, hebrejev, metualov itd. z mnogimi cerkvami. Posebno veliko šolske mladine podučujejo razni redovi.

Ostal sem bil v „Hotel-Univers-u,“ blizo konzulata, plačal od prenočnine 3 franke in 3 franke za kosilo. Gostilnik Konštantin, kakor sem bil zvedil, je grek, ki je bil neki kuhar pri banu Jelačič u, in nam se je prav postrežno obnašal, ter pri izbarkanji prvi pot in pri vbarkanji drugi pot je vse storil, kar je bilo treba, in nismo imeli nobene sitnosti. — Na vse zadnje že sem zvedil, da je v Bejrútu Kranjica Prelihova iz Ljubljane s svojo sestro, ki ima moža Poljaka Jakopa Štefanovskega, sedlarja.

S tovaršem Tirolcem Hörmanom sva se tukaj prav serčno poslovila, ker jaz sem se bil odmenil še v Carigrad, on pa proti domu z drugim parobrodom. Gosp. Štefanelli, kancler pri konzulatu, nam je tudi to pot bil prav postrežin. Ta gospod je vse hvale vreden. Poslovili smo se tudi pri starem general-konzulu in proti 6 zvečer 27. maja sva odrinila s Čehom Fridmanom na parniku „Afriki“ proti Zmirni.

Že ob 2 po noči je moj tovarš Fridman zagledal véliki otok Ciper, pred kterega mestom Larnako smo obstali zjutraj o poli sedmih.

Ciper, po greško Kypros, turško Kebris, je kaj imeniten otok med Sirijo in malo Azijo in obsega 260 štirjaških milj s 140.000 prebivavci, ki so veči del Greki. Glavno mesto je Nikozija. Lepi in rodovitni otok pa ne

more tako v cvet priti, kakor je zmožen s svojo rodovitnostjo in vgodno lego, ker razni narodi in ljudje se od nekdanj zmiraj zanj pulijo in tepejo. Prebivali so v starodavnih časih ondi Kananejci, pridružili se jim Fenici, ki so ondi pričeli razuzdano čiščenje nesnažne malikinje Ašerah, Astarte ali Venere, ki menijo, da je na tem otoku prišla iz morskih pén. Iz pén že, ali pač tudi iz blata. 550 pred Kr. je bil Ciper egiptovsk, potlej perzovsk, pod Aleksandrom macedonsk, zopet egiptovsk, l. 58 pred Kr. rimsk itd., poslednjič turšk. Dobili so ga križarji itd., Benečani l. 1489, in poslednjič zopet Turki 1571 pod Selimom po pošastni vojski. L. 1822 so turki strahovito delali na tem otoku, ker so se Greki hotli osvoboditi. 25.000 mož so bili poklali, otroke utopovali, ženske v sužnost prodali!

Z našim parobrodom se je peljal tudi Monsgr. Michele Cyrillo, vikarij s škofovsko oblastjo na Cipru, ki je ravno šel iz Jeruzalema. V Larnaki so 3 katoliške cerkve in 600 katoličanov. Faro imajo oo. Frančiškani, njih cerkev je izmed naj lepših na jutrovem. Bil je po greški pratiki ravno binkoštni ponedeljek, velik praznik. Hiše so večidel že s strehami po evropski šegi. Greška razkolniška cerkev ima posebno lepo okinčan stolp z bizantinskimi olupšavami. Na tergu in sicer po mestu je bilo vse živo ljudstva, po morji vse polno čolnov z ljudmi, ki so bili semanje napravljeni. Mesto je čedno, nekaka sredina med evropskimi in jutrovimi šegami. Do čuda veliko sem vidil zamurcev. Izdelki so že boljši od družih jutrovih, zlasti čevljarska prelepa roba. Kraj ob mestu in po obmestji je ves poln prelepega zelenja in olupšan z mnogimi palmami. Po 4 pomarance so dajali za pijaster (blizo 10 nkr.) Sicer pa je viditi po velikem otoku bolj pusto. Od Larnake zadej se vidi visoka gora Olimp, dandanašnja Križna gora, 6--7000 čevljev visoka.

Na Cipru je bil doma sv. apostelj Barnaba, ki se je mnogo trudil svoje rojake spreobrniti ter osrečiti (Dj. apost. 13), in je poslednjič tudi v svoji domovini umerl, bivši ozaljšán z vencem mučeništva. Pod cesar-

jem Zenonom so našli na Cipru njegovo truplo z evangelijem sv. Mateja vred, ki si ga je bil Barnaba zase prepisal. — Sv. Pavel je na Cipru spreobernal rimskega poglavarja Sergija, judovskega vražarja (Elima) pa je s slepoto kaznil, in s tem čudežem ob enem ravno poglavarja prepričal, da je res apostelj in da je njegov nauk resnica. (Dj. 13, 6–13.)

Larnaka je na mestu nekdanjega Cittium-a, ki ga je bil menda zidal že Cetim, vnuk Noetovega sina Jafeta, in je toraj silo staro.

Znano je imenitno cipersko vino, posebno dobro je v Limassol-u, majhnem zavetniku. Ciprovec se razloči petéri: Komanderijec ali križanec, ki se prideluje na stari konturii ali križanskem posestvu ob Kolossi; muškatar; sladki morokanelec, in dvojno manj imenitno, ki se ne izvaža v Evropo.

Razun že omenjenih so znamenitiša mesta še: Salaminec, Famagusta (čisto turška) in druge.

Ko smo se dalje peljali mem otoka, so se vidili še precej zeleni hribi in polja.

Nad našo kajuto na podu so skoraj vse popoldne nekteri možaki politizirali zastran Jusuf-Karama in Davud-pašata, in pa s toliko živostjo, da bi se bili skoraj stepli; silno so kričali. Vidi se, da ta reč je deleč segla, in pa kakošni politikarji so greki. — Proti 4 smo šli mem skalovitega nosa, na kterege koncu je svetilnik (fanale), od deleč viditi kakor cerkev, da ponoči barke vedó, kako popotvati. Deleč zadej je viditi drug velik hrib, bolj obširen; ob 8 zvečer smo bili še zmiraj ob ciperskem obgorji.

Z nami na barki je bilo nekaj mladenčev, ki so rekli, da gredó v Carigrad, ter se bodo izučili in bodo strežniki sultanovi. Soznanil sem se bil zlasti s 17letnim Abd-ul-Gani-em iz Bejruta. Menil se je ondi izučiti še več jezikov, ter potlej pojde v Pariz. Bili so ti mladenči precej hrastovi in neobdelani; vender pa so v govorjenji do bližnjega več kulture razodevali, saj v nekem oziru kakor pa nekteri liberalni doktorji in profesorji v svojem govoru zoper cerkev in papeža.

Naš sobnik ali točaj na parniku je bil Janez Kovačevič, iz Tominskega, prav prijeten človek. Popotnikom se je kaj čudno zdelo, ko sva govorila po slovensko in pričujoči niso mogli razumeti. Tudi eden mašinarjev je bil Slovenec, Anton Likon iz Postojne. Tone je že tako olikan Slovenec, da ne pije več „kofeta,“ ampak „kavo,“ ne več „cigare,“ ampak „smodko.“

Naslednji dan, 29. majnika, smo skor celi dan šli ob gorah Anatolije (male Azije), ki smo jih imeli ob severni strani, in nekatere so bile viditi precej visoke.

LXII.

(Vožnja proti Rodu. — Musulmanski „fatalizem.“ — Vrednost jezikovskega znanja in „šelm“ liberalizem. — Na Rodu. Ondotno prebivavstvo in druge zadeve. Nekdanja in poznejša slava, vojske, templarji. „Bakšiš“ sultanov za pruskega kralja. Dva velikaša. Sedež latinskega vikšega škofa nekdanj, zdaj. Zavetnik in terdnjava. Rodovski kolós. Starine in podertine po mestu. „Roža.“ Silovita bramba in turška grozovitost.)

Popoldne 29. maja, grede dalje od Cipra, sem vidil na parobrodu človeka nekako posebno derznega obraza in obnaše, ki se mi je zdel prav družovske šege, in nisem se motil. Naključni se, da se z njim podam v pogovor in pové mi, da je bil pred šestimi leti tudi v boju na Libanu z Druzi vred. Na vprašanje, če se ne boji, da bi ga utegnili ubiti na vojski, pravi, da nič ne, češ: sej Bog vé, kdaj bom umerl. Precej spoznam musulmanski fatalizem ali vero v neodvračljivo osodo pri njem, in mu rečem: to ni tako: ako tukaj le v morje skočiš, ti tudi jaz povém, da bodeš konec storil. Bog res vse vé, pa zato se človek ne smé prederzno v nevarnost podajati. — Vpraša me, če vem za „Džebel-Assvad“ (Černo goro), in vse je vedil, kako je bila ondi vojska pred dvema letoma. Znal je prav dobro arabsko pisati in mi je še neke verstice v potno knjižico zapisal... Čudno je, sem si pri tem človeku mislil, da je znotranja nprav pri nekterih ljudéh tako močno na zunanem izražena. —

Malokrat je v tolikih jezikih treba govoriti, kakor

je bilo na tem parobrodu; pri eni mizi je bila prilika govoriti slovensko, nemško, laško, arabsko, francosko, in kdor bi znal, bi bilo še kaj več treba. Ena naj večih napak današnjega „šelma“ liberalizma je ta, da iz samega zelenega sovraštva do družih narodov ne dopusti mladini jezikov učiti se. Nemščina in stara greščina se jim še v glavo ubija, potlej pa červi in žužki, da bi se jim skoraj v možganih zaredili, in številki, da bi lahko strehe z njimi pokrivali! Sicer pa se jim še osnova glavnih avstrijskih jezikov ne privoši, in celo še domači ne. In ko pride mladi človek malo iz dežele, je med ljudmi kakor čuk med muzikanti. Nevošljivci! dajte se mladini najprej dobro izučiti domačega jezika in potlej ji odprite pot do družih, saj avstrijskih jezikov in narečij. Nemški Mihel zato ne bo počil.

Zvečer ob 10 smo ostali pred slovečim Rodom, ki je otočje ob meji egejskega in srednjega morja, 2 uri od azijskega obrežja. Naj večji je izmed sporadiških otokov, ter ima 31 štirjaških milj prostora in kacic 30.000 prebivalcev, mesto Rod ali Rodos pa 10.000; katoličanov menda le kacic 200. Mnihi imajo majhno katoliško cerkvico. Na vsem otoku je le kacic 6000 katoličanov. Mesto je revno, ter bogato le z razdertinami. Zavetišče je majhno, varno, v katerem je bila le ena turška barka. Hiše ob hribcih so med zelenjem, kaka palma gleda visoko izmed hiš; pravijo, da tukaj se v prvo najdejo te drevesa, gredé proti jutru.

Narod je viditi čverst, greške korenine. Mesto je starodaven sedež umetnosti in vede; Katon, Ciceron, Pompej so se učili govorništva in deržavnih znanstev v ondodni šoli, ki jo je bil vstanovil Aeschines.

Veliko imenitniši je bil Rod postal po templjarjih vitezi, ki so bili ta otok l. 1310 Saracenom vzeli in tukaj postavili sedež svojega reda. Imenovani so bili „Rhodisi.“ L. 1522 pa jih je po junaški brambi zmagala prenezmerna turška sila. Templjarji imajo ime od bolnišnice in samostana pri sv. Ivanu v Jeruzalemu (vstanovljene l. 1048 v prid bolnim romarjem). Odkar so bili križanski vitezi Jeruzalem vzeli Turkom, so imeli

pa tudi nalogo vojskovati se zoper nevernike, in s tim so si pridobili velike zasluge za keršanstvo. Njih je bila cerkev Marije Device, imenovana „Veči“, ktere podertine so blizo cerkve Božjega groba v Jeruzalemu. Predlanskim pa je bil sultan to staro svetišče dal za „bakšiš“ Prusu, ko je bil ondi kraljevič na popotovanji.

Turški poglavar in greški nadepiškop sta zdaj velikaša na otoku Rodu. Nekdaj je bil tam tudi sedež latinskega vikšega škofa, zdaj pa je ondotno nadškofijstvo sklenjeno s škofijstvom na Meliti ali Malti.

Zavetnik mesta Roda je med stolpom št. mihelskim (štiroglato terdnjavo) in drugim okroglim velikan-skim stolpom; čez vse okrožje njegovo gospoduje grebenast zid z vratami, ki imajo dva velika turna ob stranéh. Zadej je mesto v okroglo-podolgasti podobi. Stari zavetnik je bil nekoliko bolj proti severu od sedanjega, dolg skalnat jéz ga loči od sedanjega zavetnika (ladijostaje). Pri vhodu v to malo loko je stal ob desni sloveči Rodov velikan, bronast steber, kolós kacih 40 – 50 sežnjev, ki so ga šteli k sedmerim čudom svetá. Posvečen je bil rodovskemu Apolinu; dal ga je bil postaviti Lysipp, izdelal pa ga je Chares Lindoščan, nekako blizo 300 let pred Kr.; že 56 lét pozneje ga je potres prekucnil in ležal je čez 900 let na tleh; še le kalif Moavija je prodal (l. 672) njegove šibre nekemu judu, ki je neki 900 velblodov z njimi obložil.

Šli smo v mesto po glavnih ulicah sv. Janeza, „viteških ulicah,“ mem hiše vélikega templarskega mojstra. Polno je starinskih genveških hiš z raznoterimi gerbi, križi, podobami, kinčarijami itd. Pred nekimi 10 léti je neki vitez kacih 20 izmed toliko gerbov imenitnih rodovín pobral in v Terst odpeljal, kakor so nam pravili.

Gredé po viteškem oddelku, ki se je pozneje imenoval „turški stan,“ smo pogledali podertine nekdanje slavne cerkve sv. Janeza, pozneje glavne turške mošeje. Še se vidi prelép tlak, stebrovski kosovi in obokovski ostanki ležé sem ter tje. Od kod je to razdjanje? Leta 1856, 6. kim. je bilo v smodniški stolp trešilo, in raz-

djalo konak (dvor) vladarjev, mošejo in vso bližnjo okolico. Letele so skale po vsem mestu in tje do morja. Vsi muhamedanski verski služabniki s 600 drugih prebivavcev so bili konec storili pri tej veliki nesreči. Tudi še druga v mošejo spremenjena keršanska cerkev zraven bolnišnice je bila skoraj vsa raznesena. — V starem gradu znotraj obzidja ob morji po tleh leže stari, po 5 sežnjev dolgi topovi. V tem kraju je polno mlinov na veter.

Povedati moram tudi, da otok „Rodos“ ima ime od „rože“ ali cvetlice, ki je pa zdaj vela cvetlica, kakor so sploh cvetlice pod musulmanskim gospostvom.

Opomniti moram še ene junaške brambe otoka Roda zoper nejevernike. L. 1480 pride Mahomed II, premagavec Carigrada, s svojim brodovjem pred zidove tega otoka. Silovito so se branili Rodičani; 3000 turkov je že bilo udarilo skoz prederti zid; vdove in device so se vojskovale. Divjaki so imeli vervi seboj, s kterimi bi bili rop grabili; 8000 kolov, na ktere bi viteze in druge oborožene natikali — ti turški grozoviteži? Božja moč in vojskovavcev serčnost pa je vse to osramotila, ker za predertim zidom so neutegoma naredili novega, 4000 napadnikov posekali, in ko so bili turki pri oblegi zgubili 9000 svojih in imeli 15.000 ranjenih, so kopita pobrali in odšli z dolgim nosom. Toda vso drugo odperto deželo so bili strahoviti trinogi z ognjem in mečem pokončali. — Pa vse to ni moglo „Rože“ rešiti za stanovitno. L. 1522 prihrumí Sulejman Véliki, premagavši Beligrad, s 300 brodovi in 100.000 vojaki, oblega otok 5 mescev, ga trikrat posamezno napade in je odbit, in v skupnem napadu 24. kim. zgubi 15.600 ljudi, dasiravno je véliki mojster bil zapušen od keršanskih poglavarjev ter je imel le 4500 vojakov in 600 vitezov. Že misli sultan z oblego odjenjati, ko mu neki begún naznani, da so vitezi v stiski in ga nagne, da ostane. Štirje novi napadi so bili odbiti in turki niso mogli družega, razun da so otok terdno vtesnovali. Vitezi, zapušeni od greškega prebivavstva, se niso več mogli braniti, ter so se udali po častni pogodbi, da se cerkve

ne bodo skrunile, da bo keršanska vera imela svobodo, in da vsi smejo otok zapustiti, kateri hočejo, da vitezi smejo vse svoje reči seboj vzeti, pohišje, svetosti, orožje, topove. Ali ravno da je bila podpisana ta kapitulacija, so jo že prelomili divji janičarji. Vendar je sultan na pritožbo velikega mojstra zagotovil, da se mora pogodba ostro spolniti in 1. pros. 1523 so zapustili otok Rodos še ostali templarji, in spremljalo jih je čez 4000 prebivalcev. Podali so se na Rimsko, in 1. 1530 so se ustanovili na Meliti (Malti). Pod turškim gospodvom Rodos ni dosegel nikakoršne slave več.

LXIII.

(Vožnja po egejskem morji proti Smirni. Knidos, Halikarnas, Kos, Patem, Samos, Nikarija ... Kako se greška pisava bere. „Fokios“ je vsega tega kriv. — Mohamedani v „Ajn-Karimu“ išejo o suši pri katoličanih pomoči. — Obilne spreobračanja v Damasku. — Samos; Efez, Heraklit, Apêl, Dijana. Herostrat in Hermokrat. Sv. Janez ev. Cerkveni zbor. Cesmè; Lakato; Mitilene. Prihod v Smirno.)

O poli devetih zjutraj 30. majnika smo bili tedaj mesto Rod zapustili in smo po egejskem morji dalje jadrali ob velikem otoku Rodu. Še po 9 smo imeli rodiško gorovje ob levi. Ob desni pa nekoliko više so se vidile vse rujave, puste gore male Azije (Karija in Licija). Ob 2 smo šli mem Knida otoka ob desni; še spredaj je bilo znamenito nekdanje mesto Halikarnas; ob levi ob $\frac{3}{4}$ Kos, znamenit otok s kacimi 20.000 prebivalci, polovica grekov in polovica turkov. Ta otok je rojstno mesto nekdanjega imenitnega zdravnika Hipokrata, kateri ima polno spominov po vsem otoku. Malik Eskulap je imel tukaj svoj tempelj, ki pa ni več sledi od njega. Kaki dvě uri od mesta je „Hipokratov studenec“, neke stare toplice. Vse popoldne smo brodarili zmiraj med raznimi otoki, otočici, pečinami in skalami. Ob 5 smo imeli ob levi slavni Patem ali Pathmos; na verhu tega otoka je cerkev sv. Janeza evangelista, ki je bil na otok pregnan pod Domicijanom in je tukaj skrivno razodenje spisal, ter ves otok posvetil s svojimi čudeži. Samos, Lipsos, Korsos, Nikarija in druge

otoke smo za seboj pustili. Vsi kraji so več ali manj imenitni, ali kam bi pisavca zaneslo, ako bi hotel vse popisovati.

Neki prijazen grek mi je priljudno razlagal, kako se bere greška pisava po novo-greški šegi: η , ϵ , \omicron , ι je = i; α = e; ϑ = ths ali skoraj „s“ skoz zobé; δ = dj prav mehko; β skoraj kakor v; χ večkrat skoraj kakor hš tako, da se jezik na nebo pritisne; naglasi se vselej razločno in ostro povdarjajo, ako se ima tudi ω s tim zatemniti. Ni dvomiti, da so tudi nekdanjci temu podobno izrekli in da je naša šolska izreka čamrasta in pokvečena.

Ko sva moj duhovni molitvenik pregledovala in sem mu razlagal to in uno, mu zapojem tudi evangelij, kakor se pri nas slovesno v cerkvi poje. Takrat je sam pri sebi tiho zdihnil, rekoč: „makarios“ (blagor se ti!), ne vedoč blezo, da kako besedo greškega razumem, če tudi ne odveč. Čudno se mi je zdelo slišati kaj takega iz njegovih ust, zlasti ker mi je bilo znano, kako prenapeti so pogosto razkolniki zoper katoličane; precej pa je jel tožiti zavoljo ločenja grekov od Rima, in rekel je, da „Fokios“ je vsega tega kriv. Opomnil sem mu še, da je dobro zgodovino študirati, ker s tim se pride do resnice. Mene pa je ta zanimivi primérlej prepričal neke reči, zastran ktere sem večkrat premišljeval: kako namreč veliko krivovércev dobro vé, da niso v svitlobi resnice, in le samo ozir na okolišine, ljudi in sploh svet jih zaderžuje, da v temi ostanejo. Naj to zadevo nekoliko razgernem, morebiti dá komu priliko dalje premišljevati.

Velikrat je slišati ugovor, da otroci tega sveta, razkolniki in sploh drugoverci ravno tako mislijo, da so v resnici, kakor so vterjeni katoličani zase tega prepričani. Jaz pa bi prašal: zakaj pa drugoverci v kaki sili vedó tako naglo pri katoličanih pomoči iskati? Prav jasen dokaz imamo v novih in novejših naznanilih iz svete zemlje. V arabski vasi Ajn-Karím ali pri sv. Janezu v hribih, kake 4—5 ur proti zahodu od Jeruza-

lema je bila letos suša, in turki so čisto dobro vedili, na čijo pomoč se je več zanašati. Prišli so k oo. Frančiškonom v samostan, v čigar cerkvi je rojstno mesto sv. Janeza Kerstnika, in prosili so mnihe, naj napravijo obhod za dež. Zakaj neki niso šli k svojim dervišem?.. Katoličani jim voljo spolnijo, in turki se prav spodobno obnašajo, ne mara lepše od marsikterih Ljubljančanov, ki gledajo procesijo sv. Rešnjega telesa. Dosegli so ne samo dež, temuč še duhovni nagib, da naj se tudi za dušne koristi tje obernejo, kamor so se obernili za telesne potrebe. Prišli so ramreč po procesiji v kloster in prašali, „kaj je bil tisti lepi fantič, ki ga je P. gvardijan nosil v procesiji?“ Vidili so namreč namesto sv. Hostije v moštranci ljubeznjivega otročiča... Da to, kar je undan „Vaterland“ pripovedoval, ni kaj izmišljenega, se poterjuje še posebno s tim, da od tistega časa se je že veliko muhamedanov spreobrnilo v tem kraju. Dobro pomnim, da so nam o moji pričujočnosti v tem kraju pravili, da je bilo tam prav malo kristjanov in da so muhamedani hudi in prenapeti.

To pa ni edino na Jutrovem. Iz Damaska se je bralo že pred več časom, in ravno zdaj v novo naznanujejo, da se tam veliko muhamedanov spreobrača k katoliški veri; ne manj kot 5000 jih zdaj podučujejo za sv. kerst. V prikaznih, kakor pišejo, dobivajo opominovanje, da naj se dajo podučiti in kerstiti.

Tako se zopet razširja med nejeverci sv. vera, katero po naših krajih lastni njeni otroci tako neusmiljeno teptajo in zaničujejo. —

Znamenit otok v egejskem morji je Samos ali Susam-Adossi, domačija Pitagorova. Anakreon in Herodot sta tu stanovala. Prebivavci so večidel greki z lastnim vikšim škofom. Glavno mesto je Chora. Na Samu je samosvoj greški vladar, ki Porti davek plačuje. Za tem otokom na suhem je znamenito mesto Ephesus ali Efez, glavno mesto okrajine Jonije v mali Aziji. Modrijan Heraklit, podobar Agazija, in slikarja Apel in Parazij so bili tukaj domá. Hram Dijane Artemidove, Apolinove sestre, tukaj se je štel po poganskih umenih med sedmere

čuda svetá, bil je pa gnejzdo malikovavstva in vražarstva. L. 356 pred Kr. ga je bil Herostrat popalil, toda Hermokrat ga je še lepše sozidal; Skiti in Goti so ga zopet požgali, pod Konštantinom pa je bil čisto razdjan. Pred in po svojem pregnanstvu na Patem je tukaj bival sv. apostelj Janez, in tukaj je menda umerl. L. 431 je bil v Efezu vesoljni cerkveni zbor zoper krivoverca Nestorija.

31. majnika, sv. Reš. Telesa dan, zjutraj ob 6 gremo tik ob bregu male Azije; Smirna pa je še daleč. Zadej smo po noči pustili Cesmè, Lakato, zdaj gremo mem Karapurna, ob levi je Saliko; ob levi deleč Mitiline; nižje Fodys; ob desni okrajina Klaromene. Po 6 Karapapa. Tako so mornarji te kraje imenevali.

Po 7 je jel veter precej močno zibati naš parobrod, zraven tega so imeli slabo oglje; toraj smo namesto ob 8 še le ob 11 dospeli v Smirno. V veliki skerbi, če tako sveti dan ne bom mogel maše dobiti ali pa maševati, sem se prepeljal berž berž, ko je bilo mogoče, v mesto in opráševal, kje je kaka cerkev ali samostan. Neki gosposki človek, menda kak frajmahtar, mi je dal lepo tolažilo na moje opráševanje, rekoč: „Questa roba io non mangio, — m—da...“ Odgovoril sem mu dalje gredoč: „Molto bello; ringrazio!“ Ta zanikarnež je bil ne mara ravno zavoljo bližnje procesije ves žolčnat od jeze in nevošljivosti; slišal sem namreč pozneje, da tisto leto se je prvi pot obhajala tako slovesno. Kmalu sem naletel na velik kup ljudi, ki so bili vsi pokriti in so se zelo gnjetli proti enemu kraju. Dozdevalo se mi je, kaj bi utegnilo biti, ker že poprej sem slišal zvonjenje; in res, ko se med ljudstvo zgnjetem, vidim tudi odkrite ljudi in spoznam, da po ulicah je procesija s sv. Rešnjim Telesom, ktera se je kmalu potlej sklepala v kapucinski cerkvi. Vodil jo je sam vikši škof Vinc. Spaccapietra. Vse je bilo silo zamišljeno v procesijo. Tudi jaz grem nekaj časa za šolarji s procesijo v dosti čudni gnječi, ker vse ulice, vse okna, vse višave so bile polne ljudstva, in z več višav so se kar vsipale cvetlice doli na procesijo.

Sklenilo se je opravilo z blagoslovom in z molitvami, med katerimi je bila tudi za papeža in v čast sv. Polikarpa, kteremu je kapucinska cerkev posvečena. Zopet oprašujem zavoljo maše skazovaje svoje pravice, in odkažejo mi do pričujočega vikšega škofa, ki mi precej dovolijo. in me ob enem za drugi dan na kosilo povabijo. Tako se je dobro izšlo in rešen sem bil svoje stiske. Po maši so mi gostoljubni kapucini sami ponudili, da naj ostanem v samostanu, ker parobrod je imel še le čez dva dni dalje odriniti; imel sem toraj dosti časa dobro ogledati to mesto.

Br. Bernardo mi je popoldan po prav slovesnih večernicah skazal novo stolnico, ki je bila ravno dozidana, pa le kar zidovje tiče. Ima 3 ladije, na vsaki strani 5 kapelic in bode prelepa Božja hiša, ko bo z vsim dovršena. Potem sva ogledala cerkev čistega spočetja, pa domačo kapucinsko. Poslednja je prostorna in je bila dolgo časa naj večji na jutru, zdaj pa se povsod obširno dela in napredva.

Sploh je dobro viditi, da po turških okrajinah se mora zavoljo muslimanske prenapetosti vsaka keršanska naprava prav hitro izdelati, da fanatizem ima manj časa repenčiti se. Kapucinski cerkvi so bili pred nekaj leti stolpič postavili v eni noči; neko drugo cerkev so bili sozidali v 43 nočéh in dnéh; — priprava vsa mora biti že gotova, da kar berž skladajo. —

Kako se revežem mornarjem godí zastran skerbí za dušo in za zveličanje, naj to-le pojasnuje: Ko se je bil proti enajstém parnik ustavil, sem hitel kar sem le mogel, da bi se v čolnici berž berž prepeljal na suho, kar se pa ni dalo tako neutegoma doseči, ker še le po gotovosti, da ni kake kužljive bolezni na parniku, pride od krajne više oblasti povelje, da se smejo popotniki izbarkovati. V izgovor svojega hitenja rečem nekemu mornarju Dalmatincu: „še maševal nisem.“ On pa mi odgovori: „Kaj čete? Jaz še križa nisem storil pri tolikem dir-in-daju; kaj bo pa z menoj?“ — Bil je namreč dan sv. Reš. Telesa.

Smirna (bolje Zmirna, po turško Izmir, greško

Σμύρνα) starodavno mesto, pod raznimi vladami, velikrat razdjano in zopet zidano, je od l. 1424 določno pod turško oblastjo. Keršanstvo se je bilo ondi zgodaj vstanovilo in sv. Polikarp je bil prvi škof, ki je bil ondi mučen l. 166. Nekdaj je bila Smirna preimenitno trgovsko mesto, imenovana kraljica male Azije; imela je glasovito govorniško in modroslovsko učiliše, prilastovala si je med drugimi mesti, da je domovišče Homerjevo, imela je tempelj in postavo (statvo) tega poeta. Dandanašnji pa je vse trgovstvo z drugotno slavo tega „bisera Jonije“ in „očesa Anatolije“ skoraj čisto ob tla, ali saj sence tiste slovečnosti nima, kakor svoje dni. Vendar pa mesto tudi dandanašnji ni brez lepote, zlasti po tako imenovanih „rožnih ulicah,“ po katoliškem oddelku in drugod, kakor tudi brez trgovine ne.

Smirna šteje do 200.000 duš, kacih 80.000 turkov, 60.000 razkolniških grekov, 14.000 katoličanov, 10.000 armenov, veliko hebrejev id. Kapucini, frančiškani, lazaristi (iz katerih reda je sedanji vikši škof), dominikani, imajo ondi svoje samostane in več ali manj svoje šole in dobrotne ter človekoljubne naprave. Usmiljene sestre imajo štiri vstave za šole, bolnike, zapušene itd. Tako dela tudi v tem mestu katoliška Cerkev največ, da bi se zaterta olika zopet povzdignila. — Med tem se pa po marsikterih deželah, ki jih je cerkev povzdignila iz blata, vse počenja, da bi z brezverskimi pedagogiji in raznimi napravami spodrinili od nekdanj poterjene samostanske odredišča in učilnice, ne le moške, ampak tudi ženske, in med vsim naj bridkejši reč je, da tudi taki zoper cerkev delajo, ki jih dolžnost še posebno veže jo poppirati. Tarnal bode pač marsikdo, ko mu bodo nasledki mrene z oči potergali.

LXIV.

(Dokončanje Šmarnic. — Pobožna gospôda. — Greška cerkev. — Novogreška slovnica. — Pri mil. škofu. — Nova stoljnica in njena potreba. — Zamurke. — Mehetaristi. — Izverstne šole usmiljenih sester, bolnišnica in druge njih naprave. — Dober svet za liberalne. — Efez. — Sv. Polikarp. — Tudi mačka hoče „bakšiš.“ — „Tez-ker.“ — Odhod in ločenje od tovarša Fridmana. — Tovaršija na parobrodu. — Lezbo. — Mitilene. — Otok Tenedos. — Troada, sv. Pavel s tovarši. — Samotrake in Dardan. — Filipolje, Brut in Kasij. — Dardanele. — Verč se je izlil med novaki — divjaki. Terdnjave. — Galipolje. — V Belem morji. Štambul.)

V Smirni 1. rožnika. Menda zavolj včerajšnjega velikega praznika (sv. R. Telesa) so šmarnice v kapucin-ski cerkvi še le 1. rožn. slovesno dokončali. Bila je po veliko družih mašah vélika maša s pridigo v greškem jeziku. Prav milo so šolarji peli lavretanske litanije in druge pesmi, ljudstva je bilo veliko pričujočega. Posebno všeč mi je bilo, da prejšni dan pri procesiji, potlej pri sv. maši, kakor sploh tudi ob delavnikih je bilo v cerkvi toliko gosposkih ljudi, pa da se tako spodobno obnašajo. Tudi pri sv. Obhajilu jih je bilo še po prazniku veliko. Bog ima zmiraj in povsod svojih zvestih služabnikov.

Jaz sem maševal pri oltarji Jezusovega presv. Serca, potem sem mesto nekoliko ogledal, zlasti dobro prevideni bazar ali terg. Bil sem pri zelo ocifrani novi greški cerkvi, ktere stolp se nekoliko od deleč nezmerno lepo okinčan vidi, od blizo pa ni tako lép; mostovži, stolpiči, turniči na okrog, s kterimi je — bi djal — obšarjen, so le od deleč prav romantiški viditi, od blizo ne tako. Zobal sem ta dan perve češnje, ktere pa ondi ta čas že minjajo; poprejšni dan pa sem okusil perve hruške. — Ker sem bil med greki, sem iskal slovnice novogreškega jezika, pa dobil sem le greško-italijansko gramatiko, ki je izdelana po Olendorfovi metodi, in dal sem za njo 5 frankov. Žal mi je, da nisem imel prilike saj pol leta ostati med greki ter bi se bil priučil novogreščine.

Pri kosilu sem bil ta dan pri mil. škofu Vinc. Spaccapietra-tu, ki je kaj prijazen in ponižen gospod iz la-

zaristovskega reda. Kakor persijanski, tako je tudi on podveržen neposredoma apostoljskemu sedežu. Pri mizi so bili še trije titularni kanoniki in družba je bila prav prijetna. Pravili so vikši pastir, da v novo stoljnico, ki je zidana, je obrnjeno že 500.000 frankov, pa da jih potrebujejo še 300.000, da bi se čisto dodelala in vrnala; ni pa denara in delo ne more napredovati. Kdor je tedaj voljan, naj pošlje ta mali znesek omenjenemu nadškofu v Smirno, imel bode delež pri misijonu med Greki in Mohamedani.

Razkazali so mi premil. pastir po kosilu v drugem kraju mesta vstav usmiljenih sester, ki ima 8 razredov in prav veliko deklic iz vsih stanov, pa tudi do 40 sirót. V službi imajo več zamurk, ki so nektere posebno pobožne; odkupile so jih ali po družih potih pridobile, ter je njih več še le tukaj keršenih. Kaj vesele so bile, ko sem jih po arabsko nagovoril, ker tukaj se sploh govori le greško; vsi olikani govoré tudi francosko, laško, turško. Tudi Mehitaristi imajo v Smirni svoje cerkve in samostane; podverženi so pa dunajskim. — Vidil sem po šolah prelép red, čudil se veliki prijaznosti in ponižnosti vikšega škofa do otrók in redovnic ter pobožni nasprotni zaupljivosti. Tacih pisarij v vsih šegah olepšave še nisem vidil, kakor tukaj; pa tudi lepe in tenke ročne dela izgotavljajo otroci. Ne more si lahko kdo misliti, kako snažne so stanice. Take naprave so pa res likavne. Sestre imajo v mestu 4 naprave: dvojno šolo, bolnišnico in sirotišnico, pa še zunaj mesta glavni vstav z drugo šolo. Enako olikujejo očetje laziristi moško mladino. To se pravi misijonariti in ljudstvo izobrazovati. Zato pa evropejski liberaluhi in mavtarji prav vpaljeno redove obirajo; naj bi pač raji šli v Azijo divjake vere učiti, kakor da po Evropi vero zatirajo in si ognjeno posteljo v peklju postiljajo.

Iz Smirne derži železnica v Efez in druge mesta. Žal mi je, da iz več vzrokov nisem mogel iti v to slavno mesto sv. Jan. evangelista.

Iz mesta Smirne so mi pokazali škof kos razdertega zidovja na višavi, v katerem je bil sv. Polikarp mučen.

Druzega rožnika je bilo treba misliti na bližnji od-

hod. Pri kosilcu me je neka mačka tako vperito gledala, kakor da bi imela kako pravico do moje skledčice. Interpeliral sem jo toraj in prašal:

Kaj me tako véрно gledaš, turška mačka?

Se ti toži delati, loviti miš'?

Mar tud' ti v primér rojakov svojih

Noč in dan pristrežaš le samo „bakšiš?“ —

Bil sem za podpis potnega lista na konzulatu; pa vsilili so mi tudi na turški vradnji nekaki pridevek k mojemu potnemu listu, v arabskem jeziku, ki se ime-
nuje „tezkerá“ ali spominica, in dal sem zanjo 8 piastrov, pa še kavasú (pétarju) bakšiš, ker mi jo je prinesel.

Opoldne po kosilu sem se poslovil s čast. gosp. prednikom, ki je bil prav prijazen, ni hotel nič darila sprejeti in svojo dobroserénost je še s tim skazal, ker mi je brez kake prošnje dal pismo do oo. kapuciaov v Carigradu, kjer sem bil res sprejet.

Prav vesel sem bil, da se bom z ravno tistim parnikom do Tersta peljal, ker pridni strežnik Janez mi je bil v veliko tolažilo; domačin je le domačin. Popotvala sva dozdej skupaj z gosp. Pražanom Fridmanom, zdaj pa sva se ločila, ker on je šel z drugim parobrodom naravnost proti Terstu, jest pa na parniku „Afriki“ dalje proti Carigradu. Še nikoli nisem vidil nobenega parnika tako zagostenega z ljudmi, kakor je bil zdaj naš, — na sto in sto turških vojakov je bilo na njem, menda novakov, ker vojaškega nič niso imeli na sebi. — Z Bogom tedaj Smirna! menda te ne bom več vidil, pa te tudi odveč ne želim. Po štirih popoldne odhajamo. Greki in turki so moji tovarši. Lepe ti družine! Greki kričijo, govoré, da me ušesa bolé; zgoraj turški novaki šum delajo, pojejo, vpijejo: tega ne bo prenašati!

Že ponoči smo šli po kanalu med otokom Lesbom in med kopnim male Azije. Po enajstih je šum vstal, da smo pri Mitilini (Mitilene), ter sem vstal saj v temi pogledat ta lepi otok in kraj, ki je bil pred nami ob levi. Mitilini, po domače Kastro, je bilo lepote, učenosti in bogastva sloveče mesto, domovina Pitaka, Teofrasta, Alkeja, Saffe in družih iz starodavnosti znanih osebnost.

Mesto ima kacic 14.000 prebivavcev in gerškega nadškofa. 40 katoliških deržin je pod smirnskega nadškofa. Ves otok ima 12 $\frac{1}{2}$ milje velikosti. Mična je ta vožnja ob mali Aziji. Zjutraj ob šestih imamo ob levi samo nepregledljivo morje, ob desni zmiraj gremo tik dežele.

Okoli osmih smo se za malo časa ustavili pri otoku Tenedu (Tenedos), s kterega se vidi trioglata terdnjava in lep kupec gostih hiš, izmed kterih moli več minaretov (stolpov turških džamij ali mošej). Izmed kacic 3000 stanovavcev je polovica grekov, polovica turkov. Greki pridelujejo tukaj dobro vino, muškatovec. Zavetnik je blezo še vreden Virgilijeve ojstre sodbe: „Statio malefida carinis.“ Sicer je otok znan že iz trojanske vojske: „Insula dives opum Priami dum regna manebant.“ — Peljemo se zdaj vstrič tako imenovane „Asiae propriae“, namreč memo Lidije in Mizije — ter memo Troade, ki je neki 3 milje nižej pod nekdanjo slavno Troado. V prvo je bila imenovana Antigoniya, po svojem vstanovitelju kralju Antigonu; potlej pa jo je Lizimak v čast Aleksandru Velikemu imenoval „Alexandria Troas.“ Sedaj je ondi revna vas Eski-Stambul, in vidijô se menda le še razdertine nekdanjega mesta. Sv. apostelj Pavel je bil o svojem apostoljskem popotvanji tukaj s sv. Lukežem in drugimi tovarši, kjer je imel prikazen, da naj ne hodi v Macedonijo in je tudi poslušal ter se podal v Samotrake (poprej Dardana, po Dardanu kralju, ki je neki od tod Trojo zidal); potem je šel v Neapolis (poprej Dathos), v Filipolje (prej Krenides). Tukaj sta l. 42 pred Kristusom Brut in Kasij konec storila v vojski zoper Antonija in Oktavija. Zdaj je le še revna vas Filiba s podertinami.

Ob enajstih, ko pridem iz sobe, smo že v Baher Sefid-u, Boghasi-u ali Dardanelah, in gremo tik ob levem bregu — komaj nekaj sežnjev od kopnega; na drugo stran je precej deleč do brega: tukaj malo manjka, da bi ne vergel kamna čez vodo iz Evrope v Azijo. (Malo poprej, ko se je vodovod pričél, sta stebra ob obéh stranéh in pa Trojine podertine, kar sem pa zamudil pogledati.) V prave Dardanele pa, kakor kaže, smo prišli še le o poldne; tukaj stoji več bark; srečal nas

je lep turšk parnik Sultan. Ob obéh stranéh je nekaj prav zalih hiš, zlasti ob azijski plati, kraj ni več tako gorat in obrašen z drevjem, pa precej zelen. Tukaj nas je tistih 300 „ljubeznjivih“ novakov zapustilo, ki so parnik napolnovali. Kaj bi djali o teh divjaških ljudéh? Hvala Bogú, da niso bili Kranjci! Akoravno najberže vsi ali veči del vsi nejeverniki, vendar niso posebne nadlege delali in tudi ne vse preveč vpili, kleti nisem nobenega slišal. Kadar jih je kamernik svaril, vravnal, ni bilo viditi posebne terme, k večjemu kak natoren klic. Sinoč, ko je vse na gostem spalo kakor kobilice, se je enemu verč razlil in voda je tekla pod marsikterim divjaškim herbtom. Kaj so storili? Ko splašeni zajci so kviško skakali, pa nobenega nisem slišal, da bi bil jezno rantačil ali celo preklinjal. Kako bi marsikdo evropskih olikašev pri enaki okolišini zelence iz goltanca brusil! Kolika péza naša olika? „Lubljenec je jel bercati, ko se je obdebelil.“ —

Po več krajih so terdnjave ob Dardanelah, ter se ne more ravno lahko po morji v Carigrad. — O $\frac{1}{2}$ / $\frac{5}{5}$ nam je ob desni obširna okrajina, za njó precej visoki griči, ob levi ozek brežuljkast pás, — ob obéh stranéh zeleno in rodovitno viditi, — tu pa tam kaka lepa vás. — Slovenov ni pomanjkanja med popotniki. — Bližamo se Galipoljii (nekdaj Callipolis); dospeli smo tje nekako ob $\frac{3}{4}$ / $\frac{4}{4}$. Čedno mesto je od deleč viditi, ob nizkem homcu, na polotoku na levi se razteza in ima lesene evropske hiše z 80.000 prebivavci, med hišami zelenje, na višavi gradič, kakor videmček. To je prvo mesto, ki je bilo prišlo Turkom v roke (1357) kacih 100 let pred Carigradom. Gostilnice, toplice se vidijo ob morji. Proti 6 vse enako, ožina nekoliko širji. Ob 7 gremo proti Belemu morju (morje Marmora). Carigrad.

Carigrad.

I.

(Pera. — Milgsp. Brunoni in bulgarske reči; bulgarski gojenci. Njih podpora. Greška nezaupljivost in latinščina. — Poveršni popis mesta. — Pera, Galata, Top-Hané. — Dolma-Bagčé. — Jasonion. — Na višavi. — Cerkve in pokopališa.)

Četertega rožnika, še preden sem vstal, zjutraj po petih zarožljá vélika veriga, maček se vsadí in parnik se ustavi. S prevaževanjem na suho iz parobroda ni bilo skoraj nič pritežnosti in s pregledovanjem turki niso bili sitni. Perva pot je bila skoz Galato na Pero v samostan čč. oo. kapucinov, kamor sem imel nekatere reči oddati. Maševati sem zamogel še le, ko sem svoje škofijsko pismo imel podpisano od mil. gospoda škofa Brunoni-a, za kar sem precej poskerbel; neki možic, ki me je bil pripeljal iz parobroda na Pero predmestje, me je spremljal. Pera je visoko v hribu, stanovanje milgsp. Brunoni-a s cerkvijo še višej in bolj proti vzhodu. Proti osmém že zamorem govoriti z mil. gospodom, ki me je prav prijazno sprejel. Ker so me tukaj prav posebno mikali Bulgari, naši slovenski bratje, in njih zadeve, sem kmali govorjenje obrnil na to stvarino. Pravil mi je milostni gospod, kako radi sprejemljejo goreče duhovne v bulgarski misijon; kako močno da skerbé za spreobrnjenje tega naroda; da še zmiraj cele srenje s 1000, 500... dušami prosijo za „unijo“ ali zedinjenje z Rimom, da je pa težava, odkar se je tako zgodilo s Sokolskim, ki živí nekje na Ruskem itd. Znano je, da Sokolski je ob svojem času delal veliko šuma, ker prestopil je bil v katoliško Cerkev, je bil v Rimu za

škofa poterjen, potem pa je bil nekako skrivnostno na Rusko zginil. — Kdor želi v bulgarski misijon, mora v Rimu pri prefektu propagande (kardinalu Barnabó) prošnjo vložiti. Dobil je Brunoni v Rimu privoljenje in pooblastenje, da vsak sme prestopiti k jutranjemu obredu, k redovnikom bazilijancem, kdor bi hotel iti v misijon med Bulgare. Povedal je gospod, da tisto dobo so imeli 12 bulgarskih mladenčev v šolah v Rimu, 8 na Hervaškem, ki razni škofje in dobrotniki za nje plačujejo, 3 v Gaziru na Libanu, da je pa v podporo unim začetnikom zmiraj silo potreba misijonarjev latinskega reda, ki so čversti in stanovitni. Slovenje so zaželeni za misijon, ker jim je lahkota zastran jezika, je rekel gospod. Priporočal je poslednjič, naj bi se v našem cesarstvu delalo v obéh ozirih za ta misijon, pošiljali naj bi se namreč misijonarji, pa tudi denarni pomočki, in da poslednje je silo potrebno. Bil je gosp. Brunoni sam na Dunaju in minister (Rechberg blezo) mu je priterdil, da bi vlada bila pripravljena za misijon kaj storiti, ako bi tudi škofje v ta namen teželi; toda državni sveti, zbori...? Meni se zdi, da naj izdatniši je podpora od katoliškega naroda, kateri ima pravi, záres veljavni namen: zavoljo Boga in bližnjega; vse tiste diplomatske in politiške podpore stojé na pesku. — Kranjci, kakor pričajo po nekoliko zapisi v Danici, so si v tem oziru že lepih zaslug pridobili za Bulgare in za Bošnjake, kateri jim bodo še pózne čase gotovo serčno hvaležni, ko bodo brali v zapisnikih, kaj je naša dežela zanje storila. Rekel sem „Kranjci;“ želeti je pa, da bi se tudi drugi Slovenci bolj vneli za svoje južne brate.

Pravil je priljudni gospod še to, da greki so zmiraj nekako nezaupljivi do latincev. Ko je bil poslednji namestnik za Bulgarijo (menda Sembratovič), zdaj v Rimu, v Carigradu posvečen, je bil vradno pričujoč tudi avstrijski konzul; pa Rusija tega že ni prav rada vidila. Ko so pa greki vidili, da se je posvečevanje godilo vse po slovenskem obredu, so se jeli nekako bolj bližati in zaupljivi biti. Temu se pri njih ni čuditi, ker od nekdaj

imajo vse v slovenskem (staroslovenskem) jeziku; drugo je pri nas, ko se godé naj veči skrivnosti od nekda j v vesoljnem latinskem jeziku in je zavoljo velikanske edinosti po vsem svetu, pa tudi še iz družih ozirov, naj bolj prav tako. Samo memo gredé naj opomnim, da so pač gotovo graje vredni tisti, ki na pr. zoper to pišejo ali govoré, da se poje na koru „Tantum ergo,“ „Genitori“ ali sem ter tje kaka latinska maša. Želtavi liberalizem se tudi že v vse meša, kar ga nič ne briga.

Gosp. Brunoni je bil trikrat v sveti deželi v raznih službah, je prav priljuden, zaupljiv in ponižen, pa čverst mož.

Preden dalje naznanujem, kar sem v Carigradu vidil in skusil, je potrebno, da mesto nekoliko popišem.

Carigrad, Konštantinopelj, nekda j Bizanec, Turki ga imenujejo Štambul ali Ištambul, to pa bojda po skvéki iz *εις την πόλιν* (v mesto), kakor so slišali Greke govoriti ob času, ko so ga bili premagali. To mesto je od leta 1453 stolišče turškega cesarstva; njegova lega se šteje med naj lepši vsih mest na svetu. Pet ur ima v krogu, in ob strani, kjer se s suhim stika, ima trojnato silo močno obzidje, ki je pa že hudo razpokano in z zelenjem obrašeno. Zidano je mesto ob zemeljskem nosu ali ertu, ki seže od zahodnjega severa v Belo morje; Belo morje pa ima ondimorski zaliv, imenovan „Zlati rog“ (Chrysokéras), ki seže skoz celo mesto na sever, in pa morsko ožino „Bospor“, ki se steza proti severnemu vzhodu tje do Črnega morja, ter Belo morje s Črnim sklepa. Ravno ob začetku Bospora in kjer se prezali zavetnik „Zlati rog“ zavije proti severu, ob obéh stranéh „Zlatorožnika“ in ob obéh stranéh Bospora je mesto Carigrad. Njegova zveza s Srednjim in Črnim morjem je kar nalaš za obširno in bogato tergovstvo.

Mesto tedaj vodé ločijo v tri dele: ob zahodu „Zlatorožnika“ je Štambul, na 7 homeih kakor Rim, ob vzhodu tega zaliva so predmestja Galata, Pera, Hasempaša itd., ob azijanski strani Bospora pa je predmestje Skutari ali Skadar. Trije mostovi čez Zlatorožnik vežejo Štambul z Galato in Pero; čez Bospor v Skadar

in tudi na druge kraje pa skoraj neprenehoma majhni parobrodi švigajo. Ne verjél bi človek, kdor ne skusi, kako obilno in zgosteno je občenje na vse kraje; kakor mravlje, tako ljudstvo raznih narodov suje na vse strani.

Carigrad z vsimi predmestji utegne imeti med 600.000 in 800.000 prebivalci (pisavci jih razno naznanujejo); med njimi turkov ni polovica; kacic 250.000 je armenov, 130.000 grekov. (Ne vém če niso med té Bulgari šteti?), 20.000 judov, 6000 hellenov (pravih grekov iz greškega kraljestva) itd.

Kakor je splošni pogled mesta od deleč in z višav mičen, tako je znotraj po tleh in potih grudasto, velik del umazano, z ozkimi ulicami in revnimi hišami. Toda po Carigradu skoraj zmiraj gorí in potlej se mora že nekoliko bolje zidati; pa tudi zavoljo bolj ravne in lepši poti kar po cele verste hiš v prah zmandrajo in tako sčasoma mesto zlepšujejo. Lepši hiše imajo evropejci, zlasti na Peri. K velikim poslopjem pa se štejejo zlasti tudi mohamedanske džamije ali mošeje, katerih ima Carigrad 485 večih, in 30 med njimi še posebno velikih. Med vsimi naj znamenitiši je Aja Sofija, nekdanja bizanška cerkev sv. Sofije. Stanoval sem na Peri pri Mariji Devici oo. kapucinov, kamor hodi avstrijski konzul k cerkvenim opravilom. Francoska cerkev sv. Ludovika je precej zraven, — Pera je na višavi, pod njo pa Fundukli, Top-Hané in Galata. Ondi so stanovanja poslancev, evropejskih trgovcev in gostáren.

V ponedeljek, 4. rožnika, sva z Napoleonom prišla mesto ogledovati. Zavila sva po véliki cesti Pera-Galata ali od severa proti jugu in morju. Imela sva ob desni manjši turško pokopališe na Peri, ob levi derviški okraj, kjer je kacic 20 dervišev ali turških mnihov. Kako ti mnih plešejo in kakošni so, sem vidil še le v petek potem in bom pozneje popisal. Duhovnijo na Galati, kamor sva kmali prišla, imajo oo. dominikani, ki pridigajo po laško in o večih praznikih v 3 jezikih: greško, laško, francosko, nekterikrat še tudi arabsko. Cerkev z eno samo ladijo je prav lépa in hrani svetinje

sv. Renarda z njegovo kervjó. Véliki altar je posvečen ss. Petru in Pavlu. Vsa versta hiš tukaj je lastina sv. Petra, in stare hiše so še od Genovezov, ki so nekdaj stanovali na Galati. Bila je pa to pot vsa Galata ob potu v razdjanji, podiralo in zidalo se je, in marsikaj je móglo jenjati, da so se pota in ulice razširjale. Predmestje Galata je ob morji; bilo je poprej z ozidjem obdano, zdaj pa je poderto. Gredé v dežji, v silovitem blatu skoz predmestje Top-Hané ter mem topničarnice (Fonderie) sva bila kmali pri morji; zavila sva dalje ob morji mem predmestja Funduklii proti vzhodu, in prišla k dvoru Dolma-Bagče, kjer sultan spomladi stanuje; tisti čas pa je bil v Bejler-Bej-Seraju ob Aziji, unkraj Bospora. Nekatere teh reči moram malo razlagati.

Top-Hané pomeni „topovska hiša“ ali topničarnica, ker ondi je topničarska naprava. To predmestice, ravno ob morji, je kaj prijetno z množico čolnov, ki so precej pripravljeni, kdor jih potrebuje, in s toliko mešanico barantavcev, kofetarjev, nosičev in vsakterega ljudstva. Tam blizo je džamija Kilidž-Ali-paševa, umetni studenec Top-hanejski, in livarnica za topove s 5 kuplami. Še je precej tam orožarnica (Arsenal), obširna plan, pokrita s topovi. Ob bregu je stolpič z žerdjo na verhu, kamor se obeša cesarska zastava. — Mahmudova džamija v ravno tisti ograji je zidava novega zloga, različna od štambulskih. Top-Hané je teržišče, kjer Čirkasi prodajajo uboge sirote sužinje ženske. To je turška kultura, kateri se liberaluhi bližajo s svojim sovraštvom za keršansko oliko in s svojo ljubeznijo za človeške kože. Vender to teržestvo se zdaj le bolj skrivaj še godi.

Dolma-Bagčé je bila nova spomladnica sultanova Abd-ul-Medžida, zidana ob Bosporu — v mešanici vsih mogočih zlogov in s kinčarijami čez kinčarije; znotranje je menda vravnano po sedanji šegi. — Na ravno tistem prostoru je tudi džamija bivšega sultana Abd-ul-Medžida, v modernem zlogu. Navada je v Carigradu, da si vsak sultan svojo džamijo (mošejo) zida; — te džamije poznejših sultanov so pa zmirom manjše,

kolikor sem opazoval. Kaj to pomeni? — Ali peša moham. vera, ali bogastvo? —

Od Dolma-Bagčé dalje je predmestje Beşik-Taš (kamnena zibel), nekdanj „Petro thermastes.“ Ondi blizu je „Jasonion,“ kraj, ki ga izročilo veže z Jazonom in argonavti, ki so bili bojda po Donavi in Savi prišli svoje dni celo do naše Verhnike.

Zavila sva še pred Beşik-Tašom v hribec ob Peri. Ondod ob potu imajo kaj veliko velikanskih kosaren z vojaštvom, ter sem si mislil, da Turk vender še ni tako na koncu in pod nič, kakor ga vedno popisujejo. Na homcu je prezál razgled na Bospor in predmestje škadarsko. Blezo ga imenujejo „Bella vista.“ Zdi se mi, da ravno na tem mestu sta se bila undan srečala sultan in poslanec Franchi, ter je sultan prašal, kako je z zdravjem sv. Očeta. Z Napoleonom sva se ondi poživila s turškim olom, kakoršen se v Carigradu kuha. Kmalu spodaj, gredé ob večerni strani zopet na Pero je katoliška bolnišnica in ubožnica. Dalje pa cerkev sv. Duha, naj veči in morebiti naj lepši v Carigradu, bazilika s koroma po vsi dolgosti ob obéh stranéh, podpiranima s stebri. Zidal jo je škof Leraux pred 20 leti, Brunoni pa jo je zdaj predelal ter je bila ravno vsa kakor nova. Kacih 3000 katoličanov vernikov ima duhovnija; pridiguje se v greškem jeziku, ki je naj bolj splošen.

Omenim naj še avstrijansko-katoliško napravo, ki sem jo ta dan vidil, namreč bolnišnico in jetnišnico v nadzoru čč. oo. frančiškanov Bošnjakov s cerkvico pri sv. Jurji. Naprava je prav snažna, pa majhna s kacimi tremi bosniškimi oo. frančiškani. Bilo je kacih 18 bolnikov, dva iz Istrije, in bili so silo silo razveseljeni, ko sem jih v njih jeziku nagovoril. Da je pa ubožnost, je pričalo to, ker imeli so še dolg, in celo hiša je bila avstrijanski vladi v zakup (arendo) dana. — Na Pero nazaj me je peljal Napoleon mem mohamedanskega (manjšega) pokopališa, ki je silno veliko in obrašeno z logi velikanskih ciprés. Turki imajo polno pokopališ, ki so veči del prav velike, ker mohamedani nikoli ne prekopujejo grobov, ter na ravno tistem mestu noben-

krat v novo merliča ne pokopljejo. Pera sama je vtesnjena med dvoje pokopališe: „Véliko pokopališe“ nad predmestjem Funduklíi, in „Malo pokopališe“ pod predmestjem Hasem-paša ob večeru; poslednje pa je že polno in se ne pokopuje več na njem. Sicer ti pokopališi nimate nič žalne podobe; prijetne steze in pota so po njih, kamor Perejci radi na sprehod hodijo. Nad vélikim pokopališem so pokopališa armenov, grekov in katoličanov.

II.

(Pogled v Štambul. — Stolp na Galati. — Džamije, njih podoba, „minareti“ itd. Džamija sultanke Validé. „Imareti.“ Džamija, imaret in rake sultana Abd-ul-Hamida. — Pogoriše. Seraj ter nekdanji Bizanec, — Akropolis, „Chrysokéras,“ dvor kraljice Placidije, Arkadijeve toplice. Stari Seraj in sultanske prebivališa. — Popis Saraja. „Kioski.“ „Visoka Porta.“ Cerkev sv. Irene. Jure Kastriotić ali Škenderbeg. — „Janičarski javor.“ — Gjulhane in zadevni Hatišerif, pa Tanzimat. Vravnavna sultanove vlade in véliki vradniki. — Sultanova in sultanskina plača. Razdelitev otomanskega cesarstva v Evropi po vpravništvu. Medžlisi. Bab-Humajum. Napikovane pašovske glave. Gjulhansko pogoriše.)

Petega rožnika sva se z Napoleonom napotila s Pere v pravo mohamedansko mesto, v Štambul, ki je takraj Zlatorožnika, to je ob zahodnji strani. Gredé skoz Galato sva stopala poprej v veliki stražarski stolp na Galati, na katerem je vedna straža zoper ogenj, pa vendar tolikrat gori v Carigradu. Ta stolp, zidan od Genevezov v 13. stoletji, stoji na naj višem kraju predmestja Galate. 141 stopnic skoz osem nadstropij pelje do okroglega mostovža, kjer imajo kavano za ogledovalce, kakor tudi na stolpu seraskjerskem na tem kraju Zlatorožnika v Štambulu, ki ga bom pozneje popisal. 41 nadaljnih stopnic pelje do druge galerije. Vsi višji oddelki, v podobi brončenega kogla, so nekak velikansk golobnjak. Prelép je razgled s tega mostovža čez Bospor in Štambul. — Pod stolpom dalje je že omenjena cerkev bosanskih oo. frančiškanov ter avstrijanski hospic. — V tem kraju je tudi cerkev oo. Lazaristov in tiskarnica za bulgarske časnike.

Gredé dalje sem bil kmali pri dolgem mostu, ki pelje iz Galate v Štambul čez Zlatorog. Ta most, kakor tudi velika džamija (mošeja) precej ob bregu na zahodni strani, ima ime od sloveče sultanke-Validé, matere Mahomeda IV, ki jo je z drugimi napravami vred vstanovila. Džamije, mesdžidi ali mošeje (mohamedanske moliša ali cerkve, če se smé tako reči) so v Carigradu nektere prav velikanske. V sredi sloní nad velikanskimi stebriši obširna kupla, veči del s polkuplami ob stranéh ali tudi še z malimi posebnimi kuplicami. Po dva, po štirje ali še po več tenkih in silo visokih stolpov s polmesci na verhu kupí kviško ob veči del okroglastimi ozidji. Ti stolpi se imenujejo „minareti.“ Od zunaj je tako ozidje zlasti s svojim debelotrebušastim ostrešjem neprijetno za naše oči, ki niso tega vajene. Znotraj je pogosto silno bogastvo v zlatu in mnogih kinčarijah.

Džamija omenjene sultanke ima dva grabenčasta minareta in kuplo s 4 polkuplami, pa še več stranskih kuplic in stoji na velikem prostoru med zelenim drevjem in vodnjaki. Zraven džamije so medrese (šole), „imareti“ ali naprave, kjer se na stroške vstanovnikov ali kakor si bodi zastonj jesti daje, in pa grobiše ter spominek imenovane sultanke. Ves prostor je ograjen in pravi bazar ali teržiše za mahomedanske molke, cévke za pipice itd.

Nekoliko dalje je džamija, „imaret“ in grobovje sultana Abd-ul-Hamid-a, ali bi djal rákovnik njegov, kjer znotraj so njega in njegove deržine rake. Tacih rákovnikov je po mestu, pa tudi sicer po Turškem in Jutrovem sploh skoraj brez števila in turki kaj veliko deržé do njih. Te poslopja se napravljajo v čast sultanov, šejhov, ali pa tacih, ki jih imajo za svete, ter k njim hodijo na božjo pot. Te poslopjiča, santoni imenovane, so okrogle, štirvoglate ali pa osmovoglate ozidja s kuplo na verhu. Ahmedov je kakor okrogloglata kapela s svetilnjakom v sredi nad veliko mertvaško rakvo (trugo). Ob stranéh je še dosti drugih rakev z merličí, in ob njih glavah, v kterih so moški,

so beli fesi (kapice) ali turbani, ogernjene pa so s pisanimi ogrinjali; ob nogah je sveča vošenka. Na okrog med stebriči so šipe, da more vsak v znotranje viditi. Vstrič je studenec in ob policah so na okrog postavljene posode z vodo, da se mem gredoči poživljajo in pijejo v prid mertvih. Nisem prašal, če menijo, da to mertvim pomaga, ali kakó? Menda že, ker neki človek (varh) šteje vse posodice, kolikor se vode izpije na dan. Tako se streže z vodo memogredočim na stroške vstanovnikov ali morda, kakor je rekel Napoleon, na vladne stroške. V tem počivališu je tudi rakev Mustafa IV, morivca Selima III.

Naprej gredé proti jugozahodu, sem bil kmali na kraju, kjer je bilo vse razdjano, pa je tudi vse mergolelo delavcev. Bilo je namreč pogoriše, — sej v Carigradu zmiraj gorí. Že potlej, odkar sem bil jaz tam, je zopet dvakrat ogenj strašno razdeval. Kopali so med drugim vodovod ter je bilo rečeno, da hočejo vodo celo iz Top-Hané, unkraj zaliva, sem izpeljati. Ne vém, kakó so to mislili?

Eden posebno imenitnih krajev, ki sem ga naslednjič ogledal, je Serajl ali Seraj, cesarski dvor ali palača. To je na mestu, kjer je bil nekdanji Bizanec in Akropolis, naj bolj objutrovi oddelek Štambula, kraj vertov, „Chrysokeras“ pri nekdanjih Grekih. Dvor kraljice Placidije je bil ondi, in ob vzhodnjem bregu Propontida so bile Arkadijeve toplice. Poslopje sedanje serajsko je bil napravil že Mahomet II. Drugo poslopje in bivališé sultanov je bilo nekoliko višej, in se imenuje „stari Seraj“ ali Seraskierišče (Seraskierat). Prebivali so sultani zdaj tu, zdaj tam; poprejšni sultan Abd-ul-Medžid pa je stolovanje prestavil v Dolma-Bagčè, ob Bosporu in zdaj tam stanuje, kakor sem že omenil. Véliki prostor „Serajev“ je obdan z zidovi po vsih straneh. Da ga lepšajo premnoge, zale, pisane in kinčarske poslopja, zali vertovi itd., bi bilo odveč praviti.

Iz Seraja naj le nektere reči še omenim, kar popotniku bolj v oči švigne. Seraj je tako v kotu obdan od Bospora, da ga zid — nekoliko na okrog po drugi

strani potegnjen od severnega vzhoda (od Jali-Kioska) proti jugu (do Ahor-Kapusi) — čisto loči od drugega mesta. Glavne poslopja so na nekotiki višavi; štiroglat stolp in precejšno število kuplic to poslopje zunaj naznanuje. Lamartine pravi: Splošni značaj tega velikanskega prebivališča ni ne velikost, ne zložnost, ne častitljivost; šotori so iz pozlačenega lesa in odperti. Lastnija teh dvorov je lastnija turškega ljudstva: gledanje in ljubezen narave... To ljudstvo je postavilo dvore svojih gospodov, stoljnico svojega cesarskega mesta, na obrežje naj lepšega homca, ki je v njegovem cesarstvu in morebit na vesoljnem svetu. Ta dvor nima ne znotranje potratne dragocenosti, ne tajnostne naslade evropske palače; nima drugega razun obširne verte, ali prosto drevje kakor v kakem zelenem gozdu, kjer potoki šumljajo, kjer golobi gučé; staniša s številnimi vedno odpertimi okni; planice (terase) ob vertih in ob morji, in mrežaste kioske, za katerimi sultan sedi v svoji letnici, sem ter tje samoto vživaje in veselé se mičnega pogleda po Bosporu. Pristavim naj tukaj pojasnjenje, da „kioski“ so pri Turkih in Perzijanih na stebrih sloneče vertne hišice z odpertimi ali k večjemu omreženimi stranicami. — Francoski vojaki so bili o krimski vojski v Seraju vstajeni. Kdor hoče iti v znotranje dvorov, mora imeti posebno privoljenje (ferman).

Posebne imenitosti v Seraju je tako imenovana „visoka Porta“, Bab-Ali, po besedi: „Visoke vrata,“ (namreč pašatove: Paša-Kapusi), s katerim imenom se sploh potlej vsa turška vlada zaznamnuje. Tu je namreč stanovanje vélikega vezira ali sultanovega namestnika („vezir“ je podpora) in pa ministerstva za zunanje zadeve. Stojí pa v dolini med pervim in drugim štambulskim homcem in gre se vanj iz serajskih vertov ob večerni strani v obliči Alaj-kioska. Te „Velike vrata“ v vezirov dvor so okovarjene z marmornimi stebrovji (pilastri), ki imajo obglavnike jonskega zloga in so previdene s turškim napisom in vojaškimi znamenji. Ob vsaki strani je vodnjak.

Spomina vredna je na teh prostorih stara cerkev

sv. Irene (zidana od Konstantina Vel., zdaj orožarnica), kovnica za denar, Teodozijev steber itd. Med raznimi znamenitostimi v cerkvi sv. Irene je tudi meč slavnega Škanderbega, to je Jurja Kastriotiča, sina albanskega kneza Janeza Kastriota, ki ga je l. 1423 z njegovimi 3 brati vred sultan Murad II sprejel v zastavo in je bil za mozlema (mohamedana) zrejen. Bil je silo junašk; pobegnil je izmed turkov l. 1442, ko je bil sultan pograbil knezovino njegovega očeta, je postal glavar Albancev, je turkom hudo prigreval ter se je zoper Murada II in Mohameda II samostojnega ohranil do smerti l. 1466. Dvanajst lét pozneje so Albanci zopet turkom v oblast prišli, ker se niso hotli kacemu svojemu vodniku podvreči. — Omeniti moram strašansko velik „janičarski javor“, ki je na lepem prostoru pri „Orta-Kapusi“ (srednje vrata); in ima 21 stopinj v okrogu. Janičariji so pri njem kurili in ga izžgali, zato se tako imenuje.

Gredé po polji v stran proti morju, se pride na planjavo slovitih vojaških vaj Gjul-Hané s sultanovo létnico ravno tega imena. Na prelepem tem vidmu je bila l. 1839 oklicana kristjanom bolj prijazna nova postava od sultana Abd-ul-Medžida, ktera se imenuje „Hatti-šerif Gjulhanski.“ Lepe reči so v tem „visokem pismu Gjulhanskem“ in še bolj pozneje v „Hathumajum u“ tudi kristjanom zagotovljene, ali kaj pomaga, dokler so le bolj na papirji, kakor za Slovence glasoviti 19. paragraf? Zagotovljena je vsim podložnim polna varnost za življenje, poštenje in premoženje; vravnanje in zljajšanje bremen, pa tudi zastran nabire vojašine in terpeža službe. „Tanzimat“ ali (vravnavna) je to v postavo spremenil. Ni sicer „Tanzimat“ brez sadú ostal, vendar so zaderžki siloviti in še bode dosti vode preteklo, preden zmaga, zlasti kar tiče kristjane. Ravno te dni mi je tožil gospod, ki dobro pozná posebno zadeve pri terpinih Slovenih pod turkom, da se turške postave rade drugač beró znotraj na dlani (po posebnih inštrukcijah ali po svojeglavnosti in fanatizmu vradnikov) in drugač zunaj na roki (kar je očitno rečeno za občinstvo). Verjetno je tega več kriva terma posameznih vradnikov,

kakor pa sultan sam, da se kristjanom vgodne postave slabo spolnujejo. Ali ni prevečkrat tudi drugod takó?

V turčiji je cesarska samovlada, ne omejena po obliki, omečena v resnici po raznih okolišinah. Sultan ali padišah (vsevladar) postavu ukazuje spolnovati in in jo omečuje po naj višem vpravnem glavarji, veziru, po mufti-u ali šejh-ul-izlamu (starašinu izlama), kateri ima glavno nalogo: postavu razlagati. Mušir ali državni minister s šejh-ul-izlamom pod predsedništvom vezirovim se posvetuje o splošnih državnih prašanjih in zunanji politiki. To vravnavo dopolnuje deset viših svetov, namreč: državni, učni, vojni, topniški, mornarski, denarstveni, kmetijski, rudninski, policijski in tovarniški svet. Državni svet se imenuje divan. Sultan ima na leto 75 milijonov pijastrov ali 17,250.000 frankov. Zraven tega še sultanka-validé (mati) in sultanove sestre, omožene s pašati, imajo na leto skupaj 8,400.000 pijastrov. Sultanova biša ima 16 raznih častnikov zase; eden izmed njih je varh prerokove (Mohamedove) zastave, sable in plajša.

Otomansko cesarstvo je razdeljeno v velike poglavarstva, ejalete; vpravitelj se imenuje vali (pervi ali namestnik), tudi mutešarrif (veliki poglavar). Ejaleti so razdeljeni v live (okrajine) in okrajniki so „kajmakam-i“ ali mohasil-i. Live se zopet delijo v kaze (odseke), vladane po mudirih (podpredstojnikih), in kaze v nahije (občine) pod župani, muhtarji ali kodjabahi. Turčija evropejska ima 15 ejaletov, 42 liv, 376 kaz. Po livah imajo kajmakami okrajni svet, medžlis, pri katerem so zastopani tudi greki, armeni, judje po svojih škofih ali rabinih in imajo tudi druge poslance po primeri prebivalcev. Veči del so pa turki dosti zviti, da dobivajo tacih, kateri turkom preveč kimajo, kakor je omenjeni gospod mi pravil, in tako se težko dá pomagati drugovercem po okrajinah.

Izmed sultanovih poslopij v Seraju sem prišel skoz vrata Bab Humajum (Veličanske vrata), ki so iz belega in črnega marmorja in res mnogoterno okinčane. Ondi na zidu so se izpostavljale napičene glave pašatov, ki

so bili na povelje sultanovo ob glavo djani. — Marsikaj znamenitega je še v tem kraju viditi; kdor pride v Carigrad, bo že sam ogledal. Jaz samo še opomnim, da Gjulhanska letnica je bila pogorela 3 leta poprej kot sem bil jaz tam, ležalo je še vse križem, dragotine so bile še po pesku; torej je bila ondi straža in niso nikogar pustili notri. Drugi pot bom skušil nekoliko popisati preslavno cerkev sv. Sofije.

III.

(Kaj je džamija, — kaj mesdžid ali mošeja? — Arabski stavbarski zlog — od kod? kakošen? Koran prepoveduje žive reči slikati. „Arabeske.“ Mozaiki. Džamije stareje in mlajše oblike. Kaj se nahaja po mohamedanskih moliših? Migrab; member; maksura; kutbá; mastabá. Kaj je zunaj džamij in mesdžidov? Kako turki svoje moliša spoštujejo, in kako kristjani? Opomba o minaretih. Muezin. Kaj je okrog molitvišnic? Ktere so v Carigradu cesarske Džamije? — Zgodovina Sofijne cerkve. Kaj je „Sofia.“ — Priprave iz vsih krajev. Podoba in velikost ter primera s cerkvijo sv. Petra v Rimu. Mojstri in množ delavcev. Drage znotranje naprave. Posvečevanje. Turk jo dobí v oblast, mesari ljudstvo in ropa cerkev. Šiba zaslužena z odpadom. Turške prenarodbe. — Sedanji stan in ogled: Vhod vanjo in plača; znotranja podoba; keršauske podobe; križi; zunanji dvor in minareti. Greška pripovedka.)

Predeu začnem popisovati cerkev sv. Sofije, zdaj džamije, naj povém, da v Carigradu je nad 100 velikih džamij in še več mesdžidov. Džamija poméni po besedi zbirališče, mesdžid pa molitvišče; oboje zaznamnuje kraj njih molitev in Božje službe, toda džamije se imenujejo prav za prav velike, mesdžidi pa manjši molišnice. Mesdžid izhaja iz arabske besede sedžed, ki pomeni Boga moliti, izgovarja se tudi mesgid in od tod je laško ime moschea, francosko mosquée in nemško moschee, kar sicer ni čisto resnično, ker to imé zaznamnuje le manjši mohamedanske moliša.

Ako se o tej priliki ozremo na arabski stavbarski zlog, je pomisliti, da Arabci pred Mohamedom niso imeli kaj lastnega stavbarskega zloga, kakor menijo. Kaabo v Meki sta jim zidala dva tuja stavbarja. Pod prvimi kalifi so veliko bizantinskih cerkev spremenili

v svoje molišnice; kar so sami napravljali, so jim zidali greški mojstri. Iz bizanške šole so si prilastili glavne načela svojega stavbarskega zloga; nedvomljivo pa je vplival tudi perzijanski zlog pod dinastijo Arsacidov in Sassanidov. Tako méni Bâtissier. Skoraj vsi stebri po starih džamijah so greškega ali pa romanskega zloga. Obglavniki s kinčem so ponarejeni po korinških. Vse džamije imajo trebuhaste oboke ali kuple po bizanški šegi. Olepšave pa so sestavljene iz arabskih čerk in napisov, v čimur je morebiti še naj več izvirnosti, če tudi ne ravno okusne. Koran prepoveduje arabskim umetnikom slikati žive bitja, to je, ljudi in živali; zato si pomagajo s tim, da jemljejo olepšila iz rastlinstva in iz raznih rid in čerkarij, arabesk. Morebiti noben narod toliko ne množi raznih šeg in izmišljenih sostav geometriških podob v edinosti s cvetličjem, da dobé oblike za olepšave, kakor Arabi. Olepšave zvišujejo z živimi barvami; bizanški mozaiki imajo velik délež v zistemi olepšáv pri starodavni arabski stavbariji. Mozaika je namreč umetnost, po kateri se iz umetno skladanih barvanih kamničkov, steklin itd. slike in podobe delajo. Pozneje so mozaike nadomestovali z raznobarvnimi steklinastimi lošči ali leski ter posteklenimi opekami, svetlimi glazurami (emajli), kakoršne v Perziji že davno davno delajo. Po imenitniših džamijah odznotraj in odzunaj je prav veliko take olepšave in kinčarije.

Džamije carigrajske so zidane po novejši šegi, une po Egiptu, Siriji in Palestini po bolj stari; skoraj pri vsih unih je posnemana cerkev sv. Sofije. Nekatere v znotranjem po razstavi svojih pilov kar naravnost greški križ pred oči stavijo.

V vsaki džamiji in mesdžidu je migráb (molilnica) to, kar v keršanskih cerkvah véliki altar. Migráb je nekako podolgasta votlina, izdoblina v zidu, na strani proti Meki; olepšan je navadno s stebriči iz druzega marmorja, ni pa v njem ne podob in ne druzega podobnega altarju. Ob strani migraba je menber ali nekak višji kor za molitev, skoraj nekoliko podoben našim lecam, in nad njim stolpič z zvoncem. Gre se

gori po močno navpičnih stopnicah med deržaji, ki so z izrezljivami okinčani. Ob drugi strani migraba je maksura ali kor za sultana. Pred migrabom je večkrat tudi kutba' ali drug zvišan prostor, kjer imam (duhovni služabnik) na glas moli; in pa mastaba', štirvoglata planica, od koder klicavci ponavljajo klic k molitvi. Za ženstvo so lastni odločeni prostori.

Pred mošejo je dvor z mostovži, v sredi njega je vodnjak za umivanje. Ob stranéh džamij se vidi veliko majhnih duškov ali pip za vodo, ki imajo ravno ta namen. Turki so v tem oziru snažni in močno varujejo svoje moliša, da jih ne umažejo, ne popljujejo, ali kaj ne pokazé. Zato tudi čevlje, čizme in vsaktere škerpete zunaj pušajo; tako smo morali tudi popotniki storiti, kadar smo šli gledat tako mohamedansko moliše. — Tukaj smem pač opomniti, da kristjanje imajo veči del vse premajhno spoštovanje do svojih cerkev. Kako gerdo mnogi cerkev počofajo in popljujejo, da za nekaterimi nerodneži ljudje z boljši obleko skoraj v klop ne morejo, ako cerkvenik poprej ne pride z metlo in cunjo klopí posnažit. Silo prederzno je, da razposajenci včasí celo klopí režejo in cerkvi naredé veliko škodo. Nihče ne zahtéva, da bi se kdo sezuval in čevlje pušal zunaj cerkve (dostikrat bi jih potlej zastonj iskal! sej že malo vredna palica mi je bila ukradena, gotovo ne od turka! ki sem jo zadej pri vratih pustil); osnaži se pa vendar vsak lahko, da celih bertavsov blata, snega ali ledú v cerkev ne prinese. In kdor res hoče, se že tudi premaguje, da cerkve s pljunki ne pocmoká, — saj že lepšim prostorom naj bi se z veči prizadevnostjo prizanašalo. — Še gerši marsikteri cerkve skrunijo zunaj ob zidovih in kotih, ki take prostore rabijo za kraj, ki ga nihče rad ne imenuje. To je vendar prederzna nesramnost! So pa še doveršene božjeropnosti, k katerim mižé oči, ki so dolžne gledati in odvrácati...

Zastran „minaretov“ moram toliko pristaviti, da le take molitviša, ki so sultanske vstanovitve, smejo imeti po štiri minarete (stolpe), druge le pa dva ali po enega. Na minareto vmostovž gre klicavec, muezin, vsak dan

po štirikrat k molitvi klicat. Vélíke džamije imajo okrog obširen dvor, z drevjem, z raznimi napravami, s káni (prenočišči) za popotnike, z učilnicami, z imareti ali pribežališči za ubožne, z bukvarnicami, kopališči, studenci, turbami (spominki) ali grobovi vstanovnikov, tudi večkrat malo pokopališče. Bogate zaloge in vstanovništva vzderžujejo razne naprave, po katerih je pa tudi že segati namerjala roka judeževa, kakor se je godilo in se godí po več keršanskih deželah.

Sultanskih džamij je 13 v mestu in po predmestjih: Sv. Sofija, Ahmedija, Sulejmanija (Solimanija), Osmanija, Mohamedija, Bajezidija, Selimija, Jeni Džamija ali mošeja matere sultanke, Lalelí, Šah-Zadé, Mahmodija Top-Hanejská, Ejub, in Abd-ul-Hamid v Skutari, unkraj Bospora. Po teh pojasnilih se obrnimo k naj imenitniši džamiji v Carigradu: k sv. Sofiji, po mohamedansko: „Aja Sofia.“

V dvajsetem letu svoje vlade, l. 325, je Konštantin Vélíki zidal prvo baziliko Božji modrosti na čast — *Τῆ ἀγία σοφία*, in ne kaki svetnici tega imena. Sofija namreč pomeni v greškem jeziku modrost. Je pa vendar tudi več svetnic, ki so se Sofije imenovala.

Dvakrat je bila pogorela, in to, ki zdaj stoji, je zidal cesar Justinijan v šestem stoletji. Hotel je, da ta cerkev naj bo naj častitljivše poslopje, kar jih je človeštvo vidilo, odkar je svet stvarjen. Zato je tudi naj znamenitiši in naj dražji priprave za njo zbiral po vsem cesarstvu, kakor marmorja, stebrov, skulpture naj glasovitiših tempeljnov. Dobil je 8 stebrov iz zelenega jaspisa iz Dijaninega tempelja iz Efeza, 8 porfirnih stebrov iz Rima, ki jih je bil cesar Avrelijan dal v Rim spraviti iz slovečega solnčnega tempelja iz Balbeka (Heliopolis), kteremu se še dandanašnji v njegovem razdjanji svet čudi. Atenski, Deloški, Isisov, Osirisov in drugi paganski tempeljni so mógli svoj delež dati, da so s tim služili pravemu Bogu, ki so poprej pospeševali čast malikov. Greška stavbarja Anthemij Trallski in Izidor Meličan sta dobila nalogo delo voditi. Dali so cerkvi podobo greškega križa. Meri menda cerkev od

znotraj 252 in pol čevlja od vzhoda proti zahodu, 228 čevljev od severa proti jugu, in ima 170 stebrov. Se vé, da cerkev sv. Petra v Rimu je še vse kaj družega, ki je 666 čevljev dolga, 284 čevljev široka, in od tal do verha križa na kupli 503 čevlje visoka. Zidovi iz opeke so bili z marmorjem oblečeni, tlak narejen iz porfira; znotranje v kupli z mozaiki vdeleno; vrata iz bron in z izbuknjenimi olupšavami. Turki so jo l. 1453 storili za prvo džamijo in ji sčasoma ob 4 straneh prizidali 4 minarete.

Justinijan sam je postavil podkladni kamen. Sto zidarskih mojstrov je vladalo deset tisuč delavcev, ki so na enkrat delali. Svoj pot je cesar sam hodil čut nad delom in obdarovat naj gorečniši delavce. Za veliko kuplo je na otoku Rodu dal delati opeke iz neke tako lahne persti, da je 12 opék imelo težo enega samega navadnega opečnega kosa. Imela je kupla napis:

„Bog jo je vstanovil, Bog jo bo podpiral.“

S 24 okni je bila razsvitljevana glavna kupla, dolga 186, široka 165, in visoka 165 čevljev.

Vse podobe po cerkvi so bile na zlati podlagi, in sploh silo zlata in pozlačenega. Sicer je imela cerkev silno veliko posod, svečnjakov, križev — vse iz samo čistega zlata. Altar je bil iz zmesi, ki so jo naredili iz zlata in srebra, iz železa in platine, iz biserov in demantov, kar so dali skupaj zlit. Miza (mensa) je slonela na 4 zlatih stebrih. Na srebernem tabernakeljnu je bila zlata kuplica, nad njo 118 liber težek kos zlata, in zlat križ z 80 librami teže na verhu. Druge naprave niso bile manjši cene po primeri. L. 532 se je delo začelo in čez 16 lét, to je 548, je bilo doveršeno. Cesar je dal tempelj veličastno posvetiti in zaklical je v cerkvi: „Čast bodi Bogu, ki me je vrednega štel to delo dokončati; premagal sem te, Salomon!“ — Molitve, darovanja, občne slovesnosti in deljenje denara med ljudi je terpelo 14 dni.

L. 559 je bil potres kuplo poderl ter je bila nekoliko prenarejena. Ko so bili pa l. 1453 Turki Cari-

grad vzeli, je množica duhovnov, žen in vsakterega begočega ljudstva pribežala v cerkev sv. Sofije. Ropar se je zagnal na konji v cerkev in do vélikega altarja in tam je zakričal: „Ni ga Boga razun Boga, in Mahomet je njegov prerok!“ Te besede so bile znamenje za klanje kristjanov in za ropanje, ki se je pričelo nad kristjani.

Čudil se lode kdo, da je Bog kaj tako strašnega dopustil nad olikanimi greki in njih častit. cerkvijo. Toda greki so hudo šibo zaslužili. Tergati so se jeli od edinosti katoliške Cerkve in s tim je greška cerkev zgubila zmožnost in rodovitnost v olikovanji narodov. Vse je lezlo nazaj v divjaštvo, odkar je bil v devetem stoletji nesrečni Focij pričel terganje od katoliške edinosti; in ko so se naslednjič zedinjali, pa ne zedinili z materjo Cerkvijo, je prihrul naj strašnejši divjak nad nje in jih pod železno palico vzel. Kdaj prideta dva srečna časa, da se greki zopet vernejo k edinosti sv. Cerkve, in da jih previdnost Božja z velikansko Sofijno cerkvijo vred reši iz sužnosti, to je le Bogu znano.

Sicer so pa turki Ajo Sofijo že v marsičem pre naredili, in zlasti zunaj toliko pridelovali in kazili, da je komaj več poznati izvirno osnovo. Umerli Abd-ul-Medžid pa jo je veliko popravljal, ker nekteri zidovi in loki so se žugali zgruditi.

Po teh zgodovinskih čerticah naj še nekoliko povem o sedanjem stanu Sofijne mošeje, ali prav za prav džamije. Sofija je le malo dalje od Seraja proti jugozahodu. Za privoljenje, da sem smel vanjo, sem plačal 30 pijastrov, pa še nisem prišel v cerkev pri velikih, ampak pri stranskih vratih. Tacih stranskih vrát ima menda 6; skoz ene tacih je neki turčin peljal naji z Napoleonom po 120 stopnicah znotraj skoz prav debel zid, ter sva prišla na véliki kor. Kakošno veličansko poslopje je stalo pred menoj! Le škoda, da ne služi več v ta namen, kterege še zmiraj naznanuje vse njeno znotranje, v čast trojedinega Boga, v slavo Kristusa Odrešenika, v hvalo Marije Dev. in svetnikov Gospodovih. Kakošno je tedaj znotranje?

Na štirih silovitih pilih v podobi greškega križa

sloní velikanska vélika kupla (dom) s polkuploma, proti velikemu altarju ena in proti velikim vratom druga v podolgasto-okrogli podobi. Polkupli ste namreč nekaj nižji in naslonjeni na dva navpična loka. Vsaka polkupa je pri strani prešipnjena z dvema kuplicama in te štiri male kuplice sloné nekaj na posameznih stebrih, nekaj na glavnih pilih, katerih je vsih skupaj osem; tudi vélika loka za cerkveni vrati (apsis, duhovniše) od spredaj, in za velike vrata od zadaj, slonita na svojih pilih. Na vsaki strani je kaj velika stranska ladija, sloneča na velikanskih stebrih, in nad tema ladjama sta zgoraj velika in prostorna mostovža ali stranska kora. Pod silovitima lokoma ob stranskih korih so velikanske okna. Tudi iz korov proti cerkvenemu zidu so še vrata v druge prostore. Nekako opanljivo mično je viditi v veliki kupli okno pri oknu na okrog. Ob pilastrih se vidijo lepi sivkasti stebri iz Dijaninega tempeljna iz Efeza čversto stati. Kolika je to starost! Povsod se vidi marmor ali pa prélep kamen, s katerim so tlakani kori in cerkev spodej, narejeni deržaji, omrežja in druge oprave. Mozaike v véliki kupli so turki z zlatom pokrili. Vresi ali ornamenti po mnogih krajih so zvite terte, kakor je viditi tudi po družih svetiših, ki so bile kdaj keršanske. Ob 4 ogljih pod kuplo so bili štirje evangelisti, kakor v Ljubljani v Šenklavžu; turki pa so jih zamazali. Nad velikimi bronastimi vratami se zna še podoba Materé Božje, kakor tudi marsiktere druge podobe še gledajo iz turškega zamazanja in čakajo odrešenja. Med obobi na koru in v tramih so še zdaj križi, kakor tudi ob marmornih stebrih ob oknih, ker je bilo barbabom pretežko jih oddergniti; po deržajih na koru pa so jih odbrusili. Okrog in okrog znotraj cerkve so trije mostovži, eden višej od družega.

Kakor druge džamije, imajo tudi Sofija svoj dvor zunaj spredej, kateri je prav velik štirogelnik s stebri ob stranéh. Štirje veliki minareti stojé ob štirjih ogljih silovitega poslopja. Dolgosti od minareta do minareta sem naštel 146 stopinj, širjave pa 100 stopinj.

Pred Sofijno cerkvijo je ravno merlič ležal s tarbušem (rudečo turško kapo) na rakvi. —

K sklepu naj povém še greško pripovedko o tej cerkvi. Vidil sem na koru marmorne vrata, in pripovedka pravi: v trenutku, ko so turki prišli v cerkev, je duhoven maševal; zapustil je altar, in seboj nesel posvečeni kelih, ter zginil skoz vrata na enem mostovžev. In zdajci so vrata bile zaperte s kamnitimi durimi. Ali, pravi legenda, kadar bode sv. Sofija zopet povernjena keršanskemu bogočastju, takrat se bodo te vrata zopet odperle in vernil se bo mašnik, pa nadaljeval ustavljeno mašo.

IV.

(Grobiše Ahmedovo. „At-Mejdan.“ — Lisipovi konji. — Džamija Ahmedija; „bajráh,“ „ramadan,“ „movlud,“ „božja pot v Meko in kako se vlada praznikov vdeležuje. Zavidnost s Kaabo. — Kaj bi se utegnili naši gizdači od turkov učiti, in kaj bi jim utegnili ondi všeč biti. — Nehoté Križanemu pričevanje dajejo. Spominki: „Teodozijej“ in „kačji steber,“ pa „zidana piramida.“ — „Seraskierat,“ — naj višji stolp v Carigradu. — Sulejmanija in cerkev sv. Evfemije. — Mahomedija na prostoru cerkve „sv. aposteljnov.“ — Suženski terg in ostudnost tega barantaštva.)

Zraven Sofijne cerkve je grobiše Ahmeda I z njegovo deržino, ki so bili od brata vsi eno noč pomorjeni, da je sam prišel na prestol, kakor je Napoleon pravil. Poslopje je veliko, vse okinčano z glazurami itd., z zalo kuplo. Znotraj je velikansk mertvaški oder, pokrit s prelepo tančico iz tenke volne, z velikanskimi svečami spredej.

Ob jugu tega spominka je 250 stopinj dolga in 150 široka jezdarnica „At-Mejdan.“ To dirjalnico je bil pričel Septim Sevêr, dodelal pa Konstantin — po podobi vélikega „Cirkus-a“ v Rimu. Obdan je bil At-Mejdan z dvema verstama stebrov in z neštevilnimi marmornimi in bronastimi podobami na njih; med drugimi podobami so bili štirje glasoviti konji Lisipovi, ki so zdaj nad baziliko sv. Marka v Benedkah. Vse nezmérno lepoticje je zginilo, le samo obelisk še stoji, ki je kazal središe

prostora, pa kačji steber in „zidana piramida,“ o čimur bom nekoliko dalje kaj povedal.

Ob enem voglov At Mejdana stoji džamija Ahmedija, ki je za sv. Sofijo prvo musulmansko svetišče v Carigradu. Ondi se obhajata z velikim šumom oba praznika „Bajram-a,“ katerih eden dokončuje post Ramazan, pa rojstvo Mohamedovo ali „Movlud“; od ondod je odhod na božjo pot v Meko. Pri tacih priložnostih se vdeležuje praznovanja tudi vlada s svojim vojaštvom, glasbo itd. in vse je na nogah. Taki odhod na božjo pot in prihod nazaj sem vidil v Jeruzalemu; vsa dolina Josafat in bregovi okrog pod Oljsko goro so bili polni ljudstva, vse je bilo živo, vse pisano. — Ahmedija ima kaj lep in velik prostor ob stranéh, obsajen je z drevjem in silovite kinčarije se vidijo že od zunaj. Ahmed I jo je zidal leta 1610, ima pa 6 minaretov in odzunaj tri lepo zverstene mostovže s stebrovji. Do tistihmal je le sama Kaaba v Meki imela 6 minaretov, in „imam“ ali verski višji služabnik v Meki je menda tako dolgo oporekal, da je Ahmed dal Kaabi zidati še sedmi minaret. Skoz dvor, ki je obdan s stebrovjem iz egiptovskega granita, nad katerim je 40 malih kuplic, se gre v džamijo. Znotraj je štiroglat prostor z umaknjnimi 4 strahovito velikimi in debelimi pili, ki so grabničasto z marmorjem oblečeni, in na njih sloni velika kupla, ki ima na vse strani polkuple.

Med tem ko sem to strašno veliko poslopje ogledoval, je začel „muezin“ na enem minaretov poldansko molitev klicati, in njemu so na družih peterih minaretih drugi odgovarjali. Moliti svojega Stvarnika to vsako verstvo opominja, tudi naj bolj divjaško. Ko bi kateri naših gizdačev prišel v Carigrad, morebiti bi se od turkov kaj naučil, kar domá zaničuje. Tudi pri nas poldansko zvonilo kliče, da snemi pokrivalo z glave in môli, spoznaj Gospoda svojega Zveličarja pred ljudmi, ako želiš, da bo On tebe spoznal pred nebeškim Očetom. Spoštuj pa tudi hišo Božjo in odkrivaj se mem nje gredé, če si kristjan; če ne, pa pojdi k turkom in te bodo oni naučili po svojem moliti. Undan sem vidil napol-gospoda,

ki je šel s svojima malima šterkovcema mem stolne cerkve; toda ne on in ne sinova niso zapazili, da grejo mem cerkvenih vrat ter se ne spomnili, da je sv. Reš. Telo v cerkvi. Kakoršen oče, taki sin. Pred sodbo pa bo oče odgovor dajal za svoje otroke.

Nekaj pa imam vender povedati tudi iz te džamije, kar bi utegnilo celo „štucarjem“ vseč biti.

Ob jutranji strani je majhen, z belim in črnim marmorjem oblokan dvorček z velikim številom studenčkov, in pa vrata, skoz ktere zamore sultan prav do svojega prostora (mastaba) v džamiji na konji prijezdariti. Ko bi bilo v cerkev jezdit — ne le sultanu, ampak tudi gizdačem, morebiti bi marsikteri prijezdil vanjo, ki ga tako ni. — Znamenito je, da tudi tukaj štirojne stranske kuple delajo poslopju podobo greškega križa, ter tako turki nehoté s svojim molišem nekako pričevanje dajejo križanemu Zveličarju.

Pred Ahmedovo džamijo je Teodozijejev steber (obelisk), ki je prišel iz Egipta z dvema drugima slavnima stebroma, ako je moj Napoleon vedil prav povedati; eden je v Parizu, eden pa v Rimu. Je pa „monolit,“ to je, iz enega samega čoka iz rudečkastega granita, blizo 100 čevljev visok. Opisan je s hieroglifi (egiptovsko pisavo) in drugimi podobami, sovami, skarabeji (nekacimi hrošči itd.) po vsih stranéh.

Prav blizo je tako imenovani „kačji steber“ ali podoba 3 zvitih kač iz bronu, katerih glave so pa polomljene. Misli se, da ta blizo 20 čevljev visoki obelisk je tisti, ki je v delfiškem tempelju podpiral Apolonov trinožnik.

Samo „Zidano piramido“ ondi zraven naj še opomnim, ki je neki od Konštantina Porfirogenita, in je bila deli časa s pozlačenimi ploščami pokrita, pozneje pa opuljena, in zdaj že tudi kamnje na kup kima.

Popoldne me je moj Napoleon peljal na veliki prostor, kjer je vojno ministerstvo in druge v to zadevajoče naprave. Imenuje se „Seraskierat“ (vojno ministrovišče), in se razteza na tretjem štambulskem homcu ter je precej višej gori proti severu od Eski-Seraja. To poslopje

je staro sultansko prebivališče (Serajl) zdaj ondi stare, sultanke stanujejo. Več novih vojaških poslopij je brez kake znamenitosti. Naj imenitniši je na tem prostoru stolp, ki je naj više ozidje v Carigradu. Do 200 stopinj je do stražnega mostovža; razgled od tam gori je veličansk na vse kraje. Plača se pri vsih taci napravah navadno (nekoliko bakšiša, ako jih hoče človek ogledati). V steklenasti hišici na okrog je straža zoper ogenj in ob enem mala kavana.

Izmed džamij naj le še nektere omenim. Sulejmanija, ki jo je zidal Sinan, naj imenitniši turških stavbarjev, od l. 1550 do 1566, je iz gradiva cerkve sv. Evfemije v Kalcedonu. Derži se Sieraskierišča in jemlje z njim vred skor celi tretji homec pod-se. Zraven je grobiše sultana Solimana. Prihodki letni Sulejmanije znašajo 300.000 pijastrov.

Na podertinah stare cerkve ss. aposteljnov, zidane od Justinijanove žene Teodore, stoji zdaj Mahomme-dija ali džamija Mahomeda oroparja in sicer zopet višej, na 4. homcu. Zidana je l. 1471. Z grobišem Mohamedovim in mnogimi drugimi napravami vred jemlje silo velik prostor.

Ob strani jutrovi je bilo teržiše za sužnje, kar je pa zdaj po postavi prepovedano. Vender pri vsih sultanovih prepovedih se vidi še kak čern suženj iz Sudana in Egipta na očitnih terjih po kacih poslopjih, zlasti v Carigradu, kakor piše Izambert. K terženju s Cirkasijaricami in Georginaricami v Top-Hanè, kar sem o drugi priliki omenil, moram tudi to pristaviti, da se godí le še na skrivnem, in turške vradnije večkrat mižé k tej hudodelni in ostudni barantiji. Preostudno in vsega milovanja pa je še to, kar sem ravno te dni bral o nekem nesramnem barantanji, po katerem se uboge deklice po Avstriji in Ogerskem z raznimi obljubami in slepili zapeljujejo, da grejo na turško v službo na videz, in na zadnje ne vedé pridejo v sužnost turških haremov! Res je blezo ni gjusobe, da bi se ne slišala v naši „liberalni“ êri!

V.

(Bospor, vožnja po njem, imé, podoba, kraji in znamenitosti po obéh stranéh. Bujukdere, Bebek; lazarist Boré in njegov mlad. vstav itd.)

Šesti dan rožnika sva se z Napoleonom peljala v parobrodu po Bosporu blizo Črnega morja, to je, v Bujukdere, zalo vas, ob levi strani Bospora. Po Bosporu gredó vsak dan večkrat parobrodi v Bujukdere in po več krajih postajajo, da popotnike oddajajo in sprejemajo. Zjutraj okoli 8 smo odrinili in nekako okoli 11 smo bili v Bujukderu. Plača se samo 6 pijastrov od sebe.

Ne smém pa pri tej priložnosti opustiti, da bi nekoliko o Bosporu ne omenil. Znano je, da Bospor je morska soteska, sklepajoča Srednje s Črnim morjem in loči Evropo od Azije. Vode Črnega morja (Pontus Euxinus) se zlijajo proti Marmora-morju (Propontis). Bospor s svojim zakrivljenji dela sedem velikih tonvov zaporedoma, ktere zaznamnuje o bregovih sedem predgorij, in ob teh je eden za drugim sedem zalivov. Pri vsakem zavitji kanala se vode zaženejo od enega brega proti drugemu, ktero prikazen je zaznamnjal že Polibij; tako da vode, ki silovito bušknajo v globočino enega zaliva, se odbijejo in planejo na nasprotno stran v naslednji tonev (tonf). Poslednji tók buta ob Serajevo čelo in buška nekoliko vode v zaliv Zlatorožnikov, drugo pa lije v Marmora-morje proti Kalcedonu. (Isambert.) Bospor (*βῶνς* vol, krava, in *πόρος* pot, prehod) pomeni „kravji prehod“, ker po greškem basnoslovji je po ti ožini krava lo plavala. Io je prav za prav luna (sej rogovi se ji še zmiraj pripisujejo); ker so jo tolikrat v valovih vidili, so lahko na to misel prišli, da po vodi plava. Basnoslovje, v to zadevajoče, ima mnogotere neslanosti, ki pa niso nič vredne. Bila je stara misel, da Črno morje je bilo nekdanj ločeno od Srednjega, in da bosporsko in dardanelko vožino je bil velik potres odperl, ali pa da je kak drugi velik prekuc to vzrokoval, kakor o Deukalijonovi povodnji, to je, o „vesoljnem potopu.“ Geologiško preiskovanje bosporskih bregov in vulkansko skalovje, ki se nahaja ob stranéh ožine pri

ustji Črnega morja, poterjujejo to staro izročilo. (Isambert str. 390.)

Skoraj z vsimi kraji o Bosporu je sklenjen kak basnoslovski spomin o argonavtih in družih sanjarijah, ki je pa škoda za prostor, da bi jih popisoval.

Ob obeh stranéh več ali manj široke ožine so prelepi dvorovi ali palače, da bi človek mislil, to je vse iz samega kamna vsekano. Pa v resnici je samo podlaga nekoliko pri tléh kamenita, vse drugo je preslepljen les.

Šli smo tje bolj ob azijski strani. Povsod je veliko znamenitih krajev, vasi, gradov, ter smo se na marsikaterih mestih ustavljali. Nekatere naj nekoliko poznam. Pervi je Kuzgundžuk, precej ob Skutari, ki ima zavetnik Evkuz-Liman. Istavros s staro greško cerkvijo. Bejlerbej-Kevi, velika vas z visokim lesenim gradičem, ki ga je postavil Mahmud II. Čengel-Kevi in Kulléli. Na višavi je Kullé-Bagčesi (stolpov vert), s sultanovim kioskom (letnico) med drevjem. Tukaj je bil Soliman skrit tri leta v stolpu zavolj jeze njegovega očeta Selima I, ki je bil ukazal ga ubiti; srečnega se je pa štel, ker ga je vernivši se iz Egipta našel živega. Soliman je postal sultan, in je okrog stolpa vravnal lep vert. Nekdaj je bila tukaj tudi cerkev sv. Mihela vikšega angela. Gusel-Hisar (Lepi grad) in Anaduli-Hisar (azijanski grad). Cibuklu, nizek homec. Opat Aleksander je bil v 5. stoletji vstanovil samostan „čuvajev“ (*ἀσκητήριον*), v katerem so samostanci molili in prepevali noč in dan brez preterganja. — Bejkoz, velika turška vas z naj lepšim zalivom ob Bosporu. Znamenit je bil nekđaj zavolj tako imenovanih rib mečaric, ki jih zdaj ni več v Bosporu. — Hunkar-Iskelesi, prelepa zelena dolina, priljubljen kraj vsih sultanov. Več prelepih poslopij je tukaj, posebno pa kiosk, ki ga je zidal egiptovski Mehemed-Ali iz egiptovskega (sivkastega) marmorja, iz alabastra itd.; stal ga je 6 milijonov frankov, in ga je daroval sultanu. Bujukderu nasprot sem vidil „Orjaško goro“ (po turško Jušadag, t. j. Jozvetov hrib). Ta gora ima dve predgorij,

namreč Madjar-Burnu (madjarsko predgorje) o severu, in Selvi Burnu o jugu. S te gore se že vidi k Črnemu morju, — Anaduli-Kavak, terdnjava ob tako imenovanem „Svetem predgorji“. Bilo je ondi več neverških tempeljnov, pozneje pa cerkev sv. Mihela. Na tem kraju so bile velikrat hude vojske, ker tukaj je bilo vselej kakor prvo braniše Bospora zoper napade od severa.

Precej nazaj od „Svetega predgorja,“ pa na drugi strani, je zaliv in velika kaj lepa vas Bujuk-Deré (to je, velika dolina), ki se steza ob Bosporu. Vsak popotnik, ki pride v Carigrad, pride tudi v Bujuk-Deré, če le kolikaj more. Naj lepši gradiči in dvori stojé ravno ob Bosporu, ob katerem so prijazne sprehajališa pod velikanskimi javorji in drugim drevjem. Bogati carigrajski tergovci in nekteri konzuli imajo tu svoje zale dvorove, kamor zvečer pridejo s parobrodom in se drugo jutro v mesto nazaj peljejo. Kdor se ondi kaj časa mudí, zamore v kaikih (čolnih) ogledovati nadalje obojni breg proti Črnemu morju, in pa bližnje kraje, ali pa tudi po dolini jezdití po suhem na evropejsko stran v vasi Bagcé-Kevi in v Beligrad v Traciji.

Nazaj v Carigrad sem se peljal s parobrodom samo nekaj čez pol pota, blezo do Kandili ob azijski strani. Od tam sva se z Napoleonom prepeljala na evropejsko v Bebek (nekdanje Chelae), prelép kraj ob Bosporu ob prav prijetnem zalivu. Zavetnik je živ z ljudmi, dosti ladij in malih čolnov po njem stojí. Sultan ima tukaj svojo letnico; tudi so toplice, pa džamija obdana z javorji; „kiosk“, v katerem se divan zbira k pogovorom itd. Mene drugo ni toliko zanimalo kakor mala propaganda učenega Francoza in lazarista gosp. Boré-ta, ktereга napravo sem želel viditi. Res, v lepšem kraju bi skoraj ne mogel napraviti vstava za mladino, kakor je tukaj med zelenjem in drevjem ob Bosporu. Mična in originelna je vsa naprava, in ne manj prijeten vert, ki je z njo sklenjen. Boré med drugimi govori tudi arabski jezik in ima mladenče iz mnogih krajev. Govoril sem z mladim Bulgarom, in zdelo bi se mi bilo skoraj, da

je Slovenec, tako lahko sva se razumela in tako lepo so se zlagale ne le besede, ampak tudi naglas z našim narečjem. Tukaj in na Libanu sem se prepričal, da z Bulgari se ložej Slovenci razumevamo govore, kakor pisaje.

Čolne za Bospor imajo čolnarji dolge, pa lahne. Mislil sem, kdo vé, kako dolgo se bode treba še voziti tako rekoč samotež do Carigrada, toda skoraj neprevidoma hitro sta naji dva človeka tje prigugala in pa za dosti malo plačo. O mraku sem bil na bregu Top-Hané.

Še nektere kraje ob evropejski strani Bospora proti Černemu morju naj omenim. Gre se tukaj memo že omenjenega Fundukli a (topovšnice), sultanovega dvora Dolma-Bagcé in mem Beşik-Taša, ki je majhen zavetnik. Malo dalje je raznesena lesena palača „Čeragan“ v srednjevekovem zlogu in s kolonado (stebrovjem) ob morji, in zadej prelepi verti. Od vasi do vasi naprej so gradiči, dvorovi in letnice ob lepih primorskih ogradah. Sultanka — mati, sultanove sestre, vizirji, ministri, pašati in sploh imenitne osebe imajo svoje letnice z vaim jutrodeželskim lišpom in zložnostmi ob prijetnem Bosporu, na tej ali uni strani. Ti gradiči, kakor sem že omenil, so leseni razun stebrov, ki so izsekani veči del iz enega samega marmornega čoka. Niso pa zato manj mični s svojimi nastropji, pomolji, mostovži, kioski, paviljoni, z raznimi olepšavami in vedno lepim in obnovljenim zunanjim licem.

Perva parobrodova postaja je Orta-Kevi, velika vas s keršanskim in judovskim prebivalstvom, z gradičem Riza — pašata, džamijo matere sultanke v novem zlogu itd.

Jadra se potem ob gorovji Defterdar-Burnu in kmali se gre memo Kuru-Cećmé (Suhi studenec), nekdanje Hestiae ali Anaplus, ki ima majhen zavetnik. Tudi tukaj je bil Konstantin zidal cerkev na čast sv. Mibelu, vikšega angelov. V 5. stoletji sta v Anaplu stanovala pušavnika in stebrostalca Simeon in Daniel.

Arnaut-Kevi (Albanska vas) z greškimi prebivalci,

ob malem zavetniku. Sila vodá tiši iz Črnega v Srednje morje, zakaj v Černo morje se izlija veliko rék. Moč tega toka se po več krajih Bospora očitno čuti; ravno tukaj ima toliko silo, da kaiki (čolni) se morajo z vervmí dalje vleči. Zdaj pride Bebek, o katerem sem malo prej nekoliko povedal.

Od Bebeka do Bujuk-Dere-a:

Rumili-Hisar (Evropejski grad), zidan od Mahometa II. l. 1451, dve leti pred vzetjem Carigrada. Zastonj je cesar Konštantin XI oporekal in se skliceval na storjene pogodbe. Mahomet je poslance nazaj poslal in žugal, da bo žive oderl. Prav turška in Beustova je ta, kristjane stiskati namesto pogodbe spolnovati! Rabil je za zidanje gradú 1000 zidarjev in 1000 apneničarjev. Po neki čudni termi so mógle terdnjave novega gradú zaznamnjavati ime „Mahomet,“ vsak stolp ima podobo čerke m (mim), ki ima v arabskem nekako okroglato podobo. Sozidan je bil grad v treh mescih; zidovi imajo debelosti 10 metrov (čez 30 čevljev) s primerno višavo. V stolpih so bile velikanske kanone, ki so silovite marmorne krogle tako deleč nesle, da je terdnjava popolnoma nad Bosporjem gospodovala. Najberže v tem kraju med Rumili- na eni in Anaduli Hisarom na drugi strani je bil postavljen most, po katerem je Darij peljal vojake v boj zoper Skite. Grad ima tri velike in nekaj manjših stolpov, in grebenasto obzidje; vse pa je na pol v razdjanji.

Balta-Liman (Sekirni zavetnik), kjer je bila l. 1849 podpisana pogodba zastran podonavskih kneževin.

— Stenia ali Istenia, majhen zavetnik in vas skoraj čisto keršanska. V tem zavetniku so velikrat Greki pričakovali sovražniško brodovje, ki je žugalo greškemu cesarstvu. Argonavti so bili nekdam tudi postavili tempelj in steber „duhu rešeniku,“ ki so mu pripisovali, da jih je varoval v boju zoper Amikus-a, Bebriškega kralja. Konštantin Véliki je bil oboje posvetil pozneje sv. Mihelu vikšemu angelu. Vidi se, da so jugovci prav posebno častili sv. Mihela, kar je očitno tudi pri vsih Jugoslovanih.

Jeni-Kevi (nekdanje Cantes Bacchiae), velika greška in armenska vas med vinskimi tertami in logi. — Terapia (Zdraviliše), nekdanj Pharmakia (strup, pijača), ktere vir sega v pravljico o Medeji. Novo ime je opravičeno, ker bistro pihljanje sope lês od Mertvega morja kraj prav zdrav dela. Ima pa kacih 3000 greških prebivalcev. Poslanca francoski in angleški imata ondi svoji letnici. — Nato je kmali Bujukdere, o katerem sem že pisal. — Dalje do morja ob tej strani je še Bujuk-Liman ob predgorji Karibée, nekdanj Gypapolis ali Jastrobovšek, kateremu je natvezena basen o slepem kralju Phineju, ki so ga Harpije (malikinje viharjev) terpinčile, dokler ga niso argonavti rešili. — Že ob Černem morji je Rumili-Fener ali Fanaraki (evropejski svetilnjak).

VI.

(Kalcedon ali Kadi-Kevi; zadevna država. Apolinov tempelj. Ksenokrat. Cerkveni zbor kalcedonski in Evtihovo krivoverstvo. Napredvanje katol. vere. Cerkev sv. Evfemije in njena znamenitost. Skutari. Pokopališe in „slavni“ grob Mahmudovega konja. Lazaristi in bulgarstvo.)

Sedmega rožnika sem se z dragomanom Napoleonom prepeljal na parobrodu čez Bospor na azijsko stran Carigrada v mesto Kalcedon, po turško Kadi-Kevi (vas sodnikov). Kalcedon je staro mesto, zidano od Megarov 686 pred Kristusom, 17 lét pred začetkom Bizanca, sedanjega Carigrada. Pozneje je bil Kalcedon glavno mesto majhne cveteče državice ob vsem azijskem bregu mičnega Bospora, in imel je poganom sloveč tempelj malika Apolina. Modrijan Ksenokrat je bil domá v tem mestu, rojen l. 397 pred Kristusom. Bil je Ksenokrat izmed naj gorečnejših Platonovih učencev. Peržan Kozroa je imel od 616—626 to mesto v oblasti. Do čistega razdjali so ga Turki in iz njegovih podertin so delali velike džamije v Carigradu. L. 451 je bilo tukaj v vesoljnem cerkvenem zboru zaverženo Evtihovo krivoverstvo (monofizištvo) in izrečeno je bila verska resnica, da v Kristusu ste božja in človeška natora nezmešano in neločljivo zedinjeni.

Čutiti je, da se katoličanstvo v tem predmestju lepo razcveta, ker zidali so ravno kar lepo novo cerkev Marije Device v nebo vzete. Močno me je veselilo, ker sem vidil tako gorečnost za katoliško vero med nekdanjimi prehudim sovražniki katol. vere. Podobo latinskega križa ima nova cerkev s prelepim marmornimi altarji in podobami iz Rima. Deseteri granitni stebri in drugi iz zelenega kamna pa belim marmornim obglavjem so se kaj lepo podali. Pa cerkev ni bila še čisto dodelana. — Posebno zanimiva v tem klasičnem predmestju mi je bila stara cerkvice sv. Evfemije, v kateri, kakor je izročilo, sta bila dva cerkvena zbora, če tudi je nekoliko čudno, kako bi bili očetje mogli zborovati na tako majhnem prostoru. Verjetno je toraj, kakor Isambert piše, da je ta kapela le na prostoru nekdanje veči bazilike. Odzunaj prav starikarske razkolniške cerkvice je preddvorček s plošami po tléh, po katerih je polno greških napisov; pa nisem utegnil študirati, če je pisana morebiti zgodovina zborov, ali kaj drugega. Cerkev tedaj imajo v oblasti greški razkolniki. Mlad, nižji duhoven je bil prav prijazen in mi je z veseljem razkazoval znamenitosti.

Iz Kalcedona sva šla z dragomanom peš nekako uro deleč čez homec, polja in mem silo velikega turškega pokopališča, ter sva prišla v predmestje Skutari. Pokopališe, silovit log s cipresami in s prehajališi vmés, je kaj dolgočasno, kakor bi ga pri nas naredili v kakem smrečju. Deska pri deski z napisi, pa tudi nekoliko veči, celo marmorni spominki stojé po prostoru, in turbani so na verhu desk. Po cipresah je stanovanje neštivilnih golobov. Sploh imajo turki radi golobe; v preddvoru ene džamije v Štambulu sem jih toliko vidil, da naj se pred njimi skrijejo uni na tergu sv. Marka v Benedkah. Skutarska zemlja je Turkom sveta, tam se je bila deržina Otomanov vstanovila; od tam se je mohamedanstvo razširjalo. Mnogi imenitni turki hočejo tam pokopani biti.

Na odločenem mestu je bilo polno vozov in lepih kočij, ker turki močno hodijo svoje mertve obiskovat.

Še žené, ki so sicer vedno znotraj v stanovanjih, imajo pravico večkrat iti na pokopališče. V sredi med grobovi je spominek, ki oko popotnikov posebno nase vleče. Kupola je namreč na 6 marmornih stebrih, in to ni ne več ne manj kot prostor, kjer je bil pokopan sultana Mahmuda naj ljubši — konj!.. Kaj čete turčinu to zameriti? Sej še kristjanje se nahajajo, ki konja ali psa bolj čislajo, kakor pa ljudi!

Skutari, ali Uskudar, je veliko predmestje, ter ima do 200.000 prebivalcev; katoličanov je kacic 400. Hiše so rudečkaste, lesene, dolgočasne. Očetje lazaristi imajo v tem predmestji svoj vstav ali menda le podružnico iz Galate, in so tudi imeli že kupljen prostor za novo, veči cerkev, ker tedanja kapelica je kaj majhna. Pravil mi je eden očetov, da posebno veliko Hervatov tje prihaja.

Že precej čez poldan sva se pripeljala z Napoleonom nazaj čez Bospor na Galato k oo. lazaristom. Ta naprava me je posebno mikala, ker že iz Aleksandrije sem imel priporočilo do tega reda. Čast. oče Evg. Boré me je bil že prejšni dan v Bebeku ob Bosporu na kosilo povabil za ta dan. Imel sem ondi priliko marsikaj zvediti o bulgarstvu; dobil sem nekaj bukcev v bulgarskem jeziku, vidil tiskarnico, in kupil majhno bulgarsko slovnico od Mirkoviča, ki mi je bila posebno mična.

VII.

(Procesija sv. Reš. Telesa v Carigradu. — Sultan v mošeji. — Sultanovič. — Sultanova častna straža in častniki. — Derviški ples na Peri. Mlad dervišič. — Derviši vekači in njih divjaška božja služba. „Kulturo“ na Jutrovo je potrebno nositi, pa kakošno? — „Izlam,“ „deizem“ in liberaluhovstvo. — Katoliške cerkve na Peri in Galati.)

V četrtek, 7. rožnika, je bila osmina sv. Rešnjega Telesa, in toraj po navadi prezala procesija ob 5 popoldan po predmestji Peri. Nikoli bi ne bil mislil, da katoličani v glavnem turškem mestu imajo toliko svobode in priznanja, kmali več kakor po marsikterih kersanskih mestih. Ceste in ulice, po katerih je šel obhod,

so bile nad vse naše dozdeve olepšane; velikanske preproge in draperije z gerbi, napisi, cvetličjem, so visele po zidéh na gosto in velikrat skoraj od naj višega nastropja do tal; luči in lučice, godba, majhni postavljeni altarčki ob oknih, hišah, nagosteno ljudstvo itd. je dajalo tistemu okraju neko posebno semanjost. Tudi duhovska oprava je bila lepa in častitljiva. Obhod so imeli ta dan oo. kapucini, zdi se mi, da veljalo je sosebno francoskemu narodu, ker francoski konzulat je precej zraven cerkve in šel je konzul z obhodom. Iz cerkve sv. Antona je šel častitljivi obhod z Najsvetejšim po velikih ulicah nekoliko nakviško, in se je vernil navzdol ob kraju staniša „di Bologna“ in skoz male vrata na vert francoskega poslanca, kjer je bil prvi blagoslov; nasproti v neki kapeli drugi, v tronu francoske cerkve sv. Ljudovika tretji; od tam smo šli naravnost po ulicah velikega francoskega dvora v cerkev sv. Antona nazaj, kjer je bil poslednji blagoslov. 50—60 je bilo duhovnov raznih redov, ljudstva vse polno, in povsod so se tako obnašali, da v turškem mestu zamore človek zadovoljen biti. Posebno me je ginilo, ko so z višave dostikrat kar na gosto cvetlice na nas sule, in ko je bilo med čudo-krasno oblečenimi otroci tudi nekaj angelcev s perutimi. Bil je eden otrók viši angel Michael s čelado na glavi, s tehtnico v levici in z mečem v desnici, ktereга je mogočno kviško deržal, češ, da se hoče vojskovati za Jezusa v naj svetejši skrivnosti. Solze morajo politi človeka pri tem pogledu. Kar nisem se mogel nagledati tega prelepega angela. Muzikanti turški so jo lepo delali gredé za vodjášem zamurcem, in turška straža je resno deržala gole meče kviško kakor pozdravlja je, češ, da tudi mahomedan hoče kaj storiti za čast naj lepši skrivnosti na zemlji. Vsako občutljivo serce se mora topiti pri tolikem velikolepji, ktero spremlja in obdaja častitljivo procesijo. Zdi se mi pa, da turški vojaki in glasbarji so bili Poljaki, saj morebiti po večini, če ne vsi; vender ne vem prav.

Tega, pa tudi naslednjega dne v Carigradu ne bom svoj živi dan pozabil.

Kakor sem vidil v četrtek katoliško, tako sem gledal naslednji dan mohamedanske slovesnosti. Bil je petek, toliko kakor naša nedelja. Vsak petek gre sultan v drugo džamijo molit. Ta dan je bil namenjen v Kullelej, precej deleč ob azijanski strani Bospora. O taki priliki ga tujci naj ložej vidijo, toraj sem se tudi jaz s spremljavecem ob 10 dopoldne na čolnu tje prepeljal. Godi se sultanov sprevod v mošejo z velikim blišem in slovesnostjo. Po obeh stranéh brega je bila vojna nastavljena. Zraven mesdžida, bolj majhnega poslopja, je stalo naj višji častništvo v semajnicah, kakor, véliki sersaskier Riza-paša, pomornik (admiral) Mahmud-Ali-paša, tudi blezo Omer-paša, takrat še živ, pa Napoleon mi ni vedil za gotovo povedati, če je bil ravno tisti — prileten, z belo brado in rudečkastim čednim obrazom. Rad bi bil za gotovo spoznal tega nesrečnega odpadnika, če tudi bi mi bil merzel. Moj Napoleon, sicer precej po plázarsko oblečen, se je z višimi in nižimi častniki tako po domače obnašal in pogovarjal, kakor bi bil z vsimi bratovšino pil, ki pa res niso bili tako terdi, kakor se sicer rado pri vojašini vidi, kadar je v paradi.

Kmali po 12 se približajo pozlačeni in prezali čelni z obilnimi snežno-belo oblečenimi jadravci. Dva čelna sta bila z nebom (baldakinom) in v enem teh je bil sultan. Le malo sem ga zamogel viditi, ko je še v čelnu sedel, ker tje se ni moglo, kjer je iz čelna stopil, in šel je precej v mošejo. Imel je černo dolgo brado in rudeč fes (kapico) na glavi, druga obleka, mislim, je bila črna. Vsi turški vradniki nosijo černo suknjo, ki je nekoliko podobna tako imenovani talarni suknji pri našem duhovstvu.

Sinček sultanov je bil ostal zunaj poslopja. Deček je bil viditi pri kacih 6–10 letih, pa kakor zamorjeno dete z bledim obrazom. Sedel je v kotu ozidja na stolu (še čudo, ker sicer turki le čepé s podgibnjenimi nogami) in služabnik je bil pri njem. Na glavi je imel rudeč tarbušek in oblečen je bil v višnjevo suknjico in hlačice po našem — vse z zelenimi nacifranimi ob-

šivi. Z njim je bil nekoliko veči deček iz cesarske soro-
dovine, ktereга pa je bilo viditi samo zdravje in življenje.

Nekako čarno-opanljiva je bila zlasti telesna straža
sultanova. Nekteri z rudečimi vsaktero nakinčenimi plajši,
drugi (blezo Arabi, Čerkesi, Arnavti) z belimi haljinami
itd. Častniki sploh s črnimi suknjami, rudečimi hla-
čami in tarbuši na glavi, pa z velikimi zlatimi kokar-
dami. Tudi je bilo več kočij turškega in družega ženstva.

Kake dobre pol ure so derviši peli po dolgočasni
šegi svoji v mesdžidu, kar se je dobro ven slišalo. Na-
zaj se sultan ni peljal v lepih čelnih; šel je „incognito“
— natihoma, in njegova straža se je posedla v dva čelna;
— naj lepši čelni pa so šli prazni nazaj.

Hitro sva se prepeljala z Napoleonom nazaj čez
Bospor in na Pero, ker še nekaj posebnega mi je imel
pokazati pred odhodom. Z opazovanjem derviškega plesa,
ki sem ga vidil od 1½ do 2½ se je dokončalo moje
ogledovanje Carigrada. Ta derviški ples, kakor sploh
mohamedanstvo, je prav žalosten dokaz, v kakošne zblode
in spake človeštvo zaide, ako ne posluša razodenja bož-
jega, ampak svojo lastno vmišljijo. Pripelje me moj
vodnik v velik osmoogelnik na predmestji Peri, blizo
turškega pokopališa; okrog pri tléh je mostovž za gle-
davce in zlasti za mohamedane, kakor bi djal v kakem
gledišu ali pri komedijah. Tudi zgoraj na okrog so mo-
stovži in prostori za sultana, za nekako glasbo in drugi
tudi za turško ženstvo.

Škornje mora zunaj pustiti in copate obuti, kdor
gre mohamedansko opravilo gledat. — Kaj tedaj sem
vidil?

V okroglem prostoru je stalo na okrog dvajset der-
višev na klopici, ki je prav malo višji od tál. Bili so
v haljah, rujavih, černikastih, sivih in vsaktere barve,
ter ne vém, če sta imela tudi le dva čisto enako barvo;
na glavi pa so imeli nekake klobuke brez okrajev, ka-
kor pine. Tudi so bili razne starosti. Kmali pride véliki
derviš, prav star mož v rudeči haljini, se skloni pred
unimi na tla in vsi derviši za njim, ter jim bere nekaj
časa iz „korana“ (mohamedanske biblije), in med tem

vsi na okrog čepé. Priklanjajo se z glavo, eni bolj eni manj ter sklonjeni ostanejo, nekteri skor do tal. Ko je branje jenjalo, se je pričela na gornjem koru godba flavte in škripanje gosel, ako sem prav slišal. Derviši glasbo v svojem obnašanji več ali manj spremljajo, gredó pri strani poda po dva in dva na okrog, in na obéh nasprotnih krajih kroga, kjer so proti Meki obrnjeni, se vsak mem gredé globoko prikloni, — še zlasti pa tam, kjer je véliki derviš na pogrinjalu, se priklanjata po dva in dva, obrnjena eden proti drugemu. Ne vé m prav, če delajo te poklone velikemu dervišu, ali Meki, ali pa obema. V taki pastirski igri gredó saj trikrat na okrog, in vsi so bosí. Dá se znamenje z nekim šumom, in to je blezo znamenje, da se ples prične. Verhne halje zdaj na stran denejo ter v belih haljicah (kitljah) in nekacih kamižolah gredó po versti zopet na okrog k staremu dervišu; višji se mu nizko priklonejo, nižji mu tudi roko poljubijo, in vsi imajo pri tem hodu roke križem čez rame. Naslednjič udri glasba za ples, derviši stoječi po sredi prostora se nekako sladko radujejo nad milodivjaškimi glasovi flavte in darabuke (majhnega bobnička). Poslednjič eden izmed njih povzdigne roke nad glavo, stegne jih nekoliko narazen kakor škarje, verže glavo na desno ramo in se začne sam okrog sebe sukati ter plesati z veliko vnemo; kmali za njim drugi, pa tretji in zlagoma so vsi v plesu ter se verté prav kakor fertavke. Zdi se mi, da včasih so roke plesaje kviško držali, včasih pa jih križem čez rame imeli, ali kako je že bilo. V začetku so skoraj vsak le na svojem mestu, sčasoma pa se bolj in bolj med seboj mešajo, vendar se nobeden ni z drugim terčil, nobeden padel ali se spotaknil, pa tudi šuma niso posebnega delali, ker so bili bosí. Iman, njih višji šeta, v sredi med fertavci, z rokami tleska, ali da z glasbo vred njih ples spremlja, ali da jih oserčuje in priploskuje njih „pobožni“ gorečnosti.

Ustavijo se za trenutek; ali darabuka in glasba jih zdajci v novo spodbode, glasba nagliši pritiska in plesavci plešejo z večí ihto. To vertenje je terpelo ne mara

blizo tri četerti ure. — Ako človek pomisli, da so marksiteri že stari vmés, ki se s toliko resnobo tako trapasto vedejo, kako smešno-žalostno je vendar to! Naj mlajši je bil mladenček, ne mara, pri kacih 14—16 letih, bled revež, pa tako prijeten viditi, da nisem mogel oči od njega odverniti; prav v serce se mi je ubožec smilil in sklenil sem ga za zmiraj v „memento“ (spomin in prošnja) pri sv. maši vzeti, da bi kdaj k spoznanju prišel. Priporočen naj bo tudi mojim prijateljem v ta namen. In ko še pridem v Carigrad, ne mara, pojdem gledat v „tekié“ (dervišnik), če bode še ta revež svoje nožice tamkaj brusil. — Pristaviti moram, da ta dervišič se mi je zdel prijazen, vidil sem ga potlej tudi še zunaj; drugi so mi bili bolj odljudni na moj videz.

Ne vém že prav, ali vmés ali na koncu plesa je „iman“ dolgo in z nekako posebno vnemo dolgo molil, kakor so rekli, za sultana in za vladarje.

Derviši poslednjič kakor zamaknjeni na tla telebijo; vstanejo, vzamejo halje, grejo še enkrat ali dvakrat okrog po sobi, pa iz sobane, kakor so prišli.

Taki derviši imajo svoje samostane ali „tekié“ po mnogih turških mestih. Ti derviši so toliko priljudniši od drugih mohamedanov, da pusté tudi evropejce k njih plesom gledat; drugi pa so tako prenapeti, da tujca izpodé z veliko jezo in žaljenjem, ako bi prišel v mesdžid med uro njih duhovne službe.

V predmestji Skutari pa so derviši-vekači; ti so še le kaj čudni in divjaški! Nisem jih vidil, pa jih tudi ne maram viditi pri njih verskih, ali bolje reči, zoperverskih šegah. Že njih ozidje je čudna zmés, zmetana iz vsih stavbinih zlogov, kakor piše Isambert. Po zidovih je orožje, kakor v kaki trinožnici, nekake pšice, ostri žebli in veliko družega. Derviši pričo svojega višega ali „iman-a“ kričé nekake molitve in pri vsaki verstici mečejo glavo nazaj in naprej z nevrednimi spakarijami. Včasih kak musulman kakor obésne s tim vedenjem, puhne med dervíše, buti na tla in vède se kakor medved v gajbi.

Vstopijo se tudi ti derviši v versto, veržejo roke

križem na persih čez rame in počnó kričati svoj: „*La Ilah il Allah, va Mohammed rossul Allah*“, t. j., ni Boga razun Boga in Mohamed je njegov poslanec, — da se ne zdi več človeški glas; z zamolklim, hripovim glasom se vsi ob enem zaderejo, kakor zveri v zverinjaku, kadar so razdražene. Na zadnje že kar tulijo in se zaganjajo vsi ob enem nazaj in naprej vpijoči: „*Alah hu!*“ „on je Bog!“ — Tako Isambert; če je reč presilil, ne vém.

„Iman“ pa je pri migrabu (molitvini votlini) in jih oserčuje. — Pri takem počenjanji se je mlad deček odločil od množice, šel proti starcu; strežniki snamejo z žeblija na steni prav ojestro iglo in jo dajo „imanu“, kateri je tu pa tam mladenču prebadal lica s tistim ojestrim železom, in revež ni naj manjšega znamenja razodel, da bi ga kaj bolelo. — Ako ti trinogi večkrat uboge dečke tako prebadajo, kakošne lica morajo potlej imeti in koliko jih pohabijo!

Terpinčijo se pa še na druge načine, naj berže še huje. Leta 1854 sem vidil v Aleksandriji takih fanatikarjev, ktere je cela derhal ljudí po ulicah spremljala, in so tu pa tam obstali ter gledali, kako sta se mnogotero z mečmi ubadala in se terpinčila. Tako, so rekli, se pripravljajo na božjo pot v Meko.

Osemletna deklica se je približala sama k „imanu“, kateri jo je sprejel prijazno in očetovsko. Otroče se skloni na ovčjo kožo, ki je bila razgernjena po tléh, dva strežaja deržita imana, kateri v copatah stopi na herbet ti ubogi stvarici in ji na herbtu stoji nektere minute; kadar odstopi, deklica vstane vsa razveseljena. Pokladajo mu matere štiri ali petletne otročiče na kožo, ki jih iman nežno z nogami teptá, češ, da jih s tim vsih bolezen ozdravi. Pravil sem o drugi priliki, kako je v Bejt-Dženu pri Damasku tudi starec starca ozdravljal s tako hojo po herbtu.

Ali imate zdaj dosti od te ostudne divjačnosti?

Pač je treba „kulturo“ na jutro nositi; pa ne nejeverske, kakoršno že tako imajo, ampak versko, kakoršno je imel Carigrad, pa jo je zgubil, odkar se je od Rima odločil, in pa zato ker se je od Rima ločil in

prinesel mu je Turek „kulturo“, kakoršno sem ravno omenil v nekterih zgledih.

Kar tiče „izlam“ ali mohamedansko vero, verujejo sicer v enega Boga, ali kakošnega Boga si mislijo? Dunajski „Cerkveni list“ 25. listop. 1871 piše: „Akoravno izlam petkrat na dan edinost Božjo oklicuje z minaretov svojih džamij, vendar ga Cerkev zdajci in vselej zaznamnuje za neverstvo (ajdovstvo)... Bog, ki ga je oznanoval izlam, ni bil Bog keršanstva. Ni bil trojedini Bog, ni bil Bog odrešenja, ni bil Bog ljubezni. Njegov nauk je bil skoraj racijonalistiški uk“ itd. Isambert pravi, da izlam se izteka v nekak „deizem,“ ali vero v Boga brez razodenja, če tudi ne pravi „deizem,“ ker ima Mohameda za preroka. V izlamu imajo sedanji liberaluhi nekako zerkalo, ponašanje z enakostjo, z nasprotno pomočjo, mesenost, državno onipotencijo, zraven pa naj veči nesterpljivost (intolerancijo), kakor je pri liberaluhih; k temu pa je še fatalizem ali vero v nespremenljivo predmeno človeške zgođe in osode njih posebnost.

K sklepu naj omenim, da katoličani imajo na predmestji Peri 8 in na Galati 3 cerkve. — Prav veliko bi se dalo še pisati o Carigradu, toda popotnik le memogredé kaj pogleda in pové, nima naloge vsaki reči do dna segati, in mora gledati, da domu pride.

VIII.

(Poslovljevanje in odhod — Nekaj zoper nespodobne besede in kletvinjo. Predstvo Lojdovih parnikov. — Černogorci. Otoki zginjajo in se prikazujejo. — Andros, Tinos in drugi otoki; gora Ciknias in Eol. — Otok Sira in njegova znamenitost; pričke s prepeljavci. — Ob jugu Grecije: Malea ali Šent-Angel; Vatika; Čerigo ali Cythere in malikinja Venera ter podobnost med obema. Matapan in nevarnost ob tem kraju. — Pomanjkanje olike. Cabrera, Sapienca, Modin, Navarin. — Prihod v Terst in domu.)

Prijazno smo se poslovili 9. rožnika s čast. oo. kapucini, pri katerih sem 5 dni bival, pa jih nisem mogel prisiliti, da bi bili kaj sprejeli za svoje stroške in trud z menoj. Šel sem potem še k bosanskim oo. frančiškonom in čast. o. prednik me je s slovansko priljudnostjo

spremil na parobrod. Tudi moj zvesti Napoleon me je spremlil prav na barko, pa hitel nazaj, ker djal je, da ima še sv. Obhajilo opraviti. Prav zadovoljen sem bil s tim možem, kteremu je bilo skor več kakor meni ležeče, da bi mi prav veliko skazal po mestu in okolici.

Okoli 11 dopoldne smo odjadrili zopet po Marmaratorji v greško otočje. Zdaj ni bilo več toliko ljudstva na parobrodu in slišal sem le bolj ilirski jezik. Bogu bodi potoženo, da zgoraj na parobrodnem podu so se tudi nesnažne besede le prepogosto slišale. Kako lepo bi bilo, ako bi narod serbski, ilirski in hervarški ter jugoslovenski hotel nekaj prav gerdih besed opustiti, ki so tako nenravne, da bi si jih ne upalo pero zapisati, pa jih imajo premnogi zmiraj v ustih, in vender niso nič manj zoper oliko in spodobnost, kakor zoper keršansko čednost. O tej priliki naj pa še omenim, kako žalostno je, da tudi mnogi Slovenci nečedno kolnejo! Marsikteri misli, da ni „mošk,“ če nima pri vsaki besedi na jeziku „hudič“ ali „preklét,“ „pri moji duši“ in enacih ostudnost! Še prav posebno nesramno je pa tisto „zakramentiranje,“ ki so se ga od tujcev naučili. Gotovo je, da tisti, ki preklinja, ni olikan človek, če je tudi študirán. Jaz sem tudi te misli, da je preklinovanje velik zadržek, da v narodovnih prizadevanjih ima narod manj blagoslova in napredka. Kdor koli ima vero, je prepričan, da tam pravega teka in blagoslova Božjega ni, kjer se gerdo kolne. Naj opazuje kdo skoz več lét deržine in hiše, v kterih se veliko preklinja. Kmali se začne kazati pri tacih, da je vse ukleto, in nikjer pravega teka in blagra ni. Tako je tudi v celih deželah. Kdor je tedaj pravi rodoljub, naj storí sklep, da ne bo klet in močno naj si prizadeva, da tudi drugi preklinjavci kletvinjo opusté. —

Še le o polnoči imamo priti v Dardanele; tedaj se peljemo po marmorskem morji 13 ur. V Dardanelah med terdnjavami se mora vsaka barka ustaviti, ktera po noči pride; le samo Lojdovo brodovje je tega prosto ter precej dalje gre, da se le potrebni oglasi opravijo. V ta namen je turški vradnik na parobrodu, od Lojda

plačan, ki je porok, da je res ravno ta parnik, ki gre ko pošta.

Na parobrodu je bilo precej sokolov Černogorcev, ki so šli na otok Kerv (Korfú) in od ondot domú. To so ti čversti, močni, zdravi ljudje. Ne hotel bi se zoper take vojskovati.

Drugi dan zjutraj ob 7 smo zopet jadrali ob otoku Miteleni in o $8\frac{1}{2}$ blizo Kios-a (Chio); ta otoka smo pustili zdaj ob levi. — Gredé proti otokom Cikladam me je opomnil eden mornarjev, da pri Santorinu, naj bolj južnem ciklaskih otokov, se je bil spomladi otočič kar zgubil v morje. Trije drugi so pa na novič se prikazali. Tudi pri Čerigu se je otok na novo prikazal. Santorin je sam vulkanska (ognjometna) gora, s katero so se go-dile že marsiktere spremembe. Zvečer o $\frac{1}{2}9$ smo šli še memo Kios-a, drugi dan o $\frac{1}{2}4$ že med Andros-om ob desni in Tinos-om ob levi. Andros je naj višej med Cikladami s kacimi 16.000 prebivalci in s pristanom Gav-rion-om; Tinos ima kacih 60 vasí in med 20.000 prebi-valci do 8000 katoličanov in dobri zavetnik „Porto-Pa-normo. Gora Ciknias na tem otoku je znamenita zarad obilnih votlin, zato je zaznamnjana po basni kakor Eolovo stanovanje; Eola so namreč častili neznabožci za malika vetrov. Ti otoki so le bolj pusto skalovje, vender pri-delujejo na njih vina in svile.

O $\frac{1}{2}6$ smo obstali pred Siro. V dva homca je na tem otoku vsajena lepa množica prav čednih belih hiš; na spodnjem večem ob morji so greki, ob gorenjem pa katoličani s svojo cerkvijo sv. Jurja. Ob morji na suhi skali stoji lepo poslopje lazaret. Mesto in zavetnik je drugo znamenito mesto Grecije, ima 25000 prebivalcev, med njimi 6000 katoličanov. Skof, jezuiti in kapucini oskerbujejo katoličane. Otok Sira se je bil izmed vsih Ciklád naj bolj katoliškega ohranil in pod tem naslo-vom je bil dolgo časa pod francosko brambo. — Že Homér omenja ta otok ko očetnjavo Evmena, zvestega Ulisovega služeta. Modrijan Terecid, Pitagorov učitelj, je bil tukaj doma.

Šel sem bil nekoliko na suho na otok Siro, in vidil

sem goste množice ljudstva, zlasti po terghih, očitnih krajih in ob morji. Vse je bilo živo, vse viditi zunaj. Po ulicah in kotih je bilo polno jedilnih reči na prodaj. Ljudje so tiho in mirno sem ter tje hodili, ali sedeli — praznično napravljene. Bila je namreč nedelja. Prišel mi je naproti o. Angelik, ki je z ravno to priliko iz Carigrada šel na Siro, in rekel mi je, da ni nič kaj posebnega viditi, — vse v modêrnem slogu; toraj nisem maral ravno dolgo muditi se na otoku. S čelnom na parobrod nazaj se peljaje sem doživel malopridnost, ki se popotnikom po jutrovih krajih večkrat pripetî. Precej ko odrinemo, jamejo čelnarji za plačo nadlegati, da bi popotnike žulili, ker tako odiranje tujcev je pri mnogih prav nesramna navada. Ker sem pa to že vedil, se nikakor nisem udal, temuč glasno sem jim očital njih gerdobijo in pravil, da delajo z nami, kakor so delali tudi greki na otoku Kervu (na potu iz Tersta v Aleksandrijo o začetku popotvanja), da to je sramota za vse mesto itd. Ravno tako so vintali zanikarneži celo mornarje, ki smo se skupaj nazaj vozili. Dal sem mu na zadnje obljubljenê 3 pijastre, pa nič bakšîša ne, ker so zanikarneži nagajali. Na Kervu, ki sem ga omenil, je bilo pogojeno s 6 franki za 14 osêb; nazaj gredê pa so hotli imeti po franku od vsacega, kar so tudi dosegli, ker med silovitim dežjem so nas sukali pomorji — ne hoteçi ne tu ne tam. Naj bolji pomoček je pri tacih zanikarnežih: molčati in se jim ne vdati, — kadar vidijo, da nič ne opravijo, že peljejo naprej.

Drugo jutro, 16. rožnika, smo že ob jugu prave dežele Grecije, namreč ob Moreji. Vse dni je bilo prav lepo vreme in kaj prijetna vožnja. Ob 8 zjutraj smo bili ob nosu Malea, ki se zdaj imenuje št. Angel, in ob hribu Vatika. Št. Angelo je golo, le malo zelenkasto, skalovito hribovje. Ob poslednjem robu pri morji kažejo v skali stanovanje, ki je bilo prebivanje nekdanjega pušavnika. — Otok Čerigo, nekoliko dalje, nam je ostal na levi, ker jadrati smo po kanalu Cervi (Jelénovec). Ta otok Čerigo, nekđaj Cythere, je bil svoje dni mali-kinji Veneri posvečen in ji je prav podoben: Venera

namreč v resnici ni to, kar se ji pripisuje, temuč je trinoginja, ki ima ternove rebra in mačje zobe, s katerimi lepe lica razjé, kakor ta otok, ki je ves gola, pusta, ostrá skala ter ne živí človeka, temuč ga usuši in poslednjič usmertí.

Nisi, Venus, ljubeznjiva,
 Nisi zala, nisi mila;
 Slast je tvoja pogubljiva,
 Vselej si morivka bila!
 Kdor zahaja ti v nazočje,
 Kmal' bo suh, ko to otočje.
 Pesniki zastonj te peli,
 Te blaznivci milovali;
 V svojo smert so bli veseli,
 In v sramoti so zaspali;
 So v nesreči in propasti
 Vsi prijatli tvoje slasti!

Ob 10 smo bili ob čelu Matapanu (kap Matapan, nekđaj Tenare), ki je naj bolj júnzi krajic v Evropi in loči mesenski ali koronski zaliv od lakonskega ali maratonskega. To so klasiški, po šolah velikrat imenovani kraji. Ob Matapanu morajo mornarji pač dobro paziti, ker zraven nosa je morje 200 sežnjev globoko, malo dalje v širjavo pa le samo 8 sežnjev. V dobrem mornarskem zemljevidu, kakoršnega sem na parobrodu kupil, je po vsih morskih potih in pri vsih otocih globočina morja zaznamnjana.

Na parobrodih se je tudi lahko prepričati, kako silno svetu olike navadno manjka. Nekteri polegajo po parobrodu kakor bohi, ali se divje prepirajo, ali govore kričeči, da vse skoz ušesa gre, in vsaka deseta beseda je kletvinja ali drugo razžaljenje Božje. Mislil sem si: naj bi vender res kdo oliko ali „kulturo“ na jutro nosil, bodi si kdor koli, da bi le res kultura bila! Tako imenovani olikani na parobrodih polegajo, posedajo, jedó, pijejo, tobak puhajo, in norčujejo; le malodkđaj se zgodí da kateri bukve v roke vzame, in le enega samega (greka) sem na popotvanji vidil, da je

nekaj molil, križa storiti pa nikogar nisem vidil. Je to mar olika? —

Proti 5 popoldne smo šli mem otokov Kabrere, Sapiencie ob levi, Modena in Navarina ob desni. To pa in nadalje so že bolj znani kraji, tudi v Danici velikrat imenovani, namreč v pismih misijonarjev, ki so popotovali v Egipt in v afrikanski misijon, in ne bom jih tukaj popisoval.

V Terst sem prišel 14. rožnika popoldan ob 6, od koder smo se bili na parobrod podali 2. sušca ravno tistega leta 1866. Ostal sem v Terstu do 19. zvečer in imel bi dosti lepega praviti o priljudnosti davnih in poterjenih prijatlov, kakor so preč. gospodje Remic, Skala, Komani, dr. Šust in drugi, pa bojim se jih užaliti, toraj ostane med nami. 20. rožnika po polnoči sem bil spet v beli Ljubljani, kjer sem precej zopet skusil lepo ljubljansko priljudnost.

Iz Ljubljane v Terst in od ondot v Egipt.

I.

Slavnica 1872, št. 2.

(Izgovor in zagovor zavolj rakove pisave. — Odhod iz Ljubljane v Terst. Pri prijatlih. Priprava na odhod. Dalmatinci, slavni mornarji. Napredek v Aleksandriji. — Po železnici proti Kairi. Mareotiško jezero in postaje. Velikanske Egiptovske ravnine. Delta in obojna Nilova toka. Posamezni prigodki. Prikazanje piramid. Pred Kairo in v Kairi.)

Ne čudi se, blagi čitatelj, ako se ti bo zdelo, kakor da bi jest mislil popotovanje na novo začeti, ker pričem zopet od prvega konca. Morebiti še pomniš, kaj sem napovedal v začetku? Bil sem, bi djal, v skoku v obljubljeni deželi, napovedavši, da hočem še le ob koncu kaj zapisati o našem pogledu v Egipt, in zdaj moram biti mož-beseda. Preden se pa pride iz Ljubljane v Egipt, se utegne tudi tu pa tam kaj naleteti, kar človek rad pové, če že posluša vsakdo rád ali ne. Sej veste, vsak človek ima to napako, da se mu mično in imenitno zdi, kar je sam doživel. Hočete ali nočete, ne pomaga nič: začel bom zopet pri beli, pa precej okajeni Ljubljani. Vender se pa nikar odveč ne ustrašite, ker šel bom tako urno naprej in proti koncu, da bi me vsak ne mogel dohajati.

Bilo je družega sušca 1866 po polnoči, ko se po železnici odpeljemo proti Terstu z g. St. Šrancem, kapl. na Brezovici, in g. Fr. Verličem, kaplanom pri Mariboru, ki sta se bila tudi odmenila v Sveto zemljo za velikonočni čas in sta mi bila po vsem potu neločljiva tovarša in zvesta prijatla, dokler se nismo v Bejrutu po opravljeni božji poti ločili, ker jaz sem želel še delj časa ostati v uni znameniti zemlji, in še kaj viditi, kar sem popisal v teh listih.

Sušcev hladni vetrič je še pihljal, ko smo se pe-

ljali po skalovitem Krasu. Ko pa derdramo o ravnem zoru ob jadranskem morji proti Terstu, so pa vender že prijetno zelenele pohlevne oljke, in razveseljevali so nam oko cveteči mandeljni.

V Terstu (pri „Sandwirth-u“) je že nekaj tovaršev čakalo, ter smo se sčasoma vsi zedinili in zbrali. Imel sem nekoliko časa svoje prijatle in znance obiskati; in kar je bilo nas Slovencev, smo 4. sušca pri našem gostoljubnem rojaku šolskem vodju g. Jan. Komanu kosili ter se prav po domače veselili, — še zlasti, ko sta nas verla gospoda, preblagi ranjki korar Jožef Kovačič in profesor dr. Šust blagoserčno obiskala.

5. sušca smo maševali in imeli sv. mašo v novi cerkvi sv. Antona Padvana, po kateri nas je eden častitih gospodov v prijaznem nagovoru na marsikaj opomnil, kar nam je po potu dobro došlo, in zlasti prosil, da naj v sedanjih hudih časih molimo za papeža, za cesarja itd. Ob desetih dopoldne smo odrinili — nas 15 romarjev — na parniku „Avstriji“ proti Aleksandriji. Načelniki na parniku so bili Dalmatinci I Ante Rosolj, II Franjo Vicković, III Baldasar Girčić, IV Kristoforo Cipolović. Imena vam pravijo, da so bili dalmatinski sokoli, od nekdanj slavni mornarji. Zdravnik je bil neki Šlezak, pek Kranjec iz Terzina, ki je prav dober kruh pekel, in povedal, da po vsih Lojdovih parnikih so peki Kranjci. Poti po morji ne bom popisoval; bila je v „Danici“ že večkrat popisovana.

10. sušca ob štirih popoldne smo dospeli srečno v Aleksandrijo in prenočili na parobrodu. Drugi dan smo odmaševali v lepi frančiškanski cerkvi in se zdajci podali po železnici v Kairo. Zdela se mi je Aleksandrija od l. 1854 tako spremenjena, da se nisem skoraj več zavedel. Denarji so bili od takrat že skoraj vsi drugi. Evropejska olika in razolika razodeva veliko moč do Egipta. Vozil sem se 12 let poprej po Nilu iz Aleksandrije v Kairo in dalje; železnice takrat še ni bilo. Toraj mi je bila ta pot silo mična, in tudi deželo sem zdaj vse boljše in drugač poznal, kakor pa poprej, ker zdaj sem se po suhem peljal. Ob 10 smo se vsedli in nekako

ob 3 popoldne smo bili že v Kaíri; je tedaj nekaka pot, kakor med Terstom in Ljubljano, ali še malo krajši. Ta železnica je od leta 1855, poprej se je moglo popotovati ali po Nilu, ali pa po suhem po cesti. Železnica gre v začetku precej dolgo časa po mareotiškem jezeru (birket Mariut), ki je s tesno ožino zemlje od morja ločeno, 3 ure široko in 7 ur dolgo. Ob levi strani je prekop Mahmudije, po katerem pridejo ladije iz Aleksandrije v Nil. Bil je blezo naglovlak ter smo nekatere postaje izpustili, da se nismo nič ustavili. Do postaje Damanhur-a smo se peljali, prav naglo gradé, celih pet čerterti ure. Vmes je bila samo postaja Kafer-Davár. Vozovlaki 2. reda so se mi zdeli malo slabši od naših evropskih. Bili smo sami jeruzalemski potniki skupaj v enem vozu; precej zraven nas v drugem vozu pa je bil voz veljaških arabov, mladih in starih; mladi mahomedani so nezmérno šnekedrali in modrovali čez to in uno, stari so bolj tiho sedeli, — eden je bral veliko knjigo — menda koran. Vidil sem zdaj, česar se nisem nadjal, namreč nepregledljivo velike polja z njivami in setvami, sem ter tje z vasmí vmés, pri katerih so palmovi in cipresni logi, sicer po polji pa ni kaj drevés. Globokeje smo prišli v deželo, več je bilo palm, lepši polja so se kazale. Vse je bilo prepreženo s prekopami ali kanali, po katerih se njive in polja napajajo iz Nila. Pšenica, se je vidilo, da je imela začenjati zoreti. Hiše po vsih vseh so iz ilovice, razun unih, katerih posestniki so Evropejci. Povsod sem vidil jezdicev na konjih in oslih ter sploh delavnih ljudi v zelenih haljinah; hotel bi staviti, da so se pred 3—4000 leti ravno tako nosili, kakor zdaj. Pogosto smo vidili tudi velbljude ali kamele. Železnico je bilo lahko delati po tem ravnem polji; ni bilo treba prerovov, ne potovodov ali viaduktov, le čez prekope so narejeni mostovi.

Druga postaja je bila v Kafer-Zejat-u. Tukaj gre železnica čez levi Nilov tok, kateri se izteka pri Rozeti v srednje morje. Železni most, ki so ga še le v kratkem naredili čez Nil, ima 12 obokov in je veljal 10 milijonov frankov. Dolgo časa je bilo treba na barkah

prevaževati tudi železnično osebstvo in robo. Drugi oddelek, ki z unim dela tako imenovano Delto, ima svoje ustje pri mestu Damieti. Ob tej staji je gostilnica, v kateri sva kosila s Čehom g. Večera tom, ki je šel za novega vodja v jeruzalemski avstrijanski hospic. Bilo pa je kosilo precej osoljeno, kajti za steklenico ola in kake tri že merzle jedi (bila sva nekaj že zamudila) sva plačala 15 frankov ali 3 tolarje. Tukaj smo vidili frančiškana Br. Dragotina Šotelius-a, roj. iz Maribora, ki je sedaj v Kairi in je bil na potu v Mansuro, kjer imajo oo. frančiškani majhen hospic. Nekteri naših so mu povedali, koliko sva plačala v gostilnici in rekel je: „Tukaj se deva vse na zlato tehtnico.“ Tudi v Aleksandriji in Kairi je dragina po velikih gostilnicah, in kdor ni dobro podkovan, mora gledati, da ne zajde v take. Iz Tante, od koder je bil prišel, je namreč stranska železnica do Mahalet-el-Kebir-a in od ondod se po desnem curku Nila pelje do Mansur-a. V tem mesticu, ki ima še le v 13. stoletji svoj začetek, je bil l. 1250 sv. Ludvik kralj v jetništvu.

Od Kafer-Zejata do Tante smo se peljali po tako imenovani Delti. „Tanta“, nadaljna postaja, je bogato tergovsko mesto, kar se je precej vidilo, ker vse polno ljudstva je bilo zunaj in po vsih prostorih. Pri daljni „Birket-es-Sab-u“ nisem spazil nič posebnega, ako se noče za posebnost šteti, da je kamela nesla celi šotor, kakor kako poslopje, blezo z ljudmi notri; — ali pa oslovsko celo rebrovje, ki je, ko prvo znamenje še zmiraj žive jutrovske nemarnosti, kar pri poti ležalo. Velike gerde luže tod, mislim, morajo kraj nezdrav delati. Polje na okrog pa je silo lepo obdelano. — Od postaje „Benhal' Assal“ gre stranska železnica do „Zagazig-a.“ V tem kraju gre železnica čez drugi Nilov tók, ki se izlija pri Damieti. Dalje gredé se kmali prikažete proti jugozhodu dve veliki piramidi, in tudi Kaira se bliza, ker le eno samo uro je še od „Bežhe“. Na neznatni postaji „Kaliub-u“ se vlak še ustavi ne. Od Aleksandrije do Kaire gre železnica vse skozi po ravnem, nobenega hribca

ni bilo treba prerezati. Pred Kaíro šo me kaj razveselili silo lepi vertovi s prelepim zelenim drevjem.

Smo tedaj v Kairi, sredi Egipta, v deželi, kamor je bil v silo davnih časih prišel Jakopov sin egiptovski Jožef in je dosegel toliko slavo; v deželi, kamor je bil pred 1866 leti prišel drugi Jožef z Božjim Sinom Jezusom in z Marijo njegovo Materjo o begu pred Herodom; v deželo, kjer je slovelo toliko svetih mož, toliko pušavnikov, in ktera je sploh s svojo zgodovino tolikanj imenitna.

II. *Janio 1872, št. 8.*

(Kratek popis Egipta: Ime; vreme in gorkota; pridelki; prebivalstvo; kratka zgodovina. Opis Kaíre in ondotnega početja. Imé, začetek, prebivalstvo, stanovanja, lega, raznoteri narodi itd. Ježa k piramidam. Otok Roda in nilomér. Kaj so piramide? Kobacanje na Keopsovo — naj viši piramido. Kako so zidane piramide? Višava in velikost Keopsove piramide; razgled z nje, njeno znotranje in najdenje Keopsovega groba.)

Egipt se imenuje kacih 150 milj dolga dolina in struga spodnjega Nila od srednjega morja do prvih vodopadov ali slapov pri Asvanu. Ime Egipt je po misli mnogih ravno tiste korenine kakor Kopt; Izraelci so imenovali to deželo Misraim in domačini jo zovejo Maser, — nekdanje domorodno ime je bilo Kemi, to je črn, črna zemlja, v razloček od rujave zemlje v pušavi. Ob obeh stranéh je namreč dežela s pušavo omejena. Vender pa vlada egiptovskega namestnega kralja seže veliko dalje gori ob Nilu. Kacih 20 milj pred Nilovim ustjem se razširja tako imenovana Delta, egiptovska nizka zemlja, ktero Nil napaja s 7 svojimi raztoki in neštevilnimi prékopami. Rék razun Nila dežela nima; ravno tako pravih hribov ne. Ob Nilovih stranéh je nekoliko višave, ki dela strugo, pa obgorovje nikjer ni čez sto čevljev visoko.

V Egiptu malokrat dežuje, namerilo se je, da v gornjem Egiptu več lét celo nič deževalo ni. Zato mora vso rodovitnost vzrokovati Nil s svojimi vodotoči. V Delti dežuje večkrat.

Srednja gorkota je v Aleksandriji 16, v Kaíri 18, v Tebenu 23 stopinj po R. Naj bolj vroč mesec je avgust in doseže gorkómér včasí 32, v gornjem Egiptu čez 40° R. v senci. V zimskih mescih po nočéh je pa dostikrat prav hladno.

V Egiptu se prideluje dura, všenica, ječmen, bob, leča, tobak, riž, pavola, sladkor, predivo, indigo itd. Logov nima dežela, razun palmovih; sem ter tje rastejo divje smokve, nilske akacije in tamarinde. Zraven navadnih domačih žival je veliko velblodov in bivolov.

Ljudstva utegne biti čez poltretji milijon; med njimi do 1,750.000 mohamedanskih Arabov, do 150.000 keršanskih Koptov, 12.000 Turkov, 5000 Sircev, ravno toliko Grekov in Judov, 2000 Armencev.

Zlasti po mestih je veliko zamurcev in Evropejcev, tudi nekaj Nubijancev. — Egipt se je nekđaj delil v gornji in spodnji Egipt, zdaj se delí v tri déle: „Masrel-Bahri“ (spodnji), „ed-Dustani, (srednji), in „es-Said“ (gornji Egipt).

V zgodovini egiptovski je še veliko temnega. Gotovo je bila dežela že pred več kot 2000 leti pred Kr. močno obljudena. Olika, kakor menijo učeni, se je pričela ob severu in ni prišla od juga, iz Etijopije, kakor se je poprej mislilo. Za prvega zgodovinsko znanega kralja imenujejo Menes-a ali Mena, kateri je vstanovil stolišče Memphis ob levi strani reke Nila. Zgodaj so zidali z obdelanimi kamni, izobraževali zmiraj bolj tako imenovane hierogliffe ali slikasto pisavo in jeli zidati piramide. Piramide tako imenovane Gizejske, zraven Kaíre, katerih naj viši je Keopsova, bi bile zidane pod kralji 4. in 5. dinastije, po Lepsiu čez 3000 lét pred Kr. (?). — Po letu 2000 so priderle ob jugu v deželo množice arabskih pastirskih narodov „Sasú,“ ki jih zgodovinarji imenujejo „Hiksos“ in so ondi čez 500 celo kraljevali.

L. 1702 pred Kr. je prišel v deželo očak Jakob s svojimi otroci in vnuki, in l. 1487 pred Kr. je peljal Mozes Izraelce iz dežele. (Prim. „Bibl. Gesch. Dr. Schuster, Freib. 1861. str. 173 in 223, kjer je pojasnjena

tudi razmera med 215 in 430 leti njih bivanja v Egiptu in na tujem.)

L. 525 pred Kr. so priderli Peržani in so si pod Kambizom podvergli ves Egipt ter ga spremenili v peržanske okrajine. Čez 405 let je postal še za 65 lét samostojin in vstanovil je zopet nove dinastije pod Manetom do 30 dinastije. Leta 340 so ga Peržani v drugo oropali. Osem let pozneje ga je vzel Aleksander Veliki, čigar vojvoda Ptolomej se je dal za kralja izklicati in je vstanovitelj Ptolomejcev.

Greško gospostvo je bilo propad za egiptovsko narodovnost, in Aleksandrija je postala središe kraljestva, greške učenosti, pa tudi greškega lišpa. Mnogi paganski tempeljni so bili zidani ob tistem času po Egiptu, katerih razdertine se še zmiraj vidijo v Theben-u, Esneh-u, Edfu, Philah in drugod. Zmiraj veči spačenost, ki se je iz gospodovalcev razširjala med narod, je pod Kleopatrom deržavo pokopala. Po bitvi pri Actium-u, 30 l. pred Kr., je Egipt postal rimska okrajina.

Keršanstvo je že sv. evangelist Marka precej v začetku oznanoval v Egiptu, razširilo se je kaj hitro ter ni le samo mest in vasi, ampak tudi pušave in samote z verniki napolnilo. Vender se je vmés tudi paganstvo še dolgo ohranilo. V Philah je bil Izisovo malikovanje še le v 6. stoletji odpravil cesar Justinijan.

Pri delitvi rimskega cesarstva 395 po Kr. je bil Egipt pušen jutrovskim cesarjem; l. 638 ga je premagal Amru, vojvod Omarja Kalifa. S povodnijo arabskega ljudstva je prihrumelo mahomedanstvo v deželo in domačini s keršanstvom vred so bili skoraj čisto zaterti... To tedaj je nasledek npravne spačenosti, kar naj bi si tudi naši liberalci za ušesa zapisali in vere ne zatirali. Razne vladarske deržine so se dalje pulile za gospostvo, dokler ni l. 969 dežele oropal Moes, fatimidovski kalif, ki je dal vstanoviti Kaíro. Fatimidovce je l. 1171 vergel Sallah-ed-Din (Saladin), čigar gospostvo je terpelo do sredine 13. stoletja. Letá je odgojil mameluke, to je, vojake iz kupljenih sužnjeve, katerim je posestva po deželi delil tako, da so si le-ti kmete kmalo čisto podvergli in

si l. 1250 naj više gospostvo v taki meri pridobili, da so si sami volili vladarje sultane. Mameluki bili so rojeni kristjani; kupovani so bili pri 7 ali 8 letih po Georgiji, Mingreliji, Kavkazu; carigrajski tergovci so jih vlačili v Kaíro in jih prodajali ondodnim bejem. Beli ljudje in lepe rasti so bili.

L. 1517 je turški sultan Selim I deželo oropal in jo s svojo državo zedinil; vladali so nadalje deželo pašati v imenu turških sultanov; vender so pa mameluki še zmiraj imeli veliko moč. Ravno v vedni puljavi med obema je dežela zmiraj bolj terpela.

L. 1798 so bili Francozi pod vojvodom Napoleonom napadli Egipt, ter je bilo v bitvi pri piramidah pobitih 7000 mamelukov, čez 4000 pa se jih je razkropilo. L. 1806 je postal Mehemed Ali egiptovski poglavar, ki je mameluke do čistega iztrebil, si vstanovil redno vojsko, pa brodovje na vodi. Potem je veliko storil v povzdigo dežele, pri čimur je bilo sicer tudi veliko krivice in samosilstva. Kmetje n. pr. so bili primorani ves pridelek prodajati namestniku po samovoljno postavljeni ceni, za svoje potrebe pa jemati žito iz vladinih magazinov. Vender pa ni smel noben drugi v deželi biti trinog in tiran, kakor le on sam. Hvale vredne so njegove prizadevanja za varstvo dežele pred tatovi in razbojniki.

Mehemed Ali si je po svojem sinu posinovljencu Ibrahim-pašatu 1816 podvergel Arabijo, Nubijo, Sennaar in Kordofan. Potem se je Porti v prid vojskoval zoper Greke. Poslednjič pa se je spravil nad Sultana samega in vzel mu je 1831 Sirijo; po posredovanji evropskih vlád pa je dobil v pomirjenji v Kiutahii (1833) samo poglavarstvo nad Sirijo. Pa spet se je vnela vojska l. 1839 in Ibrahim-paša je v novo otepel Turke, turško brodovje je k Mehemedu prestopilo in Ibrahim je že protil Carigradu; kar se evropske moči zopet Turku v prid vmes vtaknejo in Mehemed Ali-a k miru prisilijo. Po takratni pogodbi se imenuje egiptovski vladar namestni kralj in nasledujejo mu v vladi njegovi moški mlajši. L. 1847 se je bil stari Mehemed Ali zmešal in Porta mu je Ibrahim-pašata postavila naslednika, ki je

pa kmali potem umerl — še pred Mehemed-Ali-em. Naslednik je bil M. Ali-ev vnuk Abbas-paša. Letá je umerl l. 1854, ko sem bil ravno tudi jaz z g. Kirchnerjem in drugimi duhovni v Aleksandriji. Imeli smo mladega zamurskega kuharja in mislil je g. Kirchner, kdo vé, kako tehtno novico mu bo naznanoval, rekoč: „Abbas-paša mát“ (Abbas paša je umerl). Odgovoril pa je nekako to-le: „Kaj, če je umerl? Bil je Mehemed-Ali — je umerl; bil je Ibrahim paša — je umerl, in kaj je meni mar, če je tudi ta umerl?“

Ko je bil čez malo dni potlej Saíd paša za naslednika razklican, smo bili že v Kaíri in bila je zvečer silo velika, prava orientalska razsvitljava po mestu, pa olepšave so bile nekako pataglave in brez točne rednosti, ali bi djal, bile so „arabske“.

Podajmo se pa zdaj nazaj k poslednjemu popotvanju. Stopivši v Kaíri iz kolodvora in prestopivši „Bab-el-Hadid“ (železne vrata) prideš v nekterih minutah k lepemu drevoredu „Esbekije“ ali „Muski,“ ki je središe „francoskega oddelka,“ in ob katerem je tudi več velikih gostilnic in zlasti kavan. Mi pa smo šli nekoliko dalje v gostilno „Viktorija.“

Kaíra se imenuje po arabsko „Masr“ ali pa „Masr-el-Kahíra. Kahíra pomeni „Zmagovita.“ L. 973 po Kr. je mesto vstanovil Goher, vojvod kalifa El-Moez-a, prvi iz Fatimidovcev, ki je v Egiptu gospodoval. Sallah-ed-Din (Saladin) je bil Kaíro obdal z obzidjem in grad zidal zraven na višavi. Za Carigradom je Kaíra naj večje mesto na Jutrovem. Staro mesto, ki je bilo bolj proti zahodu, se je imenovalo „Fostat“, zdaj pa „stara Kaíra“ (Masr-el-Atika). L. 1835 je strahovita kuga pobrala do tretjine prebivalcev, njih 80.000; pri vsem tem zdaj šteje mesto čez 300.000 duš, in sicer kacih 260.000 musulmanov, 12.000 Koptov, 9000 Evropejcev, 4000 judov, 2000 Grekov in ravno toliko Armenov. Mohamedani imajo kacih 400 džamij in mesdžidov; razni kristjanje pa do 30 cerkev, judje 10 sinagog. — Kaíra je popolno jutrodeželsko ali saracensko mesto; arabski zlog je tukaj manj mešan z bizanškim in sirskim, kakor v Damasku

in drugod. Hiše so po verhu vse skozi plane, v znotrajem in zunanjem je več fantazije in poezije, kakor pa rednosti in ravnomerstva. Pri boljših hišah in poslopjih je polno stolpičev, stebričev, deržajev, mostovžev, pomolij, omarstev, dolblin, omrežij, zrezljanih olepšav itd. Glavni izgled iz sob ni na ulice, ampak na dvoriše, na katero derže močne vrata, ki so hudo zapahnjene. Na dvorišu so studenci, vodnjaki skakavci, cvetličje, zelenje, drevesa, toplice. Precej pred dvorišem je pri bogatih „mandara“ ali soba za obiskovanje, olepšana s prelepim marmornim, pisanim tlakom, s sloniši, blazinami, preprogami itd. Vse je pisano, okinčano, vse se sveti.

Mesto se razširja pod homcem „Mokatam,“ po vsih stranéh ga obdajajo palmovo drevje, akacijski in sikomorski drevoredi, zelene polja in verti. Izmed rudečkastotemnih hiš in belih dvorov kupé na kviško neštevilni „minareti“ ali stolpi musulmanskih molišnic.

Razun evropejskega oddelka je mesto skoraj brez redovnosti; ceste in pota so veči del prav ozke, zvite, ulice menda zlasti tudi zavolj silne vročine tako tesne, da od obeh strani hišne preproge, mostovži in opažbe nekako čéz visé in se veči del po mraku in po senci hodi. Po mnogih kotih bi s tujcem lahko storili, kar bi hotli, ako bi ga potuhnjeno napadli. Veliko mošej in hiš je po 2 do 3 nadstropja visokih in skoraj povsod so namesto oken s šipami le tenko zrezljane omrežja.

Ob Kaíri teče reka Nil, ki dela ondi več otočičev. Mesto ima 4 velike terge, 8 glavnih cést (sikkê), 53 oddelkov, in 71 mestnih vrat. Jutrove mesta so namreč po noči vse zaperte, in ne pride lahko v mesto, kdor dospè še le v mraku.

Ne vé, če je še v kakem jutrovem mestu viditi tolika mešanica raznih ljudi, žival, nóš in vsakterih reči in stvari, kakor v Kaíri. Tu te sreča v kratkem času fellah (kmet) v zeleni halji, neukroteni Beduín na konji, kopt, jud, grek, zamurci od naj černejšega do komaj znatne černikosti, turki v belih, zelenih ali rudečih turbanih in dražih kaftanih (verhna obleka), drago vezenih kamižolah in pisanih pasovih; vojaki v beli obleki, oli-

špani turški sobni sužnji, jezdicí na konjih, velblodih, osličih, pozlačene prelepe kočije, pašati, katoliški duhovni raznih obredov in drugoverski služabniki, popotniki in sploh tujei iz premnozih krajev.

Ker je večí del gnječa ljudstva, toraj pred kočijami letajo tekavci in kričijo: „Guarda, guarda!“ (Pazi!). Osličarji vevajo, komandirajo zadi gredé svoje gospode jezdice kričijoči: „Jaminak“ (Na desno)! „Šimálak“ (Na levo)! „Riglak!“ (Pazi na nogo! kadar se zavije okrog oгла, da bi se ob kamen ne oplazil.) „Daherak!“ (Pazi na herbet) itd.

Latinske katoličane oskerbujejo v Kaíri naj bolj oo. Frančiškani, ki imajo ondi svoj samostan. Sestre dobrega Pastirja imajo šolo 4 razredov, v katero hodijo deklice vsih vérstev; mladino moško pa učijo „usmiljeni bratje.“ Imeli smo premalo časa, da bi bili ogledali naprave raznih obredov.

12. sušca smo se vzdignili skoz dolgo mesto Kaíro in potem skoz staro Kaíro proti slovečim gizejskim piramidam.

Pri otočicu Rodi smo se z živino vred prepeljali čez Nil. Bil je silovit prepír, kakor vselej pri enacih priložnostih, ker prepeljevalci niso nikoli dosti plačani; tuje terpinčijo, kakor naši liberaluhi katoličane. Otok Roda (Džeziret-el-Rudah), pol ure pod Kaíro, je po izročilu tisti kraj, kjer je bila Faraonova hči Thermutis našla Mozesa. V Hasan-pašatovih dvorih na tem otoku so shranjene Nilove bukve, pravijo Arabci. Kaj vse je popisano v teh bukvah, kdo vé? Ravno tam je postavljen Nilomér (mekijás), kateri méri narašaj ali nastop reke Nila. Kadar Nil nastopa, se po trikrat na dan okliče po mestu, koliko stopinj ga je že. Kadar doseže reka 22 komolcev, takrat so polni vsi vodotoči ali kanali. Če je voda višji, je nesreča, ker dosega vasi in prestopa jezove po polji.

Silo lepi palmovi logi in zale polja so dalje od Fostata, skoz ktereга smo jo urno mahnili proti zahodu. Kake tri ure deleč utegne biti od Kaíre do gizejskih piramid. Čez nekaj časa smo zagledali te tolikanj imenitne

n starodavne ozidja, okrog katerih je pesek in pušava. Kaj so piramide? Na prvi pogled vsak lahko previdi, da celi griček, koder stojé piramide in druge zidave, ni drugo kakor pokopališe, in piramide so velikanski spominki na tem pokopališu. Spominki in pokopališa so podzemeljski (rake) in nadzemeljski, kakor pri nas. Veliko je podsutega s peskom, kar je bilo poprej nad zemljo. Po več krajih kopljejo in dobivajo stare grobe, denarjev in raznih starin. Previdnosti je pa treba, da kdo od fellahov penězov ne kupuje, ker veliko je ponarejenega in se prodaja za starino. Kdo vé, kakošne skrivnosti in znamenitosti so še pod silnim kupom peska? Blizo tam so tri velike in več manjših piramid s tako imenovano Sfingo (Sphinx) vred. Na naj višji, Keopsovo piramido smo nekteri kobacali, vlečeni od Arabcev. Prišel sem do verha nekako v četerti ure in kake 3-4krat sem nekoliko počival. Ni res, da je tako težko na piramide priti. Kdor je le malo hribov in robov vaje, brez vse skerbí in tudi brez tuje pomoči prav lahko na verh pride. Toda Arabci ne dajo mirú ter mora vsaki dvema ali trem se izročiti, ki ga vlečejo in o vsaki priliki za bakšič beračijo. Mora se reči, da so neznansko nadležni in dosti več kot ciganske sorte.

Podnožje je pri tej piramidi velikansk štiriogelnik. Zidovje od zunaj je iz samih štiriogelnatih kamnov, pa razne dolgosti in razne veličine. Pri zidavi se je vsaka plast za široko klop notri umaknila, pa ne v ravni ridi ob stranéh, ampak raznotero in nekako zmešano. Sem ter tje se mora precej visoko pognati, da pride na bližnji višji kamen, po družih krajih manj. Po 3-4 čevlje visoki so kamni. Tako zidava od vsih 4 strani zmiraj bolj skupaj gre, in na verh, ko bi bila piramida čisto izpeljana, bi se končala s piramidalnim kamnom. Toda manjka je nekoliko na verhu, ter je pričeljena. Silna je višava, in komur se rado v glavi vertí, mu ne kaže na to visočino kobacati.

Na verhu je ta piramida pričeljena ter ležé brez reda sem ter tje velikanske obdelane skale. Štiroglatega pro-

stora utegne biti za veliko sobo. V ploše je vdolbenih veliko imén od obiskovalcev. Tudi meni se je ponudil Arabec, da mi hoče vsekati za nekatere pijastre ime v skalo; zdelo se mi je pa, da ni ravno toliko ležeče, če sem zapisan ali ne na tem spominku nekdanjega trinoškega dela, in mu nisem hotel privoliti.

Zastran višave je težko pravo zvediti, ker po očesu človek ne more zmeriti enega in drugega, pisavci pa niso edini. Ení pravijo, da bi zamogla cerkev sv. Petra v Rimu s kupljo vred v Keopsovi piramidi stati; po Herderovem leksikonu pa je Cerkev sv. Petra 503, omenjena piramida pa zdaj le 450, in v začetku je bila 480 čevljev visoka. (Morebiti ima pri vsakem druge sorte mero.) Po vsaki ceni je strahovita velikost te piramide ter ima, kakor menijo, 90 milijonov kubičnih čevljev kamnja v sebi. Eden pisavcev terdi, da nobena človeška roka ne more z verha Keopsove piramide do dna zagnati kamna, temuč da kamen ostane že na tretjem ali četertem delu njenih stopnic. Žal mi je, da nisem tega poprej bral in poskusil, ker zdi se mi vender skoraj preveč rečeno.

Vidijo se s piramide proti vshodu zeleno polje in vasi med palmovim drevjem; že unkraj Nila je Kaira z gradom in neštevilnimi kupljami in minareti ob nizkem gorvji Mokatta; ob Nilu v stran proti vzhodu so med palmami podertine nekdanjega mesta Memphis-a, od koder so se zidale te velikanske piramide; proti jugu se vidijo v precejšnji daljavi druge piramide; proti zahodu je pušava.

Zraven te piramide ste še dve drugi veliki, in vse so tako postavljene, da je vogel proti voglu. Pravijo, da piramide so bile poprej po vsih stranéh z obdelanimi kamnitimi plošami tako pokrite, da so bile gladke; zdaj pa da so te kamnite strehe na tla zdersale in vsaka stran je podobna stopnjicam — na kviško zmiraj ožjim.

V oserčji teh velikanskih ozidij so bili grobi kraljeve deržine. Štiroglato tesno žepno, kakor v druge grobe, derži nekoliko višej od tal, od severne strani v piramido. Ta vhod je bil nekđaj terdo zadelan, kakor

je bila navada pri vsih grobih na Jutrovem; — tudi pred Kristusov grob so bili kamen zavalili. Več znotrajnih potov in mostovžev derži v razne razdelke, katerih eden je globoko pod piramido v zemlji. Ravno v sredi ali v sercu piramide je velik hram, ki se imenuje kraljévi hram, in tukaj je še kamnita rakev ali truga kralja Keopsa ali bolj prav Kufu-a, ki je bil že v življenji dal to kamnito goro zidati. Soba je 19 čevljev visoka, 34' dolga, 17' široka. Nekoliko spodej je kraljičin hram, kjer so obhajali mertvaške slovesnosti. Dolgo časa je bilo v kraljevem hramu tudi maziljeno in povito kraljevo truplo (mumija) ohranjeno. Neki kalif pa je slišal, da je v piramidi veliko zlata, toraj dá razdirati, najde skrite in skrivne pota in poslednjič kraljevi grob z mumijo v njem in z zlato plošo na persih, na kateri so bile zarisane neznane znamenja. Zakladov pa niso nič našli; pravijo, da je kalif še sam znesek denara notri dal podtakniti, ter so ga našli, češ, da je zaklad. S tem je hotel potolažiti ljudstvo, katero je začenjalo mermrati zarad dolzega praznega dela.

Skerbno zamotane in skrivne pota v piramidah kažejo, s koliko skerbljivostjo so nekdanjci iskali merliče skriti in pred občinstvom zavarovati.

III.

(„Sfinga“ in njen pomen, popis itd. — Druge poslopja in spominki na piramidišu. — Sledí resnice. — Hišica sv. Deržine v stari Kaíri. — Mohamedanska prenapetost, prigodek z o. Perpignan-om. — Grad (el-Kal'ah). Jožefov studenec in Nilova voda. Mameluki zarteti. Mehemed - Alieva džamija in njena dragocenost; njegov grob. — Odhod v Aleksandrijo in proti Jeruzalemu.)

Pri piramidah je spomina vredna tudi glasovita Sfinga (Sphinx). Sfinga, davivec, dušivka, je izmišljena pošast z levjim životom in človeško glavo. Pri Egipčanih je bila menda sfinga podoba solnca. O Tebanski sfingi so čenčali, da je dajala vganke popotnikom, in kdor je ni mogel uganiti, ga je umorila. — Naj bolj znana je egiptovska sfinga, blizo Keopsove piramide. Ogledal sem to pošast, in je res, kakor jo malajo, v

desku ležeča zvér, ki moli kviško strašno veliko, odergnjeno, sem ter tje okrušeno, pa razločno človeško glavo. — Kacih 26–28 čevljev visoko je ta glava od tal; odbit je nos in nekaj lic. Nekdaj je bila rujavo pomalana. Sicer pa je ta zvér natorna skala, rob, kateri je nekaj že sam po sebi imel to podobo, nekaj pa so kamnarji s sekanjem, zadelovanjem, pridelovanjem itd. pomagali, da je postala taka pošastna podoba. Dolga je menda čez 170 čevljev. Arabci jo imenujejo „Saba-el-lejl“, to je, ponočni lev.

Ne dosti manj imenitne od piramid so na velikanškem gizejskem pokopališu druge znamenitosti, kakor n. pr. granitno stebrovje, kolosalne, lepe skalnate stene, ki stojé v nižjem oddelku v globini, od koder je pesek odnesen. Podobo ima to ozidje naših kapel na pokopališih in mislil sem, da je bil to kaki tempelj, če ne veliko več tudi grob. Na tem prostoru smo kosili, jedli in pili, kar smo seboj prinesli iz Kaire, pa tudi Arabcem od svoje mize dajali grizljejev. Tako imenovani piramidovski šejh je ravno tako rad vzel iz roke kosček pomeranče ali drobivec kruha, kakor oslarski dečki. — Ljudstvo ondod je neizmerno nadležno za darila; človek ne more skor nič mirno opazovati in ogledovati, ker zmiraj ti sitneži vanj tišé — prav kakor muhe in komarji, da bi ga objedli.

Prostorov tam je še veliko imenitnih, pa veči del pod zemljó. Sem ter tje je v zémľjo vsekano po preiskovalcih, in vidijo se notri kakor štirivoglate rakve (truge) — vse lep rudečkast granit. Drugod je pesek odsut in očitni so podzemeljski luknjasti prostori. Kolikor sem jaz vidil, je naj imenitniši podzemeljski prostor verh hribca, malo proti severu od Keopsove piramide. V teh rakah se vidi pred oči stavljeno, bi djal, vse ljudsko djanje in gnanje: tu vojska, tam gostovanje, kuhanje beseda ali kratkočasenje itd. Gre se v zémľjo skoz ozek dušek med rudečkasto-rumenkastimi stenami, ki so čisto gladke, olikane, in po njih so vrezane take dogodbe iz človeškega življenja.

O piramidah bi se dalo še veliko pisariti, ker pa

moj namen ni dopolno obravnavo o tem podati, naj bo tega dosti. Omenim samo še, da nekteri naših popotnih tovaršev, kakor gosp. Šranc, so bili tudi znotraj v Keopsovi piramidi med tem, ko smo bili drugi na verhu.

Kažejo pa vsi ti velikanski spominki in tolika skerbli-vost za mertve, da tudi tadanji narodi niso bili zgubili vere v prihodnje življenje, če ravno so bili njih pravi zapo-padki mnogotero otemnjeni. Da so terdili nekako res-nico, če je tudi niso poznali, in verovali brez dvoma tudi povračilo v prihodnjem življenji, kar se celo pri naj večih divjakih ni popolnoma zgubilo, to kaže med drugim napis na stebru kralja Ramses-a II v Memfis-u, namreč: „Ramses Meiamun, kralj-solnce, stražnik res-nice, poterjen od solnca.“

Nazaj gredé smo v stari Kairi obiskali Marijno cerkvico, ktera je zraven veči razkolniške koptiške cerkve v zemlji. To je namreč po izročilu tista hišica, v kateri je stanovala sveta Deržina, Jezus, Marija in sv. Jožef, ob času, ko so bili na begu v Egiptu. Kako ginljivo je stopiti na to častitljivo zemljo, ki je posvečena s stopnicami, s sapo, z besedami in vsim djanjem mladega Sina Božjega na zemlji! Velikrat se je že pisalo o tem svetišču, toraj naj samo to omenim, kakor so pravili, da zavoljo sitnosti razkolnikov se v nji več ne mašuje.

Na poti nazaj smo šli po nekoliko skoz drugi del kairskega mesta in zlasti skoz bazar, po katerem je nepopisljiva zbrozga vsakterih reči in ljudi. Nekako neprijazno in nedomačljivo je človeku med temi musul-manskimi ljudmi, ki so mnogim kristjanom dosti navtis-njeni. Misijonar Nikola Perpignan, grek po rodu, mi je pravil, da eden oslarskih gonjačev ga je neki večer ter-pinčil do enajstih zvečer po mnogih ulicah in luknjah med hudimi mohamedani, ki so ga sovali, enkrat ga celo hotli po sili pahnuti v neko luknjo, kjer bi ga bili mo-rebiti oropali. Klical je, da naj ga pripelje na odmenjeni kraj, ali na konzulat itd., — pa vse zastonj, odgovor je bil, da je predeleč. To se utegne sicer le malokrat primeriti, vender bodi popotnik previden, komu se zro-

čiš v vodstvo, ker fanatizma je med mohamedani še zmiraj dosti. Ko sem drugi dan z g. Šrancem šel obiskat opravnika za srednje-afrikanski misijon, sirskega katoličana Faddalla Mardrusa, sem v nekih ulicah poprašal arabskega spremljavca, že ne vém prav kaj, o kristjanih, če jih je kaj dosti tukaj, ali kaj že? Kar neprevidoma zarévsa nad menoj star mohamedan tam blizo, ki je slišal ime „nassara“ (kristjanje), da me je bilo grozo in smo hitro naprej šli.

Drugi dan, 13. sušca, smo še nekoliko mestò ogledali. Precej deleč skoz mesto proti jugu gredé smo zavili nakviško in skoz mnoge straže poslednjič prišli na grad (citadelo), pravi ostrog, ki ima tri dele in vsak je posebej vterjen z zidovi in stolpi. Prava terdnjava (el-Kal'ah) je naj višji. Ta terdnjava je delo Saladinovo iz 12. stoletja, ktero je pa Mehamed-Ali obnovil, ker leta 1823 je bilo vnetje smodnika en del razdjalò.

Bili smo v silovito globokem „Jožefovem vodnjaku,“ ki je štirvoglatò v skalo izsekan in pravijo, da seže prav do Nilove nižave, blizo 300 čevljev globoko. To je verjetno, ker voda je nekako solnata, kakor se mi je tudi pri Nilu zdelo, da nekak solnati kus na dnu pušči. To bi poterjevalo tudi misel, da Nil res dvoje morje sklepa, kakor nekteri menijo. (Pravili so sicer, da je neki Anglež Nilove vire našel, pa zdaj je zopet tiho. Ta vodnjak je iz starih časov, bil pa je s peskom zasut in Saladin ga je dal iztrebiti; toraj menijo liberalci, da ima ime od Jožefa Saladina, in kadí se jim, ako bi ga kdo hotel nekdanjemu egiptovskemu Jožefu pripisovati.

Na terdnjavnem dvorišu je bil Mehemed-Ali 1. sušca 1811 dal 439 mamelukov postreliti. Le sam Emin-bej je s konjem derzovito čez neki zid puhnil in se umaknil osodi svojih tovaršev. S to grozovitostjo je bil Mehemed-Ali Egipt razvladja rešil in sebi vlado vterdil.

Kakor so si nekdanji egiptovski kralji zidali v življenji svoje piramidne grobe, tako si je Mehemed-Ali dal na terdnjavi zidati prelepo džamijo, v kateri je njegov grob, ki pa leta 1857 še ni bila čisto dodelana. Gre se v mošejo skoz velik štirvogelnik, ki je obdan ob

stranéh s stebričevjem iz prelepega jutrovega alabastra; v sredi je osemvoglato omivališe v podobi kerstiša ali kapela. Pred vstopom v molišnico dobijo gledavci čez svoje čevlje rudeče copate, da se prelepi tlak ne umaže. Dvor, ves tlak in vsa mošeja je polna belkastega egiptovskega marmorja in alabastra. Vse je ocifrano z arabeskami, vse pozlačeno in zlato, vse se leskeče v zeleni, rudeči, višnjevi in rumeni olepšavi. Zlog je posneman po carigrajskih velikih džamijah, razločen od zloga starih moliš v Kaíri. Velika kuplja sloni na 4 velikanskih pilih in ima več polovičnih kupelj, spredej nekako prezbiterijo s svojo lastno kupljo in ob stranéh so zopet kakor kori, ki počivajo ob 4 voglatih stebrih, kateri poslednji stojé ob kotih med 4 velikimi pili in so nekoliko v prostorih notri umaknjeni. V vsem je posnemanje katoliških cerkev v bizantinskem zlogu.

Po kupljah opanljivo migljajo razne svitlobe pisanih oken. Prelepe pregrinjala tla pokrivajo. Ob desni pri vratih, je predragocena kapela, v kateri je postavljen mertvaški oder, kakor se v naših cerkvah napravlja, spredej stojita celo dva velika sreberna svetilnika. Na tem odru visoko leží truplo Mehemed-Alievo, s škerlatom pokrito, z zlatom in drugimi dragotinami bogato olepšano in z napisi ocifrano.

Bili smo tudi v nekterih družih džamijah, ki pa razun starega zloga nimajo tolike posebnosti.

Maševal sem v lepi, pred malo leti novi frančiškanski cerkvi in ob 4 popoldne je nas 5 odšlo zopet po železnici v Aleksandrijo, kjer smo prišli po noči in smo od polnoči dalje za samo posteljo plačali po 5 frankov; v drugi gostilnici so tirjali celo po 10 frankov od osebe, to je, po 2 tolarja. 15. sušca so prišli za nami še drugi tovarši iz Kaíre in pred 6 zvečer smo se podali na parobrod, kateri nas je peljal proti Jafi in toraj v obljubljeni deželo. To pa nadalje je že vse popisano.

... in vseh drugih krajev, ki so bili v preteklosti ...

Viri tega popisovanja so: Lastno obiskovanje in ogle-
dovanje krajev ter občenje z zadevnimi domačini, pozvedo-
vanje od izvedenih, učenih in nasprotno zapisovanje videnega,
slišanega, skušenega. Potlej mnogotere knjige, kakor: „Hand-
buch der bibl. Gesch. des a. und n. Test.“ von Dr.
J. Schuster, Freib. 1861; — „Itinéraire de l' Orient“
par A. Joanne et Isambert, Paris 1861; — „Aegypten“
von Dr. M. Busch, Triest 1858, in še več družih.

... in vseh drugih krajev, ki so bili v preteklosti ...

... in vseh drugih krajev, ki so bili v preteklosti ...

Kazalo.

	Stran
Svèt zastran popotvanja	1—2
I. Pot od doma skoz Terst, Aleksandrijo, Kaíro v Jafó	2—7
II. Jope (pesem). Frančiškansko sprejmiše. Mestne znamenitosti. Sv. Kornelij stotnik. Usnarjeva hiša in Tabita. Zgodovina mesta. Andromeda. Perzej in njegov pegaz	7—13
III. Saron (pesem). Odhod iz Jafe. „Dragomani“ in „mukeri.“ Arabske in krajske pare. Hanna Avvad. Znamenita planjava Saron. Filistejci. „Vakuf“. Jazur. Aju-Dalab. Dagon. Domačija Golijatova. Lida. Prihod v Ramlo	13—18
IV. V Ramli — stolp 40 mučencev. Renančki pritlikovci. Izročilo o begu sv. Deržine. Vodnjak sv. Helene in vodnjaki na Jutrovem. Albanca in iliršina. Ramla in njen pomen. Jož. Arimatej in Nikodem. Zgodovina mesta in samostana. Kje si že? (pesem)	18—23
V. Še zmiraj viditi te nil (Pesem.) Odhod iz Ramle, raznoteri romarji. Drag. Haller. Mladega Francoza lepi zgled. Kobilice in jezikoslovstvo. List patrijarha Valerga, kolera in druge nadloge, pa razno obnašanje raznih zastopnikov. Usmiljenice. Spreobrnjenje Turkov ob koleri. „Arabske sestre“. Obed pod oljkami itd.	23—30
VI. Emavs. Dizma in sv. Deržina. Grob Samsonov. Jopov vodnjak. Razbojnik Abu-Goš v klešah. Kirjat-Jearim in skrinja zaveze. Cerkev sv. Jeremija. Frančiškani mučenci v peči. Modin in Makabejci. Hadrijan in bela pujsa. Terebiuski dol in vsmertiše Golijatovo. Prihod v Jeruzalem, v Božji grob. Te Deum. Sprejetje v hospicu in veselje	30—35
VII. V Jeruzalem: Praznik sv. Jožefa, patriarhov god. Avstr. poročnik pl. Walcher. Kustos. Obisk patrijarha. Popis Jeruzalema in okolice. Kaj jude vleče v Jeruzalem?	35—39
VIII. Nekdanje mesto Jeruzalem in načrt njegove zgodovine. Nasilstvo razkolcev do katol. svetiš	39—47

IX. Ogled mesta „Kavàs“. Bezeta. „Via Dolorosa“. Pilatoviše. Cerkev sv. Magdalene. Simonova hiša. Kapela kervavega bičanja. „Sv. stopnice“. Ratisbon, Sijonske hčere, obok „Ekce-Homo“, najden studenec, sirotinski otročiči, spominske bukve . . .

47—52

X. *) Alfons Ratisbon in zgodovina njegovega spreobrnjenja: Njegova izreja; napravi se na Jutrovo, pa zavije v Rim; „Ara Coeli“; pogovor z baronom Busieres-om; svetinja čist. spočetja in „Memorare“; nadaljna terdovratnost; prikazen v cerkvi sv. Andreja in nepričakovano spreobrnjenje; prečudno razsvitljenje in gorečnost; pripravljanje na kerst; kerst, Dupanloup; srečni Ratisbon; pred sv. Očetom; nevesta; spreobrnjenje ko čudež poterjeno; gre v Pariz k bratu; piše svoje spreobrnjenje; zida cerkev . . .

52—64

XI. Ratisbon — mašnik; poklic dveh bratov z znamenjem poterjen; judje se začno spreobračati. Sijonski red v Parizu, v London-u . . .

64—67

XII. Sijonski red, njegov namen, začetek v Jeruzalemu, pri sv. Ivanu. Svetišče „Ekce-Homo“ si Ratisbon pridobi po velikih ovirah; imenitnost tega prostora; naprava vesoljno-katoliška . . .

67—72

XIII. Cerkev Božjega groba, njen občert in zgodovina. „M. D. Veči“. Davidov stolp ali „Hippicus“. Armenska cerkev in samostan, kapelica sv. Jakopa; Armeni. Anova hiša, Dair-az-Zejtún, sirski samostan, vrata sv. Petra. Protestanski tempelj in kramarija z biblijami. Pri kustosu . . .

72—78

XIV. Gobovi. Oljska gora. Cedron. Kamnjališe sv. Štefana. Reveži in njih vedenje. Grob M. Device. Duplina kervavega potú in zgodovina teh krajev. Vert Getsemani. Judovsko pokopališe. Spominki: Josafatoviše, Absalomoviše, Caharijeviše, Jakopa mlajšega in aposteljski grobi. Spodnji most čez Cedron.

XIV (Dalje.) Siloe. „Hrib pohujšanja“, Salomon in malikovanje. Sklep treh dolov. Ofel. Tiropejski dol. Gehena in gnušobno žertovanje. Moloh današnji. Pokopališa in „Hrib hudobnega sveta“. Studenci: Marije D., Siloe, Nehemijevšek „Sveti ogenj“. Znamnje dobre letine in veselje, Salomonov vodotoč. Na Sijonu: Kraj „zadnje Večerje“ ali „Coenaculum“; Davidov grob; Kajfoviše in armenska cerkev; „ječa Kristusova“, obgrobnni kamen. Keršanske pokopališa in ukrotenje divjačnosti. Stanovanja gobovih . . .

84—91

*) Po pogrešku stoji na str. 52 štev. IX namesto X.

- XV. Pot čez Oljsko goro v Betanijo. Mesto, kjer se je Zveličar nad Jeruzalemom jokal. Titov stan. Mesti apostolske vere in očenaša. Stanovanje sv. Pelagije. Kapela Kristusovega vnebohoda na Oljski gori in dogodbe z njo. Razgled z Oljske gore. Sledi Kristusovih stopinj. Betfage, Lazarjev grob. Kraja nerodovitnega drevesa in J. Škarjotovega nesrečnega konca . . . 91—95
- XVI. Damaške vrata. Jeremijeva votlina. Kraljevski grobi. Sv. maša na Kalvariji. Kalvarija in kapela žalostne M. B. Pridiga na Kalvarii. Pot skoz dolino Josafat mem tempeljnovega ozidja v mesto. Cerkev sv. Ane. Izaijevo morišče. „Njiva kervi“. Jokajoči judje 95—100
- XVII. Tempeljnov prostor in tempelj ob raznih časih. Grad Antonija in turška vojašnica. Popis „Omarnice“ ali turške Džamije na tempeljnovem prostora. Pečina „Es-Sahra“ . . . 100—104
- XVIII. „El-Aksa“ — Džamija ter cerkev M. D. in popis. Velikanski podzemeljski prostori. Čeh Fridman in „kavasova pravica“. „Zlate vrata“. Betezda itd. 104—108
- XIX. Procesija v cerkvi Božjega groba. Prihod patrijarha. Steber bičanja. Kapela najdenja sv. Križa in nadvojvod Maksimilijan. Kapela zasramovanja . . 108—113
- XX. Govori na veliki petek zvečer v cerkvi Božjega groba v sedmerih jezikih. Snemanje s križa . . 113—117
- XXI. Opravila velike sabote. Trije patrijarhi in prederznost grekov. Grob nekdanjega viteza. Greška nespodobnost pri Božjem grobu. Štironi obredi ob enem. Kopti. Velikonočna procesija. Pismo iz domačije. V Emavz. Princesinja Lafarge in njene bogoljubne nprave. Nebi-Samuil . . . 117—120
- XXII. V Jeriho in k Jordanu. Šejha in beduinska straža. Popotna kuhinja, šotorji itd. Evropski in arabski obed. „Studenec aposteljnov.“ Samarijan. Beduinska zemlja, njih lastnosti. Vadi-Kelt, Ahan, potok Karit. Ježa čez potok, — enega voda nese. Elizejšek. Jeriho. Jerihunska, preroška dolina. Karantanija. Zlato tele in kaznovani „liberalci“. Pušavnik. Naša in beduinska večerja. Pri Jordanu; njegove lastnosti. Nevaruost in neprijetnosti. Pri mertvem morji. Kakošno je to morje? Kaj na okrog? Soda. Zgodovinsko o tem morji. Zoper ugovore. Posebne lastnosti te vode. Kako se v njem plava? Titovi sužnji. Vernitev; obed; gad in Šejh. Mar-Sabo . . . 120—130
- XXII. (Dalje.) V greškem samostanu sv. Saba: Greški mnih, cerkev, grob sv. Saba, Jan. Damaščana, Cirila. Zgodovinsko. Ojstrost redovna. Pitomi tički.

„Palma sv. Saba. — Slovesnost mohamedanska v cedronske dolu. Beduinska šejha po bakšiš, in pogovori z njima. Šejhovska „kultura.“ Maša v napravi sijonskih hčer „Ekce-Homo“; snaga po jutrovskih cerkvah; popis kapelice. V red želé tudi Slovénk. Pravila tega reda. Debela vraža posvetnih ljudi zastran samostanov itd. 130—140

XXIII. Pravi križev pot, po katerem je šel Zveličar na Kalvarijo. „Večni jud“ (legenda). Kalvarija in njene čuda; mesta treh križev; razpoklina in dokaz, da je navadni potres ni mogel narediti. To je spreobrnilo nekega „deista“; Božji grob 140—147

XXIV. Greška vélika sabota in gnjusobe na svetem mestu 147—152

XXV. V Betlehem. Rafaimski dol. Pristava Simonova. Vodnjak ss. 3 Kraljev. Mar-Elija. Rahelin grob. Prihod v Betlehem. Pogled v zgodovino in sedanji stan. Sv. maša v betlehemski štalici. Prigodek. Velika cerkev M. D., njene dogodbe in sedanji stan. Mlečna votlina. Jožefova hiša. Bejd-Zahúr. Mariin vodnjak. Pastirsko polje. Zapušena angelska cerkev, poslednji maševalec v nji, grabeštvo greško. Podertine samostanov sv. Jeronima, sv. Pavle itd. 152—257

XXVI. Kal'at-el-Borak (grad). „Zapečateni studenec.“ Salomonovi vodnjaki in verti. — Salomon v ničimur na zemlji ni našel sreče. „Urtas.“ Večerja s francosko družbo v Betlehemu. Povabilo k patrijarhu v Bejt-Džallo 157—161

XXVII. Slovesnost v Bejt-Džalli zraven Betlehema, cerkev, mladenšnica, množenje katoličanov in greško nasprotovanje; kosilo pri patrijarhu, Ratisbon, o. Perpignan in deklamovanje; napitnica in narodnost. Ver-nitev v Betlehem; svetišča pod cerkvijo M. D.: sv. Evzebij, sv. Jeronima, „nedolžnih otročičev“, sv. Pavle in sv. Evstahije, sv. Jožefa. Kapela Jezusovega rojstva ali „štalica“. Gerška cerkev in cirilica; ruski duhoven 161—165

XXVIII. Iz Betlehema k sv. Janezu v pušavi. Studenec sv. Filipa. Betir in Bar-Kokeba. „Ajn-Kerim“, posebnosti tega kraja. Samostan s cerkvijo pod španjolskim varstvom. Cerkev in njena zgodovina. Rojstna kapela sv. Janeza Kerst. Ratisbonova naprava sijonskih sester. Muhovci mohamedani. Vročina. Vse oljnato. Pušava. Darovi španjolskih kraljev. Nekdanja cerkev najdena. Pristava Caharija in Elizabete; obnovljena cerkva; podertine. Preslavnost tega kraja. Odhod proti Jeruzalemu. Vojak in redovnik — redovnik in

- vojak pa španjski punt. Samostan in „drevo“ sv. Križa. Ruski orel. Zopet v Jeruzalem 165—170
- XXIX. Pripravljanje na odhod iz Jeruzalema in spominki. Maša na Božjem grobu in na Kalvariji. Bernard Paskis in nekoliko iz „Talmuda“. Nesrečnega odpadnika srečna hčerka. P. Venceslav. Vernitev v katol. Cerkev 171—175
- XXX. Kapela sv. Helene. Efendi zraven cerkve Božjega groba; na minaretu. Cerkev katoliških grekov. Bolnišnica sester sv. Jožefa. Poslovljevanje v Jeruzalemu. Kerst juda Bernarda Paskis-a in popis njegovega življenja. Svetopisemski izreki za Mesija 175—183
- XXXI. Odhod iz Jeruzalema proti Nazaretu. Ram. Biré, Betel. Efrajski hribi in doli. Silo; Kan-el-Leben; dolina Sava. Jakobovo polje. Poljedelstvo, noša. Havara. Eliezerov grob. Abrahamov delež itd. 183—187
- XXXII. Jakobov vodnjak. Jožefov grob. Garicim in Hebal. Sihem. Prenočevanje v šotorih. Misijonska hiša. Samarijski tempelj v Sihemu in stari rokopis Moz. kukev. Zgodovinski posnetek in sedanji stan . . . 187—191
- XXXIII. Odhod iz Sihema. Lepi kraji in Samarija. Zgodovinsko in sedanja Samarija. Grob in cerkev sv. Janeza Kerstnika in muslimansko spoštovanje do tega velikega svetnika. Zgodovina groba in cerkve sv. Janeza Kerst. Žalostni konec Herodv in Salomin. Lepe nadaljne okrajine. Sili. Džeba. Samur (Betulija?) in njegove dogodbe. Kekatije in Dotain. Dženin (prenočiše v šotorih) 191—196
- XXXIV. Dženin. Planjava Jezrael. Om-el-Fahem. Nevarnost zastran razbojnikov. Zer-Ajn. Solám. Gedeonova zmaga. Savlova smert. Saladin in Kleber. Nazaret 1869, a. 5- 196—200
- XXXV. Sprejem v Nazaretu. Kapela oznanjenja. Procesija. Nazareške redovnice. Neka dogodba. Cerkve. Dober tovarš. Nekoliko iz zgodovine mesta in sedanji stan. Kaj mestu pomaga kviško? Sv. maša na mestu Marijne hišice. V tesarnici sv. Jožefa. Studenec M. D. Cerkev nezedinjencev. Kristusova miza 200—205
- XXXVI. Kapela oznanjenja v Nazaretu in Marijna hišica v Loreti 205—208
- XXXVII. Na Tabor; znamenitosti na njem. Ruska cerkev in ruski duhoven. Razgled s Taborja 208—211
- XXXVIII. S Taborja proti Tiberiji: Podertine; bazaltina; živina; šotori; žito; oboroženi pastirji; poljedelstvo; arabski konji. — V Tiberiji: Nekaj zgodovine. Sanhedrin; Juda Hakodeš, mišna in gemara; masora. Pričakovanje Mesija. Perva keršanska cerkev itd.

- Potresi. Sedanji stan. Judovstvo. Cerkev sv. Petra in samostan. Sv. Peter pervak postavljen. „Riba sv. Petra.“ Kraj nekdanjega mesta. Vročje toplice. Tiberijaško jezero. Kako je paša snago prisilil. Odhod nazaj proti Nazaretu. Kobilice. Arbela; Vadi-el-Hamam; Safedski hrib. Gora blagrov. Mesto pomnoženja kruhov. Lubje. Vojska ob Hatinu. Kana. Rejne 211—218
- XXXIX. Zadnje jutro v Nazaretu. Napoleonova celica. Čuden davek oo. frančiškanov. Odhod. Prikaz Karmela; prijetni kraji. Po ezdrelski planjavi in med Beduini. Po dolini Kišonovi mem obgorja Karmelovega proti Kajfi. Turško novo leto. Kajfa. Karmel 218—221
- XL. Karmel in zgodovina. Elija. Jezus na Karmelu. Samostan. Elijev studenec. Preroška šola 221—226
- XLI. Sklep božje poti na Karmelu. Karmelska bratovšina; tudi na Kranjskem. Prenočevanje v cerkvi. Arabska sitnost in podkonzulova priljudnost. Prihod v Bejrut. Kancler Stefanelli. Dragoman Abdallah. V cerkvi oo. jezuitov — lepa obnaša mladine. „Stezičica“. Iz zgodovine Bejrutove in sedanji stan. Peščeni zasipi. Urno napredovanje v keršanski oliki in v mnogem oziru. Pinovje in konjski dir. Ločenje tovaršev 226—230
- XLII. Nastop poti skozi Fenicijo. Dežela Druzov. „Kan“ in obed v njem. Maroniški duhoven Abuna Gerjos Mahúr. Judovski tovarš Nahle in slovenska mladina. Deir-al-Kamar; verti; svilstvo; prebivalstvo; cerkve; Šmarnice; prenočevanje pri oo. jezuitih. Sedež poglavarja. Ed-Din-Beširov dvor. Strašne morije in požiganja 230—236
- XLIII. Skoz Fenicijo. Poljedelstvo in kraji. „Bochrenus“ ali Nahar-el-Avle. Sajda ali Sidon. Zgodovinske čerte; slava in zatemnjenje; zavid s Tirom; razdjanje; Kristus in sv. evangelij ondi. Sedanje mesto: lega, ostanki, bombardovanje l. 1840; morije l. 1860; nov razcvet po katol. redovih in duhovstvu; izkopi iz feniških pokopališč; francosko iskanje in odvažna spominikov; zaboj zlatov; svinčenka z denarji; mozaiki 236—240
- XLIV. Iz Sajde proti Sur-u (Tiru). Podoba okrajine. Ob Srednjem morji. Rožni Potok. Sarepta. Adlun. Astartin tempelj. Tir in njegove znamenitosti 240—247
- XLV. Odhod iz Tira. Sedanje in nekdanje obertništvo. Ras-el-Ajn ter Salomonovi studenci. Belo predgorje. Aleksandrovshek. Tirska lestev. Ez-Zib. Džezzarpašov vodovod. Prihod v Ako (S. Jean d' Acre). Zgodovinsko in sedanjo. Prebivalstvo in kat. naprave. Saj

- v enem kraju ni cerkveno-skrunskih tatov. Šmarnice. Šolsko spraševanje itd. 247—252
- XLVI. Odhod iz Ake. Ptolemajska raván. Pavola. Batuf. Seforija. Vodnjak Ebdevije in deček Said. Kana Galileja in ženitvanska palica. Predrago genezareško jezero. Vas Hattin in mož s kladvom. Šejh. Zopet v Tiberiji in prenočevanje na strehi 252—256
- XLVII. Pot iz Tiberije unkráj Jordana. Tarichen. Prestop čez Jordan. Blatna vas. Rimska cesta. Požrešne kobilice. Reka Jarmuk. Sari'a. Amatha. Gadara in sloveče podertije. Prazen strah 256—260
- XLVIII. Popotvanje ob gornji strani galilejskega morja. Magdala. Golobja dolina in Ma'anovičev grad. Korozajn. Betzajda. Kapernaum. „Anathema“ čez nekdanje „liberalce“. Prihod v Safed 260—264
- XLIX. Safed. Prenočevanje pri turku, večerja, pogovori, „insektenpulver“. postelja na oknu. Konzularni opravnik Miklašievic, verli mož za cerkev in človeštvo. Odverní morijo, našel nekdanjih krajev, popisal sv. deželo itd. Judje. Vnebohod v greško-katol. cerkvi. Marijna podoba iz Ljubljane v Safed. Sad protestanških misijonov, kakošen je? 264—271
- L. Odhod iz Safeda. Jezero Merom. Dogodbe pri šejhu ob „Ajn-el-Malha.“ „Ard-el-Hule.“ Jordanovi viri. Dan. Cezareja Filipova ali „Banjas“. „Spominek Zveličarjev.“ Znameniti pomen terdnjave „Subeibeh.“ Prijazen turški vikši vojni častnik. Prenočevanje v družovski hiši in ondotni dogodki. Sladko vince in odhod. 272—278
- LI. Pot ob snežniku velikem Hermonu proti Damasku. Jezero „Fiala.“ „Džebel-Šejh“ . . . Bejt-Džennin in zijalei. Kakošna je „Rajska hiša“ brez katol. šol? Ostanki keršanstva. Pokopališa. Pusti mladoženin 278—284
- LII. Nekteri primerljeji iz „Rajske-hiše.“ Kobilice napredvajo, tica „tarbi“ itd. Pri studencu „Nahár-edž-Džamir.“ Katana. Prihod v Damask 284—289
- LIII. Damask, svitla in senčna stran, zgodovinsko. Keršanstvo v Damasku in prebivalstvo. Strahota l. 1860. (Jutrovi in naši turčini.) Blagodušni Abd-el-Kader. Kaznovanje hudodelnikov. Celjenje hudih ran 289—294
- LIV. Dvorovi, bliš v Damasku. „Nar'gillé.“ Intelligencija od jezuitov. Južina ob reki „Farfaru.“ Tri znamenite reči. Turk je cerkev vropnil sv. Janezu. Keršanstvo ondi. Slovesnost turških vojakov in ovna. Ananijeva hiša. „Ravna cesta.“ Drugi znameniti kraji iz življenja sv. Pavla. Pokopališa 294—302
- LV. Iz Damaska po Celesirji proti Balbeku. Nahar-

- Barada ali „Merzlévšek“. Džidedi. Misel starega turškega vojaka o evrop. vojaštvu. Abilene. Zebdene, Adamov grob in obstanek Noetove barke. Grobi in skerb za mertve. Surgaja — sam sebe milujoči turški kmetič. Metualci in liberaluhi itd. 302—305
- LVI. Balbek kdaj in zdaj. „Arabske šolske sestre“ in M. Evfrozina. Žalostni stan na Jutrovem zavoljo francoske vojske. Solnčni in Jovov tempelj in silovite podertine. „Hadžar-el-Kibla“ ali naj večji obdelani kamen na zemlji 305—310
- LVII. Iz Balbeka proti Libanu. Dar-el-Ahmar. Ajnate, prerevna cerkev, razdjanje vsled Jusuf-Karamovega upora. Pot čez goro Liban Cedrov log in njegova slava. Sveti potok (Nahar-el-Kadiset). Ebšereh 310—315
- LVIII. Maroniti na Libanu in njih stan; ozir do Druzov, do Turka; obredi in duhovni. Mesto Bešere (Ebšere). Ubožnost brez beračev. Mesto „Raj“ (Eden), pa vendar ne „raj“. Jusuf-Karamov dvor. Zidanje cerkev. Davud-paša. Razdjanje in revšina. Tripoli, zgodovinsko, sedanji stan. Prenosišče v „kamu“. Šmarnice. Ob Srednjem morji proti Batrunu. Kobiličji strah. Theoprosopon. Batrun 315—322
- LIX. Premislek ob Srednjem morji. Džebajl. Byblos in njegove osode. Adonis-reka. Kako se „Kراسي“ obdelujejo? Gazir, Abuna Soliman in P. Ryllo 322—327
- LX. Gazirska okolica. Bojišče med Karamom in Davud-pašom pa vzroki vojske. Karam v Rimu. Amin-paša. Šmarnice. Šole in emirovi sinovi; propaganda, in kako se od ondod razširja olika po Jutrovem; ne učijo se do sušice in na smert; vaje v premagovanji in nevarnost za „novopodkovane“; po šolskih sobah se ne boje „božjega“; red in oprava; o Kanuti in pričetek. Hrib „pokoren“. Si mar s turnanjem vratove lomijo? Armeni in Bejt-Hašebó. Zgodovina gazirske naprave; bogoslovje; pripomočki. Bratovšini „čist. spočetja“ in „Božjega groba“. Penzijonat. Satan je bil rogovilstvo skuhal. „Tivoli“. O. Bourquenoud †. Odhod proti Bejrutu. Lycus. Podobe in napisi v skalovji 327—334
- LXI. Zopet v Bejrutu. P. Van-Ham in kje je veda? Kuhar Jelačiča bana. Kancler Stefanelli. Odhod proti Carigradu. Ciper, njegove zgođe in nezgođe. Abd-ul-Gami in olika liberalcev. Janez Kovačevič in A. Likon 334—338
- LXII. Proti Rodu. „Fatalizem“. Znanje jezikov. Rod, ondotno stanje, njegova slava, vojske in templarji. „Bakšiš“ sultanov za pruskega kralja. Dva velikaša.

- Lat. vikši škof. Zavetnik in terdnjava. Kolós. Starine.
 „Roža“. Silovita bramba in turška grozovitost . . . 338—342
- LXIII. Po egejskem morji proti Smirni. Otoki:
 Knidos, Halikarnas, Kos, Patem, Samos, Nikarija . . .
 Novogreška pisava. „Fokios je vsega kriv.“ Mohamedani
 išejo o suši pomoči pri katoliški Cerkvi. Spreobračanja
 v Damasku. Otok Samos. Efez mesto; Heraklit, Apêl,
 Dijana, Herostrat in Hermokrat. Sv. Janez evangelist.
 Cerkv. zbor. Cesmè; Lakoto; Prihod v Smirno . . . 342—348
- LXIV. Šmarnice in pobožna gospoda v Smirni. Pri
 nadškofu in nova stoljnica. Zamurke. Mehitaristi. Šole,
 bolnišnica usmiljenih sester in druge naprave. Sv. Poli-
 karp. Odhod in tovaršija po morji. Lezbo, Mitilene,
 Tened. Troada in sv. Pavel s tovarši. Samotrake in
 Dardan. Filipolje, Brut in Kasij. Dardanele. Divjaki ne
 kolnejo. Terdnjave. Galipolje. V Belem morji. Štambul 348—352

Carigrad.

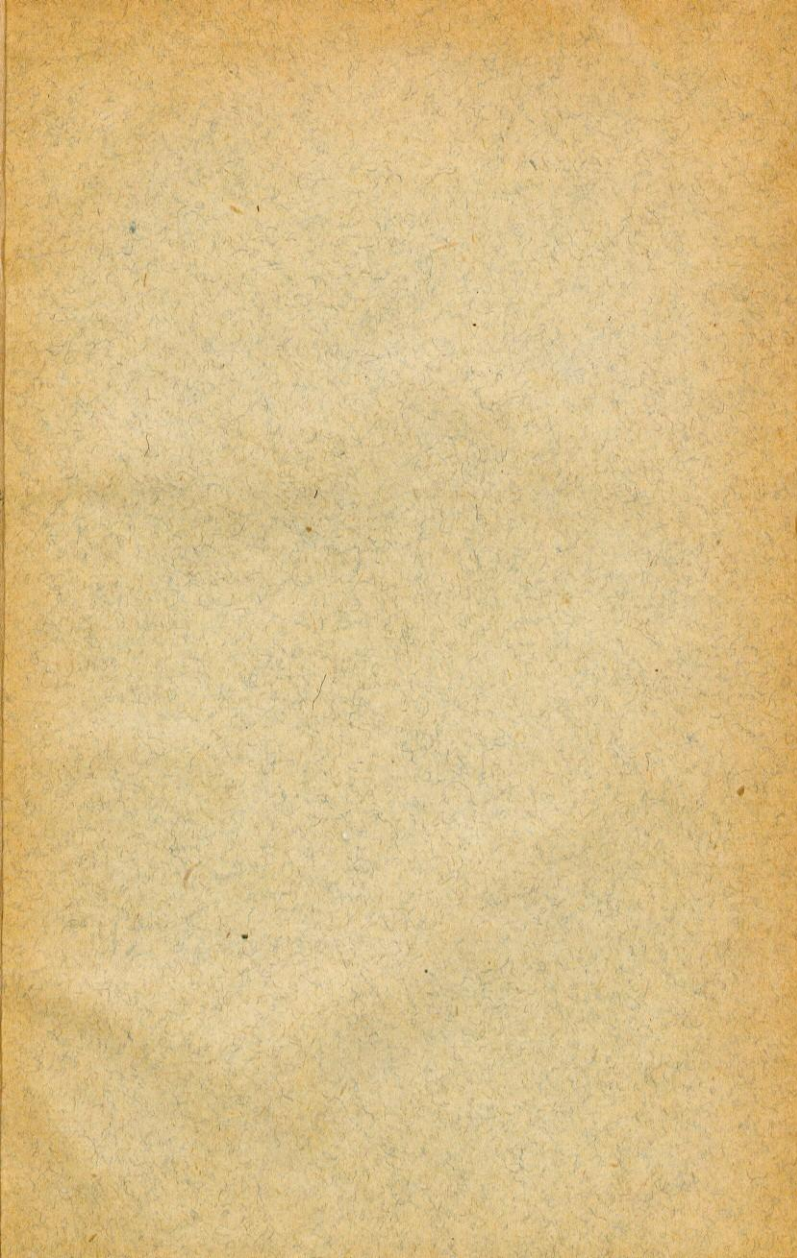
- I. Pera. Brunoni in bulgarske reči. . . Poveršni po-
 pis mesta. Pera, Galata, Top-Hané. Dolma-Bagčé. Ja-
 sonion. Na višavi. Cerkve in pokopališa . . . 353—359
- II. Pogled v Štambul. (Stolp na Galati.) Džamije,
 minareti, imareti. Džamija matere sultanke (Validé), pa
 Abd-ul-Hamida. Pogoriše. Seraj ter nekdanji Bizanec,
 Akropolis, Chrysokeras, dvor kraljice Placidije, Arka-
 dijeve toplice. Stari Seraj. Kakošen je Seraj? Kiosk.
 Visoka Porta. Cerkev sv. Irene. Jure Skenderbeg. Jani-
 čarski javor. Gjulhané, Hatišerif, Tanzimat. Sultanova
 vlada in veliki vradniki. Sultanova in sultankina plača.
 Vpravniška delitev otomanskega cesarstva. Medžlisi.
 Bab-Humajum. Napikovane pašovske glave. Gjulhansko
 pogoriše . . . 359—365
- III. Džamija in mesdžid. Arabski stavbarski zlog
 — kakošen? od kod? Koran prepoveduje žive reči sli-
 kati. Arabeske. Mozaiki. Džamije stareje in mlajše
 oblike. Kaj je po mohamedanskih moliših? Migrab,
 maksura, kutba, mastaba. Kaj je zunaj džamij in mesdži-
 dov? Kako turki in kako kristjanje spoštujejo svoje
 moliša? Muezin. Cesarske džamije. Zgodovina in popis
 Šofijne cerkve. Turk jo dobí v oblast. Šiba zaslužena z
 odpadom itd. . . 365—372
- IV. Grobiše Ahmedovo. At-Mejdan. Lisipovi konji.
 Ahmedija; bajram, ramadan, movlud, mohamedansko
 romanje v Meko, in kako se vlada praznikov vdeležuje.
 Zavidnost s Kaabo. „Križanemu“ dajejo nehoté spriče-

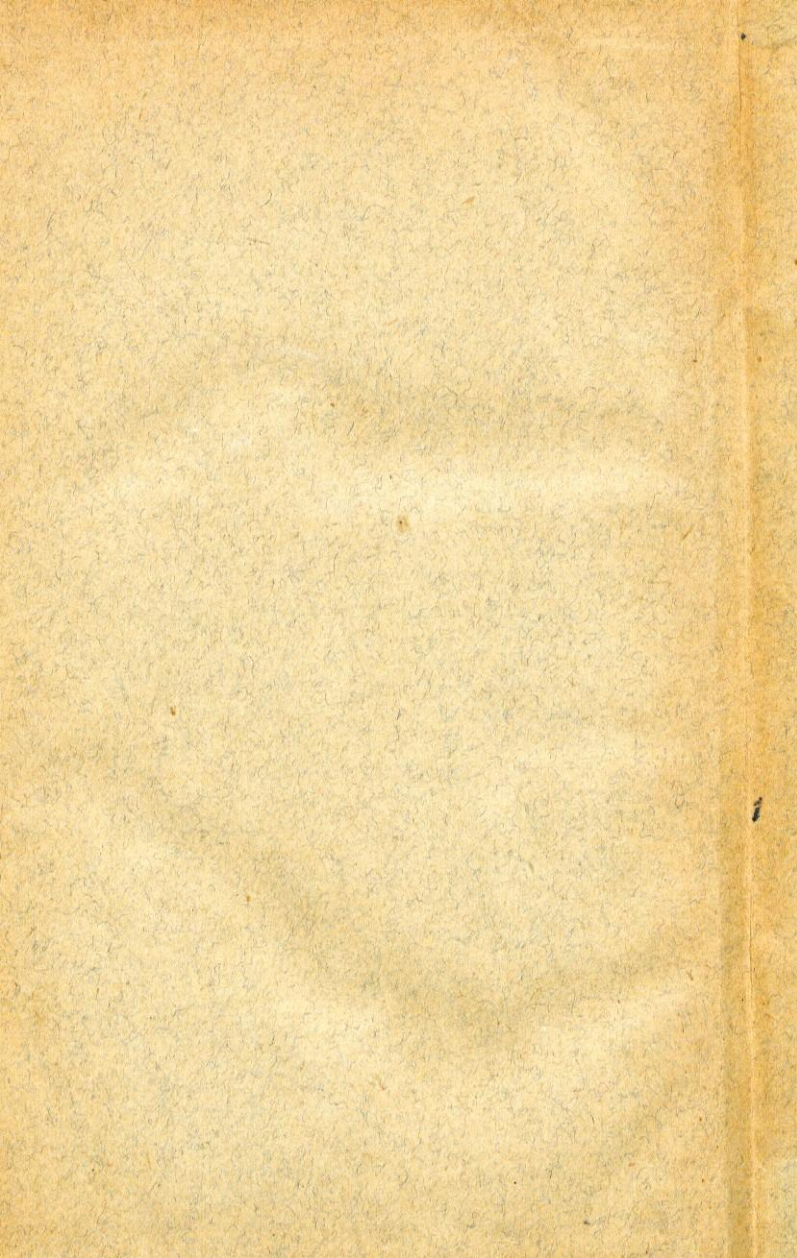
vanje. Teodozijev, Kačji steber, piramida. Seraskierat. Sulejmanija. Cerkev sv. Evfemije. Mahomedija. Sužen-ski terg	372—376
V. Bospor, vožnja po njem, ime, podoba, kraji in znamenitosti ob stranéh. Bujukdere, Bebek, lazarist Boré in njegov vstav	376—381
VI. Kalcedon in zadevna država. Apolinov tempelj. Ksenokrat. Cerkveni zbor. Napredovanje katol. vere. Cerkev sv. Evfemije. Skutari. Turško pokopališe. Laza-risti in bulgarstvo	381—383
VII. Procesija sv. R. Telesa v Carigradu. Sultan v mošaji in sultanovič; častna straža. Derviški ples. Derviši vekáci. Izlam, deizem in liberaluhovstvo. Kato-liške cerkve na Peri in na Galati	383—390
VIII. Odhod iz Carigrada proti Terstu. Zoper kle-tev. Predstvo na Lojdovih parnikih. Černogorci. Otoki zginjajo in se prikazujejo. Andros, Tinos in drugi otoki. Ciknias in Eol. Sira; pričke s prepeljevavci. Malea in št.-Angel; Vatika; Čerigo in malikinja Venera. Mata-pan; nevarnost. Kabrera, Sapienca, Modin, Navarin. Prihod v Terst	390—395

Iz Ljubljane v Terst in od ondod v Egipt.

I. Rakovo popisovanje. V Terstu pri prijatlih. Iz Tersta na morje. Dalmatinci slavni mornarji. Napredek v Aleksandriji, in odhod od ondod po železnici v Kairo. Mareotiško jezero. Postaje. Egipčanska velikanska raván. Delta. V Kairi	396—400
II. Čertice o Egiptu: ime, vreme in gorkota, pri-delki, prebivalstvo. Zgodovinske čertice. Kaira in njen stan. K piramidam. Otok Roda in nilomér. Obširniji popis o piramidah, zlasti o Keopsovi piramidi . . .	400—409
III. Pri Gizejskih piramidah: „Sfinga“, njen pomen, popis itd. Drugi spominki na paramidišu. Sledí resnice. Hišica sv. Deržine v Fostatu, Mohamedanska prena-petost in o. Perpignen. Grad v Kairi in „Jožefov stu-denec.“ Mameluški konec. Mehemed-Alivea džamija in njegov grob. Odhod v Aleksandrijo in proti Jeruzalemu (Nadalje gl. v začetku bukvic str. 2, 3 in vseskozi naprej.)	409—413

Natisnil J. Blaznik v Ljubljani.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

COBIS 8

0000083112

